

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE YASA DIŞI GÖÇ SORUNU

Kemal EKER

Danışman

Doç. Dr. Kemal ARI

İZMİR-2008

Yemin Metni

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘‘Türkiye’de Yasa Dışı Göç Sorunu’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Kemal EKER

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora öğrencisi'nin konulu tezi/projesi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde, saat'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan ana bilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin/projenin olduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez no:

Konu kodu:

Üniv. kodu:

*** Not: Bu bölüm merkez tarafından doldurulacaktır.**

Tez yazarının

Soyadı: Eker

Adı: Kemal

Tezin Türkçe adı: Türkiye’de Yasa Dışı Göç Sorunu

Tezin yabancı dildeki adı: Illegal Migration Problem in Turkey

Tezin yapıldığı

Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi
Yılı: 2008

Enstitü: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Anabilim Dalı:

Tezin türü: 1. Yüksek lisans
2. Doktora x
3. Tıpta uzm.
4. Sanatta yeterlik

Dili: Türkçe
Sayfa sayısı: 605
Referans sayısı: 310937

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Doç. Dr. **Adı:** Kemal
Ünvanı: **Adı:**

Soyadı: ARI
Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

- 1- Göçmenler
- 2- Göç
- 3- Yasa dışı göç
- 4- İnsan kaçakçılığı
- 5- İnsan Ticareti

İngilizce anahtar kelimeler:

- 1- Transients and migrants
- 2- Migration
- 3- Illegal migration
- 4- Human Smuggling
- 5- Human Trafficking

Tarih: 26.06.2008

İmza:

ÖZET

Yasa dışı göç, Soğuk Savaş döneminin kapanmasıyla birlikte dünya gündeminin ön sıralarında yer almaya başlayan bir sorundur. Tek kutuplu bir dünyada yaşanan siyasal çalkantılar, ulusal sınırların öneminin azalması ve ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasıyla kendini gösteren küreselleşme sürecinde uluslararası göç ve sığınma hareketlerinde de büyük bir artış olmuştur. Bu artışın, göç alan gelişmiş ülkelerin yasal göç ve iltica kapasitelerinin üstüne çıkması ve göçün yarattığı sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlar ile güvenlik endişeleri yasa dışı göçün temel nedenleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Yasadışı göç, sadece Kuzey Amerika ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi gelişmiş bölgeleri değil gelişmekte olan dünyada yeni endüstrileşen birçok ülkeyi de hedef almaktadır. Bu sorun, coğrafi konumu ve ekonomik durumu nedeniyle ülkemiz de yakından ilgilendirmektedir. Yasa dışı göç kapsamında genel olarak “transit ülke” özelliği gösteren Türkiye, bazı ülke vatandaşları için “hedef ülke” ve zaman zaman da “kaynak ülke” özelliği sergilemektedir.

Çalışmamızda; yasa dışı göçün ve onunla birlikte anılan diğer kavramların çerçevesi çizildikten ve yasa dışı göçü ortaya çıkaran tarihsel süreç, yasa dışı göçün nedenleri, boyutları ve sonuçları incelendikten sonra Türkiye'nin yasa dışı göçle mücadelesi ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki çalışmalar değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Illegal migration is an issue that started to receive increased attention at the end of the Cold War era. Our rapidly globalizing society witnessed a large growth in international migration and refugee flows due to increased political turmoil in a unipolar world, the blurring of international boundaries, and the enhancement of communication and transportation infrastructure. This growth surpassed the capacity of developed countries to handle legal immigration and influx of refugees, which together with associated socio-economic, cultural, and security problems combined to raise the profile of this problem.

Illegal migration is not just a challenge faced by developed regions like North America and the European Union; it also poses difficulties for industrializing countries. Turkey is especially concerned with this issue due to its geographic position and economic situation. Our country has the characteristic of being a “transit point for illegal migration networks and is at times both a “sending country” and “receiving country”.

After outlining the framework of illegal migration and other related concepts, this thesis examines the historical backdrop of illegal migration as well as its causes, dimensions, and consequences. Finally, this thesis will touch upon Turkey’s struggle with illegal migration and its European Union harmonization efforts within this context.

İÇİNDEKİLER
TÜRKİYE’DE YASA DIŞI GÖÇ SORUNU

YEMİN METNİ

TUTANAK

Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

TABLolar

ŞEKİLLER

EKLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE YASA DIŞI GÖÇ OLGUSUNA GİRİŞ

A-Göç Kavramı.....9

B-Göç Türleri.....11

C-Terminoloji Sorunu.....23

D-Yasa Dışı Göç ve Yasa Dışı Göçle İlişkili Diğer Kavramlar.....26

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ

A-Coğrafi Keşifler Sonrasında Yaşanan Sömürgecilik Dönemi

Göçleri.....39

1-Endüstri Öncesi (Merkantilist) Dönem (15-18. Yüzyıl Arası).....39

1.1-Köle Ticareti.....41

1.2-Sözleşmeli İşçilik Dönemi.....43

2-Endüstri Devrimi Dönemi (19. Yüzyıl Başı-Birinci Dünya Savaşı).....44

B-İki Dünya Savaşı Arası Dönemdeki Göç Hareketleri.....49

C-İkinci Dünya Savaşı Sonrası Göç Hareketleri (1945-1973).....	51
1-1945-1957 Dönemi.....	54
2-1957-73 Dönemi.....	56
D-Sömürgecilik Döneminin Kapanması ve Siyasi Gelişmelere Dayalı Göçler...62	
E-1973-1990 Dönemi Göç Hareketleri.....	66
1-1973 Arap-İsrail (Yom Kippur) Savaşı ve 1973 Petrol Krizi.....	66
2-Petrol Krizi Sonrası Göç Hareketleri (Soğuk Savaş'ın Sonuna Kadar).....	69
F-Soğuk Savaş Sonrası Göç Hareketleri.....	73
1-SSCB'nin Dağılması ve Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi.....	74
2-Doğu Bloğunun Dağılması Sonrasındaki Göç Hareketleri.....	77
G-Sonuç: Göç Sistemleri.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ KURAMLARI

A-Göç Kuramlarına Giriş.....	83
B-Analiz Düzeyleri.....	90
C-Göç Kuramlarının Tarihsel Gelişimi.....	94
1-Ravenstein'in Göç Yasaları.....	94
2-Marxist Kuram.....	100
3-Thornthwaite'in Akım Modeli.....	101
4-Çekim (Gravity) Modelleri.....	102
4.1-Zipf Yasası.....	104
4.2-Stouffer'in Aradaki Fırsatlar Teorisi.....	105
4.3-Lee'nin İtme-Çekme Kuramı.....	107
5-Petersen'in Göç Tipolojisi (Sınıflandırması).....	109
6- Zelinsky'nin Nüfus Hareketlerinin Dönüşümü Kuramı.....	110
D-Günümüzde Uluslararası Göçe İlişkin En Çok Kabul Gören Kuramsal Yaklaşımlar.....	114
1- Göç Akımlarının Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Kuramlar.....	117
1.1-Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı.....	118
1.2-Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı.....	119
1.3-Göçe İlişkin Yeni Ekonomi Kuramı.....	122

1.4-İkili Emek Piyasası Kuramı.....	124
1.5-Dünya Sistemleri Kuramı.....	130
2-Uluslararası Göçün Sürekliliğini Açıklamaya Çalışan Kuramlar.....	135
2.1-Göçmen Ağları (Network) Kuramı.....	136
2.2-Kurumsal Kuram.....	138
2.3-Kümülatif Nedensellik Kuramı.....	139
2.4-Göç Sistemleri Kuramı.....	143
E-Kuramların Değerlendirilmesi.....	144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YASA DIŞI GÖÇÜN NEDENLERİ

A-Küreselleşme ve Göç Nedenleri.....	148
B-Sosyo-Politik Nedenler.....	159
1- Bu Kapsamda Ülkemize Yakın Çatışma Bölgelerine Bakış.....	167
1.1-Kafkasya.....	167
1.2-Balkanlar.....	170
1.3-Ortadoğu.....	171
1.4-Asya.....	173
1.5-Afrika.....	175
2- Yasa Dışı Göç Hareketleri İçinde Mülteciler ve Sığınmacılar.....	177
C-Sosyo-Ekonomik Nedenler.....	187
1-Ülkeler Arasındaki Gelir Dağılımı Adaletsizliği.....	188
2-Yoksulluk.....	190
3-İşsizlik.....	197
4-Sosyal Güvenlik Sistemlerindeki Eksiklikler.....	200
5-Demografik Nedenler.....	201
6-Sağlık Sistemlerindeki Eksiklikler.....	208
6.1-Ortalama Yaşam Süresi.....	209
6.2-Anne ve Çocuk Sağlığı.....	211
6.3-HIV/AIDS.....	217
6.4-Açlık ve Yetersiz Beslenme.....	221
D-Çevresel Nedenler.....	224

1-Doğal Afetler.....	225
2-Teknolojik Felaketler.....	229
3-Çevresel Bozulma ve Değişim.....	231
E-Sosyo-kültürel ve Bireysel Nedenler.....	242
1-Eğitim Alanındaki Eşitsizlikler ve Beyin Göçü.....	244
2-Cinsiyet Eşitsizlikleri ve Kadın Göçmenler.....	252
3-Bireysel Nedenler.....	261
F-Yasa Dışı Göçün Kendine Özgü Nedenleri.....	267

BEŞİNCİ BÖLÜM

YASA DIŞI GÖÇÜN BOYUTLARI

A-Veri Sorunu.....	278
B-Dünyada Yasa Dışı Göçün Boyutları.....	282
1-Amerika Kıtasında Yasa Dışı Göç.....	284
2-Asya Kıtasında Yasa Dışı Göç.....	288
3-Okyanusya (Avustralya) Kıtasında Yasa Dışı Göç.....	307
4-Afrika Kıtasında Yasa Dışı Göç.....	308
5-Avrupa Kıtasında Yasa Dışı Göç.....	319
6-Türkiye’de Yasa Dışı Göç.....	329

ALTINCI BÖLÜM

YASA DIŞI GÖÇÜN SONUÇLARI

A-Giriş.....	355
B-Kuramsal Çerçevden Göçün Sonuçları.....	356
C-Yasa Dışı Göçün, Göç Veren (Kaynak) Ülkelerde Yarattığı Sonuçlar.....	358
D- Yasa Dışı Göçün, Göçmenler Üzerinde Yarattığı Sonuçlar.....	364
E-Yasa Dışı Göçün, Göç Alan (Hedef) Ülkelerde Yarattığı Sonuçlar.....	377

YEDİNCİ BÖLÜM

DÜNYA VE AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN

TÜRKİYE’DE YASA DIŞI GÖÇLE MÜCADELE

A-Yasa Dışı Göçün, Uluslararası Göçe Yönelik Bakışta Yarattığı Değişim ve Yasa Dışı Göçle Mücadeleye Genel Bakış.....	389
B-Yasa Dışı Göçle Mücadelede Yaklaşımlar ve Kullanılan Politik Araçlar....	395
C-Yasa Dışı Göçle Mücadelede Uluslararası İş Birliği Çabaları.....	401
1-İkili Anlaşmalar ve Geri Kabul Anlaşmaları.....	401
2-Ekonomik Entegrasyona Yönelik Bölgesel Girişimler.....	402
3-Hükümetler arası Bölgesel Kuruluşlar.....	403
4-Bölgesel Danışma (İstişare) Süreçleri.....	404
5-Uluslararası Yaklaşımlar.....	405
6-Devlet Dışı Kuruluşlar (NGOs).....	406
D-AB'nin Yasa Dışı Göçle Mücadeleye Yaklaşımı.....	407
1-AB'nin Özet Tarihçesi.....	407
2-AB'de İç Güvenlik Politikalarının Gelişimi.....	409
3-AB'de “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı”nın Oluşumu ve Yasa Dışı Göçle Mücadele.....	413
E-Türkiye'nin AB'ye Uyum Sürecinde Yasa Dışı Göçle Mücadele.....	418
1-Türkiye'nin AB'ye Üyelik Sürecindeki Gelişmeler.....	418
2-Göç Kapsamında AB'ye Uyum Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	420
2.1- Mevzuata İlişkin Düzenlemeler.....	422
2.2. Geri Kabul Anlaşmaları.....	424
2.3. Göç Konusundaki Uluslararası Girişimlere Katılım.....	425
SONUÇ.....	430
BİBLİYOGRAFYA.....	440
EKLER.....	465

KISALTMALAR

- \$** : ABD Doları.
- a.g.e.** : Adı geçen eser.
- a.g.m.** : Adı geçen makale.
- a.g.s.** : Adı geçen internet sitesi.
- AB** : Avrupa Birliği (European Union-EU).
- ABA** : Avrupa Birliği Hakkında Antlaşma (Maastricht Antlaşması).
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri (United States of America-USA).
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu.
- AGİT** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE).
- AI** : Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü).
- AIDS** : Acquired Immune Deficiency Syndrome (Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu).
- AIS** : Automatic Identification System (Otomatik Tanımlama Sistemi).
- AKÇT**: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu.
- Akt.** : Aktaran.
- APC** : Asia-Pacific Consultations on Refugees, Displaced Persons and Migrants (Mülteciler, Yerinden Edilmiş Kişiler ve Göçmenler Konularında Asya Pasifik Danışmaları).
- APEC** : Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği).
- ASEAN**: Association of South East Asian Nations (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği).
- AT** : Avrupa Topluluğu.
- ATA** : Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması).
- ATS** : Avrupa Tek Senedi.
- AU** : African Union (Afrika Birliği).
- BDT** : Bağımsız Devletler Topluluğu (Commonwealth of Independent States-CIS).
- BfA** : Bundesrat für Arbeit (Almanya Federal İşçi Ofisi).
- Bkz.** : Bakınız.
- BM** : Birleşmiş Milletler (United Nations-UN).
- BMMYK**: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR).
- CE** : Council of Europe (Avrupa Konseyi).

CEI : Central European Initiative (Orta Avrupa İnisyatifi).

CEMAC: Central African Economic and Monetary Community (Orta Afrika Ekonomik ve Malî Topluluğu).

CIREFI : Centre for Information, Discussion and Exchange on Crossing of Borders and Immigration (Göç ve Sınır İhlalleri Konusunda Bilgi Değişim Merkezi).

CMK : Ceza Muhakemesi Kanunu.

COMESA : Common Market for Eastern and Southern Africa (Doğu ve Batı Afrika Ortak Pazarı).

CSI : Container Security Initiative (Konteynır Güvenliği Girişimi).

Çev. : Çeviren.

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti.

ÇSGB : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

Der. : Derleyen(ler) (Editor(s)).

ECOWAS : Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu).

EGM : Emniyet Genel Müdürlüğü.

EUROPOL: European Law Enforcement Organization (AB Polis Teşkilatı).

FAO : Food and Agriculture Organization of the United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü).

FDI : Foreign Direct Investment (Doğrudan Dış Yatırım).

GCC : Körfez İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council).

GCIM: The Global Commission On International Migration (Uluslararası Göç Küresel Komisyonu).

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla.

HIV : Human Immunodeficiency Virus (İnsanlarda Bağışıklık Eksikliği Yaratan virüs).

HRW : Human Rights Watch (İnsan Hakları Gözlem Merkezi).

ICAO : International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü).

ICMC : The International Catholic Migration Commission (Uluslararası Katolik Göç Komisyonu).

ICMPD: International Centre for Migration Policy Development (Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi).

ICVA : International Council of Voluntary Agencies (Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi).

IDMC : Internal Displacement Monitoring Centre (Ülke İçindeki Yer Değiştirmeleri İzleme Merkezi).

IGC : Intergovernmental Consultations on Asylum, Refugee and Migration Policies in Europe, North America and Avustralia (Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da Sığınma, Mülteci ve Göç Politikaları Konularında Hükümetler arası Danışmalar).

ILO : International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü).

IMO : International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü).

IMP : International Migration Policy (Uluslararası Göç Politikası).

INTERPOL : International Criminal Police Organization (Uluslararası Polis Teşkilatı).

IOM : International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü).

IPCC : Intergovernmental Panel on Climate Change (Hükümetler Arası İklim Değişimi Paneli).

ISAF : International Security Assistance Force (BM Uluslararası Güvenlik Destek Gücü)

ISI : Immigration Security Initiative (Göç Güvenliği Girişimi).

ISPS Code : International Ship and Port Security Code (Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu).

KİS : Kitle İmha Silahları (Weapons of Mass Destructions-WMDs).

KOM : EGM, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı.

Koor. : Koordinatör.

LRIT : Long Range Identification and Tracking System (Uzak Mesafe Tanımlama ve Takip Sistemi).

MARRI: Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative (Göç, Sığınma ve Mülteciler Bölgesel Girişimi).

MEDA: Euro-Mediterranean Partnership (Avrupa-Akdeniz İş Birliği Forumu).

MERCOSUR: Southern Common Market (Güney Amerika Ortak Pazarı).

MIDSA : The Migration Dialogue for Southern Africa (Güney Afrika Göç Diyalogu).

MIDWA : The Migration Dialogue for Western Africa (Batı Afrika Göç Diyalogu).

MRI : Migrants Rights International (Uluslararası Göçmen Hakları Kuruluşu).

NAFTA : North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması).

NGOs : Non-governmental Organizations (Hükümet Dışı Kuruluşlar).

No. : Number (Sayı).

OAS : Organization of American States (Amerikan Devletleri Örgütü).

OAU : Organization of African Unity (Afrika Birliği Örgütü).

ODA : Official Development Assistance (Resmî Kalkınma Yardımı).

OECD : The Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü).

ONI : Office Nationale d'Immigration (Fransa Ulusal Göç Ofisi).

PERCO : Platform for European Red Cross Cooperation on Refugees, Asylum-Seekers and Migrants (Mülteciler, Sığınmacılar ve Göçmenlere İlişkin Avrupa Kızıl Haç İşbirliği Platformu).

PICUM : Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (Kayıtsız Göçmenlere İlişkin Uluslararası İşbirliği Platformu).

PRB : Population Reference Bureau (Nüfus Referans Bürosu).

PSI : Proliferation Security Initiative (KİS Yayılmasının Önlenmesi Girişimi).

RF : Rusya Federasyonu.

s. : Sayfa.

SAARC : South Asian Association for Regional Cooperation (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü).

SASMUS: BM Sınırşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi (UN Convention Against Transnational Organized Crime).

SECI : Southeast European Cooperative Initiative (Güneydoğu Avrupa Ortak Girişimi).

SGK : Sahil Güvenlik Komutanlığı.

SIS : Schengen Information System (Schengen Bilgi Sistemi).

ss. : Sayfadan sayfaya.

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

STÖ : Sivil Toplum Örgütü (Civil Society Organization-CSO).

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti.

TADOC: Turkish International Academy Against Drugs and Organized Crime (Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi).

TCK : Türk Ceza Kanunu.

TDK : Türk Dil Kurumu.

TIR : Transport International Routiel (Uluslararası Yollarda Taşımacılık).

TREVI: Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence International (Uluslararası Terörizm, Radikalizm, Ekstremizm ve Şiddet ile Mücadele Grubu).

UK : United Kingdom (Birleşik Krallık-İngiltere).

UNAIDS : Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (BM HIV/AIDS Ortak Programı).

UNDESA: UN Department Of Economic and Social Affairs (BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi).

UNDP : United Nations Development Programme (BM Kalkınma Programı).

UNEP : UN Environment Programme (BM Çevre Programı).

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü).

UNFPA: United Nations Population Fund (BM Nüfus Fonu).

UNICEF : United Nations Children's Fund (BM Çocuk Fonu).

Vol. : Volume (Cilt).

WHO : World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü).

WMO : World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü).

TABLÖLAR

	<u>Sayfa</u>
TABLO 1: Avrupa ve Japonya'dan Kıtalararası Göçe Katılanlar (1846-1924)	s. 45
TABLO 2: Disiplinler Arası Göç Teorileri	s. 87
TABLO 3: Göç Analiz Düzeyleri	s. 93
TABLO 4: Modern ve Post-modern Bilim Anlayışı ve Göç	s. 145
TABLO 5: Dünya Tarihinde Küreselleşme Dönemleri	s. 152
TABLO 6: Tarihte Küresel Güçler	s. 154
TABLO 7: Yaşadıkları Yönetim Sistemlerine Göre Dünya Nüfusu	s. 161
TABLO 8: Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde Yönetim Sistemleri	s. 162
TABLO 9: 01.06.2007 İtibarıyla BMMYK'nin İlgi Alanındaki İnsanların Sayısı	s. 166
TABLO 10: 2006 Yılı Sonu İtibarıyla Dünyadaki Mülteci Sayıları	s. 166
TABLO 11: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gelir (<i>OECD yüzdesi olarak, sabit ABD doları</i>)	s. 190
TABLO 12: Dünyada Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları (%)	s. 191
TABLO 13: Dünyada, Günde 2 Dolardan Az Gelirle Yaşayan İnsanların Sayısı (Milyon)	s. 193
TABLO 14: Kişi Başına Reel GSMH Oranının Yıllık Ortalama Değişimi (%)	s. 196
TABLO 15: Dünyada Bölgelere Göre Yoksulluk Projeksiyonları (2015)	s. 197
TABLO 16: Dünyada Bölgelere Göre İşsizlik, İşgücü Atışı ve Büyüme Oranları	s. 198
TABLO 17: Dünyanın En Kalabalık 20 Ülkesi (2000 ve 2050)	s. 203
TABLO 18: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Arası Demografik Bölünme	s. 206
TABLO 19: Beş Yaş-altı Çocuk Ölümlerinin En Yüksek ve En Düşük Olduğu Ülkeler	s. 212
TABLO 20: Dünyada Bölgelere Göre HIV/AIDS'li Yetişkinlerin Toplam Nüfusa Oranları (2005/2006)	s. 218

TABLO 21: Dünyada HIV / AIDS'in En Yüksek Oranda Görüldüğü Ülkeler (2005)	s. 219
TABLO 22: Gelişmekte Olan Ülkelerde Eğitimsizliğin Boyutları (%)	s. 246
TABLO 23: Dünyada İlkokula Devam Konusundaki Farklılıklar (1998, 2001)	s. 247
TABLO 24: Dünyada Ortaöğretime Devam Konusundaki Farklılıklar (1998, 2001)	s. 248
TABLO 25: Bazı Gelişmiş Ülkelere Uzun Dönemli Olarak Kabul Edilen Göçmenler	s. 270
TABLO 26: Bazı Gelişmiş Ülkelerde Vasıflı İşçi Miktarı ve Diğer Göçmenler İçindeki Oranları	s. 271
TABLO 27: Bazı Gelişmiş Ülkelerde Geçici Vasıflı İşçi Sayıları	s. 272
TABLO 28: İnsan Kaçakçılığı ve Ticaretinin Küresel Maliyetleri	s. 273
TABLO 29: Körfez Ülkelerindeki Yabancıların Miktarı ve Toplam Nüfus İçerisindeki Oranları (2001-2002)	s. 299
TABLO 30: Körfez Ülkelerinde Yabancı Göçmenlerin Geldikleri Ülkelere Göre Sayıları (2002 yılı İtibarıyla Tahmini)	s. 300
TABLO 31: Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler	s. 323
TABLO 32: Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Geldikleri Kaynak Ülkeler (İlk 20 Ülke)	s. 324
TABLO 33: 2006 Yılı İtibarıyla AB'nin Dış Sınırlarını Oluşturan Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (2002-2006)	s. 325
TABLO 34: AB Ülkelerinin Sınırlarında Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (2001)	s. 327
TABLO 35: AB Ülkelerine Yakalanmadan Giriş Yaptığı Hesaplanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (2001)	s. 328
TABLO 36: Kara ve Deniz Sınırlarımızda Tespit Edilen Yasa Dışı Sınır Geçişleri (2007)	s. 337
TABLO 37: Önleyici Kolluk Güçleri Tarafından Yasa Dışı Göçmen Yakalanan Kontrol ve Operasyonların İllere Göre Dağılımı (2007)	s. 339

TABLO 38: Ülkemizde Yoğunlukla Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı (1995-2007)	s. 346
TABLO 39: Ülkemizde Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler İçerisinde Vatandaşlarına En Çok Rastlanan Kaynak Ülkeler (Türkiye Hariç İlk Beş Ülke) (1995-2007)	s. 347
TABLO 40: Türkiye’de Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağdurlarının Geldikleri Bölgelere Göre Dağılımı (2004-2007)	s. 348
TABLO 41: 1994 Yönetmeliğine Göre Yapılan Sığınma Başvuruları (1995-2006)	s. 349
TABLO 42: Türkiye’de Yakalanan İnsan Kaçakçılarının Uyruklarına Göre Dağılımı (1998-2006)	s. 351
TABLO 43: Türkiye’de Yakalanan İnsan Tacirlerinin Uyruklarına Göre Dağılımı (2004-2007)	s. 352
TABLO 44: 1999-2005 Yılları Arasında Hudut Kapılarından Geri Çevrilen Yabancı Uyruklu Şahıslar	s. 352
TABLO 45: 2005 Yılında Güneydoğu Avrupa’da Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Ülkelere Göre Dağılımı	s. 354
TABLO 46: 2002-2007 Yılları Arasında Dünyada Göçmen Dövizleri Akışı (Milyar \$)	s. 359
TABLO 467: Avrupa Sınırlarını Geçmeye Çalışırken Ölen Göçmenlerin Ölüm Sebepleri (01.01.1993-10.04.2005).	s. 373
TABLO 48: Avrupa Sınırlarında Ölen Göçmenlerin Geldikleri Kıtalara Göre Dağılımı (1993-2005)	s. 374
TABLO 49: ABD-Meksika Sınırında Ölen Göçmenlerin Sayısı (1985-2005)	s. 375
TABLO 50: Türkiye’de Suça Karışan Yabancı Uyruklu Şahısların İşledikleri Suçlara Göre Dağılımı (2004-2005)	s. 388
TABLO 51: Devletlerin Yasa Dışı Göçle Mücadelede Kullandıkları Politik Araçlar	s. 396
TABLO 52: AB’nin Üç Direği (Sütunu)	s. 414

ŞEKİLLER

	<u>Sayfa</u>
ŞEKİL 1: Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması	s. 21
ŞEKİL 2: Yasa Dışı Göçün Temel Biçimleri	s. 27
ŞEKİL 3: Küresel Gönüllü Göç, 1815-1914	s. 44
ŞEKİL 4: Ulaşım Olanaklarının Gelişmesinin Göçe Etkisi	s. 47
ŞEKİL 5: Dünyada Önde Gelen Göç Sistemlerindeki Göç Kompozisyonu	s. 79
ŞEKİL 6: Ravenstein'in Göç Akımları Haritası	s. 96
ŞEKİL 7: Çekim Modeli	s. 103
ŞEKİL 8: Zipf Yasası	s. 105
ŞEKİL 9: Aradaki Fırsatlar Modeli	s. 106
ŞEKİL 10: Lee'nin İtme-Çekme Kuramı	s. 108
ŞEKİL 11: Nüfus Hareketlerinin Dönüşümü Modeli	s. 110
ŞEKİL 12: Zelinsky'nin Kuramının Oranlar ve Miktarlar Açısından Karşılaştırılması	s. 113
ŞEKİL 13: 1946-2001 Yılları Arasında Dünyada Meydana Gelen Silahlı Çatışmalar	s. 160
ŞEKİL 14: 1990 - 2003 Döneminde Dünyada Demokrasinin Gelişimi	s. 163
ŞEKİL 15: Dünya'daki Mülteci Sayıları (1980-2006)	s. 164
ŞEKİL 16: 2006 Yılı Sonu İtibarıyla Dünyada Ana Mülteci Kaynağı Ülkeler	s. 165
ŞEKİL 17: 2006 Yılı İtibarıyla Mültecilere Ev Sahipliği Yapan Başlıca Ülkeler	s. 179
ŞEKİL 18: Ülkelerine Gönüllü Geri Dönüş Yapan Mülteci Sayıları (1990-2006)	s. 182
ŞEKİL 19: Küresel Gelir Eşitsizliği Grafiği	s. 189
ŞEKİL 20: Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Artışı (1950-2050)	s. 202
ŞEKİL 21: Dünyada Doğurganlık Oranları	s. 204
ŞEKİL 22: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaş Gruplarına Göre Nüfus	s. 205
ŞEKİL 23: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşgücü ve Bağımlılık Oranları	s. 207

ŞEKİL 24: Avustralya / Yeni Zelanda'ya Kıyasla, Dünyanın Diğer Bölgelerinde Ortalama Yaşam Süresi Farkı (2000-2005 Dönemi)	s. 210
ŞEKİL 25: Dünyada Beş Yaşın Altında Çocuk Ölüm Oranları (Her 1000 canlı doğumda)	s. 211
ŞEKİL 26: OECD Ülkelerine Kıyasla Dünyanın Diğer Bölgelerinde Beş Yaş-altı Çocuk Ölümlerindeki Fark (1990-2003)	s. 213
ŞEKİL 27: Dünyada HIV / AIDS'li Yetişkinlerin (15-49 Yaş) Toplam Nüfusa Oranları	s. 217
ŞEKİL 28: Dünyada Normalden Zayıf Olan 5 Yaş Altındaki Çocukların Nüfusa Oranları	s. 223
ŞEKİL 29: İklim Değişikliğinin Sonuçları	s. 234
ŞEKİL 30: Dünyada Kişi Başına Düşen Karbondioksit Emisyonları-2002 (Metrik-ton)	s. 236
ŞEKİL 31: Dünyada Okula Hiç Gidemeyen Çocuk Sayıları (2001)	s. 244
ŞEKİL 32: Dünyada Bölgelere Göre Ortalama Eğitim Sürelerindeki Artış (1990-2001)	s. 245
ŞEKİL 33: Türkiye'de Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1998-2001)	s. 264
ŞEKİL 34: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Yaş Profili	s. 264
ŞEKİL 35: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Eğitim Durumları	s. 265
ŞEKİL 36: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Kendi Ülkelerindeki Çalışma Durumları	s. 266
ŞEKİL 37: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Kendi Ülkelerinde Mensup Oldukları Gelir Grupları	s. 266
ŞEKİL 38: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Göç Etme Nedenleri	s. 267
ŞEKİL 39: Bazı Avrupa Ülkelerinde Yasa Dışı Göçmenlerin Toplam Göçmenlere Oranı (2003)	s. 281

ŞEKİL 40: Bazı OECD Ülkelerindeki Büyük Çaplı Regülerizasyon (Göçmen Affi) Programları	s. 283
ŞEKİL 41: Asya Kıtasında Yapılan Göçmen Afları	s. 283
ŞEKİL 42: ABD'deki Yasa Dışı Nüfusun Kaynak Ülke ve Bölgelere Göre Dağılımı, 2006	s. 284
ŞEKİL 43: Amerika Kıtasındaki Başlıca Yasa Dışı Göç Güzergâhları	s. 286
ŞEKİL 44: Asya'dan Kıta Dışına Yönelen Başlıca Yasa Dışı Göç Güzergâhları	s. 288
ŞEKİL 45: Asya'da Kıta İçi Yasa Dışı Göç Güzergâhları	s. 291
ŞEKİL 46: Ortadoğu'da Göçmen Kaçakçılığında Kullanılan Kara ve Deniz Güzergâhları	s. 302
ŞEKİL 47: 2000-2005 Yılları Arasında Fas'ta Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları	s. 309
ŞEKİL 48: 2002 Yılında Fas'ta Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Kaynak Bölgelere Göre Dağılımı	s. 310
ŞEKİL 49: Libya Makamlarınca 2000-2003 Döneminde Yakalanarak Yerleştirilen Yasa Dışı Göçmenler (Seçilmiş Ülkeler)	s. 311
ŞEKİL 50: 1993-2006 Yılları Arasında Güney Avrupa'da Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler	s. 312
ŞEKİL 51: Yasa Dışı Göçmenlerin Afrika'dan Avrupa'ya Geçiş Güzergâhları	s. 313
ŞEKİL 52: Sicilya'da Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler (2000-2005)	s. 315
ŞEKİL 53: Afrika ve Akdeniz'den Avrupa Kıtasına Yönelen Yasa Dışı Göç Güzergâhları	s. 320
ŞEKİL 54-55: Yasa Dışı Göçmenlerin Türkiye'ye Giriş-Çıkışta İzledikleri Güzergâhlar	s. 335
ŞEKİL 56: Türkiye Üzerinden Geçen Yasa Dışı Göç Güzergâhları	s. 336
ŞEKİL 57: Yasa Dışı Göçmen Yakalama Olaylarının En Sık Görüldüğü İllerimiz (İlk 10)	s. 339
ŞEKİL 58: Türkiye'de Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (1995-2007)	s. 344
ŞEKİL 59: Türkiye'de Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağdurları (2004-2007)	s. 348

ŞEKİL 60: Türkiye’de Yakalanan İnsan Kaçakçıları (Organizatörler) (1998-2007)	s. 350
ŞEKİL 61: Dünyada En Çok Göçmen Dövizi Alan Ülkeler (2007) (Milyar \$)	s. 360
ŞEKİL 62: Dünyada GSMH Oranı Olarak En Yüksek Göçmen Dövizi Alan Ülkeler (2007)	s. 361
ŞEKİL 63: Van’da Jandarma Ekiplerince Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler	s. 367
ŞEKİL 64-65-66-67: Yasa Dışı Göçmenlerin Deniz Geçişinde Kullandıkları Vasıtalar	s. 368-69
ŞEKİL 68-69: Denizde Boğulmuş Yasa Dışı Göçmenler (Küçükbahçe Koyu-Çeşme/İzmir)	s. 370
ŞEKİL 70: Avrupa Sınırlarında Ölen Yasa Dışı Göçmen Sayıları (1993-2006)	s. 372
ŞEKİL 71: Göç Rotalarına Göre Ölen Göçmen Sayıları (01.01.1993-10.04.2005)	s. 373

EKLER

	<u>Sayfa</u>
EK-1: Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme	s. 466
EK-2: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü	s. 492
EK-3: Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	s. 497
EK-4: Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi	s. 508
EK 4-1: Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol	s. 549
EK 4-2: Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol	s. 562

ÖNSÖZ

Daha iyi bir yaşam için mücadele etmek, geçmişten bu yana insanoğlunun varlık sebeplerinden biri olmuştur. Bu imkânı, yaşadığı çevrede bulamayanların başvurduğu yolların başındaysa “göç” gelmektedir. Bu nedenle göç olgusunun insanlık tarihi kadar eski olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan, sadece göç hareketlerinin tarihini inceleyerek, dünya tarihini değerlendirebilmek mümkündür. Türkiye de dahil olmak üzere, birçok ülke göçlerle kurulmuş ve göç olgusu dünya gündeminden hiçbir zaman düşmemiştir.

Göç konusu, sosyal bilimler literatüründe de önemli bir yer tutmaktadır. Tarihçilerden başka sosyologlar, demograflar, antropologlar, coğrafyacılar, ekonomistler, siyaset bilimciler ve hukukçular göçün çeşitli boyutlarına ilişkin çalışmalar yapmaktadırlar.

Son yüzyılda; dünya nüfusunun hızla artması, bölgeler arası eşitsizliklerin çoğalması, doğal afetler, savaşlar ve iç çatışmalar gibi birçok nedene bağlı olarak göç hareketleri oldukça karmaşık bir hâle gelmiştir. Özellikle dünyanın güneyinde, göçü yaratan dinamiklerin bu denli güçlü olması, Kuzey’deki zengin ülkeleri ciddi bir göç baskısıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Diğer yandan, göçmenlerin geldikleri topluma uyum sağlayamamasının yarattığı sonuçlar, yabancı düşmanlığının ve ırkçılığın yükselişine neden olmaktadır. Güney’den gelen göç baskısına, Kuzey’in verdiği yanıt kapıları her geçen gün daha da kapatılmaktadır. Küreselleşen dünyada, bir yandan malların ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki engeller kaldırılmaya çalışılırken, diğer yandan emeğin serbest dolaşımı engellenmektedir. 1973 yılında yaşanan Dünya Petrol Krizi’nden sonra, göç alan tüm ülkelerin “kapalı kapı” politikasına geçmeleri, dünya gündemine yepyeni bir sorun getirmiştir: “Yasa dışı göç”.

Yasa dışı göç olgusunun ortaya çıkışıyla birlikte, dünyanın yoksul ve zengin ülkeleri arasındaki coğrafi konumundan dolayı Türkiye, en önemli “transit” ülkelerden biri olmuştur. Yasa dışı göçün önlenmesi konusunda, özellikle Avrupa’dan gelen baskılar, Türkiye’nin konuyla daha yakından ilgilenmek durumunda kalmasına yol açmıştır. Konunun, Avrupa ile ilişkilerde en önemli

gündem maddelerinden biri durumuna gelmesi, Türkiye'nin yasa dışı göçün önlenmesi yönündeki çabalarını artırması sonucunu doğurmuştur.

Bu tez çalışmasında, yasa dışı göç olgusunun Türkiye'de yarattığı etkiler dünya ve Avrupa Birliği çerçevesinden ele alınmaktadır. Öte yandan, yasa dışı göçün dünya gündeminde yeni sayılabilecek bir konu olması nedeniyle, bu kapsamdaki kavramların ve akademik altyapının da incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiş ve çalışmanın başında bu hususlara geniş şekilde yer verilmiştir.

Doktora tez çalışmam sırasında engin bilgisi ve hoşgörüsü ile beni yönlendiren değerli danışmanım Doç. Dr. Kemal ARI'ya ve desteklerinden dolayı enstitümüzün diğer öğretim üyelerine ve personeline şükranlarımı sunarım. Ayrıca, gösterdikleri sabır ve verdikleri destekten dolayı eşim Neslihan ve kızım Lal'e bu çalışmayı ithaf etmekten onur duyarım. Onlar olmasaydı başaramazdım. Son olarak; diğer aile büyüklerime, himayelerini esirgemeyen komutanlarıma, verdikleri moral desteğinden dolayı çalışma arkadaşlarıma, bilgi aldığım resmî kurumların yetkililerine ve TSK Merkez Kütüphanesi personeline teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Yasa dışı göç olgusu, dünya gündemine ciddi bir sorun olarak 1990'ların başında girmiştir. Soğuk savaş yıllarının sona erdiği bu dönem, tek kutuplu dünyada yeni bir küreselleşme dalgasının başladığı bir dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Yugoslavya'nın dağılması örneğinde olduğu gibi dengeleri sarsılan dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan çatışmalar ve soğuk savaş döneminde Demir Perde ülkelerinde uygulanan seyahat kısıtlamalarının ortadan kalkması, dünya çapındaki göçmen ve mülteci hareketliliğini artırmıştır.

Üstelik bu gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında önemli miktarda göç alan Batı Avrupa ülkelerinde, 1973 Petrol Krizi'nden sonra başlayan ekonomik durgunluk ve göçmenlerden kaynaklanan toplumsal sorunlara paralel olarak göçe karşı kapıların kapatıldığı bir dönemden hemen sonra meydana gelmiştir. Bu durum, Avrupa ülkelerinde mültecilere ve göçmenlere karşı milliyetçi ve hatta ırkçı bir dalganın yükselmesine yol açmıştır.

Bu dalganın da etkisiyle Avrupa ülkelerinde göçü önlemeye yönelik çabalar hız kazanmış ve bugün Avrupa Kalesi (Fortress Europe) olarak bilinen göç politikalarının temelleri atılmıştır. Vasıflı beyin göçü dışında yasal göç olanaklarının neredeyse tamamen ortadan kalkması, dünyanın "yasa dışı göç" kavramıyla tanışmasına sebep olmuştur.

Akdağ tarafından da vurgulandığı üzere; uluslararası göçün bu yeni şekli, özellikle 11 Eylül 2001'de New York'ta meydana gelen terör olaylarından sonra bundan etkilenen ülkelerde güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Göç ve güvenlik arasındaki ilişki bu ülkelerin daha karmaşık güvenlik politikaları izlemelerine neden olmuştur. Günümüzde, Avrupa Birliği (AB) düzeyindeki göç politikalarında, güvenlik ile yakından ilişkili olan 'kontrol' politikalarının hızlı bir şekilde uyumlulaştığı gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, AB ülkelerinin uluslararası göç çerçevesinde iki düzlemde politikalar oluşturdukları gözlenmektedir. Ulusal düzeyde sınır kontrolleri sıkılaştırılırken, Birlik düzeyinde ve uluslararası düzeyde sahil ve sınır güvenliği konusundaki çoklu işbirliği arayışları sürdürülmekte ve üçüncü ülkelerle yasa dışı göçmenleri ülkelere göndermeyi amaçlayan geri kabul antlaşmalarının yapılmasına

ağırlık verilmektedir. Schengen Antlaşması'nın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, AB ülkeleri arasındaki iç sınırların ortadan kalkması ve yasa dışı göçten kaynaklanan sorunların sadece “ilk göç” ülkelerinin sorunu olmaktan çıkması, Birlik düzeyindeki ortak politikaların geliştirilmesi çabalarını hızlandırmıştır.¹

Dünyadaki göç sorunsalını daha da içinden çıkılmaz hâle getiren yasa dışı göç olgusu, günümüz dünyasında en çok tartışılan konulardan biri durumundadır. Bu gelişmeler, coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Doğumuzdaki ve güneyimizdeki yoksul ülkelere, kuzey ve batımızdaki zengin ülkelere geçişte en uygun güzergâh üzerinde yer alan Türkiye, yasa dışı göç açısından en önemli “transit ülke” durumuna gelmiştir. Ayrıca, uygulanan esnek vize politikalarıyla eski Doğu Bloğu ülkelerinin vatandaşlarına çeşitli kolaylıklar sağlanması, bu ülke vatandaşlarının küçük çaplı ticaret (bavul ticareti) ya da çocuk bakıcılığı, hizmetçilik gibi işlerle inşaat, tarım, turizm, eğlence ve fuhuş sektörlerinde çalışmak üzere ülkemize gelmelerine yol açmıştır. Bu durum, 1960'ların sonlarından itibaren “göç veren” bir ülke olarak bilinen Türkiye'yi “göç alan” bir ülke konuma getirmiştir.²

Coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'nin, kendi kontrolü dışında gelişen bu olgunun en önemli taraflarından biri durumuna gelmesi, özellikle Avrupa ile bütünleşme arayışlarının sürdüğü bir dönemde yasa dışı göçle mücadele çabalarının ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu çabalar, AB müktesebatı ile uyum çerçevesinde geliştiği için, Türkiye'nin politikalarının belirlenmesinde AB'nin bu kapsamdaki politikaları ve uygulamaları ile Türkiye'den beklentileri önem kazanmaktadır.

Diğer yandan, Türkiye'de göçün tarihi, çok eskiye dayandığından bu kapsamındaki akademik birikim oldukça fazladır. Ancak, başta da belirtildiği gibi

¹ Gül Arıkan Akdağ, “Avrupa Birliği'nin Göç Politikası”, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), 02. 12. 2004., <http://www.tasam.org/index.php?altid=7>, (11.05.2005).

² Bu kapsamdaki dönüşüme ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Kemal Kirişçi, “Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration”, Center for European Studies, Boğaziçi University, November 2003, (Transformation from Emigration to Immigration), <http://www.migrationinformation.org/profiles/display.cfm?ID=176>; (12.07.2007).

yasa dışı göç olgusu henüz yeni bir kavram olduğu için bu kapsamdaki literatür de son dönemde gelişmeye başlamıştır.

Türkiye’de, konuyla yakından ilgilenen Ahmet İçduygu, Kemal Kirişçi gibi akademisyenlerin yaptıkları oldukça kapsamlı çalışmaların yanı sıra, yasa dışı göçün çeşitli boyutlarını inceleyen birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Ayrıca, AB uyum süreci kapsamında ilgili resmî kurumlarca gerçekleştirilen yasal, idari ve uygulamaya dönük çalışma ve projeler mevcuttur. Bütün bu çalışmaları tamamlayıcı nitelikte ve yasa dışı göç olgusunu genel anlamda “uluslararası göç konsepti” içine oturtacak bir çalışmanın, konuya mümkün olduğunca geniş açıdan bakmak isteyenlere faydalı olacağı değerlendirilerek bu doktora çalışmasına girilmiştir.

Çalışmada, öncelikle göç konsepti içerisinde kullanılan kavramlar ve tanımlar incelenmiştir. Bu açıdan bakıldığında, göçe ilişkin onca çalışmanın varlığına rağmen, kapsamlı bir “göç” tanımının bulunmaması dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusunun çeşitli boyutlarının bulunması ve konuya yaklaşırken nerede durulduğunun ve nereden bakıldığının önem arz etmesi nedeniyle, bugüne kadar yapılan göç tanımlarının çoğunlukla tek yönlü ve dar kapsamlı olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle ilk olarak; göç türleri, göçü yaratan nedenler ve göç olgusunun zaman ve mekânla olan ilişkisi gibi unsurlar dikkate alınarak kapsamlı bir göç tanımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece, göçün “yasal” ve “yasa dışı” olma durumlarını belirleyen parametrelere daha kolay ulaşma olanağı sağlayacak alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, “yasa dışı göç” kavramının uluslararası hukukta net olarak tanımlanmamış olması, bu kavramın günlük hayatta, “mülteci” ve “sığınmacı” kavramlarıyla sık sık karıştırılmasına yol açmaktadır. Çalışmada, bu karışıklığı gidermek ve “yasa dışı göç” kavramını anılan kavramlardan soyutlayarak tanımlayabilmek için konuya ilişkin hukuki ve kavramsal çerçeve geniş olarak incelenmiştir. Bununla birlikte, yasa dışı göçle yakından ilişkili olan ve hukuki metinlerde tanımı bulunan “insan kaçakçılığı”, “insan ticareti”, “yasa dışı giriş”, “yasa dışı ikâmet” vb. kavramlar kullanılarak yasa dışı göçün kapsamlı bir tanımı yapılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca; yasa dışı göç yazınında, aynı bağlamda kullanılan “düzensiz göç”, “izinsiz göç”, “gizli göç” ve “kayıt dışı göç” gibi bazı terimler de kullanım alanları açısından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda son olarak, göç olgusunun başına “yasa dışı” ibaresinin getirilmesinin, özellikle göçmenler açısından yaratacağı sakıncalar irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, tarihsel süreç içerisinde meydana gelen göç hareketleri incelenerek, göç olgusunun “yasa dışı” hâle gelmesine yol açan tarihsel arka plan çizilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, 1970’li yıllardan sonra ve özellikle soğuk savaş sonrasında uluslararası göçteki artışa paralel olarak, göç alan ülkelerde göçmenlere karşı olumsuz bir kamuoyu oluşmasına vurgu yapılmıştır. Kürselleşme ile birlikte artan iletişim imkânları sayesinde göçün daha “görünür” bir hâl almasının, göç karşıtı hareketlerin yükselmesine yaptığı etki, tarihsel bir süzgeçten geçirilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde öne çıktığı gibi dünyada göçü yaratan dinamiklerin çok güçlü olması, yasa dışı göçü tam olarak kavrayabilmek için “göçün nedenleri” konusuna özel bir önem atfedilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle sonraki bölümde; tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, ekonomi, hukuk ve demografi gibi birçok sosyal bilimin ilgi alanına giren göç konusundaki kuramsal çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda, göçü ortaya çıkaran nedenleri ve insan hareketlerinin sürekliliğini açıklamaya çalışan kuramlar, bu konudaki çalışmaların tarihsel gelişimi de göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Müteakip bölümde, yasa dışı göçün, gelecekte izleyebileceği seyri ortaya koyabilmek amacıyla, öncelikle genel anlamda uluslararası göçü yaratan sosyo-politik, sosyo-ekonomik ve demografik, çevresel, sosyo-kültürel ve bireysel nedenler incelenmiştir.

Bu çerçevede, sosyo-politik açıdan öne çıkan nedenler, dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen savaşlar, etnik çatışmalar ve insan hakları ihlalleridir. Dünyadaki çatışma ve kriz bölgelerine yakınında yer alan Türkiye’nin, çevresinde meydana gelen bu olaylardan uluslararası göç bağlamında etkilenmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Zira Türkiye’nin, bu bölgelerle aynı zamanda tarihi ve kültürel yakınlığı da bulunmaktadır.

Dünyadaki kriz bölgeleri, son dönemde, bugüne değin fazla rastlanmamış oranda mülteci ve sığınmacı üretmektedir. Çünkü günümüzün savaşları çok daha fazla sayıda sivili etkilemektedir.³ Bu durum, mülteciler, sığınmacılar ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilere ilişkin dünyadaki mevcut koruma kapasitesini zorlamaktadır. Savaşlar ve çatışmalar nedeniyle yaşadıkları yerlerden kopan insanların uluslararası göçe başvurması, birçok sığınmacının yasa dışı göç hareketleri içinde yer almasına neden olmaktadır.

Uluslararası göçün sosyo-ekonomik bağlamda irdelenmesi neticesinde ise dünyada bölgeler arası eşitsizliklerin artması, yoksulluk, işsizlik, hızlı nüfus artışı, sağlık ve sosyal yardım sistemlerindeki eksiklikler, HIV/AIDS vb. salgın hastalıklar ön plana çıkmaktadır. Çalışmamızda bu konular, Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'nün bu konularla görevli kuruluşlarının ve diğer ilgili uluslararası kuruluşların yayınladıkları raporlar çerçevesinde geniş şekilde incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, bütün göçlerinden temelinde bir şekilde “ekonomik” nedenlerin bulunduğu ya da diğer nedenlerin ekonomik nedenlere dönüştüğü gerçeği ortaya çıkmaktadır.⁴

Diğer taraftan, son dönemde dünya gündeminin ilk sıralarında yer alan küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çevresel nedenler uluslararası göçleri günden güne artırmaktadır. İnsanoğlunun doğaya verdiği zararlar sonucunda meydana gelen küresel iklim değişikliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kuraklık, çölleşme gibi sorunlar, ayrıca, büyük yıkımlara neden olan kasırgaların ve sellerin yaşanması uluslararası göç eğilimlerini artıracak yönde etkiler bırakmaktadır.

Günümüzde, çevre güvenliğinin uluslararası güvenlikle ilişkilendirilmesi⁵ çevresel nedenlerin yakın gelecekteki uluslararası göç hareketlerinin temel belirleyicilerinden biri olacağını göstermektedir. Bunun yanında, doğal afetlerin sayısında son dönemde meydana gelen artış, teknolojiye bağlı olarak

³ Helena Nygren-Krug, **International Migration, Health and Human Rights**, World Health Organization (WHO), Health&Human Rights Publication Series, Issue No. 4, Geneva, Switzerland, 2003, s. 10.

⁴ Bu kapsamda bkz. Göç Kuramları Bölümü.

⁵ Bu kapsamda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Hans Günter Brauch, **Environment and Human Security: Towards Freedom from Hazards Impacts**, UN University, Institute for Environment and Human Security, Publication Series No.2, Bonn, Germany, 2005.

ortaya çıkan çevre felaketleriyle birleşince manzara daha da ürkütücü duruma gelmektedir.

Sosyo-kültürel bağlamda ise; eğitim eksiliği, cinsiyet temelli ayrımcılıklar ve küreselleşmenin dünya kültüründe yarattığı “tek-tipleştirme” gibi olgular göçün temel nedenleri arasında sayılabilir. Ayrıca, iletişim ve seyahat olanaklarının çoğalması ve ucuzlaması ve daha önceden göç etmiş bulunan insanlarla (diaspora) kurulan bağlar (göçmen ağları) göçü kolaylaştıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası göçlere neden olan ve göçün süreklilik arz eden bir duruma gelmesine yola açan bu genel nedenlerin yanı sıra, yasa dışı göçün kendine özgü nedenleri de bulunmaktadır. Günümüzde, yasal göç olanaklarının gittikçe azalması, “insan kaçakçılığı” olarak adlandırılan uluslararası organize suç türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Milyar dolarlarla ifade edilen bir düzeye ulaşan bu sektör, yasa dışı göçün sürmesinde önemli etkiler yapmaktadır.

Göçü yaratan dinamiklerin bu denli güçlü olmasına karşın, göç alan ülkelerde kısıtlayıcı politikaların ön plana çıkması, göçü “yasa dışı” duruma getiren en önemli faktör olarak göze çarpmaktadır. Uluslararası göç hareketleri içerisinde en hızla büyüyen göç türü kuşkusuz yasa dışı göçtür. Ancak, yasa dışı göçün doğası gereği bu konudaki net verilere ulaşabilmek mümkün değildir. Bu çerçevedeki rakamlar genellikle tahminlere dayanmaktadır.

Çalışmamızda, bu doğrultuda yayımlanan veriler mümkün olduğunca güncel olarak verilmiş ve yasa dışı göçün dünyada ve Türkiye’de ulaşılmış olduğu boyut ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, yasa dışı göç hareketlerinin yoğun şekilde gerçekleştiği güzergâhlar belirlenerek, çeşitli eksiklikleri olmakla birlikte, kıtalar bazında bir “yasa dışı göç haritası” oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kıtalar düzeyinde yapılan irdlemeyi müteakip, yasa dışı göçün ilgili tüm taraflar (göçlere kaynaklık eden, hedef olan ve geçiş güzergâhı olarak kullanılan ülkeler ve göçmenler) üzerinde yarattığı etkiler ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda, göç veren ülkeler bakımından göçün yasal olup olmamasından ziyade, fazla nüfustan kurtulmak ve göçmenlerin ülkeye yapacakları maddi ve manevi katkılar ön plana çıktığı görülmektedir. Yasa dışı göçün hedefi durumundaki ülkelerde ise sınır güvenliğinden, ekonomik ve toplumsal güvenlik endişelerine

kadar bir dizi sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu transit ülkelerde de hedef ülkelere benzer sıkıntılar çekilmektedir.

Yasa dışı göçün en çarpıcı sonuçlarına ise göçmenler maruz kalmaktadırlar. Uluslararası ve ulusal medyaya hemen hemen her gün yansıdığı üzere, her yıl binlerce göçmen göç yollarında ölmekte ya da göçmen kaçakçılığı şebekelerince çeşitli şekillerde istismar edilmektedirler.

Bilindiği üzere, yasa dışı göçmenlerin hedefi durumundaki en önemli iki bölge Kuzey Amerika ve Avrupa kıtalarıdır. Bu nedenle, dünyada, yasa dışı göçle mücadele konusunda en çok çaba harcayan ülkeler Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve AB ülkeleridir.

Yasa dışı göç sorunu, Avrupa'nın dış sınırı durumunda olan ve AB'ye tam üyelik müzakerelerini sürdüren ülkemizi, en çok AB'ye uyum bağlamında ilgilendirmektedir. Bu nedenle, AB'nin yasa dışı göçle mücadele amacıyla attığı adımlar ve bu kapsamda AB müktesebatında yer alan hususlar ön plana çıkmaktadır. AB'ye uyum sürecinin, AB müktesebatının üstlenilmesi anlamına geldiği düşünülürse, bu konuda AB'nin Türkiye'den beklentileri daha da büyük önem kazanmaktadır.

Çalışmamızın son bölümünde, AB bünyesinde yasa dışı göç kapsamında atılan adımlar genel olarak incelendikten sonra, AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin olarak Türkiye'nin yasa dışı göç kapsamında yaptığı çalışmalar değerlendirilmiştir.

Ancak unutulmamalıdır ki AB müktesebatı, sürekli gelişerek evrimleşen bir yapıdadır. Türkiye'nin bu kapsamda yürüttüğü faaliyetlere de her gün bir yenisi eklenmektedir. Bu nedenle çalışmamızda, anılan konulara mümkün olduğunca genel hatlarıyla değinilmiş ve değişkenlik arz edebilecek hususlardan bilinçli olarak uzak durulmaya çalışılmıştır. Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, yasa dışı göç konusu her geçen gün yeni gelişmelere sahne olan ve çok yakından takip edilmesi gereken bir konudur. Öte yandan, konunun sadece AB ile ilişkilere dayandırılmaması, bu kapsamda günlük politikaların dışına çıkılarak, daha geniş bir bakış açısına ihtiyaç olduğunun gözden uzak tutulmaması gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak çalışmamızda; belirtilen hususlar çerçevesinde, Türkiye'deki yasa dışı göç sorununu, neden-sonuç ilişkileri bağlamında tarihsel süreç içerisinde ve genel olarak dünya, özel olarak da AB perspektifi içerisinde doğru bir şekilde yerleştirmeye gayret gösterilmiştir. Bu açıdan, konu ile ilgili çalışanlara yardımcı olacak bir katkı yapılabildiyse çalışma amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE YASA DIŞI GÖÇ OLGUSUNA GİRİŞ

A-Göç Kavramı

Türkçe sözlükte “Göç” (Migration)⁶; “Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde açıklanmaktadır.⁷ Bazı başvuru kaynaklarında ise; “(Eski Türkçe: Köç) iktisadi, sosyal veya siyasi sebeplerin etkisiyle, bireylerin yer değiştirmesi”⁸, “(Eski Kelime: Hicret) daha iyi, daha elverişli geçinme, yerleşme yolunu bulmak üzere bir yerden başka bir yere taşınma işi”⁹, “(Az veya çok) bireylerin ya da grupların, sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleri”¹⁰ şeklinde tanımlar yer almaktadır.

Göç olgusu, toplumların sosyo-kültürel, ekonomik, politik vb. yapıları ile doğrudan ilişkili ve çok boyutlu bir olaydır. Bu nedenle de antropologlardan sosyologlara, planlamacılardan idarecilere, tarihçilerden coğrafyacılar ve hatta ekonomistlere kadar pek çok bilim adamının ilgi alanına girmektedir.¹¹

Ekonomi, sosyoloji, demografi, coğrafya, tarih, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve psikoloji gibi bilimsel disiplinler, göç ile ilgili konulara farklı bakış açılarıyla değinmektedirler. Coğrafya açısından göç, sadece mekânsal değişiklik olarak ele alınırken, demografi açısından göç eden kişilerin sayısı önem arz etmektedir. Ekonomi, göç olgusunu bir üretim faktörünün bir ülkeden diğer ülkeye geçişi olarak ele almakta iken; sosyal psikoloji, göç sürecini doğuşu, gerçekleşmesi ve etkileri açısından daha çok grup ve toplum boyutunda psikolojik öğeler itibarıyla ele almaktadır.

⁶ **Redhouse Sözlüğü (İngilizce-Türkçe)**, 10. Baskı, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 620. Çalışmamızda, İngilizce terimler sıklıkla kullanılacaktır. Bu nedenle önem arz eden sözcükler dışındakilerin anlamları özel olarak vurgulanmayacaktır.

⁷ **Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü**, 10. Baskı, TDK Yayınevi, Ankara, 2005, s. 769.

⁸ **Meydan Larousse**, Cilt.5, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 251.

⁹ Reşat İzbirak, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.139.

¹⁰ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim Sanat Yayınevi, Ankara, 1999, s. 685.

¹¹ Mustafa Mutluer, **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 9.

Sosyoloji ise günümüzde göç olgusuna en geniş perspektiften bakan bilim dalı durumundadır. Çünkü sosyolojik analizler, coğrafi değişimlerden çok sosyolojik boyut ve değişimleri dikkate almaktadır. Böylece; göçün yaratacağı sosyal hareketlilik, intibak süreçleri, göç nedenleri, göç kararlarının oluşumu, göç sürecindeki ayıklama safhaları ve neticeleri ile bunların kaynak ülke ile göç edilen ülke halkı üzerindeki etkileri sosyolojinin ilgi alanına girmektedir.¹²

Yalçın'ın tespitine göre, göç ile ilgili oldukça geniş bir literatür mevcut olmasına rağmen, yapılmış göç tanımı çok azdır. Bunun nedeni ise araştırmacıların, göç kavramını yeterince açık görmeleri ve tanımı yerine göçü ortaya çıkaran koşulları açıklamaya yönelmiş olmalarıdır. Gerçekten de göç kavramı, hemen her insanda az çok aynı şeyi çağrıştırmaktadır: Çevre değiştirme, yer değiştirme gibi.¹³

Bakış açılarına göre değişiklikler arz etmekle birlikte, sosyal bilimcilerin tanımlarında göç; “Kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen ya da geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (köy, kasaba, kent gibi) bir başkasına yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı”,¹⁴ “Bireylerin yaşadıkları yerleri bırakarak, nispeten sürekli olarak ve buldukları yerden kayda değer uzaklıkta bir yere gitmeleri”¹⁵, “Anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler”¹⁶, “Birey ya da grupların yerleşmek amacı ile buldukları yerden bir başka yere hareketi”¹⁷ olarak açıklanmaktadır.

Görüldüğü üzere, tanımların bir çoğunda göç olgusu, daha çok fiziki anlamda “yer değiştirme” olarak ele alınmaktadır. Ancak, göç olgusu söz konusu olduğunda, coğrafi olarak yer değiştirmeden öte, alışılmış bir ortamdan başka bir ortama

¹² Mehmet Fikret Gezgin, **İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 14.

¹³ Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 11.

¹⁴ Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No:2573, İstanbul, 1979, s. 21.

¹⁵ Ahmet Y. Gökdere, **Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri**, Türkiye İş Bankası Yayını, No:23, Ankara, 1978, s. 10.

¹⁶ Sema Erder, **Refah Toplumunda “Getto” ve Türkler**, Teknografik Matbaacılık, İstanbul, 1986, s. 9.

¹⁷ Ayhan Gençler, “Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt 17, Ankara, Şubat 2002, http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_gencler3.doc. (10.06.2004), (Yabancı Kaçak İşçilik) s. 1.

geçilmesi de önem taşımaktadır. Bu açıdan, “Göç; coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir”¹⁸ şeklindeki tanım, göçün sosyal etkilerini ön plana çıkarması açısından dikkat çekmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM) ise göç kavramını en geniş anlamıyla ele alarak; “Bir uluslararası sınırı aşan ya da bir ülke içinde gerçekleşen taşınma süreci; mesafesi, içeriği, kapsamı ve nedenleri ne olursa olsun insan hareketlerinin tüm çeşitlerini içeren nüfus hareketi...” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁹

Dikkat edilirse, buraya kadar olan tanımlarda insanların göçleri ele alınmaktadır. Oysa, bazı kuş ve balık türleri gibi doğadaki birçok canlının göçüne tanık olunmaktadır.²⁰

B-Göç Türleri

Görüldüğü gibi göç kavramının çok boyutlu ve karmaşık yapısı, göçe ilişkin tanımlarda çeşitliliğe neden olmaktadır. Bu çeşitliliğe, göç hareketlerinin sınıflandırılmasında da rastlanmaktadır. BM tarafından yalnızca “bir yılı aşan sürelerle yapılan yer değiştirmeler” göç olarak kabul edilmektedir. Bazı yazar ve uluslararası kuruluşlar da bireylerin iradelerine dayanmayan yer değiştirmeleri göç kavramı dışında tutmaktadırlar. Bu yaklaşım, göçleri serbest ve zorunlu olmak üzere ikiye ayırmaktır. Bu kapsamda; bireyin iradesiyle gerçekleşen ve genelde ekonomik amaçlar ve kişisel arzularından kaynaklanan göçler “serbest” ya da “gönüllü göç” (voluntary migration), irade dışı gerçekleşen ve savaşlar, nüfus transferleri, iltica hareketleri ve siyasi nedenlerden dolayı sürgün edilmeler gibi nedenlerle oluşan göçler ise zorunlu göç (forced migration) olarak nitelendirilmektedir.²¹

¹⁸ Yalçın, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁹ International Organization for Migration (IOM), **Glossary on Migration**, IOM, Geneva, Switzerland, 2003, s. 41.

²⁰ Mutluer, **a.g.e.**, s. 10.

²¹ Gökdere, **a.g.e.**, ss. 10-11.

IOM, zorunlu göç tanımını yaparken, konuyu daha geniş bir çerçevede ele alarak, sadece siyasi sebepleri değil doğal afetler vb. çevresel nedenleri de dikkate almaktadır. IOM'un tanımına göre "Zorunlu Göç: Baskı ve zorunluluk yaratan unsurlar nedeniyle gerçekleşen tüm göç hareketleridir. Baskı unsurları ise insanların hayatlarına ve geçimlerine yönelik tehditler ile doğal ve insan kaynaklı afetleri kapsar. Mülteci hareketleri ve ülke içinde yerinden edilmelerin yanı sıra, doğal ve çevresel afetler, kimyasal ve nükleer felaketler, kıtlık, kalkınma projeleri vb. sonucunda ortaya çıkan göçler zorunlu göç örnekleridir."²²

Göç hareketlerini, amaç ve zaman bakımından değerlendirdiğimizde, insanların yaşadıkları yerleri tekrar dönmek üzere ya da belirli sürelerle terk etmeleri gibi iki seçenekle karşılaşmaktayız. Geri dönmek üzere kalıcı ve daimi olarak yapılan göç olayı "kesin göç (permanent migration)" olarak tanımlanmaktadır. Kesin göçün tersi olan ve insanların buldukları yeri belirli sürelerle terk etmesi ise "geçici göç (temporary migration)"tür. Geçici göçte amaç, yurtdışından kesin dönüş yapan işçiler veya yurtdışındaki okulunu bitirip dönen kişilerde olduğu gibi şartlar değiştiğinde tekrar geri dönüş olmalıdır. Geçici göç, göçün süresine göre farklı isimler almaktadır. Örneğin, bulunduğu yerden bir başka yere mevsimlik olarak, yani birkaç aylık süre için yapılan göç olayına "mevsimlik veya sezonluk göç (seasonal migration)" denir.²³ Mevsimlik göç kavramı özellikle göçebelik (göçerlik-nomadizm) kavramını akla getirmektedir. Göçebe; "Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), göçer, göçkün." şeklinde tanımlanmaktadır.²⁴ Türkiye'de bazı Yörük aşiretlerinin göçerlik faaliyetleri ve Adana çevresindeki pamuk toplama faaliyetlerinde görüldüğü gibi tarımsal alanda çalışmak amacıyla gerçekleşen işçi hareketleri mevsimlik göç kapsamında değerlendirilebilir. Bunun yanında, yine mevsimlik göç kapsamına giren ve kendi ülkeleri içinde ya da başka ülkelere yönelik olarak tatil amaçlı gerçekleşen insan hareketleri "yaz göçü" ya da "tatil göçü" olarak adlandırılmaktadır.²⁵

²² IOM, a.g.e., s. 25.

²³ Mutluer, a.g.e., s. 10.

²⁴ TDK Sözlüğü, s. 769.

²⁵ Mutluer, a.g.e., ss. 10, 28-29.

Göç olgusunun diğer bir boyutu, bu olayın mekânla olan ilişkisidir. Bu durumda, kat edilen idari ve siyasi sınırlar göçlere başka anlamlar yükleyebilmektedir. Bu çerçevede bir ülkenin sınırlarının aşılması “uluslararası göç (international migration)”, siyasi sınırları aşmayan ve bir ülke sınırları içinde meydana gelen göç olayı ise “iç göç (internal migration)” tanımıyla karşılanmaktadır.²⁶ Uluslararası göç söz konusu olduğundaysa, göç alan ve veren ülkeden bakış açısına göre, “içe göç (immigration)”²⁷ ve “dışa göç (emigration)”²⁸ kavramları ön plana çıkmaktadır. “Bir kimsenin ya da topluluğun, yaşadığı öz yurdundan başka bir ülkeye göç etmesine “dışa göç” denilirken, bazı ülkelerin yaşama ve geçinme imkânlarının iyi olması nedeniyle bu ülkelerin aldığı göçe “içe göç” denir.”²⁹ Bu kapsamda literatürde; göç veren ülkelere ilişkin olarak, “gönderici ülke (sending country)” ya da “kaynak ülke (country of origin)”, göç alan ülkelere ilişkin olarak, “Alıcı Ülke (receiving country)” veya “Varış Ülkesi (country of destination) / hedef ülke”,³⁰ göç sırasında geçiş güzergâhı üzerinde bulunan ülkeler içinse “transit ülke (country of transit) terimleri kullanılmaktadır. Bu kavramlar şöyle tanımlanmaktadır.

Gönderici ülke (sending country): İnsanların, başka bir ülkede, daimi veya geçici olarak yerleşmek maksadıyla terk ettikleri ülkedir.

Kaynak ülke (country of origin): Yasal veya yasa dışı göç akımlarının kaynağı olan ülkedir.

Alıcı ülke (receiving country): Varış ülkesi. Ülkedeki yetkili makamların kararına dayanarak, yıllık bazda belirli bir miktar mülteci ve göçmen kabul eden ülkedir. Geri dönüş veya gönderilme durumları söz konusu olduğunda ise esas kaynak ülke, alıcı ülke olur.

²⁶ **A.g.e.**, s. 11. Yasa dışı göç kavramı, uluslararası göç kategorisi içerisinde değerlendirildiğinden iç göç kavramı bizim çalışmamızın kapsamı dışındadır.

²⁷ **Redhouse Sözlüğü**, s. 485.

²⁸ **A.g.e.**, s. 310.

²⁹ İzbirak, **a.g.e.**, s. 139.

³⁰ Yasa dışı göçle ilgili Türkçe resmî kaynaklarda “Varış ülkesi” yerine, “Hedef ülke” tabiri kullanılmaktadır. Biz de konumuza daha uygun olduğu için çalışmamızda “Hedef ülke” terimini kullanacağız.

Hedef ülke (country of destination): Yasal veya yasa dışı göç akımlarının varış noktası olan ülkedir.

Transit ülke (country of transit): Yasal veya yasa dışı göç akımlarının üzerinden geçiş yaptığı ülkedir.³¹

Bu kapsamda gündeme gelen diğer tanımlamalar ise “toplam göç (total migration)” ve “net göç (net migration)” kavramlarıdır. “Belirli bir süre içinde, bir ülkeye gelen ve ülkeden çıkış yapan göçmenlerin toplamı “toplam göç” olarak adlandırılmaktadır. “Net göç” veya “göç dengesi” ise gelen ve giden göçmenler arasındaki farktır.”³² “Net göç” kavramı, iç göçler için de kullanılmaktadır. Bir ülkenin veya yerleşim bölgesinin aldığı göç, verdiğiinden fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiğiinden az ise net göç negatiftir.³³

Bu açıklamalardan sonra, yasa dışı göç kavramını tanımlamak için öncelikle, “yasal göç” kavramına değinmek faydalı olacaktır. Bilindiği üzere, yasal yollardan bir ülkeden bir ülkeye göç edilebilmesi için, bireyin göç kararı alması yeterli değildir. Sınır ötesi göç hareketinin gerçekleşmesi, zorunlu olan bazı prosedürlerin yerine getirilmesine bağlıdır. Göç, birey tarafından yapılan talebin gidilmek istenilen ülkenin aynı doğrultudaki oluru ile gerçekleşebileceği gibi bazı ülkelerin nüfus veya iş gücü yetersizliği gibi sebeplerden kaynaklanan talepleriyle de olabilmektedir. Bu konuda ülkelerin uyguladıkları farklı prosedürlere rastlanmaktadır. Örneğin ABD her yıl belli bir kota sınırlaması içinde, önceden belirlediği ülkelerin vatandaşları arasından başvuruda bulunan binlerce kişiye kura ile oturma izni vermektedir. Yapılan diğer bir uygulama da Almanya’nın 1960’ların başında başlattığı “misafir işçi sistemi” örneğinde olduğu gibi iş gücü açığını, iş gücü fazlası olan ülkelere

³¹ Tanımlar için bkz. IOM, **a.g.e.**, s. 15, 52, 59. Bu kapsamda, Türkiye’nin de taraf olduğu (Bkz. 08 Temmuz 2004 Tarih ve 25516 sayılı **Resmî Gazete**), “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme’nin 6 (a) maddesinde, “Orijin Devlet: İlgili kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu Devlet...”, 6 (b) maddesinde, hedef ülke yerine kullanılan “İstihdam Devleti: Duruma göre, göçmen işçinin kazanç getirici bir faaliyette bulunacağı, bulunmakta olduğu veya bulunmuş olduğu Devlet...”, 6 (c) maddesinde, “Transit Devlet: İlgili kişinin İstihdam Devletine gitmek, veya İstihdam Devletinden Orijin Devlete veya mutad ikâmetgahı bulunduğu Devlete gitmek amacıyla transit geçiş yaptığı herhangi bir Devlet” olarak tanımlanmaktadır. Sözleşme’nin Türkçe metni için bkz. <http://www.alef-fvg.it/csa/lx/convenzione-tur.pdf> (29.09.2007).

³² IOM, **a.g.e.**, s. 65.

³³ Mutluer, **a.g.e.**, s. 11.

karşılacaktır.³⁴ Benzer şekilde, Avustralya da her yıl belli bir miktarda yasal göçmen kabul etmektedir.³⁵

Yasal göç hareketlerinin diğer bir türü de ülkeler arasında imzalanan anlaşmalar çerçevesinde gerçekleşen zorunlu nüfus transferleridir. 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunan heyetleri tarafından imzalanan ve Lozan Barış Konferansı'na eklenen on yedi senetten altıncısı olan “Yunan ve Türk Halkları'nın Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol”³⁶ çerçevesinde, Batı Trakya Türkleri ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada Rumları hariç olmak üzere, Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının zorunlu olarak değişimi bu tür göçlere iyi bir örnek teşkil etmektedir.³⁷

Benzer şekilde, Bulgaristan ile Türkiye arasında, 22 Mart 1968 tarihinde Ankara'da imzalanan sınırlı göç anlaşması kapsamında, özellikle parçalanmış durumdaki ailelerin birleştirilmesine yönelik bir göç hareketi gerçekleştirilmiştir.³⁸

Yasal göç çerçevesinde günümüzde en yaygın olan göç türü, “beyin göçü (brain drain)”dür. “Beyin göçü; eğitilmiş ve yetenekli bireylerin çeşitli nedenlerle (ülkelerindeki çatışmalar gibi siyasal nedenlerden, kendilerine yeterli fırsatlar sunulmamasına kadar geniş bir yelpazede değişen nedenlerle) ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye (dışa göç) göç etmeleridir.”³⁹

Beyin göçünde, göç veren ülke yetişmiş insanlarını kaybederken, göç alan ülke yetişmiş yeni insanlar kazanmaktadır. Bahsedilen son durum, “beyin kazanma (brain gain)” olarak adlandırılmaktadır.⁴⁰

Vasıflı profesyonellerin, eğitilmiş ve yetenekli insanların yaptıkları göçlerin tümünü kapsayan “beyin göçü”, genellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş

³⁴ Gençler, Yabancı Kaçak İşçilik, s. 2.

³⁵ İ. Kemal Önal ve diğerleri, **Dünyada ve Türkiye’de Yasa dışı Göç**, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2001, s. 19.

³⁶ Der. Reha Parla, **Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri**, Tezel Ofset ve Matbaacılık Ltd. Şti, Lefkoşe, 1985, ss. 77–79.

³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mart 2000.

³⁸ Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 384.

³⁹ IOM, **a.g.e.**, s. 10.

⁴⁰ **A.g.e.**, s. 11.

ülkelere doğru olmaktadır. Ancak, son dönemlerde üçüncü dünya ülkelerinde yatırım yapan çok uluslu şirketlerin üst düzey personel ihtiyaçları vb. nedenlerle, bu durumun tersi de söz konusu olmaktadır. Başta futbol olmak üzere, çeşitli dallardaki spor adamlarının gelişmekte olan ülkelerde çalışmaları bu kapsamda başka bir örnek olarak verilebilir.

Öte yandan, her ülkenin yasal göç prosedürleri farklılık arz etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin göçmenlerle ilgili hukuki düzenlemelerinde, hangi ülkelerden göçmen kabul edileceğine dair bir kayıt mevcut değildir. Bunun nedeni ise göçmen kabulünün siyasi bir durum arz etmesidir. Dolayısı ile göçmen kabulü, Bakanlar Kurulu'nun tayin ve tespiti veya çıkartılacak özel kanunlar ile düzenlenmektedir.⁴¹ Mevcut mevzuatımıza göre göç, "Türk soyundan olup Türk kültürüne bağlı kişi veya kişilerin yerleşmek amacıyla ülkemize gelmesi" olayıdır.⁴²

5543 Sayılı İskân Kanunu'na⁴³ göre "Göçmen; Türk Soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup⁴⁴ yerleşmek amacıyla tek başına ve toplu hâlde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır." Aynı kanun hükümlerince göçmenler; "Serbest veya İskânlı Göçmen" ve "Münferit ve Toplu Göçmen" olarak ayrılmaktadır. Buna göre "Serbest Göçmen; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu hâlde Türkiye'ye gelip, devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir." "İskânlı Göçmen ise Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup özel kanunlarla yurtdışından getirilen ve bu kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır." "Münferit Göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir." "Toplu Göçmen ise, Türk soyundan

⁴¹ Önal ve diğerleri, s. 9.

⁴² Mustafa Öztürk (IV. Sınıf Emniyet Müdürü, EGM Yabancılar Dairesi İltica, Göç ve Vatandaşlık Şube Müdürü) tarafından İnsan Hakları Günü dolayısıyla Ankara Ticaret Odası'nda 10.12.2005 tarihinde yapılan "Türk İltica Mevzuatı" konulu tebliğ, s. 3.

⁴³ **5543 sayılı İskân Kanunu** 19.09.2006 tarihinde kabul edilerek, 26.09.2006 tarih ve 26301 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanmıştır. Kanunun güncel hâli için bkz. <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr> (11.12.2006).

⁴⁴ "Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti" aynı kanunun 7. maddesine göre, ilgili bakanlıkların görüşü alınarak, Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından yapılmaktadır.

ve Türk kültürüne bağlı olup iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir.”⁴⁵

Türk soylu olmayanların ülkemize göç edebilmeleri içinse;⁴⁶ 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu⁴⁷, 5682 Sayılı Pasaport Kanunu⁴⁸, 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun⁴⁹, 4187 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun⁵⁰ vb. mevzuat hükümlerine uygun olarak hareket etmeleri gerekmektedir.

Yasal göçün bir çeşidi olarak nitelendirilebilecek fakat bir “zorunlu göç” türü olan “iltica” kavramı, “Güvenilir bir yere sığınma, sığınma”⁵¹ anlamına gelmektedir. Türkçe’de aynı anlama gelmesine rağmen, mülteci ve sığınmacı sözcüklerinin İngilizce karşılıkları olan “refugee (mülteci)” ve “asylum seeker (sığınmacı)” tabirleri uluslararası literatürde, aşağıda açıklandığı şekilde farklı anlamlarda kullanılmaktadır.⁵²

28 Temmuz 1951 tarihinde İsviçre’nin Cenevre kentinde BM bünyesinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’ye⁵³ göre, “Mülteci: 1

⁴⁵ 5543 sayılı yeni İskan Kanunu ile yürürlükten kaldırılan 14.06.1934 tarih ve **2510 sayılı İskân Kanunu**’nda ise “Devletimizden herhangi bir maddi yardım talebinde bulunmadan kendi olanakları ile ülkemize yerleşerek Türk vatandaşlığına geçmek isteyen Türk soylulara “Serbest Göçmen”, bir aile veya büyük kitleler hâlinde Türkiye’ye getirilerek, ülkemizde hayatını idame ettirecek maddi ve sosyal imkânları devlet tarafından belirli bir süre karşılanana da “İskanlı Göçmen” denilmektedir.” <http://www.nvi.gov.tr>; (21.12.2005).

⁴⁶ Bu noktada yasal göçün sadece “vatandaşlığa geçmek” olarak algılanmaması gerektiğini belirtmek önem arz etmektedir.

⁴⁷ 11.02.1964 tarihinde kabul edilerek, 22.02.1964 tarih ve 11638 sayılı **Resmî Gazete**’de yayımlanarak yürürlüğe giren **403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu**’nun güncel hâli için bkz. <http://www.nvi.gov.tr>; (21.12.2005).

⁴⁸ 15.7.1950 tarihinde kabul edilerek, 24.7.1950 tarih ve 7564 sayılı **Resmî Gazete**’de yayımlanarak yürürlüğe giren **5682 sayılı Pasaport Kanunu**’nun güncel hâli için bkz. <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr> (11.12.2005).

⁴⁹ 15.07.1950 tarihinde kabul edilerek, 27.07.1950 tarih ve 7564 sayılı **Resmî Gazete**’de yayımlanarak yürürlüğe giren **5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun**’un güncel hâli için bkz., <http://www.hukukcu.com.tr>, (24.12.2005).

⁵⁰ 27.02.2003 tarihinde kabul edilerek 06.03.2003 ve 25040 sayılı **Resmî Gazete**’de yayımlanarak yürürlüğe giren **4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun**’un güncel hâli için bkz. <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr>; (01.12.2005).

⁵¹ **TDK Sözlüğü**, s. 959.

⁵² Uluslararası hukuk belgelerinde ve bu belgelerin Türk hukuk sistemine yansıtılması kapsamında ortaya çıkan terim sorunu konusundaki değerlendirmeler için bkz.; M. Tefik Odman, **Mülteci Hukuku**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayını No:15, Ankara, 1995, s. 188-191.

⁵³ Sözleşmenin 1’nci maddesi A fıkrası 2’nci bendi. Türkiye bu sözleşmeyi 29.08.1961 tarihinde kabul edilen, 05.09.1961 tarihli ve 108898 sayılı **Resmî Gazete**’de (DÜSTUR, IV. Tertip, C.I, S.3052-

Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler neticesi⁵⁴ ve ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen (belirli) bir içtimai (sosyal) gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkur (söz konusu) korkuya binaen istifade etmek istemeyen, yahut tabiiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde evvelce mutaden (devamlı) ikâmet ettiği memleket dışında bulunuyorsa; oraya dönemeyen veya mezkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵

Yukarıda sözü edilen uluslararası hukuk ve ulusal hukukumuz arasındaki farklılıklar, bu noktada da bir tercüme hatası ile ortaya çıkmaktadır. Sözleşmenin orijinal metninde “being persecuted-zulüm görme”⁵⁶ ifadesi yer almasına rağmen,

3074.) yayımlanarak yürürlüğe giren 359 sayılı Yasa ile onaylamıştır. Sözleşme'nin tam metni için bkz. **(EK-1)**, Enver Bozkurt, Yasin Poyraz, M. Akif Kütükçü, **İnsan Hakları Mevzuatı**, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti., Ankara, 2004, s.115-143.

⁵⁴ Sözleşmenin “1'nci maddesi B fıkrası 1'nci bendinde; “1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler” ibaresi,

a) “1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan eden hadiseler” veya

b) “1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da veya başka bir yerde cereyan eden hadiseler”

manasında anlaşılacak ve her Akit Devlet bu Sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya katıldığı sırada bu Sözleşmeye göre taahhüt ettiği vecibeler bakımından bu ibarenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.” hükmü mevcuttur. Bu hükümle ülkelere coğrafi kısıtlama imkânı tanınmıştır. Türkiye, Sözleşmeyi onayladığı 359 sayılı Kanunla birlikte bir deklarasyon yayımlayarak, “1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler” ibaresini, “1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan eden hadiseler” olarak anladığını belirtmiştir. Anılan deklarasyon için bkz.; Odman, **a.g.e.**, s. 222.

2 Ekim 1967 tarihinde BM tarafından kabul edilen “Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokol” ile, 1951 Sözleşmesindeki “1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler” ifadesi kaldırılarak, zaman kısıtlamasına son verilmiştir. Ancak bu protokolda de ülkelere coğrafi kısıtlama hakkı tanındığından, Türkiye bu protokolü 01.07.1968 tarihinde 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylayarak zaman kısıtlamasının kaldırılmasını kabul etmiş fakat “coğrafi kısıtlama” hakkını kullanmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ve 1967 Protokolü'nün tam metni için bkz. **(EK-2)**; Odman, **a.g.e.**, ss. 255-261.

⁵⁵ BM bünyesinde kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanım, bölgesel düzeydeki bazı girişimlerle genişletilmiştir. Şöyle ki; 1969 yılında kabul edilen Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı, “*Kendi menşe (köken) ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle* ülkesini terk etmeye zorlanan herkes” ve 1984 yılında Latin Amerikalı hükümet temsilcileri ve hukukçuların katılımıyla gerçekleşen konferans serisi sonunda kabul edilen Cartagena Bildirisi'ndeki tanım ise, “*Yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için* ülkesinden kaçan kişiler” şeklindedir. Bu tanımlar için bkz.; Kate Jastram, Marilyn Achiron, **Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi** (Parlamentler İçin El Kitabı Sayı 2-2001), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Ofisi ve Parlamentolar arası Birlik Ortak Yayını, Ankara, 2001, s. 9.

⁵⁶ **Redhouse Sözlüğü**, s. 719.

söz konusu ifade “being prosecuted-takibata uğrama”⁵⁷ şeklinde algılanarak, yanlış tercüme edilmiş ve 359 sayılı yasada “takibata uğrama” olarak onaylanmıştır.⁵⁸ Oysa, BM belgelerinde “zulüm görme” ifadesi yer almaktadır.⁵⁹

“Sığınma” kavramı ise, uluslararası hukukta tanımlanmamış olup, bir ülkenin topraklarında bulunan mültecilere sağladığı korumanın tümü için genel bir terim olarak kullanılmaktadır. Sığınma, en azından başka bir ülkede çözüm bulunana kadar ev sahibi ülkede barınma imkânı ve temel koruma sağlanması anlamına gelmektedir.⁶⁰

İltica etme hakkı ve bunun sonucu mülteci olma, hukuki bir statünün kazanılmasını; sığınma hakkı ile sığınmacı olmak ise hukuki bir statü kazanılmasından daha çok fiilî ve sığınılan ülkenin yasalarından mülteciler gibi yararlanmayı öngörmeyen kısa süreli bir barınma durumunu ifade etmektedir.⁶¹ Özet olarak, “sığınmacı, mülteci statüsünü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişilerdir.”⁶²

Bu bağlamda “sığınmacı” veya “sığınma başvurusunda bulunan kişi (asylum applicant)”; “bir devletin korumasından yararlanma isteğini belirtmiş kişi” olarak tanımlanmakta ve bu isteği 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 3’üncü maddesi,⁶³ BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı

⁵⁷ A.g.e., s. 774.

⁵⁸ Bu yanlış çeviriden ötürü doğabilecek aksaklıkları hukukçuların takdirine bırakırken, bu noktadaki uyarısı için BMMYK Türkiye Temsilciliği Dış İlişkiler Sorumlusu Metin ÇORABATIR’a teşekkürü bir borç bilirim.

⁵⁹ Der. Furio De Angelis ve diğerleri, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, BMMYK Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 1998, s. 68. Ayrıca bkz. Der. Kadir Ay ve diğerleri, **İltica ve Göç Mevzuatı (Asylum and Migration Legislation)**, BMMYK Türkiye Temsilciliği ve İçişleri Bakanlığı iş birliği ile yayımlanmıştır, Ankara, 2005, s. 64.

⁶⁰ Jastram ve Achiron, a.g.e., s. 15.

⁶¹ Odman, a.g.e., s. 189.

⁶² Mehmet Özcan, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, 2005, s. 23.

⁶³ “Madde 3-İşkence Yasağı: Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz.” 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Sözleşme’nin (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) tam metni için bkz. De Angelis ve diğerleri, ss. 358-375.

Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin 3'üncü maddesi⁶⁴, BM Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 7'nci maddesi,⁶⁵ çeşitli ulusal koruma prosedürleri veya geçici korumaya ilişkin bir düzenlemeye dayanan ve hakkında nihai karar henüz verilmemiş kişi olarak geniş bir hukuki çerçeveden ele alınmaktadır.⁶⁶

Buna göre, "sığınma" kavramını "bir kimsenin iltica başvurusu yapması ile başvurunun olumlu veya olumsuz sonuçlanması arasındaki süre zarfında o kişiye sağlanan geçici koruma" olarak tanımlayabiliriz.

"Mülteci" kavramı, ulusal hukukumuzda ilk olarak, 2006 yılında yürürlükten kaldırılmış olan 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu'yla girmiştir. Söz konusu kanunun 3'ncü maddesinde "Mülteci: Türkiye'de yerleşmek maksadı ile olmayıp bir zaruret (zorunluluk) ilcası (nedeni) ile muvakkat (geçici olarak) oturmak üzere sığınanlara mülteci denir." şeklinde tanımlanmıştır. Ancak, 1951 Sözleşmesi'nden de önce mevzuatımıza giren bu tanım, günümüzün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğu için⁶⁷ mülteci ve sığınmacı tanımları, 14.09.1994 tarihli ve 94/6169 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkâmet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"⁶⁸ kapsamında yeniden düzenlenerek, uluslararası hukuk ile uyumlu hâle getirilmiştir.

⁶⁴ "Madde 3-İade Yasağı: 1. Hiçbir Taraf Devlet, bir kimsenin diğer bir Devlette işkence tehlikesine maruz kalacağına inanmak için esaslı sebeplerin bulunması hâlinde, bu kimseyi sınır dışı edemez, geri gönderemez veya iade edemez.

2. Yetkili makamlar bu tür bir sebebin bulunup bulunmadığına karar vermek amacıyla, söz konusu Devlette insan haklarının aşırı, açık veya kitlesel bir tarzda ihlalinin bulunup bulunmadığı da dâhil, mümkün olduğu kadar her türlü hâl ve şartı dikkate alırlar."

26.06.1987 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmenin (UN Convention Against Torture) tam metni için bkz., De Angelis ve diğerleri, ss. 278-292.

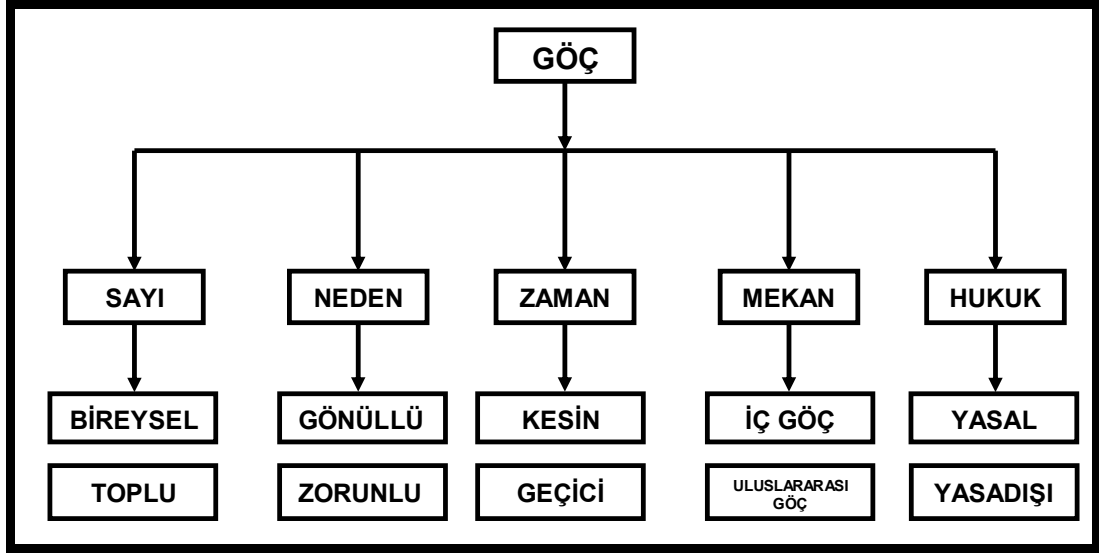
⁶⁵ "Madde 7-İşkence Yasağı: Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. Ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz." Sözleşmenin (International Covenant on Civil and Political Rights) tam metni için bkz., De Angelis ve diğerleri, ss. 94-223.

⁶⁶ Claudia Reinprecht, **European Council on Refugees and Exiles-ECRE Study on Free Legal Assistance**, January 2001, <http://www.ecre.org/research/legalassistance/index.shtml> (25.12.2005), s. 17.

⁶⁷ Zira bu tanım, günümüzdeki "sığınmacı" tanımına daha uygun düşmektedir.

⁶⁸ 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan yönetmeliğin güncel hâli için bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20075.html> (23.11. 2007), (EK-3).

ŞEKİL 72: Göç Hareketlerinin Sınıflandırılması.

Bu yönetmeliğe göre mülteci; “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikâmet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı”, sığınmacı ise; “İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikâmet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı” ifade etmektedir.

Bu tanımlardan çıkarılacak sonuç, mevcut hukukumuzla göre, Avrupa dışından gelen kimselerin, mülteci olma şartlarına haiz olsalar bile kendi ülkelerine dönünceye veya üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar sığınmacı olarak tanımlandığıdır. Nitekim, bu kapsamda kullanılan bir eğitim dokümanında “Sığınmacı: Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki

şartlara haiz olduğunu iddia ederek, Türkiye’de başvuruda bulunan kişiye denir.” şeklinde, Türkiye’deki uygulamayı çok iyi özetleyen bir tanım yer almaktadır.⁶⁹

Mülteci ve sığınmacılar konusuna değindikten sonra, her ne kadar uluslararası göç çerçevesine dâhil olmasa da yasa dışı göç konusunda bilinmesi gerektiği değerlendirilen “Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (Internally Displaced Persons- IDPs)” kavramından da söz etmek gerekmektedir. İnsanlar, zorunlu nedenlerle, sadece ülke dışına çıkararak mülteci veya sığınmacı olmamakta, bazı durumlarda yaşadıkları ülke içerisinde de yer değiştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumdaki insanlar için kullanılan “Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler” tabiri, “Silahlı çatışma, yaygın şiddet ve insan hakları ihlalleri veya doğal ya da insan kaynaklı afetler sonucunda veya bunların etkilerinden kurtulmak için evlerini veya yaşadıkları yerleri terk eden, ancak uluslararası planda tanınan bir devlet sınırını geçmeyen kişiler ve gruplar” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰

Yukarıda açıkladığımız mülteci ve sığınmacı hareketleri ile ülke içinde yerinden edilmeler, göçün nedenleri açısından değerlendirdiğimizde genellikle “siyasi göç” olarak nitelendirilebilecek zorunlu nedenlere dayanmaktadır. Yasa dışı göç ise “ekonomik göç” kategorisinde yer almakta ve zorunlu nedenlerden çok daha iyi bir yaşam arzusuna dayalı gönüllü nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Ancak, şunu da unutmamak gerekir ki mülteci veya sığınmacıların yasa dışı göç hareketi içinde yer almaları her zaman mümkün olabileceği gibi mülteci veya sığınmacı olmadığı hâlde sığınma başvurusunda bulunanlar da olabilmektedir.⁷¹ Bu kapsamda, “Ekonomik Göçmen: Yaşam kalitelerini artırmak için yaşadıkları ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye yerleşen kişilerdir. Bu kavram; göçmen işçileri ve ülkesi dışında mevsimlik olarak çalışan işçileri tanımlamanın yanında, bir ülkeye yasal izinleri olmadan girenleri ve/veya mülteci olma şartlarını taşımadığı hâlde sığınma prosedürlerini kullanarak bir ülkeye girmeye çalışan kişilerle, zulümden kaçan mülteciler arasındaki farkı belirtmekte de kullanılmaktadır.”⁷²

⁶⁹ Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, “Uluslararası Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Ders Notları”, <http://www.kho.kkk.tsk/enstitu/kurslar/savbilserprog> (13.06.2004), s. 3.

⁷⁰ IOM, **a.g.e.**, ss. 32-33.

⁷¹ Önal ve diğerleri, ss. 13-14.

⁷² IOM, **a.g.e.**, s. 21.

Buraya kadar “Yasa Dışı Göç” kavramına bir giriş teşkil etmek amacıyla, göç çeşitleri üzerine bazı açıklamalarda bulunduk. Bu noktadan sonra ise yasa dışı göçü diğer insan hareketlerinden ayıran özellikleri ve yasa dışı göç ile ilişkili ya da bu konu ile karıştırılan bazı nüfus hareketlerini açıklamaya çalışacağız.

C-Terminoloji Sorunu

“Göç” kavramında olduğu gibi “yasa dışı göç” kavramını tanımlamakta da bir takım zorluklar mevcuttur. Bu zorluklar da yine, konuyla ilgilenen kişi ve tarafların bakış açılarından kaynaklanmaktadır.⁷³ Ancak, tanımdan önce, literatürde yasa dışı göç olgusunu adlandırmakta kullanılan terminoloji farklılıklarına değinmekte fayda görülmektedir.

Yasa dışı göç, henüz yeni sayılabilecek bir olgu olduğu için bu olguyu adlandırırken farklı terimler kullanılmaktadır. Bu kapsamda, uluslararası literatürde karşılaşılan terimler; “düzensiz (irregular) göç”, “yasa dışı (illegal) göç”, “belgesiz / kayıt dışı (undocumented) göç”, “yetkisiz / (resmî olarak) tanınmamış (unauthorized) göç” ve “gizli (clandestine) göç” ifadeleridir. Bu terimlerin hepsi aynı olguyu tanımlamak için kullanılsalar da aralarında bir takım farklar vardır.⁷⁴ Bu nedenle, hangi terimin seçileceği, yazarların bakış açılarına göre değişmektedir.

Bu bağlamda Koser; “yasa dışı (illegal) göç” teriminin kullanılmasının üç nedenden dolayı sakınca yarattığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki, “yasa dışı” teriminin “suç” kavramını çağrıştırmasıdır. Koser, bu insanların suçlu olmadığını; bu kapsamda, BM Özel Raportörü’nün hazırladığı “Vatandaş Olmayanların Hakları” konulu sonuç raporunda, “Göçmenler... ülkede yasa dışı bulunsalar ya da (sığınma) başvuruları otoritelerce uygun bulunmasa bile bu kişilere suçlu muamelesi yapılmamalıdır” tavsiyesinin yer aldığını belirtmektedir. İkinci sakınca, insanları “yasa dışı” olarak nitelemenin onların insan haklarını inkâr anlamına gelebileceğidir. Böyle bir yaklaşım, statüleri ne olursa olsun göçmenlerin de bazı temel haklara sahip

⁷³ Kess Groenendijk, “Introduction”, **Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives**, der. Barbara Bogusz ve diğerleri, Martinus Nijhoff Publishers, Boston-USA, 2004, s. xviii.

⁷⁴ Anlam farkları için bkz. **Redhouse Sözlüğü**, ss. 523, 483, 1083, 1066 ve 172.

insanlar olduklarının kolayca göz ardı edilmesine sebep olabilecektir. Üçüncüsü de BMMYK'ye özgü bir endişe olarak, bir ülkeye normal prosedürleri kullanarak giremeyen sığınmacıların, “yasa dışı” olarak damgalanmalarının, bu kişilerin yapacakları sığınma başvurularını tehlikeye atabileceği endişesidir.⁷⁵ Birinci endişeye ilişkin, “Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi”ne⁷⁶ ekli, “Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”ün 5. maddesinde göçmenlerin, “göçmen kaçakçılığı” kapsamına giren eylemlerin konusu olmaktan dolayı cezai kovuşturmayaya tâbi tutulamayacakları belirtilmektedir. Bununla birlikte, göçmenlerin suçlu olup olmadığı konusu tartışılmaya devam etmektedir. Bazı yazarlar, yasa dışı göçü “mağduru olmayan suç” (victimless crime) olarak tanımlarken;⁷⁷ özellikle yoğun olarak yasa dışı göç alan ülkelerin yetkilileri, yasa dışı göçe bu şekilde mazeret üretilmesine karşı çıkmakta ve sınırların yasa dışı yollardan geçilmesinin hukuka aykırı olduğunu, yasa dışı göçmenlerin kaçak çalışarak ve kamu

⁷⁵ Khalid Koser, “Irregular Migration, State Security and Human Security”, (A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration-GCIM), September 2005, <http://test.gcim.org/attachements/TP5.pdf> (01.07.2007), s. 5.

⁷⁶ **Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi-SASMUS** ve bu sözleşmeye ekli 2 adet protokol, **İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol** (Bundan sonra SASMUS 1. Protokol olarak anılacaktır) ve **Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol** (Bundan sonra SASMUS 2. Protokol olarak anılacaktır) 12-13 Aralık 2000 tarihinde İtalya'nın Palermo kentinde düzenlenen bir konferansla BM üyesi ülkelerin imzasına açılmış ve 136 ülke ile birlikte, 13 Aralık 2000 tarihinde ülkemiz tarafından da imzalanmıştır. Bkz. Mehmet Terzioğlu, EGM Yabancılar Hudut İltica Daire Başkanı, “Yasa dışı Göç, İnsan Ticareti ve İltica Konularında Ülkemizin Durumu ve Yapılan Çalışmalar”, <http://www.caginpulisi.com.tr/12/15-16-17-18-19.htm> (26.11.2005). Anılan sözleşme, 30 Ocak 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş ve 04 Şubat 2003 tarih ve 25014 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan **4800 sayılı Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun**, **4803 sayılı Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun** ve **4804 sayılı Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun** ile iç hukukumuzda dâhil edilmiştir. Bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2003/02/20030204.htm>, (25.11.2005). Sözleşme ve ek protokoller **EK-4**'tedir.

⁷⁷ Peter H. Schuck, “Law and the Study of Migration”, der. Caroline B. Brettel and James F. Hollifield, **Migration Theory: Talking across Disciplines**, Roulledge, New York, USA, 2000, s. 197.

kaynaklarını kullanarak özellikle kendi ülke vatandaşlarını mağdur ettiklerini vurgulamaktadırlar.⁷⁸

Birinci ve ikinci sakıncalar kapsamında Hofbauer; Nobel Barış Ödülü sahibi Elie Wiesel'in "*Bir insan yasa dışı olamaz*" sözünden hareketle, insanların uzun, kısa, zengin veya fakir olabileceklerini fakat "yasa dışı" olamayacaklarını vurgulamakta ve "yasa dışı göçmen" teriminin kullanılmasının, insanların bilinç altında "suçluluk" kavramını çağrıştırdığını, bu durumun özellikle yerel halkın göçmenlere kaygıyla yaklaşımlarına sebep olacağını belirtmektedir.⁷⁹ Üçüncü sakınca konusunda ise BMMYK; mültecilerin de "ekonomik göçmenler veya diğer göçmen kategorilerini içinde barındıran geniş ve karışık göç akışları içerisinde hareket ettikleri" gerçeğinden yola çıkarak, bu göç hareketleri içerisindeki mültecilerin korunmasına özel önem vermektedir.⁸⁰

Bu bağlamda sıkça kullanılan, "belgesiz, kayıt dışı (undocumented) göç" ve "yetkisiz / (resmî olarak) tanınmamış (unauthorized) göç" terimleri konusunda ise Koser; birinci terimin muğlak olduğunu, bazen kayıt edilmemiş tüm göçmenler için kullanılırken, bazen de pasaport, vize vb. belgelere sahip olmayan göçmenler için kullanıldığını, ikinci terimle ilgili olarak da söz konusu göçmenlerin hepsinin "tanınmamış" olması gerekmediğini, son terimin, bu göçmenler içerisinde yer alan sığınmacılar ve mültecileri ifade etmek için daha uygun bir terim olabileceğini belirtmektedir. "Düzensiz göç" terimi ile ilgili de bazı kavramsal problemler bulunduğunu kabul eden Koser; yine de bu terimin, diğer terimlere göre daha çok tercih edilebilir bir niteliğe sahip olduğunu ve göç konusunda uzmanlığı olan; Avrupa Konseyi (Council of Europe-CE), Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO), IOM, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı-AGİT

⁷⁸ Amerikan Göç Reformu Federasyonu (Federation for American Immigration Reform-FAIR) tarafından bu çerçevede yapılan değerlendirmeler için bkz. <http://www.fairus.org/html/04113604.htm>, (07.10.2003).

⁷⁹ Sophie Hofbauer (Koor.), **Illegal Immigration in Austria**, A survey of recent Austrian migration research, Austrian contribution to the European Research Study Project II: Illegally Resident Third Country Nationals in the EU Member States: State Approaches Towards Them and Their Profile and Social Situation, Vienna, Austria, 2005, http://www.emn.at/modules/typetool/pnincludes/uploads/FINAL_VERSION_ENG.pdf, (11.05. 2007), s. 16.

⁸⁰ Der. José Riera ve Marilyn Achiron, **Koruma Gündemi**, 3. Baskı, BMMYK Uluslararası Koruma Bölümü Yayını, Ekim 2003, ss. 48-53.

(Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE) ve BMMYK gibi birçok kuruluşun da bu terimi kullandığını belirtmektedir. Koser; “yasa dışı göç” terimini kullanmakta ısrar eden belki de tek belirgin uluslararası aktörün ise Avrupa Birliği-AB (European Union-EU) olduğunu vurgulamaktadır.⁸¹ Dünyada “yasa dışı göç” teriminin kullanımına sınırlama getirilmesi yönünde bir eğilim bulunduğu dile getirilmekle beraber;⁸² bu konuda Guild de “düzensiz göç” teriminin “yasa dışı göç” terimine göre daha az hissi (duygusal) bir terim olmasına rağmen, AB Kuruluşları tarafından sürekli olarak “yasa dışı göç” ifadesinin kullanıldığını belirtmektedir.⁸³ “Gizli (clandestine) göç” terimine ilişkin olarak ise, IOM tarafından yapılan tanımın⁸⁴ bazı eksikliklerine rağmen (izinsiz çalışma vb.), genel anlamda “yasa dışı göç” kavramını açıkladığını söyleyebiliriz. Ancak bu terimin, kelime anlamı itibarıyla, “bir ülkeye yasal yollardan girip, daha sonra yasa dışı duruma düşme durumunu” yeterince kapsayamadığı değerlendirilmektedir.

Ülkemizdeyse akademik çevrelerce genelde “düzensiz göç” tabiri kullanılmakta ve bu kavram ile yasal olmayan yollarla göç eden sığınmacılar, insan ticareti mağdurları gibi göçmenleri de kapsayan daha geniş bir kitlenin kastedildiği gözlenmektedir. Buna karşın, resmî dokümanlarda “yasa dışı göç” terimi kullanılmaktadır. Çalışmamızda, söz konusu olguyu; Türkiye’nin AB’ye katılım perspektifi kapsamında inceleyerek, uluslararası güvenlik çerçevesinden ele alacağımız için bundan sonraki bölümlerde “yasa dışı göç” terimini kullanacağız.

D-Yasa Dışı Göç ve Yasa Dışı Göçle İlişkili Diğer Kavramlar

Kullanılan terminolojiye ilişkin sıkıntıları dile getirdikten sonra, yasa dışı göçün tanımı konusuna gelirsek; IOM tarafından da belirtildiği gibi bu kapsamda, net olarak yapılmış ve evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım olmadığını belirtmek

⁸¹ Koser, **a.g.m.**, s. 5.

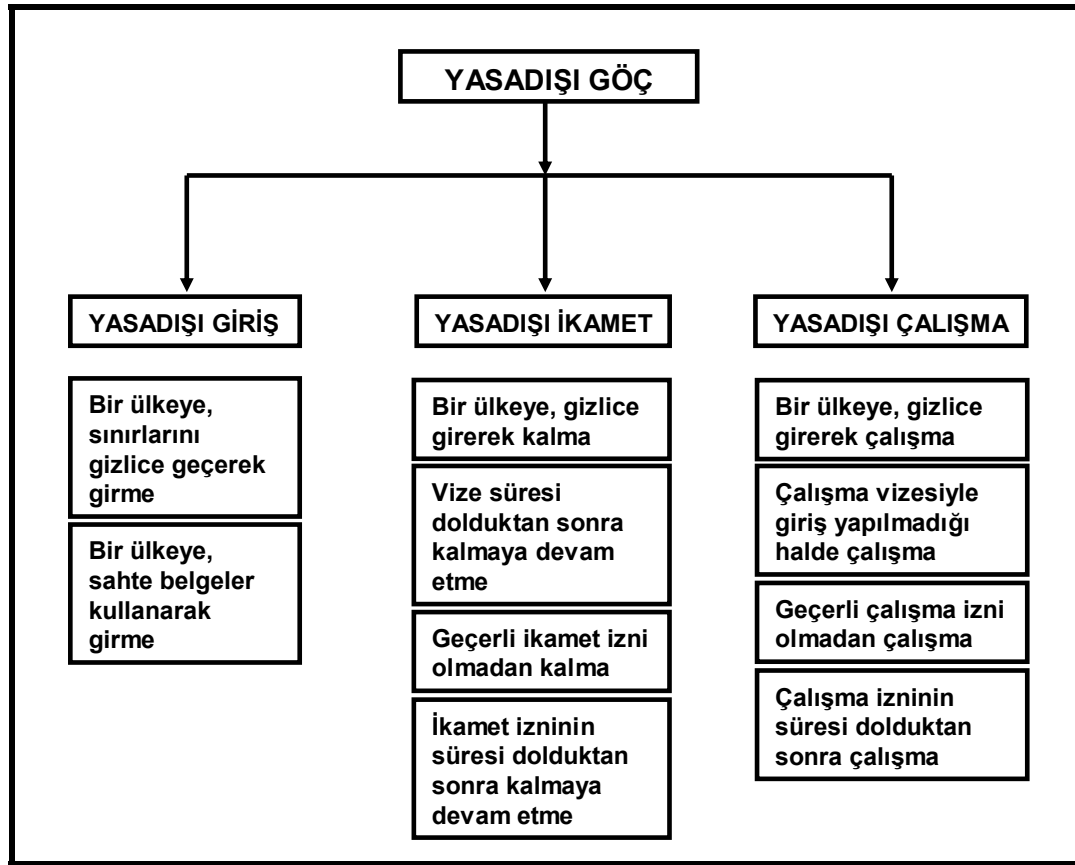
⁸² IOM, **a.g.e.**, s. 35.

⁸³ Elspeth Guild, “Who is an irregular migrant?”, **Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives**, der. Barbara Bogusz ve diğerleri, Martinus Nijhoff Publishers, Boston-USA, 2004, s. 3.

⁸⁴ “Gizli göç: Göçle ilgili kurallara aykırı olarak gizlice göç etmektir. Bir yabancının herhangi bir ülkeye, söz konusu ülkenin girişle ilgili düzenlemeleri hilafına girmesi veya yasal olarak girmiş olsa bile ülkenin göçle ilgili mevzuatına aykırı olarak kalış süresini aşması durumlarında meydana gelir.” IOM, **a.g.e.**, s. 21.

gerekmektedir. IOM'a göre, "Yasa dışı (*Düzensiz*) Göç: Kaynak, transit ve hedef ülkelerin göçe ilişkin düzenleyici normlarının dışında kalan insan hareketleridir. Hedef ülkeler açısından bakıldığında, söz konusu ülkenin giriş, oturma veya çalışma konusundaki içe göç mevzuatı çerçevesinde gerekli olan belge veya izinlerine sahip olmayan göçmenlerin, yasa dışı olarak girişleri, ikâmetleri veya çalışmalarıdır. Kaynak ülkeler açısından bakıldığında ise düzensizlik, kişilerin geçerli bir pasaport veya seyahat belgesi veya ülkeden çıkış için gerekli idari gerekleri yerine getirmeden bir uluslararası sınırı geçmeleri gibi durumlarda söz konusu olmaktadır."⁸⁵

ŞEKİL 73: Yasa Dışı Göçün Temel Biçimleri.

Bu konuda, birçok yazar da net bir tanım vermekten ziyade, insanların yasa dışı duruma düştükleri temel durumları açıklama yoluna gitmektedir. Bu noktada önemle vurgulanması gereken husus, göçmenlerin yasa dışı duruma düşmelerinin,

⁸⁵ A.g.e., ss.34-35.

göç sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya çıkabildiğidir.⁸⁶ Yasa dışı göçün, birbirinden oldukça farklı birçok konuyu kapsayan bir konsept olduğunu belirten Guild'e göre, bunlardan ilk akla gelenler; bir ülkeye sınırlarından gizlice geçerek ulaşan, giriş ve oturma izinlerinin sürelerinin dolmasından sonra kalmaya devam eden, izin verilmediği hâlde çalışan ya da kendine tanınan göçmen statüsüne uymayan işleri yapan yabancılardır.⁸⁷

Bu konuda Heckmann; şartlara göre değişen birçok alt biçimi ve varyasyonu bulunmasına rağmen, yasa dışı göçün üç temel biçimi olduğunu belirtmektedir. Bunların ilki, bir ülke sınırının yasa dışı ve gizli olarak geçilmesidir. İkincisi, görünüşte yasal olan ancak; tahrif edilmiş belgeleri kullanmak, yasal fakat farklı bir kimse adına düzenlenmiş belgeleri kullanmak veya yasal belgeleri yasa dışı amaçlarla kullanmak suretiyle bir ülkeye giriş yapılmasıdır. Üçüncü olarak da bir ülkede yasal statünün sona ermesinden sonra kalmaya devam etmektir.⁸⁸

İnsanların yasa dışı (*düzensiz*) konuma düşmelerinin çeşitli yolları olduğuna vurgu yapan Koser'e göre de yasa dışı göç; bir ülkeye kurallara uygun biçimde girmemiş olanları (örneğin, gizli olarak ya da hileli evraklarla girmiş kişileri), bir ülkede kendilerine verilen izne aykırı biçimde bulunanları (örneğin, vizelerinin veya çalışma izinlerinin süresi dolmasına rağmen kalmaya devam edenler, düzmece evlilik veya evlat edinme yoluyla kalanlar, sahte öğrenci veya çalışma belgeleri kullananlar...), insan tacirleri veya göçmen kaçakçıları tarafından sokulmuş kişileri ve sığınma sistemini kasten suistimal edenleri kapsamaktadır.⁸⁹ Konuyu Türkiye özelinde ele alan Gresh'e göre ise yasa dışı (*düzensiz*) göç; sığınma talebi reddedilenleri, mülteci statüsü tanınmayan kişileri, yasa dışı yollardan girenleri, transit göçmenleri, insan kaçakçıları ve tacirlerini, düzensiz emek göçmenlerini veya vize sürelerini aşan turistleri kapsamaktadır.⁹⁰

⁸⁶ Bimal Gosh, **Huddled Masses and Uncertain Shores: Insights into Irregular Migration**, IOM, Martinus Nijhoff Publishers, the Hague, the Netherlands, ss. 1-5.

⁸⁷ Guild, **a.g.m.**, s. 3.

⁸⁸ Friedrich Heckman, "Illegal Migration: What can we know and what can we explain? The Case of Germany?", **International Migration Review**, Vol. 38, No. 3, Fall 2004, ss. 1105-1106.

⁸⁹ Koser, **a.g.m.**, s. 6.

⁹⁰ Geoffrey Gresh, "Acquiescing to the Acquis: Combating Irregular Migration in Turkey", 26.01.2005, <http://www.ces.boun.edu.tr/2/3/GreshfinalIrregularmigrationpaper.pdf>, (29. 06. 2007), s. 4.

Bu durumları daha yakından incelersek, bir devletin sınırlarının yasa dışı yollardan geçilmesi iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi, sınırlardan gizlice girilmesi yani gümrük kapılarını kullanmadan ve genellikle sınırların kontrolü güç olan noktalarından geçerek girmektir. İkincisi ise sahte kimlik ve seyahat belgelerini kullanmak suretiyle, “görünüşte” yasal yollardan girilmesidir.

SASMUS 2. Protokolünün 3 (b) maddesine göre, “Yasa dışı giriş, giriş yapılan devletin yasal giriş için gerekli şartlarına uymaksızın, sınırı geçmek anlamına gelmektedir.” Söz konusu protokolün 3 (c) maddesinde, “Sahte seyahat veya kimlik belgesi ise bu belgeleri bir devlet adına yapmaya kanunen yetkili bir kişi veya kurum dışında, herhangi bir kişi tarafından, herhangi bir şekilde, maddi olarak sahte bir biçimde yapılmış veya değiştirilmiş ya da usulüne uyulmadan çıkarılmış veya aldatma, yolsuzluk veya baskı yoluyla veya yasa dışı başka bir biçimde elde edilmiş ya da gerçek hamili dışında bir kişi tarafından kullanılan, herhangi bir seyahat veya kimlik belgesi anlamına gelir.” şeklinde belirtilmiştir.⁹¹

Yasa dışı ikâmet; bir ülkeye yasa dışı giriş yaptıktan sonra, yasa dışı biçimde kalmaya devam etme, ülkeye yasal yollardan girilse bile girişte tanınan vize süresi dolduktan sonra kalmaya devam etme, girilen ülkenin ikâmete ilişkin

⁹¹ Bkz. **EK-4**. Ülkemize yasal olarak giriş yapmanın koşulları **5682 sayılı Pasaport Kanunu**'nda belirlenmiştir. Madde 1 –Türk vatandaşları ve yabancılar İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tayin olunan yolcu giriş - çıkış kapılarından Türkiye'ye girip çıkabilirler....

Madde 2 –Türk vatandaşları ile yabancılar Türkiye'ye girebilmek ve Türkiye'den çıkabilmek için yolcu giriş - çıkış kapılarındaki polis makamlarına usulüne uygun ve muteber pasaport veya pasaport yerine geçerli bir vesika ibraz etmeye mecburdurlar....

Madde 5 – Bu kanunda derpiş edilen istisnalar dışında yabancıların Türkiye sınırlarından içeriye girebilmek için yetkili Türk makamlarından vize almaları mecburidir. Vizesiz olarak Türkiye sınırlarına gelenlerin memlekete kabulü ilgili emniyet makamlarının müsaadesine bağlıdır...

Madde 8 – Türkiye'ye girmeleri memnu (yasak) kimseler

1. Serseriler ve dilenciler;

2. Delilikle veya bulaşık hastalıkla malül olanlar (Bu gibilerden umumi sıhhati ve asayışı tehlikeye sokmayacak hâlde olup kendi vasıtalarıyla veya kanuni veli veya vasilerinin maddi himayeleri altında olarak tedavi veya hava değiştirme için gelenler bu hükümden istisna edilebilirler);

3. Türkiye Cumhuriyetinin taraf bulunduğu, mücrimlerin iadesine müteallik anlaşma veya andlaşmalarla iadeye esas olarak kabul edilen suçlardan birinden sanık veya hükümlü bulunanlar;

4. Türkiye'den sınır dışı edilmiş olupta avdetine müsaade edilmemiş bulunanlar;

5. Türkiye Cumhuriyetinin emniyetini ve umumi nizamını bozmak niyetiyle veya bozmak isteyenlere ve bozanlara iştirak veya yardım etmek maksadiyle geldikleri sezilenler;

6. Fahişeler ve kadınları fuhuşa sevk ederek geçinmeyi meslek edinenlerle beyaz kadın ticareti yapanlar ve her nevi kaçakçılar;

7. Türkiye'de kalacaklarını beyan ettikleri müddetçe yaşamalarına ve tekrar gitmelerine yetiyecek paraları bulunmayıp Türkiye'de kendilerini himaye edecek kimseleri bulunduğunu veya Türkiye'de yabancılara kanunla menedilmemiş işlerden birini tutacaklarını ispat edemiyenler.

düzenlemelerine aykırı olarak “ikâmet izni” olmadan veya sahte ikâmet belgesiyle kalma veya ikâmet izninde tanınan süre dolduktan sonra kalmaya devam etme durumlarını kapsamaktadır.

Bilindiği gibi “Vize (visa); bir Devlet’in konsolosluk görevlisi tarafından pasaport veya diğer türden seyahat belgeleri incelenerek, belge hamilinin, söz konusu Devlet’e girmesine izin verildiğini gösteren bir onaydır. Vize, bir Devlet’e girişin ölçütlerini ortaya koyar...”⁹² Bu ölçütler, vizenin geçerliliği ya da veriliş amacı (seyahat, eğitim, çalışma vb.) gibi hususlardır. Bu nedenle çeşitli vize türleri vardır ve bunlar ülkelerin uygulamalarına göre değişmektedir. Bazı ülkeler, belirli ülke vatandaşlarına ya da belirli tiplerde pasaport taşıyanlara vize muafiyeti veya çeşitli kolaylıklar sağlayabilmektedirler. Bu çerçevede, bir ülkeye yasal yollardan giriş yapan yabancı uyrukluların, “yasa dışı” konuma düşmesine neden olan durumların başında vize ihlalleri gelmektedir. Vize ihlali ise alınan vizelerde belirtilen süreyi aşma veya vizeyi veriliş amacı dışında kullanmak suretiyle oluşmaktadır (Öğrenci vizesiyle çalışmak veya turist vizesiyle öğrenim görmek gibi).⁹³

Vize süresinin aşılmasının yanında, “yasa dışı ikâmet” kapsamında değerlendirilen diğer bir konu da giriş yapılan ülkenin ikâmete ilişkin prosedürlerine aykırı şekilde hareket edilmesidir. Zira birçok ülkede belli bir süreden fazla kalacak kişilerin, yasal olarak ikâmet edebilmeleri için “oturma izni” almaları gerekmektedir. “Oturma izni (residence permit)” de kısaca; bir yabancıya herhangi bir Devlet’te oturma hakkı tanındığını gösteren belgeye denilmektedir.⁹⁴ Oturma izinlerinin süreleri, söz konusu Devlet’e girişte alınan vizede belirtilen şartlara ve ülkelerin ilgili mevzuatına göre değişmektedir. Bir yabancıнын usulüne uygun olarak oturma izni almaması veya oturma izninin süresi dolduktan sonra kalmaya devam etmesi “yasa dışı ikâmet” kapsamına girmektedir.

Bu çerçevede, ülkemizdeki geçerli mevzuat hükümlerine göre; Türkiye’de bir aydan fazla kalacak olan yabancıların, bu süre dolmadan önce “ikâmet tezkeresi” almak için gerekli başvuruyu yapmaları gerekmektedir. Aynı şekilde, ülkemize

⁹² IOM, a.g.e, s. 69.

⁹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı,

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/Konsolosluk/VizeUygulamalari/SikcaSorulanSorular/ (3.11.2007).

⁹⁴ IOM, a.g.e, s. 56.

çalışmak maksadıyla gelen yabancıların da çalışmaya başlamadan önce ve geldikleri tarihten itibaren bir ay zarfında ikâmet tezkeresi almaları gerekmektedir.⁹⁵ Yasa dışı ikâmet kapsamına dâhil edebileceğimiz son durum ise, Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden münferit yabancılarla ilgilidir. Bu kişiler içerisinde, talepleri nihai olarak reddedilenlerin durumları, yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde de ikâmet izni verilmesi uygun görülmeyenler, belirli bir süre içinde Türkiye'yi terk etmeye davet edilmekte ve bu süre sonunda terk etmedikleri takdirde re'sen Türkiye'den çıkartılmaktadırlar.⁹⁶

Yabancı bir ülkede bulunan bir şahsın, yasa dışı konuma düşmesine sebebiyet veren üçüncü ve son durum yasa dışı çalışmadır. IOM'un tanımına göre; "Kayıt dışı (Undocumented) işçi: Bir ülkeye girmesine, kalmasına veya çalışmasına izin verilmeyen işçilerdir."⁹⁷ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından "Yabancı kaçak işçi; bulunduğu ülkeye vatandaşlık tabiiyeti ile bağlı olmadan, mevcut yasal düzenlemelere uygun oturma, çalışma izni veya konaklama izni bulunmayan birey" olarak tanımlanmaktadır. "Bu tanıma göre ülkemizdeki yabancı kaçak işçiler; girişi yasal, çalışmaları yasal olmayanlar, tamamen yasa dışı yollardan ülkeye girenler ve çalışanlar, yasal yollardan giriş yaparak, vatandaşlık için başvurup ikâmet tezkeresi ile oturanlar ve çalışmakta olanlar, yasal olarak giriş yapıp, başka ülkeye geçmek için çaba sarf edenler ve bu arada çalışanlar ile mülteci olarak çalışanlardan meydana gelmektedir."⁹⁸

⁹⁵ **5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkâmet ve Seyahatleri Hakkında Kanun**, Madde 3. Ancak, bu hükme ilişkin bazı istisnalar mevcuttur. Örneğin, "turist" damgalı vizeyle gelenlerin vizelerinde ikâmet bakımından bir şerh mevcut değilse dört ay süreyle ikâmet tezkeresi alma mükellefiyetleri yoktur (Madde-5). İkâmet tezkerelerinin süresi ise en fazla iki yıldır (Madde-9) ve bu süre dolduktan sonra yenilenebilir (Madde-10).

⁹⁶ **Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkâmet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, Madde 6. Bunun yanında; Yönetmeliğin 28. maddesinde; "Başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden münferit yabancılar verilen ikâmet izni, yabancıların makul bir süre içinde üçüncü ülkelere gidememesi hâlinde uzatılmayabilir. Bu durumdaki yabancı ülkeyi terke davet edilir." hükmü yer almaktadır.

⁹⁷ IOM, **a.g.e**, s. 67.

⁹⁸ T.C. ÇSGB, **Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı**, Genel Yayın No: 116, Ankara, Ağustos 2004, s. 34.

Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere; bir ülkeye yasa dışı giriş yaparak kaçak olarak çalışan, yasal yollardan giren fakat çalışma vizesine sahip olmadığı hâlde çalışan, çalışma vizesine sahip olsa dahi, usulüne uygun olarak “çalışma izni (working permit)”⁹⁹ almayan, çalışma izinlerinde belirtilen işler dışında bir işte çalışan ya da çalışma izinlerinin süresi dolduktan sonra çalışmaya devam eden yabancıların durumları yasa dışı çalışma kapsamında değerlendirilmektedir.

Yabancılara çalışma izni verilmesi konusundaki düzenlemeler de ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu kapsamda ülkemizin temel uygulamalarını belirleyen, 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’a göre; Türkiye dışında ikâmet eden yabancılar, çalışma izni başvurularını buldukları ülkelerdeki T.C. temsilciliklerine yaparlar. Bu başvurular, ÇSGB tarafından değerlendirilerek, durumu uygun görülen yabancılara çalışma izni verilir. Ancak bu izin, gerekli çalışma vizesi ve ikâmet izninin alınması hâlinde geçerlidir. Çalışma izin belgesini alan yabancıların, bu belgeyi aldıkları tarihten itibaren en geç doksan gün içinde giriş vizesi talebinde bulunmaları ve ülkeye giriş yaptıkları tarihten itibaren de en geç otuz gün içinde İçişleri Bakanlığına ikâmet tezkeresi almak için başvurmaları zorunludur. Türkiye’de geçerli ikâmet izni olan yabancılar veya bunların işverenleri ise başvurularını doğrudan ÇSGB’ye yapabilmektedirler.¹⁰⁰

Yukarıda belirtildiği gibi bazı yazarlar “insan kaçakçıları ve tacirleri” ile “insan ticareti mağdurları”nı da “yasa dışı göçmen” kapsamı içerisinde ele almaktadırlar. Bahsi geçen bu kişilerin göç hareketleri, zaman zaman yasa dışı göç kapsamında belirtilen durumlarla kesişebilmektedir. Fakat bunun her zaman geçerli olmadığı da bir gerçektir. Örneğin, insan kaçakçılığı veya insan ticareti yapan kişilerin önemli bir kısmı hedef veya transit ülke vatandaşlarıdır. Dolayısıyla, bu kişilerin ne yasal ne de yasa dışı şekilde göç etmeleri söz konusu değildir. Bunun yanında, insan ticareti mağdurlarının önemli bir kısmı da hedef ülkelere yasal yollardan giriş yapmaktadırlar. Bu nedenlerle, söz konusu kavramlar içerikleri açısından farklı şekilde tanımlanmaktadırlar.

⁹⁹ “Çalışma izni (working permit): Göçmen işçilere, ev sahibi ülkede çalışmak için gerekli izin ve yetkiyi veren yasal belgedir.” IOM, **a.g.e.**, s. 71.

¹⁰⁰ Bkz. Madde 12. Yabancıların, Türkiye’de çalışmaları izinleri kapsamındaki diğer düzenlemeler (izin süreleri vb), anılan Kanun ve ilgili yönetmeliklerinde ayrıntılı şekilde belirtilmektedir.

Konuya açıklık kazandırmak için, “göçmen (insan) kaçakçılığı (human smuggling)” ve “insan ticareti (human trafficking)” kavramlarını açıklamak faydalı olacaktır. Son yıllarda konunun organize ve uluslararası suç boyutu kazanması nedeniyle bu kavramlar uluslararası hukukta tanımlanmış ve iç hukukumuza dâhil edilmiştir.

SASMUS 2. Protokole göre “Göçmen kaçakçılığı, doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimi ikâmet sahibi olmadığı bir Taraf Devlete yasa dışı girişinin temini anlamına gelmektedir.”¹⁰¹

SASMUS 1. Protokole göre “İnsan ticareti; kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içermektedir.

Protokolde, insan ticaretinin yukarıda sayılan yöntemlerden herhangi biri ile yapılmış olması hâlinde mağdurun bu istismara razı olup olmamasının durumu değiştirmeyeceği, yukarıda sayılan yöntemlerden birini içermese bile çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması

¹⁰¹ SASMUS, 2. Protokol, Madde 3. ; 1 Haziran 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe giren **5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu (TCK)**'nda, “Göçmen Kaçakçılığı” suçu şu şekilde tanımlanmıştır:

“Madde-79: (1) Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek amacıyla, yasal olmayan yollardan;

a) Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkân sağlayan,

b) Türk vatandaşı veya yabancıların yurt dışına çıkmasına imkân sağlayan,

kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek cezalar yarı oranında artırılır.

(3) Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.” ; 26.9.2004 tarihinde kabul edilen ve 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan kanunun güncel hâli için bkz. <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr>, (11.12.2005).

veya teslim alınmasının “insan ticareti” olarak kabul edileceği ve on sekiz yaşının altındaki herkesin “çocuk” kabul edileceği belirtilmektedir.¹⁰²

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere yasa dışı göç kavramı “gönüllülük” esasına dayanmaktadır. İnsan ticareti ise genellikle “zorunlu” olarak meydana gelmekte, mağdurun rızası olsa bile “istismar” ön plana çıkmaktadır. Burada vurgulanması gereken en önemli farklılık; göçmen kaçakçılığı (dolayısıyla yasa dışı göçe ilişkin diğer fiiller) kamu düzeni ve devlete karşı işlenen bir suç olmasına karşın, insan ticareti kişilere karşı işlenen ve insan haklarını ilgilendiren bir suçtur.¹⁰³

İnsan ticareti ve insan kaçakçılığı kavramları arasındaki farklılıklardan bir diğeri de göçmen kaçakçılığı için uluslararası sınırların aşılması gerekirken, insan ticareti hem uluslararası boyutta hem de ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşebilmektedir.¹⁰⁴

Bu açıklamalar ışığında, “insan kaçakçıları”, “insan tacirleri” ve “insan ticareti mağdurları”nın durumları zaman zaman “yasa dışı göç” kapsamına giriyor olsa bile bu kişilerin “yasa dışı göçmen” kategorisine dâhil edilmemesinin daha uygun olacağı anlaşılmaktadır.

Yasa dışı göç söz konusu olduğunda, söz edilmesi gereken diğer bir olgu da Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ülkemizde, “bavul ticareti” ve “Nataşa” kavramları ile çok yakından tanınan “mekik göç (shuttle migration)” veya “döngüsel

¹⁰² SASMUS, 1. Protokol, Madde 3. **TCK**’da ise “İnsan Kaçakçılığı” suçu şu şekilde tanımlanmıştır: “Madde-80: (1) Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzeri uygulamalara tabi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçırın, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden, barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası verilir.

(2) Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suçu oluşturan fiiller var olduğu takdirde, mağdurun rızası geçersizdir.

(3) On sekiz yaşını doldurmamış olanların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hâllerinde suça ait araç fiillerden hiçbirine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.

(4) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.”

¹⁰³ Maggy Lee, “Human Trade and the Criminalization of Irregular Migration”, **International Sociology of Law**, No. 33, 2005, ss. 6-7. Ayrıca bkz. Ahmet Fırat, “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”, Türkiye Adalet Akademisi Ders Notları”, <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakciligiveInsanTicareti.doc>, (16.11.2005), s. 1.

¹⁰⁴ Gözlügöl ve diğerleri, **Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti**, İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi Araştırması, <http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/arastirma/gocmen.html>, (16.11.2005).

göç (circular migration)” olgusudur. Bu olgu, göçmenlerin, ülkemize genellikle yasal yollardan turistik vize ile gelmeleri ve vize süreleri kapsamında yılda birden çok sayıda giriş yapmaları göz önüne alınarak bu şekilde isimlendirilmiştir. Genellikle bavul ticareti yapmak, evlerde hizmetçi ve çocuk bakıcısı olarak çalışmak ve diğer bazı alanlarda kaçak çalışmanın yanında hayat kadınlığı yapmak amacıyla da gelen bu göçmenlere “sözde turist (pseudo tourist)” de denilmektedir.¹⁰⁵

Mekik göç olgusuna yakından baktığımızda; yasal göç, yasa dışı göç ve insan ticareti kavramlarının iç içe geçtiğini görmekteyiz. Şöyle ki; bu göçmenlerden bazıları, yasa dışı duruma düşmeden, gümrük mevzuatına uygun olarak beraberlerinde getirmelerine veya çıkarmalarına müsaade edilen miktarlarda malzemelerin alım satımını (bavul ticareti) yapmaktadırlar.¹⁰⁶ Mekik göçüne katılan göçmenlerin önemli bir kısmı da evlerde hizmetçilik ve çocuk bakıcılığı yapmakta ya da turizm ve inşaat sektöründe çalışmaktadırlar. Bunların yanında, fuhuş sektöründe çalıştırılan kişilere de sıklıkla rastlanmaktadır. Fuhuş sektöründekiler genellikle insan ticareti mağduru durumuna düşmekte iken diğerleri yasa dışı göçmen kategorisine dâhil olmaktadır.

Mekik göç katılan göçmenler açısından ülkemiz “hedef ülke” durumundayken; uzun süreli yerleşme ve çalışma maksadıyla yapılan yasa dışı göç hareketleri açısından bakıldığında ise son dönemde hedef ülke özelliği de göstermekle beraber, ağırlıklı olarak “transit ülke” konumundadır. Bu nedenle ülkemizdeki yasa dışı göç hareketlerini tanımlamak için “transit göç” kavramı da kullanılabilir. Ancak, “transit göç kavramı, bir ülkenin göç yolu olarak kullanıldığı hem yasa dışı hem de yasal göçleri kapsamaktadır.”¹⁰⁷

Ülkemize yasal yollardan gelen bazı ülke vatandaşlarının, ülkemizi transit olarak kullanarak AB ülkelerine yasa dışı yollardan gitmeye çalışmaları, transit ve yasa dışı göç kavramları arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Örneğin, Tunus vatandaşlarına uygulanan 3 aylık vize muafiyeti sonucu 1991–2001 yılları arasında

¹⁰⁵ Sema Erder, “Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye Göç Alan Ülke mi?”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, Bağlam Yayınları Armağan Dizisi, İstanbul, 2000, s. 253.

¹⁰⁶ Bavul ticareti kayıt dışı ekonominin bir parçası olmakla birlikte, yasal sınırlar içerisinde kaldığı müddetçe kaçak çalışma sayılmamaktadır. Bkz. ÇGSB, **a.g.e.**, ss. 17-19, 37.

¹⁰⁷ Mutluer, **a.g.e.**, s. 11.

ülkemize giriş yapan Tunus uyruklu yabancıların sayısı 277.852 iken çıkış yapanların sayısı 263.034'tür. Aradaki 14.818 kişilik fark ülkemizden çıkış yapmamış veya yasa dışı yollardan çıkış yapmış kişilerden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

Bütün bu açıklamalardan sonra yasa dışı göçü şöyle tanımlayabiliriz. “*Yasa Dışı Göç: Birey ya da grupların tek başlarına ya da belirli bir organizasyon dâhilinde, genel olarak ekonomik nedenlerle ve gönüllülük esasına dayanarak, herhangi bir ülkeye; o ülkede yaşamak veya başka bir ülkeye geçiş yapmak maksadıyla, giriş yapılan ülkenin yasal giriş için gerekli şartlarına uymaksızın giriş yapmaları, yasal yollarla girmiş olsalar bile ülkede geçerli olan ikâmet ve çalışma mevzuatına aykırı olarak yaşamalarıdır.*”

Aynı şekilde göç kavramını da tanımlarsak, “*Göç: Birey ya da toplulukların, çeşitli nedenlerle, zorunlu ya da gönüllü olarak, bir yerleşim ünitesinden başka bir yerleşim ünitesine veya bir ülkeden başka bir ülkeye, geçici bir süre için yahut bir daha geri dönmek üzere, yasal veya yasa dışı yollarla gerçekleştirdikleri hareketlerdir.*”

¹⁰⁸ Önal ve diğerleri, ss. 26-27.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ

Göç tarihinin, insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁹ İnsanlık tarihine balıkdığında, insanoğlunun günümüze kadar üç kültürel evreden geçtiği görülmektedir. Bu evreler; eski taş, yontma taş ya da üretim öncesi evre olarak nitelendirilebilecek ve iki milyon yıllık bir süreci kapsayan “Paleolitik dönem”, yeni taş, cilalı taş ya da üretim evresi olarak bilinen ve on bin yıl kadar süren “Neolitik dönem” ve makine, enerji ya da yoğun üretim evresi olarak adlandırılan iki yüzyıllık “Endüstri dönemi”dir.¹¹⁰

Neolitik evreye ulaşıncaya kadar, insanların sadece avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını devam ettirdikleri ve avlanmak amacıyla sürekli olarak yer değiştirdikleri varsayılmaktadır.¹¹¹ Ancak, paleolitik evre boyunca insanların yerleşik hayata geçmemiş olmaları nedeniyle bu hareketleri göç olarak tanımlayabilmek oldukça zordur. Bu yer değiştirmeleri, “sürekli göç” veya “göçebelik” olarak tanımlayabiliriz. İnsanların yaşadığı bir bölgedeki kaynakların tükenmesi, iklim koşulları ve diğer doğa olayları insanları yer değiştirmeye zorlamıştır.¹¹² Neolitik dönemde insanların, bazı hayvanları evcilleştirmeleri ve toprağı işlemeyle birlikte başlayan tarımsal faaliyetler yerleşik hayata geçişi sağlamıştır.¹¹³ Neolitik dönemdeki insan hareketlerini modern anlamda “göç” olarak değerlendirebiliriz.¹¹⁴

İnsan toplulukları geçmişten beri, “ötekiler” olarak gördükleri insanları, çeşitli yöntemlere başvurarak kendi topraklarından uzak tutmaya çalışmışlardır.¹¹⁵ Bu çabalarla başlayan sınır kontrolleri, devletlerin ortaya çıkmasına ve sınırların somut bir biçime dönüşmesine sebep olmuştur. Egemen devletlerin kurulmasıyla birlikte de iç göç ve ülkeler arası göç ayrımı yapma olanağı doğmuştur.¹¹⁶

¹⁰⁹ Teresa Hayter, **Open Borders**, Pluto Press, London, UK, 2000, s. 1.

¹¹⁰ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 161.

¹¹¹ **A.g.e.**, s. 161.

¹¹² Yalçın, **a.g.e.**, s. 97.

¹¹³ Güvenç, **a.g.e.**, s. 161.

¹¹⁴ Yalçın, **a.g.e.**, s.97.

¹¹⁵ Hayter, **a.g.e.**, s. 1.

¹¹⁶ Gökdere, **a.g.e.**, s. 10.

Yeryüzünde hiçbir ulus, ezelden beri aynı topraklar üzerinde yaşamakta olduğunu iddia edemez. Bir kabilenin istilasını veya sömürgeci bir gücün kıtaları ele geçirmesi, bazı ulusları içine alarak yok etmesine veya yeni bir ulusun doğuşuna neden olmuştur. Moğollar, Vandallar, Antik Romalılar, Haçlılar ve sayısız diğerleri dünyanın çeşitli bölgelerinde kendilerinden önce ve sonra yeni kültürler yaratmışlardır.¹¹⁷ Tarih içinde kitlesel nüfus hareketleri istila, fetih, kolonizasyon ve göç biçimlerinde ortaya çıkmıştır.¹¹⁸

Günümüzde ise birçok göç hareketi bir şekilde uluslararası emek piyasası ile ilişkilendirilmektedir.¹¹⁹ Bu açıdan bakıldığında, göç tarihi ile ilgili literatürde¹²⁰ kitlesel göç hareketlerinin genellikle, “iş gücü göçü” açısından ele alındığını görmekteyiz. İncelemekte olduğumuz “yasa dışı göç” konusu da bu kapsama girdiğinden bu bakış açısının amacımıza hizmet edeceğini değerlendirmekteyiz.

Gökdere’ye göre; “Ülkeler arası işçi göçü, bir ülkedeki kişilerin, bir yılı aşan süreler için çalışmak amacıyla başka ülkelere gitmeleridir.” Bununla birlikte Gökdere, hangi nedenle olursa olsun, faal nüfusa dâhil olan insanların iki ülke arasında yer değiştirmelerinin de sonuçları açısından iş gücü hareketi olarak kabul edilebileceğini vurgulamaktadır.

19. yüzyıl başlarına kadar, bu tanım kapsamına girebilecek ülkeler arası iş gücü göçlerine rastlanmadığını belirten Gökdere’ye göre, bu durum; ilkçağlarda geçerli olan kölelik düzeninin bu tip göçlere olanak tanımaması, Ortaçağ’da ise bir yandan kilisenin öğretisi, öte yandan feodalizmin kişisel özgürlükleri sınırlayıcı yapısının göç yoluyla insanların ekonomik durumlarını düzeltme çabalarını engellemesinden kaynaklanmıştır.¹²¹

¹¹⁷ Peter Stalker, “International Migration”, http://pstalker.com/migration/mg_res_3.htm, (12.01.2006).

¹¹⁸ Gökdere, **a.g.e.**, s. 10.

¹¹⁹ Stalker, (Adı geçen internet sitesi (**a.g.s.**)).

¹²⁰ Yalçın, Göç tarihi ile ilgili çalışmaların Avustralya ve ABD’nin aksine, özellikle Avrupa ülkelerinde yetersiz olduğunu, bunun da Avrupa’nın daha uzun bir tarihsel geçmişe sahip olmasından kaynaklandığını belirtilmektedir. Yalçın, **a.g.e.**, ss. 97-98. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki; aşağıda incelediğimiz göç hareketleri kapsamında, özellikle de göç edenlerin sayısı konusunda, farklı araştırmacıların farklı değerler verdiklerini görmekteyiz.

¹²¹ Gökdere, **a.g.e.**, s. 11.

A-Coğrafi Keşifler Sonrasında Yaşanan Sömürgecilik Dönemi Göçleri

Prehistorik göçleri bir tarafa bırakacak olursak, ilk kitlesel göç hareketlerinin Amerika kıtasının keşfinden sonra meydana geldiğini söyleyebiliriz. Yeryüzündeki bu ilk kitlesel göçlerin ana nedeni keşiflere öncülük eden ülkelerin iç ekonomik sıkıntılarını gidermek amacıyla yeni hammadde kaynakları yaratmak istemeleri olmuştur.¹²² Yeni Dünya'nın keşfiyle başlayan sömürgecilik faaliyetleri sonraki yüzyıllar boyunca da devam etmiştir. Etkileri günümüze kadar devam eden bu faaliyetler Birinci Dünya Savaşı'nın temel nedenlerinden birini oluşturmuş¹²³ ve aşağıda değinildiği gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerin bağımsızlıklarını almaya başlamasıyla birlikte yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Uluslararası göç hareketleri açısından bakıldığında, bu dönemi kendi içerisinde de endüstri öncesi ve sonrası dönem olmak üzere iki bölümde inceleyebiliriz.

1-Endüstri Öncesi (Merkantilist) Dönem (15-18. Yüzyıl Arası)

Endüstri öncesi veya "Merkantilist"¹²⁴ dönem" olarak tabir edilen ve Amerika kıtasının keşfinden, 19. yüzyıla kadar olan süreci kapsayan bu dönem boyunca dünyadaki göç hareketlerine, ticari (merkantilist) kapitalizm paralelindeki ekonomik gelişme ve sömürgecilik süreciyle ortaya çıkan ve genellikle Avrupa çıkışlı göç akımları egemen olmuştur.¹²⁵ Ancak, önceleri değerli madenlerin işlenmesi ile ticaret

¹²² Mutluer, a.g.e., s. 30.

¹²³ Bu sürecin dünya siyasi tarihinde yarattığı etkiler için bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

¹²⁴ "Merkantilizm: Ekonomik ulusçuluk ve devletçilik...Merkantilizm, 16., 17. ve 18. yüzyıllarda hemen hemen bütün Avrupa'nın ekonomik siyaseti olmuştur. Merkantilist yazarların ortak düşünceleri; devletçilik, ulusal ekonomiyi koruyuculuk (himayecilik), sanayicilik sorunlarında toplanır. Enflasyoncu bir düşünceyle, ulusal zenginliği devlet kasasındaki altın ve gümüş stokunun çoğalmasında bulmuşlar, altın ve gümüşü yurt içinde yığmak ve dışarıya çıkarmamak için giriş kolaylıkları ve çıkış zorlukları koymuşlardır... Zengin madenleri ele geçirmek yolundaki sömürgecilik de bu düşüncenin zorunlu bir sonucu olmuştur. Yurt ticaretini ve sanayiini içte ve dışta koruyuculuk, merkantilizmin başlıca sonucu olmuştur... Merkantilizmin temel ilkesi şudur: Bir ulusun gücü, zenginliğiyle ölçülür. Ulusu güçlendirmek için ekonominin devlet eliyle düzenlenmesi ve iç sanayinin dışa karşı korunması gerekir. Zenginliği sağlayan tek şey de mümkün olduğu kadar değerli maden stoklarına sahip olmaktır. Merkantilizm de hemen bütün ekonomik öğretiler gibi Rönesans çağının en ileri ülkesi olan İngiltere'de doğmuştur... Merkantilizm ilk başlarda ticaret burjuvazisinin çıkarlarıyla uyum sağlamış ancak büyük sanayi kuruluşları ortaya çıkınca yerini liberalizme bırakmıştır." Orhan Hançerlioğlu, **Ekonomi Sözlüğü**, Geliştirilmiş 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, ss. 278-279.

¹²⁵ Douglas S. Massey, "Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century", Paper prepared for Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South

merkezlerinin kurulması amacıyla kullanılan yeni topraklar, Avrupa'dan büyük hacimde bir göçü gerektirmemiştir. Plantasyonlar (büyük çiftlikler) ve fabrikalar, maden rezervlerinin azalmasıyla ve yerli halkın üretiminin yetersizliğinin ortaya çıkmasıyla kurulmaya başlamıştır.¹²⁶

Bu dönem içerisinde göç eden kişilerin kabaca dört sınıfa ayrıldıklarını görmekteyiz. Bunlar; nispi olarak daha büyük bir kesimi oluşturan ve tarım maksatlı göç eden yerleşimciler, sayıları daha küçük olan yöneticiler ile esnaf ve zanaatkarlar, bu iki kesimden daha az sayıda olmalarına rağmen, Avrupa'nın büyüyen merkantilist ekonomisi için gerekli hammaddeleri üretecek büyük çiftlikler (plantasyon) kurmaları nedeniyle önem taşıyan girişimciler ile en az sayıya sahip grubu oluşturan ve cezai maksatlarla denizaşırı kolonilere sürgün edilen mahkumlardır.

Büyük çiftliklerde üretim ile ilgilenen Avrupalı göçmenlerin sayısı az olsa da bu sektör Amerika kıtasının demografik tarihini derinden etkilemiştir. Endüstri öncesi dönemin teknolojileri dikkate alındığında, bu büyük çiftlikler büyük miktarda ucuz iş gücü talebini ortaya çıkarmıştır.¹²⁷

Bu dönemde gerekli iş gücünün büyük bölümünü Afrika'dan getirilen zenciler oluşturmuştur. 1619-1776 arasında 10 milyon dolayında zencinin Amerika'ya girdiği tahmin edilmektedir.¹²⁸ Ayrıca, bu kıtanın yerlileri de zorla çalıştırılmıştır. Bu durum, Yeni Dünya'nın etnik ve ırksal yapısını kökten değiştirmiştir.¹²⁹ Avrupa'dan Atlantik'i aşarak Amerika kıtasına gelen beyazların sayısı ise 17. ve 18. yüzyıllarda sırasıyla 250 bin ve 1,5 milyon dolaylarında kalmıştır.¹³⁰ Bu akım, zenci kölelerin yanı sıra, beyazların çoğunluğunun da kişisel seçimlerine dayanmaması nedeniyle, "gönüllülük" esasına dayanan ülkeler arası işçi göçü tanımına uymamaktadır. Bunun altında yatan en önemli sebep ise bu dönemde Avrupa'da hakim olan ve başlangıcı Amerika'nın keşfedilme tarihlerine rastlayan "merkantilizm" anlayışıdır. Merkantilizm döneminde nüfus artışı, servetin başlıca

Africa, 4-7 June 2003, <http://pum.princeton.edu/pumconference/papers/1-Massey.pdf>, (16.04.2007), s. 1.

¹²⁶ Gökdere, **a.g.e.**, s. 12.

¹²⁷ Massey, **a.g.m.**, s. 1. Gökdere, Avrupa'dan gelen beyazların çoğunluğunun siyasi ya da adi suçlular olduğunu belirtmektedir. Bkz. Gökdere, **a.g.e.**, s. 12.

¹²⁸ Gökdere, **a.g.e.**, s. 12.

¹²⁹ Massey, **a.g.m.**, s. 1.

¹³⁰ Gökdere, **a.g.e.**, s. 12.

kaynaklarından biri sayılmakta ve fazla nüfusun düşük ücretlere yol açarak ihracat hacmini yükselteceğine inanılmaktaydı. Bu dönemde dışa göç genellikle yasaklanmış ve nitelikli yabancı iş gücü getirecek göçler özendirilerek, yerli endüstri korunmaya ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Yukarıdaki tanımda belirtilen gönüllü göç hareketlerinin ortaya çıkması için 19. yüzyıl başlarını ve liberal düşünceyi yaratan değişimleri beklemek gerekecektir.¹³¹ Ancak, konuya sadece “uluslararası iş gücü hareketi” olarak bakıldığında, uluslararası emek göçünün köle ticareti ile birlikte başladığını söyleyebilmek mümkündür.¹³² Bu nedenle, köle ticaretine ve daha sonra onun yerini alan “sözleşmeli işçilik” sistemine değinmekte fayda vardır.

1.1. Köle Ticareti

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, sömürge dönemine kadar olan göç hareketlerini sömürgecilik ile başlayan göç hareketlerinden ayıran en önemli özelliğin Batı'nın iş gücü ihtiyacını karşılama amacı gütmesi olduğunu söyleyebiliriz.¹³³ 15. yüzyılda sömürgeciliğin başlaması ile birlikte Batı'nın temel gereksinmesi olan insan gücü, köle ticareti ile karşılanmaya başlamıştır. Bu süreçte; Portekizli denizciler 1442 yılı civarında Afrikalıları Avrupa'ya götürüp kendi özel işlerinde kullanmak üzere köleleştirmeye başlamışlar, 1550 yılına gelmeden Karayiplerdeki şeker ve tütün tarlalarında çalıştırılacak köleleri taşıyan ilk gemi Afrika'dan hareket etmiştir.¹³⁴ Kölelik, sömürgecilik öncesinde de vardı. Ancak, bu dönemdeki köle ticareti, kısa zamanda ve sistemli bir biçimde milyonlarca insanı pazarlayabilmesi ve en acısı da büyük bir bölümü yolculuk esnasında olmak üzere milyonlarca insanın ölümüne sebep olması bakımından farklılık göstermektedir. 17. ve 18. yüzyıllar boyunca Avrupalı tüccarlar, Kuzey Afrika'dan topladıkları köleleri Güney Amerika'ya, Karayip adalarına ve özellikle Brezilya'ya götürmüşlerdir.¹³⁵

¹³¹ Gökdere, **a.g.e.**, s. 12. Benzer şekilde Hirst ve Thompson da göç hareketlerinin küresel emek piyasasıyla bütünleşmesi anlamındaki “Küresel Gönüllü Göç”ün, 1815 sonrası Endüstri dönemiyle birlikte başladığını vurgulamaktadırlar. Paul Hirst, Grahame Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 51.

¹³² Stalker, **a.g.s.**

¹³³ Hayter, **a.g.e.**, s. 8.

¹³⁴ Stalker, **a.g.s.**

¹³⁵ Nermin Abadan-Unat, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, 1. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 31-32.

1770'e kadar, Amerika'da 2,5 milyon civarında kölenin varlığı bilinmektedir. Bu dönemde, gemilerle Bristol, Liverpool, Bordeaux ve Le Havre gibi limanlardan, Batı Afrika kıyılarına silah ve ev aletleri gibi işlenmiş ürünler götürülmekte ve dönüşte gemi mürettebatı tarafından zorla kaçırılan ya da kabile şeflerinden satın alınan köleler getirilip satılmaktaydı.¹³⁶

Kölelerin sayısı konusunda çeşitli kaynaklarda farklı sayılar verilmektedir. Rosman ve Rubel; 16. yüzyıldan 19. yüzyılın başına kadar 8-10 milyon Afrikalının Yeni Dünya'ya getirildiğini belirtirken,¹³⁷ Mutluer, bu sayının 10-12 milyon civarında olduğunu tahmin edildiğini belirtmektedir. Bunların 5 milyonu Portekiz kolonisi olan Brezilya'ya, 2 milyonu İspanyol kolonilerine, diğerleri de Karayipler'deki İngiliz, Fransız, Hollanda ve Alman kolonilerine getirilmiştir. ABD'ye getirilen köle sayısı ise 500 bin civarında olmuştur. Köle ticaretinin, en yoğun yaşandığı 1740-1810 yılları arasında her yıl yaklaşık olarak 60 bin köle Amerika'ya götürülmüştür.¹³⁸

Stalker ise insanlık tarihindeki en büyük kitlesel iş gücü göçlerinden birini yaratan köle ticaretiyle, birkaç yüzyıllık süreçte Afrika'dan 15 milyon insan getirildiğini ve bunların bir kısmının da yolda öldüğünü belirtmektedir. Bugün, Amerika kıtası ve Karayipler'deki yaklaşık 40 milyon insanın bu kölelerin torunları olduğu tahmin edilmektedir.¹³⁹

Yalçın da benzer şekilde; 1850'ye kadar kadın-erkek 15 milyon civarında kölenin Afrika'dan Amerika'ya taşındığının bilindiğini söylemektedir.¹⁴⁰ Bu konudaki en yuvarlak sayıyı 10-20 milyon olarak Hayter vermektedir.¹⁴¹ Kölelik, Meksika'da 1821'de, ABD'de 1865'te ve Brezilya'da 1888'de ortadan kaldırılmıştır.¹⁴²

¹³⁶ Yalçın, **a.g.e.**, s. 101.

¹³⁷ Abraham Rosman, Paula G. Rubel, **The Tapestry Of Culture: An Introduction To Cultural Anthropology**, McGrawHill, Boston, USA, 1998, s. 301.

¹³⁸ Mutluer, **a.g.e.**, s. 31.

¹³⁹ Stalker, **a.g.s.**

¹⁴⁰ Yalçın, **a.g.e.**, s. 101.

¹⁴¹ Hayter, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴² Mutluer, **a.g.e.**, s. 31.

1.2. Sözleşmeli İşçilik Dönemi

Köleliğin sona ermesinden sonra ikinci büyük göç akımını, ucuz işçi açığına çare olarak düşünülerek Hindistan ve Çin'den getirilen sözleşmeli işçiler ya da diğer bir ifade ile geçici köleler yaratmıştır.¹⁴³ Bu vasıfsız işçiler; 1830'lardan başlayarak Kuzey Amerika, Afrika ve Asya'daki İngiliz kolonilerine, ayrıca dünyanın çeşitli yerlerindeki Fransız, Alman ve Hollanda kolonilerine ve ABD ile Latin Amerika'da yeni bağımsız olan ülkelere gönderilmişlerdir.¹⁴⁴ Görünürde bu işçiler, işverenler veya işçi acenteleri ile kendi iradeleriyle sözleşmeler imzalamışlardır. Uygulamada ise bu insanların çoğuna, Afrika'dan getirilen kölelere tanınan hakların biraz fazlası tanınmış, sözleşmelerine konan şartlarla politik ve insani hakları ellerinden alınmıştır.¹⁴⁵ Bu işçilerin yolculuk yaptıkları gemilerin de köle taşıyan gemilerden fazla bir farkı yoktu. 1856 ve 57 yıllarında Karayipler'e götürülen Hintlilerin yolda ölme oranı ortalama % 17 idi. Çalışma koşulları zalimce ve ücretler düşüktü.¹⁴⁶

Sözleşmeli işçiliğin başlangıcından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte, sadece Hindistan'dan 30 milyon işçi gitmiştir. Bu işçiler Burma, Sri Lanka, Malezya, Singapur, Mauritius, Güney Afrika, Guyana ve Jamaika'daki madenlerde ve büyük çiftliklerde iş gücü ihtiyacını karşılamıştır. Ayrıca, milyonlarca Çinli de bu yolla Güneydoğu Asya, Pasifik adaları, Karayipler ve Güney Afrika'ya göç ettirilmiştir.¹⁴⁷ Sözleşmeli işçilik sistemiyle göç edenlerin toplam sayısı 37 milyonu bulmuştur.¹⁴⁸ Bu işçilerin büyük bir kısmı, en az 10 yıllık olan sözleşmelerinin bitiminde ülkelerine geri dönmek istemiştir. 24 milyon Hintli bu şekilde geri dönmüş, bazıları ise parasızlık nedeniyle veya kendi seçimleri ile kalmışlardır.¹⁴⁹ Bugün Doğu Afrika ve Karayipler'deki Hintli nüfusun büyük bir çoğunluğu bu dönemde kalanların torunlarıdır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren sözleşmeli işçilik sistemi de kendinden önceki kölelik gibi yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.¹⁵⁰

¹⁴³ Hayter, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴⁴ Stalker, **a.g.s.**

¹⁴⁵ Hayter, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴⁶ Stalker, **a.g.s.**

¹⁴⁷ Hayter, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴⁸ Stalker, **a.g.s.**

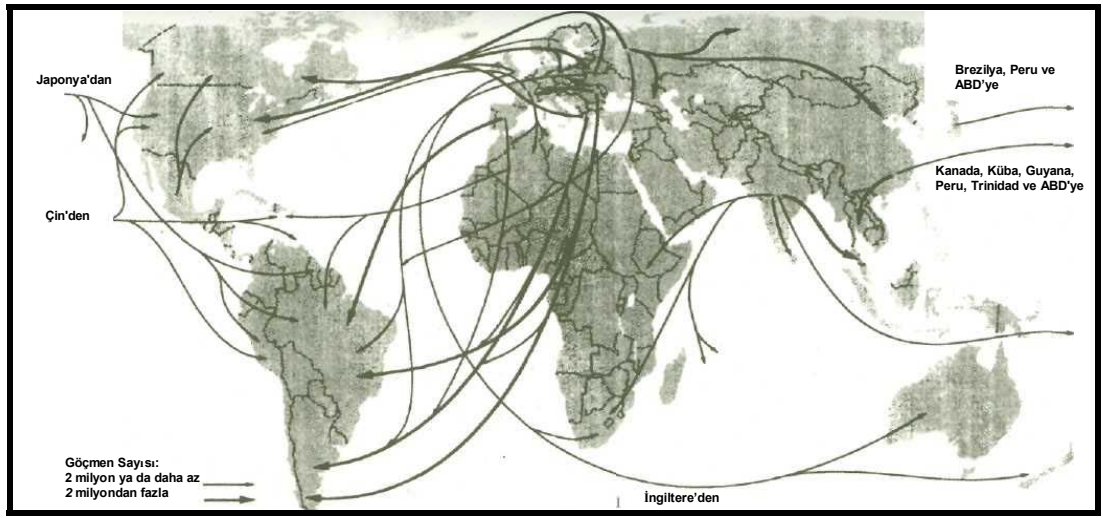
¹⁴⁹ Hayter, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁵⁰ Stalker, **a.g.s.**

2-Endüstri Devrimi Dönemi (19. Yüzyıl Başı-Birinci Dünya Savaşı)

Uluslararası göçün ikinci dönemi, “Endüstriyel Dönem” olarak bilinen ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Avrupa’da endüstri devriminin başlaması ve kapitalizmin Yeni Dünya’daki eski kolonilerde yayılması sonucu başlamıştır.¹⁵¹ Bu göç akımına ilişkin olarak, farklı yıllar arasını baz alan yazarların farklı rakamlar belirttiklerini görmekteyiz. Hirst ve Thompson; 1815-1914 yılları arasının kayıtlı ve gönüllü toplu göçlerin en yoğun olduğu dönem olduğunu belirtmektedirler (Şekil 3).

ŞEKİL 74: Küresel Gönüllü Göç, 1815-1914.

Kaynak: Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, s. 49

Bu dönemde yaklaşık 60 milyon kişi Amerika, Okyanusya, Güney ve Doğu Afrika’ya gitmek üzere Avrupa’yı terk etmiştir. Rusya’dan Orta Asya ve Sibiry’a ya göç edenlerin sayısının 10 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1 milyon kişi de Doğu Avrupa’dan Kuzey Afrika’ya gitmiştir. 12 milyon Çinli ile 6 milyon Japon, Doğu ve Güney Asya’ya göçmüştür. 1.5 milyon kişi de Güneydoğu Asya ile Güney ve Batı Afrika’ya gitmek üzere Hindistan’ı terk etmiştir¹⁵² Benzer şekilde, 19. yüzyılın başlarından 1920’lere kadar 60 milyondan fazla Avrupalı da göç etmiştir. Bunların 5.7 milyonu Arjantin’e, 5.6 milyonu Brezilya’ya, 6.6 milyonu Kanada’ya

¹⁵¹ Massey, **a.g.m.**, s. 1.

¹⁵² Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, s. 51.

ve 36 milyonu ABD'ye gitmiştir. Avrupa'dan giden diğer göçmenler ise Avustralya ile Orta ve Güney Afrika'ya göç etmiştir.¹⁵³ Abdan-Unat'ın verilerine göre ise; 1846-1932 yılları arasında, yaklaşık 18 milyon insan İngiliz Adalarından Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Karayip Adalarına göç etmiştir. Bununla birlikte 10 milyon İtalyan ve 5 milyon Alman da Avrupa'yı terk etmiştir. 1821-1924 arasında göç eden 55 milyon Avrupalının 34 milyonu Birleşik Amerika'ya yerleşmiştir.¹⁵⁴

TABLO 47: Avrupa ve Japonya'dan Kıtalararası Göçe Katılanlar (1846-1924).

Ülke / Bölge	Göçmen Sayısı (x1000)	Tüm Göçmenlere Oranı (%)	Ülke Nüfusuna Oranı (1900 Yılı)
Avusturya-Macaristan	4,878	10.0	10.4
Belçika	172	0.3	2.6
Britanya Adaları	16,974	34.9	40.9
Danimarka	349	0.7	14.2
Finlandiya	342	0.7	12.9
Fransa	497	1.0	1.3
Almanya	4,533	9.3	8.0
İtalya	9,474	19.5	29.2
Hollanda	201	0.4	3.9
Norveç	804	1.7	35.9
Portekiz	1,633	3.4	30.1
Rusya-Polonya	2,551	5.3	2.0
İspanya	4,314	8.9	23.2
İsveç	1,145	2.4	22.3
İsviçre	307	0.6	13.3
Avrupa Toplamı	48,174	99.2	12.3
Japonya	405	0.8	0.9
Genel Toplam	48,579	100.0	11.1

Kaynak: Massey, **a.g.m.**, s. 36.

Massey; endüstrileşmenin erken dönemi olarak belirttiği 1846-1924 yılları arası dönemde yaklaşık 48 milyon göçmenin Avrupa Kıtasını terk ettiğini belirtmektedir. Bu sayı Avrupa'nın yüzyılın dönümündeki nüfusunun yaklaşık % 12'sini oluşturmaktadır. 1900 yılı rakamlarına göre önemli oranda göç veren

¹⁵³ Hayter, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁵⁴ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 31.

ülkelerin başında İngiltere (% 41), Norveç (% 36), Portekiz (% 30), İtalya (% 29), İspanya (% 23) ve İsveç (% 22) gelmektedir. Bu dönemde nispeten daha az göç veren ülkeler Danimarka (% 14), İsviçre (% 13), Finlandiya (% 13), Avusturya-Macaristan (% 10) ve Almanya (% 8) olurken, en düşük oranda göç veren ülkeler Belçika (% 3), Rusya-Polonya (% 2) ve Fransa (% 1) olmuştur.¹⁵⁵

Genellikle Amerika Kıtasına yönelen bu gönüllü kitlesel göç hareketi, Avrupa'da tarımsal faaliyetlerde yaşanan değişime paralel olarak devam etmiş; birçok insan, endüstrileşen şehirler onları içine almadan önce topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. İngiltere'nin ilk endüstrileşen ülkelerden biri olması ve İrlanda'da 1845-47 yılları arasında yaşanan patates kıtlığı nedeniyle 1846-1890 yılları arasında Avrupa'dan Yeni Dünya'ya gelen 17 milyon insanın yaklaşık 8 milyonunu Britanya Adalarından gelenler oluşturmuştur. Bu süreçte ABD'ye giden ve sayıları 3,5 milyonu bulan Almanlar da kırsal bölgelerdeki yoksulluğa ve periyodik olarak yaşanan kıtlıklara bağlı olarak göç etmiştir. Bu süreci 1890 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem olarak ele alan Stalker, 1891-1920 yılları arasında göçün zirveye çıktığını ve bu dönemde özellikle Güney ve Doğu Avrupa'dan 27 milyon kişinin Avrupa'yı terk ettiğini belirtmektedir.¹⁵⁶

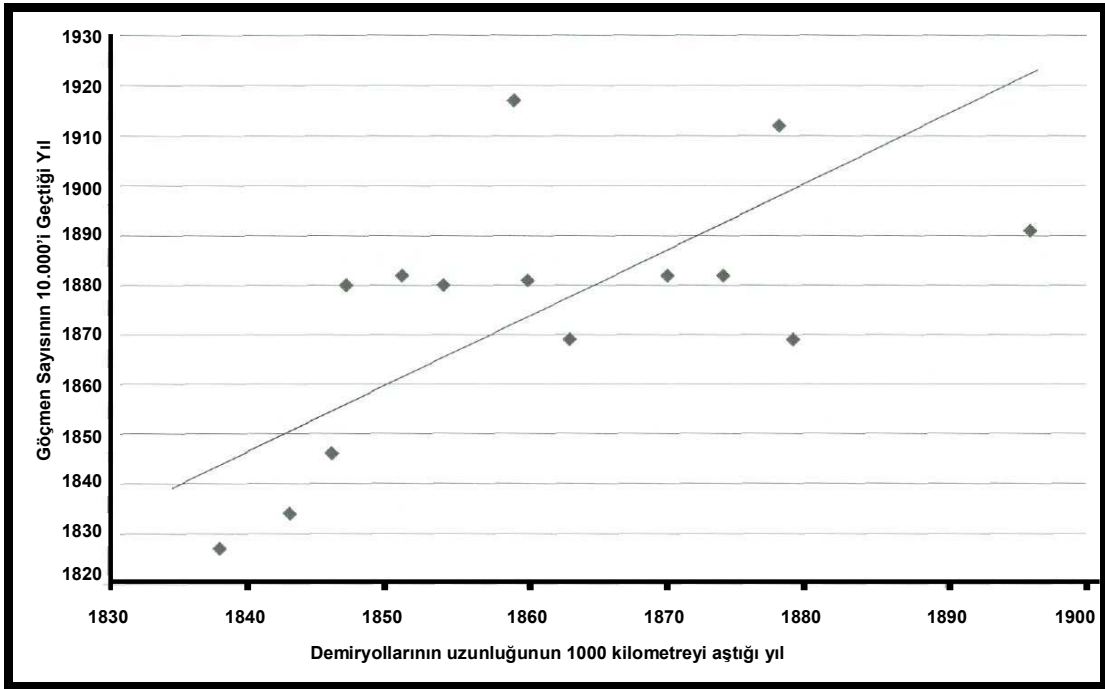
Gökdere'ye göre; dünya nüfusunun 1/11'ini Avrupa dışında yaşayan Avrupalıların oluşturmasıyla sonuçlanan bu göç hareketlerinin nedenleri hem siyasal hem de ekonomiktir. Kıtlık, tarımsal ekonomideki gelişmelerin yol açtığı işsizlik, düşük hayat düzeyi, siyasal kararsızlık ve cezalandırılma kuşkusu başlıca itici etkenlerdi. Amerika'nın vaat ettiği özgürlük ve yeni bir kişisel atılım şansı ise göç için çekici güç işlevini görmekteydi. Zaten bu dönemde egemen olan liberal düşünce, kişilerin çıkarlarıyla toplum çıkarları arasında mutlak bir uyum bulunduğunu ileri sürdüğünden, ekonomik amaçlı göçler de desteklenmekteydi. Bu dönem göçlerinin ekonomik analizini yapan Gökdere; 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa tarımındaki verimlilik artışının, kırsal iş gücünü işsiz bıraktığını, bu döneme damgasını vuran endüstri devriminin de açığa çıkan bu iş gücüne şehirlere göç ederek endüstride çalışma olanağını yarattığını belirtmektedir. Fakat, konjonktürel olarak ekonomik

¹⁵⁵ Massey, **a.g.m.**, ss. 1-2.

¹⁵⁶ Stalker, **a.g.s.**

daralma yaşanan dönemlerde, kırsal kökenli iş gücü fazlası, endüstri merkezleri yerine ABD, Kanada, Avustralya gibi yeni yerleşme bölgelerine yönelmek zorunda kalmıştır. O dönem için dünyanın mali merkezi durumundaki İngiltere’den giden sermaye, sömürgelerdeki yatırımları artırarak göçün kendi kendini besler duruma gelmesini sağlamıştır.¹⁵⁷

ŞEKİL 75: Ulaşım Olanaklarının Gelişmesinin Göçe Etkisi (*Göçmen sayısının ilk defa 10.000 kişinin üzerine çıktığı yıl, demiryollarının uzunluğunun 1000 kilometreyi ilk kez aştığı yıla denk düşmektedir*).

Kaynak: Massey, **a.g.m.** s. 39.

Massey; Tablo 1'deki rakamlara bakıldığında, Avrupa'nın endüstrileşme döneminde geniş ölçekli göçlerin yaygın olduğunu ve bu göçlerin ekonomik büyüme paralelinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu rakamlara bakarak, ekonomik olarak ilk kalkınan ve 1900'lerin başında aşağı yukarı en gelişmiş ülke konumundaki İngiltere'nin en çok göçmen gönderen ülke olduğunu ve bütün ülkelerin göç tecrübesini belli derecede yaşadıklarını söyleyebiliriz. Tablo 1'de yer alan 15 Avrupa

¹⁵⁷ Gökdere, **a.g.e.**, s. 12-14.

ülkesinden 10'unun verdikleri göç oranı 1900 yılındaki toplam nüfuslarının % 10'unu aşmış, 6 ülkede ise bu oran % 20'nin de ötesine geçmiştir. Bu ölçek dikkate alındığında dışarıya göçün, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve demografik dönüşümünde en önemli rolü oynadığı söylenebilir.

Massey ayrıca, geniş çaplı göçün başladığı yılların (Göçün ilk defa 10.000 kişinin üzerine çıktığı yıl) endüstrileşmenin başladığı yıllara (Demiryollarının uzunluğunun 1000 kilometreyi ilk defa aştığı yıl) denk geldiğine dikkat çekmektedir (Şekil 4). Massey'e göre; 1800 ile 1929 yıllarını kapsayan ve sermayenin, hammaddelerin ve malların Avrupa, Amerika, Asya ve Pasifik arasında karşılıklı olarak büyük oranlarla akışıyla tanımlanan bu dönem, ilk ekonomik küreselleşme dönemidir. Genişleyen küresel ekonomi ile birlikte büyük ölçekli nüfus hareketleri de görülmüş ve Avrupalı uluslar endüstrileşip küresel ticaret düzeni içerisindeki yerlerini aldıkça bu ülkelerde köklü yapısal dönüşümler görülmeye başlanmıştır.¹⁵⁸

Sonuç olarak, Amerika'nın keşfinden itibaren tüm sömürgecilik dönemi göçlerini değerlendiren Hayter, ABD'deki girişim imkânları (Amerikan rüyası) bazen abartılmış olsa da bu göç deneyiminin göçmenler açısından genellikle olumlu sonuçlandığını belirtmektedir. Diğer yandan bu göçler, gidilen bölgelerde yaşayan yerlilerin yok edilmesi veya boyun eğdirilmesine ve verimli toprakların yeni yerleşimciler tarafından ele geçirilmesine neden olmuştur.¹⁵⁹

Abadan-Unat, bu çaptaki göçlerin oluşturulan siyasal kurumlara ve ulusal kimlik sorunlarına damgalarını vurduğunu belirtir.¹⁶⁰ Durugönül'e göre de bu göçler; Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da kurulacak devletlerin temellerini oluşturmuş, birçok yerde yerli nüfus azınlık konumuna düşürülmüştür. Avrupalı göçmenlerin sayıca çoğunluk oluşturmadığı yerlerde ise yerli nüfus beyaz yöneticilere tâbi kılınmıştır. Güney Afrika'daki "Apartheid-Irk ayrımcılığı" sitemi bunun en çarpıcı örneğidir. Avrupa'nın kontrolünde gelişen köle ve sözleşmeli uşak akışları Sri Lanka, Uganda ve Kenya gibi göçmen çoğunluklu toplumlar

¹⁵⁸ Massey, **a.g.m.**, s. 2. "Grafğin yukarıya doğru artan noktalarının dağılımından da görülebileceği gibi endüstrileşmenin başlangıcı ve büyük çaplı uluslararası nüfus hareketlerinin başlaması arasında belirgin düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Hatta, korelasyon katsayısı 0.59'dur."

¹⁵⁹ Hayter, **a.g.e.**, s. 9-10.

¹⁶⁰ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 31.

yaratmıştır.¹⁶¹ Belki de bu dönemi, en açık şekilde Fenton'un şu ifadesi özetlemektedir: "Batı'nın ötekine el koyma tarihi".¹⁶²

Bu dönemde ekonomik nedenlerin yanında, siyasi nedenlere dayalı olarak da birçok göç hareketi yaşanmıştır. Bunların başında, 1880'lerde Rusya'da başlayan Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm) ve Yahudilere yapılan saldırılar neticesinde Yahudilerin başka ülkelere göç etmesidir. Bu kitlesel göç hareketine "Aliyah" denmektedir. Aliyah'ın 1881-1891 arasındaki birinci dalgasında 134.000 Yahudi Amerika'ya 15.000 Yahudi de başka ülkelere göç etmiş, bunların 5.000 kadarı Filistin'e gitmiştir. 1881 yılında Rusya'da başlayan Yahudi düşmanlığının ardından Romanya'da da benzer gelişmeler yaşanmıştır. 1899-1904 yılları arasında Romanya'dan 60.000 civarında Yahudi başka ülkelere göç etmiştir. Aliyah'ın ikinci dalgası ise 1892 yılında yine Rusya'da başlamış ve bölgesel olarak genişleyerek Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bu dönemde 500.000 Yahudi, çoğunlukla ABD'ye göç etmiştir. Sonuçta; 1880 ile 1914 yılları arasında İngiltere, Kanada ve Güney Afrika'ya giden 300.000 Yahudi'nin yanı sıra, ABD'ye giden Yahudi göçmenlerin sayısı 3 milyonu bulmuştur.¹⁶³

Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmeye başlaması nedeniyle, 1821 ile 1922 yılları arasında 5 milyondan fazla Müslüman da Balkanlar ve Kafkaslardan sürülüp atılmıştır.¹⁶⁴

B-İki Dünya Savaşı Arası Dönemdeki Göç Hareketleri

Avrupa'dan kaynaklanan büyük ölçekli göçler, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile duraklamış ve bu ani duraksama yaklaşık kırk yıl sürecek bir "sınırlı göç dönemi"nin başlangıcı olmuştur. 1920'li yıllar, hem Avrupa'da hem de Amerika kıtasında mutlakıyetçi ekonomik milliyetçiliğin yükseldiği yıllar olarak

¹⁶¹ Esmâ Durugönül, "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayını, Ankara, 1997, s. 96.

¹⁶² Akt. Yalçın, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁶³ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, (Filistin Meselesi) 1991, ss. 13-14. Bu göç hareketi ve bu kapsamda Osmanlı İmparatorluğu'na (Filistin o dönemde Osmanlı idaresindeydi) yönelen Yahudi göçleri için ayrıca bkz. Ali Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, 1. Baskı, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

¹⁶⁴ Justin Mc Carthy, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge UMAR, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 1.

bilinmektedir. Bu dönemde ticaret, yatırımlar ve göç konularında uygulamaya konan şovence kısıtlamalar; malların, sermayenin ve iş gücünün uluslararası dolaşımını azaltmıştır.¹⁶⁵

Gökdere de Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllara kadar süren denizaşırı göçlerin azalmasını, savaş döneminin yarattığı milliyetçilik akımlarının etkisine ve ABD'nin 1924 tarihinde çıkardığı "İçe-göçü Sınırlama Yasası" örneğindeki gibi düzenlemelere bağlamaktadır. Bu yıllarda, işçi kabul eden başlıca ülkeler 1929/30 dünya ekonomik buhranının ayak seslerinin duyulmaya başlamasıyla birlikte sınırlayıcı önlemler almaya başlamışlardır.¹⁶⁶ "Büyük Bunalım" olarak bilinen dünya ekonomik buhranının ortaya çıkışıyla birlikte neredeyse tüm göç hareketleri durmuş ve küçük bir miktar geri dönüş göçü sayılmazsa, 1930'lu yıllar boyunca hiç göç olmamıştır.¹⁶⁷

Gökdere'nin karşılaştırmalı olarak verdiği sayılara göre, Avrupa'dan Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada ve ABD'ye 1905-1914 arasında yılda 1,4 milyon dolayında gerçekleşen göçmen akımı, 1920-29 arasında 500 bine 1930-39 döneminde ise 100 bine kadar düşmüştür. Hatta ekonomik kriz, göçlerin yönünü değiştirici etkiler yaratmış ve Avrupa'da geleneksel olarak dışa-göç veren ülkelere denizaşırı ülkelere geri dönüşler yaşanmıştır. Örneğin, 1932 yılında genellikle göç veren 11 Avrupa ülkesine geri dönenler, bu ülkelere ayrılanlardan 102 bin kadar fazladır.¹⁶⁸ Massey'in yalnızca ABD'ye ilişkin verdiği sayılara göre de bu ülkeye 1900-1930 yılları arasında giriş yapan göçmen sayısı yıllık ortalama 621,000 iken bu sayı 1930'larda 53,000'e kadar düşmüştür. 1940'lı yıllarda ise uluslararası göç, İkinci Dünya Savaşı nedeni ile sekteye uğramıştır. Bu dönemde görülen göç hareketleri, genellikle mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik gelişme ve kalkınmayla ilişkili olmayan diğer göç hareketleridir.¹⁶⁹

İki dünya savaşı arası dönemde, Avrupa'da yaşanan ekonomik nedenli göç hareketlerinde önemli miktarda azalma gözlenirken; Birinci Dünya Savaşı'ndan

¹⁶⁵ Massey, **a.g.m.** s. 3.

¹⁶⁶ Gökdere, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁶⁷ Massey, **a.g.m.**, s. 3.

¹⁶⁸ Gökdere, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁶⁹ Massey, **a.g.m.**, s. 3.

sonra çözülen Osmanlı ve Habsburg (Avusturya-Macaristan) İmparatorlukların tasfiyesi sürecinde Orta, Doğu ve Güney Avrupa’da yeni devletlerin ortaya çıkması sonucunda büyük çaplı siyasi göçler yaşanmıştır. Yeni kurulan devletlerin sınırlarının, kapsadıkları etnik toplulukların yaşadığı coğrafya ile her zaman örtüşmemesi, milliyetçilik akımlarının etkisindeki bu devletlerin zorunlu göç vasıtasıyla homojen (türdeş) nüfuslar yaratma politikaları benimsemesine yol açmıştır. Bu politikalar sonucunda 1920’li yıllar, büyük çapta nüfus değiş-tokuşu (mübadele) sürecine sahne olmuş ve Yunan, Yahudi, Polonyalı, Macar, Bulgar, Sırp ve Türk¹⁷⁰ kökenli nüfus göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göçlere, 1917 Rus Devrimi sonrasında çıkan iç savaştan kaçan Beyaz Ruslarla, Hitler’in iktidara gelmesinden sonra 1930’lu yıllarda Nazi politikalarından kaçan Yahudileri de katmak mümkündür.¹⁷¹

C-İkinci Dünya Savaşı Sonrası Göç Hareketleri (1945-1973)

Genel olarak bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle 1960’ların ortasında ortaya çıkan ve geçmişe nazaran ani bir kırılma yaratan süreci “endüstri sonrası dönem” olarak niteleyebiliriz. Bu dönemden önce uluslararası göç hareketlerine, Avrupa çıkışlı göçmenlerin dünyanın yeni yerleşim bölgelerine yönelen göçleri hâkim iken bu dönemde uluslararası göç küresel bir kapsam kazanmıştır. Göç alan ve veren ülkelerin sayısı arttıkça, küresel olarak iş gücü kaynağı olan bölgeler Avrupa’dan Üçüncü Dünya ülkelerine kaymıştır. Endüstriyel dönemdeki göçlerle insanlar, nüfusun yoğun olduğu yerlerden hızla endüstrileşen ve nüfusun az olduğu ülkelere gelirken, endüstri sonrası dönemdeki göçler, endüstrileşmenin ilk aşamalarında bulunan ve nüfusun yoğun olduğu ülkelere, yine nüfusun yoğun olduğu endüstri toplumlarına yönelmiştir.

1960 yılından sonra Avrupa kökenli göçmenler, dünyadaki göç akımlarının çok küçük bir bölümünü oluşturmuş; Afrika, Asya ve Latin Amerika’dan kaynaklanan göçler çarpıcı bir şekilde artmıştır. Bu dönemde ayrıca, göç alan

¹⁷⁰ Bu dönemde, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan nüfus mübadelesi sonucu yaklaşık 500 bin Türk ülkemize gelmiştir. Arı, **a.g.e.**, ss. 113-114.

¹⁷¹ Abadan-Unat, **a.g.e.**, ss. 32-33.

ülkelerin çeşitliliğinde de artış görülmüştür. Okyanusya ve Amerika'nın geleneksel olarak göç alan ülkelerine ek olarak Batı Avrupa ülkelerinin aldıkları göçlerde önemli miktarda bir artış görülmüştür.¹⁷²

Uluslararası göç hareketlerinin temel karakteristiklerinin değiştiği bu dönemi doğru bir biçimde değerlendirebilmek için İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın geçirdiği ekonomik dönüşümü iyi tahlil etmek gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı tarihin gördüğü en yıkıcı savaşılarından biridir. Ülkeler yanmış, yıkılmış ve milyonlarca insan ölmüştür. Bu savaş tam bir “dünya savaşı” olmuş, savaşın tesirlerini hissetmeyen hiçbir ülke ve toplum kalmamıştır.¹⁷³ Savaş sırasında Avrupa'da 20 milyon insan göçmen durumuna düşmüştür. Savaşın sonunda meydana gelen sınır değişiklikleri ve savaşın yarattığı ekonomik yıkım sonucunda da yeni göç hareketleri oluşmuştur.¹⁷⁴ Savaşın sonunda, 15 milyon dolayında insan başka bir ülkeye transfer edilmeyi beklemiştir. Örneğin, Alman kökenli olup Almanya dışında yaşayan birçok kişi yeni sınırlara dönmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁵

Sovyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında Alman işgalinden kurtarmak bahanesiyle girdiği Polonya, Çekoslovakya, Romanya ve Bulgaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejimlerin kurulması için yaptığı girişimler, 5 Ekim 1947'de Kominform'un kurulmasıyla neticelenmiş ve bu ülkeler Sovyetlerin kontrolüne geçmiştir.¹⁷⁶ Sovyetlerin Doğu Avrupa'yı ele geçirmesi sonucunda da milyonlarca insan göçmen durumuna düşmüştür.¹⁷⁷

Savaşın bitiminde İtalya ve Federal Almanya'nın ekonomileri yıkım, işsizlik ve enflasyon içindeydi. Kadın-erkek dengesi bozulmuştu. Özellikle Almanya ve Fransa'da faal nüfus azalmıştı.¹⁷⁸ Savaşın, sadece Avrupa'da 7.8 milyon kişinin hayatına mâlolmasına rağmen, bazı Avrupa ülkelerindeki hükümetler dış göçü özellikle özendirmişlerdir. İngiltere ana kaynak ülke olmuş, bu ülkeyi İtalya,

¹⁷² Massey, **a.g.m.**, ss. 3-4.

¹⁷³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Genişletilmiş 11. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, (20. Yüzyıl), s. 419.

¹⁷⁴ Mutluer, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁷⁵ Stalker, **a.g.s.**

¹⁷⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ss. 423-437.

¹⁷⁷ Mutluer, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁷⁸ Gökdere, **a.g.e.**, s. 15..

Hollanda ve Federal Almanya izlemiştir. Bu ülkelerden giden göçmenlerin ana durakları Avustralya, Kanada ve ABD olmuştur. Birçok Avrupalı da Güney Amerika ve İsrail'e gitmiştir.¹⁷⁹

Avrupa'nın içine düştüğü ekonomik darboğaz ve kaynak kıtlığı, İkinci Dünya Savaşı'ndan güçlü çıkan Sovyet Rusya için fırsat yaratmış ve bu ülkelere yönelik olarak komünizm propagandasını artırmıştır. Sovyetler, propaganda için bilhassa komünist partilerin güçlü olduğu Fransa ve İtalya'yı seçmiştir. Bu iki ülkede komünist partilerin kışkırtması ile çıkan grevler, ekonomilerini daha da büyük bir felce uğratmıştır. Komünistler bu grevler yoluyla iktidara gelmeyi amaçlamışlardır. Bu açıdan, Eylül 1947'deki Kominform toplantısına Fransa ve İtalya Komünist Partilerinin de katılması ilgi çekicidir.

Savaş sonunda, Avrupa'nın ekonomik sıkıntılarına yardımcı olmak için 1945 Haziranı ile 1946 sonu arasında Batı Avrupa'ya 15 milyar \$ ekonomik yardımda bulunan ABD, gelişen Sovyet tehdidi üzerine Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adıyla bilinen bir yardım programı geliştirmiştir. Marshall'ın 5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesi'nde verdiği nutukta açıkladığı plana göre Avrupa ülkeleri her şeyden önce kendi aralarında bir birlik oluşturacaklardı. Bunun için de öncelikle bir iş birliği programı oluşturulmalıydı. Bu açıklama sonrasında 12 Temmuz 1947'de toplanan ve İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'ten oluşan "On altılar Konferansı", 22 Eylül'de Amerika'ya sunulmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırladı. Programın sunulmasını müteakip ABD, 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu'nu çıkarmış ve bu kanuna dayanarak daha ilk yılda 6 milyar dolarlık yardım yapmıştır.¹⁸⁰

1945-52 yılları arasında ABD'nin Avrupa'ya yaptığı yardım 22.8 milyar doları bulmuştur. Marshall Planı adıyla bilinen bu yardım, Avrupa ülkelerin kalkınmalarında önemli rol oynamıştır.¹⁸¹ Bu yardımlar sayesinde, Avrupa'da 1940'ların sonunda başlayan ve 1970'lerin başlarına kadar süren kapitalist canlanma,

¹⁷⁹ Stalker, **a.g.s.**

¹⁸⁰ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ss. 443-444.

¹⁸¹ Gökdere, **a.g.e.**, ss. 14-15.

Avrupa ülkelerinin duyduğu iş gücü ihtiyacını artırarak göçmenleri Avrupa'ya çekmiştir.¹⁸²

Gökdere; İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'daki göç hareketlerini özelliklerine göre üç dönem hâlinde ele almaktadır. Buna göre, 1945-57 arası Avrupa'nın hızlı endüstrileşen ülkelerinin işçi ihtiyacının Avrupa'nın çevre ülkelerinden temin edildiği dönem, 1957-73 arası işçi ihtiyacının programlı bir biçimde Avrupa dışından (özellikle eski sömürge ülkeleri veya Üçüncü Dünya ülkeleri) karşılandığı dönem, 1973 sonrası ise Avrupa'ya göçmen alımının durdurulduğu dönemdir.¹⁸³

1-1945-1957 Dönemi

Marshall Planı doğrultusunda Avrupa'nın yeniden inşası ekonomik canlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu durum büyük miktarda iş gücü talebi yaratmış, başta Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler olmak üzere birçok ülkede önemli miktarda iş gücü açığı ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler, iş gücü açıklarını ilk başlarda savaş sırasında yer değiştirenler ile kapatmışlar daha sonra ise İtalya, Portekiz ve İspanya gibi yavaş endüstrileşen Avrupa'nın çevre ülkelerine yönelmişlerdir.¹⁸⁴

Avrupa ülkelerinin savaş sonrası içinde buldukları farklı ekonomik ve demografik ortamlar, Marshall yardımı ile birlikte Avrupa'da kıta içi iş gücü akıcılığını artıran asıl neden olmuştur. Ekonomik canlanma yönünden daha elverişli bir ortamda bulunan Fransa, iş gücü ihtiyacını karşılamak için yabancı iş gücü ithalini özendirici önlemler olarak 1945 yılında Ulusal Göç Ofisini (Office Nationale d'Immigration-ONI) kurmuştur.¹⁸⁵ Fransız yetkilileri 1946 yılında, ülkelerinin ekonomilerinin yeniden ayağa kalkması için acil olarak 1 ila 5 milyon arasında yeni iş gücüne ihtiyaç olduğunu bildirmişlerdir.¹⁸⁶ Bunun üzerine Fransa, 1946, 1947 ve 1951 yıllarında yaptığı anlaşmalar çerçevesinde İtalya'dan göçmen işçi almaya başlamıştır. Bu dönemde, bazı Alman işçilerini ve 27.000 dolayındaki Doğu

¹⁸² Hayter, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁸³ Gökdere, **a.g.e.**, ss. 14-17.

¹⁸⁴ Stalker, **a.g.s.**

¹⁸⁵ Gökdere, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁸⁶ Özcan, **a.g.e.**, s. 26.

Avrupalı mülteciyi de kabul eden Fransa'ya, 1946-49 döneminde yıllık ortalama işçi girişi 44.000 dolayındaydı. Fransa, daha sonraları bu kalkınma hızını sürdürmemiş, 1950-56 arasında ortalama yıllık girişler 18.000'e düşmüştür. 1956-57 arasında yabancı işçi talebinde büyük bir sıçrama görülmüş, ülkeye 1957 yılında giren işçiler 100.000'i aşmıştır. Ancak, 1957/58 duraklama yıllarında talep yeniden düşürmüştür.¹⁸⁷ Bu dönem içerisinde Fransa'nın Kuzey Afrika'daki sömürgeleri (Tunus, Cezayir ve Fas) ve bilhassa da Cezayir sorunu ile uğraşmak zorunda kaldığını belirtmek gerekir. Cezayir bunalımının Fransız kamuoyunu fazlasıyla meşgul ettiğini ve şüphesiz ekonomiyi de olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz.¹⁸⁸

Bu dönemde, (Federal/Batı) Almanya'yı incelediğimizde, bu ülkenin 1952 yılına kadar göç veren bir ülke olduğunu görürüz. 1948-51 arasında başka ülkelere çalışmaya giden 180.000 Alman'a karşılık yurda dönenler 42.000 kadardır.¹⁸⁹ Ayrıca Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da yerinden edilen milyonlarca Alman mültecinin gelmesi sayesinde bu yıllarda dışarıdan göçmen işçi alma ihtiyacı duymamıştır.¹⁹⁰ Ancak 1952 yılından sonra durum tersine dönmüş, artan ihracat ve yabancı sermaye girişi işçi talebini artırmaya başlamıştır. 1952-57 arasında ülkeden çıkan 384.000 kişiye karşılık 481.000 kişinin girmesiyle Almanya, iş gücü ithalatçısı bir ülke hâline dönüşmüştür.¹⁹¹

Bu dönemde, benzer bir gelişme de Belçika'da görülmüştür. Belçika, savaştan hemen sonra kömür madenlerinde ve demir çelik endüstrisinde çalıştırmak üzere çoğunlukla İtalyanlardan oluşan yabancı göçmen işçi almıştır.¹⁹²

Ele aldığımız dönemde başlıca iş gücü ihracatçısı ülke ise İtalya'dır. 1951-57 arasında İtalya'dan göçen 838.000 işçiye karşılık, bu ülkeye toplam girişler 363.000 civarındadır. Burada altı çizilmesi gereken nokta, İtalyan göçünün yönündeki değişmedir. Geçmiş dönemlerde, ABD gibi denizaşırı ülkelere göç eden İtalyanlar, bu dönemde Avrupa'ya yönelmiştir. Denizaşırı ülkelere göçen İtalyanların sayısı 1951'de 158.000 iken bu sayı 1957'de 106.000'e düşmüştür. Bu durum, göç eden

¹⁸⁷ Gökdere, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁸⁸ Cezayir bunalımı için bkz. Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 613.

¹⁸⁹ Gökdere, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁹⁰ Özcan, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁹¹ Gökdere, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁹² Hayter, **a.g.e.**, s. 12.

İtalyan nüfusun yavaş yavaş Avrupa ülkelerince emilmeye başladığını göstermektedir. Başka bir deyişle, Avrupa-ıçi göçler denizaşırı göçler aleyhine artmaya başlamıştır.¹⁹³

2-1957-73 Dönemi

Bu dönemin en önemli özelliği, Avrupa ülkelerinin ikili anlaşmalar çerçevesinde yabancı işçi ithaline başlamaları hatta bu konuda aralarında rekabete girişmeleridir. Federal Almanya'nın 1957'de İtalya ile yaptığı iş gücü anlaşması yabancı iş gücü ithali yönündeki rekabetin ilk göstergesi sayılabilir. Bu döneme kadar İtalyan işçiler genellikle Fransa'da çalışmaktaydı. Almanya bu anlaşmayla İtalyan işçilerini çekerek bu akımın yönünü değiştirmeye çalışmış, buna karşılık, Fransa da aynı yıl İspanya ile yaptığı iş gücü anlaşması sayesinde İspanyol işçileri çekmeye çalışmıştır.¹⁹⁴

Bu dönem içerisinde, 1961 yılında Berlin Duvarı'nın yapılmasına kadar¹⁹⁵ Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya, daha doğrusu Doğu Berlin'den Batı Berlin'e gelen kişiler Batı Almanya'nın iş gücü ihtiyacını karşılamada önemli bir kaynak olmuştur.¹⁹⁶ 1962 Şubatında Batı Almanya Mülteciler Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre 1949 ile 30 Haziran 1961 tarihleri arasında Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçanların sayısı 2.600.000'dir. Bu göçmenlerin genel olarak eğitim seviyesi yüksek kişilerden oluşması dikkat çekmektedir. Örneğin, Ocak-Ağustos 1958 döneminde Batı Berlin'e sığınan doktorlar Doğu Almanya'daki bütün doktorların % 6'sını oluşturmaktadır. Ayrıca, pek çok profesör, üniversite rektörü ve dekanı da Batı Almanya'ya sığınanlar arasındadır.¹⁹⁷

Avrupa'da hızla endüstrileşen ülkelerin iş gücü ihtiyacı, 1960'ların başına kadar genellikle Batı Avrupa'nın çevresindeki ülkelere gelen göçmenler ile karşılanmıştır. Önceleri İrlanda, Yugoslavya ve İtalya gibi ülkelere göçmen işçi

¹⁹³ Gökdere, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁹⁴ **A.g.e.**, s. 15.

¹⁹⁵ Doğu Almanya, Berlin Duvarı (Utanç Duvarı)'nın yapımına 13 Ağustos 1961 tarihinde başlamıştır. Bkz. Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 599.

¹⁹⁶ Özcan, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁹⁷ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 593. Mutluer ise; Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine kadar yaklaşık 4 milyon Doğu Almanya vatandaşının Batı'ya kaçtığını belirtmektedir. Mutluer, **a.g.e.**, s. 33.

alan Avrupa ülkeleri kısa süre içinde göç aldıkları alanı genişletmişlerdir.¹⁹⁸ Bu süreçte en çok İtalyan iş gücünden yararlanıldığını yukarıda aktarmıştık. Ancak bu yıllardan sonra İtalya’da ortaya çıkan gelişmeler yeni kaynaklara yönelimi hızlandırmıştır. Gökdere, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Göçmen İtalyan işçileri, genellikle Kuzey İtalya kökenliydi. Bu bölgedeki gelişme, yurt dışındaki İtalyanları geri çekici etkiler yaratmakta gecikmedi. Endüstrileşen Kuzey İtalyalı işverenler, Avrupa’dan dönen İtalyanları, Güney İtalya’dan gelecek işçilerden üstün tutuyordu. Önerilen çalışma koşullarının çekiciliği Avrupa’daki İtalyan işçilerinden beklenen ilgiyi gördü. İtalyanlar yurtlarına dönmeye başladılar. Avrupa ülkelerine özellikle Güney İtalya’dan işçi akımı devam etmekteydi. Ancak İtalyan işçileri, başlıca iş gücü ithalatçısı ülkelerin talebini karşılama yönünden artık yeterli değildi. Bu durumda yeni kaynaklara başvurmak gerekiyordu. Böylece, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya önemli iş gücü ihracatçıları durumuna gelme fırsatı buldular.”¹⁹⁹

Bunun yanında 1960 yıllar Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde işçi ihtiyacının dayanılmaz bir hâl aldığı yıllardır. Öyle ki bu ülkeler, işçi ihtiyacını sadece normal yollarla değil turist olarak ülkelere gelen insanlarla bile karşılama yoluna gitmişlerdir.²⁰⁰

İşte bu nedenlerle, Avrupa’nın yüksek endüstrileşme seviyesi yakalayan ülkelerinin neredeyse tamamı, hazırladıkları geçici işçi temin programları ile üçüncü dünya ülkelerinden ve özellikle Afrika ve Asya’dan işçi temin etme yoluna gitmişlerdir.²⁰¹ Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, Avusturya ve Federal Almanya çeşitli tarihlerde yaptıkları ikili iş gücü anlaşmaları çerçevesinde üçüncü dünya ülkelerinden işçi ithal etmeye başlamışlardır.²⁰² İngiltere gibi bazı ülkelerde ise geçici işçi temin programları daha küçük çaplı olmuştur. Zira bu ülkelere sömürgelerinden veya eski sömürgelerinden doğal bir akışla gelen işçiler iş gücü açığını kapatmaktaydı. İngiltere’ye işçi göçü, göç kontrolü politikasının başladığı ve ekonomik durgunluğun baş gösterdiği 1962’de hemen hemen

¹⁹⁸ Mutluer, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁹⁹ Gökdere, **a.g.e.**, s. 16.

²⁰⁰ Yalçın, **a.g.e.**, s. 123.

²⁰¹ Hayter, **a.g.e.**, s. 11.

²⁰² Gökdere, **a.g.e.**, s. 16.

durmuştur.²⁰³ Bu dönemde Kuzey Afrika ülkeleri, Türkiye, Hindistan, Pakistan ve Karayip Adaları, Suudi Arabistan, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Filistin, Yemen ve Güney Afrika gibi birçok ülkeden binlerce işçi başta Federal Almanya olmak üzere Avrupa'ya akmıştır.²⁰⁴

Üçüncü dünya ülkelerinden işçi temini kapsamında vurgulanması gereken en önemli noktalardan biri de öncelikle sömürgeler veya eski sömürge ülkelerinin tercih edilmesidir. Bu süreç içerisinde Fransa Kuzey Afrika'ya, İngiltere Karayiplere ve Hindistan yarı-kıtasına yönelmiştir. Koloni bağlantısı olmayan Almanya ise yakın komşularından başlayıp Türkiye'ye kadar uzanan bir coğrafyada arayışlarını sürdürmüştür.²⁰⁵

Geçici işçi istihdamı politikası veya “misafir işçi” sisteminin en belirgin uygulandığı ülke Federal Almanya'dır. Castles ve Miller bu sistemi şöyle açıklamaktadır: “Alman Hükümeti'nin yabancı işçi istihdamına başladığı 1950'li yılların sonlarında, Federal İşçi Ofisi (Bundesrat für Arbeit-BfA) Akdeniz ülkelerinde bürolar açmıştı.²⁰⁶ Yabancı işçilere ihtiyaç duyan işverenler, bu ülkelere işçi seçen ve işçilerin becerilerini test eden, sağlık taramalarını ve sabıka kayıtlarını inceleyen BfA'ya ücret ödüyorlardı. İşverenler, Almanya'ya gruplar hâlinde getirilen bu işçilere kalacak yer sağlamak zorundaydılar. Sözleşmeler, çalışma koşulları ve sosyal güvenlikle ilgili hususlar Federal Almanya ile işçi gönderen ülkeler arasındaki ikili anlaşmalarla belirlenmişti. Almanya'da 1956 yılında 95.000 olan yabancı işçi sayısı, 1973'e gelindiğinde 2.6 milyona ulaşmıştı. Alman politikası, işverenlerin ihtiyaçları çerçevesinde yabancı işçileri geçici olarak istihdam etme, kullanma ve geri gönderme üzerine tasarlanmıştı. Bir göçmenin Federal Almanya'ya girebilmesi ve kalabilmesi için oturma ve çalışma izni alması gerekiyordu. Bu izinler belirli süreler için veriliyordu ve genellikle sadece belirli işler ve belirli bölgeler için geçerli oluyordu. Bu işçilerin bakmakla yükümlü

²⁰³ Hayter, **a.g.e.**, s. 11.

²⁰⁴ Mutluer, **a.g.e.**, s. 32.

²⁰⁵ Stalker, **a.g.s.**

²⁰⁶ Bu büroların sayısı, 1960'lı yıllarda 600'e ulaşmıştır. Yalçın, **a.g.e.**, s. 124.

oldukları kişilerin girişlerine ise genellikle izin verilmiyordu. Bir işçi çeşitli sebeplerle bu izinlerinden yoksun bırakılabiliyor hatta sınır dışı edilebiliyordu.”²⁰⁷

Sistem, vatandaşlar ve işçilerin medeni hakları bakımından kesin bir ayırım üzerine kurulmuştu. Bu yabancıların oy kullanma hakları yoktu. Çünkü çalışma ve oturma izinleri onları genellikle belirli bir işverene bağlıyordu. Bu işçiler en kötü işlerde ve çok zor şartlarda çalışmak zorundaydılar ve bu şartları iyileştirebilme şansına pek fazla sahip değillerdi.²⁰⁸ Yalçın, bu konuya ilişkin olarak 1960’lı yıllarda Federal Almanya’ya giden Türk işçilerini örnek göstererek; bu insanlarımızdan çoğunun, vasıflı olanların bile vasıfsız işlerde çalışmak durumunda kaldıklarını, yerli halktan soyutlanarak, ailelerinden ayrı tek başlarına “Hostel” tabir edilen ve genellikle işyerleri yakınındaki bekâr odalarında zor koşullarda yaşadıklarını, “Misafir işçi-Gastarbeiter” statüsünde, yani geçici olarak değerlendirildikleri için Alman toplumuna uyumları, dil öğrenmeleri, barınma ve sosyal güvenlik gibi sorunlarının Alman yetkililerince ele alınmadığını, bunlara ek olarak, bu insanların kısa süre sonra Almanya’yı terk edecek olmalarının, ileride Alman ekonomisini sigorta ve emeklilik gibi yüklerden kurtaracağını hesaplandığını belirtmektedir.²⁰⁹

Misafir işçilik sistemi en kapsamlı biçimde Almanya’da uygulanmasına rağmen, neredeyse Avrupa’nın tamamına yayılmıştır. Örneğin, İsviçre 1945-1974 yılları arasında bu yolla önemli miktarda yabancı iş gücü ithal etmiştir. Öyle ki, İsviçre endüstrisi dışarıdan istihdam edilen yabancı işçilere bağımlı hâle gelmişti. Bu işçilerin giriş ve oturma izinleri sıkıca kontrol ediliyordu ve yabancı işçilerin iş değiştirmeleri, sürekli yerleşmeleri ve ailelerini getirmeleri katı kurallara bağlıydı. Benzer şekilde, Belçika savaştan hemen sonra, Hollanda ise 1960’larda ve 1970’lerin başında misafir işçi getirmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi Fransa da göçmen işçi istihdam etmek amacıyla 1945’te oluşturduğu Ulusal Göç Ofisi (ONI) büroları aracılığıyla Güney Avrupa ülkelerinden misafir işçi istihdam etmiştir. ONI, başvuranların sağlıklı ve kol gücü gerektiren işlere uygun olup olmadıklarını belirlemiş ve bunu yaparken adayların ellerindeki nasırları bile kontrol etmiştir.

²⁰⁷ Stephen Castles ve Mark J. Miller, **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2008, s. 100.

²⁰⁸ Hayter, **a.g.e.**, s. 12.

²⁰⁹ Yalçın, **a.g.e.**, s. 167.

Böylece 1970'e kadar, 2 milyon yabancı işçi ve bu işçilerin bakmakla yükümlü olduğu 690.000 kişi Fransa'ya getirilmiştir. Aynı şekilde İngiltere de geçici yabancı işçi programıyla 90.000 civarında Avrupalı işçi getirmiştir.

Bunlara ek olarak; Fransa başta olmak üzere, İngiltere ve Hollanda'ya sömürgelerinden ve eski sömürgelerinden iş gücü göçü yaşanmıştır. 1970'e kadar 600.000'den fazla Cezayirli, 140.000 Faslı ve 90.000 Tunuslu Fransa'ya gelmiştir. Aynı şekilde, eski Fransız sömürgelerinden Senegal, Mali ve Mauritius ile diğer Afrika ülkelerinden göçmen işçi alınmıştır. Fransa ayrıca, 1962 yılına kadar Cezayir, Guadeloupe, Martinique ve Réunion'dan sayıları 250-300.000'i bulan göçmeni vatandaş yapmak üzere getirmiştir. Hollanda'ya da 1945'ten 1960'ların başına kadar olan süreçte, Endonezya'daki Hollanda vatandaşlarının 300.000'i geri dönmüştür. Ayrıca, bu ülkeye 1970'lerin sonlarına kadar 160.000 Surinamlı gelmiştir. Son olarak İngiltere'ye, 1962'deki göç kontrolü uygulamasına kadar, İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth)²¹⁰ ülkelerinden 541.000 kişi göç etmiştir.²¹¹

Gökdere; genelde Akdeniz bölgesinin, nüfus fazlasına sahip olan az gelişmiş ülkelerinden, Batının endüstrileşmiş ülkelere yönelen bu çağdaş iş gücü akımını diğerlerinden ayırmak üzere, "Batı tipi göçler" olarak adlandırmaktadır. O'na göre, hacmi ve yönü, kısmen Batı ülkelerinin çekimi, kısmen de Akdeniz havzasındaki ekonomik ortamın itmesiyle belirlenen bu göçlere, uluslararası düzeydeki siyasal kararlılık, yabancı ülkeler hakkında artan bilgi, ulaşım olanaklarının gelişmesi ve paraların konvertibilitesi gibi olgular hız kazandırmıştır. 1966 ortalarına dek sürekli gelişen bu yeni akım, 1966-67 döneminde Federal Almanya'daki ekonomik bunalım nedeniyle duraklamıştır. Haziran 1966'da Almanya'daki Akdenizli işçilerin sayısı 1.314.031'e yükselmişken bu sayı 1968 Ocak ayında 903.591'e düşmüştür.²¹²

²¹⁰ İngiliz Milletler Topluluğu (British Commonwealth of Nations): İngiltere'nin eski dominyon ve sömürgeleri arasındaki ilişkiler düzeni ve bu düzeni sağlayan örgütlenme. 1931 yılında kurulan topluluğun sekretarya merkezi Londra'dadır. Otuza yakın üyesi bulunan topluluk, yaklaşık 1,5 milyarlık bir nüfusu temsil etmektedir. İngiltere'nin, elinden çıkan sömürgeleri ile ilişkilerini sürdürmek için geliştirmiş olduğu bir ortaklık düzenidir. En önemli avantajı, üye ülkeler arasında çeşitli ticari imtiyazlar uygulanması ve İngiltere ile ilişkilerde tercihli bir statüden yararlanmalarıdır. Siyasal anlamda ciddi bir birliktelik söz konusu değildir. Bkz. Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler (Diplomasi) Sözlüğü**, 1. Baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s. 68.

²¹¹ Hayter, **a.g.e.**, s. 12.

²¹² Gökdere, **a.g.e.**, ss. 16-17.

Bunalım döneminde, Almanya'daki Türk işçilerinden 70.000'i işten çıkarılmıştır.²¹³ 1968 yılında tekrar başlayan ekonomik canlanmayla birlikte hızlanan göç, 1973 ortalarında maksimum değerine ulaşmıştır.²¹⁴ Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1973 yılına kadar, Batı Avrupa'ya yönelen net göç 10 milyona ulaşmıştır.²¹⁵

1973 yılında dünyada baş gösteren petrol krizi, onu izleyen ekonomik daralma (stagflasyon)²¹⁶ ve yabancı işçilere duyulan sosyal tepkilerin artması gibi nedenlerle Batılı ülkeler, "açık kapı" politikalarından vazgeçerek Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) dışından yabancı işçi alımını durdurmuşlardır. Bundan sonraki süreçte, Batılı ülkeler dönüşü özendirici önlemler alırken yabancı işçilerde ise yerleşme eğilimleri gözlenmeye başlamıştır.²¹⁷

Avrupa ülkelerine yönelik olarak, 1970'lerin ortalarına kadar süren göçlerle aynı dönemde, Kuzey Amerika ve Avustralya'ya, Avrupa ülkeleri vatandaşlarıyla başlayan ve Asya ve Latin Amerika ülkeleri vatandaşlarıyla devam eden işçi göçleri yaşanmıştır.²¹⁸

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa ülkelerinin çoğunun içe-yönelik göç üzerindeki sınırlamaları kaldırmasına karşılık, ABD bu yönde bir çaba göstermemiştir. ABD'nin yardımıyla Avrupa ülkelerinin hızla kalkınması, iş gücü ihtiyacını yükselterek kıta-içi göçleri artırmış; ABD sermayesinin Avrupa'da yatırılmaya başlanması iş gücü hareketinin yönünü değiştirerek, denizaşırı göçleri hemen hemen ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla, ABD için 1920'lerin öncesindeki "açık kapı politikasına" dönmenin pratik bir önemi kalmamıştır.²¹⁹ Nitekim savaş sonrasında ABD'ye yönelik göç rakamlarına

²¹³ Ancak bu işçilerimiz, beklenenin aksine yurda döneceklerine ya Almanya'da başka bir işe girmişler ya da Hollanda, Belçika, Danimarka gibi komşu bir ülkeye gitmişlerdir. Bu olay, Türkiye'den dışa göçün nasıl inatçı bir yapıya sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bkz. Yalçın, **a.g.e.**, s. 135.

²¹⁴ Gökdere, **a.g.e.**, s. 17.

²¹⁵ Stalker, **a.g.s.**

²¹⁶ Stagflasyon: Ekonomik durgunluk (İşsizlik) içinde fiyat artışı. Bkz. Der. Mahir Nakip ve diğerleri, **Açıklamalı İşletme Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 173.

²¹⁷ Gökdere, **a.g.e.**, s. 17. ; Mutluer, **a.g.e.**, s. 32. ; Özcan, **a.g.e.**, s. 27. ; Yalçın, **a.g.e.**, s. 134.

²¹⁸ Hayter, **a.g.e.**, s. 11.

²¹⁹ Gökdere, **a.g.e.**, s. 14.

baktığımızda, 1900'lerin başında yılda 880.000 kişi olan göçmenlerin, 1950'lerde yılda 250.000 kişiye düştüğünü görürüz.

Bu gelişmeler üzerine, ABD'de 1965 yılında kabul edilen "Göç ve Vatandaşlık Kanunu" ile 1924 tarihli "İç-göçü Sınırlama Yasası" değiştirilerek, Avrupa dışından göçü sınırlayan kotalar kaldırılmış ve bu tarihten sonra, Asya ve Latin Amerika ülkelerinden ABD'ye gelen göçmen sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir.²²⁰ ABD'nin kota uygulamasını terk etmesiyle, bu ülkede aile bağları olan ve mesleki araştırma yapan kişilere öncelik tanınmış ve Doğu Avrupa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ülkeleri ayrıcalıklı ülkeler durumundan çıkarılmıştır. Ayrıca, ABD'ye kabul edilecek göçmen sayısı artırılarak yılda 714.000 kişiye çıkarılmıştır.²²¹

Kanada ve Avustralya da 1945'den sonra büyük çaplı göç programları uygulamışlardır. Önceleri, her iki ülkeye de Avrupalı olmayanlar hatta başlangıçta Güney Avrupalılar bile göçmen olarak alınmamışlar ve sistematik bir biçimde ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. Ancak, 1960'lardan sonra Kanada, göçmenlerin Avrupalı olması kriterini değiştirmiş, Avustralya da "Beyaz Avustralya" politikasını resmen yürürlükten kaldırmıştır.²²²

1973 yılından sonraki dönemde uluslararası göç hareketlerinde görülen karakter değişikliğine aşağıda değineceğiz. Fakat bundan önce, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve ekonomik nedenlerden çok siyasi nedenlere bağlı olarak gelişen göç hareketlerine de değinmek istiyoruz.

D-Sömürgecilik Döneminin Kapanması ve Siyasi Gelişmelere Dayalı Göçler

İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birisi de sömürgeciliğin tasfiyesidir. Birkaç bölge dışında, Asya ve Afrika'daki sömürgelerin hemen hepsi bağımsızlığını kazanmıştır. 1956 yılında Afrika kıtasında sadece 6 tane bağımsız devlet varken bugün bunların sayısı 50'nin üzerindedir. İkinci Dünya Savaşı

²²⁰ Hayter, a.g.e., s. 12.

²²¹ Mutluer, a.g.e., s. 32.

²²² Hayter, a.g.e., s. 13.

sonrasında sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları uluslararası politikaya “Üçüncü Dünya” kavramının girmesine neden olmuştur.²²³ 1951’de kurulduğunda BM’nin üye sayısı 51 iken bugün 192’dir.²²⁴ Ancak, sömürgeciliğin tasfiyesi süreci son derece sancılı ve kanlı olmuştur. Günümüzde dahi bu dönemden kalan anlaşmazlıklar sürmektedir.

Yeni kurulan devletlerin çoğu, etnik açıdan bölünmüş ve otoriter siyaset rejimlere sahip olan zayıf toplumlardan oluşmaktaydı. Bu durum, kaçınılmaz olarak şiddet hareketlerine yol açmış ve milyonlarca insanın sığınmacı konumuna düşmesine sebep olmuştur.²²⁵ İkinci Dünya Savaşı’nda sonraki yıllarda en önemli kitlesel göç hareketlerinin yaşandığı bölgelerden biri Güney Asya’dır. 1763 yılından beri İngiltere’nin sömürgesi olan Hindistan’ın 1947 yılında bağımsızlığını almasıyla, bu coğrafyada karışık hâlde yaşayan Hindu ve Müslümanlar, Pakistan ve Hindistan olarak iki ayrı devlet meydana getirmişlerdir.²²⁶ Bu ülkelerin ayrılması sonucunda yaklaşık 16-17 milyon²²⁷ insan buldukları toprakları terk etmiştir. 10 milyon Hintli Pakistan’dan Hindistan’a, 6-7 milyon Müslüman da Pakistan’a göç etmiştir. Bu ülkelerdeki göçler yalnızca yer değiştirmelerle kalmamış, bu iki ülkeden binlerce kişi İngiltere’ye ya da çeşitli Asya ve Afrika ülkelerine gitmişlerdir.²²⁸

Yeni kurulan devletlerin hemen hepsinde benzer durumlar görülmüştür. Araplar İsrail’den, Yahudiler Kuzey Afrika’dan, Çinliler Endonezya’dan, Güney Asyalılar da Doğu Afrika, Birmanya (Burma) ve Seylan (Sri Lanka)’dan kaçarak başka topraklara sığınmak zorunda kalmışlardır. Sığınma hareketi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bağımsızlıklarını kazanan bazı devletler, geçmişte emperyalistlerin kendilerine zorla kabul ettirdikleri nüfus gruplarını, ülkeyi terke

²²³ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 420.

²²⁴ <http://www.un.org/Overwiev/growth.htm> (01.09.2006).

²²⁵ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 33.

²²⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ss. 659-660. Pakistan 1947’de kurulduğunda, Müslüman nüfusun dağılımı dolayısıyla iki topraktan meydana geliyordu. Birincisi, bugünkü Pakistan olup o dönemde Batı Pakistan olarak adlandırılmaktaydı. Diğeri ise, eski adı Doğu Bengal olan ve 1971’de bağımsız olan bugünkü Bangladeş idi. Bangladeş’in bağımsızlığını kazanmasına yol açan gelişmeler için bkz. **A.g.e.**, ss. 661-666.

²²⁷ Abadan-Unat bu sayıyı 14 milyon olarak vermektedir. Bkz. Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 33.

²²⁸ Mutluer, **a.g.e.**, s. 31.

zorlamışlardır. Beyaz iskâncılar anayurtlarına gönderilmiş; Fransızlar Cezayir’i, Portekizliler Angola’yı, İngilizler Zimbabve’yi terk etmek zorunda kalmışlardır.²²⁹

Çin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında göçlerin yoğunlaştığı bir başka alandır. Özellikle Mançurya’nın Çin’e katılmasından sonra yaklaşık 40 milyon insan gelmiştir.²³⁰ Ayrıca, Temmuz 1949’da komünistlerin Çin’de yönetimi ele geçirmesi sonucunda, milliyetçi liderler Formosa (Bugünkü Tayvan) adasına geçerek mücadelelerine devam etmişler ve bu şekilde ayrı bir devlet daha ortaya çıkmıştır.²³¹

İkinci Dünya Savaşının ardından 1948 yılında İsrail Devleti’nin kurulması yeni bir göç hareketinin başlamasına neden olmuştur. Buraya, başta Avrupa olmak üzere Asya ve Amerika’dan pek çok Yahudi göçmen getirilip yerleştirilmiştir.²³² İsrail’in kuruluş sürecini yakından incelediğimizde, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Yahudi soykırımının bu süreci hızlandırıcı bir etki yaptığını görmekteyiz. Bilindiği gibi savaş sırasında, Naziler tarafından 6 milyon Yahudi katledilmiştir.²³³ Ayrıca, 1943 yılından itibaren Yahudi mülteciler sorunu gündeme gelmiştir. Savaş sonunda Avrupa’da 200.000-250.000 Yahudi mülteci bulunmaktaydı. Bu nedenle, İsrail Devleti’nin kurulduğu tarihe kadar bölgeye yönelik Yahudi göçlerinde artış gözlenmiştir. 1945-1948 yılları arasında sadece Mossad tarafından Filistin’e kaçak olarak sokulan Yahudi sayısı 69.878 kişidir. 14 Mayıs 1948 tarihinde, Filistin’deki İngiliz Manda Yönetimi’nin sona ermesinden saatler önce İsrail Devleti’nin ilan edilmesi; 15 Mayıs’ta 1948-49 Arap-İsrail Savaşı’nın başlamasına neden olmuş ve

²²⁹ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 33.

²³⁰ Mutluer, **a.g.e.**, s. 32. 1931 yılında Japonlar tarafından işgal edilen Mançurya, Japonların İkinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılmasından sonra kısa bir süre Sovyetlerin kontrolüne geçmiş ve daha sonra Çin’e bırakılmıştır. Bu kapsamdaki gelişmeler için bkz. Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ss. 234-236, 406, 438.

²³¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 439. Ayrıca bkz. Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 33.

²³² Mutluer, **a.g.e.**, s. 32. Aslında Yahudilerin İsrail’e göçü İsrail Devleti’nin kuruluşundan çok öncelere dayanır. 29 Ağustos 1897’de İsviçre’nin Basel kentinde Theodor Herzl liderliğinde toplanan ilk siyonist kongrede kurulan “Dünya Siyonist Teşkilatı” öncülüğünde Filistin’de bir “Yahudi yurdu edinilmesi” yönünde başlatılan çalışmalar, Filistin’den toprak alımını ve Yahudi göçmenlerin bölgeye yerleştirilmesini öngörmekteydi. Bu çabalar, Filistin’in Osmanlı kontrolünde bulunduğu yıllarda, Osmanlı Devleti’nin izin vermemesi nedeniyle yavaş ilerlemiş, ancak, Filistin’de 1917 yılında Türk egemenliğinin sona ermesinden sonra bölgeye yönelik Yahudi göçlerinde büyük artış olmuştur. Filistin’de 1914’te 85.000 civarında olan Yahudi nüfusu 1929’da 170.000’e, 1936’da ise 400.000’e yükselmiştir. Bu kapsamda, İsrail Devleti’nin kuruluşuna kadar olan gelişmeler için bkz. Armaoğlu, Filistin Meselesi, ss. 16-60.

²³³ Sefa M. Yürükel, **Batı Tarihinde İnsanlık Suçları**, 2. Baskı, Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2004, s. 108.

savaştan galip çıkan İsrail yeni topraklar kazanmıştır. Bu durum da Yahudi göçlerini hızlandırmıştır. Bu tarihe kadar Filistin topraklarındaki Yahudilerin sayısındaki artışı rakamlarla şöyle ifade edebiliriz. 1943'te 539.000 olan Yahudi nüfusu 1946'da 608.000, 1947'de 650.000 ve savaşın ardından mütareke imzalandığı 1949 yılı sonunda ise 758.000'dir.²³⁴ Bu dönemden sonra İsrail'e yönelik Yahudi göçleri süreklilik arz eden bir görüntü çizmiştir. Örneğin, 1951-54 arasında göç eden Yahudi sayısı 400.000'dir.²³⁵ İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra 1948-1950 döneminde, ülkemizden de 30.000 civarında Yahudi bu ülkeye göç etmiştir.²³⁶

Buna karşılık, Filistin topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesi, bu kez Filistinlilerin göçüne neden olmuştur. 1948-49 Arap-İsrail Savaşı ile birlikte günümüze kadar süren "Filistinli mülteciler" sorunu ortaya çıkmıştır. Birçok kaynakta farklı sayılar belirtilmekle birlikte BM tarafından kurulan Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı, Kasım 1949'da 940.000 Filistinli Arap mülteciye yardım yapmaktaydı. Filistin meselesi devamlılık arz eden bir sorun olduğu için mülteciler sorunu artarak sürmektedir. Örneğin, 1951 yılında 881.991 mülteci BM yardımından yararlanmakta iken bu sayı 1965 yılında 1.300.117 olarak kaydedilmiştir. 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında meydana gelen ve "Altı Gün Savaşı" olarak bilinen Arap-İsrail Savaşı sonucunda da BM verilerine göre, 350.000 ila 400.000 kişi daha mülteci durumuna düşmüştür.²³⁷ Bugün bu bölgede BM'nin koruması altındaki Filistinli mülteci sayısı 4.349.946'dır.²³⁸

1965 yılında başlayan ve 1973 yılı başlarına kadar süren Vietnam Savaşı da büyük bir göç akımına neden olmuştur.²³⁹ Savaş nedeniyle binlerce Vietnamlı komşu ülkelere sığınmış ve 1975-1983 yılları arasında çoğunluğu etnik Çinli olan 775.000

²³⁴ İsrail Devleti'nin ilanı ve 1948-49 Arap-İsrail Savaşı kapsamındaki gelişmeler için bkz. Armaoğlu, Filistin Meselesi, ss. 65-114.

²³⁵ Yalçın, a.g.e., s. 35.

²³⁶ Halil İbrahim Bahar, **Sosyoloji**, 1. Baskı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 274.

²³⁷ 1948-49 Savaşı ve 1967 Altı Gün Savaşı arasındaki gelişmeler ve Mülteciler Sorunu için bkz. Armaoğlu, Filistin Meselesi, ss. 105-267.

²³⁸ B.M. Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East)'nin 2005 sonu verileri için bkz. http://www.un.org/unrwa/publications/pdf/uif_dec05.pdf, (29.05.2006).

²³⁹ Vietnam Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ss. 673-680.

Vietnamlı göç etmek durumunda kalmıştır. Bunların bir bölümü ABD, Fransa ve Avustralya'ya yerleştirilmiştir.²⁴⁰

E-1973-1990 Dönemi Göç Hareketleri

Bu dönemin en önemli özelliği, yasa dışı göç konusunda bir “milat” olarak değerlendirilebilecek 1973 petrol bunalımıdır. 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi ve ekonomik daralma, batılı ülkelerin “açık kapı” politikalarından vazgeçerek kabul ettikleri göçmen sayısını sınırlandırmasına²⁴¹ ve hatta ters istikâmette göçe neden olmuştur.²⁴² 1929-30 dünya ekonomik bunalımı gibi dünyada iş gücü ve nüfus hareketlerini önemli ölçüde etkileyen 1973 petrol krizinin, yine dünyadaki göç ve özellikle sığınmacı ve mülteci hareketleri açısından önem taşıyan “Filistin meselesi” ile bağlantılı olması dikkat çekicidir. Petrol krizinin, dünyadaki göç hareketleri üzerinde yaptığı etkiyi anlayabilmek için göç alan ülkelerin kriz nedeniyle yaşadıkları ekonomik sarsıntıya kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1-1973 Arap-İsrail (Yom Kippur) Savaşı ve 1973 Petrol Krizi

Armaoğlu'nun çağımızın “Bitmemiş senfonisi” olarak nitelendirdiği Filistin meselesi, 1947'de İngiltere'nin Filistin topraklarından çekilmesinde sonra 1948-49, 1967 ve 1973 yıllarında Araplar ile İsrail'i topyekün savaşlarla karşı karşıya getirmiştir.²⁴³

Arapların hezimet denebilecek yenilgileri ile sonuçlanan ve İsrail'in toprak kazanarak çıktığı bu savaşların sonuncusu 6 Ekim 1973 tarihinde başlamıştır. Bu tarih, o yılın takvimine göre Musevilerin en kutsal bayramı olan Yom Kippur'a rastlıyordu. Yergin'e göre; Arap-İsrail savaşları içerisinde en “tahrip edici” olan bu savaşta, tarafların kullandığı silahlar dönemin süper güçlerince (ABD ve SSCB) sağlanmış olmasına rağmen silahların en güçlü olanı Ortadoğu'daydı. Bu silah, ambargo görünümüne bürünmüş silahtı ve petrol üretimin ve ihracatının kısılmasıyla

²⁴⁰ Mutluer, **a.g.e.**, s. 32.

²⁴¹ Özcan, **a.g.e.**, s. 27.

²⁴² Mutluer, **a.g.e.**, s. 32.

²⁴³ Armaoğlu, Filistin Meselesi, s. V.

uygulanıyordu. Savaş ve petrol ambargosu, Henry Kissinger'in ifadeleriyle "... gelişen dünyayı geri dönüş yapamayacak kadar altüst etmişti."²⁴⁴ Ancak 1973 petrol krizi, doğrudan doğruya 1973 Arap-İsrail savaşının sonucu değildir. Bu savaş krizi hızlandırmıştır.²⁴⁵ İsrail'e karşı Mısır ve Suriye'nin ortaklaşa girdikleri savaşın nedenleri, 1967'deki Altı Gün Savaşı'na ve hatta daha da eskiye dayanmaktadır.²⁴⁶ Nitekim 1967'deki Altı Gün Savaşı sırasında petrol üreten Arap ülkeleri İsrail'e yardım ettikleri gerekçesiyle ABD ve İngiltere'ye petrol ihracını durdurmuşlardır. Fakat savaşın kısa sürmesi ve ABD ile İngiltere hakkındaki iddiaların ispatlanamaması üzerine bu ambargoyu sürdürmemişlerdir.²⁴⁷

Ancak Yom-Kippur Savaşı sırasında ABD'nin İsrail'e yaptığı yardımın öğrenilmesi, Arapların petrol silahını çekmesine neden olmuştur. Yom-Kippur savaşı SSCB'ye etkisini tüm Ortadoğu'ya yayma fırsatını vermiş²⁴⁸ ve savaş sırasında Suriye ve Mısır'a önemli miktarda donanım ikmal yapmıştır. Bu durum ABD'nin İsrail'e gizlice yardım etmeye karar vermesini sağlamıştır. Bu yardım, Amerikan Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklarla ve uçakların gece iniş yapıp boşaltmanın ardından gün ışımadan kalkışını öngören bir plan çerçevesinde uygulanacaktı. Plana göre uçaklar Portekiz'e ait Azor Adalarında ikmal yapacaklardı. Ancak bu bölgedeki sert rüzgâr nedeniyle, 13 Ekim 1973 gecesi İsrail'e inmesi planlanan nakliye uçağı yarım günlük bir gecikmeyle 14 Ekim sabahı İsrail'de olabildi. Bu aksilik yardımın gizliliği ihlal etmiş ve Arap liderler ABD yardımını öğrenmişlerdi.²⁴⁹

Bunun üzerine, petrol üreten Arap ülkelerinin 26-28 Kasım 1973 tarihleri arasında Cezayir'de yaptıkları toplantıda, petrol ambargosunun uygulama esasları belirlenmiştir. Toplantı sonunda yayımlanan "Arap Petrol Politikası Hakkında Karar" adını taşıyan belgede:

²⁴⁴ Daniel Yergin, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, çev. Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995, s. 675.

²⁴⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 725. Stanislaw ve Yergin, "Krizinin ayak seslerinin önceden duyulduğunu; 1973 öncesi üç yıl boyunca, dünya petrol pazarının daralması, üretici ülkelerin fiyatları yükseltmesi ve petrol kaynakları üzerindeki kontrollerini artırmalarının krizin oluşum sinyalleri olarak görüldüğünü belirtmektedirler. Bkz. Joseph Stanislaw ve Daniel Yergin, "Oil: Reopening The Door", **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 74, Semtember-October 1993, s. 83.

²⁴⁶ John Jefferson, "Henry Kissenger and the Yom Kippur War", **Digest of Middle East Studies**, Spring 2005, s. 36.

²⁴⁷ Armaoğlu, Filistin Meselesi, ss. 355-356.

²⁴⁸ Jefferson, **a.g.m.**, ss. 34-35.

²⁴⁹ Yergin, **a.g.e.**, ss. 693-694.

- İsrail'i destekleyen bütün ülkelere petrol ambargosu uygulanması,
- Üretimin, petrol üreten Arap ülkelerinin gelirleri 1/4 oranında azalınca kadar kısılması,
- Petrol üreten Arap ülkelerinin Dışişleri ve Petrol Bakanlarından oluşturulacak bir komitenin, diğer devletleri “dost”, “tarafsız” ve “düşmanı destekleyen” ülkeler şeklinde sınıflandırması ve “dost” bir ülkeye verilen petrolün bu sınıfa girmeyen başka bir ülkeye nakledilmesinin önlenmesi hususlarına yer verilmiştir.²⁵⁰

Görüldüğü üzere petrol ambargosunun uygulanmasında iki yol mevcuttu. Bunlardan birincisi, üretimi ve dolayısıyla ihracatı kısmak, diğer yöntem ise fiyatları yükseltmektir. Fakat üretimi kısmanın üretici ülkelerin gelirlerini azaltması ve enerji açısından petrole bağımlı olan endüstrileşmiş Batı ülkelerinin sert tepkilerine yol açabilmesi gibi iki önemli sakıncası vardı. Bu nedenlerle 1973 döneminde öncelikle fiyatların yükseltilmesi yöntemine başvurulmuştur. Bunun neticesinde Arap petrolünün fiyatı dört kattan fazla artmış ve 1973 Ocak ayında varili 2.59 dolar iken 1973 Ekim’inde 5.11 dolara, 1974 Ocak ayında ise 11.65 dolara çıkmıştır.²⁵¹

Petrol ambargosu tüm dünyada paniğe sebep olmuştur. Fakat ambargonun asıl hedefinde ABD olmasına rağmen en büyük panik Avrupa’da görülmüştür.²⁵² Mosley’e göre; uzmanları asıl şaşırtan, petrolün baskı aracı olarak kullanılmasından çok bu silaha başvurulduğunda, tüketici ülkelerin enerji yedeklerinin tehlikeli boyuttaki yetersizliği ve bu ülkelerin gösterdikleri güçsüzlüktür.²⁵³ Ambargo, uluslararası siyasetin yanı sıra ekonomik ve sosyal alanda da şiddetli etkiler yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda gözlenen ekonomik büyüme durmuş, hatta ters yönde bir eğilim başlamıştır. Birçok ülkede enflasyon yükselmiş ve uluslararası para sistemi aşırı zorlama ile karşı karşıya kalmıştır.²⁵⁴

Petrol ambargosu sonucunda; Washington ve Londra’da elektrik kısıntısı uygulanması, Arapların listesinde “dost ülke” olarak yer alan Yunanistan’da bile

²⁵⁰ Armaoğlu, Filistin Meselesi, ss. 359-360.

²⁵¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 726.

²⁵² Armaoğlu, Filistin Meselesi, s. 360.

²⁵³ Leonard Mosley, **Petrol Savaşı**, çev. Halim İnal, E Yayınları, İstanbul, 1975, s. 488.

²⁵⁴ Yergin, **a.g.e.**, s. 706.

Akropol'un aydınlatılmasına son verilmesi, Hollanda Kraliçesi Juliana'nın bisiklete, Hindistan Başbakanı Indira Gandhi'nin atlı arabaya binmesi gibi manzaralar, petrol silahının yarattığı psikolojik etkiyi açık biçimde ortaya koyuyordu. Bütün dünyada akaryakıt fiyatlarının yükselmesi, birçok ülkenin akaryakıtı karneye bağlamasına neden olmuştu.²⁵⁵

Yergin, ambargonun Avrupalılar ve Japonların ruh sağlığı üzerindeki etkilerini “dramatik” olarak nitelemekte ve yaşananların insanları savaş sonu yılların yokluk ve kıtlığına götürdüğünü belirtmektedir. Gerçekten de ambargo birçok Avrupa ülkesinde sanayi kuruluşlarının faaliyetlerini durma noktasına getirmişti. Örneğin, Batı Almanya'da petrol tahsis işini üstlenmiş olan Ekonomi Bakanlığı'na şeker üreticilerinden gelen bir teleks, “Yirmi dört saat bile mazotsuz kaldığı takdirde, tüm operasyonların duracağını ve şekerin tüpler içinde kristalize olacağını” bildiriyordu. Aynı şekilde Japonya'da da iktisadi büyümenin insanlara kazandırdığı özgüven birdenbire yok olmuştu. Ambargonun etkisiyle halkta gıda paniği başlamış, taksi şoförleri gösteriler yapmış ve insanlar belirli ürünleri stoklamaya başlamışlardı.

Yergin'in ABD'ye ilişkin tespitleri de ilginçtir. 1973 Ekimine kadar Amerika'nın petrol ithal ettiğini bile bilmeyen Amerikan halkı benzin fiyatının % 40 arttığını görecekti ve “benzin kuyrukları” petrol sıkıntısını somutlaştıracaktı. Zamanla, birçok bölgedeki benzin istasyonlarında akaryakıt dağıtımını haftanın belirli günlerinde ve plaka numaralarına göre yapılacaktı. Ambargonun sebep olduğu kıtlık, Yergin'in ifadeleriyle “Amerika'yı kendi geçmişinden paldır küldür koparacak ve bu deneyim Amerikalının geleceğine olan güvenini kökünden sarsacaktı.”²⁵⁶

2-Petrol Krizi Sonrası Göç Hareketleri (Soğuk Savaş'ın Sonuna Kadar)

Yukarıda da değinildiği gibi 1973 yılı göç tarihinde bir dönüm noktasıdır.²⁵⁷ Bütün dünyayı etkisi altına alan petrol krizi, yabancı işçi alan Batı ülkelerinin ekonomilerinde istihdamı daraltıcı bir etki yapmış ve bu ülkeler işçi alımını

²⁵⁵ Armaoğlu, Filistin Meselesi, ss. 360-361.

²⁵⁶ Yergin, **a.g.e.**, ss. 706-707.

²⁵⁷ Gülay Toksöz, **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 28. Ayrıca bkz. Massey, **a.g.m.**, s. 7.

durdurmak ya da en aza indirgeyebilmek maksadıyla imzaladıkları ikili anlaşmaları iptal etme veya bazı değişiklikler yapma gayretine girmişlerdir.²⁵⁸ 1973 yılında işçi alımı durdurulduğunda, Almanya’da 2,6 milyon, Fransa’da 2,5 milyon dolayında olmak üzere toplam iş gücünün % 10 ila 12’sini oluşturan yabancı işçi bulunmaktaydı.²⁵⁹

Petrol ambargosu, özellikle endüstrileşmiş ülkelerin sosyal yapılarında derine işleyen şoklar yaratmıştır.²⁶⁰ Batı ülkelerinde, ekonomik nedenlere bağlı olarak sosyal yapıda meydana gelen değişimlerden hiç kuşkusuz en önemlisi, göçmenlere karşı bakış açısının olumsuz bir biçimde değişmesiyle ve göç politikalarında “kapalı kapı” sistemine geçiş süreciyle yaşanmıştır. 1973 yılında Fransa’nın Marsilya şehrinde, halkın Cezayirli göçmenlere karşı giriştiği ırkçı saldırılar nedeniyle göç konusu 1974 yılında yapılan seçimin en önemli politika malzemesi olmuş ve seçimi kazanan V.G. D’Estaing 1974 yılında göçü önleyecek bir karar çıkartmıştır.²⁶¹

Ancak bazı araştırmacılar, kapalı kapı politikasının temellerinin petrol krizinden önce atıldığını ve krizin bir bahane olarak kullanıldığını öne sürmektedirler. İngiltere’nin ve yabancılara olumsuz bakan sağcı politik akımların etkisiyle İsviçre’nin, 1970-71 yıllarında göçü kısıtlamaya yönelik bazı düzenlemeler yapmaları, göç politikalarının yalnızca ekonomi ile ilişkilendirilemeyeceğini, göçmen akımının büyüklüğüne bağlı olarak ortaya çıkan politik ve sosyal ortamla da yakından ilintili olduğunu göstermektedir.²⁶²

Batılı hükümetlerin işçi alımını durdurması ve konuk işçileri geri gönderme çabasına girişmesine, başlangıçta geçici olarak gelen işçilerin verdikleri tepki ise buldukları ülkeye yerleşmek ve ailelerini de yanlarına almaya başlamak biçiminde olmuştur. 1973 yılı sonrası dönem, göçmen işçilerin ailelerini yanlarına almaya başladıkları bir süreç olarak dikkat çekmektedir.²⁶³ Bu durumun en güzel örneğini

²⁵⁸ Yalçın, **a.g.e.**, s. 136.

²⁵⁹ Toksöz, **a.g.e.**, s. 28.

²⁶⁰ Yergin, **a.g.e.**, s. 705.

²⁶¹ Özcan, **a.g.e.**, s. 27.

²⁶² Toksöz, **a.g.e.**, s. 28. Toksöz, Avrupa’da kitlesel göçlere karşı 1960’ların sonlarından itibaren bir muhalefetin oluştuğunu, ancak, göçe kapıların kapatılmasında 1973’teki petrol şoku ve buna paralel olarak ortaya çıkan ekonomik durgunluğun dönüm noktası olduğunu belirtmektedir. Bkz. Toksöz, **a.g.e.**, s. 25.

²⁶³ Toksöz, **a.g.e.**, s. 25., Mutluer, **a.g.e.**, s. 53., Özcan, **a.g.e.**, s. 27.

Almanya'daki Türk işçileri oluşturmaktadır. Bütün kısıtlamalara ve özellikle bu dönemde başlayan yoğun geriye dönüş sürecine rağmen,²⁶⁴ 1973-1984 arası dönemde Almanya'daki Türk nüfus yaklaşık bir milyon artarak 1,5 milyonun üzerine çıkmıştır. Artış, daha küçük ölçekte olmakla birlikte diğer Batı ülkelerinde de yaşanmıştır. Göçteki bu artışın temel nedeni aile birleşmeleridir. Yurtdışına giderken eşini ve çocuklarını Türkiye'de bırakmış Türk işçileri, geri dönme fikrini erteleyerek ailelerini yanlarına almaya başlamışlar; bekâr olarak gidenlerin büyük çoğunluğu ise Türkiye'den biriyle evlenerek bu sürece katılmışlardır.²⁶⁵

Batılı hükümetlerin aile birleşmelerine karşı tavrı genel olarak olumlu olmasına rağmen yine de bazı önlemler alma yoluna gitmişlerdir.²⁶⁶ Örneğin İngiltere, aile birleşmesi ile gelenlere devlet yardımı yapmamış ve ailesini getirecek göçmenlerin getirmek istediği yakınının tüm masraflarını karşılayabileceğini ispat etmesi şartını getirmiştir.²⁶⁷

Bu dönemin bir başka özelliği de geçmişte önemli miktarda göç veren Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi ülkelerin, yaşadıkları kalkınma ve gelişme sürecine paralel olarak göçmen işçi çekmeye başlamalarıdır.²⁶⁸

1973 Petrol Krizinden ve onu izleyen dünya çapındaki ekonomik durgunluktan sonra sadece Avrupa'da değil tüm dünyada yeni bir endüstri sonrası göç düzeni ortaya çıkmıştır. Petro-dolarların beklenmedik bir şekilde akmasıyla Körfez bölgesi sermaye zengini fakat iş gücü yoksulu bir bölge hâline dönüşmüştür. Avrupa'da olduğu gibi Körfez ülkelerinin siyasi liderleri de ortaya çıkan iş gücü talebini karşılamak üzere "geçici" göçmen işçi alma yoluna gitmişlerdir.²⁶⁹ Bu göç akımı, 1973-1987 yılları arasında petrol fiyatlarının yüksekliğine bağlı olarak hız kazanmıştır.²⁷⁰

²⁶⁴ 1965-72 arasında geri dönenlerin sayısı 25.000 civarındadır. 1973 yılında bu sayı yaklaşık üçe katlanarak 87,094'e ulaşmıştır. 1984 yılında Almanya'da yürürlüğe giren "Geri dönüşü teşvik yasası"nın etkisi ile 2001 yılına kadar 290.000 kişinin döndüğü tahmin edilmektedir. Bkz. Mutluer, **a.g.e.**, ss. 53-56.

²⁶⁵ Yalçın, **a.g.e.**, s. 136.

²⁶⁶ Toksöz, **a.g.e.**, s. 25.

²⁶⁷ Özcan, **a.g.e.**, s. 27.

²⁶⁸ Toksöz, **a.g.e.**, s. 25.

²⁶⁹ Massey, **a.g.m.**, ss. 7-8.

²⁷⁰ Mutluer, **a.g.e.**, s. 32.

Bu iş gücü temini politikaları, başlangıçta Arap komşular üzerinde yoğunlaşmış; 1980'lerde ise öncelikle Pakistan, Hindistan ve Bangladeş gibi Müslümanların yoğun olduğu ülkeleri, daha sonra da Vietnam, Kore ve Filipinler gibi Müslüman olmayan Asya ülkelerini kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Avrupa'dan daha az göçmen deneyimine ve çoğulculuk anlayışına sahip olan bu ülkeler, gelen işçileri geçici kılabilmek için çok daha sert kısıtlamalar getirmişlerdir. İşçi alımlarında komşu ülkelere vazgeçilerek Asya ülkelerine yönelmesinin ardında ise ev sahibi ülkelere (Arap ve Müslüman) olası manevi ve politik taleplerde bulunabilecek göçmen sayısını azaltmak ve devlet kontrolünü kolaylaştırarak daimi yerleşimin önüne geçmek amacı yatmaktadır.²⁷¹ Çoğunlukla, geçici sözleşmelerle getirilen ve geldikleri ülke vatandaşlarının sahip oldukları hakların hiçbirine sahip olmayan bu işçiler, petrol üreten ülkelerdeki iş gücünün % 53 ila % 80'ini karşılamaktadırlar.²⁷² Ancak, 1990 yılındaki Körfez Savaşı, bu bölgeye olan göçleri olumsuz etkilemiş ve göçmenlerin başka alanlara kaymasına neden olmuştur.²⁷³

1980'lerde uluslararası göçlerin yoğunlaşmaya başladığı bir diğer bölge de Asya'dır. Bu süreçte, "Asya Kaplanları" olarak bilinen birkaç ülke, zengin ve endüstrileşmiş ülkeler kategorisine girmiştir. Dünyanın belli başlı ekonomik güçlerinden biri hâline gelen Japonya'nın yanı sıra Tayvan, Güney Kore, Hong Kong, Singapur, Tayland ve Malezya 1970'li yıllarda hayret verici seviyede ekonomik kalkınma oranları yakalamışlar ve sermaye zengini fakat iş gücü yoksulu ülkeler durumuna gelmişlerdir. Asya-Pasifik bölgesinde de daimî yerleşimden kaynaklanabilecek ırksal ve etnik çeşitliliğin getireceği sorunlardan kaçınmak amacıyla yeni gelen göçmenlerin "geçici" olarak kalmalarını temin edecek politikalar benimsenmiştir.²⁷⁴

Göç kapsamında, bu dönemde ortaya çıkan en önemli sorun ise "sığınma hakkının kötüye kullanılması"dır. Batı'nın gelişmiş ülkelerine yasal yollarla gitmekte zorluklarla karşılaşan göçmenler, gerçek dışı beyan ve belgelerle sığınma ve iltica

²⁷¹ Massey, **a.g.m.**, s. 8.

²⁷² Hayter, **a.g.e.**, s. 11.

²⁷³ Mutluer, **a.g.e.**, s. 32.

²⁷⁴ Massey, **a.g.m.**, s. 8.

başvurusunda bulunma yoluna gitmişlerdir.²⁷⁵ Bu nedenle birçok araştırmacı, iltica hareketleri sonucunda meydana gelen göçlerin büyük çoğunluğunun ekonomik göçün bir türü olduğunu vurgulamaktadır.²⁷⁶ Nitekim 1960-70'li yıllarda da başta Afrika ülkeleri olmak üzere üçüncü dünya ülkelerinden AET ülkelerine birçok sığınma talebi yapılmış olmasına rağmen, 1980'li yıllarda bu taleplerde büyük bir artış göze çarpmaktadır. 1983 yılı içerisinde AET ülkelerine sığınma başvurusu yapanların sayısı 70.500 iken bu sayı 1988 yılında 290.650 kişiye ulaşmış, 1992 yılında ise 500.000'i aşmıştır. Yasal göç yollarının tıkanması, Avrupa'ya göç edebilmek için sığınma ve ilticanın tek seçenek olarak kalması, bu dönemde yasa dışı göçün önemli bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yasa dışı göçteki artış, “insan kaçakçılığı” ya da “göçmen kaçakçılığı” olarak adlandırılan örgütlü suç türünü ve buna dayalı tehlikeli bir sektörü yaratmıştır.²⁷⁷

Genel olarak bakıldığında, BM Kalkınma Programı (United Nations Development Programme–UNDP) verilerine göre 1960-1990 yılları arasında üçüncü dünya ülkelerinden endüstrileşmiş ülkelere yaklaşık 35 milyon insan göç etmiştir. Bunların yaklaşık 6 milyonu “yasa dışı göçmen”dir. Bunlara ek olarak, BMMYK verilerine göre de kalkınmış ülkelerde 1990'lara kadar 3 ila 4 milyon arasında mülteci bulunmaktadır.²⁷⁸ Bu gelişmeler; 1980-1990'lı yıllarda, başta Avrupa olmak üzere gelişmiş ülkelerde, göçmen işçilerden daha çok sığınmacıların ve yasa dışı göçmenlerin temel politik sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁷⁹

F-Soğuk Savaş Sonrası Göç Hareketleri

Massey'in de belirttiği üzere, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin “küresel göç” tarihinde bir dönüm noktası olduğu açıktır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yapay yollarla dünya göç oranlarını kırk yıldan fazla düşük düzeylerde tutan politikalar sona ermiştir. Batı demokrasilerinde Doğu'daki komünist ülkelere gelen mültecilere karşı nispeten açık bir politika izlenmesi, komünist ülkelere

²⁷⁵ Özcan, **a.g.e.**, ss. 27-28.

²⁷⁶ Bu konuda örnekler için bkz. Yalçın, **a.g.e.**, s. 141.

²⁷⁷ Özcan, **a.g.e.**, s. 28.

²⁷⁸ Hayter, **a.g.e.**, s. 10.

²⁷⁹ Özcan, **a.g.e.**, s. 28.

uygulanan politikaların göçü ilk ortaya çıktığı yerde engellediği kabulüne dayanmaktaydı. Göçün düzenlenmesine dayanan bu yazılı olmayan anlaşma Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte çöktüğünde, Batı ülkelerinin nispeten yumuşak olan mülteci ve sığınmacı politikalarının bir anda sona ermesine neden olmuştur.

SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve diğer sosyalist ülkelerin hükümetlerinin vatandaşlarının uluslararası seyahatlerine ilişkin baskıcı önlemler uygulaması, göç oranlarının oldukça düşük düzeylerde kalmasına neden olmaktaydı. ÇHC'nin dünyaya açılması, SSCB'nin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi yeni bir çağın başlamasına neden olmuş, uluslararası hareketliliğin önündeki bu yapay engellerin ortadan kalkması çok çeşitli ve yeni nüfus hareketlerinin önünü açmıştır. Bunun sonucunda, örneğin Rusya'dan göç edenlerin sayısı 1985-89 arası dönemde 16,294 iken bu sayı 1990-94 arası dönemde 102.000'in üzerine çıkarak birkaç yıl içinde altı kat artmıştır. Aynı şekilde resmî rakamlara göre ÇHC'den göç eden işçilerin sayısı 1980'de "sıfır" iken, 1990'da 135.000 kişiye yükselmiştir.²⁸⁰

Soğuk Savaş'ın resmen sona erdiği 1991 yılı ve sonraki dönem, tıpkı 1973 yılı gibi yasa dışı göç açısından da bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. 1973 yılındaki gelişmeler yasal göç imkânlarını ortadan kaldırırken, 1991'de SSCB'nin dağılması sonucunda Doğu Bloğunun (Demir Perde) ortadan kalkması, yasa dışı göçün uluslararası bir güvenlik sorunu olarak dünyanın gündemine gelmesinde büyük rol oynamıştır. Demir Perde ülkelerinde uygulanan seyahat kısıtlamalarının ortadan kalkması, iki kutuplu dünya dengesinin bozulması sonucunda ortaya çıkan çatışmalar ve ekonomi ve kültür alanındaki küreselleşmenin getirdiği etkiler, sığınma ve yasa dışı göç olgularını dünyadaki en önemli sorunlar arasına taşımıştır.

1-SSCB'nin Dağılması ve Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi

SSCB'nin temeli 1917 yılı başında Rusya'da ortaya çıkan iç karışıklıklar sonucunda, üç yüz yıl süren Romanof hanedanının elindeki Çarlığın 16 Mart'ta sona ermesi ve ardından 8 Kasım'da Bolşeviklerin yönetime hâkim olması ile sonuçlanan

²⁸⁰ Massey, **a.g.m.**, ss. 19-20.

devrim döneminde atılmıştır.²⁸¹ Devrimden sonra iç karışıklıklar bir müddet daha devam etmiş, 1922 yılına gelindiğinde Lenin'in Komünist Partisi Rus toprakları üzerinde tartışmasız bir hâkimiyet kurmuştur.²⁸²

Dünyanın “Soğuk Savaş” kavramı ile tanışması içinse İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin beklenmesi gerekecekti. Bu döneme kadar “çekingen” bir politika izleyen SSCB, 1945 yılından itibaren yayılmacı bir tutum içerisine girmiş, bunda gerçekleştirdiği ekonomik ve teknolojik gelişmenin etkisi de önemli rol oynamıştır.²⁸³ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen gelişmeler, dünyayı Doğu ve Batı Bloğu olmak üzere ikiye ayırmış ve bloklar arasında Soğuk Savaş başlamıştı. Dünyanın bu şekilde yapılanması, bu dönemde uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde SSCB ile ABD'nin başrolü oynamasına yol açmış ve blokları zaman zaman nükleer savaşın eşiğine kadar getirmişti.²⁸⁴ Ancak taraflar arasında nükleer güce dayalı “dehşet dengesi”, 1960'lardan itibaren bir “yumuşama” sürecinin başlamasına neden olmuş ve 1975 yılında imzalanan “Helsinki Belgesi” ile iş birliğinin yolu açılmıştır.²⁸⁵

Bloklar arasındaki görece yumuşamaya rağmen teknoloji, uzay çalışmaları ve silahlanma alanında süren yarış devam etmiştir. Bu yarışın, SSCB tarafından sürdürülemeyeceğini, aksi hâlde milyonlarca insanın sefaletle sürükleneceğini ve sonuçta kaybedileceğini gören ilk Sovyet lideri Gorbaçov olmuştur.²⁸⁶

Gorbaçov, 1985 yılında iktidara geldikten sonra 1987 yılında “glasnost (açıklık)” ve 1988 yılında ise “perestroyka (yeniden yapılanma)” politikalarını uygulamaya koymuştur.²⁸⁷ Siyasal ve ekonomik alanda yeni açılımlar getiren bu

²⁸¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, ss. 131-132.

²⁸² Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, 5. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 1996, (Siyasi Tarih 1918-1994), s. 27.

²⁸³ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, s. 420.

²⁸⁴ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 797.

²⁸⁵ Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, s. 408. Yumuşama dönemine ilişkin ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Haluk Gerger, **Soğuk Savaş'tan Yumuşamaya**, Işık Yayıncılık, Ankara, 1980.

²⁸⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt II (1980-1990)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1994, ss. 3-4.

²⁸⁷ Bu politikalara geçişin nedenleri ve kapsamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mihail Gorbaçov, **Perestroika: Ülkemiz ve Dünya İçin Yeni Düşünce**, çev. Kasım Yargıcı, Güneş Yayınları, İstanbul, 1988.

politikalar da beklenen sonucu vermemiş ve Brezezinski'nin "Büyük Çöküş" olarak adlandırdığı kaçınılmaz son gerçekleşmiştir.²⁸⁸

SSCB'de 1985 yılından itibaren meydana gelen değişim ve gelişmeler ile ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, bir süre sonra bu ülkede Gorbaçov yönetimine karşı muhalefeti güçlendirdi ve halkı harekete geçirdi. Rusya Federasyonu (RF) Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 10 Mart 1991'de halk hareketlerine karşı çıkan Gorbaçov'un görevinden istifa etmesini istedi. Bu tarihten sonra Sovyetler Birliği'ni dağılmaya götürecek olaylar hızlandı.

Bu arada, SSCB'ye dâhil olan ülkelerde ulusçuluk ve bağımsızlık hareketleri başlamıştı. Özellikle Baltık ülkeleri (Letonya, Litvanya ve Estonya) ile Moskova arasında çeşitli alanlarda çekişmeler sürüyordu. 23 Ağustos 1990'da Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan gelişmeler; 8 Aralık 1991'de RF, Beyaz Rusya (Belarus) ve Ukrayna'nın SSCB'nin sona erdiğini açıklamaları ve yerine merkezi Minsk olacak "Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)"nu kurlmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu ülkelere, SSCB'yi oluşturan 15 Cumhuriyetten 8'inin daha katılmasıyla²⁸⁹ 21 Aralık 1991'de Kazakistan'ın başkenti Alma-Ata'da bir zirve toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda, RF'nin, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nde SSCB'nin yerini alması onaylanmış ve toplantı sonucunda bir deklarasyon yayımlanmıştır. Alma-Ata Deklarasyonu'nda; BDT'nin ortak bir siyasi ve ekonomik alana sahip olacağı, üye cumhuriyetlerin birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı gösterecekleri, mevcut cumhuriyet sınırlarının değişmeyeceği ve BDT'nin uluslararası tüzel kişiliği olmadığı gibi hususlara yer verilmiştir. Bu deklarasyonla birlikte SSCB fiilen sona ermiştir. Bu gelişmeler üzerine Gorbaçov, 25 Aralık 1991 günü televizyonda yaptığı konuşmada istifa ettiğini açıklayarak yeni bir dönemin başladığını şu sözlerle ifade etmiştir: "...Artık yepyeni bir dünyada yaşıyoruz. Soğuk Savaş dönemi, silahlanma yarışı, hepsi geride kaldı..."

²⁸⁸ SSCB ve Doğu Bloğunun dağılmasına yol açan sürecin altında yatan sebepler hakkında değerlendirmeler için bkz. Zbigniew Brezezinski, **Büyük Çöküş**, çev. Gül Keskil, Gülsev Pakkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990.

²⁸⁹ Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Tacikistan, Ermenistan, ve Moldova. Gürcistan ise gözlemci olarak katılmıştır.

SSCB'deki bu gelişmeler, çoğunluğu Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan Demir Perde ülkelerini de sistem değişikliğine yöneltmiştir. 14 Ocak 1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla doruk noktasına çıkan dağılma süreci, bu ülkeleri ekonomik yönden birbirine bağlayan COMECON'un (Council for Mutual Economic Assistance: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) 28 Haziran 1991'de, askeri ittifak olan Varşova Paktı'nın ise 1 Temmuz 1991'de resmen sona ermesi ile sonuçlanmıştır.²⁹⁰

2-Doğu Bloğunun Dağılması Sonrasındaki Göç Hareketleri

SSCB'nin dağılması, Varşova Paktı'nın ortadan kalkması, iki Almanya'nın birleşmesi ve Avrupa'ya yönelik komünist tehdidin sona ermesi, her ne kadar soğuk savaşın sonunu getirmişse de 19. yüzyıldaki kalıba uygun olarak yeni çatışma ve istikrarsızlık kaynaklarını ortaya çıkarmıştır. Sander'e göre bunlar şöyle sıralanabilir:

- Moskova denetiminin ve komünist ideolojinin bıraktığı boşluğu saldırgan milliyetçilik doldurmaktadır.

- Dünyanın kuzeyi ve güneyi arasındakine ek olarak, Avrupa'nın batısı ve doğusu arasında açıkça beliren ekonomik "uçurum", kitlesel göç ve siyasal sığınma tehdidini de beraberinde getirmiştir.

- Avrupa'nın, doğusundaki ve yakın çevresindeki çatışmaları durdurmak bir yana, ABD'nin müdahalesi olmaksızın bunları denetleyememesi, bu kıtanın dünya güç dağılımındaki yeni yeri konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.

- Kuzey ve Güney arasındaki büyük ekonomik kalkınmışlık ve siyasal bütünlük farklılıklarından kaynaklanan uluslararası terörizm, Avrupa ve dünyadaki istikrarsızlık kaynaklarına yenilerini eklemiştir.²⁹¹

Sander'in bu değerlendirmeleri kapsamında, Soğuk Savaş sonrası siyasi gelişmeler ve bunların uluslararası göçe etkisi ileride geniş bir şekilde incelenmiştir. Ancak, dolaylı siyasal etkilerin yanında, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin uluslararası göçe doğrudan etkileri de olmuştur.

²⁹⁰ Uçarol, **a.g.e.**, ss. 798-804.

²⁹¹ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 523.

SSCB döneminde uygulanan kaynaştırma politikaları ve sürgünler sonucunda, farklı milliyetlere mensup gruplar başka cumhuriyetlere yerleşmek durumunda kalmıştır. Bu nedenle, çözülmeyen sonra 65 milyon eski Sovyet vatandaşı kendilerine yeni bir yurt bulmak zorunda kalmıştır. Kazakistan, Ukrayna, Özbekistan, Ermenistan, Azerbaycan gibi ülkelerde bu tür dışlama süreçleri bugün bile yaşanmaktadır.²⁹²

Ayrıca, komünizmin yıkılmasına yol açan politik ayaklanmalar sürecinde yaşananlar ve komünist dönemde uygulanan seyahat kısıtlamalarının ortadan kalkması, birçok Doğu Avrupalının Batı’da sığınma arayan yüz binlerce insanın arasına katılmalarına neden olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere, ekonomik göçmen durumundaki insanlar bile “sığınma” kapısına yönelmişlerdir. 1989-1998 yılları arasında, Avrupa’da iltica başvurusu yapan 4 milyondan fazla kişinin % 43’ünü Avrupa’nın başka bölgelerinde gelenler oluşturmaktadır. Bu çerçevedeki baskı arttıkça, Batı Avrupa ülkelerinin sığınma başvuruları konusundaki hassasiyeti de artmış ve daha sıkı bir politika izlemeye başlamışlardır. Bu durumda, gerek bireysel gerekse de örgütlü biçimdeki yasa dışı girişler artmıştır.²⁹³

G-Sonuç: Göç Sistemleri

Tarihsel perspektiften bakarak, günümüzün uluslararası göç eğilimlerini değerlendiren Massey; 21. yüzyılın başlangıcı ile birlikte uluslararası nüfus hareketlerinin, her biri zaman ve mekân açısından açık bir kararlılık arz eden ve gözle görülür beş adet “göç sistemi”²⁹⁴ içerisinde geliştiğini belirtmektedir. Genel olarak bu sistemler içerisindeki insan akışları; malların, sermayenin ve kısmen de uluslararası politikaların etkisiyle yapılandırılan bilginin akışıyla paralellik

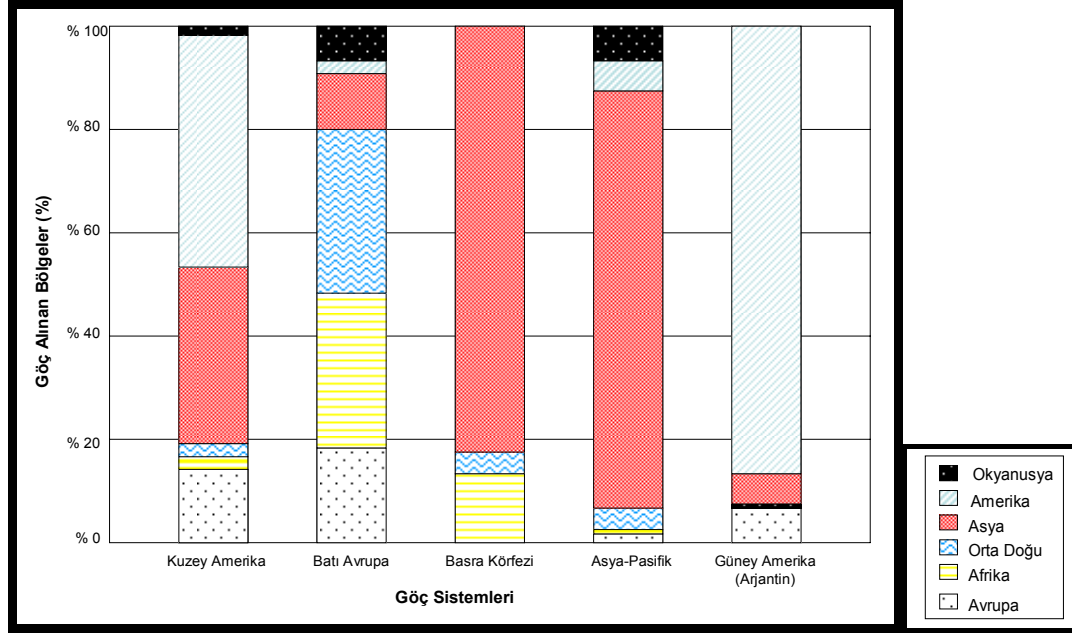
²⁹² Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 33.

²⁹³ Peter Stalker, “Migration Trends and Migration Policy in Europe”, **International Migration**, Vol. 40, No. 5, 2000, s. 153.

²⁹⁴ “Göç sistemlerin en temel özelliği; malların, sermayenin ve insanların değişiminin belirli ülkeler arasında, diğer ülkelere göre daha yüksek oranda gerçekleşmesidir. Bir uluslararası göç sistemi; genellikle göç alan bir “merkez” ülke ve buna bağlı olan ve bu ülkeye aşırı derecede göçmen yollayan bir veya birkaç ülkeden oluşmaktadır.” Bkz. “Göç Kuramları” bölümü, “Göç Sistemleri Kuramı” başlığı.

göstermektedir. Şekil 5’te bu sistemler ve her sistem içerisindeki göçlerin bölgesel kompozisyonları gösterilmektedir.

ŞEKİL 76: Dünyada Önde Gelen Göç Sistemlerindeki Göç Kompozisyonu

Kaynak: Massey, **a.g.m.**, s.40.

Bu sistemlerden biri olan Kuzey Amerika sistemi, dünya göç sistemleri içerisindeki en eski ve en büyük sistemdir. Bu sistemde yer alan Kanada'nın nispeten daha az olan nüfusundan dolayı aldığı göç oransal olarak daha fazladır. Ancak ABD, Kanada'dan beş altı kat daha fazla göç alarak bu sistemin en önemli göç alan ülkesi olmuştur. Birinci sütunda gösterildiği gibi Kuzey Amerika'ya yönelen göç akımlarında Latin Amerika ve Karayip ülkeleri (toplam göçün % 45'i) ve Asya ülkeleri (% 36) başı çekmektedirler. Geçmiş dönemlerin aksine, 20. yüzyılın son dönemi itibarıyla Avrupalılar, Kuzey Amerika'ya yönelen göçmenler arasında küçük bir bölümü (% 13) teşkil etmektedirler. Aynı şekilde Afrika, Orta Doğu ve Okyanusya ülkelerinden gelenler de çok küçük bir bölümü oluşturmaktadır.

Batı Avrupa ülkelerine yönelen uluslararası göç ise yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Şekil 5'in ikinci sütununda da görüleceği üzere, Batı Avrupa göç sistemi büyük oranda Orta Doğu ve Afrika'dan göç almıştır. Avrupa'ya gelen göçmenlerin yaklaşık üçte biri, başta Türkiye ve Lübnan gibi ülkeler olmak

üzere Orta Doğu kökenlidir. Gelen göçmenlerin yaklaşık % 30'unu da genellikle Mağrip ülkeleri olarak bilinen Cezayir, Tunus ve Fas gibi ülkelere gelen Afrikalılar oluşturmaktadır. Batı Avrupa'nın aldığı göçmenlerin % 18'lik kısmını ise Avrupa'nın diğer yerlerinden gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu göçmenlerin çoğunluğu da başta Polonya, RF ve Eski SSCB ülkelerinden gelen Doğu Avrupalılardır. Batı Avrupa'ya gelen diğer göçmenlerin yaklaşık % 10'unu Asyalılar oluştururken Amerika'dan nispi olarak az bir göçmen kitlesi gelmiştir.

1973 petrol krizinden sonra artan petrol gelirleri nedeniyle sermaye zengini olan fakat iş gücü eksikliği bulunan Körfez ülkeleri bu açıklarını kapatmak üzere göçmen iş gücüne yönelmişlerdir. Üçüncü sütunda görüldüğü gibi Körfez ülkelerine 1980'ler boyunca gelen geçici işçilerin büyük çoğunluğu (% 80'den fazlası) Asya ülkelerinden ve sadece % 13'ü Orta Doğu'daki diğer ülkelere temin edilmiştir.

Diğer göç sistemlerinden farklı olarak Asya-Pasifik sisteminin; göç alan ülkelerin komşu olmaması ve coğrafi olarak dağınık bir görüntü sergilemesi nedeniyle çok kutuplu bir nitelik arz ettiği söylenebilir. Asya-Pasifik göç sisteminde, göç alan dört temel kutup bulunmaktadır. Bunlar, Avustralya, Japonya ve yeni endüstrileşen Güney ve Doğu Asya ülkeleridir. Avustralya, en eski ve en gelişmiş göç sistemi olup geleneksel olarak göçmen alan diğer ülkeler gibi aldığı göçmenlerin kökenleri Avrupa'dan, gelişmekte olan ülkelere kadar uzanır. Üçüncü Dünya'dan gelenlerin büyük çoğunluğu ise Asya-Pasifik bölgesindedir.

Japonya, 1970'lerde iş gücü ithal etmeye başlamış bir ülkedir. Bu ülkeye gelenlerin büyük çoğunluğunu Asyalılar oluşturmakla beraber, geçmişte, 20. yüzyılın başlarında birçok Japon'un göç etmiş olduğu Güney Amerika'dan da göçmen gelmiştir. Japonya'yı 1980'lerde ve 1990'larda yeni endüstrileşen Güney Kore, Tayvan ve Hong Kong gibi Doğu Asya ülkeleri ve Singapur, Tayland ve Malezya gibi Güney Asya ülkeleri izlemektedir. Dördüncü sütunda gösterildiği gibi Asya-Pasifik göç sistemini oluşturan tüm göçmenlerin % 81'ini Asya kökenliler oluştururken Okyanusya'dan ve Amerika'dan gelenler ayrı ayrı % 7'lik, Orta Doğu'dan gelenler ise % 4'lük bir dilimi teşkil etmektedirler.

Güney Amerika bölgesinde ise Arjantin dünyanın en eski ve en önemli göç alan ülkelerinden biridir. Bu ülke geçmişte Brezilya ve Uruguay ile birlikte hızlı bir

endüstrileşme deneyimi yaşamıştır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarını kapsayan süreçte bu üç ülke; başta İtalya, İspanya ve Portekiz olmak üzere Avrupa'dan büyük çapta göç alan belirgin bir göç sisteminin merkezini teşkil etmişlerdir. Latin Amerika, 1800 ila 1970 yılları arasındaki dönemde 13.8 milyon göçmen almış ve bu göçmenlerin kabaca dörtte üçü Brezilya ve Arjantin'e yerleşmiştir. Latin Amerika'ya gelen göçmenlerin % 60'a yakını Güney Avrupa'dan, % 15'i Avrupa'nın diğer bölgelerinden ve % 11'i ise Asya'dan gelmiştir.

Latin Amerika'ya yönelik Avrupa kaynaklı son göç dalgası, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra meydana gelmiş ve daha sonraları Avrupa'dan gelen göçmenlerin sayısı gittikçe azalan bir grafik çizmiştir. Günümüzde Arjantin'in aldığı göçler, en yakın komşularından kaynaklanmaktadır. Bilhassa, MERCOSUR (Güney Ortak Pazarı-Southern Common Market) Ticaret Anlaşması olarak bilinen ve Arjantin, Paraguay, Brezilya ve Uruguay arasında serbest ticaret bölgesi oluşturan anlaşmaya taraf ülkelerden gelen göçmenler başı çekmektedir.

Arjantin alt sistemi, diğer önemli dört göç sisteminden üç temel açıdan farklılık göstermektedir. Birinci olarak, göç hareketlerinin çapı daha küçüktür, ikinci olarak bu sistemde tek bir merkez ülke vardır ve üçüncü olarak ise Arjantin'e gelen göçlerin küçük bir bölümü kıtalararası mahiyettedir. Göçmenlerin büyük çoğunluğunu, Arjantin ile sınırı bulunan dört ülkeden gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu ülkeler; Şili (% 33), Uruguay (% 19), Paraguay (% 15) ve Bolivya (% 14)'dir. Şekil 5'teki beşinci sütunda da görüldüğü gibi Arjantin'e yönelen göçmenlerin % 87'si Amerika, % 6'sı Avrupa ve % 7'si Asya kökenlidir.

İrk ayrımcılığının 1994 yılında sona ermesiyle birlikte Güney Afrika Cumhuriyeti merkezli yeni bir bölgesel göç sisteminin de ortaya çıktığının sinyalleri alınmaya başlanmıştır. Arjantin gibi Güney Afrika Cumhuriyeti de tarihsel anlamda göç alan bir ülkedir. Ayrıca Arjantin kadar olmasa da Güney Afrika, Sahra-altı ülkeleri arasında önemli bir endüstriyel gelişme ve kalkınma deneyimi yaşamış tek ülkedir. 1880 ve 1924 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti'ne bir milyondan fazla Afrikalı olmayan göçmen gelmiştir. 1948 yılında ırk ayrımcılığına dayalı bir

devlet hâline gelmesinden sonra Avrupa'dan gelecek göçmenler özendirilmiş fakat Afrika'dan geleceklere karşı sert önlemlere dayalı düzenlemeler yapılmıştır.²⁹⁵

²⁹⁵ Massey, **a.g.m.**, ss. 6-10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ KURAMLARI

A-Göç Kuramlarına Giriş

BM'nin 2000 yılı verilerine göre dünyada doğdukları ülke dışında yaşayan 175 milyon göçmen bulunmaktadır. Buna göre dünyada yaşayan her 35 kişiden biri göçmendir. Bu rakam 6 milyarlık dünya nüfusunun % 2,9'luk kısmına denk gelmektedir. Bu sayı sığınmacıları ve yerlerinden edilmiş kişileri de kapsamakta fakat yasa dışı göçmenleri içermemektedir. Bunun yanında dünyadaki göçmen sayısı dünya nüfusundan daha hızlı artmaktadır. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, 1960 yılında dünya nüfusu 3 milyon civarında iken 76 milyon göçmen bulunmaktaydı ve bu rakam dünya nüfusunun % 2,5'luk kısmını içermekteydi. 1960-2000 arasında ise dünya nüfusu iki katına çıkarken göçmen nüfusu 2,3 kat artış göstermiştir.²⁹⁶ Göçmen sayısındaki artış trendleri dikkate alındığında uluslararası göçmen sayısının 2007 yılı başı itibarı ile 192 milyon civarında tahmin edilmektedir.²⁹⁷

Günümüzde göç olgusu, dünya gündeminin ilk sıralarını meşgul eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Dünyadaki Nüfus Hareketleri”ni incelediğimiz bölümde de açık bir şekilde ortaya konulduğu gibi insanlık tarihini adeta bir “göç tarihi” olarak nitelemek mümkündür.

Brettel ve Hollifield'in tespitlerine göre; geride bıraktığımız bin yılın sonunda, dördüncü büyük göç dalgasını alan ABD'de göçmen nüfus tarihteki en yüksek düzeye erişmiştir. Bu ülkede göçmenler, 26.3 milyonluk nüfuslarıyla toplam nüfusun % 9,8'ini oluşturmaktadır. Amerika'da yaşayan 18 yaşın altındaki yaklaşık 14 milyon çocuk ya göçmen ya da göçmen ebeveynlerin çocuklarıdır.

Batı Avrupa da 1940'ların sonunda başlayan benzer bir yabancı akımına tanık olmuştur. 1990'lara kadar yabancılar; Almanya nüfusunun % 8.2'sini, Fransa nüfusunun % 6.4'ünü, İsviçre nüfusunun % 16.3'ünü ve İsveç nüfusunun % 5.6'sını oluşturacak duruma gelmişlerdir.

²⁹⁶ Der. Irena Omelaniuk, **World Migration 2005: Costs and Benefits of World Migration**, IOM World Migration Report Series, Vol. 3, Geneva, Switzerland, 2005, s. 378.

²⁹⁷ <http://www.iom.int/jahia/page3.html>, (09.02.2007).

Aynı şekilde Kanada’da 1967 yılında uygulamaya konan ve göçmenleri kökenlerine göre değil de vasıflarına göre belirlemeyi amaçlayan puanlama sistemi ve buna bağlı olarak gerçekleşen aile birleşmeleri, sadece göçmen hacmini artırmakla kalmamış, göçmenlerin geldikleri ülkeleri de çeşitlendirmiştir.

Aynı durum, nüfusunun % 40’ını İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gelen göçmenlerin oluşturduğu Avustralya için de geçerlidir. Avrupalı olmayanların göçmen olarak kabul edilmemesi esasına dayanan “Beyaz Avustralya” politikasının 1960’larda terk edilmesinden sonra Avustralya, çok kültürlü bir ulus yapısına dönüşmüştür. Genellikle kısıtlayıcı bir göçmen politikası izleyen Japonya bile 1980’lerde yabancı işçi kabul etmeye başlamıştır.²⁹⁸

Sonuç olarak, gelişmekte olan dünyadaki büyük nüfus hareketleri, Afrika’daki mülteciler veya Asya ve Ortadoğu’daki konuk işçiler bazı uzmanların bir “Küresel Göç Krizi”nden söz etmelerine neden olmuştur.²⁹⁹ Böyle bir krizin varlığı tartışmalı bir konu olsa da şu kesin bir gerçektir ki yirminci yüzyılın son yarısı “Göçler Çağı”dır.³⁰⁰

Uluslararası göç hareketlerinin son yarım yüzyılda beş kıtayı ve milyonlarca insanı etkisine alması, birçok değişik faktöre dayanan ve ulus kavramının sorgulanmasına yol açan bu olgunun neredeyse tüm gelişmiş ülkelerin sosyal bilimcileri tarafından ele alınmasına, kuramsal açıdan irdelenmesine ve özellikle izlenmesi gereken politika açısında çeşitli çözüm önerileri getirilmesine neden olmuştur.³⁰¹

Ancak göç, çok yönlü olarak incelenmesi gereken bir kavramdır. Göçün her devletin sosyal ve ekonomik hayatının temel ve vazgeçilmez bir bileşeni olduğu ve bu olgunun sistemli ve doğru bir şekilde yönlendirilmesinde hem bireylerin hem de toplumun yararı bulunduğu her geçen gün daha iyi fark edilmektedir. Günümüzde göçün bu çok yönlü ve karmaşık yapısı “iş gücü göçü”, “aile birleşmesi”, “göç ve

²⁹⁸ Der. Caroline B. Brettel, James F. Hollifield, **Migration Theory: Talking across Disciplines**, Routledge, New York, USA, 2000, s. 1.

²⁹⁹ Myron Weiner, **The Global Migration Crisis: Challenge to States and to Human Rights**, Harper Collins College Publishers, New York, USA, 1995.

³⁰⁰ Castles ve Miller, **a.g.e.**

³⁰¹ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 3.

güvenlik”, “yasa dışı göçle mücadele”, “göç ve ticaret”, “göç ve sağlık”, “göç ve gelişme”, “göçmen hakları ve entegrasyon” gibi birçok boyutu kapsamaktadır.

Politika belirleyicisi konumunda olanlar ve bu politikaları uygulayacak kişiler, göçün çok boyutlu özelliğini iyi anlamak ve konuya bu çerçevede yaklaşmak durumundadırlar. “Göç yönetimi” konusunda kapsamlı ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım sergileyebilmek için, yüzyılımızın göç akımlarını ve göç baskısını yaratan nedenleri iyi bilmek gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım; “zorunlu göç”, “göç denetimi”, “göç ve gelişme” gibi politika ve programları içermelidir. Uluslararası göçün yönlendirilmesi ve denetiminin hükümetlerin tek taraflı gayretleri ile başarıya ulaşması mümkün gözükmemektedir. Nüfus hareketleri bakımından çok hareketli bir görüntü arz eden günümüz dünyasında göç ve göç yönetimini etkileyebilecek birçok küresel eğilim bulunmaktadır. Bunları; demografik eğilimler, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, daha devingen (mobilize) bir iş gücüne ihtiyaç duyan ekonomik liberalleşme, gelişmiş iletişim olanakları ve milletler üstü (transnational) göç olarak sıralamak mümkündür. Bu eğilimler nedeniyle, 21. yüzyılda insan hareketlerinin daha önemli bir hâle geleceği beklenmektedir.³⁰²

Göç olgusunun böylesine çok boyutlu bir özellik arz etmesi nedeniyle, göç çalışmaları disiplinler arası ortak yaklaşımı gerektirmektedir. Her disiplin, masaya teorik ve ampirik düzeyde çeşitli yaklaşımlar koyar. Antropologlar, göç ağlarına (network-şebekeler) ve uluslararası topluluklara dikkatimizi çekerken, sosyologlar ve ekonomistler, “insan sermayesi”nin³⁰³ önemine, göçmenlerin yerleştirilmesinin ve buldukları topluma uyum sağlamalarının zorluklarına vurgu yaparlar. Siyaset bilimciler, hukukçularla birlikte genel politikayı belirlerken, ortak çıkarların oynadığı rolü anlamamızı sağlarlar ve göçün devlet kurumları ve vatandaşlık konuları üzerinde yaratabileceği etkiyi görmemize yardımcı olurlar. Tarihçiler, göçmenlerin yaşadığı deneyimleri tüm karmaşıklığı ile önümüze koyarlar ve göçmenlerin

³⁰² <http://www.iom.int/jahia/page3.html>, (09.02.2007).

³⁰³ “İnsan sermayesi (human capital)”, insanların sahip oldukları vasıfları ifade etmektedir. Portes bu kavramı; “Ekonomik sermaye insanların bankadaki hesapları, insan sermayesi ise kafalarının içindekilerdir...” şeklinde açıklamaktadır. Bkz. Alejandro Portes, “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, **Annual Review of Sociology**, Vol. 24, 1998, (Social Capital), s. 7.

umutlarını ve arzularını anlayabilmemiz için ipuçları verirler. Nüfus bilimciler ise belki de göçmenlerle ilgili en iyi ampirik verileri sağlarlar ve teorik ve yöntemsel araçlarla göçmen hareketlerinin kaynak ve hedef ülkelerde yarattıkları etkileri önümüze koyarlar.³⁰⁴

Akademik alanda yapılan birçok araştırmaya rağmen göç söz konusu olduğunda çeşitli disiplinlerden araştırmacılar mutlaka ortak bir yerde karşılaşırlar. Pedraza'nın dediği gibi, "Bir partiye gidirsiniz ve bakarsınız ki herkes ordadır."³⁰⁵

Göç kavramı ile yakından ilgilenen sosyal disiplinlerin teorik yaklaşımlarını özetleyen tablo aşağıda sunulmuştur. Bu tabloda, çeşitli sosyal disiplinlerin göç araştırmalarına hangi açıdan yaklaştıkları, konuyu analiz ederken hangi boyuttan baktıkları ve kullandıkları analiz birimleri ile ortaya koydukları temel teorilerin kapsamı ve bu kapsamdaki bazı örnek önermeler yer almaktadır.

Diner'a göre tarihçiler göçle ilgili olarak, daha çok teori oluşturmada ve hipotezlerin sorgulanması konusunda katkı yaparlar. Onlar da diğer sosyal bilimcilerin sorduklarına benzer soruları sorarlar. Bu sorular "Nüfus hareketlerinin belirleyici unsurları ve sonuçları" çerçevesinde yoğunlaşır. Tarihçiler, kimlerin göç ettiğini, ne zaman ve neden göç ettiklerini, bir kısım insanlar göç ederken diğerlerinin neden kaldıklarını sorgularlar. Bu sorular genellikle tek bir gruba veya bireylere yönelik sorulardır. Tarihçiler, sosyal yapıların insan davranışlarını nasıl etkiledikleri ve değiştirdikleri sorusuyla fazla ilgilenmezler.³⁰⁶

Antropologlar, göç olgusunun kadın ve erkek arasındaki ya da akrabalar veya aynı kültürel ve etnik altyapıya sahip insanlar arasındaki sosyal ilişkilere yaptığı etkilerini keşfetmeye çalışırlar. Göçün antropolojik düzeyde incelenmesinde sorulan sorular; göç olgusunun göç eden insanların sosyal, kültürel ve cinsiyet durumlarına bağlı olduğu kabulünden yola çıkarlar.³⁰⁷

³⁰⁴ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. iiv.

³⁰⁵ Silvia Pedraza, "Immigration Research: A Conceptual Map", **Social Science History**, Vol. 14, 1990, s. 44.

³⁰⁶ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 4. "Göç ve Tarih" konusundaki ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Hasia R. Diner, "History and the Study of Migration", der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 27-42.

³⁰⁷ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 4. "Göç ve Antropoloji" konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Caroline B. Brettel, "Theorizing Migration in Anthropology", der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 97-135.

TABLO 48: Disiplinler Arası Göç Teorileri.

Disiplin Adı	Araştırma Soruları	Analiz düzeyi veya birimi	Başat Teoriler	Örnek Hipotezler
Antropoloji	Göç kültürel değişimi ve etnik kimliği nasıl etkiler?	Daha çok mikro düzeyde: birey, hane halkı veya gruplar.	İlişkisel veya yapısal ve ulus üstü.	Sosyal ağlar kültürel farklılığın devamını sağlamaktadır.
Demografi	Göçün nüfus üzerindeki etkisi nasıldır?	Makro düzeyde.	Rasyonalist: Ekonominin verilerini kullanır.	Göç, doğum oranını artırır.
Ekonomi	Göç eğilimini ve etkilerini nasıl açıklarız?	Mikro düzeyde: bireyler.	Rasyonalist: fayda-maliyet ve itme-çekme	Göçmenlerin girdikleri topluma uyumları, sahip oldukları birikime (insan sermayesi) bağlıdır.
Tarih	Göçmenlerin yaşadıkları deneyimleri nasıl anlarız?	Daha çok mikro düzeyde: Birey ve guruplar.	Teori oluşturma ve hipotez testi.	Uygulanabilir değil.
Hukuk	Hukuk kuralları göç akımlarını nasıl etkiler?	Makro ve mikro düzeyde: Politik ve hukuki sistem	Kurumsalcı ve rasyonalist: Tüm sosyal bilimlerden faydalanır.	Haklar, göçmenler için çekici bir yapı oluşturur.
Siyaset Bilimi	Devletler göçü önlemede neden zorluklarla karşılaşır?	Daha çok makro düzeyde: Politik ve uluslararası sistem	Kurumsalcı ve rasyonalist	Göç sürecini genelde göçmenler yönlendirir.
Sosyoloji	Göçmenlerin uyumu nasıl sağlanır?	Daha çok makro düzeyde: Etnik gruplar ve sosyal sınıflar	Yapısalcı ve / veya işlevselci	Göçmenlerin uyumu sosyal sermayeye bağlıdır.

Kaynak: Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 3.

Sosyologlar ise konuya, “Göç neden olur?” ve “Zaman içerisinde nasıl devam eder?” sorularıyla başlarlar. Sosyologlar da antropologlarla aynı genel teorik çatıyı paylaşırlar. Her iki bilim de Marx, Durkheim ve Weber’in temellerini attığı klasik sosyal teori üzerine kurulmuştur ve her biri göç ve göçmenlerin uyum sürecini temel alan bir anlayışla sosyal ilişkilere vurgu yapma gayretindedirler. Ancak sosyologlar, özellikle göç alan toplumlar üzerinde çalışırken, antropologlar hem göç veren hem de göç alan toplumlar üzerinde dururlar. Her iki disiplin arasındaki temel fark, bu disiplinlerin tarihsel gelişim süreçleri ile ilişkilidir. Antropologlar, göç konusundaki

çalışmalara sosyologlardan daha sonra başlamışlardır. Sosyolojik teori; “sosyal sermaye”³⁰⁸, iş gücü piyasası ve kurumsal yapıların etkisinde gelişen tek bir çıktı yani asimilasyon üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyolojik araştırmalar ayrıca, etnik yerleşim bölgesi ekonomisi ve etnik girişimcilik konusuna da değinirler. Her iki disiplin de göç süreci üzerinde hem nedensel hem de devam ettirici bir faktör olan göç ağları üzerinde durmaktadır.³⁰⁹

Nüfus bilimcilerin (Demograf) temel sorusu, nüfus yapısındaki değişimin doğasıdır. Doğumlar, ölümler ve göç nüfustaki değişiminin temel bileşenleridir. Nüfus bilimciler daha çok sayısal veriler üzerinden hareket ettikleri için göçün yönü, seyri ve göçmenlerin karakteristikleri (yaş, cinsiyet, iş, eğitim vb.) kapsamında çalışırlar. Nüfus bilimciler genel özellikleri itibarıyla teori oluşturmak veya genelleme yapmaktan kaçındıkları için bu özellikleriyle tüm disiplinler arasında bir köprü olma özelliği taşırlar.

Nüfus bilimciler de tarihçilerin, antropologların ve sosyologların sordukları; “Kimler, ne zaman göç eder?” gibi temel soruları sorarlar. Ancak, bu soruları yanıtlarken, önceden bazı kestirimleri yapabilecekleri modellerden hareket ederler. Bu açıdan, nüfus bilimcilerin geleceğe yönelik bazı çıkarsamalarda bulunabildikleri bir gerçektir.³¹⁰

Ekonomistler de göçü önceden tahmin edebilmeye yönelik bazı modeller geliştirmeye çalışırlar.³¹¹ İnsanların hangi şartlarda göçe yöneldiklerini açıklamaya çalıştıkları için ekonomistlerin temel ilgi alanı “Kim göç etmektedir?” sorusudur. Ekonomistlere göre, ekonomik faktörler, sosyal ve kültürel bağlamdan

³⁰⁸ “Sosyal sermaye (Social Capital)” kavramı, “Bireylerin, bir sosyal ilişkiler ağına veya diğer sosyal yapılara üyeliklerinden dolayı çıkar elde edebilme gücü” olarak tanımlanmaktadır. Portes, Social Capital, s. 6.

³⁰⁹ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 4-5. “Göç ve Sosyoloji” konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Barbara Schmitter Heisler, “The Sociology of Migration”, der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 77-96.

³¹⁰ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 5. “Göç ve Demografi” konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Charles B. Keely, “Demography and International Migration”, der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 43-60.

³¹¹ Bu çerçevede geliştirilmiş birçok model bulunmaktadır. Bu çalışmada, matematiksel notasyonlarla ortaya konan bu tarz modellerin ayrıntısına girilmemiştir. Ancak, bu kapsamdaki bazı örnekler için bkz. Barry R. Chiswick, “Are Immigrants Favorably Self-Selected?”, der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 61-76. Başka bir örnek için bkz. Douglas Nelson and Yongsheng Xu, “Normative Migration Theory: A Social Choice Theoretic Approach,” http://www.nottingham.ac.uk/economics/leverhulme/research_papers/01_36.pdf, (14.01.2006).

soyutlandığında, nüfus hareketleri üzerinde tek başına etkili değildir. Ekonomistler ve nüfus bilimciler, göçmenlerin eğitim, refah ve sosyal güvenlik harcamaları gibi gün geçtikçe artan ve ulusal tepkiler nedeniyle politik gündeme oturan konularda da söz konusu tepkilere cevap verebilmek amacıyla çalışmaktadırlar.³¹²

Siyaset bilimciler, göç ve devlet ilişkisi ilgili olarak üç temel konuda çalışırlar. Onlara göre ulus-devletin rollerinden ilki sınırların korunması ve göç akışının kontrolüdür. İkincisi, göçün devlet kurumları ve vatandaşlık sistemi üzerindeki etkilerini yönlendirmektir. Üçüncü konu ise göçmenlerin topluma uyumu sorunudur.³¹³

Hukukçular, hukuk kurallarının uluslararası göç olgusunu nasıl şekillendirdiği üzerinde yoğunlaşırlar. Bu konu ile ilgili olarak birçok hukukçu, tutarlı bir “göç kontrol rejimi” oluşturulmasının zorluğuna işaret eder ve hukuksal olarak göç politikası (kitapta yazılı hukuk) ile bu politikanın uygulanması (uygulamadaki hukuk veya insanların kafasındakiler) arasındaki geniş boşluğun nereden kaynaklandığını açıklamaya çalışır. Hukukçuların analizleri, liberal demokrasilerde göçü kontrol altında tutma arayışlarının zorluklarını açıklamaya çalışan siyaset bilimcilerin benzer çalışmalarını hatırlatmaktadır.

Bu kapsamda, yasa dışı göçü “mağduru olmayan suç” (victimless crime) olarak tanımlayan Shuck; hukukun, bireylerin ve grupların göç edip etmeyeceği, edecekleri nereye ve ne zaman göç edeceklerinin kararını vermelerinde çok önemli bir rol oynamasına rağmen, uluslararası göçü ve özellikle yasa dışı göçü düzenlemekte olağanüstü biçimde sınırlı kaldığını belirtmekte ve bu nedenle, kontrolsüz göçün liberal politikalar ve hukuk normları üzerinde olumsuz etki yapacağından endişe etmektedir. Buna karşılık, Chang ise göçün bir ülkenin ekonomik refahını artıracaklarını savunarak daha liberal bir göç politikası önermektedir.³¹⁴

³¹² Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 5-6.

³¹³ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 6. “Göç ve Siyaset Bilimi” ilişkisi konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. James F. Hollifield, “The Politics of International Migration”, der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 137-186.

³¹⁴ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 7-8. “Göç ve Hukuk” ilişkisi kapsamında farklı iki değerlendirme için bkz. Schuck, **a.g.m.** ve Howard F. Chang, “The Economic Analysis of Immigration Law”, der. Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, ss. 205-230.

B-Analiz Düzeyleri

Göç araştırmalarında, araştırmanın hedefleri ve teori oluşturma konusu “analiz düzeyleri” ve “birimleri” ile yakından ilişkilidir. Göç araştırmalarında bu iki husus, disiplinlerin yapısında ve disiplinler arası değerlendirmelerde değişik Şekillerde karşımıza çıkar. Bu kapsamda en önemli farklılık, göç akımlarını Şekillendiren yapısal Şartları (genellikle politik, hukuki ve ekonomik Şartlar) inceleyerek problemi makro düzeyde ele alan veya bireylerin ya da ailelerin göç kararlarını Şekillendiren güçleri inceleyerek mikro düzeyden yaklaşan bakış açılarında ortaya çıkmaktadır.³¹⁵

Alejandro Portes; bu noktadan hareketle geniş kapsamlı bir kuram ortaya koymaya çalışmanın boşuna bir uğraş olacağını belirtmektedir. O’na göre, mikro ve makro düzeyden bakarak yapılan analizleri tek bir çatı altında toplamanın imkânı yoktur. Örneğin, “Sömürgeci kapitalist yayılma, az gelişmiş ölkelerden büyük bir iş gücü akımını başlatmıştır” Şeklindeki önerme, bize söz konusu ölkelerde nüfusun hangi kesiminin göç etmeye daha sıcak baktığı hakkında veya bireysel düzeydeki karar verme sürecini anlamamız konusunda herhangi bir fikir vermez. Dolayısıyla geniş kapsamlı, tek bir kuram yoktur.

Bu kapsamda Portes, Robert Bach ile birlikte geliştirdikleri ve göç konusundaki mevcut kuramları dört başlık altında toplayan sınıflandırmanın geçerliliğini savunur. Bu dört başlık: “uluslararası göçün başlangıç nedenleri”, “göçmen akımlarının yönü ve devamlılığı”, “göçmen iş gücünden faydalanma biçimleri” ve “göçmenlerin sosyo-kültürel uyumları”dır. Portes’e göre, bu başlıkların her birine yakından veya geniş bir yapısal perspektiften bakabilmek mümkündür. Örneğin, belirli bir göç olayında göçmenlerin nerelere gittiklerine ve göçmen akışının ne kadar sürdüğünü belirleyebilmek için gidilen ölkenin iş gücü talebine ve kaynak ölkelerdeki iş imkânlarına bakılabilir. Veyahut belirli bir yönde sürekli biçimde devam eden göç, bize uluslararası göç ağlarını işaret edebilir. Bu Şekilde her alanın ayrı bir ilgi gerektirmesi, bir veya iki başlığı açıklamaya yönelen orta düzey

³¹⁵ Brettel and Hollifield, **a.g.e.**, s. 8.

teorilerin geniş kapsamlı genel bir kuramdan daha çok tercih edilmesine yol açmaktadır.³¹⁶

Tekeli ve Erder, göç konusundaki genellemeleri beş grupta toplamaktadırlar. Bu genellemeler konu ve kapsamlarına göre;

- Göçün nedenleri ve göç çeşitleriyle ilgili olanlar,
- Kişilerin göç kararını nasıl aldıkları ve bu kararı alırken hangi değerlere önem verdikleri ile ilgili olanlar,
- Göç eden kişilerle göç etmeyenler arasındaki farklılıkları açıklamaya çalışanlar,
- Göçler sonucunda sosyal sistemlerde ortaya çıkan sorunlarla ilgili olanlar,
- Toplumdaki değişimler sonucunda göçün ortaya çıkışı ile ilgili olanlar şeklinde sıralanmaktadır.

Dikkat edilirse beşinci gruptaki genellemelerde, ilk dört grupta olduğunun aksine, göç bağımlı değişken olarak değil, bağımsız değişken olarak seçilerek toplumdaki yapısal değişimlerin açıklanmasına çalışılmaktadır.³¹⁷

Tekeli ve Erder, kişilerin göç kararını belirleyen iki çeşit değişken kullanıldığını belirtmektedir. Buna göre, birinci tip değişkenler “güdüsel” değişken olarak adlandırılır. Güdüsel değişkenler, kişinin karar sürecine olumlu veya olumsuz bir değer olarak etki eden tüm unsurlardır. İkinci tipteki, “düzenleyici” değişkenler ise kişilerin göç ile ilgili karar mekânizmalarını dolaylı olarak etkilemektedir. Kişiler, göç kararlarında bu tip değişkenleri kendi hesaplarına katmazlar. Ancak, bu tip değişkenler kişinin fırsatları algılamasını ve bilgi akışlarını belirleyerek göç kararına dolaylı olarak etkirlir.³¹⁸

Piyasa ekonomisinin uygulandığı toplumlarla ilgili olarak ekonomistlerin yaptığı analizlerde göçü açıklamak için dört modelden yararlanılmaktadır. Birinci grup analizler göçü, sosyal sistemin bozulan dengelerini düzenlemek için

³¹⁶ Alejandro Portes, “Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities, **International Migration Review**, Vol. 31, 1997, ss. 810-811.

³¹⁷ İlhan Tekeli, Leila Erder, **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978, ss. 22-23.

³¹⁸ Tekeli, Erder, **a.g.e.**, s. 32.

kendiliğinden oluşan bir mekânizma olarak görmektedir. Bu tip analizler toplumsal dengesizliğin nedenleri üzerinde pek durmadan bu dengesizliği bir veri olarak kabul edip sistemin ne kadar göç ürettiğini belirlemeye çalışmaktadır. Bu analizler, iki bölge arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları ortadan kaldıracak bir net göç meydana geleceği ve sonuçta toplumsal sistemin dengeye ulaşacağı varsayımına dayanmaktadır. Göçü sosyal dengeyi sağlayan bir unsur olarak ele alan araştırmacılar, belli başlı iki dengesizlik göstergesinden söz ederler. Birincisi, göç alan ve veren bölgeler arasındaki “ücret farklılıkları”, ikincisi ise iş gücü talebi ve arzı arasındaki farklılıkları gösteren “işsizlik oranları”dır.

İkinci grup analizler göçü, toplumun geçirdiği evrime bağlı olarak oluşan tek taraflı bir uyum hareketi biçiminde ele almaktadır. Bu şekildeki göçe en iyi örnek, sanayileşme sonucu meydana çıkan köyden kente göçtür. Üçüncü grup analizler, sadece net göç olgusunu değil toplumsal anlamdaki tüm yer değiştirmeleri kapsamaktadır. Dördüncü grup göç analizleri ise sosyal planlamacıların çalışmaları sonucunda uygulamaya konan politikaların doğurduğu göçler üzerinde durmaktadır. Bu analizlerde göç, toplumda baskın olan grupların politik kararları etkileme gücü kapsamında açıklanmaktadır.³¹⁹

Thomas Faist ise uluslararası göçe ilişkin analizleri mikro, makro ve meso (orta) olmak üzere üç düzeyde ele almaktadır (Tablo 3):

- Potansiyel bir göçmenin özgürlük ve özerklik derecesi, bireysel karar düzeyi veya mikro düzey olarak adlandırılır. Bu düzey kişinin göç etme veya etmeme konusundaki karar verme yetisi ile ilgilidir.

- Hedef ve kaynak ülke konumundaki ulus devletlerin siyasi, ekonomik ve kültürel yapıları ile dünyada etkin olan sistemler makro düzeyi oluşturur. Bu düzlemdeki analizler, ulus devletlerin kendi aralarındaki veya uluslararası alandaki ilişkilerin yapısına yönelirler. Örneğin, 19. yüzyılda Kuzey Amerika ile Avrupa’yı birbirine bağlayan bir Atlantik ötesi dünya sisteminin varlığından söz edebiliriz.

- Göçmenler ve bunlarla ilişkili gruplar arasındaki toplumsal ve sembolik (simgesel) bağlar ve bu ilişkilerin doğasında bulunan bazı imkânlar orta düzeyi

³¹⁹ Tekeli, Erder, **a.g.e.**, s. 23-26.

oluşturur. Bu düzey, bir taraftan toplumsal bağların yapısı, gücü ve yoğunluğu ile diğer taraftan da bu bağların içeriği ve kapsamı ile ilişkilidir. Bu ilişki boyutu, kaynak ve hedef ülkelerdeki göç etmiş veya etmemiş kişiler arasında ilişki ağları ve konu ile ilgili ortak etmenler arasındaki ilişkileri dikkate alır. Bu çerçevede, ortak etmenler olarak akrabalar, hane halkı, dinî gruplar, etnik topluluklar ve milliyet ilişkileri sayılabilir. Ayrıca bu düzey, sosyal sermaye olarak adlandırılan ve söz konusu bağların yapısından kaynaklanan bazı olanakları da içerir.³²⁰

TABLO 49: Göç Analiz Düzeyleri.

MİKRO: Değerler, Arzular ve Beklentiler	ORTA (MESO): Müştereklikler ve Toplumsal İlişki Ağları	MAKRO: Makro Düzeydeki Fırsat ve Yapılar
<p><i>Bireysel değerler ve beklentiler:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Yaşam şartlarını, refahı ve toplumsal konumu iyileştirme ve koruma, - Teşvikler, bireysel bağımsızlık, ahlak anlayışı ve bir gruba üyelik. 	<p><i>Toplumsal Bağlar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Aileler ve hane halkı arasındaki güçlü bağlar, - Göçmenler, potansiyel göçmenler ve aracılar kapsamındaki ilişkilerden kaynaklanan zayıf bağlar. <p><i>Simgesel Bağlar :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Akrabalık ilişkileri, etnik, dinî ve millî yapılanma ve kuruluşlar ile simgesel topluluklar. <p><i>Sosyal Bağların Kapsamı ve Etkileri:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Yükümlülük, karşılıklılık ve dayanışma; bilgi sağlama, denetim ve diğerlerinin imkânlarına ulaşım. 	<p><i>Ekonomik:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gelir ve istihdam koşullarındaki farklılıklar. <p><i>Siyasi :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ulus devletler arasında ve uluslararası alanda göçe ilişkin düzenlemeler, - Siyasi baskılar ile etnik, millî ve dinî temelli çatışmalar. <p><i>Kültürel Çerçeve :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Etkin olan normlar ve söylemler. <p><i>Demografi ve Ekoloji :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Nüfus artışı, - İşlenebilir toprakların elde edilebilirliği, - Teknoloji seviyesi.

Kaynak: Faist, **a.g.e.**, s. 31.

Uluslararası göç kapsamında yapılan teorik ve ampirik çalışmaların geçmişten günümüze kadar geçirdiği aşamaları inceleyerek, günümüzdeki göç

³²⁰ Thomas Faist, **The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces**, Oxford University Press, London, UK, 2000, ss. 30-31.

hareketlerinin nedenlerini ve göçün devamlılığını sağlayan dinamikleri daha kolay kavrayabiliriz.

C-Göç Kuramlarının Tarihsel Gelişimi

Abadan-Unat'ın belirttiği gibi bir devletin sahip olduğu nüfus konusu, MÖ 6. yüzyılda Çinlilerin dikkatini çekmesine ve devlet teorilerinin oluşturulmasında önemli bir öge olarak ele alınmasına rağmen, nüfusla doğrudan ilişkili olan göç konusu, ancak 19. yüzyılda bilimsel tartışmaların konusu olmuştur. Alman kökenli İngiliz coğrafyacı ve harita uzmanı olan Georg Ravenstein'in; ilki 1885 yılında, ikincisi ise 1889 yılında yayımlanan ve ikisi de "The Laws of Migration (Göç Yasaları)" adını taşıyan makaleleri bu konuda başlangıç teşkil etmektedir.³²¹

1-Ravenstein'in Göç Yasaları

Ravenstein çalışmasının esin kaynağının, 1885 yılında yayımladığı makalenin ilk cümlesinde, "Göçün belli kurallara bağlı olarak gelişmediğini" iddia eden Dr. William Farr'ı yanlışlamak olduğunu belirtmektedir.³²²

Ravenstein'in göç yasalarını aktarmadan önce, çalışmanın yapıldığı dönemin sosyo-ekonomik şartları ile çalışmaya temel teşkil eden ve o dönem için mevcut olan verilere kısaca değinmenin Ravenstein'in metodolojisini daha iyi anlamamıza yardımcı olacağı düşünülmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısında endüstri çağının başlaması, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki milyonlarca insanın yaşamında ve çalışma şekillerinde devrim yaratmıştır. Fabrikaların, demiryollarının ve ekonomilerin büyümesinin yarattığı etkiler, hem fırsatların biçimini hem de bu fırsatların ortaya çıktığı alanları değiştirmiştir. Milyonlarca insan yaşadıkları yerlerden ayrılarak daha iyi bir yaşam umudu ve çekilmez hâle gelen yaşam şartlarından kurtulmak amacıyla yollara düşmüştür.

³²¹ Abadan-Unat, *a.g.e.*, s. 4.

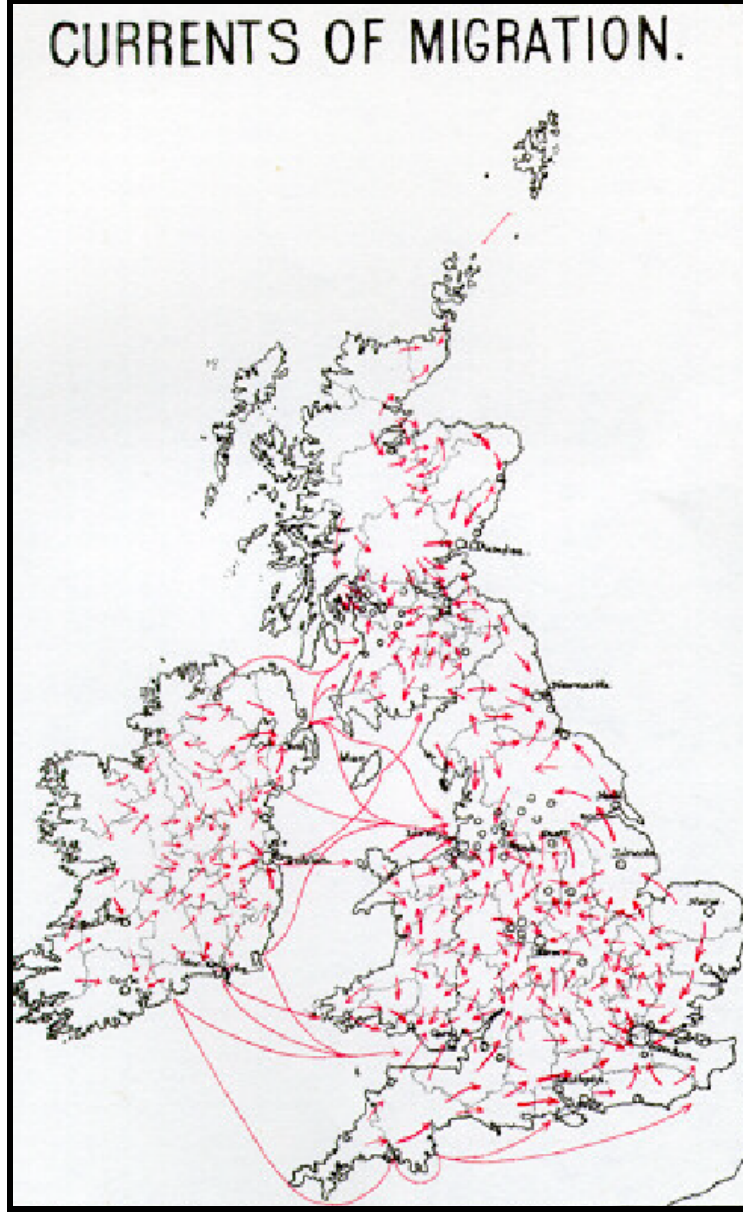
³²² Ernest Georg Ravenstein "The Laws of Migration", *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 48, London, UK, 1885, s. 167.

Ravenstein 1885 yılındaki makalesinde, Birleşik Krallık içerisindeki iç göç hareketleri üzerinde durmuştur. Göçle ilgili belirli süreçlerin varlığını ispatlamak için 1840'lardan itibaren o dönemde Birleşik Krallık'ı oluşturan İngiltere, Galler, İskoçya ve İrlanda'da yapılan nüfus sayımı verilerini inceleyerek nüfus hareketlerindeki değişimi belirlemeye çalışmış ve mevcut olan son nüfus sayımı verileri olarak 1871 ve 1881 yıllarında elde edilen verileri kullanmıştır.

Ravenstein, göç hareketlerini belirleyebilmek için sadece nüfustaki toplam değişiklikleri incelemenin yeterli olmayacağına; her krallığın nüfus artış oranının sadece bu ülkelerdeki yerli nüfusun artış oranıyla karşılaştırılamayacağını ve yabancı ülkelerden alınan göç ve bir krallıktan diğerine yapılan göçlerin de önem arz ettiğine vurgu yapmıştır. Bu nedenle Ravenstein, doğum yerlerini detaylı olarak gösteren bazı ek çalışmaları da kullanmıştır. Böylece, bütün doğum yeri verileri ile her bölgenin güncel nüfus bilgilerini karşılaştırılarak göç konusunda genel bir çerçeve çizebilme imkânını bulmuştur.

Ravenstein her bölgenin nüfus verilerini; bölgedeki bireyleri, o bölgenin yerlisi (*yerli bölge unsuru*), komşu bölgeden gelenler (*sınır unsuru*) ve aynı krallık içerisinde başka bir bölgeden, başka bir krallıktan veya Birleşik Krallık dışından gelenler (*yabancı unsur*) olarak sınıflandırarak elde etmiştir. Ravenstein'in geliştirdiği göç modelinin temelinde *emme* (absorption) ve *yayıma* (dispersion) genel kavramları yer almaktadır. Buna göre bir emme bölgesi; "*Diğer bölgelere oranla nüfusun içindeki yerli sayısının -az ya da çok- fazla miktarda olduğu bölge*" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, net göçün pozitif olduğu (gelenlerin gidenlerden fazla olduğu) bölge emme bölgesi olarak adlandırılır. Yayıma bölgesi ise net göçün negatif olduğu (giden nüfusun gelenden fazla olduğu) bölgelerdir. Ravenstein, her bireyin doğduğu bölgelerle ilgili nüfus istatistiklerini toplayarak, dağılım bölgelerinden emme bölgelerine doğru oluşan göç akımlarını harita üzerinde gösterebilmiştir (Şekil 6). Buna göre emme bölgeleri, ticaret ve endüstrinin ana merkezleridir. Ravenstein'in dağılım bölgeleri olarak belirlediği yerlerin neredeyse tamamı tarıma dayalı bölgelerdir.

ŞEKİL 77: Ravenstein'in Göç Akımları Haritası.

Kaynak: Ravenstein, **a.g.m.**, 1885, s. 183.

Bu temel akımların yanında Ravenstein, doğum yeri istatistiklerini kullanarak, dikkate değer düzeyde bir "karşı akım"ın varlığını da tespit etmiştir. O'nun tespitlerine göre bazı bireyler, emme bölgeleri olan metropollerini terk ederek banliyölere yerleşmektedir. Ravenstein ayrıca, birçok insanın yakın bölgelerden geldiğini belirleyerek, göçmenlerin yakın yerlere göç etmeyi tercih ettikleri fikrine ulaşmıştır. Ravenstein'in araştırmasının sonuçlarından belki de en şaşırtıcı olanı,

“kadınların, erkeklere oranla göçe daha fazla eğilimli olması”dır. Ravenstein’in 1885 yılındaki makalesi, sadece Birleşik Krallık’ta yapılan araştırmalar neticesinde zorlukla elde edilen verilere dayanmasına rağmen, yedi adet göç yasası formüle edilmesi bakımından dikkate değerdir.³²³

Ravenstein’in 1885 yılında yayımladığı makalede ortaya koyduğu yedi yasa şöyledir:³²⁴

- Göçmenlerin büyük çoğunluğu kısa mesafelere ve özellikle de emme bölgelerine giderler.

- Göçmenler emme bölgelerine giderken, arkalarında daha uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulan boşluklar bırakırlar. Bu da göç akımlarının aşamalı olarak tüm ülkede hissedilmesine sebep olur.

- Yayılma süreci, emmenin tersine işler.

- Her ana göç akımı, daha zayıf bir karşı akım yaratır.

- Uzak mesafelere göç edenler, büyük sanayi ve ticaret merkezlerini seçerler.

- Şehirlerin yerlileri kırsal kesimdekilere göre daha az göç etme eğilimi taşırlar.

- Kadınlar, erkeklere göre daha çok göç etme eğilimi taşırlar.

Ravenstein, dört yıl sonra 1889’da yayımladığı makalesinde ise, Avrupa’da başka yerlerdeki ve Kuzey Amerika’daki göç akımlarını incelemiştir. Ravenstein’in bu makalesinde öne sürdüğü göç yasalarının insan hareketlerini, geçici bir durum veya belirli bir mahalden bağımsız olarak açıklama iddiasını taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak; “*Geniş bir bilgi ve rakam dizini ortaya koymuş olmanın rahatlığıyla ve bu verilerden yola çıkarak, bana bütün göç hareketlerini yönlendiriyor gibi görünen belirli prensip veya yasaları çıkarma cüretini gösterdim.*” demektedir.

³²³ Bu kapsamdaki değerlendirmeler için bkz. John Corbett, “Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885”, <http://www.csiss.org/classics/content/90>, (12.03.2007).

³²⁴ Ravenstein, **a.g.m.**, 1885, ss 198-199.

Ravenstein bu makalede de “Göçmenlerin kısa mesafelere göç etmesi”, “Göç akımlarının yakın çevredeki kırsal alanlardan kasabalara ve şehirlere yönelmesi”, “Göç hareketlerinin aşamalı bir şekilde, adım adım ve bölgeden bölgeye gerçekleşmesi” ve “Her göç akımının zayıf bir karşı akım yaratması” gibi yasalarını tekrarladıktan sonra, “Erkekler, doğdukları ülkeden (krallıktan) dışarıya gitmeyi daha sıklıkla göze alırken, kadınlar ülke içindeki göçlerde daha çok ön plana çıkmaktadır.” şeklindeki belirlemesiyle kadınların sadece kısa mesafeli göçlerde erkeklere göre daha etkin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, “Mukayese yapabileceğim her yerde gördüm ki, hareketlilik anlamında ve üretim ve ticaretin gelişmesindeki artış, göçün artmasına neden olmaktadır. Göç demek yaşam ve gelişme, yerleşik nüfusta bir durgunluk demektir.” ifadesiyle göç ve gelişme arasındaki paralelliğe dikkat çekmiştir.

Ravenstein’in bu makalede üzerinde durduğu en temel konuya, göçün ana sebebinin “ekonomik” olduğudur. Bu durumu da şu sözleriyle ifade etmektedir; “Kötü ve baskıcı kanunlar, ağır vergiler, cazip olmayan iklim koşulları, uygun olmayan sosyal çevre ve hatta baskılar (köle ticareti, sürgün) göçmen akımlarına sebep olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Ancak, bu akımların hiçbiri, insanların doğasında olan ve daha iyi şartlarda yaşama arzularının sonucunda ortaya çıkan göçlerin hacmiyle karşılaştırılmaz.”³²⁵

Ravenstein’in yasaları yayınlanır yayınlanmaz büyük bir tartışma başlatmıştır. Bazıları O’nun göçün gelişim sürecinin aşamaları belirlediğini ama bunların doğa yasaları ile aynı kesinlikte olamayacağını vurgulamışlardır.³²⁶ Ravenstein “yasa” kavramını kullanmakla, demografik hareketlerin şaşmaz kesinliğine işaret etmek istemiş olmasına rağmen, kendisine yöneltilen eleştirileri de hesaba katarak daha sonraları şu açıklamayı yapmıştır: “Nüfus ve ekonomi ile ilgili yasalar fizik yasalarının kesinliğini taşımamaktadır, belli bir yöne doğru gelişmesi beklenen bir göç akımı yasama organının müdahalesi ile durdurulabilir.”³²⁷

³²⁵ Ernest Georg Ravenstein “The Laws of Migration”, *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 52, London, UK, 1889, ss. 286-288.

³²⁶ Corbett, **a.g.m.**

³²⁷ Abadan-Unat, **a.g.e.**, ss. 4-5.

Daha sonraki dönemde yetişen sosyal bilimciler, Ravenstein'in mirasına daha sıcak yaklaşmışlardır. Ravenstein'in yasalarından bazıları eklemelerle genişletilmiş ve başka yasalara bölünmüştür. Ravenstein'in çalışmalarını yeniden inceleyen araştırmacılar, 11 adet özgün göç yasasından söz etmektedirler. Ravenstein, ileride de değinileceği gibi "uzaklığın etkileşimi azaltıcı etkisi" üzerine geliştirilen teorilerin ve itme-çekme teorilerinin ilk yaratıcısı olarak görülmüştür.³²⁸

Örneğin Tobler, Ravenstein'in ifadelerinden yola çıkarak farklı bir değerlendirme yapmaktadır.³²⁹ Bunlar:

- Çevreleriyle geniş sınırlara sahip olan bölgeler, dar sınırlara sahip olanlara göre, kendilerine yönelecek göçler için doğal olarak daha fazla imkân sunarlar.³³⁰

- Büyük emme merkezlerinden çok uzakta yer alan ve başka bölgelere göç veren yayılma bölgeleri bile göç almaktadır.³³¹

- Onları besleyen kaynaklardan çok uzakta bile, göç akımları, yavaş bir şekilde de olsa sürer.³³²

- Göç akımlarının geçtiği ve etkilediği güzergâh üzerindeki bölgelerde yaşayan insanların bir kısmı da bu akımlara katılır.³³³

- Yer değiştirmeler hakkında bir tahmin geliştirmek için, göç veren her bölgenin yerli nüfusunu ve bu göçü alan bölgelerdeki nüfusu dikkate almak gerekir.³³⁴

- Göç alan merkezlerdeki göçmen sayısı uzaklıkla orantılı olarak azalacaktır.³³⁵

- Göç akımları, belirli coğrafik kanallardan akarlar.³³⁶

³²⁸ Corbett, **a.g.m.**

³²⁹ Waldo Tobler, "Migration: Ravenstein, Thornwaite and Beyond", **Urban Geography**, Vol. 16, No. 4, 1995, ss. 327-329.

Bkz. http://www.geog.ucsb.edu/~topbler/publications/pdf_docs/movement/migration/Ravenstein.pdf, (13.03.2007). Ayrıca bkz. Guido Dorio, Waldo Tobler, "Push-Pull Migration Laws", **Annals, Association of American Geographers**, Vol. 73, No.1, 1983 ss. 1-17.

³³⁰ Ravenstein, **a.g.m.**, 1885, s. 175.

³³¹ **A.g.m.**, 1885, s. 191.

³³² **A.g.m.**, 1885, s. 191.

³³³ **A.g.m.**, 1885, s. 191.

³³⁴ **A.g.m.**, 1885, s. 198.

³³⁵ **A.g.m.**, 1885, s. 199.

Ravenstein'in yasaları ile ilgili bir diğer tartışma da söz konusu yasaların günümüzde meydana gelen göçleri açıklamada geçerli olup olmadığı konusudur. Bu kapsamda Faist; Ravenstein'in yaklaşımlarının belirli bir zaman diliminde ve dünyanın belirli bölgeleri için yapılacak ampirik çalışmaların başlangıç noktasını oluşturabileceğini; 19. yüzyılın ortalarında İngiltere kaynaklı göçlerde ve Kuzey-Güney göçünde Ravenstein'in yedi yarasını teyit edebilecek özellikte birçok olay tespit edildiğini bildirmektedir.³³⁷ Başka yazarlar da bu yasaları doğrulayan ya da yanlışlayan birçok örnek sunmaktadır.³³⁸ Tobler, Ravenstein'in yasalarına karşı göç literatüründeki genel yaklaşımın; bunları görmezden gelmek veya ilgisiz ve önemsiz görmek olduğunu belirterek, söz konusu yasaların genel olarak çürütülmediğini ve yasaların özüne yönelik bir eleştiriye rastlamadığını vurgulamaktadır. Tobler'in vurguladığı bir diğer önemli husus da Ravenstein'in hazırladığı ve yukarıda sunulan haritanın başlığında "akım" sözcüğünü kullanarak, günümüzde göç literatürüne hâkim olan ve göç kavramını bir "akışkanlık" çerçevesinde ele alan "Göç dalgaları", "Ters akım" vb. ifadelerin temelini attığını belirtmektedir.³³⁹

Bütün bu tartışmalar bir yana, kesin olan şey, Ravenstein'in göçü açıklayabilmek amacıyla, yaşadığı dönemdeki kısıtlı imkânlarla önemli bir çaba gösterdiği ve bu konuda bir çığır açtığıdır.

2-Marxist Kuram

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, ortaya özel olarak konmuş bir "Marxist Göç Kuramı" bulunmamaktadır. Ancak Yalçın'a göre bu durum, "Marxizmin bu konuda bir şey söyleyemeyeceği anlamına gelmemektedir." Yalçın, "Kapital" adlı ünlü eserinde Marx'ın; kırdan kente göçün feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş nedeniyle ortaya çıktığını vurguladığını, ayrıca kapitalist üretim

³³⁶ Ravenstein, **a.g.m.**, 1889, s. 284.

³³⁷ Faist, **a.g.e.**, s. 47.

³³⁸ Dorigo ve Tobler, **a.g.m.** Ravenstein'in yasalarının, günümüz göçlerini açıklamadaki geçerliliği için ayrıca bkz. Yalçın, **a.g.e.**, ss. 26-28; Satish Davgun, "Geography of Migration", <http://www.bemidjistate.edu/geography/migration.htm>, (12. 03. 2007).

³³⁹ Tobler, **a.g.m.**, s. 329.

biçiminin ortaya çıkışında sömürgecilik ve köleliğin etken olduğunu açıklayarak zorunlu göçlere atıf yaptığını belirtmektedir.³⁴⁰

Göç konusu ile ilgili olarak, Marxist söylemde yer alan en önemli husus, “Yedek İşçi Ordusu”na ilişkin açıklamadır. Bu kavram, “İş bulabilmek için bazı fedakârlıklara katlanmayı göze alan işsizler” için kullanılmaktadır. Çalışan işçilerle sürekli rekabet etme durumunda kalan yedek işçi ordusu, kapitalist üretim sistemi için işçi ücretlerinin kontrol edilmesini kolaylaştıran bir rol oynamaktadır.

Göçün sebeplerini açıklamaya yönelik ilk çalışma kabul edilen Ravenstein’in “Göç Yasaları”nın ilk kez 1885 yılında, *Kapital*’in birinci cildinin ise 1867’de yayınladığına dikkat çeken Yalçın; Marx’ın, adını koymamakla birlikte, göçe neden olan en önemli faktörler üzerinde ilk kez açıklamalarda bulunmasının ve Ravenstein’den daha da ileri giderek, göç olgusunun altında yatan sistemsel faktörlere vurgu yapmasının önemine işaret etmektedir.³⁴¹

3-Thornthwaite’in Akım Modeli

Ravenstein’in 1885 tarihli ilk makalesinde yer alan ve “Göç Akımları” başlığını taşıyan haritada, ilk defa “akım” sözcüğünü kullanmak suretiyle göçün “akışkan” özelliğine vurgu yaptığını belirtmiştik. Bu kapsamda, aslında bir iklim bilimci olan Thornthwaite’in, 1934 yılında yaptığı göç ile ilgili çalışma göçü açıklamada kullandığı yöntem açısından önem taşımaktadır. Thornthwaite; aşağıdaki açıklamasıyla Fizik’teki “Ohm Kanunu”na atıfta bulunmaktadır.³⁴²

“Diğer yerlerde olduğu gibi Amerika’da da göç süreci farklı nüfus yoğunluğuna sahip bölgeler arasında, bu farklılığın yarattığı baskılar sonucu bir bağlantının oluşması sayesinde gelişir. Bu basınç gradyanları, bir bölgedeki basıncın azalması veya başka bir bölgedeki basıncın artması sonucunda oluşur. Belirli bir bölgede nüfusun görece yoğunluğunun oluşturduğu basınç; hem ekonomik ve sosyal imkânların (fırsatların) azalması hem de nüfusun devamlı surette artmasına bağlı olarak yükselebilir ya da fırsatların azalmasına veya nüfustaki azalmaya paralel olarak azalabilir. Yüksek basınçlı bölgelerden alçak basınçlı bölgelere yönelen nüfus akışı sonucunda, bu bölgeler arasındaki eşitsizliklerin azalması eğilimi görülür.

³⁴⁰ Ayrıntılar için bkz. Karl Marx, **Kapital: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili, Cilt-I**, çev. Alaattin Bilgi, 6. Baskı, Sol Yayınları, Ankara, 2000, ss. 681-740.

³⁴¹ Yalçın, **a.g.e.**, ss. 44-49.

³⁴² Akt. Tobler, **a.g.m.**, ss. 329-330.

Bunun yanında, göçün önemi ve büyüklüğü ile, onu karşılayan fiziksel (maddi) ve kültürel direnç arasında ters yönlü bir bağıntı vardır. Maddi anlamda yalıtım (izolasyon), eylemsizlik, önyargı ve bilgisizlik nüfusun hareket özgürlüğünü (göçü) kısıtlayan bazı faktörlerdir. Nüfus akışı ile elektrik akımı arasında bir şekilde benzerlik vardır ve bunun matematiksel ifadesinin göçe uygulanabilirliği söz konusudur. Bir bölgeden diğer bir bölgeye yönelecek göç miktarı bu bölgeler arasındaki basınç gradyanları ile doğru orantılı direnç ile ters orantılıdır.”

1827 yılında Georg Simon Ohm tarafından ortaya konan kanuna göre; “Bir iletkenin iki ucu arasındaki potansiyel farkının (Voltaj), iletkenden geçen akım şiddetine oranı sabittir.” Bu kanun;

$$R = \frac{V}{I} \quad \text{biçiminde formüle edilmektedir.}$$

[Bu formülde; **R**: Direnç (Ohm), (rezistans veya empedans), **V**: Gerilim (Volt), (voltaj veya potansiyel farkı), **I**: Akım (Amper) şeklinde gösterilir.]³⁴³

4-Çekim (Gravity) Modelleri

Isaac Newton tarafından 1667 yılında ortaya konan Genel Çekim Yasası'na göre; “evrendeki iki cisim birbirlerini, kütleleri ile doğru orantılı ve kütle merkezleri arasındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı olarak çekerler.” Bu yasa;

$$F_1=F_2= G \frac{(m_1m_2)}{d^2} \quad \text{şeklinde ifade edilir.}^{344}$$

(Bu formülde, **F**: Çekim kuvvetini, **m**: Kütle, **d**: Mesafeyi ve **G**: Evrensel çekim sabitini gösterir.)

Bu yasa temelinde göçü açıklamaya çalışan çekim modelleri; 19. yüzyılda Ravenstein ve Carey tarafından yapılan çalışmalardan yola çıkarak, Stewart ve Zipf tarafından genelleştirilmiş modeller ile Stouffer'ın ortaya koyduğu Kesişen (Aradaki) Fırsatlar Modeli'nden oluşur. Çekim modelleri, iki nokta arasındaki düz bir hat üzerinde büyük bir çekim kuvvetinin etkideğini varsayarlar. Bu çekimin büyüklüğü,

³⁴³ Ana Britannica, Cilt 24, 15. Baskı, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994, ss. 145-146.

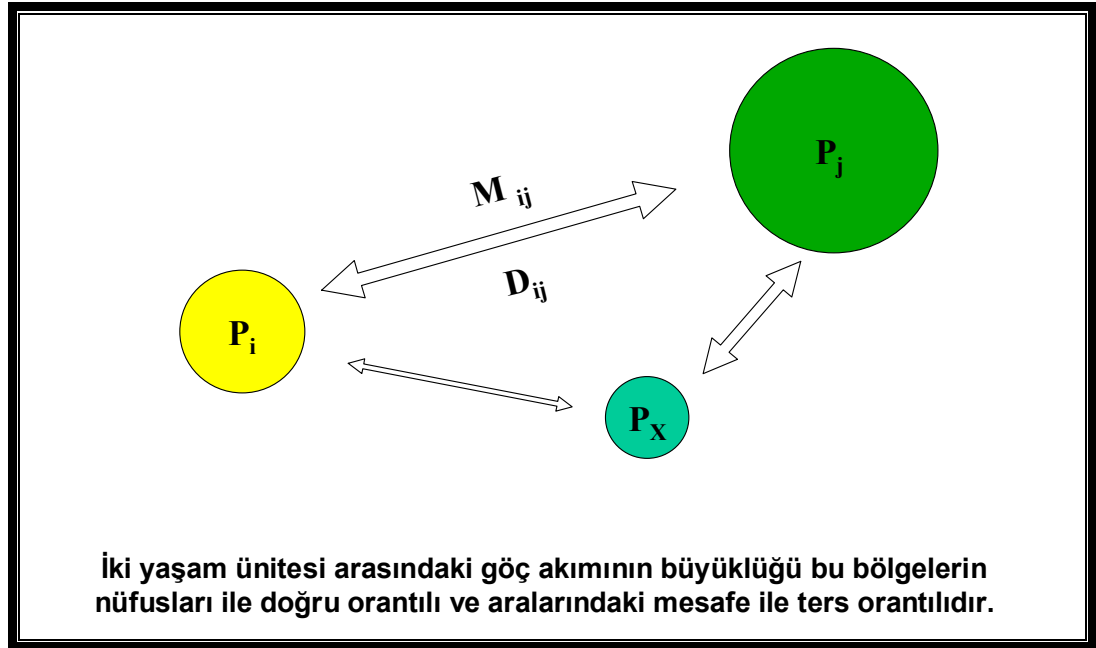
³⁴⁴ Ana Britannica, Cilt 23, s. 401.

iki yaşam birimi arasındaki göç akımının, bu noktaların nüfuslarının (P_1, P_2) çarpımı ile doğru orantılı ve aralarındaki uzaklık (D_{12}) ile ters orantılıdır (Şekil 7). Bu modeller genel olarak;

$$M_{ij} = K \frac{P_i P_j}{D_{ij}} \text{ biçiminde formüle edilir.}^{345}$$

(M_{ij} : Göç Akımının Büyüklüğü ; K : Oran sabiti ; P_i : Göç çıkış noktasının nüfusu ; P_j : Göç varış noktasının nüfusu ; D_{ij} : İki nokta arasındaki mesafedir).

ŞEKİL 78: Çekim Modeli.

Kaynak: www.rri.wvu.edu/WebBook/Goetz/slides/figuresII/figuresII.ppt,

(30.03.2007).

Faist, çekim modelinin göç akımlarının görelî büyüklüğü konusunda yapılan ampirik genellemeler için çok kullanışlı bir yaklaşım olduğunu, ancak bu modelin,

³⁴⁵ Thomas Spence Smith, "Inverse Distance Variations for the Flow of Crime in Urban Areas", **Social Forces**, Vol. 54, No. 4, 1976, ss. 802-804. Faist ise çekim modelini, Newton mekaniğine bağlı kalarak; "İki bölge arasında gerçekleşebilecek bir göç olayında olası göçmen sayısı her iki bölgede yaşayan insan sayısı ile doğru orantılı ve iki bölge arasındaki uzaklığın karesi ile ters orantılıdır" şeklinde ifade etmektedir. Bkz. Faist, **a.g.e.**, s. 47.

bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçlerde göç oranlarının, göçmenlerin özelliklerine bağlı olarak neden değişiklikler gösterdiğini açıklayamadığını belirtmektedir. Faist, bu düşüncesini şu şekilde somutlaştırmaktadır. "...Çekim modeli; Hindistan, ÇHC ve Rusya arasında, gerek bu ülkelerin nüfuslarının büyüklüğü ve gerekse de aralarındaki mesafenin yakınlığı nedeniyle büyük çaplı göç akımlarının meydana gelebileceğini öngörmektedir. Ancak, 21. yüzyılda bu şekilde bir göç meydana gelmemiştir. Aynı şekilde, uluslararası göçün önünde çok az engelin bulunduğu 19. yüzyılda, nüfus yoğunluğunun çok düşük olduğu bölgeler arasında göçler meydana gelirken, nüfusları çok büyük olan bölgeler arasında göç akımları oluşmamıştır. Hakikaten bu modelin önermelerinin aksine, geçen on yıllar boyunca Pakistan'dan İngiltere'ye yönelen göçler örneğinde olduğu gibi dünyanın birbirinden çok uzak köşeleri arasında belirgin göç akımları görülmüştür. Bu modeli savunmak için ulaşım maliyetleri ve aradaki fırsatlardan söz etmek mümkün olsa da bu durum, söz konusu modelin ana iddiası ve yoğunlaştığı temel yaklaşımı zayıflatmak anlamına gelecektir."³⁴⁶

4.1. Zipf Yasası

Yukarıda da gösterildiği gibi, çekim modellerinin en çok kabul gören formu Zipf'in P_1P_2/D_{12} hipotezidir. Bu hipotezin, temel çekim modeli esas alınarak üretilmiş ve nüfus veya mesafeyle ilgili ampirik olarak bulunmuş bazı bileşenleri (sabitler, üslü kuvvetler vb.) içeren birçok varyasyon mevcuttur.³⁴⁷

Zipf tarafından kendi adıyla anılan ve "istatistik düzenlilik" konusuna açıklama getiren yasa ile³⁴⁸ bir bölgeye gerçekleşmesi beklenen (predicted) ve

³⁴⁶ Faist, **a.g.e.**, ss. 47-48.

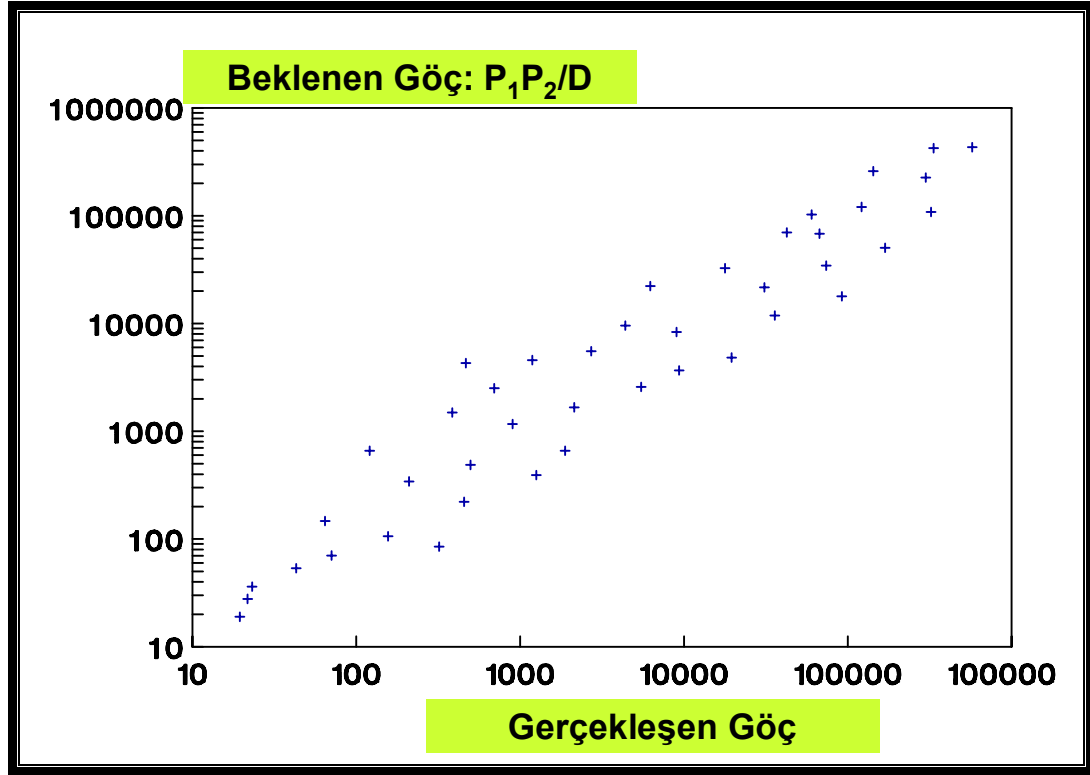
³⁴⁷ Smith **a.g.m.**, s. 808.

Ayrıca bkz. <http://higherdbxs.wiley.com.legacy/college/kuby/047170121/pages/ch04.pdf> (21.11.2006).

³⁴⁸ Yasanın matematiksel açıklamasına burada değinilmemiştir. Ancak, Zipf Yasası'nın kullanıldığı birçok alan vardır. Örneğin bir metinde kullanılan kelimelerin sıklığı, bir şehir veya herhangi bir bölgenin nüfusu, İnternet'teki bir sayfanın ziyaret edilme sıklığı, şirketlerin büyüklüğü, bilimsel yayımlara yapılan atıflar bunlara örnek olarak verilebilir. Bkz. Wentian Li, "Zipf's Law Everywhere", **Glottometrics**, Vol. 5, 2002, ss. 14-21. Yasanın uygulamaları için bkz. William J. Reed, "On The Rank-Size Distribution For Human Settlements", http://www.nslj.genetics.org/wli/zipf/reed01_jrs.pdf, (22.03.2007). Ayrıca bkz. Mehmet C. Marın, "1985 Sonrası Türkiye'deki Kentsel Sistemin Dönüşümü: Zipf Yasasının Ampirik Bir Testi", **Gazi**

gerçekleşen (actual) göç miktarı karşılaştırılmıştır. Zipf yasasına göre; logaritmik bir cetvelin bir tarafına beklenen göç miktarı, diğer tarafa gerçekleşen göç miktarı yerleştirilerek bu noktalar kestirildiğinde, bulunan yeni noktalar düze yakın fakat negatif eğimli bir hat oluşturmaktadır (Şekil 8).³⁴⁹

ŞEKİL 79: Zipf Yasası.

Kaynak: www.rri.wvu.edu/WebBook/Goetz/slides/figuresII/figuresII.ppt,
(30.03.2007).

4.2. Stouffer'ın Aradaki Fırsatlar Teorisi

Stouffer'ın Aradaki Fırsatlar (Intervening Opportunities) Teorisine göre; “Belirli uzaklıktaki bir bölgeye yönelen kişilerin sayısı, bu bölgedeki fırsatlar ile doğru orantılı ve aradaki fırsatlar ile ters orantılıdır.” Bunun anlamı: Eğer fırsatlar

Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 22, No. 1, Ankara, 2007, ss. 33-38.
http://www.mmf.gazi.edu.tr/journal/2007_1/DERGI%202007%20v22%20NO1%20_sayfa%2033-38_.pdf, (02.04.2007).

³⁴⁹ Tobler, a.g.m., s. 335.

coğrafi anlamda göreceli olarak homojen bir dağılım gösteriyorsa, aradaki fırsatlar ile ulus devlet sınırları gibi engeller aradaki mesafenin ters orantılı fonksiyonudur.³⁵⁰

ŞEKİL 80: Aradaki Fırsatlar Modeli.

Kaynak: www.rri.wvu.edu/WebBook/Goetz/slides/figuresII/figuresII.ppt

(30.03.2007).

Bu teori, nüfus hareketlerine uyarlanan ve göçün uzaklıkla ters orantılı olduğunu belirten çekim (gravite) modellerine alternatif olarak öne sürülmüştür. Stouffer, çekim modellerinin konuyu fazla basitleştirdiği inancıyla, uzaklık değişkeninin yerine aradaki fırsatlar konseptini önermiştir. O'na göre, klasik çekim modelleri uzaklık değişkeni nedeniyle göçü açıklamada bazı eksiklikler yaratıyordu. Çünkü göçü yaratan asıl motivasyon fırsatlardı. Bu nedenle, 1950'lerin başında yeniden ele aldığı teorisinin ikinci versiyonunda, iki bölge arasındaki nüfus hareketlerinin, gidilen yerdeki fırsatlar ile doğru orantılı ve aşağıda açıklanan

³⁵⁰ Faist, a.g.e., s. 35.

“aradaki fırsatlar” ve “yarışan göçmenler” terimlerinin çarpımları ile ters orantılı olduğunu öne sürmüştür. Buna göre aradaki fırsatlar; bir kişinin yola çıktığı yerden (i), başka bir noktaya (j), belirli bir mesafe (D_{ij}) gidene kadar önüne çıkan ve merkezi (i), yarıçapı ise (D_{ij}) olan bir dairenin içerisindeki tüm fırsatlar olarak tanımlanır. Yarışan göçmenler (competing migrants) ise her noktadan (j)’ye gitmeye çalışan ve merkezi (j), yarıçapı (D_{ij}) olan bir dairenin içerisinde yer alan göçmenlerdir (Şekil 9).

Sonuçta; (i) noktasından çıkan göçmenler ile (j) noktasına yönelen göçmenlerin çarpımı (M_{ij}); gidilecek yerdeki fırsatlarla (X_m) doğru, kesişen fırsatlar (X_b) ve yarışan göçmenler (X_c) ile ters orantılı olduğu düşünüldüğünde, bu durum matematiksel olarak aşağıdaki fonksiyon ile ifade edilir:

$$M_{ij} = k \cdot X_m / (X_b X_c)^n \quad (k: \text{Orantı sabitidir. } n: \text{Ampirik olarak bulunur.})^{351}$$

Faist; mesafenin yerine, aradaki fırsatları kullanarak yapılan ampirik çalışmaların, göç hacmine ilişkin öngörülerde küçük bir etki yaptığını vurgulamakla birlikte; bu kuramın, bakış açımızı coğrafi mesafe farkından bireysel karar sürecine çevirmesinin önemine işaret etmektedir.³⁵²

4.3. Lee'nin İtme-Çekme Kuramı

Yukarıda açıklanan çekim modellerinden farklı olarak Everett Lee; göçe neden olan hem itici hem de çekici faktörlere vurgu yapmaktadır. İtme-Çekme (Push-Pull) Kuramını 1966 yılında öne süren Lee’ye göre, bir kimsenin göç kararını belirleyen etkenler dört ana grupta toplanmaktadır. Bunlar; yaşanılan yere ilişkin etkenler, gidilecek yere ilişkin etkenler, aradaki engeller ve bireysel etkenlerdir.³⁵³

Lee'nin kuramına göre, yaşanılan ve göç edilmesi planlanan yerde itici ve çekici faktörler vardır. Şekil 10’da itici etkenler (-), çekici faktörler (+) ve göç kararı üzerinde etkisi olmayan nötr etkenler (0) işaretleri ile gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi Lee, göç hareketlerine etki eden faktörleri hem kaynak hem de hedef bölgelerin olumlu ve olumsuz karakteristik özellikleri ile açıklamaya

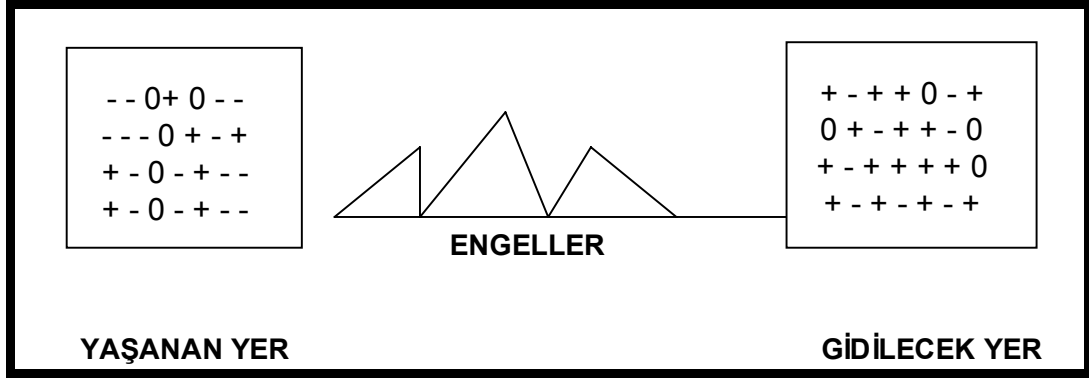
³⁵¹ Smith, a.g.m., s. 804.

³⁵² Faist, a.g.e., s. 35.

³⁵³ Yalçın a.g.e., s. 30.

çalışmaktadır. Göçmenler bir yerden başka bir yere gitmekle bir takım ilave avantajlar elde etmeyi beklemektedirler.

ŞEKİL 81: Lee'nin İtme-Çekme Kuramı.

Kaynak: Yalçın, a.g.e., s. 31.

Ayrıca bir kaynaktan (örneğin kırsal bölgelerden) bir hedef bölgeye (bir şehir gibi) yapılabilecek olası göç hareketleri sırasında kaynaktan, hedefte veya yolda bazı engellerle karşılaşabilmektedir. Bu engeller; aile baskısı, bilgi eksikliği, ulusal politikalar, yolculuk masrafları, sermaye yokluğu, eğitim eksikliği, askerlik hizmeti ve dil gibi hususları içerebilir.

Bir sosyolog olarak Lee, bu engellerin kişiden kişiye değişiklik gösterdiğini de fark etmiştir. Şöyle ki, bazı bireyler büyük şehirlerde yaşama imkânını çok olumlu karşılarken, bazı bireyler ise bunu olası parasızlık vb. nedenlerle kaygı verici olarak değerlendirebilmektedir.³⁵⁴

Lee, itici ve çekici faktörlerin kıyaslanmasının insanların göç davranışları üzerinde önemli etki yaptığını belirtmesine rağmen, başka faktörlerin de devreye girmesiyle göç kararının daha karmaşık bir süreç hâline gelebileceğini vurgulamaktadır.³⁵⁵

³⁵⁴ <http://students.washington.edu/magarati/June24.pdf>, (01.08.2006).

³⁵⁵ Akt. Yalçın, a.g.e., s. 32.

5-Petersen'in Göç Tipolojisi (Sınıflandırması)

Petersen'e göre göç ölçülebilir bir olgu değildir. Doğum ve ölüm oranlarındaki farklılık bile göçün analiz edilemeyeceğini gösterir. Her şeyden önce göçün kültürler üstü yapısı ve psikolojik faktörlerin varlığı, sosyal şartlara dayalı ilk soyutlama düzeyinde bile farklılık yaratmaktadır. Bu durum, göçe ilişkin genellemelerde bulunmak isteyenlerin, bunu kanun şeklinde değil tipoloji (sınıflandırma) biçiminde dile getirmeleri gerekmektedir.³⁵⁶

Petersen, 1958 yılında yayımladığı makalesinde göçü önce dört sınıfa ayırmıştır. Bunlar; ilkel göç, zorunlu göç, serbest göç ve kitlesel göçtür. Yalçın, bu göç türlerini kısaca şöyle açıklamaktadır.

İlkel Göç: Çevrenin itmesi sonucu ortaya çıkan göçler (Göçebe toplulukların yer değiştirmesi).

Zorunlu Göç: Yönetimi elinde tutan güç tarafından bir topluluğun zorla göç ettirilmesi. Buna örnek olarak daha önce değindiğimiz Nazi Almanya'sı verilebilir.

Serbest Göç: Göç kararının tamamen bireylerde olduğu göç türüdür.

Kitlesel Göç: Bir bölgeden ya da ülkeden başka bir yere çok sayıda insanın göç etmesi anlamına gelir.

Yalçın'ın belirttiğine göre; itme-çekme kuramının ortaya atılmasından sonra tipolojisini yeniden gözden geçiren Petersen, daha önce yapmış olduğu dörtlü sınıflamaya beşinci bir göç türü eklemiştir. Bu göç tipi "yöneltmiş (impelled) göç"tür. Bu göçlerde, göç etmesi istenen topluluk sınırlı bir şekilde de olsa tercih hakkına sahiptir. Almanya'da 1933-1938 yılları arasında çeşitli kanunlarla Yahudilerin göçe özendirilmesi bu göç türüne örnek teşkil etmektedir.³⁵⁷

Bu göçler içerisinde, her sınıf kendi içinde de iki alt sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar;

Muhafazakâr (Conservative) Göç: Göçmenlerin mevcut yaşam standartlarını korumak için yaptıkları yer değiştirmeler.

³⁵⁶ <http://www.people.vcu.edu/~jmahoney/migration.htm>, (12.03.2007).

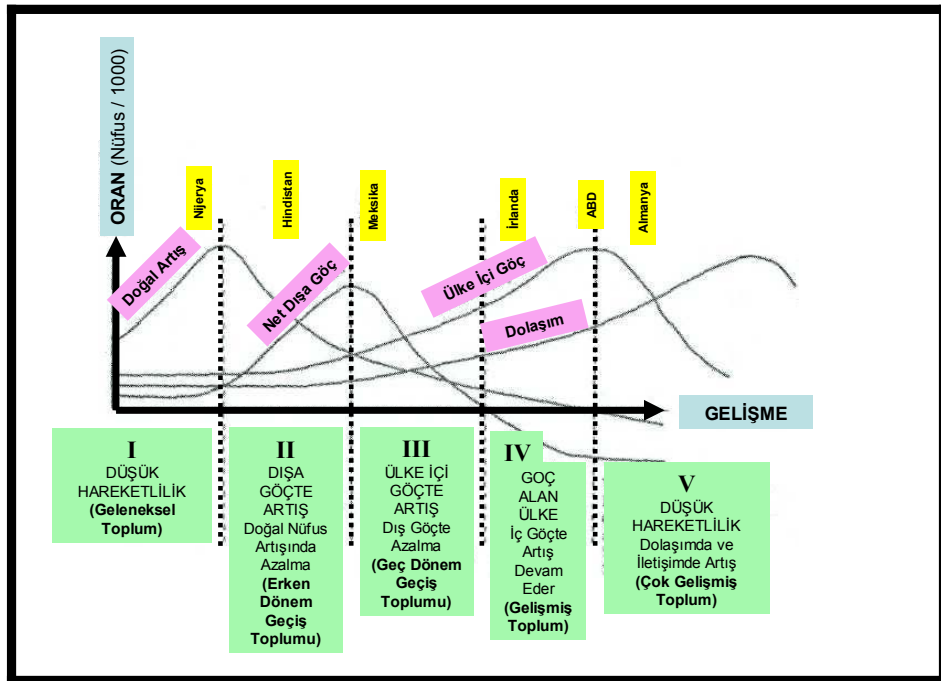
³⁵⁷ Akt. Yalçın, **a.g.e.**, s. 34-35.

İlerlemeci (Innovative) Göç: Göçün, yaşam standartlarını daha da yükseltmek için yapılmasıdır.³⁵⁸

6-Zelinsky'nin Nüfus Hareketlerinin Dönüşümü Kuramı

Türkçe'ye "Nüfus Hareketlerinin Dönüşümü" olarak çevirebileceğimiz "Mobility Transition" kuramı, Wilbur Zelinsky tarafından 1971 yılında ortaya atılmıştır. Bu kuram, bir ülkedeki iç ve dış göçlerde görülen değişimlerin, o ülkedeki ilerleme ve gelişmeye paralel olarak meydana geldiğini öne sürmektedir. Kuramın en önemli özelliği, birçok demografik unsurun dayandığı "Gelişme" kavramının bağımsız değişken olarak ele alınmasıdır.³⁵⁹

ŞEKİL 82: Nüfus Hareketlerinin Dönüşümü Modeli. (Not: Nüfustaki Doğal Artış, Net Dışa Göç, İç Göç ve Dolaşım aynı ölçekte değildir. Ayrıca Jones, Zelinsky'nin çalışmasında ayrı ayrı olarak ele aldığı; sınırlı, köyden kente ve kentten kente biçiminde gelişen iç göç unsurunu bir bütün olarak ele almıştır.)

Kaynak: Jones, a.g.m., s. 81.

³⁵⁸ <http://www.people.vcu.edu/~jmahoney/migration.htm>, (12.03.2007).

³⁵⁹ Richard C. Jones, "Multinational Investment and the Mobility Transition in Mexico and Ireland", *Latin American Politics & Society*, Vol. 47, Issue 2, Summer 2005, s. 80.

Bir ülkenin modernizasyon sürecinde geçirdiği köyden kente göç, kentleşme ve demografik dönüşüm gibi ara süreçler bu kuramla doğrudan ilişkilidir. Gedik'in de belirttiği gibi Zelinsky'nin kuramı, 1960'ların sonlarında, gelişmelerini henüz yeni tamamlamış olan ülkelerin kentleşme konusundaki deneyimlerine dayanmaktadır.³⁶⁰ Bu noktada, “demografik dönüşüm” kavramının en önemli göstergesinin yüksek doğum ve ölüm oranlarından, düşük doğum ve ölüm oranlarına geçiş ve hepsinden önemlisi bu iki oran arasındaki farkın azalması olduğunu belirtmekte fayda vardır.³⁶¹ Zelinsky'nin kuramına göre; nüfus hareketlerinin dönüşümünde beş aşama söz konusudur (Şekil 11).

Geleneksel Toplumlarda (*I. Aşama*), nüfustaki doğal artış yüksek düzeydedir. Yani, doğum oranları ölüm oranlarından fazladır ve nüfus hareketleri az olur. Erken Dönüşüm (Geçiş) Toplumu (*II. Aşama*) olarak nitelenen toplumlarda, tarımdaki gelişmelere ve nüfus baskısına paralel olarak kırsal alanlarda çözülme başlar. Çoğunluğu erkeklerden oluşan göçmenler büyük kentlere ve ülke dışına göç etmeye başlarlar. Net dış göç 20-30 yıllık bir süreç boyunca doruğa çıkar. Nüfustaki doğal artış oranları da yüksek seviyede seyrederek. Geç Dönem Geçiş Toplumlarda (*III. Aşama*), ülke içinde artan imkânlar nedeniyle büyük şehirlere yönelen ve göç edenlerin çoğunluğunu bayanların oluşturduğu iç göçler artar ve dış göçte azalma görülür. İş, eğitim, aile ziyareti, eğlence ve dinlenme gibi nedenlerle bir veya birkaç günlük gidiş-gelişler olarak tanımlanabilecek olan “dolaşım” hareketleri başlar. Gelişmiş Toplum (*IV. Aşama*) aşamasına geçmiş ülkelerde dikkat çeken en önemli özellik, ülkedeki gelişmeye paralel olarak vasıflı ve vasıfsız iş gücü ihtiyacının artması nedeniyle ülkenin “göç alan” ülke durumuna geçmesidir. Bunun yanında iç göçte de artış görülür. Ancak, bu göçler banliyölere ve banliyölerden de öte yerleşimin yaygınlaşması nedeniyle yakın mesafelere olmaktadır. Banliyödeki ev ile şehir merkezindeki işyeri arasında gidiş gelişler çerçevesindeki dolaşım, artış

³⁶⁰ Ayşe Gedik, “Mobility Transition (Test of Zelinsk's Theory) and Economic and Demographic Factors: Japan and Turkey, 1955-2000”, bkz. <http://iussp2005.princeton.edu/download.aspx?submissionId=51383>, (12.03.2007).

³⁶¹ Philip Guest, “Mobility Transition within a Global System: Migration in the ESCAP Region”, **Asia-Pacific Population Journal**, Vol. 14, No. 4, 1999. için bkz. <http://www.unescap.org/esid/psis/population/Journal/1999/v14n4a45.htm>, (13 .03.2007).

göstermeye devam eder. Çok Gelişmiş Toplumlarda (*V. Aşama*) ise dolaşım, başlangıçta artarken sonraki süreçte insanların elektronik olarak haberleşmesi vb. nedenlerle azalmaya başlar. Ülkede, ilk aşamada olduğu gibi tekrar düşük bir hareketlilik görülmeye başlar.³⁶²

Bu kuramın en önemli aşaması, Zelinsky'nin "kritik eşiğe" denk düştüğünü belirttiği üçüncü aşamadır. Bu aşamada, kırdan kente göç azalarak da olsa devam ederken, kentten kente yapılan göçler kırsal kesimden kentlere yönelen göçlerin önüne geçer.³⁶³

Bu kuram çerçevesinde, İrlanda ve Meksika'nın yaşadığı evrimi inceleyen Jones, 1990'larda her iki ülkeye de çokuluslu şirketler aracılığı ile hatırı sayılır miktarda yabancı sermaye girişi olmasına rağmen; İrlanda'da dış göçte azalma, iç göçte artış gözlemlendiğini, Meksika'da ise dış göçün yüksek, iç göçün az miktarda gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu durumun ise bu iki ülkenin nüfus hareketliliği dönüşüm süreçlerinde farklı aşamalarda bulunmalarıyla açıklanabileceğini ifade etmektedir.³⁶⁴

Zelinsky'nin kuramını, gelişmiş bir ülke olan Japonya'nın 1955-2000 ve gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye'nin 1965-1990 yılları arasındaki nüfus göstergeleri ışığında sınavan Gedik; bulgularından yola çıkarak, başta nüfus hareketlerindeki dönüşümün ölçüm yöntemi olmak üzere, Zelinsky'nin kuramına çeşitli açılardan eleştiriler yöneltmekte ve bazı yeni katkılar yapmaktadır. Bu kapsamda Gedik tarafından yapılan saptamalar şunlardır:

- Zelinsky'nin teorisinde, kentten kente (*urban-to-urban*) göç kavramı içerisinde hem kentlerin kendi içlerindeki (*Intra-urban*) göçler hem de bir kentten bir başka kente (*inter urban*) yönelik göçler yer almaktadır. Oysa, kırdan kente (*rural-to-urban*) göç ile yalnızca kentler arası (*inter-urban*) göçün karşılaştırılması uygun olacaktır. Zira, kentler arası göç, sadece oturlan adresin değişikliği veya iş değişikliği olmayıp, tıpkı kırdan kente göç gibi insan hayatında önemli bir sosyo-ekonomik değişiklik yaratmaktadır.

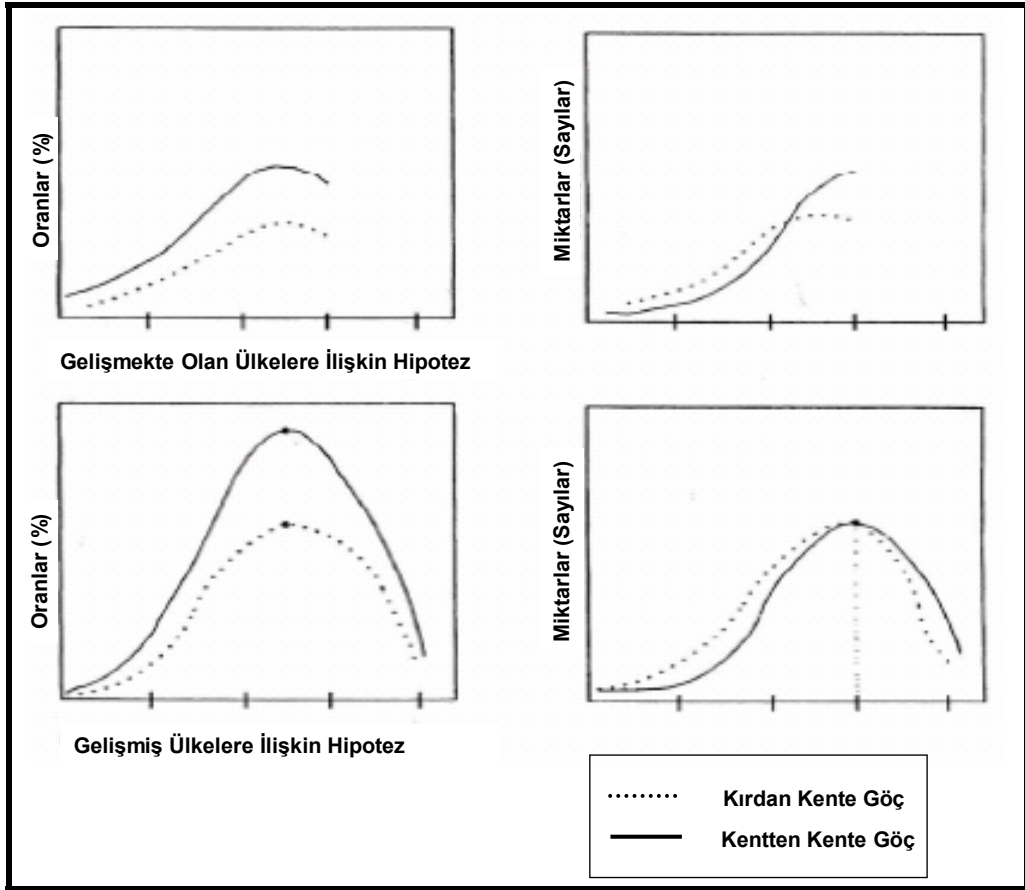
³⁶² Akt. Jones, **a.g.m.**, ss. 80-81. ; Gedik, **a.g.m.**

³⁶³ Akt. Gedik, **a.g.m.**

³⁶⁴ Jones, **a.g.m.**, s. 80. Jones'a göre, Meksika üçüncü, İrlanda ise dördüncü aşamada yer almaktadır.

- Bunun yanında Zelinsky, teorisini oluştururken -bu konuda net bir açıklama yapmamış olsa da- göç edenlerin sayılarından ziyade göç oranlarını dikkate almıştır. Oysa bu iki veri ayrı ayrı ele alınmalıdır. Çünkü hem Türkiye hem de Japonya için kentten kente göç oranları, kırdan kente göç oranlarından “her zaman” yüksektir ve bu nedenle kritik eşik geçilmesi (yani kentten kente göçün, kırdan kente göçün üzerine çıktığı durum) açık olarak gözlenememektedir. Kritik eşik, göç miktarları (sayıları) dikkate alınarak daha net gözlemlenebilecektir (Şekil 12).³⁶⁵

ŞEKİL 83: Zelinsky'nin Kuramının Oranlar ve Miktarlar Açısından Karşılaştırılması.

Kaynak: Gedik, a.g.m.

³⁶⁵ Gedik, a.g.m.

Guest ise Zelinsky'nin önerdiği kuramda, göç tipleri ve düzeyleri ile demografik değişim ve kalkınma kavramları arasındaki bağlara vurgu yapmasına rağmen, bu bağların oluşmasının altında yatan demografik değişim ve kalkınma süreçleri hakkında kapsamlı bir bilgi vermediğini öne sürmektedir. Guest'e göre, Zelinsky'nin çalışmasından yola çıkan Skeldon, kalkınma sürecinin zaman içinde oluşturduğu göç biçimleri konusunda daha açıklayıcı bilgiler sunmaktadır.

Skeldon, nüfus hareketlerinin dönüşümünün, belirli bir bölgede gerçekleşen göç hareketlerinde zaman içinde ortaya çıkan sistematik değişimler silsilesi olduğunu belirtmektedir. Bu göç silsilesi, önce yöresel düzeydeki kısa mesafeli göçlerden yoğun bir kırdan kente göçe geçişle başlar. Geçici bir nitelik gösteren bu tarz göçlerden sonra göç kavramı gittikçe süreklilik arz etmeye başlar. Bu süreçte, "dolaşım" olarak adlandırılan ve banliyöler ile şehir arasında gündelik veya kısa süreli gidiş-gelişler daha başat bir hâle gelir. Bu arada, büyük kentlerin yakınlarındaki daha küçük kentsel alanlara yönelen göçlerle kentlerin merkezleri değişir. Bütün bunlar, yani nüfus hareketlerindeki dönüşüm, üretim biçimlerinde ortaya çıkan değişimlerle yakından ilişkilidir. Bu nedenle Guest, Skeldon'un çalışmasının, ileride geniş biçimde açıklanacak olan "Dünya Sistemleri Teorisi" savunucularınıninki ile çok yakın ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, ortaya çıkan göç süreçlerini anlayabilmek için bireylerin göç motivasyonlarından ziyade, kalkınma ve gelişim süreci boyunca toplumu oluşturan kurumların geçirdiği değişimin anlaşılması daha önemlidir. Bireyler atacakları adımları belirlemede kendilerine sunulan seçeneklerle sınırlıdır ve seçenekler kurumsal yapıya göre değişmektedir. Yani göçmen akımlarını, iş bulma ve barınma konusunda kurumsal olarak sınırlandırılmış imkânlar şekillendirmektedir.³⁶⁶

D-Günümüzde Uluslararası Göçe İlişkin En Çok Kabul Gören Kuramsal Yaklaşımlar

Buraya kadar olan bölümde açıklanmaya çalışıldığı gibi, 19. yüzyılda iç ve dış göç hareketlerini tek ve kapsamlı bir kuramla açıklamaya yönelik çabalardan

³⁶⁶ Akt. Guest, **a.g.m.**

sonra toplumbilimciler 20. yüzyılda farklı kavramlar, varsayımlar ve başvuru kalıplarından yola çıkarak çeşitli kuramsal modeller geliştirmişlerdir.³⁶⁷

Özelikle 1960'lardan sonra, uluslararası göçün neredeyse tüm endüstrileşmiş ülkelerde temel yapısal özellik olarak ortaya çıkmasının, göçün altında yatan nedenlerin gücünü ve kapsamını gösterdiğini belirten Massey ve Diğerleri; bu nedenleri anlamak için oluşturulan kuramsal temelin zayıf olduğunu ve uluslararası göç konusundaki yaygın düşünüşün, 19. yüzyılın konsept, model ve kabulleri ile sınırlı kaldığını belirtmektedirler. Aynı yazarlar, Portes'in yukarıda vurguladığımız tespitine katılarak; *“günümüzde, uluslararası göçe ilişkin tek ve kapsamlı bir kuram bulunmadığını ve sadece birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmış ve hepsi olmasa da bir kısmı bilimsel disiplinler tarafından sınırlandırılmış bölük pörçük kuramlar serisinin dikkat çektiğini”* ifade etmektedirler. Massey ve Diğerleri ayrıca, göç konusundaki son gelişme ve eğilimlerin, göç süreçlerini çözümlememizde tek bir disiplinin imkânlarına veya tek bir düzeyde yapılacak analizlere bel bağlanamayacağını gösterdiğini, bundan da öte göç hareketlerinin karmaşık ve çok yönlü yapısının, konuya birçok düzeyden yaklaşan bakış açıları ve kabulleri içeren *gelişmiş bir kuramı* gerektirdiğini vurgulamaktadırlar.

Massey ve Diğerleri'nin, 21. yüzyıldaki uluslararası göç akımlarını açıklayacak gelişmiş ve kapsamlı bir modelin temelini atma çabası; uluslararası göçe ilişkin önde gelen çağdaş teorileri yorumlamak ve birleştirmeye, bunu yaparken de öncelikle uluslararası göçün başlama nedenlerini ortaya koymaya çalışan modelleri, daha sonra ise göç akımlarının sürekliliğini sağlayan nedenlere ilişkin teorileri incelemeye dayanmaktadır.³⁶⁸

Tüm dünyada kalıcı ve süreklilik arz eden göç sistemlerinin ortaya çıkışının, ortak sosyal, ekonomik ve politik çabaların bu konuya yönelmesini sağladığını, kapsamlı bir kuramsal yaklaşım getirebilmeleri için bu çabaların; *“Gelişmekte olan ülkelerde göçmen üreten yapısal süreçler nelerdir? Gelişmiş ülkelerde göçmenlerin emeğine ihtiyaç yaratan yapısal süreçler nelerdir? İnsanları, bu makro düzeydeki*

³⁶⁷ Abadan-Unat, a.g.e., s. 5.

³⁶⁸ Douglas S. Massey ve diğerleri, “Theories Of International Migration: A Review And Appraisal”, **Population and Development Review**, Vol 19, No. 3, September 1993, ss. 431-432.

zorlamalara karşı koymak için uluslararası göç etmeye yönelten motivasyonlar nelerdir? Küreselleşme ve uluslararası göç sürecinde, göç hareketlerini destekleyen ve devamlılığını sağlayan sosyal ve ekonomik yapılar nelerdir ve bu yapılar göç sürecine nasıl bir geri besleme sağlamaktadır? Bu göç hareketleri karşısında, ulus devletlerin hükümetleri neler yapmalıdır ve bu politikalar nasıl daha etkin bir hâle getirilebilir?” şeklinde sıralanan beş temel soruyu ele almaları gerektiğini belirten Massey, kapsamlı bir kuram geliştirme çabasına girişmelerini şöyle aktarmaktadır:

Uluslararası Bilimsel Nüfus Çalışmaları Birliği (International Union for the Scientific Study of Population-IUSSP)³⁶⁹ tarafından görevlendirilen ve aralarında kendisinin de bulunduğu farklı disiplinlerden bir grup bilim adamından, mevcut göç kuramlarının uyumsuzluk noktalarını, birbirini tamamlayan veya örtüşen yönlerini belirlemeleri ve farklı kuramsal açıklamaların ampirik araştırma literatürüne göre geçerliliklerini değerlendirilmeleri istenmiştir.

Söz konusu çalışma grubu, çalışmalarını altı temel kuram üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bunlar; *Neoklasik Ekonomi Kuramı*, *İş gücü Göçüne İlişkin Yeni Ekonomi Kuramı*, *Bölünmüş (İkili) İş gücü Piyasası Kuramı*, *Dünya Sistemleri Kuramı*, *Sosyal Sermaye (Göçmen Ağları) Kuramı* ve *Kümülatif Nedensellik Kuramı*'dir. Komite üyeleri, her kuramsal açıklamayı dünyadaki başlıca göç sistemlerinden elde edilen ampirik araştırmalar bağlamında inceleyerek, kuramların öne sürdüğü varsayımları destekleme derecelerini saptamış ve yeni bir yüzyılın başlangıcında uluslararası göçün ortaya çıkışına ve sürekliliğine yönelik bütünsel bir açıklama geliştirmeye çalışmışlardır.³⁷⁰

Massey ve Diğerleri'nin çalışmasında olduğu gibi çağdaş göç kuramları söz konusu olduğunda birçok yazar, aşağıda sayılan kuramları ele almaktadırlar.³⁷¹

³⁶⁹ Söz konusu kuruluş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.iussp.org>.

³⁷⁰ Massey, **a.g.m.**, s. 10-11. “Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor'dan oluşan söz konusu komitenin bulguları, **Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium**, Oxford University Press, Oxford, UK, 1998. adıyla yayınlanmıştır. Massey ve diğerleri'nin 1993 tarihli makalesi bu kitabın bir özettir.

³⁷¹ Abadan-Unat, **a.g.e.**, ss. 5-24.; Charles B. Keely, **a.g.m.**, ss. 51-53. Bu durum, göç kuramlarına ilişkin olarak verilen ders içeriklerinde de ön plana çıkmaktadır. Bkz. <http://students.washington.edu/magarati/June24.pdf>, (01.08.2006).

- * *Göç Akımlarının Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Kuramlar:*
 - Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı,
 - Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı,
 - İş gücü Göçüne İlişkin Yeni Ekonomi Kuramı,
 - Bölünmüş (İkili) İş gücü Piyasası Kuramı,
 - Dünya Sistemleri Kuramı.
- * *Göç Hareketlerinin Sürekliliğini Açıklamaya Yönelik Kuramlar:*
 - Göç Ağları (Sosyal Sermaye) Kuramı,
 - Kurumsal Göç Kuramı,
 - Kümülatif Nedensellik Kuramı,
 - Göç Sistemleri Kuramı.

1-Göç Akımlarının Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Kuramlar³⁷²

Sonuçta her biri aynı şeyi açıklamaya çalışsa da uluslararası göçün hangi sebeplerden ötürü başladığını açıklamaya çalışan kuramsal modellerin çeşitliliği, onların farklı konseptler, kabuller ve çıkış noktalarını dikkate almalarından kaynaklanmaktadır. “Neoklasik Ekonomi Kuramı”, ülkeler arasındaki ücret farklılıkları ve iş bulma şartları ile göçün maliyetleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kurama göre göç, bireylerin gelirlerini maksimize etmek üzere verdikleri kararın sonucudur. “Yeni Ekonominin Göç Kuramı” ise bunun aksine, sadece iş gücü piyasasını değil diğer piyasaları da dikkate almaktadır. Bu kuram göçü; hane halkı gelirine yönelik riskleri minimize etmeyi ve ailenin üretim faaliyetlerine sermaye sağlamayı amaçlayan ve hane halkı tarafından verilen bir karar olarak ele almaktadır. “İkili İş Gücü Piyasası Kuramı” ve “Dünya Sistemleri Kuramı”, yukarıda belirtilen mikro düzeydeki karar süreçlerini reddeder ve bunun yerine, daha üst düzeylerde göçe neden olan sebepler üzerinde yoğunlaşır. İlk sayılanlar göçü, modern endüstriyel ekonomilerin yapısal ihtiyaçları ile ilişkilendirirken, ikinci olarak

³⁷² Çalışmamızın bu bölümü, Massey ve diğerleri, **a.g.m.**, ss. 432-454.’den alıntılanmıştır.

sayılanlar, ekonomik küreselleşmenin ve ulusal sınırları aşan piyasaların doğal bir sonucu olarak görür.

Kuramların; nedensellik sürecini açıklarken birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası düzey gibi değişik analiz düzeylerini kullanmaları, bir öncelik verme veya aralarındaki bir zıtlık olarak algılanmamalıdır. Örneğin, bireylerin gelirlerini maksimize etmek, ailelerin ise riskleri minimize etmek üzere hareket etmeleri ve bu çerçevede her iki kararın da ulusal ve uluslararası düzeyde işleyen yapısal güçler tarafından şekillendirilmesi son derece olası bir durumdur.

Bununla birlikte her model; farklı araştırma hedeflerini, ilgi ve yoğunlaşma alanları ile son derece karmaşık bir konuyu analitik olarak farklı parçalardan ele alma yollarını yansıtır. Modellerin her biri, kendi içinde tutarlı önermeler ve kabuller içerir.

1.1. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı

Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı; ekonomik kalkınma süreci içerisinde gerçekleşen iş gücü göçünü açıklamak üzere geliştirilmiş, belki de en eski ve en çok bilinen uluslararası göç kuramıdır. Bu kurama göre uluslararası göç, iç göçte de olduğu gibi iş gücü talebi ve arzı arasındaki coğrafik farklılıklardan kaynaklanır. Sermayesine oranla daha fazla iş gücüne sahip olan ülkelerde, ücretler düşük seviyede dengelenirken; sermayelerine göre daha kısıtlı emek gücüne sahip olan ülkelerde ise ücret piyasası, daha yüksek düzeylerde dengeye gelmektedir. Ücretler arasındaki bu farklılıklar nedeniyle, ücretlerin düşük olduğu ülkelerdeki işçiler, ücretlerin yüksek olduğu ülkelere göç ederler. Bu şekilde ortaya çıkan göçler sonucunda, sermayenin az olduğu ülkelerde iş gücü arzı azalır ve ücretler yükselirken, sermaye zengin ülkelerde iş gücü talebi azalır ve ücretler düşmeye başlar. Böylece ücretlerde bir dengeye ulaşılır. Bu durumda ülkelerarası ücret farklılıkları, sadece göçün bedensel ve ekonomik maliyetine karşılık gelir.

Emek fazlası olan ülkelere emeğin kısıtlı olduğu ülkelere doğru oluşan işçi akımı, aynı zamanda yatırım sermayesinin, sermaye fazlası olan ülkelere sermayenin az olduğu ülkelere doğru akışı anlamına gelmektedir. Yoksul ülkelere, sermayenin görece azlığı, bu ülkelere yapılan yatırımların geri dönüşüm oranlarının,

uluslararası standartlara göre yüksek olmasını sağlayacaktır. Sermayenin bu hareketliliği, aynı zamanda kalifiye işçilerin de sermayece zengin ülkelere, yoksul ülkelere yönelmesine neden olan insan sermayesini içermektedir. Kalifiye işçilerin, eğitimlerinin ve tecrübelerinin karşılığını daha iyi bir şekilde alabilmek için yapacağı bu hareketler; yöneticiler, teknisyenler ve diğer kalifiye işçilerin de yoksul ülkelere yönelmesini sağlayacaktır. Bu nedenle, uluslararası emek göçünün, kavramsal olarak uluslararası insan sermayesinin akışından ayrı olarak ele alınması gerekmektedir.

Uluslararası göçü, zorunluluklara göre açıklamaya çalışan neoklasik makroekonomi modeli, göç alan ülkelerin kamuoyunu derinden etkilemiş ve göçle ilgili politikalarının belirlenmesindeki entelektüel temeli oluşturmuştur. Bu bakış açısı, birkaç varsayımı ve kabulü içermektedir:

- Uluslararası işçi göçü, ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

- Ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması göçü sonlandıracak ve bu farklılıkların olmadığı durumlarda göç hareketleri görülmeyecektir.

- Vasıflı işçileri kapsayan uluslararası insan sermayesi akışı, insan sermayesinin karşılığı olarak ortaya çıkan ücret farklılıklarının bir sonucudur. İnsan sermayesinin karşılığı olan ücretler, genel ücret oranlarından farklıdır ve bu nedenle kalifiye işçilerin hareketleri vasıfsız işçilerin göçlerinden ayrı ve belki de zıt yönlü olarak ele alınmalıdır.

- İş gücü piyasası, uluslararası emek göçüne sebep olan tek piyasadır. Diğer piyasalar, uluslararası emek göçü üzerinde fazla bir etkiye sahip değildir.

- Hükümetlerin, uluslararası göçü kontrol etmek için izlemeleri gereken yol, göç gönderen ve alan ülkelerin emek piyasalarını düzenlemek ve yönlendirmektir.

1.2. Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı

Makroekonomik modelin aksine, mikroekonomik model bireysel seçimi esas alır. Bu kurama göre, rasyonel (akılcı) aktörler olan bireyler, yaptıkları fayda-maliyet hesabı sonucunda göçe karar vermektedirler. Bu kuram çerçevesinde uluslararası göç, insan sermayesinin bir yatırım biçimi olarak kavramsallaştırılır. İnsanlar,

vasıflarına göre daha verimli olabilecekleri yerlere göç etmeyi seçerler. Ancak, daha yüksek bir verimliliğe paralel olarak yüksek bir kazanç elde etmeden önce; yolculuk masrafları, göç sırasında ve iş ararken gerekli geçinme bedeli, yeni bir dil öğrenme ve yeni bir kültüre adapte olma zorluğu, yeni bir iş gücü piyasasına alışma zorluğu ve eski ilişkilerini ve bağlarını kopararak yerine yenilerini oluşturmanın psikolojik sıkıntıları gibi bazı yatırımlar yapılmak zorundadır.

Potansiyel göçmenler, gidebilecekleri alternatif bölgelerin fayda maliyet analizini yapmakta ve “net geri dönüş”ün fazla olması beklenen yerlere göç etmektedirler. Bu net geri dönüşler hesaplanırken, gelecekteki her dönem için gidilecek ülkede beklenen kazancın, sahip olunan vasıflara göre değerlendirilmesi ve bunların iş bulma olasılığı ile desteklenmesi gerekmektedir. **Yasa dışı göçmenler ayrıca, sınır dışı edilme olasılıklarını da dikkate almak zorundadırlar.** Beklenen kazançlardan, kaynak ülkede elde edilen kazanç ve hesaplanan göç maliyetleri çıkartıldığında, aradaki fark göçten beklenen net geri dönüşümdür.

Bu karar verme sürecini, 0 'dan n 'e kadar bir zaman diliminde analitik olarak şu şekilde ifade edebiliriz:

$$ER(0) = \int_0^n [P_1(t)P_2(t)Y_d(t) - P_3(t)Y_0(t)] e^{-rt} dt - C(0)$$

Burada; $ER(0)$: göçün başlangıcından hemen önceki “ 0 ” zamanında, göçten beklenen net geri dönüşü, t : zamanı, $P_1(t)$: hedef ülkede sınır dışı edilmeden kalabilme olasılığını (*bu değer yasal göçmenler için 1.0, yasa dışı göçmenler içinse 1.0'den küçük (<1.0) olacaktır.*), $P_2(t)$: hedef ülkedeki iş bulma olasılığını, $Y_d(t)$: hedef ülkede iş bulunduğu takdirde elde edilecek kazanç miktarını, $P_3(t)$: kaynak ülkedeki iş bulma olasılığını, $Y_0(t)$: kaynak ülkede iş bulunduğu takdirde elde edilecek kazanç miktarını, r : indirim faktörünü ve $C(0)$: göç için yapılacak tüm masrafları (*psikolojik maliyetler dâhil*) ifade etmektedir.

Bu hesaplama sonucunda, $ER(0)$ 'nin değeri olası bir göç noktası için pozitif ise (>0), akılcı bireyler göç edecek, negatif ise (<0) buldukları ülkede kalacaklardır. Bu değer, hesaplama sonucunda sıfıra eşitse ($=0$) bireylerin davranışı gitmek ya da kalmak arasında değişecektir. Kuramın öngördüğü ve yukarıda açıklanan makroekonomik modelden biraz farklılık arz eden çıkarımlar şunlardır:

- Uluslararası göç hem kazanç hem de istihdam oranlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bunların sonucu, beklenen kazanç miktarını belirlemektedir (*Bir önceki modelde bunun tam tersine, ekonomide tam istihdam olduğu varsayılyordu*).

- Diğer faktörler değişmeksizin, bireylerin sahip oldukları eğitim, deneyim, yabancı dil bilgisi gibi becerileri içeren insan sermayesi, gidilecek ülkedeki iş bulma fırsatlarını çoğaltacağından göçü artıran bir etki yaratacaktır.

- Bireysel özellikler, toplumsal koşullar veya teknolojinin imkânları gibi göç masraflarını azaltıcı etki yapan unsurların, göç sonucunda elde edilecek kazancı artırmaları dolayısıyla uluslararası göç hareketlerini de artırmaları beklenmelidir.

- İkinci ve üçüncü maddedeki hususlardan dolayı, aynı ülkedeki bireyler göç konusunda farklı eğilimler sergileyebilmektedir.

- Ülkeler arasındaki göç akımları, basit olarak fayda maliyet analizi sonucu gerçekleşen bireysel göçlerin toplamıdır.

- Uluslararası göç hareketleri, ülkeler arasında gelir ve / veya istihdam oranları arasında farklılık bulunmadığı durumlarda ortaya çıkmaz. Kazanç ve istihdam oranlarının bir sonucu olan “beklenen kazanç” miktarı, uluslararası düzeyde eşitlenene kadar göç hareketleri devam eder.

- Göç hareketinden beklenen geri dönüşüm miktarındaki farklılıklar, uluslararası göçmen akımlarının büyüklüğünü belirler.

- Göç kararı, emek piyasaları arasındaki eşitsizlik ve süreksizliğin bir sonucu olup diğer piyasalar göç kararı üzerinde doğrudan bir etki yapmazlar.

- Göç alan ülkelerdeki psikolojik faktörler göçmenler için çekici olursa göç masrafları azalabilir (*Yukarıda da belirtildiği gibi göçün psikolojik maliyetleri de vardır*). Bu durumda, göçü durdurabilmek için gelir farklılıklarını negatif seviyeye, yani kaynak ülkede elde edilen kazancın da altına çekmek gerekebilir.

- Hükümetler, göçü kontrol edebilmek için her şeyden önce, göç veren ve alan ülkelerdeki kazanç seviyelerini etkileyecek politikalar uygulamalıdır. Örneğin, gidilecek ülkede iş bulma olasılığını azaltmak veya özellikle kaçak göçmen işçi çalıştıran işverenlere yaptırım uygulamak, uzun süreli kalkınma programları ile

kaynak ülkedeki gelir seviyesini yükseltmek veya göçün maddi ve manevi maliyetlerini artırmak bu yönde uygulanabilecek politikaların amacı olabilir.

1.3. Göçe İlişkin Yeni Ekonomi Kuramı

Göçe ilişkin yeni ekonomi kuramı, neoklasik kuramın kabulleri ve yargılarına karşı, son yıllarda ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımın temel düşüncesi, göç kararının sadece bireyler tarafından alınmadığı, insanların yakından ilişkili olduğu, aile, hane halkı gibi birimlerle ortak biçimde alındığıdır. Bu birimler, sadece geliri maksimize etmek için değil aynı zamanda riskleri de minimize etmek amacıyla ortak bir biçimde hareket etmektedirler. Ayrıca, göç kararı alınırken, yalnızca emek piyasası değil diğer tüm piyasalarda oluşabilecek olumsuzluklar dikkate alınmaktadır.

Bireylerin aksine hane halkı, ekonomik refahına yönelik riskleri kontrol altında tutabilmek için sahip olduğu emek gücü gibi kaynaklarını çeşitlendirmek ister. Hane halkının bazı bireyleri yerel ekonomide faaliyet gösterirken, bazıları ise ücretler ve iş bulma koşulları daha kötü bile olsa başka ülkelere gönderilirler. Böylece, yerel ekonomik şartlar kötüleşse bile hane halkı, göçmen olarak giden bireylerinin göndereceği paralara güvenebilecektir.

Gelişmiş ülkelerde, hane halkının gelirine yönelik riskler genellikle özel sigorta sistemleri veya hükümet programları ile minimize edilmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde riskleri yönetecek kurumsal mekanizmalar ya hiç bulunmamakta ya da yetersiz veya fakir aileler için ulaşılması zor bir durumda olabilmektedir. Bu durum, fakir aileleri göçe teşvik edecektir. Bunun yanında, gelişmiş ülkelerdeki kredi imkânları da daha iyi olduğundan, aileler yeni projelerini kolayca finanse edebilmektedir. Gelişmekte olan birçok ülkede ise kredi imkânları bulunmamakta ya da yüksek faizlerle kredi alınabilmektedir. Yaygın ve ulaşılabilir nitelikteki sigorta ve kredi programlarının olmadığı ülkelerde, piyasalardaki olumsuz gelişmeler uluslararası göç hareketleri üzerinde güçlü bir baskı yaratacaktır.

Gelişmiş ülkelerdeki tarım sigortaları ve ürün fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı oluşturulan sigorta sistemleri çiftçileri, işsizlik sigortası da işçi kesimini koruma altına almaktadır. Ayrıca, sermaye piyasalarının sunduğu kredi imkânları hane halkının gelirine yönelen riskleri azaltıcı etki yapmaktadır.

Yeni ekonomi kuramının ana fikri, neoklasik kuramın aksine, gelirin homojen bir olgu olarak ele alınamayacağıdır. Burada önem arz eden husus gelirin kaynağıdır. Hane halkı, ailenin zaten kıt olan kaynaklarını, yeni gelir kaynakları yaratacak faaliyetlere harcama güdüsüyle hareket etmektedir.

Yeni ekonomi kuramı ayrıca, gelirin bireylerin sosyo-ekonomik konumlarında sabit bir etki yarattığı kabulünü de sorgulamaktadır. Yani gelirdeki 100 \$'lık artış, bireyin bulunduğu yerel topluluktaki konumunda, gelir dağılımındaki durumuna bakılmaksızın aynı etkiyi mi yaratacaktır? Yeni ekonomi kuramcılarına göre, hane halkı yurtdışına göçmen gönderirken yalnızca mutlak gelirini artırma amacıyla değil, aynı zamanda içinde buldukları toplumdaki diğer hanelere kıyasla “görelî yoksunluklarını” da iyileştirme eğilimiyle hareket etmektedir.

Göçe ilişkin yeni ekonomik kuram, neoklasik kuramdan oldukça farklı ve yeni politik reçeteler içeren birçok öneri ve hipotez öne sürmektedir. Bunlar:

- Göç araştırmalarında bireylerden çok aileler, hane halkı veya kültürel olarak tanımlanmış diğer üretim ve tüketim birimleri esas alınmalıdır.

- Ücret farklılıkları, uluslararası göçün ortaya çıkması için temel koşul değildir. Hane halkı, ücret farklılığı olmasa bile çeşitli riskleri azaltmak için uluslararası göç hareketlerine destek verme konusunda güçlü bir dürtüye sahiptir.

- Uluslararası göç ile yerel istihdam veya yerel üretim birbirleriyle bağdaşmaz şeyler değildir. Hane halkı hem göç etmeye hem de yerel ekonomik faaliyetlere katılma konusunda isteklidir. Hatta, yerel ekonomik faaliyetler dolayısıyla elde edilen gelirin artması ve bu faaliyetler için gerekli sermaye gereksinimi göçü daha çekici hâle getirebilir. Bu nedenle, göç veren ülkelerdeki ekonomik kalkınmanın artması uluslararası göç baskısını azaltmayabilir.

- Ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının ortadan kalkması uluslararası göçün duracağı anlamına gelmez. Göç veren ülkelerde, emek piyasası dışındaki diğer piyasaların yokluğu, eksikliği veya dengesizliği göç dürtüsünü devam ettirir.

- Gelir dağılımının farklı noktalarında yer alan hanelerin, gelir düzeylerinde olabilecek aynı miktardaki artış, göç etme olasılığı bakımından aynı etkiyi yaratmaz.

- Hükümetler, göç oranlarını sadece iş gücü piyasasına müdahale ederek etkileyemezler. Aynı zamanda sermaye piyasası ve sigorta sistemlerini de yeniden şekillendirecek önlemler alınmalıdır. Hükümetlerin sigorta programları ve özellikle işsizlik sigortası göç konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır.

- Hükümet politikaları ve gelir dağılımını biçimlendiren ekonomik değişiklikler bazı hanelerin göreceli yoksunluk algılamalarını ve göç etme eğilimlerini değiştirebilir.

- Hükümet politikaları ve gelir dağılımını etkileyen ekonomik değişiklikler uluslararası göçü, ülkenin ortalama geliri üzerinde yarattığı etkilerden bağımsız bir biçimde etkilerler. Hatta göç veren ülkelerde ortalama geliri yükselten politikalar, eğer göreceli olarak fakir haneler bu gelir artışından yeterince yararlanamazsa, göçü artırıcı bir etki bile yapabilirler. Tersine durumda da bu gelir artışından göreceli olarak daha zengin aileler yararlanmazsa göç miktarında azalma olabilir.

1.4. İkili Emek Piyasası Kuramı

Neoklasik ekonominin mikro kuramı ve yeni ekonomi kuramı, uluslararası göçün nedenleri ve doğası konusunda farklı sonuçlara ulaşmalarına rağmen, temelde her ikisi de mikro düzeyde kararlara dayanmaktadır. Aradaki farklılık; göç kararını veren sosyal birimler (birey veya hane halkı), maksimize veya minimize edilen unsurlar (gelir veya riskler), karar verme sürecini etkileyen ekonomik bağlamdaki kabuller (eksiksiz ve iyi işleyen piyasalara karşın hiç olmayan ya da iyi işlemeyen piyasalar) ve göç kararının toplumsal açıdan nasıl ele alındığı (gelirin mutlak değeriyle veya belirli toplumsal gruplara göre göreceli olarak değerlendirilmesi) noktalarında ortaya çıkmaktadır. “Akılcı seçim” kavramına dayanan bu modellerden farklı olarak İkili Emek Piyasası Kuramı, uluslararası göçün, birey veya hane halkının verdiği kararlardan çok modern endüstri toplumlarının kendi iç yapılarından kaynaklanan iş gücü taleplerine dayandığını öne sürmektedir.

Bu kuramın savunucuları; uluslararası göçün, gelişmiş ülkelerin içsel ekonomik yapılarının sürekli olarak göçmen iş gücüne ihtiyaç duyması nedeniyle gerçekleşmekte olduğunu ileri sürmektedirler. Buna göre uluslararası göç hareketleri, kaynak ülkelerdeki düşük ücretler ve yüksek işsizlik gibi itici faktörlerden çok, göç

alan ülkelerin yabancı iş gücüne duydukları kronik ve kaçınılmaz ihtiyaç gibi çekici faktörlerden kaynaklanmaktadır. İleri düzeyde endüstrileşmiş ülke ekonomilerinin dört temel özelliği, göçmen iş gücü ihtiyacını doğurmaktadır:

a. Yapısal Enflasyon: Ücretler, sadece arz ve talep koşullarının göstergesi değildirler. Ücretlerin ilişkili olduğu meslekler, aynı zamanda toplumsal konum, saygınlık ve niteliğin de göstergesidirler. İnsanlar genel olarak, ücretlerin toplumsal konumlarını yansıttıklarına inanırlar ve mesleki konumlarıyla ücretler arasındaki bağıntı konusunda sabit bir kanıya sahiptirler. Bu anlamda, işverenler tarafından önerilen ücretler, iş gücü temininde yaşanan değişimi yansıtır. Gündelik toplumsal beklentiler ve resmî kurumsal mekânizmalar (sendika sözleşmeleri, memuriyet kuralları, bürokratik düzenlemeler vb.), ücretlerle insanların algıladıkları ve bekledikleri toplumsal konum ve saygınlık silsilesi arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermektedirler.

Öte yandan, mesleki hiyerarşinin en alt basamağına vasıfsız işçi bulmak isteyen işverenler ücretleri kolayca yükseltmezler. Zira hiyerarşinin en alt basamağında ücretlerin yükselmesi, toplumsal konum ve ücretlendirme arasında sosyal olarak tanımlanmış ilişkileri zedeleyebilir. Eğer en alt basamaktaki ücretler yükselirse, hiyerarşinin diğer basamaklarındaki ücretlerin de bununla uyumlu şekilde artması yönünde şiddetli bir baskı oluşur. Örneğin, mesleğe giriş konumunda bulunan garson yamaklarının ücreti arttığında bu durum garsonları ve aşçıları da etkileyecektir.

Böylece, en düşük düzeydeki işçilerin ücretlerini artırmanın işverenlere maliyeti, yalnızca bu gruptaki işçilerin ücretleri kadar olmayacaktır. Meslek hiyerarşisinin her basamağındaki ücretler de işçilerin beklentilerini karşılayacak şekilde orantılı olarak arttırılmak durumundadır. Bu durum, “yapısal enflasyon” olarak adlandırılmaktadır. İş gücünün kıt olduğu zamanlarda, giriş ücretlerini yükselterek yerli iş gücünü çekmek, pahalı olduğu kadar ücret disiplini de bozucu bir etki yapacaktır. Bu durum, işverenleri daha kolay ve ucuz çözümler bulmaya yönlendirecektir ki o da düşük ücretlerle çalışmayı kabul edecek göçmen işçi getirmektir.

b. Motivasyon Sorunları: Mesleki hiyerarşi, işçilerin motivasyonları için de kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü insanlar sadece gelir elde etmek için çalışmazlar, aynı zamanda sosyal statülerini yükseltmek ve korumak için de çalışmaktadırlar. Mesleki hiyerarşinin en alt basamağında elde edilebilecek bir statünün bulunmaması ve yukarıya doğru yükselmenin zorlukları nedeniyle şiddetli motivasyon sorunları ortaya çıkmaktadır. En alt basamak da iş gücü piyasasının ayrılmaz bir parçası olduğu için bu durum kaçınılmaz bir yapısal sorun yaratmaktadır. En altta yer alan ve en az arzu edilen meslek sınıflarını ortadan kaldırmayı amaçlayan makineleşme de sonuç itibarıyla, merdivende yeni bir alt basamak yaratmaktan öteye geçememektedir. Herhangi bir iş kolunda her zaman bir “en alt basamak” olacağından motivasyon sorunları kaçınılmaz gözükmemektedir. Bu durumda işverenlerin ihtiyaç duyduğu, toplumsal konum ve itibardan çok sadece gelir elde etmek amacıyla en alt basamaktaki işleri yapmayı göze alacak işçilerdir.

Birçok nedenden dolayı göçmenler, en azından göç ettikleri ilk dönemlerde bu ihtiyacı karşılamaktadır. Birçok göçmen iş ararken, öncelikle kendi ülkelerindeki konumlarını ve refah düzeylerini artıracak özel amaçları için (örneğin yeni bir ev yapmak, çocuklarını okutmak, tarla vb. almak veya bazı tüketim mallarını almak gibi.) para kazanmayı hedeflemektedirler. Bunun da ötesinde, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerdeki yaşam standartlarının farklılığı nedeniyle, yurtdışında kazandıkları düşük ücret bile göçmenlere kendi ülkelerinde iyi bir yaşam sağlayabilir. Ayrıca göçmenler, kendilerini gittikleri ülkenin bir parçası olarak görmedikleri için düşük statülü işlerde çalışmayı sorun etmeyebilirler. Aksine, kendi ülkelerinde, yurt dışında çalışmanın ve görelî olarak çok kazanmanın onur ve itibarını taşıyabilirler.

c. Ekonomik İkilik (Dualism): Emek ve sermayenin doğasında bulunan ikilikten dolayı ileri düzeyde endüstrileşmiş ekonomilerde, iş gücü piyasalarının ikiye bölünmüşlüğü karakteristik bir özellik hâline gelmektedir. Sermaye sabit bir üretim faktörüdür. Sermayeye yönelen talebin düştüğü durumlarda işlerliği azalır ancak sona ermez. Sermaye sahipleri bunu işletemedikleri zaman sonucuna katlanmak durumunda kalırlar. Ancak, emek değişken bir üretim faktörü olduğundan, kendisine yönelik talep azaldığında boşa çıkar ve dolayısıyla işçiler kendi işsizliklerinin zararına katlanmak zorunda kalırlar. Şartlar uygun olana kadar,

sermaye sahipleri talebin dengeli ve süreklilik arz eden kısmı ile ilgilenirler ve paralarını donanım alımı gibi alanlara tahsis ederler. Bu arada, talebin değişken kısmı ilave iş gücü ile karşılanır. Böylece, sermaye-yoğun yöntemler temel talebi karşılamak için kullanılırken, emek-yoğun yöntemler mevsimlik ve değişken bileşenler için ayrılır. Bu ikilik, iş gücünü şekillendirerek işçiler arasındaki farklılıkları yaratır.

Sermaye-yoğun birincil sektörde çalışan işçiler, en iyi ekipman ve araçlarla çalışılan vasıflı ve süreklilik arz eden işleri yaparlar. İşverenler, bu işçilere özel eğitim ve tecrübe kazandıracak yatırımları yapmak durumunda kalırlar. Bu tarz işler komplike işler olup bunları iyi bir şekilde yapabilmek için hatırı sayılır bilgi birikimine ve tecrübeye sahip olmak gerekir. Bu durum, firmaları işe özgü insan sermayesine sahip olmaya yönlendirir. Birincil sektörde çalışanlar, sendikalaşma ve yüksek düzeyde profesyonelleşme eğilimindedirler ve yaptıkları sözleşmelerle işverenleri, işsiz kalmaları durumunda uğrayacakları kaybın karşılamak durumunda bırakırlar. Bu koşullar nedeniyle birincil sektörde çalışanları işten çıkarmak hayli zor ve masraflı hâle getirir. Bu işçiler, sermayenin yukarıda açıklanan özelliğini gösterirler.

Emek-yoğun bir özellik gösteren ikincil sektörde ise işçiler, geçici ve vasıfsız işleri yaparlar ve her an küçük bir tazminat veya tazminatsız olarak işten çıkarılabilirler. Gerçekten de işlerin iyi gitmediği dönemlerde işçileri tutmak işverenlere para kaybettirecektir. Bu dönemlerde, ikincil sektörde faaliyet gösteren işverenler için yapılacak en iyi şey çalışanlarını işten çıkarmak olacaktır. Sonuç olarak işverenler, bu sektördeki işçilerin çalışmamalarının bedelini yine işçilere ödetmektedirler. Bu sektörde çalışanlar, üretimdeki değişken faktördürler ve bundan dolayı feda edilebilirler.

Böylece, emek ve sermaye arasında görülen doğal ikilik, bölünmüş emek piyasası şeklinde iş gücüne de yansır. Düşük ücretler, değişken koşullar ve ilerleme beklentisinin bulunmaması ikincil sektörün yerli iş gücü için çekici hâle gelmesini zorlaştırmaktadır. Yerli işçiler; ücretlerin daha yüksek, işlerin daha güvenli ve mesleki gelişim imkânı bulunan birincil sektördeki işlere yönelmektedirler. İkincil

sektörde faaliyet gösteren işverenlerse, iş gücünde ortaya çıkan açığı kapatmak üzere göçmenlere yönelirler.

d. İş Gücü Temin Edilen Nüfus Yapısı: Günümüzün mesleki hiyerarşisi içinde yaşanan motivasyon ve yapısal enflasyon sorunları, piyasa ekonomilerinin doğasında olan ikilik ile birleşince; büyük bir değişkenlik gösteren olumsuz çalışma koşullarında, düşük ücretlerle ve ilerleme şansı bulunmaksızın çalışacak iş gücüne yönelik devamlı bir gereksinim ortaya çıkmaktadır. Geçmişte bu ihtiyaç, toplumsal konumları ve özellikleri bu çeşit işleri yapmaya olanak sağlayan iki grup insan tarafından karşılanmaktaydı: Kadınlar ve gençler.

Tarihsel süreçte kadınlar; genellikle ilk doğumlarına kadar, küçük bir kısmı da çocukları büyüdükten sonraki dönem itibarıyla iş hayatında yer almaktaydılar. Kadınların çalışması, kendileri ve aileleri için sadece ilave bir gelir kaynağı olarak görülmekteydi. Kadınlar, ailelerinin geçiminden birinci derecede sorumlu değillerdi ve esas toplumsal kimlikleri kız kardeş, eş veya anne idi. İş hayatında işgal ettikleri pozisyonlar, aile içerisindeki statülerini olumsuz yönde etkilemediği için düşük ücretli ve değişken iş koşullarına katlanabilmekteydiler.

Aynı şekilde gençler de fazladan para veya tecrübe kazanmak, farklı mesleki rolleri denemek gibi nedenlerle iş hayatına girmektedirler. Gelecekte, okulları bitince veya tecrübe kazanınca daha iyi işleri gireceklerini düşündükleri için geleceği olmayan işlerde çalışmayı sorun olarak görmemektedirler. Bundan da öte gençler, sosyal kimliklerini işlerinden değil ailelerinin yönlendirmelerinden almaktaydılar. Bu nedenle çalışmayı daha çok para harcıyabilmenin bir aracı olarak görmekteydiler. Sonuç itibarıyla çalışmak, akranları arasındaki konumlarını yükseltecek para kaynağı ve alınabilecek daha fazla şey anlamına geliyordu.

Gelişmiş endüstri toplumlarında görülen üç temel sosyo-demografik gelişme, giriş düzeyi işçi kaynağını oluşturan bu iki grupta, zamanla hacmen bir küçülme meydana getirmiştir. Bunlardan birincisi, kadınların iş hayatına katılım düzeylerinin gittikçe artmasıdır. Bazı iş kolları kadınlara, para kazanmanın yanında toplumsal konumlarını da geliştirebilecekleri kariyer imkânları sunan işlere dönüşmüştür. İkincisi, artan boşanma oranlarıdır. Bu nedenle kadınlar, ailelerinin geçimlerinden birincil derecede sorumlu duruma gelmişlerdir. Üçüncüsü ise, doğum oranlarının

düşmesi ve eğitim sürelerinin uzamasıdır. Bu gelişme de iş hayatında yer alabilecek gençlerin sayısını azaltmıştır. Başlangıç düzeyi işlerde çalışacak işçilere duyulan yapısal ihtiyaç ile bu ihtiyacı ülke içinden karşılayabilecek sınırlı imkânlar arasındaki dengesizlik göçmenlere olan ihtiyacı daha da artırmıştır.

İkili iş gücü piyasası kuramı, mikroekonomik modelin öngördüğü, rasyonel aktörlerin kendi çıkarlarını gözeterek verdikleri kararları inkâr etmemekle birlikte, bu konuya özel bir vurgu da yapmamaktadır. Endüstrileşmiş ülkelerde yaşayan insanları düşük ücretli işlerden uzaklaştıran olumsuz koşullar; yabancı işçilerin kazanç beklentilerini artırarak, riskleri ve kredi kısıtlamalarını ortadan kaldıracak işlere yerleşme olasılıklarını çoğaltmakta ve hane halklarına, dışarıya gönderdikleri üyelerinin göndereceği parayı kullanma şansı sağlamaktadır. İşverenlerin işçi istihdam etmeye başlaması, uluslararası göçü etkileyen bilgi eksikliği ve diğer kısıtlamaları da ortadan kaldırır ve ailenin gelir imkânını artırmak ve riskleri azaltmak suretiyle göçün hacmini artırır.

Neoklasik ekonomi kuramlarıyla işsel bir çatışması söz konusu olmamakla birlikte, ikili iş gücü piyasası kuramı, mikro düzey karar modellerinden oldukça farklı varsayımlara ve sonuçlara dayanmaktadır:

- Uluslararası iş gücü göçleri büyük ölçüde, gelişmiş ülkelerdeki işverenler veya onlar adına bu ülkelerin hükümetlerince ortaya konan iş gücü talebine dayanmaktadır.

- Göçmen işçilere duyulan gereksinimin, ekonomilerin yapısal özelliklerinden dolayı artması ve bu özelliklerin istihdam pratiklerine, önerilen ücretlerden daha çok yansımaları nedeniyle, uluslararası ücret farklılıkları, iş gücü akımının oluşması bakımından gerek ve yeter şart değildir. Hatta işverenler işçi alırken ücretleri sabit tutma eğilimindedirler.

- Göçmen işçi alan toplumlardaki düşük ücretler, göçmen işçi kaynağının azalması sonucunda yükselmez. Ücretlerin düşük düzeyde seyretmesi, arz ve talepteki değişimleri karşılayan toplumsal ve kurumsal mekânizmalar sayesinde gerçekleşir.

- Göçmen işçi sayısındaki artışlar düşük ücretleri daha da azaltabilir, zira toplumsal ve kurumsal mekânizmalar, ücretlerin yükselmesini kontrol etmekte fakat düşmesini önlememektedir.

- Hükümetler, ücret ve istihdam oranları üzerinde küçük değişimler yaratacak politikalarla uluslararası göç hareketleri üzerinde etki yapamazlar. Göçmenler, modern, endüstri-sonrası ekonomilerin yapılarından kaynaklanan iş gücü talebini karşıladıklarından dolayı, bu talebi etkilemek için ekonomik organizasyonda büyük değişiklikler yapılması gereklidir.

1.5. Dünya Sistemleri Kuramı³⁷³

Immanuel Wallerstein'in, 1974 yılında ortaya koyduğu kuramı esas alan birçok toplumbilim teorisyeni, uluslararası göçün kökenlerini, ulusal ekonomilere özgü ikili iş gücü piyasasından çok 16. yüzyıldan bu yana gelişen ve genişleyen dünya piyasasının yapısı ile ilişkilendirmiştir. Bu kurama göre; kapitalist ekonomik ilişkilerin, kapitalist olmayan "çevre" ülkelere nüfuz etmesi, bu bölgelerde dışarıya göç etmeye eğilimli bir kitleyi ortaya çıkartmaktadır.

Daha yüksek kazanç arzusu ile hareket eden kapitalist firmaların sahipleri veya yöneticileri, dünyanın çevre olarak tabir edilen bölgelerindeki fakir ülkelere arazi, hammadde, iş gücü ve yeni pazarlar bulmak amacıyla gitmektedirler. Geçmişte, bu faaliyetler sömürge rejimleri aracılığı ile yürütülmekteydi. Günümüzde ise bu sistemin işlemesi, yeni-sömürgeci yönetimler ve çokuluslu şirketler tarafından, söz konusu ülkelerdeki, kendileri de kapitalist olan veya ülkesinin kaynaklarını uygun koşullarda küresel şirketlere sunan ulusal elitler aracılığı ile mümkün kılınmaktadır.

Dünya sistemleri kuramına göre göç, çevre ülkelerde kapitalist gelişme sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bozulma ve alt üst olan sosyo-ekonomik yapının doğal bir sonucudur. Kapitalizmin, "merkez" olarak bilinen Batı Avrupa,

³⁷³ Aynı zamanda bir ekonomi ve uluslararası ilişkiler kuramı olan Dünya Sistemleri Kuramı hakkında detaylı değerlendirmeler için bkz. Zafer Cirhinliçli, **Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, ss. 161-194. ve Fuat Ercan, **Modernizm, Kapitalizm ve Az gelişmişlik**, 2. Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 141-144.

Kuzey Amerika, Avustralya ve Japonya'dan dışarıya doğru genişlemesi, dünyanın ve dünya nüfusunun giderek artan bölümünün pazar ekonomisine dâhil edilmesini sağlamaktadır. Çevre olarak bilinen bölgelerdeki arazi, hammadde ve emeğin dünya pazar ekonomisinin etkisi ve denetimi altına girmesi, kaçınılmaz olarak yeni göç akımları oluşmakta ve bu akımların büyük bir kısmı dış ülkelere yönelmektedir.

a. Arazi: Çevre ülkelerdeki büyük kapitalist çiftçiler; mevcut tarımsal olanaklardan daha fazla kazanç elde edebilmek ve küresel ürün pazarında rekabet edebilmek için sahip oldukları arazileri birleştirmek, üretimi makineleştirmek, ihracata yönelik ürünleri ekmek gibi yöntemleri ve gübre, ilaç ve yüksek verimli tohumlar gibi endüstriyel ürün girdilerini kullanmaya çaba gösterirler. Arazilerin birleştirilmesi, miras ve intifa hakkına (*mülkiyeti başkasına ait olan bir şeyin tüm gelirini alma hakkı*) dayanan geleneksel toprak mülkiyeti sistemini ortadan kaldırmakta; tarımda makineleşmenin artması ise birçok tarım işçisinin işsiz kalmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, hammadde olarak kullanılan temel ürünlerin (soya, pamuk vb.) ihracata yönelik üretimlerine ağırlık verilmesi, daha ziyade geçimlik olarak kullanılan yiyecek ürünlerine dayalı sosyo-ekonomik ilişkilerin temellerini sarsmaktadır. Ayrıca, modern girdilerin kullanılması neticesinde düşük maliyetle daha fazla ürün elde edilmesi, kapitalist olmayan küçük çiftçilerin yerel pazarların dışında kalmasına sebep olmaktadır. Bütün bu etkiler, topraktan ve tarımsal üretim sürecinden koparılmış ve bulunduğu yerle -çoğu zaman ülkesiyle- bağları zayıflamış olan önemli miktarda iş gücünün açığa çıkmasını sağlamaktadır.

b. Hammadde: Hammaddelerin küresel pazarlara sunulması süreci, ücretli iş gücüne dayalı endüstriyel yöntemleri gerekli kılmaktadır. Eski köylülere, ücretli fabrika işçiliği imkânı sağlanması; karşılıklılık ve belirli rollere dayalı geleneksel sosyo-ekonomik yapılanmayı ortadan kaldırarak bunun yerine, bireyselci bir anlayışa, özel kazanca ve sosyal değişime neden olan yeni iş gücü piyasasını ortaya çıkarır. Bu trendler, gelişmekte olan bölgelerdeki iş gücünün coğrafi hareketliliğini artırmalarının yanında, çoğunlukla uluslararası hareketliliğin de artmasına neden olmaktadır.

c. İş Gücü: Merkez kapitalist ülkelerin firmaları, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük ücretli iş gücünden yararlanabilmek için genellikle yandaş yönetimler tarafından kendilerine sağlanan ve ihracata yönelik üretim yapılan özel bölgelerde (serbest bölge) montaj sanayine dayalı fabrikalar kurmaktadır. Fabrika işçilerine duyulan ihtiyaç, yerel iş gücü piyasasını geliştirirken geleneksel üretim ilişkilerini zayıflatır. Bu iş gücü talebinin önemli bir kısmı kadın iş gücüne dayanmaktadır. Kadın iş gücünün artması, erkeklerin çalışma imkânlarını kısıtladığı gibi fabrika işlerinin çaba ve dikkat gerektiren düşük ücretli işler olması, kadınların buralarda birkaç yıl çalıştıktan sonra yeni imkânlar aramak için ayrılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, yabancı sermayeli fabrikaların çevre ülkelerine girerek yerel ürünlerle rekabete girişmesi, köylülüğe dayalı ekonominin temellerini sarsmaktadır. Kapitalist üretimin; kadın iş gücüne yönelerek erkeklerin çalışma imkânlarını azaltması, her ne kadar ömür boyu sürecek bir gelir sağlamasa da kadınları sosyal hayata ve modern tüketime yönlendirmesi, sosyal ve ekonomik olarak köklerinden kopmuş ve dolayısıyla göç etmeye meyilli bir kesimin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Aynı kapitalist süreç, çevre ülkelerde, bir yandan göçmen üretirken bir yandan da göçmenleri gelişmiş ülkelere çekmektedir. Pazar ekonomisine geçiş süreciyle birlikte yerinden edilen insanların bir kısmı, ülkelerindeki kentleşme sürecini hızlandıracak biçimde şehirlere göç etse de önemli bir kısmı kaçınılmaz olarak ülke dışına yönelmektedir. Çünkü küreselleşme süreci, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında maddi ve düşünsel bazı bağların oluşmasını sağlamaktadır.

Bununla birlikte, ekonomik küreselleşmeyi yaratan yabancı yatırımlar, genellikle dünyada az sayıda bulunan global kentlerden yönlendirilmektedir. Bu tarz global kentler ise yapısal karakterleri gereği yoğun bir göçmen iş gücüne ihtiyaç duymaktadır.

d. Maddi Bağlar: Kapitalist merkez ülkeler; malları ve makineleri sevk etmek, hammaddeleri çıkartmak ve ihraç etmek, işleri koordine etmek ve çevre ülkelerdeki montaj sanayini yönetmek için, yatırım yaptıkları ülkelerde taşıma ve iletişim ağlarının kurulması ve güçlendirilmesine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ağlar; sadece malların, ürünlerin, bilginin veya paranın iletimine yardımcı olmazlar, aynı

zamanda belirli bir uluslararası güzergâhta, insanların ulaşım maliyetlerini de düşürürler. Yatırımların ve küreselleşmenin, taşımacılık ve iletişim alt yapısının kurulmasını zorunlu kılması nedeniyle uluslararası iş gücü hareketi de genellikle malların ve sermayenin izlediği güzergâhı takip eder. Ancak, bu hareket ters yönde gelişir.

e. Düşünsel (İdeolojik) Bağlar: Ekonomik küreselleşme süreci, merkezdeki kapitalist ülkeler ile bu ülkelerin gelişmekte olan dünyadaki etki sahaları (hinterland) arasında kültürel bağlantılar da yaratmaktadır. Birçok durumda, bu kültürel bağlantılar çok eskiye dayanmakta ve genellikle merkez ülkeler tarafından çevre ülkelerinde yönetim ve eğitim sistemi bağlamında oluşturulmuş olan sömürge geçmişini yansıtmaktadır. Örneğin, Senegal vatandaşları Fransızca öğrenmekte, Fransız tipi liselerde okumakta ve ekonomik işlemlerini son zamanlara kadar Fransız frangıyla yürütmekteydiler. Benzer şekilde, Hintliler ve Pakistanlılar da İngilizce öğrenmekte, okullarda İngiliz tarzı dereceler almakta ve İngiliz Milletler Topluluğu'na üyeliklerini sürdürmektedirler. Sömürge geçmişinin olmadığı durumlarda dahi ekonomik yayılma çok derin bir hâl alabilmektedir. Örneğin, Meksikalılar arasında, Amerikan üniversitelerinde okuma, İngilizce konuşma ve Amerikan tüketim tarzını yakından takip etme gibi özellikler gittikçe artan bir şekilde gözlenmektedir.

Bu düşünsel ve kültürel bağlantılar, merkez ülkeler tarafından yönlendirilen kitle iletişim araçları ve reklâm kampanyaları sayesinde daha da güçlendirilmektedir. ABD, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi ülkelere yayın yapan televizyonlarda yayımlanan programlar, gelişmiş dünyanın yaşam standartları ve yaşam tarzı konusunda bilgilendirmede bulunmakta ve yabancı reklâm ajansları tarafından hazırlanan reklâmlar, modern tüketim alışkanlıkları ve beğenileri konusunda çevre ülkelerde yaşayan insanlara telkinlerde bulunmaktadır. Merkez ülkelerin dillerinin ve kültürel kalıplarının yayılması ve modern tüketim eğilimlerinin yaygınlaşması ile uluslararası göçü belirli merkez ülkelere yönlendiren taşımacılık ve iletişim altyapısının ortaya çıkış süreçleri karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir.

f. Küresel Kentler: Sayıları göreceli olarak az olsa da dünya ekonomisi; bankacılık, finans, yönetim, mesleki hizmetler ve yüksek teknoloji üretimi gibi

konularda çok gelişmiş bulunan şehir merkezlerinden yönetilmektedir. Bu anlamda küresel kentler, ABD’de New York, Chicago, Los Angeles ve Miami’yi, Avrupa’da Londra, Paris, Frankfurt ve Milano’yu, Pasifik’te ise Tokyo, Osaka ve Sidney gibi kentleri içermektedir. Bu küresel kentlerde yüksek bir refah seviyesine ulaşılması ve üstün vasıflı iş gücünün buralarda yoğunlaşması, hizmetler sektöründe çalışacak çok sayıda vasıfsız iş gücü (garson, bahçıvan, otel personeli, ev hizmetçisi vb.) ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda; ağır sanayi üretiminin denizaşırı ülkelere kaydırılması, buna karşın merkez ülkelerde elektronik, bilgisayar ve iletişim gibi yüksek teknolojiye dayanan sektörlerin büyümesiyle birlikte, sağlık ve eğitim gibi hizmet sektörlerinin genişlemesi, en üst ve en alt düzeylerde yüksek, orta düzeyde ise düşük miktarda iş gücü talebi doğuran bölünmüş (ikili) bir iş gücü piyasası ortaya çıkarmaktadır.

Merkez ülkelerin düşük eğitilmiş vatandaşlarının, mesleki hiyerarşinin alt basamağındaki düşük ücretli işleri kabul etmemekte direnmesi, göçmenlere duyulan ihtiyacı daha da körüklemektedir. Bu arada, yerli nüfustan iyi eğitilmiş kişiler ve vasıflı yabancıların mesleki hiyerarşinin en üst basamağındaki yüksek kazançlı işlere egemen olması ve bunlar arasında refah seviyesinin yüksekliği de yine hizmetler sektöründe çalışacak göçmenlere duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Mütevazı bir eğitim seviyesine sahip olan yerli işçilerin, orta sınıf işlere tutunmaya çalışmaları, küresel şehirlerden dışarıya göç etmelerine veya sosyal sigorta programlarının desteğine sığınmalarına neden olmaktadır.

Uluslararası göçün, genişleyen küresel pazarın siyasal ve ekonomik yapılanmasını takip ettiğini öne süren Dünya Sistemleri Kuramı, altı adet belirgin hipotez öne sürmektedir:

- Uluslararası göç, kapitalist piyasaların gelişmekte olan ülkelerdeki oluşum sürecinin doğal bir sonucudur. Küresel ekonominin çevre bölgelere yayılması uluslararası nüfus hareketlerinde katalizör görevi görmektedir.

- Uluslararası iş gücü akımı, uluslararası sermayenin ve malların izlediği akış güzergâhını izlemektedir, ancak bu akım ters yönde gelişmektedir. Kapitalist yatırımlar, çevre olarak nitelenen ülkelerde köklerinden kopmuş, göçe hazır bir nüfus

yaratmakta ve aynı zamanda merkez ülkelerle çevre arasında, uluslararası nüfus hareketlerini yönlendiren güçlü maddi ve kültürel bağlar oluşturmaktadır.

- Uluslararası göç, genellikle geçmişin sömürgeci güçleri ile onların eski sömürgeleri arasında, geçmişte oluşturulan kültürel, dilsel ve idari bağlar ile yatırım, ulaşım ve iletişim alanındaki bağlantıların sonucu olarak ortaya çıkar. Sömürgecilikten arta kalan ve dış rekabetten bağımsız bu yapılanmalar, kendine özgü ulus ötesi pazarları ve kültürel sistemleri yaratmaktadırlar.

- Uluslararası göçün, piyasa ekonomisinin küreselleşmesinden doğduğu düşünüldüğünde, hükümetlerin göç oranlarını etkilemesinin yolu, çok uluslu şirketlerin denizaşırı yatırımlarını düzenlemek, malların ve sermayenin uluslararası düzeydeki akışını kontrol etmekten geçmektedir. Ancak, bu tarz politikalar uygulanabilirlikten uzak gözükmektedir. Çünkü bu politikaları uygulamak; uluslararası ticaret anlaşmazlıklarını artırma, dünyada ekonomik bir gerilemeye yol açma ve ayrıca çokuluslu şirketlerin etkisindeki siyasal güçlerin engelleri ile karşılaşma riskleri nedeniyle oldukça zordur.

- Kapitalist ülkelerin hükümetleri, dış yatırımlarını korumak ve yatırım yaptıkları ülkelerde küresel pazar ekonomisinin genişlemesine yandaş olan hükümetleri desteklemek amacıyla gerekli durumlarda siyasi ve askerî müdahaleler yapmaktadırlar. Bu müdahaleler başarısızlığa uğradığında ise uluslararası göçün farklı bir şeklini oluşturan ve merkez ülkelere yönelen mülteci akımları meydana gelmektedir.

- Sonuç olarak; uluslararası göç, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam oranları arasındaki farklılıktan çok küresel ekonominin yapısından ve pazar oluşturma dinamiklerinden kaynaklanmaktadır.

2-Uluslararası Göçün Sürekliliğini Açıklamaya Çalışan Kuramlar

Uluslararası göç; bireysel kazancın artırılması, hane halkı gelirineline yönelik risklerin azaltılması, işverenlerin düşük ücretli işçilere duyduğu ihtiyacı karşılamaya yönelik programlar uygulanması, uluslararası ekonomik yayılmacılık sonucunda köylülerin köksüzleştirilerek yerlerinden edilmesi ya da bütün bunların bileşiminden

oluşan sebeplerle başlayabilmektedir. Fakat, uluslararası göçü başlatan sebeplerle, göçün zaman ve mekân açısından devamlılığını sağlayan koşullar birbirlerinden oldukça farklılık göstermektedir.

Ücret farklılıkları, göreceli riskler, ucuz işçi bulma çabaları ve ekonomik yayılmacılık insanları göçe zorlayan sebepler olmaya devam ederken; göç akımları bir kez başladıktan sonra ise göç konusuna bağımsız olarak etki eden göçmen ağlarının yaygınlaşması, uluslararası göçü destekleyen bazı kurumsal yapıların gelişmesi ve göç alan ülkelerde “iş” kavramının sosyal içeriğinin değişmesi gibi yeni koşullar ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşümün genel sonucu olarak yeni göç hareketleri ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, “kümülatif nedensellik” olarak adlandırılmaktadır.

2.1. Göçmen Ağları (Network) Kuramı

Göçmen ağları; kaynak veya hedef bölgelerdeki göçmenleri, eski göçmenleri ve göçmen olmayan kişileri akrabalık, arkadaşlık ve ortak köken ilişkileriyle birbirine bağlayan kişiler arası bağlantılardır. Bu bağlantılar, hem göçün maliyetini ve risklerini azaltarak (*gerek ekonomik, gerekse de psiko-sosyal açıdan*) hem de göçten beklenen geri dönüşümü artırarak uluslararası göç olasılığını yükseltmektedir. Bu türdeki bağlantılar, insanların gittikleri yerde iş bulmalarını kolaylaştıran “sosyal sermaye”nin bir çeşidini oluştururlar. Göçmen sayısı bir kez kritik eşiği aştığında; göçmen ağlarının büyümesi, göçün maliyetini ve risklerini azaltarak göç olasılığını artıracak ve yeni göçlere sebep olacaktır. Bu durumda göç ağları daha da büyüyecektir. Göç eğilimi zamanla, göç veren ülkelerin daha geniş katmanlarına yayılacaktır.

a. Maliyetlerin Düşmesi: Yeni bir yere ilk defa giden göçmenlerin tutunabilecekleri sosyal bağlar olmadığından, onlar için göç oldukça yüksek maliyetli olacaktır. **Özellikle bu göç, yasa dışı yollardan gerçekleştiriliyorsa maliyetler daha da yükselecektir.** İlk göçmenlerin gidişiyile birlikte, geride bıraktıkları arkadaşları ve akrabalarının olası göçleri ise daha az maliyetle gerçekleşecektir. Akrabalık ve arkadaşlığın doğası gereği, her yeni göçmen, kaynak ülkedeki bir grup insan için hedef ülkeyle kurulan yeni bir sosyal bağ anlamına gelecektir. Göçmenler ile göçmen olmayanlar arasında, kaçınılmaz olarak var olan

arkadaşlık ve akrabalık gibi bağlardan kaynaklanan ve açıkça dile getirilmeyen bir takım zorunluluklar nedeniyle, henüz göç etmemiş kişilerin göç etmeleri hâlinde yeni gidecekleri ülkede iş bulma ve diğer konularda yardım alabilecekleri kişilerin varlığını bilmeleri göçü cazip hâle getirebilmektedir.

Kaynak ülkedeki ağ bağlantılarının kritik eşiğe ulaşması, göçün, belirli bir toplumsal doygunluğa ulaşmaya kadar kendi kendini devam ettirebilir hâle gelmesine neden olmaktadır. Her yeni göçmen, sonraki dönemde göç edecek arkadaşları ve akrabalarının göç maliyetini azaltacak bir etki yapacak ve bu ilişkiler ağı zincirleme reaksiyon şeklinde devam edecektir.

b. Risklerin Azalması: Göçmen ilişki ağları, hane halkı gelirine yönelik risklerin azaltılması ve gelir imkânlarının artırılması açısından da uluslararası göçü olağanüstü çekici hâle getirmektedir. Göçmen ağları tam olarak geliştiğinde, söz konusu topluluktaki birçok birey için göç etmek, gidilecek ülkede iş bulmada sağlanacak kolaylık ve güvenli bir gelir kaynağı anlamı taşıyacaktır. Göçün maliyetlerinin azalarak devam ettiği süreç boyunca, göçmen ağlarının kendi kendini sürdürebilir şekilde büyümesi, kuramsal olarak, risklerin azalarak devam etmesi süreci ile açıklanabilir. Her yeni göçmen, ağları daha da genişletecek ve ilişki içinde olduğu kişilerin olası göçlerinin risklerini azaltacaktır. Sonuç olarak, göçün neredeyse risksiz ve maliyetsiz hâle gelmesiyle aileler, iş gücü kaynaklarını göç aracılığıyla değerlendirmeyi tercih eder hâle geleceklerdir.

Bu dinamik kuram, uluslararası göçü, bireysel veya hane halkının tercihleri olarak ele alan bakış açısını kabul etmekle birlikte; göç hareketinin bir kez başladığında, sistematik olarak sonraki göç sürecini de etkilediğini ve bu süreçte göçe karar verme durumundaki kişilerin göç etme olasılığını artırdığını öne sürmektedir. Göçü, kendi kendini sürdürür bir yayılma süreci olarak ele almak, bu sosyolojik gerçeği, bir genel denge analizi biçiminde inceleyen çalışmalardan çok farklı sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Bunlar:

- Uluslararası göç bir kez başladığında oluşan ağ bağlantıları, zaman içerisinde, kaynak ülkede göç etmek isteyen her insanın sorunsuz biçimde göç edebileceği bir hâle gelene kadar devam eder ve daha sonra göç eğilimi azalmaya başlar.

- İki ülke arasındaki göç akımının büyüklüğü ile ücret farklılıkları ve istihdam oranları arasında güçlü bir bağ yoktur. Çünkü bu değişkenler üzerinde etkili olan unsurlar, göçmen ağlarının maliyetleri ve riskleri azaltan etkisi nedeniyle her geçen gün önemsizleşmektedir.

- Göçmen ağlarının oluşması ve genişlemesi ile birlikte uluslararası göç kurumsallaşmaktadır. Bu durum, göçmen ağlarını göçe neden olan bireysel ve yapısal faktörlerden bağımsız yeni bir faktör hâline getirmektedir.

- Göçmen ağları büyüdükçe ve göç maliyetleri ve riskleri düştükçe, göç akımı, sosyo-ekonomik olarak daha az seçici bir hâle gelmekte ve göç veren toplumu daha fazla yansıtmaktadır.

- Göçmen ağları oluştuktan sonra, göç alan ülkelerin hükümetlerinin bu ağları kontrol edebilmeleri oldukça güçtür. Çünkü bu ağlar, hükümetlerin etki alanının çok dışında meydana gelmekte ve nasıl bir politika uygulanırsa uygulansın etki yaratmamaktadır.

- Göçmenlere, kendi ülkelerindeki yakınlarını yanlarına alma hakkı veren “aile birleşmesi” gibi bazı politikalar, göçmen ağlarını daha da güçlendirici bir etki yapmaktadır.

2.2. Kurumsal Kuram

Uluslararası göç başladığında, zengin ülkelere gitmek isteyen insanlar ile bu ülkelerin verdikleri sınırlı sayıdaki göçmen vizeleri arasındaki dengesizlikten doğan ihtiyacı karşılamak üzere, çeşitli özel kuruluşlar ve gönüllü organizasyonlar ortaya çıkmaktadır. Bu dengesizlik ve merkez ülkelerin insanları dışarıda tutmak için koydukları engeller, bazı girişimciler ve kuruluşlar için kârlı bir alan yaratmakta ve bazen bu faaliyetler bir çeşit karaborsaya dönüşmektedir. Bu şekilde oluşan yer altı piyasasının yarattığı ve insanları istismar eden koşullar, hedef ülkelerde, gönüllü insan hakları kuruluşlarının ortaya çıkmasına ve yasal ve yasa dışı göçmenlerin haklarının ve onlara yönelik davranışın iyileştirilmesi çabalarının artmasına neden olmaktadır.

Kâr amaçlı organizasyonlar ve özel girişimciler, belli bir ücret karşılığında göçmenlere çok geniş bir yelpazede hizmetler vererek bir yer altı piyasası oluşturmaktadır. Sınırlardan gizlice geçirme, ülke içerisinde bir yerden bir yere gizlice nakletme, göçmenlerin bazı işverenler ile irtibatını sağlama, sahte vize ve doküman sağlama, hedef ülke vatandaşları veya bu ülkede yasal yollardan bulunan kişilerle evlilikler organize etme, geçici olarak barınacak yer temin etme, hedef ülkedeki kredi şartları ve diğer olanaklar konusunda yardım sağlama bu hizmetlerden bazılarıdır.

İnsan hakları savunucusu gruplar da göçmenlere barınma, hukuki danışmanlık, yasal belgeleri temin etme konusunda bilgilendirme ve hatta ülkedeki kanun uygulayıcısı konumundaki otoritelere karşı koruma ve saklama gibi yardımlar yapmaktadır. Zaman içinde; bu kişi, firma veya kuruluşlar, göçmenler tarafından çok iyi tanınmakta ve göçmenlerin yabancı iş gücüne katılmasında farklı bir sosyal sermaye yaratacak şekilde kurumsallaşarak kalıcı hâle gelmektedir.

Aşamalı olarak yapılan kuruluşların, organizasyonların ve göçmenlerin yasal veya yasa dışı yollardan girişini düzenleyen girişimcilerin varlığını bilerek öne sürülebilecek hipotezler de mikro düzeydeki kararlara dayalı modellerin hipotezlerinden oldukça farklıdır:

- Uluslararası göçü destekleyen, devamını ve artmasını sağlayan organizasyonlar çoğaldıkça, uluslararası göç akımları daha da kurumsallaşmakta ve bu durum göçü yaratan faktörlerden bağımsız bir faktör hâline gelmektedir.

- Kurumsallaşma sürecinin denetiminin oldukça güç olması nedeniyle, bir kez başladığında uluslararası göçü kontrol etmek, hükümetler için çok zor bir hâl almaktadır. Emniyet birimlerinin gösterdikleri çabalar, yer altı örgütlenmelerinin daha da büyümesine, hoşgörüsüz politikaların uygulanması ise insan hakları örgütlerinin tepki ve direnç göstermelerine sebep olmaktadır.

2.3. Kümülatif Nedensellik Kuramı

Göçmen ağlarının büyümesine ve göçmenleri destekleyen kurumların gelişmesine ek olarak, uluslararası göç zaman içinde kendi kendini devam ettiren ve

artan bir şekilde yeni göç hareketleri oluşturan bir süreci harekete geçirir. Bu süreç, “kümülatif (biriktirici) nedensellik” olarak adlandırılmaktadır. Her göç hareketi, bir sonraki dönemde, göç kararı verilecek toplumsal çerçeveyi göçü artıracak biçimde etkileyecektir. Bu kapsamda sosyal bilimciler, göçün kümülatif özelliğini etkileyen altı etkenden söz etmektedirler. Bunlar; gelir dağılımı, toprağın paylaşımı, tarımsal üretimin örgütlenme biçimi, göç kültürü, insan sermayesinin bölgesel dağılımı ve “iş” kavramının toplumsal anlamıdır. Bunlara bazı başka eklemeler de yapabilmek mümkündür.

a. Gelir Dağılımı: Daha önce de belirtildiği gibi insanlar; sadece mutlak gelirlerini artırmak veya riskleri azaltmak amacıyla değil, gelirlerini kendi çevrelerindeki diğer insanlara göre (referans grupları) göreceli olarak artırmak maksadıyla da göç edebilirler. Bir hane halkının görece yoksunluk duygusu arttıkça göç etme eğilimi de artar. Herhangi bir kişinin, bir topluluktan göç etmeden önceki gelir eşitsizliği, özellikle kırsal kesimde oldukça azdır. Çünkü böyle bir bölgede yaşayan insanlar genelde, dışarıdan bir katkı olmadan minimum geçim standardına yakın düzeyde yaşamlarını sürdürmektedirler. Söz konusu bölgedeki bir veya iki hanenin, yabancı iş gücüne katılacak bireyleri tarafından yollanacak dövizler onların gelirlerini önemli ölçüde artıracaktır. Yukarıda açıklanan uluslararası göçün riskleri ve maliyetleri de dikkate alındığında, ilk göç edenler, yerel gelir dağılımı içerisinde genellikle orta veya yüksek gelir grubuna dâhil olacaklardır.

Bazı ailelerin, göç sayesinde gelirlerini fazlasıyla artırdıklarını görmeleri, gelir dağılımının alt basamağındaki diğer ailelerinin görece yoksunluğunu daha çok artıracak ve onların bir kısmının da göçe yönelmelerine neden olacaktır. Bunun durumunda, gelir eşitsizliği daha da kötüleşecek ve süreç zincirleme biçimde devam edecektir. Gelir eşitsizliği ve görece yoksunluk algılamaları aşamalı bir gelişme seyri izlemektedir. Önceleri düşük düzeydeyken, daha sonraki dönemde dış göç ivmelendikçe yükselmektedir. Bir sonraki aşamada ise hane halkını oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun göçmen iş gücüne katılmasıyla birlikte tekrardan düşerek, hemen hemen tüm ailelerin yabancı iş gücünden faydalanmasıyla en alt seviyeye inmektedir.

b. Toprağın Bölüşümü: Kırsal kesimde yaşayan insanları göçe yönlendiren en önemli etken, göç sayesinde ülkelerinden yeni araziler alabilme imkânı elde edebilmektir. Ancak, dışarıda yaşayan bir göçmen için kendi ülkesinden toprak satın almak prestij değeri taşıyan ya da üretime yönelik bir yatırımdan çok emeklilikte ek bir gelir sağlayacak kaynak anlamına gelmektedir. Uluslararası göçmenler, kazançlarının büyük bölümünü çiftlik arazisi satın almak için harcasalar da yurtdışında çalışmak, yerel tarımsal faaliyetlerden daha kârlı olduğundan topraklarını genellikle nadasa bırakmaktadırlar. Toprağın, bu şekilde kullanılmaması da tarımsal iş gücü talebini azaltarak dış göç baskısını artırmaktadır. Böylece, giderek artan göç, daha fazla insanın toprak alacak para kazanması anlamına geleceğinden göç baskısını zincirleme olarak tetikleyecektir.

c. Tarımsal Üretimin Örgütlenme Biçimi: Göçmenlerin aileleri, arazilerini ekip biçerken diğerlerine göre daha fazla maddi olanaklara sahip oldukları için tarımsal faaliyetlerinde makine, ilaç, sulama, gübre ve verimli tohum gibi sermaye yoğun girdileri daha çok kullanabilmektedirler. Bu nedenle, göçmenlerin aileleri diğerlerine göre daha az işçilikle daha fazla ürün elde edebilmekte ve bu durum yerel iş gücünün işsiz kalmasına ve göçe yönelmelerine sebep olmaktadır. Daha fazla göç, tarımda daha fazla kapitalistleşme ve daha fazla tarım işçisinin işsizliğine neden olacağından daha da fazla göçe neden olacaktır.

d. Göç Kültürü: Göç bir toplulukta yaygınlaştıkça, o toplumdaki değerler ve kültürel algılamalar gelecek dönemdeki göç olasılığını artıracak şekilde bir değişim gösterir. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde yaşayan göçmenlerin beğenileri ve motivasyonlarında da değişiklik gözlenir. İlk başta, para kazanmak gibi sınırlı amaçlarla başka bir ülkeye giden göçmenler, daha iyi şartlara kavuştuktan sonra, yaşam tarzı ve tüketim kültürü olarak daha kapsamlı bir sosyal hareketlilik çerçevesine sahip olmaktadır. Kişiler, bir kez göç ettikten sonra yeni bir göçe daha yatkın olmaktadır.

Toplumsal düzeyde ise göç, insanların davranış biçimleri içerisinde daha da kökleşmekte ve göçle ilişkili değerler o toplumun değerler silsilesinin bir parçası hâline gelmektedir. Bu şartlarda özellikle gençler için göç, -bazı durumlarda buna genç kızlar da dâhildir- toplumsal statülerini yükseltmek için tek yol hâline gelir ve

göç etmek istemeyenler tembel, pısrık ve isteksiz olarak nitelendirilirler. En sonunda, yabancı ülkedeki yaşam koşullarına ilişkin bilgi birikimi o kadar yaygınlaşır ki göç edilen ülke toplumun karakteristiğini oluşturan değerler, duyarlılıklar ve davranış kalıpları göç veren ülkede yer etmeye başlar.

e. İnsan Sermayesinin Bölgesel Dağılımı: Göç, en azından başlangıç aşamasında, kaynak ülkedeki göreceli olarak iyi eğitilmiş, vasıflı, üretken ve yüksek motivasyona sahip kişileri kapsayan seçici bir süreçtir. (Fakat daha sonraki aşamalarda, göçmen ağlarının oluşmasıyla maliyetler ve risklerin azalması sonucu daha az seçici bir konuma gelir.) Devamlı artan göç oranları, göç veren ülkelerin insan sermayesinde azalmaya, göç alan ülkelerde ise artışa sebep olur. Bu durum söz konusu ülkelerin üretim düzeyine de yansır. Zaman içerisinde, göç alan ülkelerde insan sermayesinin birikimi, ekonomik gelişmeyi artırırken, göç veren ülkelerdeki ekonomik durgunluk daha da şiddetlenecektir. Bunun sonucunda, göç veren ülkelerde, göçü yaratan koşullar daha çok hissedilir bir duruma gelecektir. Kırsal bölgelere okullar yapılması ve eğitim düzeyinin artışı da kümülatif göç sürecini güçlendirecek ve insanların şehirlere veya yurtdışına göçlerini artıracaktır.

f. Toplumsal Yaftalama: Göç alan toplumlarda, belirli bir iş koluna hatırı sayılır miktarda göçmenin girmesi, bu işlerin kültürel olarak “göçmen işi” olarak yaftalanmasına ve yerli işçilerin bu işleri tercih etmemesine neden olacaktır. Bu durumda göçmenlere duyulan ihtiyaç daha da artacaktır. Göç; çalışma kavramının sosyal tanımını değiştirerek, belirli mesleklerin ve iş kollarının kültürel olarak yerliler için uygun olmadığı şeklinde damgalanmasına neden olur. Bu damgalama, işin özelliğinden ziyade göçmenlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Örneğin, birçok Avrupa ülkesinde otomobil üretimi “göçmen işi” olarak bilinirken ABD’de yerli işi olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası göçü, kendine has yapısı olan bir kümülatif sosyal süreç olarak ele alan bu kuramın, bir kısmı göçmen ağları kuramına dayanan temel varsayımları şunlardır:

- Kümülatif nedenselliği besleyen mekânizmaların çoğunluğunun hükümetlerin kontrol alanlarından uzak olması ve uluslararası göçün hem göç alan

hem de göç veren ülkelerde yarattığı sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin, denetimi güçleştiren bir iç direnç yaratması nedeniyle göç kontrolü zorlaşmaktadır.

- Bir iş kolunda belirgin miktarda göçmen işçinin yoğunlaşması, o işin “göçmen işi” olarak yaftalanmasına sebep olmakta ve bundan sonra o iş kolunda yerli işçileri çalıştırmak zorlaşmaktadır.

- Göç alan ülkelerdeki hükümetler, zaman zaman meydana gelen işsizlik dönemlerinde bile iş gücü göçünü azaltmakta ve daha önceleri göçmenler tarafından yapılan işlere yerli halkı yerleştirmekte güçlük çekmektedirler. Göç, zamanla yerli işçiler arasında bir değer değişikliği yaratmakta ve “göçmen işçiler” tarafından yapılan işleri kabul etmemektedirler. Böylece, yeniden göçmen işçi almak zorunda kalınmaktadır.

2.4. Göç Sistemleri Kuramı

Dünya sistemleri kuramı, göçmen ağları kuramı, kurumsal kuram ve kümülatif nedensellik kuramının önermelerinin bir çoğu, göç akımlarının zamanla kalıcı bir yapıya dönüştüğünü ve uluslararası bir “göç sistemi” yarattığını öne sürmektedirler. Bu sistemlerin en temel özelliği; malların, sermayenin ve insanların değişiminin belirli ülkeler arasında, diğer ülkelere göre daha yüksek oranda gerçekleşmesidir. Bir uluslararası göç sistemi; genellikle göç alan bir merkez ülke ve buna bağlı olan ve bu ülkeye aşırı derecede göçmen yollayan bir veya birkaç ülkeden oluşmaktadır. Göç sistemi yaklaşımı, her ne kadar yukarıda anılan genellemeler gibi tek başına özel bir kuram oluşturmuyorsa da birkaç ilginç varsayım ve önermeyi içermektedir.

- Fiziksel yakınlıktan çok siyasal ve ekonomik ilişkiler önem arz ettiğinden, bir göç sistemi içerisinde yer alan ülkelerin coğrafi olarak yakın olmaları şart değildir. Fiziksel yakınlığın alışveriş ilişkilerini gözle görülür şekilde artırmasına rağmen, bu durum göçün de artacağı anlamına gelmez. Keza, iki ülke arasındaki mesafenin uzak olması da göçü engelleyecek bir husus olarak görülmemelidir.

- Uluslararası göçte çok kutuplu sistemler de görülebilir. Bu durumda, farklı coğrafyalarda bulunan bir grup merkez ülke aynı ülke veya ülkelerden göç alabilir.

- Bazı uluslar, birden fazla göç sistemine bağlı olabilir; ancak bu çoklu üyelik, göç veren ülkelerde, göç alanlara oranla daha sık görülmektedir.

- Siyasal ve ekonomik koşullar değiştiğinde sistemlerde değişiklikler olabilir. Bu nedenle istikrarlı bir yapıdan söz etmek güçtür. Ülkeler herhangi bir sosyal değişme, ekonomik dalgalanma veya siyasi çalkantı sonucunda sisteme dâhil olabilir ya da belli bir süre sonra sistemden çıkabilirler.

E-Kuramların Değerlendirilmesi

Uluslararası göçün kaynaklarını ve sürekliliğini açıklamaya çalışan kuramlar, farklı düzeylerde yoğunlaşan nedensel mekânizmalara vurgu yapmaktadırlar. Sadece bir düzeyde geçerli olan nedenleri benimsemiş olmaları, bu farklı açıklamaların birbirleriyle çelişecekleri anlamına gelmemelidir. Zaten böyle bir değerlendirme yapabilmenin de imkânı yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi bireylerin fayda-maliyet hesabı yapması, hane halkının iş gücü olanaklarını çeşitlendirmek istemesi veya göç kararlarının verildiği sosyo-ekonomik bağlamın ulusal veya uluslararası düzeyde etkiyen yapısal kuvvetler tarafından belirlenmesi tümüyle olasılık dâhilindedir. Bu nedenle Massey ve Diğerleri; hem yapısal zorlamaların bireysel kararlar üzerindeki etkisini yadsıyan bireysel ve ailevi kararlara dayalı kuramlara, hem de bireysel ve ailevi kararları dışlayan yapısal kuramlara şüpheyile yaklaşılması gerektiğini belirtmektedirler.³⁷⁴

Zira her bakış açısının ortaya koyduğu savlar, kabuller ve varsayımlar politika belirlenmesinde birçok farklı etki yapmaktadır. Hangi modelin hangi şartlarda desteklendiğine bağlı olarak sosyal bilimciler, uluslararası göçü düzenlemede politika belirleyicilere, varış ülkelerindeki ücretleri ve istihdam koşullarını değiştirmeyi, kaynak ülkelerin ekonomik kalkınmalarına yardımcı olmayı, göç veren ülkelerde sosyal sigorta programları oluşturmayı, yine bu ülkelerde gelir adaletsizliğini azaltmayı, gelişmekte olan bölgelerde sermaye piyasasını geliştirmeyi

³⁷⁴ Massey ve diğerleri, **a.g.m.**, ss. 454-455.; Bu çerçevede, bir orta (meso) düzey bağlantısı kurulması gerekliliğine vurgu yapan Faist; göçmen ağı teorisinin bu kapsamda bir başlangıç noktası olabileceğini belirtmektedir. Faist, **a.g.e.**, s. 58. Kuramların ayrıntılı bir biçimde değerlendirmesi için bkz. Massey ve diğerleri, **a.g.m.**, ss. 454-463.; Abadan-Unat, **a.g.e.**, ss. 23-24 ve Faist, **a.g.e.**, ss. 54-58.

ve kredi olanaklarını artırmayı veya bu politikaların bazı kombinasyonlarını önerebilirler. Yahut ekonomik ilişkilerde pazar ekonomisinin gelişmesinin, uluslararası nüfus hareketleri üzerinde yarattığı bazı yapısal zorunluluklar nedeniyle bütün bu programların sonuçsuz kalacağını söyleyebilirler.

Hangi kuram geçerli olursa olsun, günümüzün göç akımlarının hacmi ve çapı ile dünyadaki çok etnikli toplumlarda çeşitlilik gösteren potansiyel iç karışıklık ve çatışmaların ortaya çıkması gibi durumlar göz önüne alındığında, uluslararası göç konusundaki politik kararların önümüzdeki süreçte çok önemli bir rol oynayabileceği ileri sürülebilir. Benzer şekilde, teorik kuramların her birinin göreceli de olsa ampirik açıdan desteklenmesi ve bu bakış açısıyla, söz konusu kuramların entegre edilmesi sosyal bilimcilerin gelecek yıllarda üstlenebilecekleri en önemli görev olacaktır.³⁷⁵

TABLO 50: Modern ve Post-modern Bilim Anlayışı ve Göç.

Modernizm / Pozitivizm	Post-modernizm
Göç ve göçmenlik olmuş bitmiş ve dolayısıyla da her yönüyle kolayca kavranabilir ampirik bir gerçekliktir.	Göç ve göçmenlik olmuş bitmiş ve dolayısıyla da her yönüyle kolayca kavranabilir ampirik bir gerçeklik değil devam etmekte olan bir oluş hâlidir.
Göç sürekli olarak benzer biçimde ve aynı nedenlerle olmaktadır.	Göç farklı biçimlerde olmakta ve farklı nedenlere dayanmaktadır.
Göçün nedenleri saptanabilir çeşitliliktedir.	Göçün nedenleri çok çeşitli olduğundan saptanamaz karmaşıklıktadır.
Göç eden gruplar homojen ve göç biçimleri benzerdir.	Göç eden gruplar heterojen ve göç biçimleri çok çeşitlidir.
Belirli bir tarihsel anda gözlenebilecek farklılıklar geçicidir.	Yapılması gereken asıl şey, göçle ilgili farklılıkların saptanmasıdır.
Asıl olarak farklılıklar değil, benzerlikleri öne çıkartılmalı ve vurgulanmalıdır.	Farklılıkların öne çıkarılması ve vurgulanması gerekmektedir.
Göç tek bir teori ile açıklanabilir / teorileştirilebilir.	Göç konusunda teorileştirme yapılamaz, sadece incelenen örnek özelinde açıklamalar yapılabilir.
Sonuçta makro düzeyde genel geçer önermeler oluşturulabilir.	Sonuçta genel geçer değil, ancak o duruma özgü değerlendirmeler yapılabilir.

Kaynak: Erbaş, **a.g.m.**, s. 34.

³⁷⁵ Massey ve diğerleri, **a.g.m.**, s. 463. Bazı kuramların ampirik olarak sınanmasına yönelik, Massey ve diğerleri, Abadan-Unat ve Faist'in belirttiği örnekler dışında bkz. Corinne Deléchat, "International Migration Dynamics: The Role of Experience and Social Networks", **Labour**, Vol. 15, No. 3, 2001, ss. 457-486. ; Gordon F. De Jong, Aphichat Chamrathirong, Quynh-Giang Tran, "For Beter, For Worse: Life Satisfaction Consequences of Migration", **International Migration Review**, Vol. 36, No. 3, Fall 2002, ss. 838-863. ; Michael Hechter, Satoshi Kanazawa, "Sociological Rational Choice Theory", **Annual Review of Sociology**, Vol. 23, 1997, ss. 191-214.

Buraya kadar aktarmaya çalıştığımız üzere, sosyal bilimler literatüründe, göç olgusunun nedenselliğini ve sürekliliğini açıklamaya çalışan kuramlardan yola çıkarak tek ve bütünsel bir kuram oluşturma arayışları sürmektedir. Bir yandan bu arayışlar devam ederken diğer yandan da dünyayı algılama biçimi olarak “modernizm” ve post-modernizm” ekseninde süren tartışmalar sosyal bilimler metodolojisine yansımakta ve gittikçe karmaşık bir hâle gelen toplumsal süreçlerin genelleyci bir anlayışla çözümlenemeyeceği daha sık gündeme getirilmektedir.³⁷⁶

Erbaş’ın belirttiği gibi; bazı sosyal bilimciler, önceki dönemlerde egemen olan bilim anlayışında benimsenen rasyonellik, eşitlik, özgürlük gibi değerlerin evrensel olmadığını, giderek karmaşıklaşan sosyal dünyanın bilinemeyeceğini ve yapılması gerekenin küçük ve yerel ölçekli çalışmalarla incelenen örneği anlama, betimlemeye yönelik bilimsel faaliyet anlayışını benimsemekte; bazıları ise, tam tersi bir söylemi savunmaktadır.

Birinci gruptakiler, modern dönemin bilim anlayışının özelliği olan “büyük anlatı”ların terk edilmesi ve farklılık, ırk, etnik köken, cinsiyet gibi özgül kimlikler üzerine çalışılması gereğini vurgulamaktadır. İkinci gruptakilerse, günümüzde hâlâ rasyonellik, eşitlik ve özgürlük gibi “evrensel değerlerin” mevcudiyetine inanmakta ve buna bağlı olarak “bütüncül” ya da “totalleştirici”, “meta kuramların” olabilirliğini ve bunun mücadelesinin sürdürülmesi düşüncesini vurgulamaktadırlar.

Sosyal bilimlerin bilim olma özelliğini dahi sorgulanır hâle getirebilecek post-modernist yaklaşım konusundaki tartışmaların derinine inmeden, iki bilim anlayışı arasındaki farkı kısaca şöyle özetleyebiliriz. Modernizm, evrenselci veya genelleyci bilim anlayışı; post-modernizm ise yerelci veya tikelci bilim anlayışıdır. Bu anlayışların göç araştırmaları konusundaki varsayımları ise Tablo 4’te gösterilmiştir.³⁷⁷

³⁷⁶ Bu kapsamda, ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Pauline Marie Rosenau, **Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri**, çev: Tuncay BİRKAN, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

³⁷⁷ Hayriye Erbaş, “Metodoloji Tartışmaları Işığında Göç ve Etnisite”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Dergisi**, Sayı 2, Ankara, 1999, ss. 17-18, 27.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YASA DIŞI GÖÇÜN NEDENLERİ

Göç kavramını tanımlarken de belirttiğimiz gibi göç, çok boyutlu sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle göçe neden olan faktörler de karmaşık ve çok boyutludur. Göçün tanımlanmasında olduğu gibi göçün sebeplerini açıklamaya yönelik olarak da tam bir fikir birliğı bulunmamaktadır.³⁷⁸ Ayrıca, göçe etki eden faktörleri belirlemede konuya hangi gözlemlerle baktığımızın ve göçün hangi türünü veya boyutunu ele aldığımızın da büyük bir etkisi vardır. Çalışmamızın buraya kadar olan bölümünde, yasa dışı göçün nedenlerini ortaya koyabilmek için göçün “yasa dışı” hâle gelmesinin altında yatan tarihsel süreci ve sosyal bilimler literatüründe göç hareketlerinin ortaya çıkışını ve sürekliliğini açıklamaya çalışan kuramları inceledik. Bu bölümde, yasa dışı göçün, dünyada yasal göç olanaklarının azalması sonucu ortaya çıkan bir göç türü olduğu gerçeğinden hareketle, öncelikle genel anlamda göçü yaratan nedenleri ve daha sonra da sadece yasa dışı göçe özgü bazı nedenleri ele alacağız.

Birçok araştırmacı kendince farklı sınıflandırmaya gitmiş olsa da, göçü yaratan sebepleri, genel olarak dört bölümde ele alabiliriz. Bunlar; **sosyo-politik nedenler, sosyo-ekonomik ve demografik nedenler, çevresel nedenler ile sosyo-kültürel ve bireysel nedenlerdir.**

Yasa dışı göç bir güvenlik sorunu olarak, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme sürecinin etkilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte dünya gündemine giren bir olgudur.³⁷⁹ Bu nedenle; göçün nedenlerini incelerken öncelikle, dünya ölçeğinde göçün gerçekleştiğı fiziksel, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik ortam üzerinde küreselleşmenin yarattığı etkileri ele almanın ve küreselleşme ile göç olgusu arasındaki ilişkiyi uygun bir zemine oturtmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

³⁷⁸ Gençler, Yabancı Kaçak İşçilik, s. 1.

³⁷⁹ Bu konunun bir güvenlik sorunu olarak ele alınması ve bu kapsamda güvenilir ve ayrıntılı istatistikî bilgilere ihtiyaç duyulduğu yönünde AB Komisyonu tarafından karar alınması 23 Ocak 1991 tarihine rastlar. Bkz. Valsamis Mitsilegas, “Measuring Irregular Migration: Implications for Law, Policy and Human Rights”, der. Bogusz ve diğeri, **a.g.e.**; s. 30.

A-Küreselleşme ve Göç Nedenleri

Geniş anlamda küreselleşme (Globalizm-Globalleşme); ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan bazı değer ve yapıların, yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya ölçeğinde yayılması anlamını taşımaktadır.³⁸⁰ Başka bir anlatımla küreselleşmeyi; “Batı’nın gerek altyapısal gerekse üstyapısal etkisini bütün dünyaya yayması” biçiminde tanımlayabiliriz. Bu tanımda, altyapı ile kastedilen “kapitalizm”, üst yapı ile kastedilen ise akılcılık (rasyonalizm), laiklik ve demokrasidir.³⁸¹ Ancak, küreselleşmenin belli trendlerin aldığı biçimi mi, yoksa yeni bir çağı mı ifade ettiği tartışmalıdır. Bilimsel ve siyasal tartışmaların bütün taraflarınca kullanılan bu kavramın, çoğu zaman ampirik verilere dayandırılmadan, bilimsel olmaktan çok siyasal bir nitelikte kullanıldığı öne sürülmektedir. Bu açıdan, küreselleşme sürecini ifade etmek için seçilen alan, kavramı kullananların pozisyonlarına göre değişiklik göstermektedir. Marksistler, “ekonomik tek tipleştirme” üzerinde dururken, liberaller mal, hizmet ve sermaye akımlarına, bazıları da kültürel küreselleşmeye vurgu yapmaktadırlar.³⁸²

Bu kapsamda, Oran’ın da belirttiği gibi küreselleşmeyle ilgili birbirine zıt iki temel yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Birinci yaklaşıma göre, “küreselleşme, çağdaşlaşma ve gelişme demektir”, ikinci yaklaşıma göre ise, “küreselleşme, emperyalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır”.

Birinci yaklaşıma göre küreselleşme; önüne geçilemeyecek, üstelik de önüne geçilmemesi ve desteklenmesi gereken bir süreçtir. Zira, küreselleşmenin herkese faydası vardır. Ekonomik bakımdan küreselleşme, dünya kaynaklarının en akılcı ve verimli kullanılmasına olanak sağlayarak dünya ticaretini ve gelişmeyi hızlandırmaktadır. Bu durumun orta vadede, şu anda küreselleşme nedeniyle geçici olarak zarara uğrayanlar da dâhil olmak üzere herkese faydası olacaktır. Küreselleşmenin asıl etkilerinin görüldüğü iletişim alanındaki gelişmeler göz önüne alındığında, bu ekonomik yararın gittikçe artacağı anlaşılabacaktır. Siyasal bakımdan küreselleşme; Batı’nın demokrasi ve insan haklarına dayanan temel değerlerini, bu

³⁸⁰ Mutluer, **a.g.e.**, s. 23.

³⁸¹ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 3. Basım, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 4.

³⁸² Kadir Koçdemir, **Milli Devlet ve Küreselleşme**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 344-346.

tür değerlerin bulunmadığı ya da yeterince yaygın olmadığı az gelişmiş ülkelere taşıyarak ve iletişim alanındaki gelişmeler sayesinde demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendirerek demokrasinin yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Uluslararası düzen bakımından ise Batı düzeninin dünyaya egemen olması, tarihin ve ideolojik kavgaların sona ermesi anlamına geleceğinden, temel çatışmalar ortadan kalkacak ve olası sürtüşmeler “Yeni Dünya Düzeni” içerisinde “Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü” yoluyla denetim altına alınacaktır. Kısaca, dünyaya bir Batı Barışı (Pax Occidentalis) egemen olacaktır.

Küreselleşmenin, emperyalizmin 21. yüzyıl başındaki adı olduğunu savunan ikinci yaklaşıma göre, bu kavram ekonomik açıdan, Batı'nın ekonomik düzeni olan kapitalizmin dünyaya yayılma çabasıdır. Amaç, “Açık Kapı” politikasıyla tüm dünyayı kapitalizmin pazarı hâline getirmektir. Bu ilişki, “Eşitsiz Değişim” esasına dayandığı için, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki emperyalizm döneminde olduğu gibi az gelişmiş dünyanın aleyhinedir. Küreselleşme sonucunda, dünyadaki gelir dağılımı ürkütücü biçimde bozulmaktadır ve bu durum az gelişmiş bölgelerin kesin biçimde sömürgeleştirilmesine yol açacaktır. İşsizliğin artması ve toplumsal güvenliğin azalması bu yeni sömürgeleştirme düzeninin göstergeleridir. Siyasal bakımdan, küreselleşmenin getirdiği demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar bir aldatmacadır. Bu kavramlar, iç dinamikler sonucunda ortaya çıkmadıkları için az gelişmiş ülkelerde daha fazla çatışmalara yol açmaktadır. Ayrıca, Batılı ülkeler bu kavramları az gelişmiş ülkelerin içişlerine müdahale etmek ve bu ülkelerdeki ulus devlet yapısını zayıflatarak amaçlarına kolayca ulaşmak için kullanılmaktadır. Bunun da ötesinde, az gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksullaşma, güçlü lider isteklerini ortaya çıkararak baskıcı rejimlerin kurulmasına yol açmaktadır. Uluslararası düzen bakımından ise, küreselleşmenin başlıca sloganı olan “Yeni Dünya Düzeni” kavramı, aslında tam manasıyla bir düzensizliğin ve kaosun adıdır. 1990'larda uluslararası çatışmaların artması ve şiddetlenmesi bu durumu açıkça göstermektedir.³⁸³

Kongar; küreselleşmenin iki temel kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bunların ilki teknolojik, ikincisi ise siyasaldır. Küreselleşme öncelikle, iletişim (telefon) ve bilişim (bilgisayar) teknolojilerindeki devrimlerin birleşmesiyle ortaya çıkan yepyeni

³⁸³ Oran, a.g.e., s. 1-3.

bir “İletişim ve Bilişim Devrimi”nin (İnternet) sonucudur. Küreselleşmenin ikinci kaynağı ise SSCB’nin çökmesidir. 1945 yılından 1989-1991 yılları arasında Sovyetlerin yıkılma sürecine kadar, ABD’nin liderliğindeki Batı ile SSCB’nin liderliğindeki Doğu arasındaki rekabet dünyadaki her şeyi belirlemiştir. SSCB’nin çöküş nedenlerinin başında, Batı’dan kaynaklanan İletişim ve Bilişim Devriminin Sovyetlerin kendisini Batı’dan soyutlamak için etrafını sardığı demir perdeyi uzaydan aşarak, özgürlükleri ve tüketim toplumu normlarını burada yaşayan insanlara aktarması gelmektedir. İkinci neden ise ekonomideki üretim verimliliğinin düşük olması ve üretim yapısının, toplumda yükselen tüketim beklentisine uyulanamaması sonucu yaşanan ekonomik çöküştür. Bu çöküşte, bloklar arasında yaşanan müthiş silahlanma yarışının ekonomi üzerine getirdiği olağanüstü yük de önemli bir rol oynamıştır.³⁸⁴

Günümüzde bir ideoloji hâline gelen globalizme göre, toplumla ilgili eski “modern” algılamaların ötesinde, bu algılamaları geçersiz kılan radikal bir dönüşüm söz konusudur. Bu bakımdan küreselleşme modernleşmenin ileri bir safhası değil, bizzat ona meydan okuyan yepyeni bir durumdur. Küreselleşmenin belirtileri ve yansımaları olarak; üretimin uluslararası bir nitelik kazanması, şirket birleşmeleri yoluyla küresel aktörlerin ortaya çıkışı, ticaretin önündeki fiziki ve hukuki engellerin ortadan kalkması, dünya ticaretinin dünya üretiminden daha hızlı artması, mekânın aşılmasının ucuzlaması, ekonominin ve uluslararası sermaye piyasalarının deregülasyonu, döviz ve sermaye hareketlerinin dünya çapında yaygınlaşması, sermayenin milli devlet sınırlarından bağımsız biçimde konsantrasyonu ve merkezileşmesi, çok uluslu ya da trans-nasyonal (ulus üstü) holdinglerin sayısının ve büyüklüğünün artması, bilginin işlenmesi ve aktarılmasının hız ve maliyet bakımından kolaylaşması, karşılıklı etkileşim ve bağımlılık derecesinin artması gibi gelişmeler gösterilmektedir. Kısaca, sosyal faaliyetlerin mekân ve zaman itibarı ile milli devlet sınırlarını aşması, ulus üstü kurumların ortaya çıkışı, kültürel kalıpların farklılaşması ve bunların meydana geldiği sürecin derinlik, hız ve etki alanı itibarıyla

³⁸⁴ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 2002, s. 18-22.

modernleşmenin geleneksel biçimlerinden farklılığı küreselleşmenin ayırt edici unsurlarıdır.³⁸⁵

Son derece karmaşık bir niteliğe sahip olan küreselleşme, hem siyasal hem ekonomik hem de kültürel öğelerden oluşmaktadır. Küreselleşmenin siyasal ayağı ABD'nin siyasal liderliğine ve dünya jandarmalığına dayanmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik ayağı ise uluslararası sermayenin egemenliği anlamına gelmektedir. Uluslararası piyasada dolaşan 1,5 trilyon dolar (Türkiye'nin ulusal gelirinin on katı kadar) dolayındaki para, neyin, nerde üretileceğini, işçi ücretlerini, tüketim ve üretim mallarının fiyatlarını belirlemekte ve ayrıca borsaları da etkilemektedir. Bu sermayenin büyük bir bölümü ise ABD'nin kontrolündedir.

Küreselleşmenin üçüncü ayağı olan kültürel ayak ise kendini birbirini dengeleyen iki şekilde göstermektedir. Kültür ayağının birinci kolu, tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyadaki egemenliğine dayanmaktadır. Bütün dünyadaki insanlar, aynı gazozu (Coca Cola veya Pepsi) içmekte, aynı köfteyi (McDonalds veya Burger King hamburgeri) yemekte, aynı pantolonu (Lewis veya Wrangler) ve aynı ayakkabıyı (Nike, Adidas vs.) giymektedir. Yani tekdüze bir tüketim kültürünün egemenliği, uluslararası büyük şirketlerin ya da başka bir deyişle markaların egemenliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tüketim kültürü, sadece ilanlarda ve reklâmlarda değil, medyanın hemen her dalında, her sanat ve kültür etkinliğinde empoze edilmektedir. Küreselleşmenin kültürel ayağının ikinci kolu da dünyamıza, birincinin tam zıddı biçimde, mikro-milliyetçilik ve mikro-dincilik şeklinde yansımaktadır. Milliyet, ırk, din, mezhep, dil, diyalekt, hatta coğrafya farklarına göre, içinde yaşadığı geniş toplumdan farklılık gösteren her gruba, siyasal olarak ayrı ve özerk bir yapı önerilmesi, bu alt kültür gruplarının, ait oldukları siyasal birlikten koparılması eğilimi ön plana çıkartılmaktadır.³⁸⁶

Küreselleşme ile ilgili tartışmalarda öne çıkan diğer bir husus da küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığıdır. Küreselleşme, dünyanın yaşadığı Tarım ve Endüstri Devrimlerinden sonra ortaya çıkan üçüncü büyük devrimin, İletişim-

³⁸⁵ Koçdemir, **a.g.e.**, ss. 346-347.

³⁸⁶ Kongar, **a.g.e.**, ss. 23-27.

Bilişim Devriminin görüntülerinden biridir.³⁸⁷ Batı'nın yayılarak kendi değerleri çerçevesinde dünyayı yeniden örgütlemesi ve bir "Dünya Sistemi" durumuna yükselmesi, ikinci bölümde de değinildiği üzere, üç dönem hâlinde ortaya çıkmıştır (Tablo 5).

TABLO 51: Dünya Tarihinde Küreselleşme Dönemleri.

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantilizm.	Sanayileşme ve doğurduğu gereksinimler	1970'lerde çokuluslu şirketler, 1980'lerde İletişim Devrimi, 1990'larda Batı'nın rakibinin kalmaması
Yöntem	Önce kaşifler, sonra askeri işgal.	Önce misyonerler, sonra kaşifler, daha sonra ticaret şirketleri ve en sonunda işgal.	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı'nın dinini gösterme.	"Beyaz Adamın Yükümlülüğü", "Uygarlaştırıcı Görev", ırkçı teoriler.	"En yüksek uygarlık düzeyi", "Uluslararası topluluğun iradesi", "Piyasanın gizli eli", "Küreselleşme herkesin çıkarıdır".
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	Globalleşme

Kaynak: Oran, **a.g.e.**, s. 9.

Birinci dönem, 1490'larda coğrafi keşifler ve denizcilikte ilerlemeler sonucunda, merkantilizm anlayışı doğrultusunda şekillenen ve sömürge imparatorluklarının kurulması ile sonuçlanan süreçtir. İkinci yayılma dönemi, 1870'lerde başlayarak sanayi devriminin yarattığı muazzam teknolojik olanaklar sayesinde 1890'larda kurumsallaşan ve emperyalizmle sonuçlanan dönemdir. Üçüncü dönem ise, 1970'de çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisine egemen olmaya başlaması, 1980'lerde Batı'nın optik kablolar, haberleşme uyduları, bilgisayar, İnternet gibi teknolojik buluşlarıyla yarattığı iletişim devrimi ve 1990'larda SSCB'nin çökmesiyle birlikte güç dengesinin ortadan kalkması ve Batı'nın tek güç odağı olarak ortaya çıkmasıyla üç aşamada meydana gelen globalleşmedir.³⁸⁸

³⁸⁷ Kongar, **a.g.e.**, s. 23.

³⁸⁸ Oran, **a.g.e.**, ss. 4-10.

Her üç küreselleşme döneminde de üretimdeki artış, yeni “pazar” ihtiyacını ortaya çıkarmış ve söz konusu süreçler pazarın genişlemesi ile sonuçlanmıştır. Sermayenin tekelleşmesi ve yayılması, işsizlik, yoksullaşma ve alternatif ideoloji yokluğu, emperyalizm olarak adlandırılan ikinci küreselleşme döneminde de dünyada hâkim olan özelliklerdir. Bu dönemde, sermayenin en çok yayıldığı ve tekellileştiği sektörler enerji, finans, ulaşım ve iletişimdir. Büyük petrol şirketleri bu dönemde oluşmuş; banka ve sanayi sermayesinin birleşmesini ifade eden “Finans Kapital” terimi bu dönemin moda terimi olmuştur. Demiryolu ağları, telefon ve telgraf gibi gelişmeler dönemin en önemli simgeleri hâline gelmiştir. 1990’lardan sonra üçüncü küreselleşme sürecine baktığımızda da petrol ve doğalgaz şirketlerinin bir elin parmakları kadar az olduğunu, büyük bankaların küçükleri satın alarak devleştiklerini görmekteyiz. Yazılım alanında, “Microsoft” firmasının tekel konumunda bulunması ve Internet’i oluşturan materyallerin % 70’inin ABD kökenli olması dönemler arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktadır.³⁸⁹

Bu anlamda, günümüzdeki küreselleşme sürecinin sonuçlarını incelediğimizde; küreselleşmenin birinci sonucunun dünyayı küçültmek olduğu söylenebilir. Bugün herkes, dünyada neler olup bittiğini anlık olarak öğrenebilmekte ve duygusal, düşünsel, siyasal ve ekonomik planda etkilenmektedir. İkinci olarak küreselleşme, ulus devletlerin egemenliklerini tehdit etmektedir. ABD’nin tek süper güç olarak etkinliği, devletler üstü örgütlenmeler, uluslararası tahkim vb. düzenlemeler sayesinde uluslararası sermayenin devletler üstü düzeyde ayrıcalıklara kavuşması ulus devletlerin egemenliklerini yukardan tehdit ederken, bu devletlerin içerisindeki farklı etnik ve kültürel unsurların özerklik eğilimleri ulus devletleri aşağıdan tehdit etmektedir. Üçüncü olarak, küreselleşme ile birlikte terörizm de yaygınlaşmaktadır. Ulus devletler içerisinde özerklik eğilimi taşıyan unsurların, mücadele biçimi olarak terörizmi kullanmaları ve bunun yanında silah teknolojisinin sunduğu imkânlar terörizmi yaygınlaştırmakta ve küreselleştirmektedir.

Küreselleşmenin dördüncü sonucu, tekdüze tüketim kültürünün hâkim olmasıyla, yerel kültürlerin öneminin azalmasıdır. Küreselleşme, bir taraftan farklı yerel kültürleri siyasal özerklik açısından desteklerken, diğer yandan, markalar ve

³⁸⁹ Balkan, a.g.e., ss. 87-88.

çokuluslu şirketler aracılığıyla onları zayıflatmaktadır. Beşinci sonuç olarak; zenginlerin daha çok zenginleşmesi, yoksullarınsa daha da yoksullaşması sayılabilir. Bu duruma, piyasa ekonomisinin denetimsiz bir biçimde işleyişi neden olmaktadır. Sonuçta, gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasında büyük bir uçurum oluşmaktadır. Küreselleşmenin altıncı sonucu, insan hakları ve demokrasi kavramlarının yaygınlaşmasıdır. Ancak, küreselleşmenin empoze ettiği insan hakları anlayışı, yaşanan toplumdaki kopuk bir bireyciliği, demokrasi ise, liberal piyasa demokrasisini ön plana çıkarmaktadır. Buna rağmen, küreselleşmeyle birlikte her iki kavramın daha çok kabul gördüğünü söylemek mümkündür.³⁹⁰

TABLO 52: Tarihte Küresel Güçler.

Devlet	Levy	Modelski-Thompson
Portekiz	-	1494-1580
Fransa	1495-	1494-1945
İngiltere	1495-	1495-1945
Avusturya	1495-1519-1556-1918	-
İspanya	1495-1519	1494-1808
Osmanlı İmparatorluğu	1495-1699	-
Birleşik Habsburglar	1519-56	-
Hollanda	1609-1713	1579-1810
İsveç	1617-1721	-
Rusya/SSCB	1721-	1714-
Prusya/Almanya/B. Almanya	1740-	1871-1945
İtalya	1861-1943	-
ABD	1898-	1816-
Japonya	1905-45	1875-1945
ÇHC	1949-	-

Kaynak: Koçdemir, **a.g.e.**, s. 354.

Tarihsel süreç içerisindeki gelişmeleri ve küreselleşmenin sonuçlarını birlikte incelediğimizde, günümüzde yaşananların ilk defa ortaya çıkan olgular olmadıkları görülmektedir. Küreselleşmeyi, siyasi iktidar sınırlarının önemini kaybetmesi anlamında ele aldığımızda, tarihte şimdikinden daha küresel dönemler olduğu görülmektedir. Yani, geçmişte de bugün “süper güç” olarak tanımladığımız devletler

³⁹⁰ Kongar, **a.g.e.**, ss. 29-34.

dünya siyasetinde belirleyici rol oynamışlardır. Bu kapsamda, George Modelski ve William Thompson tarafından donanma gücünü esas alarak yapılan belirlemeye göre, 1494'den bu yana süper güç olarak tanımlanabilecek birçok devlet dünya siyaset sahnesinde yer almıştır. Modelski ve Thompson'un tanımına göre; kendi denizleri dışında, okyanuslarda da faaliyet gösteren ve donanma bulundurmak için yaptığı harcamaları, dünyadaki toplam donanma harcamalarının en az % 5'ini bulan veya tüm savaş gemilerinin % 10'unu elinde tutan bir devlet süper güçtür. Aynı şekilde, Jack Levy de 1495-1975 arası dönemde egemen olan büyük güçleri tespit etmiştir (Tablo 6). Görüldüğü gibi devletlerin kendi hudutları içerisindeki egemenlikleri ve yetkileri tarihin hiçbir döneminde bütün devletler için aynı olmamıştır. Devletlerin egemenlikleri, bazen süper güçlerce, bazen de bu güçlerin kendi aralarında kurdukları güç dengeleri tarafından fiili olarak kısıtlanmıştır.³⁹¹

Küreselleşmeyi, açık bir uluslararası ekonomi olarak ele aldığımızda da yeni bir olgu olmadığını görürüz. Dünya ticaret sisteminin gerçek anlamda bütünleşmesinin 19. yüzyılın ikinci yarısında oluşturulduğu düşünülürse, uluslararası ekonominin açıklık ve kapalılığı oldukça karmaşık ve görecelidir.

1860'lardan bu yana kıtalararası piyasalar arasındaki bağlantıyı sağlayan denizaltı telgraf kabloları, uzak mesafeler arasındaki günlük ticareti ve fiyatları belirlemeye imkân vermişlerdir. Bu kabloların oluşturduğu ortam, o dönem için günümüzdeki elektronik ticaretten çok daha büyük bir yenilik olarak kabul edilmekteydi. Bu çerçevede Hirst ve Thomson; hızlı ve yeni bir "küreselleşme" olduğunu savunanların hafızalarının zayıf olduklarını ve uluslararası ekonomiyi 1973 sonrasının koşullarına göre değerlendirdiklerini öne sürmektedirler.³⁹²

Koçdemir, küreselleşmenin; uluslararası alandaki entegrasyon ve parçalanma süreçlerinin, yani bazı devletlerin parçalanarak yeni devletler kurulmasının, devlet egemenliğinin zayıflamasının ve yeni siyasal aktörlerin ortaya çıkışının, etnik milliyetçilik, çok kültürcülük gibi akımların yükselişinin, zenginlik ve yoksulluk arasındaki küresel uçurumun büyümesinin, çok yönlü teknolojik, ekonomik ve çevresel gelişmelerin aynı anda yaşandığı bir süreç olduğuna dikkat çekerek, sayılan

³⁹¹ Koçdemir, **a.g.e.**, ss. 352-353.

³⁹² Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, ss. 8-10.

bu parametrelerin “küreselleşmenin olmadığını” kanıtlamak için de kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda, küreselleşmenin unsurlarını dünya atlasına yerleştirdiğimizde, sadece uyuşturucu, silah ve insan ticareti bile bu gerçeği ortaya koymaya yetecektir.³⁹³

Küreselleşme süreciyle birlikte uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama, terörizm gibi organize suçlar devletler için ulusal güvenlik sorununa dönüşmüştür. Soğuk Savaş döneminde mafyanın faaliyet gösterdiği alanlar oldukça sınırlı iken bugün mafya faaliyetleri küresel boyuta ulaşmıştır. Öyle ki uyuşturucu kaçakçılığına, organize suç örgütlerinden başka bazı devletlerin bile karıştığı bilinmektedir. Bu yolla elde edilen kara para, küreselleşmenin nimetleri sayesinde ekonomiye sokulabilmektedir. Günümüzde, yasal ekonomiler yeraltı ekonomisinin tehdidi altındadır. Hatta bazı gelişmiş ülkelerin bile yasa dışı örgütlenmeleri el altından desteklediği bilinmektedir. Bu çerçevede, 1992-93 döneminde İtalya’da yaşanan siyasi skandallar, mafyanın siyasi ve ekonomik hayattaki etkinliğini ortaya koymuştur. Soğuk Savaş döneminde iki büyük kutup tarafından yürütülen bazı faaliyetlerin organize suç şebekelerinin kontrolüne geçmesi; nükleer, biyolojik ve kimyasal nitelikteki kitle imha silahlarının bile satılıyor olması durumun hassasiyetini ortaya koymaktadır.³⁹⁴

Ekonomik göstergeler de aslında abartıldığı gibi bir küreselleşmenin olmadığına işaret etmektedir. Gelişmiş ülkelerin yaptığı üretiminin % 80’den fazlası kısmı yine bu ülkelerde tüketilmektedir. Dünyadaki yatırımların yine % 80’den fazlası yerli firmalarca yapılmaktadır. Uluslararası ticaret, Kuzey Amerika, Kuzeybatı Avrupa ve Asya arasında ve içerisinde gerçekleşmektedir. 2000 yılında bu üç bloğun kendi içlerinde yaptıkları ticaret, toplam ticaretin % 48’ini teşkil etmekteydi. Bu oran, 1980’lerde % 30’lar civarındaydı. AB ülkelerinin toplam dış ticaretlerinin % 60’dan fazlası bu ülkelerin kendi aralarında gerçekleşmektedir. Asya kıtasında; ÇHC, Japonya, Asya Kaplanları ve ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği- Association of South East Asian Nations) ülkeleri arasındaki ticaret hacmi, 1980’li yılların ortasından 1990’ların sonuna kadar olan dönemde % 50’den fazla

³⁹³ Koçdemir, **a.g.e.**, ss. 347-348.

³⁹⁴ Balkan, **a.g.e.**, ss. 40-41.

artmıştır. Dünyanın geri kalanının yaptığı ihracat ise petrol ve diğer hammaddelerden oluşmaktadır.³⁹⁵

Küresel anlamda doğrudan dış yatırım akışlarına baktığımızda da bu akışların büyük bir bölümünün, dünyanın güneyindeki sermaye yoksulu ülkelere değil, kuzeydeki zengin ülkelere yöneldiğini görmekteyiz. Örneğin, 2000 yılında dünyada gerçekleşen toplam doğrudan dış yatırımın sadece %15.9'u ve menkul kıymetlere yapılan toplam sınır ötesi yatırımın (portföy yatırımı) % 5.5'i Güney'deki ülkelerde gerçekleştirilmiştir. Bunun da ötesinde, bu akışlar sadece belirli ülkelere yönelmektedir. ÇHC, Kuzey-Güney arasındaki doğrudan dış yatırımların yaklaşık % 37'sini almaktadır. Buna karşılık, sermayeye en çok ihtiyaç duyan ülkeler, Kuzey-Güney arasındaki toplam doğrudan dış yatırımın yalnızca % 4.9'unu alabilmiştir.³⁹⁶ Bu açıdan bakıldığında, doğrudan yabancı yatırım sayesinde dünya değişiyorsa, bu değişimin hedefinin “zengini daha zengin etmek” olduğu görülmektedir.³⁹⁷ Dünyada, sayıları 100'ü aşan ülkeye, toplam olarak doğrudan yabancı yatırımların % 1'inden daha az bir kısmının gitmesi, bu durumun açık kanıtı olarak nitelendirilmektedir.³⁹⁸

Günümüzde küreselleşen ekonomi denince, kontrol edilemeyen piyasa güçlerinin egemenliği aklı gelmekte ve bu egemen güçler, ulusal düzenlemelerden kaçan çokuluslu şirketler olarak görülmektedir. Çokuluslu şirketlerse, ekonomik çıkarları neredeyse oraya gidecekler ve rahatsız edildiklerinde gideceklerdir.³⁹⁹ Bu nedenle, çokuluslu şirketlerin yatırım yapmak için talep ettikleri pazar dışı teşvikler Üçüncü Dünya ülkelerinin zararına olmaktadır. Yabancı sermaye çekmek için yaratılan elverişli pazar koşulları, genellikle yerel ekonomilerdeki vergi mükellefleri, tüketiciler ve işçilerin aleyhine, çokuluslu şirketlerin kârlarını maksimize etmeye yönelik siyasi kararlara dayanmaktadır. Mevcut birçok kanıt, dış yatırımın büyük bir bölümünün, ulusal girişimlerin yabancılara satışı, stratejik pazarların denetimi ve

³⁹⁵ Koçdemir, **a.g.e.**, ss. 348-349.

³⁹⁶ James Petras, Henry Veltmeyer, **Çokuluslu Şirketler Yargılanıyor: Yabancı Sermayenin Tahribatları**, çev. Özkan AKPINAR, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006, s. 63.

³⁹⁷ Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, s. 12.

³⁹⁸ Koçdemir, **a.g.e.**, s. 349.

³⁹⁹ Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, s. 15.

tekel kârların güvence altına alınmasına dayanması nedeniyle, risksiz yatırımlar olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁰

“Birden fazla ulusal nüfuz sahasında şubelere ve bağlı şirketlere sahip olan şirket” olarak tanımlanan çokuluslu şirketlerin, dünya ekonomisinin uluslararası ticaret yapılan sektörlerinde ve belli başlı endüstrileşmiş ülkelerin üretim ve istihdam alanlarında egemen olup olmadığını sorguladığımızda da olumsuz bir yanıtla karşılaşmaktayız. Zira 1990 yılında çokuluslu şirketlerin kendi ülkeleri dışındaki üretimlerinin dünya ticaretindeki payı % 7 dolayındaydı. Rakamlar, çokuluslu şirketlerin üretiminde sürekli bir artış olduğunu gösterse de dünya piyasalarına egemen olmaları söz konusu bile değildir.⁴⁰¹ Öte yandan Amerikan ve Japon şirketleri arasındaki rekabet, çokuluslu şirketlerin herhangi bir milli ya da bölgesel bağ olmadan faaliyet gösterdikleri iddiasını çürütmektedir.⁴⁰²

Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında, günümüzdeki küreselleşme düzeyinin gereken boyutta olmadığına en önemli kanıt olarak uluslararası emek piyasasının durumu ve göç olgusu gösterilmektedir. Günümüzde, birçok araştırmacı göçün “küresel bir olgu” hâline geldiğini belirtse de bu çerçevede “küresel” sözcüğünün, 1970’li yılların ortasından bu yana göç olgusundan daha çok ülkenin etkilenmesini ve göçmenlerin geldikleri ülkelerle, sosyo-ekonomik konumlarının önemli farklılıklar göstermesini belirtmek üzere kullanıldığı dikkat çekmektedir. Zira günümüz dünyasında sermaye, hizmet ve mallar için mevcut olan küresel piyasalar, emek için söz konusu değildir. Emek piyasaları büyük çoğunlukla ulusal düzeyde yönlendirilmektedir.⁴⁰³ Dünyada, sayıları çok sınırlı olan vasıflı profesyoneller (yönetici, mühendis, bilim adamı vb.) dışındakiler için uluslararası bir emek piyasasının varlığından söz etmek mümkün değildir.⁴⁰⁴ Emek göçünün önündeki

⁴⁰⁰ Petras ve Veltmeyer, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁰¹ Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, ss. 15-16.

⁴⁰² Koçdemir, **a.g.e.**, s. 349.

⁴⁰³ Hirst ve Thompson, **a.g.e.**, ss. 48-55.

⁴⁰⁴ Koçdemir, **a.g.e.**, s. 350.

engeller, küreselleşmenin en önemli paradokslarından birini teşkil etmekte ve göçün yasa dışı hâle gelmesine sebep olmaktadır.⁴⁰⁵

B-Sosyo-Politik Nedenler

Tarih boyunca insanlar, zulümden, silahlı çatışmalardan ve siyasi şiddetten kurtulmak için yaşadıkları yerleri terk ederek daha güvenli yerlere gitmişlerdir.⁴⁰⁶ Savaşlar ve iç çatışmalar, geçtiğimiz yüzyılda da tüm çıplaklığıyla dünya gündemine damgasını vurmuştur. 20. yüzyılın tarihteki en ölümcül yüzyıl olduğu gerçeği tarihçilerin genel kanaatidir. İnsanoğlu sadece bir yüzyıla, iki büyük dünya savaşı, 40 yıl kadar süren soğuk savaş dönemi, çok sayıda ülkelerarası ve ülke içi silahlı çatışmayı sığdırmış; bu çatışmalar sonrasında 187 milyon civarında insan ölmüştür. Bu silahlı çatışmaları geçmiş dönemlerle kıyasladığımızda, karşımıza asker-sivil ayrımı gözetilmeksizin yapılan kitle katliamları ve silahlanmadaki müthiş gelişmeler çıkmaktadır.⁴⁰⁷ 20. yüzyılda meydana gelen savaşlar ve iç çatışmalar gibi sosyo-politik ve siyasal nedenlerle 43 milyon insan başka ülkelere sığınmış ya da göç etmiştir.⁴⁰⁸

Küresel toplam rakamları gösteren yukarıdaki grafiğe (Şekil 13) baktığımızda silahlı çatışmaların Soğuk Savaş dönemi ile birlikte, 1950'lerden itibaren yükselişe geçtiği ve Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'ların başında en yüksek noktaya çıktığı görülmektedir. Daha sonra dünyadaki çatışmalar yavaş yavaş azalarak, 2001 yılında 1980'lerdeki düzeye gerilemiştir. Fakat hâlâ 1950, 1960 ve 1970'lerdeki düzeyin üstündedir.⁴⁰⁹

Günümüzde, savaş ve silahlı çatışmaların tabiatı ve insan sağlığına olan etkileri de değişmiştir. Artık savaşlar profesyonel orduların karşı karşıya geldiği olaylar olmaktan çok, aynı ülkede askerler ve siviller arasındaki veya

⁴⁰⁵ Franck Düvell, "Globalisation and Migration: Emerging Dilemmas and Policy Implications"; Koç Üniversitesinde 06 Ekim 2004'te yapılan konuşma metni için bkz. [http://home.ku.edu.tr/~mirekoc/Koc1\[1\].doc](http://home.ku.edu.tr/~mirekoc/Koc1[1].doc), (02.08.2007).

⁴⁰⁶ Nygren-Krug, **a.g.e.**, s. 10.

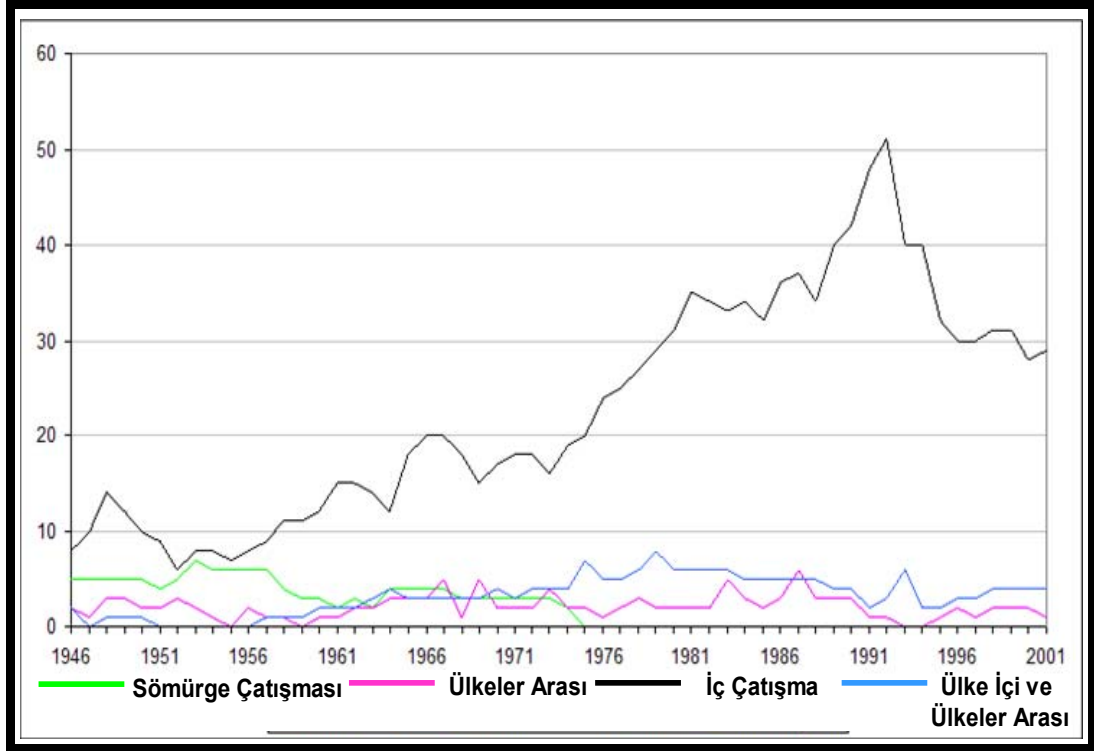
⁴⁰⁷ Orhan Önder, **BM Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2006, s. 1.

⁴⁰⁸ Ayşe Ekşi, "Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji", **Türk Psikiyatri Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 3, 2002, s. 216.

⁴⁰⁹ Bkz. <http://gsociology.icaap.org/reports/polsum.html>, (23.10.2007).

silahlan(dırıl)mış ve birbirine düşman sivil gruplar arasındaki mücadeleler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzün savaşları gitgide daha uzun süren düşük yoğunluklu iç çatışmalar şekline dönüşmüştür. Bugünün savaşları, apartman pencerelerinden açılan ateşlerle ya da varoşların sokaklarında sürmekte, savaşan taraflarla sivillerin birbirine karıştığı bir ortam oluşmaktadır.⁴¹⁰

ŞEKİL 84: 1946-2001 Yılları Arasında Dünyada Meydana Gelen Silahlı Çatışmalar.

Kaynak: <http://gsociology.icaap.org/reports/polsum.html>, (23.10.2007).

Yine yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı gibi, silahlı çatışmalar olarak dikkate alınan çatışmaların neredeyse tamamının iç çatışmalar olduğu söylenebilir. Bütün bu zaman dilimi boyunca iç çatışmaların sayısı bazı yıllarda 50'ye yükselmiştir. Bu durum, dünyada mevcut 190 civarında ülkenin % 26'sında iç savaş ve çatışma yaşandığını göstermektedir.⁴¹¹ Soğuk Savaş'ın sona ermesinden hemen

⁴¹⁰ Nygren-Krug, a.g.e., s. 10.

⁴¹¹ <http://gsociology.icaap.org/reports/polsum.html>.

sonra, siyasal dengelerin alt üst olması nedeniyle Dünyadaki silahlı çatışmaların ve mültecilerin sayısında önemli bir artış görülmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılda, silahlı çatışmaların yükü askerlerden sivillere doğru kaymış, siviller sadece silahlı çatışmaların mağdurları değil, aynı zamanda doğrudan hedefi de olmuşlardır.⁴¹² Savaşlar ve diğer silahlı çatışmalardaki sivil kayıpların oranına baktığımızda bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Bu oran, 1900'lerin öncesinde % 5'ler düzeyinde iken Birinci Dünya Savaşı'nda % 15'e, İkinci Dünya Savaşı'nda % 65'e yükselmiş, 1990'lardaki savaşlarda ise % 90'ın üzerine çıkmıştır.⁴¹³

TABLO 53: Yaşadıkları Yönetim Sistemlerine Göre Dünya Nüfusu.

	1900		1950		2000	
	Nüfus (Milyon)	Nüfus (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus (%)
Demokrasi	0	0	743	31	3,439	58
Sınırlı Demokrasi	207	12	286	12	298	5
Anayasal Monarşi	299	18	78	3	0	0
Geleneksel Monarşi	23	1	16	1	58	1
Mutlak Monarşi	610	37	13	1	0	0
Otoriter Rejim	0	0	122	5	1,968	33
Totaliter Rejim	0	0	817	34	142	2
Sömürgecilik Bağı	503	30	118	5	0	0
Manda Yönetimi	27	2	203	9	5	1
TOPLAM	1668	100	2,396	100	5,910	100

Kaynak: <http://gsociology.icaap.org/reports/polsun.html>.

Aşağıda ayrıntılı bir biçimde ele alındığı üzere, 1990'dan beri dünya; Ruanda'daki soykırıma, Avrupa'nın göbeğindeki (Bosna) şiddetli iç savaşa, Afganistan ve Irak'taki savaşlara ve Ortadoğu'daki başarısızlığa şahit olmuştur. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en çok ölümün meydana geldiği çatışmalarda 4 milyon insan ölmüştür. Sudan'ın Darfur

⁴¹² Önder, a.g.e., s. 1.

⁴¹³ Nygren-Krug, a.g.e., s. 10.

bölgesindeki yaşanan çatışmaların insani krize dönüşmesi sonucunda 1 milyondan fazla insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır.⁴¹⁴

Bu kapsamda, iç çatışmaların birçoğunun, üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan demokrasiye geçiş süreci ile yakın bir ilişkisi vardır. Tablo 7’de gösterildiği gibi 20. yüzyılda demokrasi konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu süreçte, monarşi ve sömürgecilikte büyük azalma olmuştur. 2000 yılında, dünya nüfusunun yarıdan fazlası demokrasi ile yönetilmekteydi. Demokrasi konusundaki ilerleme özellikle gelişmiş ülkelerde daha dikkat çekici bir düzeydedir. Bugün, gelişmiş ülkelerin neredeyse tamamı demokrasi ile yönetilmektedir. Az gelişmiş ülkelerin üçte ikisinde de demokrasiler hâkimdir (Tablo 8).⁴¹⁵

TABLO 54: Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde Yönetim Sistemleri.

	Az Gelişmiş Ülkeler (%)			Gelişmiş Ülkeler (%)		
	1900	1950	2000	1900	1950	2000
Demokrasi	0	4.2	53.1	0	34.8	95.7
Sınırlı Demokrasi	14.7	14	11.2	10.9	4.3	0
Monarşi	7	8.4	7	45.7	6.5	0
Ara Rejim	0	13.3	28.7	0	43.5	2.2
Sömürge	52.4	40.6	0	6.5	2.2	0
Manda	14	18.9	0	4.3	8.7	2.2
İmparatorluk	11.9	0	0	32.6	0	0
Ülke Sayısı	143	143	143	46	46	46

Kaynak: <http://gsociology.icaap.org/reports/polsum.html>.

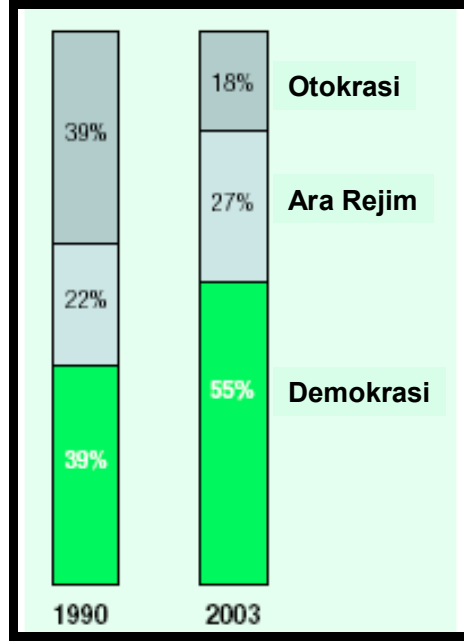
Demokrasiye geçiş sürecindeki gelişmeler de oldukça karmaşıktır. İnsani gelişmenin göstergelerinden biri olan demokrasi aynı zamanda insani gelişim hedeflerine ulaşmaya olanak sağlamaktadır. Ancak, demokrasi sürecindeki gelişmeleri ölçebilmek konunun doğası gereği oldukça zordur. Günümüzde en çok tercih edilen yönetim biçimi olan çok partili seçimler, demokrasinin temel şartlarından biridir. Bağımsız bir yargı, yürütme erki üzerinde bazı kısıtlamalar, basın özgürlüğü ve insan haklarına saygı seçmenlerin tercihine anlam kazandıran

⁴¹⁴ UNDP, **Human Development Report 2005: International Cooperation at a Crossroads**, UNDP, New York, USA, 2005, s. 19.

⁴¹⁵ <http://gsociology.icaap.org/reports/polsum.html>.

özelliklerdir. Demokrasi konusunda 1990'lardan sonraki gelişme dikkat çekicidir (Şekil 14).

ŞEKİL 85: 1990 - 2003 Döneminde Dünyada Demokrasinin Gelişimi.

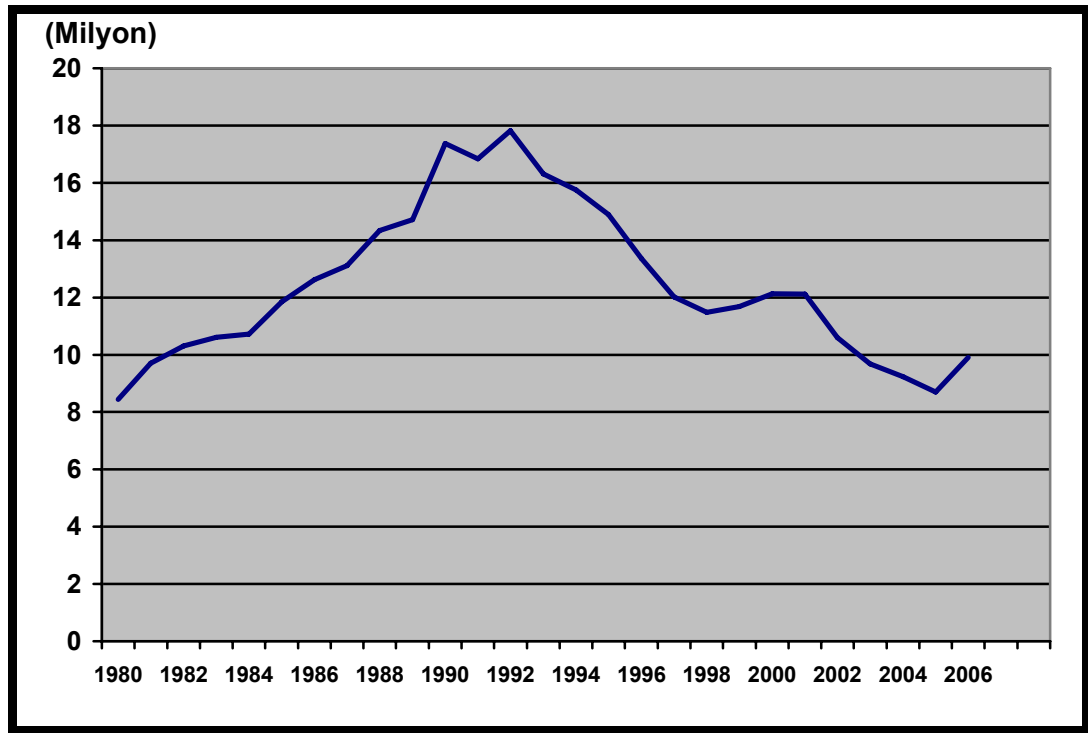
Kaynak: UNDP, a.g.e., s. 20.

Dünyadaki ülkeler arasında demokratik kriterleri sağlayan çok partili demokrasi ile yönetilenlerin oranı 1990'da % 39 iken 2003'te % 55'e yükselmiştir. Bu değer, 1.4 milyon insanın daha, çok partili demokrasi ile yönetilen insanlar arasına katılması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede, Afrika'da yaşayan insanların üçte ikisi çok partili demokrasi ile yönetilen ülkelerde yaşar duruma gelmiştir. Öte yandan, her ne kadar çok partili seçimler demokrasi için yeter şart olmasa da, bu açıdan bakıldığında bile bardağın neredeyse yarısının boş olduğu görülmektedir. Örneğin, Ortadoğu'nun birçok ülkesinde çok partili seçimler yapılmamaktadır. Dünyanın en kalabalık iki ülkesinden biri olan Hindistan, demokratikleşme sürecinde hızlı adımlar atarken, ÇHC'de siyasi reformlar ekonomik reformların gerisinde kalmaktadır. Çok partili seçimlerin yapıldığı birçok ülkede özellikle de eski SSCB ülkelerinde adı demokrasi olan fakat uygulamada seçilmiş otokratik yönetimler dikkat çekmektedir. Bu ülkelerde yaşayan insanlar siyasi liderleri rüşvetçi, zorba ve yağmacı olarak görmekte; çok partili seçimler, buyurgan yürütme gücüne bir maske

görevi üstlenmektedir. Basın özgürlüğünün önündeki engeller ve insan hakları ihlalleri demokrasiyi gerçek anlamının dışına çıkarmaktadır.⁴¹⁶

Bazı üçüncü dünya ülkelerinde ise seçimler, yeni çatışmalara yol açmaktadır. Çok yakın bir örnek olarak 27 Aralık 2007 tarihinde Kenya’da yapılan seçimler gösterilebilir. Seçimler sonrasında muhalefet lideri Raila Odinga’yı destekleyen kabilelerin seçim sonuçlarına itiraz ederek ayaklanması sonucu en az 1000 kişi hayatını kaybetmiş, 225.000 kişi de evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁴¹⁷

ŞEKİL 86: Dünya’daki Mülteci Sayıları (1980-2006).

Kaynak: BMMYK (Dipnot: 418, 419, 420).

Dünyada mültecilerin durumu da yukarıda belirtilen savaşlarla ve özellikle de iç savaşlarla paralellik arz etmektedir (Şekil 15). Bu nedenle mültecilerin sayısında, 1980’ler boyunca önemli bir artış gözlenmiş ve en yüksek değerler Soğuk Savaş’ın sona erdiği yıllarda kaydedilmiştir. Bu rakam 1990 yılında, 17,378,000, 1991’de

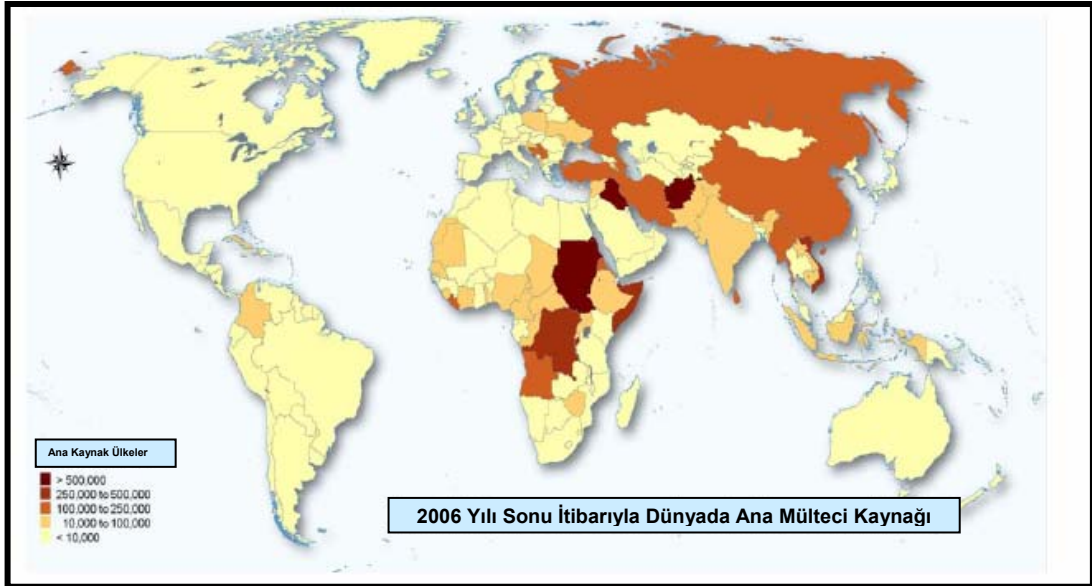
⁴¹⁶ UNDP, **a.g.e.**, ss. 19-20.

⁴¹⁷ “Kenya’daki olaylarda en az bin kişi öldü”, **Sabah Gazetesi**, 08 Ocak 2008.

16,837,000 ve 1992 yılında 17,818,000'dir. Daha sonra, mülteci sayıları düşmeye başlamıştır.⁴¹⁸

Ancak, son yıllarda mültecilerin sayısında az da olsa bir artış söz konusudur. Buna göre, dünyada BM tarafından mülteci statüsü tanınan kişilerin sayısı, 2005 yılında 8.7 milyon iken bu sayı 2006 yılında 9.9 milyona yükselmiştir. Bu artışın büyük bir bölümü Irak'tan, özellikle Suriye ve Ürdün gibi ülkelere sığınan kişilerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında savaş, silahlı çatışma ve çevresel felaketler gibi nedenlerle ülke içinde yerinden edilen kişilerin sayısı da 2006 yılı sonu itibarıyla 24,5 milyon dolayındadır.⁴¹⁹

ŞEKİL 87: 2006 Yılı Sonu İtibarıyla Dünyada Ana Mülteci Kaynağı Ülkeler.

Kaynak: BMMYK, 2006 Global Trends, s. 7.

⁴¹⁸ 2005 yılına kadar olan veriler için bkz. BMMYK, **Refugees by Numbers, 2005 Edition**, UNHCR, The UN Refugee Agency, Media Relations and Public Information Service, Geneva, Switzerland, September, 2005, (Refugees by Numbers, 2005), s. 18.

⁴¹⁹ Population Reference Bureau (PRB), "World Population Highlights", **Population Bulletin**, Vol.62, No.3, September 2007, (Highlights 2007), s. 9. Bkz. <http://www.prb.org/pdf07/62.3Hihghlights.pdf>, (05.10.2007).; Mülteci, sığınmacı ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler gibi mağdurlara ilişkin ayrıntılı veriler için bkz. BMMYK, **2006 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons**, UNCHR Refugee Agency, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, Geneva, June 2007, (2006 Global Trends) <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/4676a71d4.pdf>, (30.10.2007). Ülke içinde yerinden edilen kişilere ilişkin veriler için ayrıca bkz. Ülke İçindeki Yer Değiştirmeleri İzleme Merkezi (Internal Displacement Monitoring Centre-IDMC), <http://www.internal-displacement.org>, (12.11.2007).

Dünyada mülteci üreten bölgelere bakıldığında (Şekil 16), ilk başta Asya kıtasının yer aldığını, daha sonra ise Afrika'nın geldiğini görmekteyiz. Bilindiği üzere savaşlar ve çatışmalar sonucunda sıkıntıya düşenler sadece mülteciler değildir. Henüz mülteci statüsünü alamamış sığınmacılar, ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler ve vatansız konumuna düşen insanlar gibi çeşitli şekilde sınıflandırılan insan grupları ortaya çıkmaktadır. BMMYK'nin ilgi alanına giren bu insanların toplamı 01 Haziran 2007 tarihi itibarıyla 32,861,500 kişidir (Tablo 9).⁴²⁰

TABLO 55: 01.06.2007 İtibarıyla BMMYK'nin İlgi Alanındaki İnsanların Sayısı.

Bölge Adı	BMMYK'nin İlgi Alanına Giren Kişiler
Asya	14,910,900
Afrika	9,752,600
Avrupa	3,426,700
Latin Amerika ve Karayipler	1,143,100
Kuzey Amerika	3,542,500
Okyanusya	85,700
TOPLAM	32,861,500

Kaynak: BMMYK (Dipnot: 420).

TABLO 56: 2006 Yılı Sonu İtibarıyla Dünyadaki Mülteci Sayıları.

BMMYK'nin Faaliyet Bölgeleri	2006 Sonu İtibarıyla Mülteci Sayısı
Orta Afrika ve Büyük Göller Bölgesi	1,119,400
Doğu Afrika ve Afrika Boynuzu	852,300
Güney Afrika	187,800
Batı Afrika	261,800
Orta Asya, Güney Batı Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu	3,811,800
Amerika	1,035,900
Asya ve Pasifik	875,100
Avrupa	1,733,700
TOPLAM	9,877,800

Kaynak: BMMYK, 2006 Global Trends, s. 5.

⁴²⁰ <http://www.unchr.org/basics.html> , (30.10.2007).

Dünyada mülteci, sığınmacı ve ülke içinde yerlerinden edilmişler gibi mağdurların en yoğun olduğu bölgelerin ülkemize yakınlığı dikkat çeken diğer bir husustur. Orta Asya, Güney Batı Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu gibi bölgeler (Central Asia, South West Asia, North Africa and the Middle East-CASWANAME) dünya mültecilerinin üçte birinden fazlasını barındırmaktadır (Tablo 10).⁴²¹

1-Bu Kapsamda Ülkemize Yakın Çatışma Bölgelerine Bakış

Dünyanın birçok bölgesinde çatışmalar yaşanmaya devam etmekle birlikte; ülkemize coğrafi ve kültürel yakınlıkları söz konusu olan bölgeleri, Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Afrika olarak sıraladığımızda bu bölgelerde meydana gelen çatışmaları incelemekte fayda mütalaa edilmektedir. Aşağıda, Soğuk Savaş sonrası dönemde yakın çevremizde gerçekleşen ve ülkemizi göç açısından etkileyen önemli çatışmalar biraz daha yakından ele alınmıştır.

1.1. Kafkasya

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi ile birlikte, birlik içerisinde yer alan ülkelerde bastırılmış sorunlar ve düşmanlıklar da yeniden baş göstermiştir. Bunlar arasında ilk patlak veren sorun Yukarı (Dağlık) Karabağ sorunudur. Ermenistan ve Azerbaycan arasında, Azerbaycan'ın içinde özerk bir bölge olan Yukarı Karabağ'daki Ermenilerin bağımsızlık istekleri 1987'den itibaren seslendirilmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki bu soruna paralel olarak, ilk önce Ermenistan'daki Azeriler etkilenmiş ve bu insanlar 1988 Şubat ayı ortalarından itibaren ata yurtlarından sürülmüşlerdir. Bu süreçte Ermenistan'dan sürülen Azerbaycan Türklerinin sayısı 243.682'dir.

1988 yılından itibaren silahlı çatışmaya dönüşen Yukarı Karabağ sorunu, kısa sürede bölge dışına da taşmış ve Ermenilerin, Azerbaycan topraklarının içlerine kadar girmesi ile sonuçlanmıştır. 1988 yılından, iki ülke arasında ateşkesin yapıldığı 12 Mayıs 1994 tarihine kadar, Yukarı Karabağ dâhil olmak üzere, Azerbaycan

⁴²¹ BMMYK, 2006 Global Trends, s. 5. Bölgeler, kendi yapılanması ve faaliyetleri açısından BMMYK tarafından bu şekilde bölümlenmiştir.

topraklarının beşte biri işgal edilmiş olup bu durum günümüzde de sürmektedir. Azeri-Ermeni çatışması neticesinde, 676.100 kişi yaşadıkları yerleri terk ederek Azerbaycan'ın iç bölgelerinde çadırlarda yaşamaya mahkûm edilmişlerdir.⁴²² 2006 yılı sonunda bu kişilerin sayısı 686,586'dır.⁴²³

Soğuk Savaş sonrasında, Kafkasya'da sınır komşumuz olan Gürcistan'da da bu ülke sınırları içerisinde yer alan Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinin Gürcistan'dan ayrılmak istemeleri çatışmalara yol açmıştır. Bölgedeki gerginlikler bugün de devam etmektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kuzey Osetya, RF'yi oluşturan cumhuriyetlerden biri olurken Güney Osetya Gürcistan'ın bir parçası olarak kalmıştır. Ancak Güney Osetya'nın, Gürcistan'dan ayrılarak Kuzey Osetya ile tekrar birleşme ve RF'ye katılma talebi Gürcistan tarafından toprak bütünlüğüne ve egemenliğine tehdit olarak algılanmış ve bugüne kadar gelen sorun başlamıştır.

Eylül 1990'da Güney Osetya Demokratik Sovyet Cumhuriyeti ilan edilmiş; ancak, 20 Kasım 1990'da SSCB'nden kendi bağımsızlığını ilan eden Gürcistan Parlamentosu, 1990 yılı Aralık ayında Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırarak bölgeyi doğrudan kendine bağlamıştır. Bu kararı, o zamanki Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbacov'un yürürlükten kaldırması üzerine Güney Osetya'da silahlı çatışmalar başlamıştır. RF'nin Kuzey Osetya sınırına yığıldığı birlikler ile Gürcü Ulusal Muhafız Birlikleri, 18 Haziran 1992'de Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali civarında savaşa girmişler ve bu sırada Gürcü birlikleri Güney Osetya'ya yönelik ağır bombardımana başlamışlardır. Çatışmaların hızlanması üzerine, 22 Haziran 1992'de Ukrayna'da yapılan görüşmelerde Rus, Gürcü ve Oset birliklerinden oluşturulacak bir barış gücünün gözetiminde ateşkes anlaşmasına varılmıştır. 2.000'e yakın kişinin öldüğü savaş sırasında, Güney Osetya'da yaşayan ve sayıları 20.000'i bulan Gürcülerin çoğu kaçmış, ayrıca sayıları on binlerle ifade edilen Oset de Kuzey Osetya'ya sığınmıştır.⁴²⁴

⁴²² Sinan Ogan, "Ermenistan'ın Tehcir Politikası ve Neticesi: Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu", **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, Bahar 2003. bkz. <http://www.eraren.org/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=69>, (30.10.2007).

⁴²³ BMMYK, 2006 Global Trends, Tablo 2.

⁴²⁴ Bkz. http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_gosetya_gosetyaanlasmazligi.html, (31.10.2007).

Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet olan Abhazya da, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 23 Temmuz 1992 tarihinde tek yanlı olarak Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun üzerine, 14 Ağustos 1992 tarihinde Gürcü birliklerinin Abhazya'nın başkenti Sohum'a girmesi ve buna Abhaz kuvvetlerinin cevap vermesi sonucu Gürcistan-Abhazya ihtilafi savaşa dönüşmüştür. Bir yıldan fazla süren savaş, 30 Eylül 1993 tarihinde Gürcü kuvvetleri ve Gürcü nüfusun Abhazya'yı terk etmesiyle sonuçlanmıştır. Savaş sırasında, her iki taraftan yaklaşık 7.000 kişi hayatını kaybetmiş ve Abhazya'da yaşayan 250.000 Gürcü yerlerinden edilmiştir.⁴²⁵

Gürcistan'da 23 Kasım 2003'te "Kadife Devrim" olarak adlandırılan gelişme sonrasında yönetimi ele geçiren Saakaşvili yönetiminin, ayrılıkçı hareketleri kontrol altına almaya yönelik çabalarına hız vermesine rağmen, hem Güney Osetya'da hem de Abhazya'daki sorunlar dondurulmuş bir durumda hâlen devam etmektedir.⁴²⁶ Günümüzde, bölgedeki sığınmacı problemi, birçok bakımdan anlaşmazlığın genel çözüme bağlı problemlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Gürcistan liderleri, sığınmacıların dönüşünün "asıl problem" olduğunu, diğer sorunların ondan sonra çözülebileceğini sürekli olarak tekrarlamaktadırlar.⁴²⁷ 2006 yılı sonu itibarıyla Gürcistan kaynaklı mülteci, sığınmacı ve yerlerinden edilmiş kişilerin toplam sayısı 322,761'dir.⁴²⁸

Kafkasya bölgesinde ölkemizi yakından ilgilendiren bir diğer sorunlu bölge de Çeçenistan'dır. Çeçenlerin, RF'den ayrılmak maksadıyla bağımsızlıklarını ilan ederek silahlı mücadeleye başlamaları üzerine, Rus güçleri de 1994 yılı sonlarında Çeçenistan'a karşı harekate girişmiştir. 1994 ile 1996 yılları arasında süren çatışmalarda on binlerce kişi ölmüştür. 1996 yılı Ağustos ayında bir çözümlerinde

⁴²⁵ Hasan Kanbolat, "Abhazya Nereye Gidiyor?", 27.09.2006, <http://www.asam.org.tr/yyazdir.asp?ID=1158&kat1=42&kat2=>, (30.10.2007).

⁴²⁶ Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketler konusundaki değerlendirmeler için bkz. Oktay F. Tanrısever, "11 Eylül Sonrası Dönemde Gürcistan'ın İç ve Dış Siyasetinde Meydana Gelen Son Gelişmelerin Türkiye Açısından Önemi", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 4, Aralık 2004, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, ss. 103-118.

⁴²⁷ Diaspora ve Entegrasyon Enstitüsü (BDT Ülkeleri Enstitüsü), **Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığı: Dünü, Bugünü, Çözüm Perspektifleri**, çev. Murat Paşı, Moskova, RF, 1998. bkz. http://www.circassianworld.com/gurcistan_abhazya.html, (31.10.2007).

⁴²⁸ BMMYK, 2006 Global Trends, Tablo 2.

mutabık kalınması üzerine Rus askerleri Çeçenistan'dan çekilmişlerdir. 1997 yılı Mayıs'ında da bir barış anlaşması imzalanmıştır.

Ancak, bu tarihten sonra, RF'nin Çeçen güçleri sorumlu tuttuğu bir dizi eylem gerçekleştirilmiş ve Rus kuvvetleri Çeçenistan'a yönelik yeni bir hareket başlatmışlardır. Fiili çatışma süreci, 2000 yılı Şubat ayında Rus kuvvetlerinin başkent Grozni'ye girmesiyle birlikte yeniden ortaya çıkmıştır. 2000 yılı ilkbaharında, Rus kuvvetlerinin tüm Çeçenistan'da kontrolü ele geçirdiklerini açıklamalarına rağmen, çatışma durumu Çeçen güçlerin Rus askeri konvoylarına pusu kurmaları vb. şekilde sürmeye devam etmiştir.⁴²⁹ RF'nin, Ağustos 1999'da giriştiği "Antiterör Harekâtı"nın başlangıcından itibaren Çeçenistan'da 380.000 kişi yerlerinden olmuşlardır. Bunlar içerisinde 200.000 kişi ülke içerisinde yerinden edilmiş kişi durumunda iken, 150.000 civarında kişi de komşu ülke İnguşetya'ya sığınmıştır.⁴³⁰ Bunun yanında birçok Çeçen de Azerbaycan,⁴³¹ Gürcistan⁴³² ve Türkiye⁴³³ gibi ülkelere gitmek durumunda kalmıştır.

1.2. Balkanlar

Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında, birçok etnik unsuru barındıran Yugoslavya, 1991 ile 1996 yılları arasındaki beş yıl gibi kısa bir sürede parçalanmıştır.⁴³⁴ Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde en kanlı olaylar Bosna-Hersek'te yaşanmıştır. 1992-1995 yılları arasındaki Bosna Savaşı, insanlık tarihinin

⁴²⁹ Sadi Çaycı, "Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Çeçenistan'daki Durum", **Stratejik Analiz Dergisi**, Nisan 2005, s. 69. Bkz. <http://www.asam.org.tr/temp/temp43.pdf>, (30.10.2007).

⁴³⁰ RF Türkiye Büyükelçiliği, "Rusya Federasyonu Çeçenistan Cumhuriyeti'ndeki Durum Hakkında Bilgi Notu" bkz. http://www.turkey.mid.ru/chech_tur/chech_t.html, (30.10.2007).

⁴³¹ Çeçen-Rus savaşı yıllarında 12.000 kişi Azerbaycan'a sığınmıştır. Bunların 10.000'i Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yerleşmiş kalan 2.000 civarındaki Çeçen ise Azerbaycan'dan vatandaşlık talep etmiştir. Bkz. "Azerbaycan'da Yaşayan 2 Bin Çeçen Mülteci Vatandaşlık İstiyor", 03.10.2007, <http://www.haberler.com/azerbaycan-da-yasayan-2-bin-cecen-multeci-haberi-yazdir/>, (30.10.2007).

⁴³² Çeçenistan'dan Gürcistan'ın Pankisi Vadisi bölgesine sığınan kişi sayısı 3.000'dir. Bkz. "Rusya Gürcistan'a Askeri Müdahale İçin Zemin Hazırlayan Açıklamalar Yapıyor", 18.01.2005, <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=159714>, (30.10.2007).

⁴³³ Türkiye'ye sığınan Çeçenlerin büyük bir kısmı geri dönmüştür. BMMYK verilerine göre, ülkemizde 2006 yılı başında bulunan 1.400 Çeçen sığınmacıdan 2006 yılı sonunda sadece 306 kişi kalmıştır. Bkz. BMMYK, 2006 Global Trends, Tablo 15.

⁴³⁴ Yugoslavya'nın parçalanma süreci için bkz. Tayyar Aydın, "Neden ve Sonuçları ile Yugoslavya İç Savaşı", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3, Şubat 2004, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, ss. 179-197.

en kara sayfaları arasındaki yerini almıştır. Savaş sırasında 250.000'e yakın kişi hayatını kaybetmiş ve Bosna-Hersek nüfusunun yaklaşık yarısı (2,2 milyon kişi) yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalmıştır.⁴³⁵ Bosna-Hersek'teki trajedinin üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen, birçok yara hâlen sarılamamıştır. 2006 yılı sonu itibarıyla, Bosna-Hersek kaynaklı mülteci, sığınmacı ve ülke içinde yerinden edilmiş kişi sayısı 337,104 kişidir.⁴³⁶

Eski Yugoslavya'nın Bosna dışındaki diğer bir sorunlu bölgesi de Kosova'dır. Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları Kosova'da, 1989 yılında Kosova'nın özerkliğinin iptal edilmesi, etnik gerilimi yükseltmiş ve 1990-1996 arasında 500 binden fazla Arnavut çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD'ye gitmiştir.

1998-99 yılları arasında Sırp ve Arnavutlar arasında yaşanan silahlı çatışmalar ise Kosova'da insan hakları ihlallerinin zirveye çıktığı dönemdir. 24 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'ya NATO'nun hava bombardımanına başlamasını takip eden 78 gün içinde, Sırp ve Yugoslav kuvvetleri tarafından başlatılan etnik temizlik kampanyası sonucunda, 800 binden fazla Arnavut bölgeyi terk ederek, büyük çoğunlukla Arnavutluk ve Makedonya'ya sığınmışlar ve bu ülkelerde çok ciddi ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuşlardır.

Kosova'daki savaş sonucunda, iki milyon nüfuslu Kosova'da yaşayan insanların neredeyse yarısı yaşadıkları yerleri terk ederek, Arnavutluk (500 bin), Makedonya (300 bin), Sancak (70 bin) ve Bosna-Hersek (12 bin) gibi yerlere göç etmişlerdir. Arnavut mültecilerin bir kısmı da Türkiye, Preşevo, ABD ve AB ülkelerine gitmişlerdir. Bu mülteciler arasında Kosova'da yaşayan 40 bin kadar Boşnak da bulunmaktadır.⁴³⁷

1.3. Ortadoğu

Soğuk Savaş döneminin hemen sonunda patlak veren savaşlardan biri de Birinci Körfez Savaşı'dır. Irak'ın 02 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi üzerine;

⁴³⁵ Erhan Türbedar, "Bosna'da Adalet Yerini Buldu Mu?", **Stratejik Analiz Dergisi**, Nisan 2007, s. 12., Bkz. <http://www.asam.org.tr/temp/temp373.pdf>, (31.10.2007).

⁴³⁶ BMMYK, 2006 Global Trends, Tablo 2.

⁴³⁷ Murat Yılmaz, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss. 83-91.

ABD, İngiltere ve Fransa'nın öncülük ettiği "Koalisyon Güçleri" Irak'a müdahale etmiş, "Çöl Fırtınası" adı verilen ve 42 gün süren harekât sonunda Irak'ın mağlubiyeti kesinleşerek, 27 Şubat 1991'de ateşkes ilan edilmiştir. Savaş, binlerce kişinin başta Türkiye olmak üzere İran, Suriye ve Ürdün gibi komşu ülkelere göç etmesine yol açmıştır. Bölgeden gerçekleşen göçler, "Çöl Fırtınası Harekâtı" öncesi ve sonrasındakiler olmak üzere iki dönemi kapsamaktadır.

Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği tarihten, Koalisyon Güçlerinin harekâta başladıkları tarihe kadar olan dönemde, Türkiye'ye kaçanları da iki grupta toplamak mümkündür. İlk grubu, krizden önce Irak ve Kuveyt'te çalışmakta olan yabancı uyruklu işçiler oluşturmaktadır. Altmış beş ayrı ülke pasaportu taşıyan, ancak çoğunlukla Bangladeşli ve Pakistanlılardan oluşan 62.922 kişi Türkiye'de kısa bir süre barındırıldıktan sonra ülkelerine gönderilmişlerdir. Bu grup içerisinde 4.778 Türk işçi de bulunmaktadır. İkinci grup ise Türkiye'ye sığınan Iraklı asker ve sivillerden oluşmaktadır. Bunların sayısı da 5.274 kişiyi bulmuştur.

Irak'tan ikinci ve esas büyük göç dalgası ise, ateşkes sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Ateşkesi izleyen günlerde, Irak'ta doğan kaostan faydalanan güneydeki Şiiiler ile kuzeydeki Kürtler, dışarıdan gördükleri desteğin de etkisiyle, Saddam rejimini devirmek üzere iki koldan başkaldırmışlardır. Kuzeyde, birçok şehir Kürtlerin eline geçmiş fakat kısa bir süre sonra, Irak kuvvetleri toplanarak önce güneydeki Şii ayaklanmasını bastırmışlar, arkasından da hava kuvvetlerinin desteğiyle kuzeydeki Kürtlerin üzerine yürüyerek bölgeyi tekrar ele geçirmişlerdir. Bu gelişmelerden sonra, başta Kürtler olmak üzere yöre halkı Türkiye ve İran'a kaçmaya başlamıştır.⁴³⁸ Savaş sonrasında, sayıları 1,5 milyona yaklaşan Kuzey Iraklı Kürt ve Türkmen Türkiye ve İran'a sığınmak zorunda kalmıştır.⁴³⁹ Bu dönemde Türkiye'ye yönelik sığınmacı akını, 2-14 Nisan 1991 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve sayı olarak 460.000 kişiyi bulmuştur.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Muhteşem Kaynak ve diğerleri, **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)**, Tanmak Yayınevi, Ankara, 1992, ss. 27-28.

⁴³⁹ Celil Balkan, **Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006, s. 37.

⁴⁴⁰ Kaynak ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 49.

İkinci Körfez Savaşı olarak bilinen ve Mart 2003'te başlayan savaş ise bilindiği gibi ABD'nin Irak'ı işgaliyle sonuçlanmıştır. Irak'taki kanlı çatışmalar hâlen devam etmektedir. BMMYK'ye göre, bu savaş neticesinde Irak'ı terk eden 2 milyondan fazla Iraklı'nın 1,4 milyonu Suriye'ye, 500-750.000'i Ürdün'e kaçmıştır.⁴⁴¹ Bu bağlamda; yaklaşık 1,5 milyon Iraklı'nın sığındığı ve günde ortalama 2.000 kişinin giriş yapmaya devam ettiği Suriye'nin, Iraklılara vize koyacağını açıklamasından sonra Irak'tan kaçışların Türkiye'ye yöneldiği ve Ekim 2007 itibarıyla ülkemize sığınanların sayısının 4.355 kişi olduğu belirtilmektedir.⁴⁴²

Başlangıç bölümünde de değindiğimiz gibi, Irak dışında Ortadoğu bölgesinde devam eden Arap (Filistin)-İsrail çatışmaları da sürekli olarak mülteci üretmeye devam etmektedir. Hâlen bu bölgede BM'nin koruması altındaki Filistinli mülteci sayısı 4.349.946'dır.⁴⁴³

Arap-İsrail gerginliği, yakın geçmişte (2006 Temmuz-Ağustos aylarında) Lübnan'da konuşlu Hizbullah militanlarının 8 İsrail askerini öldürüp 2 askeri de rehin alması sonucu, İsrail ve Lübnan Hizbullah'ı arasında baş gösteren çatışmalar şeklinde karşımıza çıkmıştır. 12 Temmuz ile 14 Ağustos 2006 tarihleri arasında süren çatışmalar ve İsrail'in Lübnan'da gerçekleştirdiği saldırılar sonucunda 1.109 Lübnanlı sivil ölmüş, 1 milyondan fazla kişi de mülteci durumuna düşmüştür.⁴⁴⁴ Neredeyse tamamı Suriye'ye sığınan mültecilerin büyük bölümü, 14 Ağustos 2006 tarihinde ilan edilen ateşkesin hemen ardından yurtlarına dönmeye başlamıştır.⁴⁴⁵

1.4. Asya

Türkiye'ye coğrafi olarak çok yakın olmamakla birlikte, kültürel bağlarımızın bulunduğu ve uluslararası göç bakımından önem taşıyan diğer bir sorunlu bölge de Afganistan'dır. Bu ülkede Soğuk Savaş döneminde başlayan sorunlar günümüze kadar taşınmıştır.

⁴⁴¹ "ABD, 2 Milyon Iraklıyı evinden etti", **Yeniçağ Gazetesi**, 24 Eylül 2007.

⁴⁴² "Türkiye'ye sessiz göç", **Hürriyet Gazetesi**, 04 Ekim 2007.

⁴⁴³ http://www.un.org/unrwa/publications/pdf/uif_dec05.pdf, (29.05.2006).

⁴⁴⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/2006_%C4%B0srail-L%BCbnan_Krizi, (30.10.2007).

⁴⁴⁵ "Lübnanlı mülteciler tehdiye rağmen dönüyor", **Radikal Gazetesi**, 15 Ağustos 2006.

Afganistan’da, 1978 Nisan ayında iktidarı ele geçiren Nur Muhammed Taraki yönetiminin Sovyet yanlısı politikalar izlemeye başlaması ve Aralık 1978’de Sovyetler Birliği ile “Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Antlaşması” imzalaması üzerine, çeşitli Müslüman grupların yönetime karşı Nisan 1978’den itibaren başlattıkları silahlı direniş hızla güçlenmiştir. Bundan sonraki dönemde, söz konusu direnişin Afgan Hükümetince kırılmaması sonucunda Sovyetler Birliği, Dostluk Antlaşması’na dayanarak 25 Aralık 1979’da Afganistan’ı işgal etmiştir.

Afganistan’da 10 yıl süren işgal sırasında, 15.000 civarında asker kaybetmesine rağmen, Müslüman gerillaları yenilgiye uğratamayan Sovyetler, 1989 Şubat’ında Afganistan’dan çekilmiştir. Sovyetlerin çekilmesinin ardından Afganistan’da iç savaş başlamıştır. Din ve kabile çizgileriyle birbirlerinden ayrılan Şii ve Sünni gerilla grupları ve işgal döneminde kurulan Necibullah hükümetine bağlı kuvvetler arasındaki iç savaş Nisan 1992’ye kadar sürmüştür. Birbirleriyle de mücadele etmekte olan gerilla gruplarının, çevreyi denetim altına aldıktan sonra 28 Nisan 1992’de başkent Kabil’i ele geçirmesiyle birlikte, 14 yıl süren Sovyet yanlısı yönetim sona ermiştir. 28 Nisan 1992’de, bir gerilla lideri olan Burhanuddin Rabbani Devlet Başkanlığına geldiyse de, bu tarihten hemen sonra ılımlı güçlerle, İslamcı köktenciler arasında iktidar mücadelesi başlamıştır. 1979 yılından 28 Nisan 1992’ye kadar olan süreçte, 2 milyon Afgan hayatını kaybetmiş, 6 milyon kişi de ülkesini terk ederek mülteci durumuna düşmüştür.⁴⁴⁶

Ülkede hizipler arasındaki çekişmeler sürerken; Afganistan’daki etnik grupların en büyüklerinden Peştunların Kabil’deki yönetimde temsil edilmemesinin de etkisiyle, çoğunluğu Pakistan’daki medreselerde eğitilen Peştun ağırlıklı Taliban güçleri, 1994 yılından itibaren Rabbani hükümeti karşısında ciddi bir rakip olarak ortaya çıkmaya başlamış ve Eylül 1996’da Kabil’de denetimi ele geçirmiştir. Bunun üzerine Rabbani, Taliban aleyhtarı Kuzey İttifakı güçlerine katılmak üzere Kabil’den kaçmıştır. 1997 yılında Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından tanınan Taliban yönetimi, 2000 yılında ülkenin neredeyse % 95’inde denetimi ele geçirmiştir.

Taliban yönetiminin, Sovyetlere karşı birlikte savaştıkları Suudi asıllı Usame bin Ladin yönetimindeki El Kaide terör örgütüne barınma imkânı ve destek

⁴⁴⁶ Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, ss. 503-508.

sağlaması ve ABD'nin 1998 yılında Nairobi ve Darüsselam'daki büyükelçiliklerine yapılan bombalı saldırılardan El Kaide'yi sorumlu tutması üzerine ABD, Ağustos 1998'de Usame Bin Ladin'e ait olduğunu öne sürdüğü üsleri füzelerle vurmuştur. 1999 yılında BM Güvenlik Konseyi, Usame Bin Ladin'i yargılanmak üzere teslim etmeyen Afganistan'a mali yaptırımlar ve hava ambargosu uygulamaya başlamış, Ocak 2001'de de ek yaptırımlar getirmiştir. Bu gelişmelerden sonra 11 Eylül 2001'de New York'daki saldırılardan El Kaide'yi sorumlu tutan ABD ve İngiltere gibi müttefikleri Ekim 2001'den itibaren Afganistan'a hava saldırısı başlatmıştır.

Bu harekâtla birlikte Kuzey İttifakı adı verilen muhalif gruplar da Taliban'a karşı saldırıya geçmiş ve 13 Kasım 2001'de ittifak güçleri Taliban'ın boşalttığı Kabil'e girmiştir. 7 Aralık 2001'de Taliban güçlerinin son kaleleri olan Kandahar'dan da uzaklaştırılmasından sonra, Ocak 2002'de BM'nin Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force-ISAF) askerleri Afganistan'a yerleşmiştir. Afganistan'da aşiretlerin oluşturduğu meclis (Loya Jirga), Haziran 2002'de Hamid Karzai'yi Devlet Başkanı seçmiştir. Hükümet kurulmuş olsa da ISAF ve hükümet güçleri ile Taliban ve El Kaide militanları arasındaki çatışmalar, özellikle ülkenin güneyindeki belli bölgelerde bugün de devam etmektedir.⁴⁴⁷ Bütün bu gelişmeler çerçevesinde Afganistan, günümüzde mülteci üreten bölgeler arasında başı çekmeye devam etmektedir. 2006 yılı sonu itibarıyla sayıları 2.1 milyonu bulan Afgan mülteciler, dünyadaki mültecilerin beşte birini (% 21) oluşturmaktaydı.⁴⁴⁸

1.5. Afrika

Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük çaplı çatışmaların yaşandığı ve bugün dahi istikrar bulmamış olan bir ülke de Somali'dir. Ocak 1991'de Cumhurbaşkanı Siad Barre'nin düşürülmesinden sonra, Somali'nin birçok bölgesinde güç mücadelesi ve kabile savaşları başlamıştır. Gruplar arasındaki çatışmalar, geniş çaplı yıkıma ve ölümlere yol açmış, yüz binlerce sivil evlerini terk etmek zorunda kalmış ve büyük çapta acil insani yardım ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan

⁴⁴⁷ Afganistan'da 1992 yılından sonraki gelişmeler için bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Afghanistan_since_1992, (02.11.2007). Ayrıca bkz. http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/printable/040113_afgan_kronoloji, (02.11.2007).

⁴⁴⁸ BMMK, 2006 Global Trends, s. 7.

yaklaşık 4.5 milyon insan –Somali'nin tahmin edilen nüfusunun yarısından fazlası- açlık ve yetersiz beslenme tehlikesiyle ve bu durumun yarattığı hastalıklarla yüz yüze kalmıştır. BM müdahalesinin yapıldığı Nisan 1992'ye kadar 300.000 civarında insan açlık ve çatışmalar yüzünden ölmüş, 1,5 milyon insan da ölüm riski altında kalmıştır. Yaklaşık 1 milyona yakın Somalili komşu ülkelere ve başka yerlere sığınmıştır. Bu dönemde sadece Kenya'ya 300.000 kişi sığınmıştır.⁴⁴⁹

Soğuk Savaş sonrasında bir başka insanlık trajedisi de Afrika'nın küçük ülkesi Ruanda'da yaşanmıştır. Ruanda'da sömürgecilik döneminde yaratılan Hutu ve Tutsi ayrımı 1994 yılında kitlesel bir soykırımla sonuçlanmıştır. Ruanda'da, 1994 soykırımından önce yaşananlar yüzünden, zaten 4 milyondan fazla Tutsi komşu ülkelerde mülteci durumuna düşmüş bulunmaktaydı. 1959'dan 1994'e kadar olan süreçte, Zaire'de 3 milyon, Uganda'da 1 milyon, Burundi'de 120.000 ve Tanzania'da 70.000 Tutsi'nin mülteci olarak yaşamaktaydı.

Önder'in, "ölüm kasırgası" olarak nitelendirdiği Ruanda'daki soykırım, Nisan 1994'te başlamış ve Nisan'ın ikinci haftası ile Mayıs'ın üçüncü haftası arasındaki 6 haftalık dönemde, toplam kurbanların % 80'ini oluşturan 800.000'den fazla insan katledilmiştir. Soykırım sonucunda çoğunluğu Tutsi (Soykırımda bazı ılımlı Hutu'lar da öldürülmüştür.) 1 milyona yakın insan öldürülmüş, 500.000 insan ülke içerisinde yerlerinden edilmiş ve 2 milyondan fazla insan da komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.⁴⁵⁰

Afrika'da şiddetli çatışmaların günümüzde de sürdüğü diğer bir bölge ise alan olarak Afrika'nın en büyük ülkesi olan Sudan'ın Darfur bölgesidir. Darfur bölgesi dışındaki bölgelerde ve yönetimde Arapların egemen olduğu Sudan'ın, neredeyse Fransa kadar geniş topraklara sahip Darfur eyaletinde, Hükümet güçleri ve Hükümet destekli Araplarla siyah Afrikalı yerliler arasında yaşanan ve bazılarınca iç savaş bazılarınca da soykırım olarak adlandırılan çatışmalar 2003 yılında başlamıştır.

Darfur'daki çatışmalar, ilk bakışta etnik unsurlar arasında gibi gözükse de anlaşmazlıkların ardında yatan esas sebep, yerüstü ve yer altı kaynaklarının

⁴⁴⁹ UN Department of Public Information, **The United Nations and the Situation in Somalia**, Reference Paper, 30 April 1993., s. 1. Benzer değerlendirmeler için ayrıca bkz. Çevik Bir, **Somali'ye Bir Umut**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999., ss. 9-10.

⁴⁵⁰ Önder, **a.g.e.**, ss. 19-22.

paylaşımından kaynaklanmaktadır. Yıllardır, hayvancılıkla uğraşan Arap göçebeler ile yerleşik siyah Afrikalı çiftçiler arasında su kaynakları ve otlakların paylaşımı konusundaki uyuşmazlıklar, bölgede yaşanan şiddetli kuraklığın da etkisiyle artmıştır. Bunun yanında, bir petrol ülkesi olan Sudan'da, petrolden elde edilen gelir halka yansımamakta ve bu gelirlerden sadece yönetimdekiler yararlanmaktadır. Zaten, petrol gelirinin % 70'e yakın bölümü silahlı kuvvetlere harcanmaktadır.

1990'lardan beri petrol çıkan Darfur'da, siyah çiftçileri temsil eden iki büyük isyancı grup; Sudan Kurtuluş Ordusu/Hareketi (Sudanese Liberation Army/Movement-SLA/M) ile Adalet ve Eşitlik Hareketi (Justice and Equality Movement-JEM), 2003 yılında eşit haklara sahip olmadıkları ve bölgenin ihmal edildiğini öne sürerek Devlet Başkanı Ömer El Beşir yönetimine karşı ayaklanmışlardır.

Bu ayaklanmaya El Beşir yönetiminin cevabı çok sert olmuş; Hükümet, kendi güçleri dışında, Cancevid (Janjaweed) adı verilen ve Arap kabilelerinden seçilen milisleri de devreye sokarak isyancıların üzerine gitmiştir. Sonuç itibarıyla, yaklaşık 6 milyon nüfusa sahip Darfur'da bugüne kadar en az 200.000 kişi ölmüş, 4 milyon kişi insani yardım olmaksızın yaşayamayacak duruma gelmiş ve 2,5 milyon kişi de yerlerinden edilmiştir. Bunların büyük bir kısmı Darfur'da kurulan insani yardım kamplarına yerleştirirken, 200.000'den fazlası da komşu ülke Çad'daki mülteci kamplarına yerleştirilmiştir. Türkiye'de bile 9.000 Darfur'lu mülteci bulunduğu belirtilmektedir.⁴⁵¹

2-Yasa Dışı Göç Hareketleri İçinde Mülteciler ve Sığınmacılar

Buraya kadar açıklanmaya çalışıldığı üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşlar ve silahlı iç çatışmalarda ve dolayısıyla mülteci ve sığınmacıların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Bu dönem, "yasa dışı göç"ün organize bir suç türü olarak ortaya çıkmasıyla aynı zamana rastlamaktadır. Zira savaşların yarattığı ekonomik ve sosyal tahribat sonucunda sadece mülteci ve sığınmacılar değil, bu

⁴⁵¹ Ayça Aydoğdu, "Darfur neresi, orada neler oluyor?", NTVMSNBC, 30.10.2007, <http://www.ntvmsnbc.com/print.asp?pid=424387>, (31.10.2007). Ayrıca bkz. The Genocide in Darfur, Briefing Paper, June 2007, <http://www.savedarfur.org/pages/background>, (30.10.2007).

kriterleri taşımayan fakat sosyo-ekonomik olarak derinden etkilenmiş insan toplulukları da ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde gelinen noktada, dünya çapında milyonlarca mültecinin güvence altına alınması sorununda, uluslararası korumanın en temel hedeflerinden biri olan vakitli ve kalıcı çözümlere erişim sağlanamadığı bir gerçektir.⁴⁵² Bu nedenle mültecilerin, ekonomik göçmenler veya diğer göçmen kategorilerini içinde barındıran geniş çaplı nüfus hareketleri içerisinde hareket etmesi söz konusu olabilmektedir. Bunun yanı sıra, dünyada sınırlı sayıda göç imkânı olması nedeniyle, mülteci olmayan pek çok kişinin de sığınmacı sıfatını kullanarak ülkelere giriş yaptıkları bilinmektedir.⁴⁵³

Bu açıdan bakıldığında, her ne kadar mülteci ve sığınmacılar ile yasa dışı göçmenler arasında uluslararası hukuktan kaynaklanan bir ayrım söz konusu olsa da mülteci ve sığınmacı hareketleri ile yasa dışı göç hareketlerinin birçok şekilde kesiştikleri ve bu iki kavram arasındaki farkın gittikçe netliğini kaybettiği dikkat çekmektedir.⁴⁵⁴ Emniyet yetkilileri de “mülteci ve sığınmacıların yasa dışı göç hareketi içinde yer almalarının her zaman mümkün” olabileceğini belirtmektedirler.⁴⁵⁵

Sığınmacı veya mülteci konumunda olan kişilerin, göçmen kaçakçılarında başvurarak yasa dışı göç hareketlerine girişmeleri sonucunda “ikincil düzensiz (yasa dışı) göç hareketleri” ortaya çıkmaktadır. Bu kavram, bir ülkede yasa dışı bir şekilde bulunan ve sığınma başvurusunda yeni bulunmuş ya da mülteci statüsü henüz tanınmış kişileri kapsamaktadır. Bu göç hareketleri; kişilerin durumlarının kesin çözüme kavuşmaması, bazı ülkelerin mültecileri barındırmak için sınırlı kapasiteye sahip olması, bazılarının sadece belirli bir süre için etkin koruma sağlaması ve bazı ülkelerde yasal göç imkânlarına ulaşma (sığınma başvurusu yapabilme) imkânının olmaması gibi nedenlere dayanmaktadır.⁴⁵⁶

⁴⁵² Riera ve Achiron, **a.g.e.**, s. 76.

⁴⁵³ **A.g.e.**, s. 12.

⁴⁵⁴ José RIERA, “Migrants and refugees: why draw a distinction?”, **UN Chronicle**, Aralık 2006. Bkz. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1309/is_4_43/ai_n18791159/print, (08.11.2007).

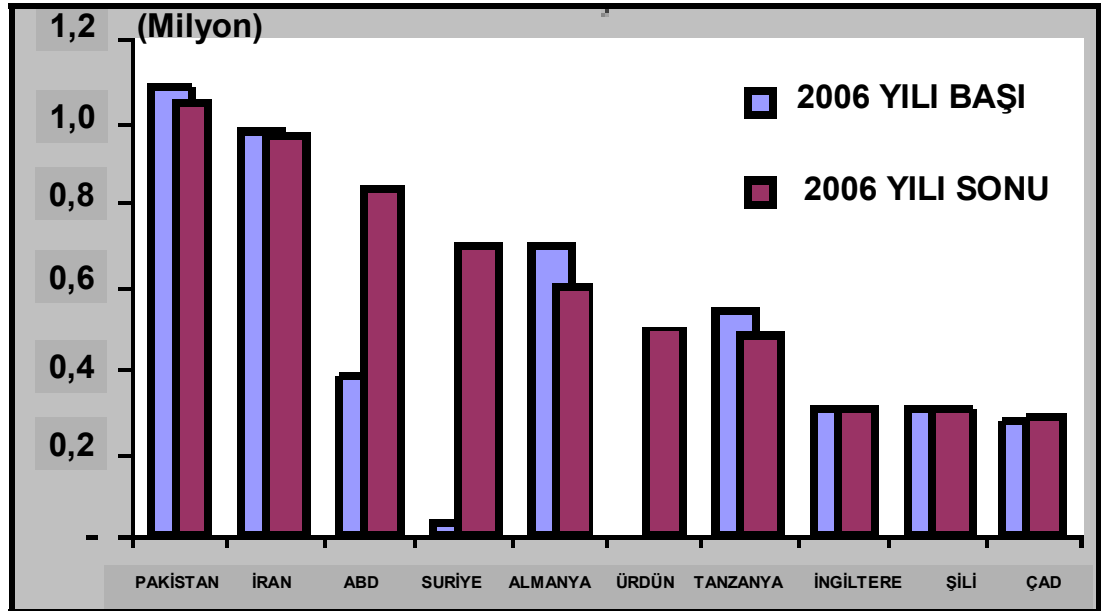
⁴⁵⁵ Önal ve diğerleri, s. 13.

⁴⁵⁶ Koser, **a.g.m.**, s. 5.

İkincil yasa dışı göç hareketleri, bu göç hareketleri içindeki mültecilerin korunmasını oldukça güçleştirmektedir. Mülteci ve sığınmacıların yasa dışı göç hareketlerine katılmalarının birçok sebebi olmasına karşın, temel sebepler olarak, birçoğunun yeterli korunma imkânı bulamamaları, bulabilenlerin ise uzun vadeli ve kalıcı çözümlere kavuşturulamamaları ön plana çıkmaktadır.

2006 yılı sonu itibarıyla dünyadaki toplam mülteci sayısı 9,877,707 iken, BMMYK bunların 4,474,092'sine (% 45) yardım edebilmiştir.⁴⁵⁷ Bu rakamlara göre, dünya mültecilerinin yarısından fazlasına uluslararası yardım götürülememektedir. Bu durumda, yükün büyük bir bölümü mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelere binmektedir. Mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler açısından, 2006 yılı sonundaki rakamlara (Şekil 16) bakıldığında, en çok mülteci üreten Orta Asya, Güneydoğu Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinin (CASWANAME) bu konuda da başı çektiğini görmekteyiz. Kaba bir hesaplama, her 10 mülteciye 4'ü (% 40) bu bölgedeki mülteci üreten ülkelere komşu ülkelerde bulunmaktadır. Bu bölgeyi Afrika kıtasının diğer bölgeleri (% 25), Avrupa (% 18), Amerika (% 10) ve Asya Pasifik bölgesi (% 9) izlemektedir.

ŞEKİL 88: 2006 Yılı İtibarıyla Mültecilere Ev Sahipliği Yapan Başlıca Ülkeler.

Kaynak: BMMYK, 2006 Global Trends, s. 6.

⁴⁵⁷ BMMYK, 2006 Global Trends, Tablo 1.

Şekil 17’de görüldüğü gibi, mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler, ekonomik imkânları oldukça kısıtlı gelişmekte olan ülkelerdir. 2006 yılı sonunda, bu ülkelerde barındırılan mültecilerin sayısının yaklaşık 7.2 milyon (Dünya mültecilerinin % 73’ü) olduğu hesaplanmıştır. En çok mülteci barındıran ülkelerin başında Pakistan gelmekte ve onu İran takip etmektedir. 2006 yılı sonu itibarıyla bu iki ülke dünya mültecilerinin yaklaşık beşte birine (% 20) ev sahipliği yapmaktaydı.

BMMYK uluslararası yardımlar konusunda, Afrika, Asya ve Ortadoğu gibi bölgelerdeki gelişmekte olan ülkelere öncelik vermektedir. Buna rağmen, bu bölgelerdeki mültecilerin ancak % 61’i BMMYK tarafından ya da BMMYK aracılığıyla sağlanan yardımlardan yararlanabilmişlerdir. Uluslararası yardımın düzeyi, ev sahibi ülkelerin sunduğu farklı imkânlar çerçevesinde ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte, BMMYK’nin yaptığı yardımlar, barınma ve yiyecek yardımları, mülteci statüsünün belirlenmesi, hukuki danışma hizmeti ve yardım paketleri gibi çok çeşitlidir.⁴⁵⁸

Benzer şekilde BMMYK, dünyadaki tüm ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilere de yardım ulaştıramamaktadır. 2006 yılı sonu itibarıyla, dünyada sayıları 24,5 milyonu bulan ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin yarısından biraz fazlasına (12,794,400 kişi, % 52) BMMYK tarafından yardım ve koruma imkânı sağlanabilmiştir.⁴⁵⁹

Mülteci ve sığınmacıların yasa dışı göç hareketleri içerisinde yer almaları konusu, BMMYK’nin gündemine uzunca bir süre önce girmiştir. Dünyada yasa dışı göç hareketlerinin ciddi bir sorun olarak ortaya çıkışıyla birlikte, BMMYK Yürütme Komitesi daha 1989 yılında, “Koruma Sağladıkları Bir Ülkeden Düzensiz Şekilde Göç Eden Mülteci ve Sığınmacılar Sorununa İlişkin” bir karar almıştır. Söz konusu kararda; mülteci ve sığınmacıların, korunma imkânı buldukları ülkelere (ilk sığınma ülkeleri), eğitim ve iş olanaklarının olmaması ve “gönüllü geri dönüş” (voluntary repatriation), “sığınılan ülkeye entegrasyon” (local integration) ya da “üçüncü bir ülkeye yerleştirilme” (resettlement) olarak sıralanan uzun vadeli çözüm

⁴⁵⁸ BMMYK, 2006 Global Trends, s. 6.

⁴⁵⁹ BMMYK, 2006 Global Trends, Tablo 13.

imkânlarına kavuşamamaları nedeniyle ayrılmak zorunda kaldıkları ve düzensiz göç hareketlerine katıldıkları belirtilmektedir. Kararda ayrıca, sorunun çözümüne ilişkin olarak öngörülen önlemler sıralanmaktadır.⁴⁶⁰

Mülteci ve sığınmacıları yasa dışı yollara zorlayan sebepler kapsamında; yukarıda açıklanan barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanamaması ve BMMYK Yürütme Komitesi kararında vurgulanan eğitim ve iş imkânlarının yetersizliği gibi sosyo-ekonomik sorunların yanı sıra, önemli güvenlik sorunları da bulunmaktadır.

Mültecilerin karşılaştığı güvenlik sorunları çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Sosyo-kültürel yapılar ve normların işlemez hâle gelmesi, aile bireylerinden ayrılma ya da aile bireylerinin desteğinin kaybedilmesi, ayrıca mülteci ve sığınmacılara karşı suç işleyen veya şiddet uygulayanların yeterince cezalandırılmaması, özellikle de kadın ve çocuk mültecileri daha hassas bir duruma getirmektedir. Mülteci durumundaki kadın ve genç kızlar; mülteci arkadaşları, ev sahibi toplum üyeleri, yerel makamlar veya insani yardım çalışanları tarafından koruma, belge temini ya da yardım karşılığında tecavüz, kaçırılma ve insan ticareti gibi çeşitli şekillerde istismara maruz kalabilmektedirler. Mülteci konumundaki çocuklar, özellikle de kız çocukları cinsel sömürü, şiddet ve istismar açısından daha büyük risk altındadır. Mülteci kamplarının silahlı çatışma alanlarına yakın yerlerde bulunduğu durumlarda, mülteci gençler ve hatta ergen çocuklar, silahlı gruplar ya da ulusal silahlı kuvvetler tarafından zorla askere alınmaktadır.

Toplu mülteci akınları veya mülteci kamplarına yakın bölgelerde silahlı unsurların mevcudiyeti yukarıda belirtilen sorunları daha da şiddetlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda mülteciler, mülteci kabul eden Devletler ve ev sahibi toplumlar için de ciddi güvenlik kaygıları oluşturmaktadır.⁴⁶¹

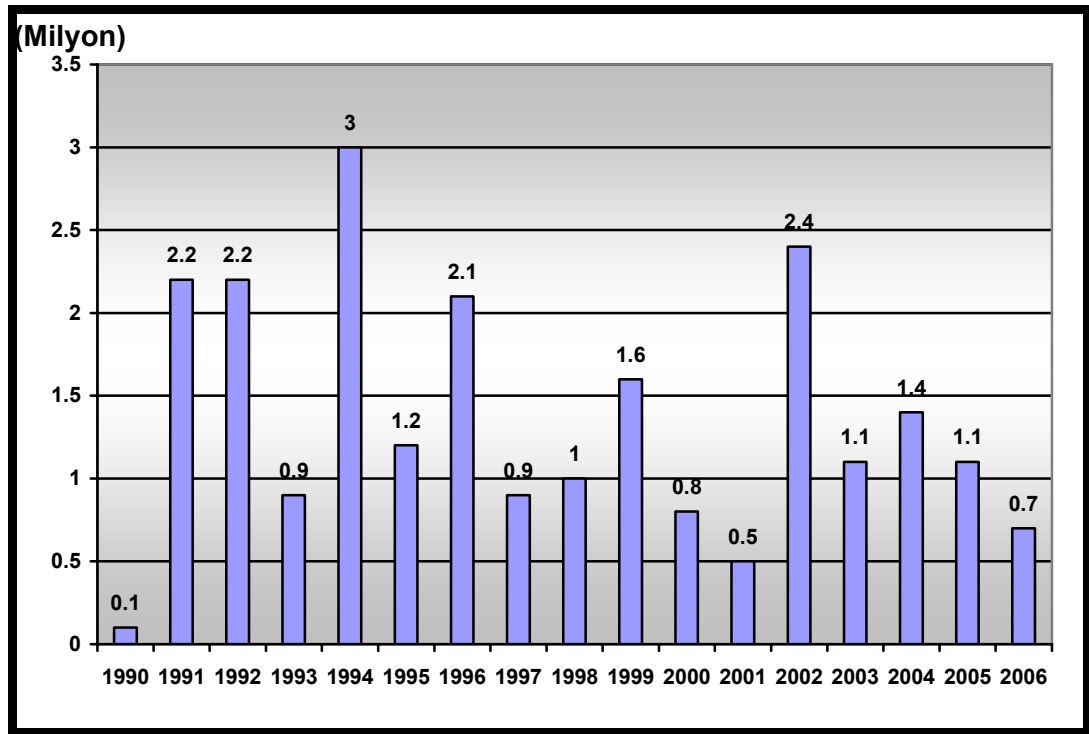
⁴⁶⁰ BMMYK Yürütme Komitesi, “Problem of Refugees and Asylum Seekers Who Move in an Irregular Manner From a Country in Which They Had Already Found Protection” başlıklı, 58 (XL)-1989 sayılı karar.

Bkz. http://www.refugeelawreader.org/438/Problem_of_Refugees_and_Asylum_Seekers_Who_Move_in_an_Irregular_Manner_From_a_Country_in_Which_They_Had_Already_Found_Protection.pdf, (08.11.2007).

⁴⁶¹ Riera ve Achiron, **a.g.e.**, ss. 14, 68.

Uzun vadeli ve nihai çözümler konusunda ise BMMYK'nin birinci önceliği mültecilerin ülkelerine gönüllü geri dönüşlerinin sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşmemesi durumunda ise mültecilerin sığındıkları ülkeye entegre edilmeleri ya da üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri gündeme gelmektedir.⁴⁶² Mültecilerin büyük bir çoğunluğu da şartlar uygun hâle geldiğinde, yani çatışma sona erip belirli bir dereceye kadar istikrar sağlandıktan ve ülkelerindeki temel altyapı yeniden inşa edildikten sonra geri dönmek istemektedirler. Gönüllü geri dönüşü en iyi çözüm yolu olarak gören BMMYK, bunu özendirici çalışmalar yapmaktadır.⁴⁶³ Ancak gönüllü geri dönüşler, başta, mültecilerin geldikleri ülkelerde zulüm görme tehdidinin devam etmesi olmak üzere, birçok nedene bağlı olarak kısa sürede gerçekleşmemektedir.⁴⁶⁴ BMMYK verilerine göre, 2006 yılında ülkelere gönüllü olarak dönen mültecilerin sayısı 734.000'dir (Şekil 18).

ŞEKİL 89: Ülkelerine Gönüllü Geri Dönüş Yapan Mülteci Sayıları (1990-2006).

Kaynak: BMMYK, 2006 Global Trends, s. 8.

⁴⁶² BMMYK Yürütme Komitesi, 58 (XL)-1989 sayılı karar.

⁴⁶³ BMMYK, Refugees by Numbers, 2005, s. 14.

⁴⁶⁴ BMMYK, **Protecting Refugees: Questions and Answers**, UNHCR, The UN Refugee Agency, Media Relations and Public Information Service, Geneva, Switzerland, September, 2005, (Protecting Refugees) s. 18.

Bu sayı 2005 yılında dönenlerin (1.1 milyon) üçte biri kadardır. Bu rakam son 10 yılda kaydedilen en düşük rakamlardan biridir. Son 15 yıllık dönemde en düşük geri dönüş 2001 yılında yaşanmıştır. 2001 yılında gönüllü olarak geri dönenler sadece 462.000 kişidir. Genel anlamda bakıldığında ise, son 10 yıl içerisinde gönüllü olarak 11.6 milyon mülteci geri dönmüştür. Bunların 7.4 milyonu (% 63) BMMYK'nin koruma ve yardımını alabilmiş mültecilerdir.⁴⁶⁵

Diğer bir kalıcı çözüm ise yerel entegrasyondur. Bazı ülkeler, mültecilere arazi alabilme ya da iş gücü piyasasına girebilme imkânı tanıdığı için, mülteciler bu ülkelere kolayca entegre olabilmektedirler. Geri kalan birçok ülkede ise, mülteci kamplarında kapalı bir şekilde ve uluslararası yardıma bağımlı olarak yaşamak durumunda kalmaktadırlar. 1951 Sözleşmesi'nin 34. maddesi çerçevesinde⁴⁶⁶ umulduğu şekilde mültecilerin, sığınma ülkesinin vatandaşlığını kazanması, ev sahibi ülkenin sağlayabileceği en geniş hukuki ve insani korumaya ulaşmanın temel adımıdır. Ancak, birçok ülkenin yasaları mültecilerin yurttaş olmasına izin vermemektedir. Mültecilerin vatandaşlığa kabul edildiği bazı sığınma ülkelerinde de istatistiksel veriler genellikle çok sınırlıdır. Çünkü, bu ülkelerin çoğunluğu konu ile ilgili yayımladıkları verilerde, mülteciler ile diğer kategorileri ayrı ayrı belirtmemektedirler.

Sonuç itibarıyla, mültecilerin vatandaşlığa alınması hem çok kısıtlı sayıda gerçekleşmekte, hem de bu sayılar raporlara yansımamaktadır. Bu kapsamda, 2006 yılı içinde BMMYK'ye intikal eden bilgilere göre; ABD'de 98,500, Belçika'da 2,500, Ermenistan'da 1,200, Kırgızistan'da 600 ve RF'de 420 mülteci vatandaşlığa alınmıştır.⁴⁶⁷

Bu kapsamda Lester; yerel entegrasyonun çok da gerçekçi bir seçenek olmadığını, bazı özel durumlarda, örneğin, komşu ülkelere sığınan mültecilere kendi ülkelerine yakın bölgelerde belli bir süre kalma imkânı tanıdığını belirtmektedir.

⁴⁶⁵ BMMYK, 2006 Global Trends, s. 8.

⁴⁶⁶ Madde-34 *Vatandaşlığa alma*: Akit Devletler, mültecileri imtisal eylemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkân nispetinde kolaylaştırırlar. Vatandaşlığa alma muamelelerini çabuklaştırmaya ve bu muamelenin masraf ve resimlerini her türlü imkân nispetinden azaltmaya bilhassa gayret eder.

⁴⁶⁷ BMMYK, 2006 Global Trends, s. 9.

Asya Pasifik bölgesini ele alan Lester; bu bölgeye, Afrika ve Ortadoğu gibi dünyanın diğer bölgelerinden gelen mültecilerin yerel entegrasyonlarına olanak bulunmadığını, zira Japonya dışındaki bölge ülkelerinin hiçbirinin, mültecileri vatandaşlığına almadığını ifade etmektedir.⁴⁶⁸ Bu çerçevede, Türkiye'nin "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı" kişileri göçmen olarak iskân etme politikasının da dünyadaki genel eğilimi yansıttığı söylenebilir.

Ülkelerine geri dönemeyen ve sığındıkları ülkelerde daimi olarak yerleşme şansı bulamayan mülteciler için tek çıkar yol üçüncü bir ülkeye "yeniden yerleştirilmektir". Birçok ülke, mültecilere krizlerin erken safhalarında geçici sığınma imkânı sağlamaktayken, dünyadaki az sayıda ülke ise, BMMYK'nin yeniden yerleştirme programlarına katılım sağlayarak mültecilere yıllık bazda kotalar vermektedir. BM üyesi 192 ülkenin içinde sadece 20 civarında ülke yıllık yerleştirme kotası tesis etmiş durumdadır. Bu ülkeler arasında Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Yeni Zelanda, Norveç, İsveç, Hollanda, İngiltere ve ABD en başta gelmektedir. Diğer ülkeler ise BMMYK'nin sunduğu önerileri duruma göre değerlendirmekte ve özellikle aile birleşmesi ve güçlü kültürel bağları olan mültecileri dikkate almaktadırlar.⁴⁶⁹

Dünyadaki mültecilerin sayısı ile karşılaştırıldığında, mülteciler için kalıcı çözümler kapsamındaki son seçenek olan, yeniden yerleştirme konusundaki rakamların da diğer iki seçenek gibi istenilen düzeyin çok altında olduğu görülmektedir. BMMYK'nin yoğun çabaları sonucunda dünyadaki yeniden yerleştirme kotaları, 2001 yılı öncesinde yıllık 100,000 dolaylarına yükseltmiş ve yerleştirme programlarına katılan ülkeler arasına Arjantin, Benin, Brezilya, Burkina Faso, Şili, İzlanda, İrlanda, İspanya ve İngiltere gibi ülkeler de dâhil edilmiştir.⁴⁷⁰ Ancak, yeniden yerleştirme sayılarında 11 Eylül 2001'den sonra ani bir düşüş yaşanmıştır. Özellikle de ABD'nin yerleştirmeyi kabul ettiği mülteci sayısı

⁴⁶⁸ Eve Lester, "Retreating From the Refugee Convention?: Where to with whats left?", A Discussion paper on the Irregular Movements of Asylum Seekers and Refugees, <http://www.cdu.edu.au/law/apl/Retreating/lester.htm>, (08.11.2007).

⁴⁶⁹ BMMYK, Protecting Refugees, s. 19.

⁴⁷⁰ BMMYK, **The State of the World's Refugees-2006**, UNHCR's Division of External Relations, Oxford University Press, New York, 2006, s. 142. Bkz. <http://www.unhcr.org/statistic/publ/sowr2006/toceng.htm>, (12.11.2007).

düşmüştür. Yeniden yerleştirilen mülteci sayıları, daha sonraki dönemde yavaş yavaş artmaya başlamış ve 2004 yılında 83,700'e çıkmıştır. Bu rakam 2003 yılından % 50 daha fazladır.⁴⁷¹ 2004 yılındaki yükselişin ardından yine düşüş başlamış ve üçüncü ülkelere yerleştirilen mülteci sayısı 2005 yılında 30,500 ve 2006 yılında 29,560 olarak gerçekleşmiştir.⁴⁷²

Mültecilerin yeniden yerleştirilmeleri ile ilgili başka bir sorun da zaten az olan mülteci kotalarının BMMYK tarafından doldurulamamasıdır. Çünkü, mülteci kabul eden ülkelerin hükümetleri, kotalarını değişen ihtiyaçlara göre uyarlamaya her zaman sıcak bakmamaktadırlar. Kotalar, genellikle bu ülkelerdeki çıkar gruplarınca yönlendirilerek sadece belirli ülkelere gelen mültecileri alacak şekilde belirlenmektedir. Hükümetler bazen de sağlık problemi olan mülteciler gibi fazladan masraf çıkarabilecek kişileri ve kendi toplumlarına uyum zorluğu çekecek ülke vatandaşlarını almamaktadırlar.

Mültecilerin, aile birleşmesi gibi özel durumlar haricinde, yeniden yerleştirme için belirli bir ülkeyi seçmeleri söz konusu olamazken; mülteci kabul eden ülkelerin büyük çoğunluğu, ülkeleriyle güçlü ailevi ve kültürel bağlara sahip, uyum sağlama olasılığı yüksek, aile bütünlüğü bozulmamış ve eğitilmiş mültecileri tercih etmektedirler. Bu durumda, mülteci kabul eden ülkelere tercih edilen mültecilerin, BMMYK'nin yerleştirme önceliği olan acil koruma ihtiyacı kriterini her zaman sağlayamaması nedeniyle kotalar tam olarak doldurulamamaktadır.⁴⁷³

Buraya kadar aktardığımız bilgiler çerçevesinde; özellikle Soğuk Savaş sonrasında artan savaşlar ve iç çatışmalar gibi siyasal ve sosyo-politik olaylar sonucunda, dünyadaki mülteci ve sığınmacı sayıları yıldan yıla yükselirken, bu insanların etkin bir şekilde korunması ve zamanında kalıcı çözümlere ulaştırılmasında, BMMYK'nin tüm iyi niyetli çabalarına rağmen, önemli eksikliklerin devam ettiği sonucuna ulaşabiliriz. Bu nedenle, mülteci ve sığınmacıların yasa dışı göç hareketleri içerisinde yer almaları çok da şaşırtıcı bir durum olmasa gerektir. Üstelik yasa dışı göç konusunda bir başka kırılma noktası

⁴⁷¹ BMMYK, Refugees by Numbers, 2005, s. 17.

⁴⁷² BMMYK, 2006 Global Trends, s. 8.

⁴⁷³ BMMYK, Protecting Refugees, ss. 18-19.

olan 11 Eylül 2001 tarihinden sonra, terörizmle mücadele amacıyla atılan adımlar ve gittikçe sıkılaştırılan göç prosedürleri mültecileri olumsuz yönde etkilemektedir.

“Yasa dışı göçün sonuçları” kapsamında ileride daha geniş bir biçimde ele alınacağı üzere; 11 Eylül’den sonra ulusal güvenlik endişelerinin artması neticesinde, sığınma sisteminin suistimalinin ve yasa dışı göçün engellenmesi amacıyla alınan önlemlerin artması ve ülkeler arasında iş birliğine gidilmesi, mültecilerin koruma elde etmelerini daha da zorlaştırmıştır. Yasa dışı göç, insan kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadele maksadıyla ortaya konan kısıtlayıcı önlemlerin ayırım gözetmeksizin uygulanması, mültecilerin bu ülkelere girmesini ve sığınma prosedürlerine ulaşmasını engellemektedir.

Bu durum rakamlara da yansımıştır. Son yıllardaki sığınma başvuruları istatistiklerine bakıldığında, endüstrileşmiş 36 ülkeye yapılan sığınma başvurularındaki düşüş, bu ülkelerin çoğunda tartışmaya yer bırakmayacak biçimde devam etmektedir. 2005 yılında bu ülkelere yapılan sığınma başvuruları, 1987’den bu yana en düşük değerleri görmüştür. Düşüş trendi 2006 yılının ilk aylarında da bir önceki yılın aynı dönemine göre % 14 azalmıştır. Bu düşüşün nedenlerinden birisi, bazı kaynak ülkelerdeki nispi iyileşmeler olsa da asıl neden olarak sığınma imkânlarını kısıtlayıcı politikalar ön plana çıkmaktadır.⁴⁷⁴ Kısıtlayıcı politikalar konusunda, ABD’nin yukarıda belirttiğimiz uygulamalarının yanında, AB’nin uygulamaları da dikkat çekmektedir. Avrupa’da, yasa dışı göçü kontrol altına alma çabalarına iltica olanaklarını ne şekilde etkilediği dikkate alınmadan öncelik verilmesi, mültecilere AB’ye ulaşmak için neredeyse hiçbir yasal yol bırakmamaktadır.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Riera, **a.g.m.**; Bu kapsamda, 2006 yılının birinci (Temmuz) ve ikinci dönem (Eylül) rakamları için sırasıyla bkz. BMMYK, “Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, First Quarter, 2006.” <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/44d74d9c2.pdf>, “Second Quarter, 2006.” <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/450fa85d2.pdf>, (30.11.2007).

⁴⁷⁵ Mehmet Özcan, “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Yasa Dışı Göç”, Sedat Laçiner, Mehmet Özcan ve İhsan Bal, **Türkiyeli Avrupa: Türkiye’nin AB’ye Olası Etkileri**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 162.

C-Sosyo-Ekonomik Nedenler

Genel olarak göçün en temel sebebi, ülkeler arasındaki refah seviyelerindeki farklılık ve bunun algılanış şekli olarak görülmektedir.⁴⁷⁶ Günümüzde küresel göçün temel karakteri, dünya ekonomisindeki derin yapısal eşitsizlikler ve bu eşitsizliklere karşı insanların verdiği tepkiler çerçevesinde tanımlanmaktadır. 20. yüzyılın ortalarında sömürgeciliğin sona erdiği dönemde temelleri atılan ve Soğuk Savaş'ın yarattığı siyasi coğrafyanın ortadan kalkmasıyla şiddetlenen bu süreç içerisinde ivmelenen göçün; yönü, karakteristik özellikleri, nedenleri ve göç akımlarının yarattığı sonuçlar geçtiğimiz çeyrek yüzyıl boyunca dünya çapında önemli bir değişime uğramıştır. Elbette ki bu gelişmeler, Kuzey ve Güney arasındaki çok büyük orandaki demografik dengesizliği ve dramatik yaşam standardı farklılıklarını yansıtmaktadır. Örneğin, ABD ve Meksika'nın Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranları 6'ya 1'dir. Almanya ve Polonya arasında ise bu oran 11'e 1 düzeyindedir.

Küresel göç, aynı zamanda ekonomik küreselleşmenin birincil mekânizmalarından biridir. Ticaretin, sermaye yatırımlarının, bilgi akışının ve finans işlemlerinin olağanüstü büyümesine ve tarihsel süreçte hiç görülmediği kadar kolaylaşmasına eşlik eden bir süreçtir. Küresel göç, piyasa ekonomisinin genişlemesinden, toprak mülkiyetinin özelleşmesinden, yerel ekonomilerin çökmesinden ve sermayenin kent merkezlerinde yoğunlaşması sonucunda buralardaki iş imkânlarının çoğalmasından kaynaklanmaktadır. Gittikçe daha fazla sayıda insan, kendilerine iş imkânı sağlayan ve onları coğrafi anlamda sabit tutan genel destek sistemlerinin büyük kısmını yok eden yapısal uyum politikaları sonucunda göç etmektedir.⁴⁷⁷

Günümüzde dünyada üretilen toplam GSMH'nin % 80'i gelişmiş ülkelerde yaşayan yaklaşık 1 milyar insan tarafından paylaşılırken, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 5 milyar insan geri kalan % 20 ile yetinmek durumunda kalmaktadır. Bu durum, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlik çıkmazının en önemli göstergesidir. Söz konusu çıkmaz karşısında verilecek mücadelede uğranacak

⁴⁷⁶ Özcan, a.g.m., s. 146.

⁴⁷⁷ Robert L. Bach, "Global Mobility, Inequality and Security", **Journal of Human Development**, Vol. 4, No. 2, July 2003, s. 230.

başarısızlık, sosyal adaletin sağlanması ve tüm insanlar için daha iyi yaşam şartlarının sağlanması hedefini yakalanmasını güç bir hâle getirecek ve bu eşitsizlikten etkilenen toplumları, ülkeleri ve bölgeleri sosyal, politik ve ekonomik sarsıntılara karşı daha zayıf ve savunmasız kılacaktır. Gelir dağılımında, verimli kaynaklara, temel sosyal hizmetlere, fırsatlara, piyasalara ve bilgiye ulaşımında yaşanan eşitsizlikler yoksulluğun daha da şiddetlenmesine yol açabilecektir.⁴⁷⁸

Göç veren ve alan ülkeler arasındaki “eşitsizlik çıkmazını (inequality predicament)” daha net biçimde ortaya koyabilmek için bu eşitsizliği yaratan temel unsurları ayrıntılı biçimde ele almak gerekmektedir. Bu eşitsizlik çıkmazının doğrudan ekonomi ile ilgili yönlerinin yanında, durumu daha da şiddetlendiren sosyo-ekonomik yönleri de bulunmaktadır.

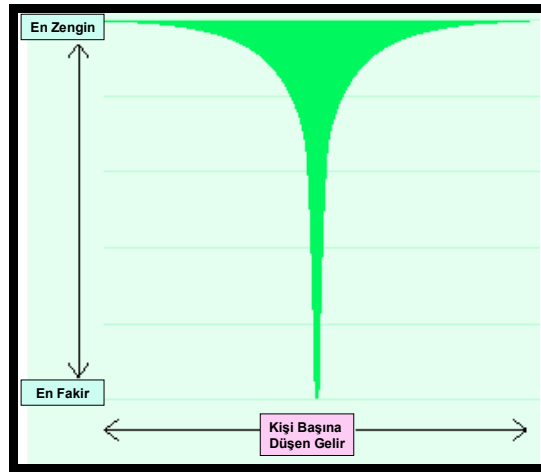
1-Ülkeler Arasındaki Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Küreselleşme, küresel gelir dağılımı kapsamındaki gelişmeler bağlamında uzun ve hararetli tartışmalara neden olmaktadır. Küreselleşmenin yoksullukla bağlantısı ve küresel piyasalara uyum sürecinin zengin ve fakir ülkeler arasındaki farkı açtığı veya kapadığı sorusu tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu gelişmeler, yoksul ülkelerin küresel zenginlikten aldıkları pay artışının, ortalama gelir ve yoksulluğun azaltılması çabaları ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle önem taşımaktadır. Ancak, dünyanın en fakir ülkelerinin geçtiğimiz on yıl içerisindeki performansları oldukça umut kırıcıdır. Bu ülkeler, sadece yoksulluğu azaltma konusunda başarısızlığa uğramakla kalmamış, ayrıca zengin ülkelerin de çok gerisine düşmüşlerdir. Uçlardaki örnekleri karşılaştırdığımızda, en zengin ve en fakir ülkelerde yaşayan ortalama vatandaşlar arasında zaten çok büyük olan farkın gittikçe açıldığını görmekteyiz. 1990 yılında ortalama bir ABD vatandaşı, ortalama bir Tanzanyalıdan 38 kat daha zenginken, 2005 yılında 61 kat zengin bir duruma gelmiştir. Diğer yandan, fakir ülkeler ile zengin ülkeler arasında, ortalama gelirin alım gücü paritesi de 13'e 1 düzeyindedir. Yani zengin ülkelerde kazanılan ortalama

⁴⁷⁸ UN Department Of Economic and Social Affairs (UNDESA), **The Inequality Predicament: Report on the World Social Situation 2005**, UN publication, A/60/117/Rev.1, ST/ESA/299, New York, USA, 2005, (The Inequality Predicament 2005), s. 1.

gelirin alım gücü, fakir ülkelerde kazanılandan 13 kat daha fazladır. Forbes dergisinin seçtiği dünyanın en zengin 500 kişinin geliri (ki bu gelirler, onların toplam servetlerinin % 5'ini aşmamaktadır) dünyadaki en fakir 416 milyon kişinin gelirinden fazladır. Şekil 19'da görüldüğü üzere, küresel gelir dağılımı grafiği bir şampanya kadehine benzemektedir En altta ve en üstte yer alanlar arasındaki fark; dünyada gelir adaletsizliği konusunda en başta gelen ülkelerin içerisinde yaşanan adaletsizlikten bile daha yüksektir. Örneğin, bu konuda başı çeken Brezilya'da nüfusun en fakir % 10'u ile en zengin % 10'u arasındaki gelir oranı 1'e 94 iken bu oran dünyada 1'e 103'tür.⁴⁷⁹

ŞEKİL 90: Küresel Gelir Eşitsizliği Grafiği.

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 37.

Dünyada bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği, Tablo 11'de daha net biçimde gözler önüne serilmektedir. Rakamlara bakıldığında, gelişmekte olan bölgelerin çoğunda kişi başına gelirin Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (The Organization for Economic Cooperation and Development-OECD) ülkelerine göre göreceli olarak düştüğü görülmektedir. Oranlardaki düşüş, gelişmekte olan ülkelerdeki kişi başına gelirin mutlak olarak düşmesi anlamına gelmemektedir.

⁴⁷⁹ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 37.

Ancak, zengin bölgelerde kişi başına gelirin fakir ülkelere göre hızla artması eşitsizliği daha da artırmaktadır.⁴⁸⁰

TABLO 57: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gelir (*OECD yüzdesi olarak, sabit ABD doları*).

BÖLGE	1980	1981-1985	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2001
Sahra-Altı Afrika	3.3	3.1	2.5	2.1	2.0	1.9
Güney Asya	1.2	1.3	1.3	1.4	1.5	1.6
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	9,7	9,0	7,3	7,1	6,8	6,7
Latin Amerika ve Karayipler	18.0	16.0	14.2	13.5	13.3	12.8
Doğu Asya ve Pasifik	1.5	1.7	1.9	2.5	3.1	3.3

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 46.

Gelir dağılımındaki bu eşitsizliğin yanı sıra kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkeler arasındaki ücret farklılıkları da göç eğilimleri konusunda önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçü açıklamaya çalışan kuramlar kapsamında da değinildiği gibi, modern piyasa ilişkileri egemen olmaya başladığında, ücret farklılıkları doğal olarak bireylerin göç eğilimlerini belirleyen birincil etken hâline gelmektedir. Dünyada, kaynak ve hedef ülkeler arasındaki ücret farklılıkları çoğunlukla 9'a 1 oranının üzerindedir. Örneğin, Almanya'da bir saatlik üretim ücreti 31 \$ iken RF'de 0.60 \$'dır. Aynı şekilde, Japonya'da saat ücreti 24 \$ dolayında iken aynı işi yapan işçiler Tayland'da 0.46 \$ kazanmaktadır.⁴⁸¹

2-Yoksulluk

Dünyanın birçok bölgesinde süreklilik arz eden ve yüksek düzeylerde seyreden yoksulluk, kısmen de olsa yetersiz gelir ile ilişkilendirilmektedir. Dünya nüfusu içerisinde, aşırı derecede yoksulluk çekenlerin oranı 1981-2001 yılları arasında yarı yarıya indirilmiş olmasına rağmen, yine de birçok ülkede yüksek düzeyde yoksulluk görülmeye devam etmektedir. Dünya nüfusunun önemli

⁴⁸⁰ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss 46-47.

⁴⁸¹ Bach, a.g.m., s. 230.

bölümünün (yaklaşık % 40) yaşadığı ÇHC ve Hindistan'daki gelişmeler olumlu bir tablo yaratmakla birlikte diğer ülkelerdeki yoksulluğun seviyesi ve sürekliliği gün geçtikçe artmaktadır. 1980'lerden bu yana yoksulluğu azaltmaya yönelik politikalara ağırlık verilmesi sonucunda, küresel düzeydeki yoksulluk düzeyinin aşağı çekilmesi konusunda hatırı sayılı bir ilerleme kaydedilmiştir.

TABLO 58: Dünyada Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları (%).⁴⁸²

BÖLGE / YIL	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
<i>Dünyada, Günde 1 Dolardan Az Gelirle Yaşayan (Açlık Sınırı) İnsanların Oranı (%)</i>								
Dünya Geneli	40	33	28	28	26	23	22	21
Doğu Asya ve Pasifik	28	39	28	30	25	17	16	15
Avrupa ve Orta Asya	1	1	0	1	4	4	6	4
Latin Amerika ve Karayipler	10	12	11	11	11	11	11	10
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	5	4	3	2	2	2	3	2
Güney Asya	52	47	45	41	40	37	32	31
Sahra-Altı Afrika	42	46	47	45	44	46	46	47
ÇHC	64	41	29	33	28	17	18	17
Hindistan	54	50	46	42	42	42	35	35
<i>Dünyada, Günde 2 Dolardan Az Gelirle Yaşayan (Yoksulluk Sınırı) İnsanların Oranı (%)</i>								
Dünya Geneli	67	64	60	61	60	56	54	53
Doğu Asya ve Pasifik	85	77	68	70	65	53	50	47
Avrupa ve Orta Asya	5	4	3	5	17	21	24	20
Latin Amerika ve Karayipler	27	30	28	28	30	24	25	25
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	29	25	24	21	20	22	24	23
Güney Asya	89	87	87	86	85	82	78	77
Sahra-Altı Afrika	73	76	76	75	75	75	76	77
ÇHC	88	79	67	73	68	53	50	47
Hindistan	90	88	87	86	86	85	81	80

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 52.

Tablo 12; dünyada, aşırı veya mutlak yoksulluk olarak adlandırılan ve günde 1 \$'dan daha az bir gelire (açlık sınırı) yaşamak zorunda kalan insanların sayısının 1981-2001 yılları arasında dikkat çekici bir şekilde azaldığını ve oransal olarak %

⁴⁸² Bazı yazarlar, Dünya Bankası tarafından belirlenen uluslararası yoksulluk sınırlarının hesaplanma biçimini eleştirmektedirler. Buna göre; "satın alma paritesi" ile ifade edilen yoksulluk sınırının bu şekilde hesaplanması, gelişmekte olan dünyada yaşayan insanların gelirlerinin şişirilmesine ve bu gelirlerin satın alma gücünün olduğundan daha fazla gösterilmesine sebep olmaktadır. Yaygın olarak kullanılan 1 \$ ve 2 \$ yoksulluk sınırı, herhangi bir yoksul ülkedeki piyasa değişim oranlarında kişi başına günde yaklaşık 1/3 \$ ve 1/4 \$'a tekabül etmektedir. Yani, 1 \$ sınırının altındaki 1.214.000.000 kişiden her birinin eline bir günde geçen para ortalama olarak 23 senttir. Bkz. Thomas Pogge, **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, çev. Güneş Kömürcüler, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 4.

40'lar düzeyinden % 21'e düştüğüne işaret etmektedir. Ancak, yoksulluğun azaltılması kapsamındaki genel istatistikler, ulusal ve bölgesel düzeydeki büyük farklılıkları ve farklı gelişme paternlerini maskeleymektedir.

ÇHC ve Hindistan'ın kaydettiği gelişmeler küresel düzeydeki olumlu tabloya çok büyük katkı yapmaktadır. Çünkü bu iki ülke dünya nüfusunun % 38'ini barındırmaktadır. Bu ülkelerin ekonomilerindeki hızlı büyüme, dünya çapında mutlak yoksulluk sınırında yaşayan insanların sayısında belirgin bir düşüşe neden olmuştur. 1990-2000 yılları arasında bu rakam 1.2 milyardan 1.1 milyara düşmüştür. Sadece ÇHC'de, günde 2 \$'dan az bir gelirle yaşayanların oranı 1981-2001 arasında % 88'den % 47'ye düşmüştür.

Bu ülkede, günlük 1 \$'dan az gelirle yaşayan insanların sayısı ise aynı dönemde 634 milyondan 212 milyona inmiştir. Benzer şekilde, Hindistan'da da günlük 2 \$'dan az gelirle yaşayan insanların oranı % 90'dan % 80'e düşmüştür. Ancak, bu ülkede açlık sınırında yaşayan insanların sayısındaki azalma çok düşük düzeyde kalmıştır. 1981-2001 arası dönemde bu rakam, 382 milyondan ancak 359 milyona düşmüştür.

ÇHC ve Hindistan'daki gelişmelere rağmen, 2001 yılı itibarıyla dünyada 1.1 milyardan fazla insan günde 1 \$'dan daha az bir gelirle yaşamaya çalışmaktaydı. Yoksulluk, dünyanın belirli bölgelerinde daha yaygın ve süreklilik arz eden bir duruma gelmiştir. Örneğin, Sahra-altı Afrika'da yoksulların sayısı on yıldan biraz daha uzun bir sürede (1990-2001) neredeyse 90 milyon artmıştır. Belirli bir seviyede gelişme kaydedilen Güney ve Doğu Asya gibi bölgelerde bile yoksulluktaki azalma kararsız bir çizgide seyretmektedir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesinde, günde 1 \$'dan az gelirle yaşayanların sayısında 1981 ile 2001 yılları arasında 14 milyondan fazla bir artış meydana gelmiştir. Bu bölgelerdeki yoksulluk oranlarının artışı, en çok 1990'larda görülmüş ancak daha sonra yavaşlama eğilimi başlamıştır. Doğu Avrupa ve BDT ülkelerinde yoksulluğun artışı, 1993 yılından itibaren bu bölgedeki genel yükseliş trendini ortaya çıkarmıştır. 1990'ların sonuna kadar eski Sovyet Cumhuriyetlerinde 50 milyon kişi yoksul ailelerden oluşmaktaydı. Aynı şekilde, BDT ülkelerinde de 43 milyon yoksul insan yaşamaktaydı.

Latin Amerika ve Karayipler bölgelerinde ise, birçok ülkede yoksulluk düzeyi artmasına rağmen, genel olarak bakıldığında günde 1 \$'dan az gelirle yaşamak durumundaki insanların oranında ufak bir düşüş kaydedilmiştir. Bu oran 1990-2001 arasında % 11.3'ten % 9.5'e düşmüştür.

TABLO 59: Dünyada, Günde 2 Dolardan Az Gelirle Yaşayan İnsanların Sayısı (Milyon).

BÖLGE / YIL	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2001
Dünya Geneli	2450	2480	2478	2654	2764	2674	2739	2735
Doğu Asya ve Pasifik	1170	1109	1028	1116	1079	922	900	864
Avrupa ve Orta Asya	20	18	15	23	81	98	113	93
Latin Amerika ve Karayipler	99	119	115	125	136	117	127	128
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	52	50	53	51	52	61	70	70
Güney Asya	821	859	911	958	1005	1029	1039	1064
Sahra-Altı Afrika	288	326	355	382	410	447	489	516
ÇHC	876	814	731	825	803	650	627	594
Hindistan	630	662	697	731	770	807	805	826

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 53.

1981-2001 arası dönemde, dünyada günde 1 \$'dan az gelirle yaşayanların oranında belirgin bir düşüş gözlenirken (% 40'tan % 21'e), günde 2 \$'dan az gelirle yaşamak durumunda kalanların oranındaki azalma daha düşük düzeyde kalmıştır (% 67'den % 53'e). Örneğin, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde açlık sınırında yaşayanların oranı 2001 yılında sadece % 15 iken, yoksulluk sınırında yaşayanlar neredeyse nüfusun yarısını oluşturmaktaydı. ÇHC'nin kaydettiği dikkat çekici ekonomik gelişmenin yarattığı olumlu etkiye rağmen, küresel olarak dünya nüfusunun yarıya yakını (% 47) günde 2 \$'dan daha düşük gelir düzeyinde yani yoksulluk sınırında yaşamaktaydı. Günlük 2 \$'dan az gelirle yaşayan insanların oranındaki nispeten daha yavaş olan azalma, önemli miktarda insanın en alt yoksulluk seviyesinden biraz daha üst gelir seviyelerine çıktığını göstermektedir. Küresel olarak bakıldığında, açlık ve yoksulluk kategorileri arasındaki bu transferler ile çeşitli demografik ve ekonomik gelişmelerin kombinasyonları sonucunda, yoksulların (günde 2 \$'dan az gelirle yaşayanlar) sayısı 1990'lardan itibaren artmıştır (Tablo 13).

Yoksulluk düzeylerinin artmasından daha önemli bir gelişme ise birçok ülkede yeni yoksulluk kalıplarının ortaya çıkması ve kökleşmesidir. Yoksulluk

sınırının altında ve üstünde kalan insanların toplumsal kompozisyonlarındaki değişim dikkat çekici bir düzeye ulaşmıştır. Bu yeni eğilim, kentli yoksulluğun artışına, kırsal kesimdeki yoksullukta ise durgunlaşmaya işaret etmektedir. Kentlerdeki işsizlerin sayısı ve kayıt dışı işçiler arasındaki yoksulluk oranları gün geçtikçe yükselmektedir. Toplumun farklı kesimlerinden bireylerin, yoksulluk sınırının altına düşme veya üstüne çıkma eğilimi, 1980'lerden beri artmakta ve yoksulluğun lineer bir rota izlemediğini göstermektedir. Birçok Afrika ülkesinde nüfusun 1/4'ü süreklilik arz eden bir yoksulluk çekerken, bunlara ilave olarak % 60'lara varan bir kesim, zaman zaman yoksulluk sınırının altına inip çıkabilmektedir. Örneğin Latin Amerika'da istihdam ve gelir dağılımındaki dalgalanmalar yoksulluk sınırında gezinen kesimin oranında önemli bir artışa sebep olmaktadır. 1992 yılında, RF'de yaşanan gelişmeler sonucunda, sadece bir yıl önce yoksul olarak nitelenmeyen ve tüm ailelerin yaklaşık yarısını oluşturan kesim bir anda yoksul durumuna düşmüştür. Bununla birlikte, bu ülkede 1992/93 döneminde genel yoksulluk düzeyinde artış görülmesine rağmen, bazı aileler yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmiştir. Bu durum, yoksulların statik bir grup olmadığını en iyi örneğidir.

Yoksulluğun giderek kentleşmesi ve kırsal kesimde kök salmış bulunan yoksulluğun iyileştirilmesine yönelik bir gelişme kaydedilememesi, kalkınma çabalarının önüne yeni bir engel olarak çıkmaktadır. Yoksulluk, geleneksel olarak kırsal bir olgu olarak görülmektedir. Ancak, günümüzde kırsal kesimdeki yoksulluk gittikçe derinleşmekle birlikte, kentlerdeki yoksulluk düzeyleri de ciddi biçimde artmaktadır. Örneğin, 1999 yılı itibarıyla Latin Amerika'da, sayıları 211 milyonu bulan yoksulların 77 milyonu kırsal kesimde yaşarken, geri kalan 134 milyon şehirlerde yaşamaktaydı. Ancak, yine de yoksulluğun kırsal kesimde daha fazla yoğunlaşması dikkat çekmektedir. Bu bölgede, 1999 yılında, kırsal kesimde yaşayanların % 64'ü yoksul kategorisine girerken kentlilerin sadece % 37'si yoksuldu. Yoksulluğun en ağır biçimlerinin görüldüğü Afrika'da da kırsal kesimde yaşayanların % 59'u, kentlerde yaşayanların ise % 43'ü yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bölgede yoksulluğun azaltılması çabalarının önünde, aşağıda geniş biçimde ele alınacak olan çok önemli sosyo-ekonomik engeller bulunmaktadır. Bunların başında, yüksek nüfus artış oranları, iş gücünün büyük çoğunluğunun vasıfsız olması ve çalışma yaşındaki insanları ciddi şekilde etkisi

altına alan HIV/AIDS salgını gelmektedir. Bu koşullar nedeniyle, 1990 ile 1999 yılları arasında bölgedeki toplam GSMH % 29 oranında artmasına rağmen, kişi başına düşen gelirden artış olmamıştır. Birçok ülkenin gelirinde yeterli ve sürdürülebilir bir büyüme kaydedilememesi yoksulluğun azaltılmasının önündeki en büyük engeldir. 1990'lı yıllarda, gelişmekte olan ve geçiş sürecindeki 155 ülkeden sadece 30'unda % 3 ve üzerinde büyüme oranı görülmüştür. Geri kalan ülkelerden 71'inde büyüme oranı % 3'ün altında gerçekleşirken, Sahra-altı Afrika'da yer alan 20 ülkenin de içinde bulunduğu toplam 54 ülkede kişi başına gelir azalmıştır.⁴⁸³

Dünyamızda yoksulluğun geldiği boyut, uluslararası sistemin sorgulanmasına ve konunun, insan hakları bağlamında sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu kapsamda Pogge; günümüzdeki küresel kurumsal düzenin, aşırı derecede adaletsiz olduğunu ve bu düzenin, dünyanın güçlü devletleri tarafından devamlı surette dayatılmasının, bugüne kadar görülen en büyük insan hakları ihlallerinden biri olduğunu öne sürmektedir. Pogge'ye göre; günümüzün küresel düzeni çerçevesinde yaşanan yoğun insan hakları eksikliğinin önemli bir kısmı, doğrudan doğruya yoksullukla bağlantılıdır. Özellikle, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25. ve 28. maddelerinde⁴⁸⁴ belirtilen temel sosyal ve ekonomik insan hakları kapsamında bu bağlantı dolaysızdır.⁴⁸⁵ Bu bağlamda göç, çoğunlukla farkında olmasalar bile, insanların temel haklarını arayışlarının bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün bunlara rağmen, son dönemde gelişmekte olan bazı ülkelerin ortaya koyduğu umut verici performans, geleceğe yönelik beklentileri yükseltmektedir. Bu gelişmeler kapsamında, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına gelirin önümüzdeki dönemde yıllık % 3.5 oranında artması beklenmektedir. Bu oran, 1990'larda ortalama % 1.5 olarak kaydedilen büyüme oranının iki katından fazladır. Geleceğe

⁴⁸³ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 50-55.

⁴⁸⁴ Madde 25: (1) Herkes, giyecek, yiyecek, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere, kendisi ve ailesinin sağlığı ve refahı için yeterli olacak bir yaşam seviyesine ve işsizlik, hastalık, özürllük, dulluk, yaşlılık veya iradesi dışında oluşan geçimini engelleyici diğer durumlarda güvenlik hakkına sahiptir...

Madde 28: Herkes, işbu beyannamede bildirilen hak ve özgürlüklerin tam olarak geçerli olduğu toplumsal ve uluslararası bir düzen hakkına sahiptir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin tam metni için bkz. De Angelis ve diğerleri, ss. 168-173.

⁴⁸⁵ Pogge, *a.g.e.*, ss. x-xi, 3.

yönelik projeksiyonlara göre büyüme oranları, Doğu Asya dışında bütün gelişmekte olan bölgelerde 1980 ve 90'lardakinden yüksek olacaktır (Tablo 14).

TABLO 60: Kişi Başına Reel GSMH Oranının Yıllık Ortalama Değişimi (%).

BÖLGE / YIL	1980	1990	Orta Vadeli Tahminler (2001-2006)	Uzun Vadeli Tahminler (2006-2015)
Dünya Geneli	1.5	1.2	1.5	2.1
OECD Ülkeleri	2.5	1.8	1.6	2.4
Doğu Asya ve Pasifik	5.8	6.3	6.4	5.3
Avrupa ve Orta Asya	0.9	-1.8	5.0	3.5
Latin Amerika ve Karayipler	-0.9	1.6	1.2	2.3
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	-1.1	1.0	2.5	2.6
Güney Asya	3.3	3.2	4.5	4.2
Sahra-Altı Afrika	-1.1	-0.5	1.8	1.6
Gelişmekte Olan Ülkeler Ortalaması	0.7	1.5	3.7	3.5

Kaynak: World Bank, **a.g.e.**, s. 8.

Öte yandan reel kişi başına gelirdeki büyüme oranları baz alınarak yapılan yoksulluk projeksiyonlarının ve gelirin nüfusa göre dağılımının gösterildiği Tablo 15'e göre, 2015 yılına kadar aşırı yoksulluk (açlık sınırı) içerisinde yaşayan nüfus tüm gelişmekte olan ülkelerde düşecektir. Bu kapsamda, 2002 yılında 1 milyar civarında olan günde 1 \$ veya daha az gelire yaşamak zorunda olan insanların sayısının 2015 yılında 620.000'e düşmesi beklenmektedir. Umut verici bu beklentilere rağmen, gelişmekte olan ülkelerde günde 2 \$ ve daha az gelire yaşamak durumunda kalacak insan sayısının endişe verici boyutta olacağı hesaplanmaktadır. Bunun yanı sıra, Sahra-altı Afrika'da 1 \$ ve altında gelire yaşamak durumunda kalacak insanların sayısında artış beklenmektedir.⁴⁸⁶

Bu projeksiyonlar, dünyada mevcut göç eğilimlerinin yakın gelecekte de devam edeceğini göstermektedir.

⁴⁸⁶ The World Bank, **Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration**, Washington, USA, 2006, ss. 8-10.

TABLO 61: Dünyada Bölgelere Göre Yoksulluk Projeksiyonları (2015).

BÖLGE / YIL	Günde 1 \$'dan Az Kazananların Sayısı (Milyon)			Günde 2 \$'dan Az Kazananların Sayısı (Milyon)		
	1990	2002	2015	1990	2002	2015
Doğu Asya ve Pasifik	472	214	14	1,116	748	260
ÇHC	375	180	11	825	533	181
Doğu Asya ve Pasifik (ÇHC Hariç)	97	34	2	292	215	78
Avrupa ve Orta Asya	2	10	4	23	76	39
Latin Amerika ve Karayipler	49	42	29	125	119	106
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	6	5	3	51	61	40
Güney Asya	462	437	232	958	1,091	955
Sahra-Altı Afrika	227	303	336	382	516	592
TOPLAM	1,218	1,011	617	2,654	2,611	1,993
	Günde 1 \$'dan Az Kazananların Oranı (%)			Günde 2 \$'dan Az Kazananların Oranı (%)		
Doğu Asya ve Pasifik	29.6	14.9	0.9	69.9	40.7	12.7
ÇHC	33.0	16.6	1.2	72.6	41.6	13.1
Doğu Asya ve Pasifik (ÇHC Hariç)	21.1	10.8	0.4	4.9	16.1	8.2
Avrupa ve Orta Asya	0.5	3.6	0.4	4.9	16.1	8.2
Latin Amerika ve Karayipler	11.3	9.5	6.9	28.4	22.6	17.2
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	2.3	2.4	0.9	21.4	19.8	10.4
Güney Asya	414.3	31.3	12.8	85.5	77.8	56.7
Sahra-Altı Afrika	44.6	46.4	38.4	75.0	74.9	67.1
TOPLAM	27.9	21.1	10.2	60.8	49.9	32.8

Kaynak: World Bank, a.g.e., s. 9.

3-İşsizlik

Ülke içinde ve ülkelerarası eşitsizlikleri yaratan sebeplerin belki de en başında, sayıları gittikçe artmakta olan çalışma yaşına gelmiş nüfusa güvenli istihdam olanakları yaratılamaması gelmektedir. İşsizlerin çoğunluğu, kendilerine ve sorumluluğunu taşıdıkları ailelerine bakabilmek için iş arayan yetişkinlerdir. İşsizler toplumda en hassas ve korunmasız grubu oluşturmakta ve bu nedenle yoksulluğu tüm boyutlarıyla yaşamak durumunda kalmaktadırlar.

1993-2003 yılları arasında dünyadaki işsizlerin sayısı 140 milyondan 186 milyona çıkmıştır. Bugüne kadar görülmeyen bu artışla birlikte, işsizlerin oranı çalışma yaşındaki nüfusun % 6.2'sini oluşturacak şekilde yükselmiştir (Tablo 16). Bu dönemin sonunda, yoksulluk sınırının altında çalışanlar 550 milyonu aşmıştır. Aynı dönem içerisinde, gelişmiş ülkelerdeki işsizlik oranı % 8'den % 6.8'e düşerken,

gelişmekte olan birçok ülkede işsizlik oranı ya durgun bir seyir izlemiş ya da yükselmiştir.

TABLO 62: Dünyada Bölgelere Göre İşsizlik, İşgücü Artışı ve Büyüme Oranları.

BÖLGE / YIL	İşsizlik Oranları			İş Gücünün Yıllık Büyüme Oranı (1993-2003)	Yıllık GSMH Artış Oranı (1993-2003)
	1993	2002	2003		
Dünya Geneli	5.6	6.3	6.2	1.8	3.5
Endüstrileşmiş Ülkeler	8.0	6.8	6.8	0.8	2.5
Doğu Asya	2.4	3.1	3.3	1.3	8.3
Latin Amerika ve Karayipler	6.9	9.0	8.0	2.3	2.6
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	12.1	11.9	12.2	3.3	3.5
Güney Asya	4.8	4.8	4.8	2.3	5.5
Güneydoğu Asya	3.9	7.1	6.3	2.4	4.4
Sahra-Altı Afrika	11.0	10.8	10.9	2.8	2.9

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 56.

Dünyada en düşük ve en yüksek işsizlik oranlarının görüldüğü bölgelerde, bu oranlar genelde devamlılık arz eden bir görüntü sergilemiştir. 2003 yılında bu oran; işsizliğin en düşük olduğu Doğu Asya'da % 3, en yüksek olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ise % 12.2 düzeyinde kaydedilmiştir. Belirtilen dönem içerisinde, Güneydoğu Asya ile Latin Amerika ve Karayipler bölgelerindeki bazı ülkelerde işsizlik % 62'ye varan düzeyde artmıştır. Genel işsizlik düzeyinin en fazla arttığı bölge Doğu Asya olmasına rağmen, bu bölgedeki işsizlik oranı diğer bölgelere göre yine de çok düşük düzeyde kalmıştır. İncelenen dönemde, Güneydoğu Asya'da da çok önemli bir yükseliş kaydedilmiştir. Bu yükselişin önemli nedenlerinden biri, bölgedeki yıllık iş gücü artışının % 2.4 gibi yüksek oranda gerçekleşmesi, diğeri ise 1997/98 dönemindeki Asya finansal krizi nedeniyle, bölgede yer alan Endonezya gibi büyük ülkelerde gelişmenin yavaşlamasıdır.

Sahra-altı Afrika'da iş gücünün, yıllık bazda % 2.8 oranında artması nedeniyle, işsizlik oranı neredeyse sabit kalmıştır. İşsizlik trendleri bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde, Brezilya'daki işsizliğin durağan bir seviyede seyretmesine ve Meksika'da düşmesine rağmen, genel işsizlik düzeyleri 1990'lardan beri artmaktadır. Geçtiğimiz dönemde, neredeyse tüm Doğu Asya ve Güneydoğu Asya ülkelerindeki işsizlik oranlarında artış gözlenmiştir. 1980'den önce ÇHC'de istihdam oranı muntazaman ve yaklaşık % 2.6 düzeyinde

artmaktaydı. Ancak bu oran 1990'larda % 1.1 seviyesine düşmüştür. 1990'larda Hindistan'da da istihdam oranlarında belirgin bir düşüş göze çarpmaktadır. Buna rağmen, Hindistan'daki işsizlik oranı az bir yükseliş göstermiştir. Ancak, Bangladeş ve Pakistan gibi ülkelerde ciddi bir artış söz konusudur. Sahra-altı Afrika'da yer alan birçok ülkedeki işsizlik oranları kapsamında karşılaştırmada bulunacak veriler bulunmamasına rağmen, birçok ülkedeki işsizlik düzeyinin aşırı derecede yüksek düzeylerde seyrettiği bilinmektedir. Örneğin, 1999 yılında Bostwana, Burkina Faso, Nijer, Güney Afrika ve Tanzania gibi ülkelerde bu oran % 20 ve daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Bütün bunlara rağmen işsizlik oranları, iş gücü konusundaki eşitsizliği tek başına ortaya koyabilecek bir gösterge değildir. Buzdağının görünen kısmının altında, istihdam ile ilişkili olan ve eşitsizliği artıran ya da azaltan daha başka birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında, kayıt dışı ekonominin hacmi ve büyüme hızı, iş kalitesi ve ücret düzeyleri gelmektedir. Esas gerçek şudur ki gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulların çoğunluğu işsiz değildir. Bu insanlar, çalışmalarına rağmen yoksuldurlar. Ayrıca bu insanların birçoğu, iş ortamlarında çeşitli şekillerde istismara uğramakta ve temel haklardan yoksun bir durumda çalışmaktadırlar.⁴⁸⁷

Yukarıda belirtildiği gibi; dünyada 550 milyon kişi açlık sınırının altında ve dünya nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan 2.8 milyar kişi de yoksulluk sınırının altında bir kazanç elde edebilmektedir. Gelişmekte olan bazı ülkelerde ise insanların büyük çoğunluğu, ücretlerin ve çalışma koşullarının hiçbir şekilde kontrol edilmediği kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. Bu kapsamda, dünyada her yıl 600,000-800,000 kişi insan ticaretine konu olmakta ve toplam sayıları 12 milyon olarak hesaplanan zorla çalıştırılan insanların arasına katılmaktadır. ILO Genel Direktörü'nün de belirttiği gibi "Küresel iş krizi güvenliği, kalkınmayı, açık ekonomileri ve açık toplumları riske atmaktadır. Bu, kesinlikle sürdürülebilir bir durum değildir."

Küresel iş krizi, uluslararası göçe yönelik mevcut yaklaşımların da yeniden sorgulanmasına yol açmaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde gittikçe artan sayıdaki insan, kendi ülkesinde geçimini sağlayamayınca başka ülkelerde iş

⁴⁸⁷ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 56-58.

imkânları aramaktadır. Bunların bir kısmı, yine gelişmekte olan dünyada kendi ülkesine yakın ülkelere göç ederken, gittikçe büyüyen bir oranda insan ise dünyanın daha zengin ülkelerine gitmektedir. BM istatistiklerine göre, 1980-2000 yılları arasında gelişmiş ülkelerdeki göçmen sayıları iki kattan fazla artarak 48 milyondan 110 milyona çıkmıştır. Aynı dönem içerisinde gelişmekte olan ülkelerdeki göçmenlerin sayısı ise 52 milyondan 65 milyona yükselmiştir.⁴⁸⁸

4-Sosyal Güvenlik Sistemlerindeki Eksiklikler

İşsizlik tazminatı, sakatlık (iş görememe) sigortası, emeklilik sistemi, sosyal güvenlik ve diğer tür gelir destekleri gibi gelişmiş sosyal koruma mekânizmaları, aynı zamanda yoksulluğun ve eşitsizliklerin azaltılması yönündeki stratejilerin temel bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Yeterli sosyal korumanın olmadığı durumlarda bireyler ve aileler, özellikle de kadınlar ve çocuklar gibi daha hassas gruplar içerisinde yer alanlar, işsizlik ve geçiş dönemlerinde oldukça fazla sıkıntı çekmek zorunda kalabilmektedirler.

Günümüzde, sosyal güvenlik sistemleri ve kuruluşları birçok ülkede oldukça zayıf durumdadır. Dünya nüfusunun % 80'i ya çok yetersiz bir sosyal koruma altındadır ya da hiçbir sosyal koruma imkânına sahip değildirler. Örneğin, Latin Amerika'da sosyal korunma sadece şehirlerde orta gelir grubundaki çalışanlara sağlanmakta fakat yoksullar nadiren bu imkâna kavuşabilmektedir. Benzer şekilde, bazı Afrika ülkeleri de kentlerdeki sağlık tesislerini ve zenginleri yoksullara tercih eden üniversiteleri desteklemektedirler.

Makroekonomik reform süreci geçiren birçok gelişmekte olan ülkede sosyal güvenlik, bütçe performansı koşullarını karşılayabilme kaygısına feda edilmektedir. Bu durum, mevcut programların azaltılması veya uygulamalarının veya genişletilmesinin geciktirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Hatta bazı gelişmiş ülkelerde bile sosyal korumanın kapsama düzeyi evrensel düzeyden oldukça uzaktır. Bundan da öte, yüksek gelir seviyesine sahip birçok

⁴⁸⁸ The Global Commission On International Migration (GCIM), **Migration in an Interconnected World: New Directions for Action**, Report of GCIM, Geneva, Switzerland, 2005, ss. 11-12. Bkz. <http://www.gcim.org/attachements/gcim-complete-report-2005.pdf> , (12.10.2007).

ülkedeki gidişat, refah ve gelir desteğinin azaltılması yönündedir. Bununla birlikte, emeklilik ve sağlık konusundaki sosyal koruma programlarının özelleştirilmesi amacıyla birçok önlem uygulamaya konmaktadır. Çünkü bu tarz ülkelerde nüfusun yaşlanması, aile yapılarının değişmesi, tıbbi bakım ve tedavi maliyetlerinin gittikçe yükselmesi ve işsizliğin süreklilik arz eder bir duruma gelmesi gibi nedenlere bağlı olarak sosyal güvenlik harcamalarını dengelemek oldukça güçleşmektedir. Ancak, sosyal güvenlik sistemlerini daha etkin bir hâle getirmek için piyasa ekonomisinin isterleri doğrultusunda bir yaklaşım benimsemek ve özel sektörün emeklilik ve sağlık sistemindeki yerini artırmak soysal dayanışmayı temelinden sarsmaktadır. Özellikle kadınların bu özel sistem içerisinde ayrımcılığa tabi tutulma riskleri artmaktadır.⁴⁸⁹

5-Demografik Nedenler

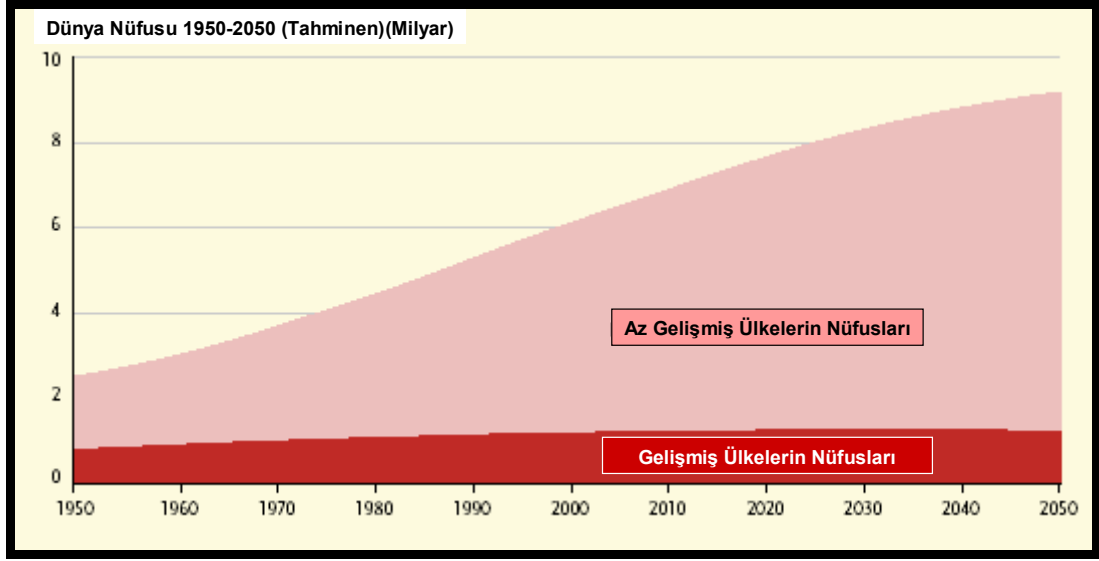
Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizliğin en önemli göstergelerinden biri de nüfus yapılarını şekillendiren gelişmelerdir. 20. yüzyıla girerken dünya nüfusu 1.6 milyar civarındaydı, 21. yüzyıla 6.1 milyarlık bir nüfusla girdik, 2007 yılı itibarıyla dünya nüfusu ise 6.6 milyar civarındadır.

Son yarım yüzyılda, dünya nüfusundaki artış bugüne kadar hiç görülmemiş bir boyuta ulaşmıştır ve bu artışın neredeyse tamamı az gelişmiş ülkelerden kaynaklanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde, her yıl 80 milyon insan dünya nüfusuna eklenmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise bu rakam 1.6 milyon dolayındadır. Yani az gelişmiş ülkelerin nüfusu artmaya devam ederken, gelişmiş ülkelerin nüfusu çok yavaş artmakta ya da hiç artmamaktadır. Bazı gelişmiş ülkelerde ise nüfus azalmaktadır. Bu kapsamda dikkat çeken en önemli husus, geçtiğimiz elli yıldaki birçok gelişmeye rağmen, bir gerçeğin hep aynı kalmasıdır. Nüfusun en hızlı arttığı yerler, bu artışın yaratacağı gereksinimleri karşılama kapasitesine en az sahip olan yerlerdir. Bugün, gelişmiş ülkelerin toplam nüfusu 1.2 milyar dolayındayken, az gelişmiş ülkelerin toplam nüfusu 5.4 milyardır (Şekil 20).⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 22-23.

⁴⁹⁰ PRB, Highlights 2007, ss. 1-6.

ŞEKİL 91: Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde Nüfus Artışı (1950-2050).

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 1.

Önümüzdeki döneme yönelik tahminler incelendiğinde; içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yarısında, yani 2050 yılına kadar dünya nüfusuna yaklaşık 3 milyar insanın daha eklenmesi beklenmektedir. Bu rakam, 20. yüzyılın son yarısında eklenen 3,5 milyar insandan biraz daha azdır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi bu iki dönem arasında önemli bir farklılık dikkat çekmektedir. Şöyle ki, 1950-2000 yılları arasında dünya nüfusundaki artış hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmiştir. Gelecek elli yıldaki büyümenin ise neredeyse tamamının gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmesi beklenmektedir. Toplam 3 milyar kişilik artışın yaklaşık 2 milyarının, Hindistan alt kıtası ve Sahra-altı Afrika’da meydana geleceği hesaplanmaktadır. 2000 yılında dünyanın en kalabalık 20 ülkesi içerisinde yer alan ülkelerle, 2050 yılında bu grup içerisinde yer alması beklenen ülkeler karşılaştırıldığında (Tablo 17); Hindistan’ın 500 milyon artarak ÇHC’nin yerini alacağı, ABD’den sonra en kalabalık dört sanayileşmiş ülkede (RF, Japonya, Almanya ve İngiltere) nüfusun azalacağı ve bunlardan Almanya ve İngiltere’nin listeden çıkacağı, listedeki en büyük büyüme oranına sahip olan üç ülkenin (Pakistan, Nijerya ve Etiyopya) 2050 yılına değin, nüfuslarının iki kattan fazla artacağı ve listeye yeni girecek Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda ve Yemen’in nüfuslarını üçe katlayacakları görülmektedir.

TABLO 63: Dünyanın En Kalabalık 20 Ülkesi, (2000 ve 2050 Yılları).

2000 Yılı		2050 Yılı	
Ülke Adı	Nüfus (Milyon)	Ülke Adı	Nüfus (Milyon)
ÇHC	1.275	Hindistan	1.531
Hindistan	1.017	ÇHC	1.395
ABD	285	ABD	409
Endonezya	212	Pakistan	349
Brezilya	172	Endonezya	294
RF	146	Nijerya	258
Pakistan	143	Bangladeş	255
Bangladeş	138	Brezilya	233
Japonya	127	Etiyopya	171
Nijerya	115	Kongo	152
Meksika	99	Meksika	140
Almanya	82	Mısır	127
Vietnam	78	Filipinler	127
Filipinler	76	Vietnam	118
İran	69	Japonya	110
Mısır	68	İran	105
Türkiye	68	Uganda	103
Etiyopya	66	RF	102
Tayland	61	Türkiye	98
İngiltere	59	Yemen	84

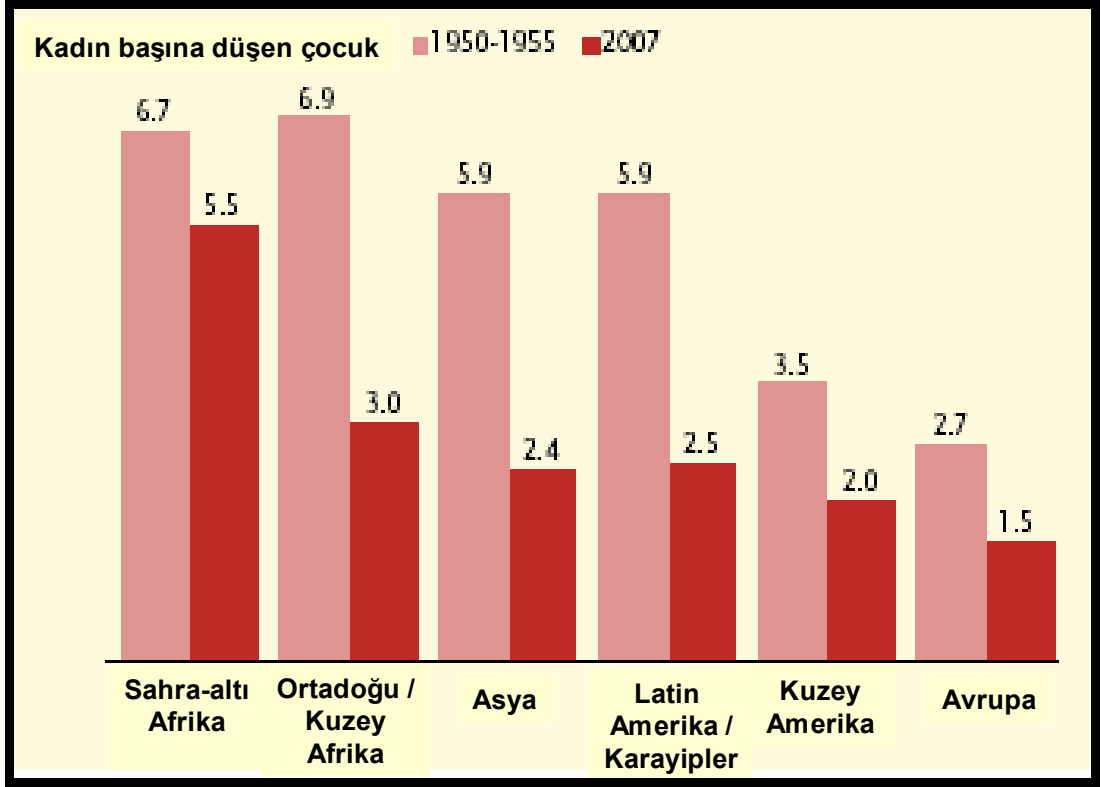
Kaynak: Brown, a.g.e., s. 23.

Bu demografik tahminler, her ülkenin hayat destek sistemlerinin dayattığı sınırlamalarla birlikte düşünüldüğünde birçok ülkede, kaynakların nüfusa yetmeyeceği görülmektedir. Örneğin, su düzeylerinin düşmekte olduğu 21 milyonluk Yemen'in, bir gün 84 milyon insanı besleyebileceğini düşünmek, hayal gücünü zorlamaktadır.

Bugün 158 milyon nüfusa sahip olan Pakistan'ın, 2050 yılına kadar 200 milyon kişi artarak ABD'den daha kalabalık bir ülke hâline gelmesi, o kadar insanı nasıl doyurabileceği sorusunu akla getirmektedir. Aynı şekilde, Nijerya'nın da 2050 yılı itibarıyla 258 milyona (neredeyse ABD'nin bugünkü nüfusu kadar) ulaşması benzer soruları sormamıza neden olmaktadır.⁴⁹¹

⁴⁹¹ Lester R. Brown, **Dünyayı Nasıl Tükettik?**, çev. M. Fehmi İMRE, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 21-24.

ŞEKİL 92: Dünyada Doğurganlık Oranları.

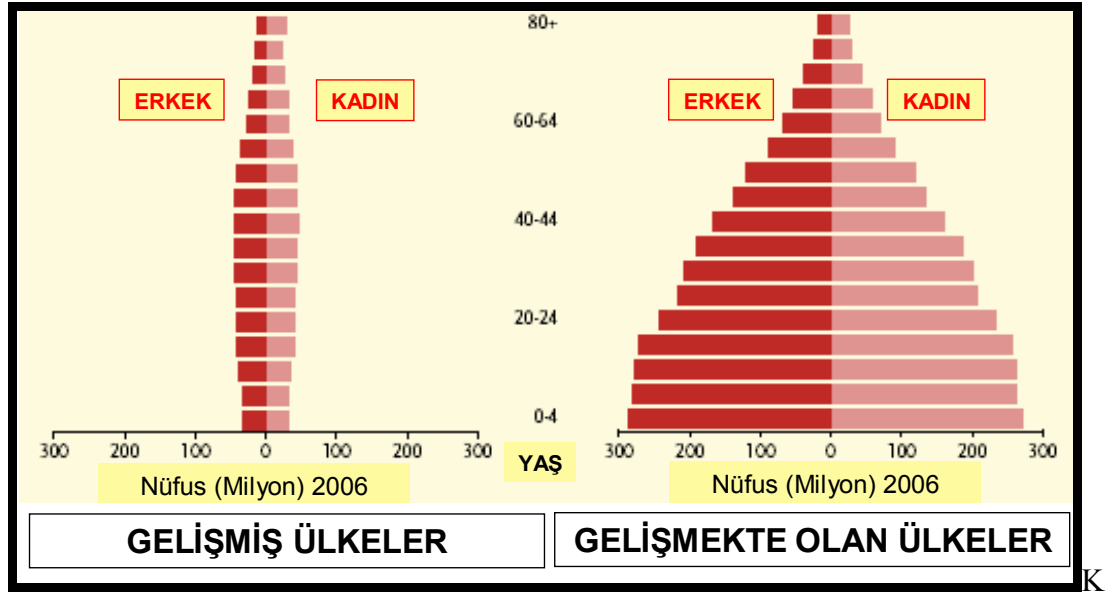
Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 2.

Demografik farklılıklar, yoksul ülkelere zengin ülkelere yönelen göçlerin hacmini artırabilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Dünyanın zengin ülkelerinin bir çoğunda doğurganlık seviyeleri kadın başına 2.12 oranının altındadır. Bu ülkelerin nüfusları gittikçe azalmakta ve yaşlanmaktadır. Bu durum, söz konusu ülkelerin mevcut ekonomik büyüme düzeylerini, emeklilik ve sosyal güvenlik sistemlerini devam ettirmelerini riske sokmaktadır. Bunun aksine, yukarıda da belirtildiği üzere, dünyadaki nüfus artışının hemen hemen tamamı gelişmekte olan ülkelere kaynaklanmaktadır. BM verilerine göre, 2000-2005 yılları arasında doğurganlık oranları Avrupa'da sadece 1.4 iken Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde 2.5, Arap ülkelerinde 3.8, Sahra-altı Afrika'da ise 5.4 olarak kaydedilmiştir.⁴⁹²

⁴⁹² GCIM, a.g.e., s. 13.

Dünyada doğurganlık oranlarına baktığımızda, bu oranın dünyanın her bölgesinde düştüğünü, ancak yine de bazı bölgelerde oldukça yüksek olduğunu görmekteyiz. Dünyada kadın başına düşen çocuk ortalaması 1950’lerde 5.0 dolayında iken, 2007’de 2.7’ye düşmüştür. Bu konudaki en yüksek oran, 1950’de 6.7’den 2007’de 5.5’e düşen Sahra-altı Afrika’da görülmektedir (Şekil 21).

ŞEKİL 93: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaş Gruplarına Göre Nüfus.

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 2.

Öte yandan Şekil 22’de de görüleceği üzere, gelişmiş ülkelerde genç nüfus azalmakta ve yaşlı nüfus artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu durumun tersi bir durum söz konusudur. Örneğin, Japonya’da 65 yaşın üzerindeki insanlar nüfusun % 21’ini oluştururken, Haiti’de sadece % 4’ünü oluşturmaktadırlar.⁴⁹³ Demografik trendler, birçok hane halkını, toplumu ve ülkeyi daha derin bir yoksulluk içerisine sokmaktadır. Yüksek doğurganlık, hane halkı kaynaklarını birikimden ziyade tüketime yönlendirerek yoksulluğu daha da artırmaktadır. Hızla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla kaynak ayrılması gerektiğinden, hükümetlerin eğitim ve diğer insan sermayesi yatırımlarını yapmaları gittikçe zorlaşmaktadır. Yüksek doğurganlık oranlarının süreklilik arz eden bir hâle gelmesi, toplumda

⁴⁹³ PRB, Highlights 2007, ss. 1-2.

çalışanlara bağımlı olarak yaşayan genç (0-14) ve yaşlı (65 yaş ve üzeri) nüfusun, çalışacak yaştakilerin (15-65 yaş arası) nüfusuna oranla göreceli olarak artmasına sebep olmaktadır. Bu durum, çalışanların gelirleri üzerindeki baskıyı artırmakta ve yoksulluk derinleşmektedir.⁴⁹⁴

TABLO 64: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Arası Demografik Bölünme.

Ülke	ABD	Almanya	Etiyopya
Nüfus (2007)	302.2 milyon	82.3 milyon	77.1 milyon
Tahmini Nüfus (2025)	349.4 milyon	79.6 milyon	108.7 milyon
Doğurganlık Oranı	2.1	1.3	5.4
15 Yaşın Altındaki Nüfus (%)	20	14	43
65 Yaşın Üstündeki Nüfus (%)	12	19	3
Beklenen Ortalama Yaşam Süresi	78	79	49
Bebek Ölümleri (Her 1000 Doğumda)	6.5	3.8	77.0
HIV/AIDS’li Yetişkinler (2005) (%)	0.6	0.1	1.4
Normalden Zayıf 5 Yaş Altı Çocuk (%)	1	-	35

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 3.

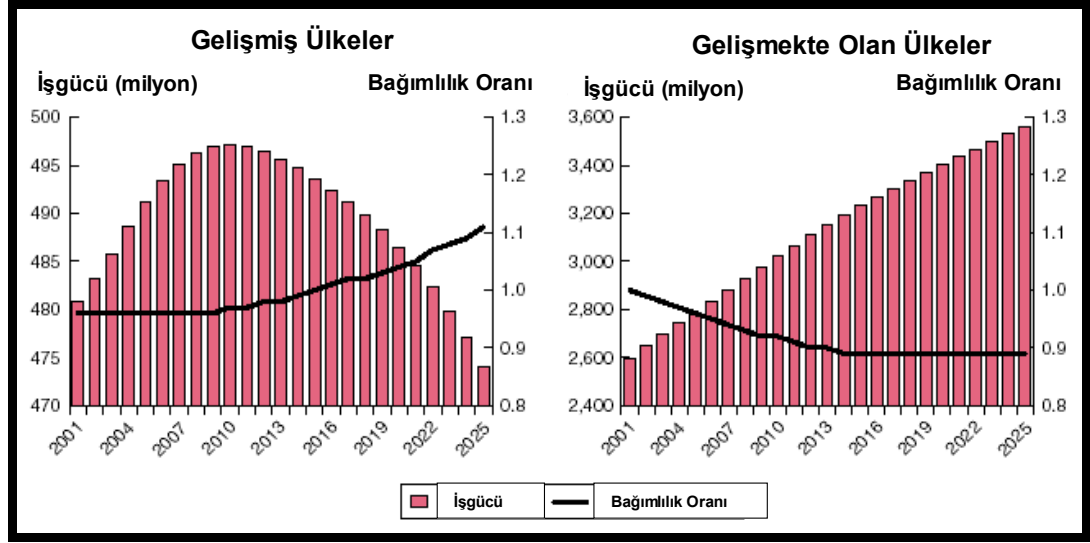
Dünyada, ülkelerarasındaki doğum ve ölüm oranları arasındaki farklılıklardan kaynaklanan “demografik bölünme” gün geçtikçe dikkat çekici bir hâle gelmektedir. Bir yanda, yüksek doğum oranı ve düşük ömür beklentisine sahip fakir ülkeler, diğer yanda düşük doğum oranları nedeniyle azalan ve yaşlanan nüfusa sahip ülkeler... Bu bölünme, söz konusu ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasi şartları ve ülkelerin dünya sahnesindeki yerini belirlemektedir (Tablo 18).⁴⁹⁵

Önümüzdeki yirmi yıl boyunca, yüksek gelir seviyesine sahip olan zengin ülkelerde, uluslararası göçmenlere duyulan ihtiyacı artıracak temel etken, bu ülkelerdeki iş gücünü oluşturan nüfusun artış hızının düşüşe geçmesi olacaktır. İş gücünü oluşturan esas yaş grubunun (15-65 yaş arası) 2010 yılında 500 milyona çıkarak zirve yapması ve daha sonra 2025 yılında 475 milyona düşmesi beklenmektedir (Şekil 23).

⁴⁹⁴ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 55.

⁴⁹⁵ PRB, Highlights 2007, s. 3.

ŞEKİL 94: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşgücü ve Bağımlılık Oranları
(Not: Bağımlılık oranı, çalışmayan nüfusun çalışan nüfusa oranıdır).

Kaynak: World Bank, a.g.e., s. 30.

Japonya’da zaten başlamış olan düşüş, Avrupa’da 2007-2008 döneminde gerçekleşecek zirveden sonra görülmeye başlayacaktır. Diğer zengin ülkelerde ise iş gücünün zirveye ulaşması daha sonraki dönemlerde gerçekleşecektir (Örneğin, ABD de 2020 yılı civarında, diğer ülkelerde ise 2015 yılında). İş gücü katılım oranlarında değişiklik olmadığı takdirde, gelişmiş ülkeler, yaratacakları istihdam olanaklarının hızla artmasına rağmen, 2025 yılında 20 milyona yakın işçi kaybetmiş olacaklardır.

İş gücünde beklenen azalma ile birlikte, çalışmayanların çalışanlara oranını gösteren “bağımlılık oranı” da yükselecektir. Gelişmiş ülkelerde bu oranın 2009 yılına kadar 1.0’ın altında kalacağı hesaplanmaktadır. Ancak, 2025 yılında 100 çalışan kendisine bağımlı olan 111 kişiyi bakmak ya da desteklemek zorunda kalacaktır. Gelişmiş ülkelerde, doğurganlık oranlarının düşük, ortalama yaşam süreleri uzun olduğundan, çalışanlara bağımlı kesimin büyük çoğunluğunu yaşlılar oluşturacaktır. Bağımlılık oranını en fazla Avrupa’da yükselecektir. Bu kapsamda, Avrupa ülkelerinde hâlen 100 çalışan 36 yaşlıyı bakmaktayken, 2025 yılında 52 yaşlıyı bakmak durumunda olacaktır. 2025 yılında Japonya’da ise 100 çalışan, 60 yaşlıya bakmak zorunda kalacaktır.

Gelişmekte olan ülkeler ise oldukça farklı demografik trendler sergilemektedirler. Fakat genel olarak bakıldığında, geçtiğimiz yirmi yılda doğan genç nüfusun fazlalığı ve bu gençlerin şimdilerde çalışma yaşına gelmesi, yaşlı nüfusun yavaş da olsa artmaya başlaması ve doğumların hızla azalmaya başlaması bu trendlerin başında gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde 2025 yılına kadar, dünya iş gücüne yaklaşık 1 milyar kişinin katılacağı tahmin edilmektedir. İş gücü katılım oranlarında değişiklik olmadığı takdirde, bağımlılık oranlarının gittikçe azalacağı beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki iş gücü artışını zengin ülkelerde sigorta primlerinin yüksekliği ile birlikte düşündüğümüzde göçün, zengin ülkelerdeki bağımlılık oranlarını düşürebileceğini söyleyebiliriz. Ancak böylesi bir göçün, zengin ülkelerdeki bağımlılık oranlarında gözle görülür bir etki yapabilmesi için çok büyük çapta olması gerekmektedir. Örneğin, zengin ülkelerin iş gücü göçünü % 3 oranında artırabilmeleri için hâlen bu ülkelerde çalışan göçmenlerin yarısı kadar daha göçmen almaları gerekecektir. Buna rağmen, -gelen göçmenlerle birlikte hiçbir yaşlı insan gelmese bile- bağımlılık oranı ancak % 3 civarında azalacaktır. Yine de seçici bir iş gücü göçünün (tecrübeli ve vasıflı işçi alımı), yaşlı nüfusun hızla arttığı zengin ülkelerdeki emeklilik ödeneklerini karşılamaya yardımcı olacağı bir gerçektir.⁴⁹⁶

6-Sağlık Sistemlerindeki Eksiklikler

Yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik eşitsizlik konusundaki geleneksel bakış açısı, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarına odaklanmakta ve sosyal etkenler göz ardı edilmektedir. Ancak, ekonomik ve sosyal faktörleri bir bütün olarak ele almadan eşitsizliği ortaya koyabilmek mümkün değildir. Sağlık, eğitim, temel gereksinimlerin karşılanması (besin, temiz su, koruyucu sağlık hizmetleri ve barınma gibi) ve siyasete katılım ve temsil gibi konular; bireylerin, ailelerin ve toplumun ekonomik statüleri ile yakından ilişkilidir. Eğitim ve sağlık gibi alanlarda geri kalmış

⁴⁹⁶ World Bank, *a.g.e.*, ss. 29-31.

olan ülkeler, genellikle ekonomik kalkınma konusunda da en alt basamaklarda yer almaktadırlar.⁴⁹⁷

Son yıllarda, sağlık alanında dünya çapında önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, aynı ülkede yaşayan bireyler ve ülkeler arasında sağlık alanında eşitsizlikler artmaktadır. Bu durumun başlıca sebebi, kaydedilen gelişmelerden herkesin eşit şekilde faydalanamamasıdır. Toplumda; eğitim, gelir, yerleşim yeri veya siyasi nüfuz gibi avantajlara sahip kesimler, sağlık alanındaki gelişmenin sağladığı olanaklardan daha fazla yararlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler; hastalıkları erken teşhis edebilecek cihaz ve teknolojilerin yetersizliği, AIDS, sıtma vb. bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde kullanılan ilaç, aşı vs. azlığı nedeniyle dezavantajlı bir konuma düşmektedirler.

Yoksulluğun sağlık imkânlarını azaltması, kötü sağlık koşullarının ise yoksulluğu şiddetlendirmesi nedeniyle yoksul insanlar ve ülkeler acımasız bir kısır döngü içerisine girmektedirler. Bu durum, onların zengin insan ve toplumlara göre yoksunluklarını daha da derinleştirmektedir.⁴⁹⁸

6.1. Ortalama Yaşam Süresi

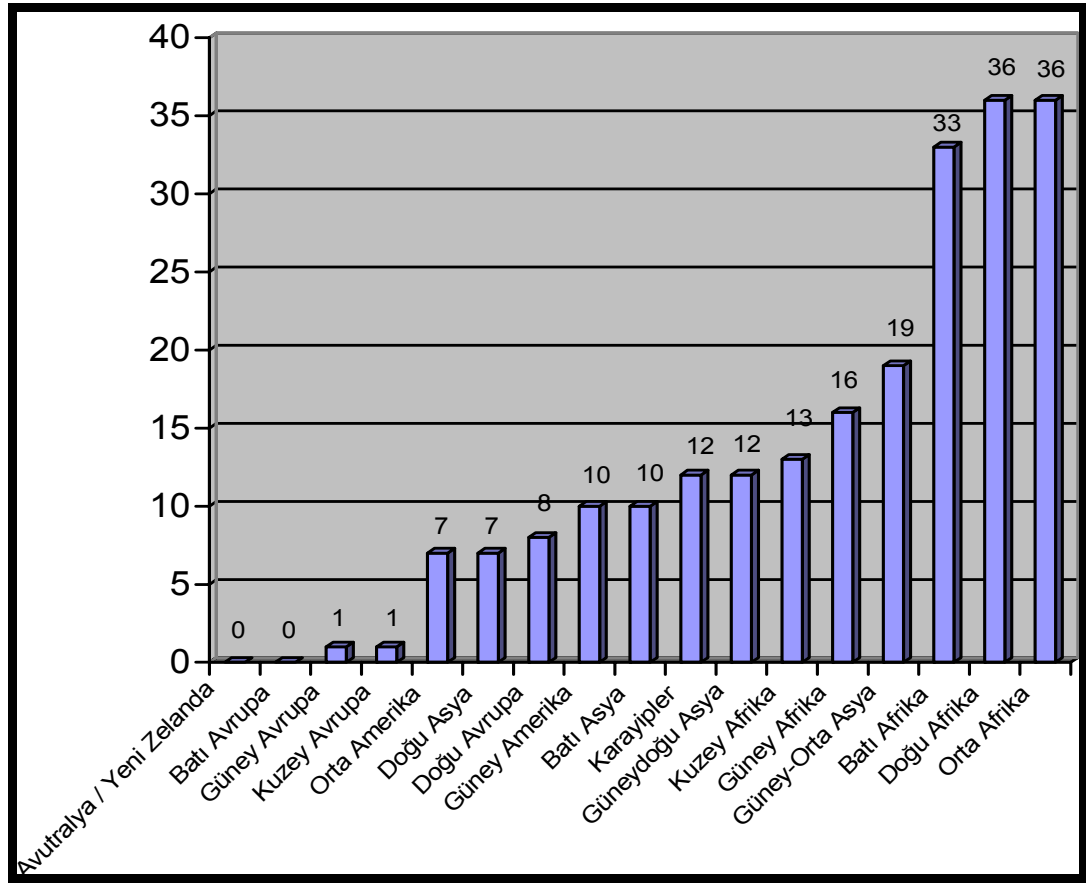
Geçtiğimiz elli yıl içerisinde, sağlık alanındaki ve ortalama yaşam süresinin artırılması konusundaki küresel çabalar önemli oranda başarıya ulaşmıştır. Bebek ve çocuk ölümleri azalmış; etkin doğum kontrolü uygulamaları sayesinde istenmeyen gebeliklerin önüne geçilmiştir. Bunun yanında, düşük yapma riskinin azaltılması nedeniyle anne sağlığı konusunda da ilerlemeler kaydedilmiştir. Küresel sağlık istatistikleri, sağlık alanında çok büyük ilerlemeler sağlandığını göstermekle birlikte, bu kapsamda ülke içinde ve ülkeler arasında büyük çapta farklılıklar bulunduğunu da ortaya koymaktadır. Zira bu alandaki istatistikler, küreselleşmenin yarattığı asimetri nedeniyle, bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan imkânlardan yoksulların yeterince yararlanamadığı gerçeğinin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır.

⁴⁹⁷ Eğitim konusuna, Sosyo-kültürel nedenler başlığı altında değinilecektir.

⁴⁹⁸ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 58-59.

Dünya genelinde ortalama yaşam süresi, geçtiğimiz elli yıllık süreçte 47'den 65'e yükselmiştir. Ancak, bu kapsamdaki istatistikler, dünyada ortalama yaşam süresinin en yüksek ve en düşük olarak beklendiği bölgelerdeki farkın gittikçe açıldığını göstermektedir. En yüksek yaşam süresi beklenen Avustralya / Yeni Zelanda bölgesiyle en düşük yaşam süresinin beklendiği Orta Afrika bölgesi arasındaki fark 1990-1995 döneminde 32 yıl iken, 2000-2005 döneminde 36 yıla çıkmıştır (Şekil 24).⁴⁹⁹

ŞEKİL 95: Avustralya / Yeni Zelanda'ya Kıyasla, Dünyanın Diğer Bölgelerinde Ortalama Yaşam Süresi Farkı (2000-2005 Dönemi).

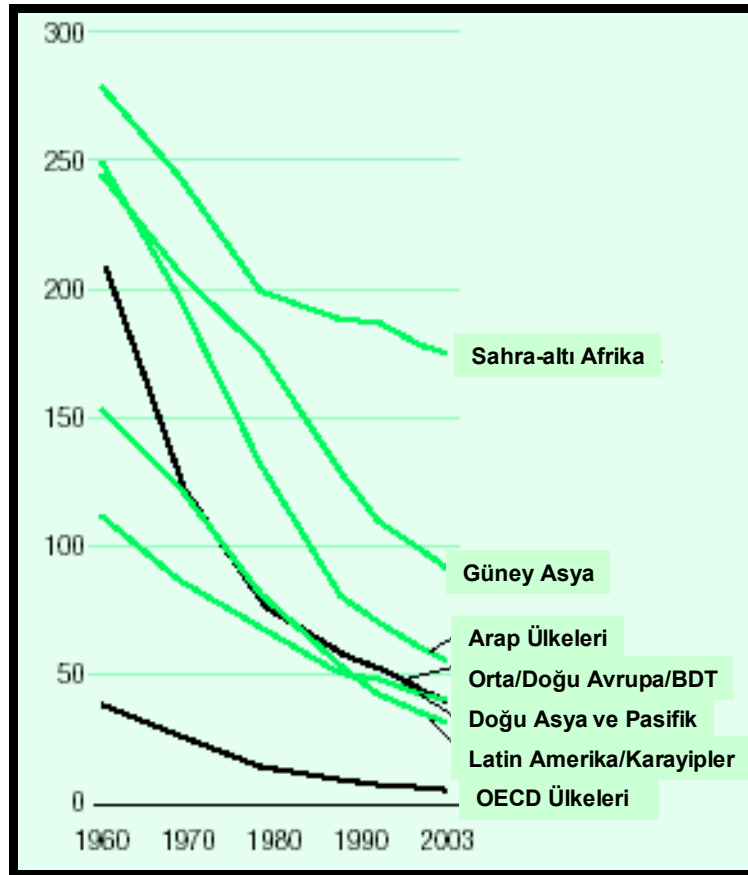
Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 60.

⁴⁹⁹ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 59.

6.2. Anne ve Çocuk Sağlığı

Gelişmekte olan ülkelerde biraz daha yavaş olmakla birlikte dünyada çocuk ölümleri düşmektedir (Şekil 25). Çocuk ölümlerine sebep olan hastalıklara karşı bağışıklığı artırıcı yöntemlerin yaygınlaşması bebek ve çocuk ölümlerini belirgin şekilde azaltmıştır. Geçtiğimiz 30-40 yıllık süre zarfında; BM Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund-UNICEF) ve Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) gibi BM kuruluşlarının da desteğiyle birçok ülkede çok başarılı aşılama programları uygulanmıştır. 1974 yılından bu yana difteri, çocuk felci, tetanos, boğmaca, kızamık ve tüberküloz gibi hastalıklara karşı aşılanan 1 yaşından küçük çocukların oranı % 5'ten % 75'e çıkmıştır.

ŞEKİL 96: Dünyada Beş Yaşın Altında Çocuk Ölüm Oranları (Her 1000 canlı doğumda).

Kaynak: UNDP, a.g.e., s. 19.

Ancak, küresel düzeydeki bu olumlu gelişmeler, dünyanın belirli bölgelerinde çocuk sağlığı konusundaki yavaş ilerlemenin ve hatta kötüye gidişin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. 1990'ların başından bu yana, yeni doğmuş bebeklerde ölüm oranlarının Sahra-altı Afrika'da artması ve diğer bölgelerin neredeyse tümünde azalması nedeniyle küresel eşitsizlik büyümüştür. Sahra-altı Afrika'da göze çarpan bu artış, kısmen, AIDS'li annelerden doğan çocuklar arasındaki ölüm riskinin yüksekliğiyle ilişkilendirilmekle birlikte asıl neden, yoksulluk ve yoksulların sağlık imkânlarına yeterince ulaşamamalarıdır.

TABLO 65: Beş Yaş-altı Çocuk Ölümlerinin En Yüksek ve En Düşük Olduğu Ülkeler.

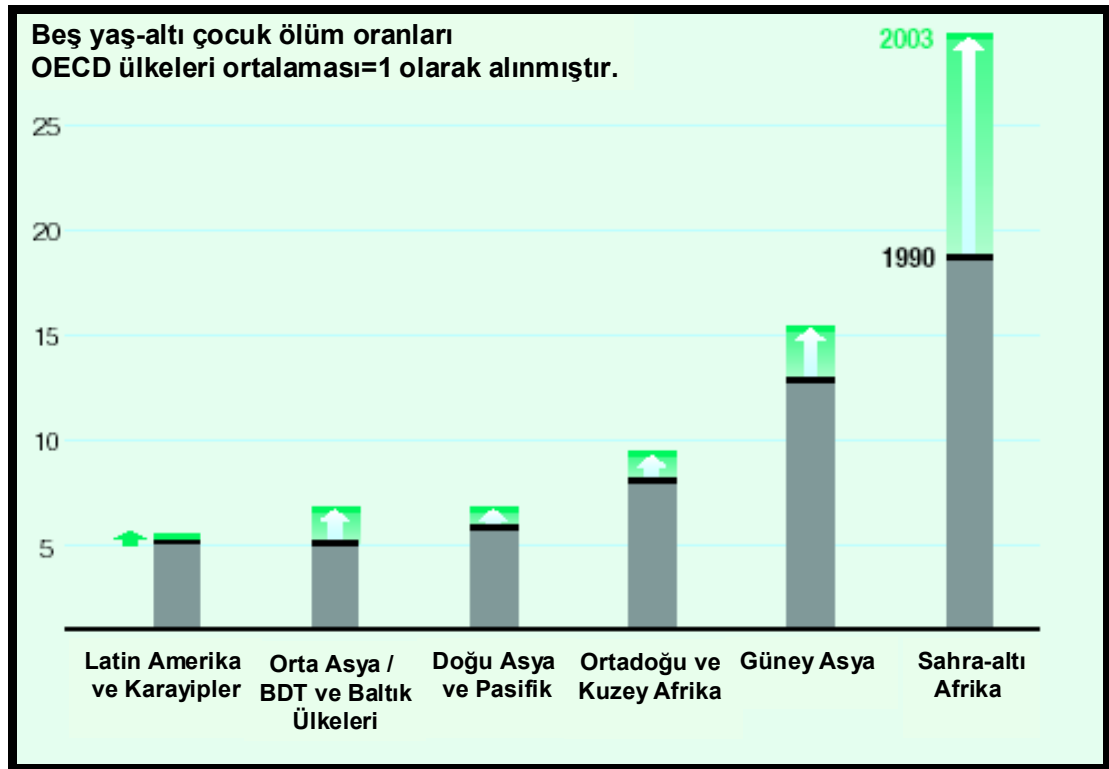
En Yüksek Oranlara Sahip Ülkeler	5 Yaş-altı Çocuk Ölümleri (Her 1000 Canlı Doğumda)			En Düşük Oranlara Sahip Ülkeler	5 Yaş-altı Çocuk Ölümleri (Her 1000 Canlı Doğumda)		
	1995	2000	2002		1995	2000	2002
Orta Afrika Cum.	180	180	180	İsveç	4	4	3
Malavi	216	188	182	Danimarka	7	5	4
Zambiya	182	182	182	İzlanda	5	4	4
Moritanya	183	183	183	Norveç	6	4	4
Burundi	190	190	190	Singapur	5	4	4
Fildişi Sahilleri	175	188	191	Avusturya	7	5	5
Çad	200	200	200	Çek Cumhuriyeti	8	5	5
Nijerya	238	205	201	Finlandiya	4	5	5
Ruanda	209	203	203	Almanya	7	5	5
D. Kongo Cum.	205	205	205	Yunanistan	9	6	5
Mozambik	221	208	205	Japonya	6	5	5
Burkina Faso	207	207	207	Güney Kore	6	5	5
Gine	235	215	211	Lüksemburg	6	5	5
Mali	233	224	222	Malta	11	6	5
Somali	225	225	225	Monako	5	5	5
Liberya	235	235	235	Hollanda	6	6	5
Afganistan	257	257	257	Slovenya	7	5	5
Angola	260	260	260	Avustralya	6	6	6
Nijer	295	270	264	Belçika	9	6	6
Sierra-Leone	293	286	284	Brunei	9	7	6

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s.64.

Çocuk ölümleri konusunda, dünyada en düşük ve en yüksek oranlara sahip 20 ülkenin 1995, 2000 ve 2002 yıllarını kapsayan karşılaştırmalı verilerine bakıldığında (Tablo 19); bu konuda en iyi performansı gösteren ülkelerin çocuk ölümlerini

neredeşye sıfıra indirdikleri gözlemlenirken, kötü performans gösteren ülkelerde doğan her beş çocuktan birinin hatta daha fazlasının 5 yaşına gelmeden öldüğü görülmektedir. En yüksek ölüm oranlarının görüldüğü 20 ülkenin 19'u Sahra-altı Afrika'da yer almaktadır. Bu bölgede, çocuk ölümleri 1990-2001 arasında sadece % 2 oranında azaltılabılmıştır (Her 1000 canlı doğumda, 186 ölümden 174 ölüme düşmüştür.)⁵⁰⁰

ŞEKİL 97: OECD Ülkelerine Kıyasla Dünyanın Diğer Bölgelerinde Beş Yaş-altı Çocuk Ölümlerindeki Fark (1990-2003).

Kaynak: UNDP, a.g.e., s. 28.

Şekil 26'da da görüldüğü gibi zengin ve fakir ülkeler arasındaki fark gittikçe açılmaktadır. Bu fark, diğer bölgelerin yanında özellikle Sahra-altı Afrika da olağanüstü boyutlara ulaşmıştır. 1980 yılında bu bölgedeki çocuk ölümleri zengin ülkelerin 13 katı iken, 2003 yılında 29 katına yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkelerden oldukça iyi ekonomik büyüme performansı sergileyen ülkelerin bile

⁵⁰⁰ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 62-65.

çocuk ölümlerini azaltma konusunda kaydettikleri gelişme gittikçe yavaşlamaktadır. Bu yavaşlamanın birçok nedeni vardır. 1970'lerden bu yana ölüm oranlarının düşürülmesindeki en önemli etkenler; yaşam standartlarının yükseltilmesi, aşılama programları ve ishalden ölümlerin azaltılması olarak öne çıkmaktadır. Ancak, yoksulluk ile doğrudan ilişkili olan yetersiz beslenme, akut solunum yolları enfeksiyonları gibi diğer ölüm nedenlerindeki azalma gittikçe yavaşlamaktadır. Sıtma nedeniyle ölümlerde ise artış gözlenmektedir.⁵⁰¹

Beş yaş-altı çocuk ölüm oranları konusunda, birçok ülkede bölgeler arasında da büyük farklılıklar mevcuttur. Bu çerçevedeki verilere göre, çocuk ölüm oranları kırsal bölgelerde daha yüksektir. Ermenistan (2000), Brezilya (1996), Burkina Faso (1998/99), Kolombiya (2000), Fildişi Sahilleri (1998/99), Mısır (1995), Gana (1998), Nikaragua (2001) ve Peru (2002) gibi ülkelerin belirtilen yıllardaki verilerine göre, kırsal kesimdeki çocuk ölümleri şehirlere en az 1,5 kat daha fazladır.

Bütün sağlık göstergeleri arasında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliği en açık şekilde ortaya koyan diğer bir gösterge de anne ölüm oranlarıdır. Dünyadaki anne ölümlerinin % 99'u gelişmekte olan ülkelere meydana gelmektedir. Yoksul ülkelere, üreme çağındaki (15-49 yaş) kadınların % 30'dan fazlası hamilelik ve doğumla ilgili sorunlardan dolayı hayatını kaybetmektedir. Gelişmiş ülkelere bu oran % 1'in altındadır. 2000 yılı verilerine göre, gelişmekte olan ülkelere her 100.000 canlı doğumda 400 anne ölümü gerçekleşmiştir. Bu oran gelişmiş ülkelere 19 kat daha fazladır. Gelişmekte olan ülkelere, kadınların ömürleri boyunca annelikle (hamilelik ve doğum) ilgili nedenlerle ölme riskleri 61'de 1'dir. Bu oran gelişmiş ülkelerin oranından (2.800'de 1) 45 kat daha fazladır.

Bu kapsamda, bölgesel düzeydeki farklılıklar da olağanüstü boyuta ulaşmış bulunmaktadır. 2000 yılında, Sahra-altı Afrika'da kadınların annelikle ilgili nedenlerden dolayı ölme riski 16'da 1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oran, Batı Avrupa ülkelerinde 4000'de 1 düzeyinde kaydedilen orandan 249 kat daha büyüktür. Aynı şekilde, kadınların hamilelik ve doğum nedeniyle geçirdikleri hastalıklar da kaygı verici düzeydedir. Doğumdan sonra yeterli bakım imkânına sahip olmayan

⁵⁰¹ UNDP, a.g.e., s. 28.

kadınlar, enfeksiyon veya doğum sırasında aşırı kan kaybına bağlı kansızlık gibi komplikasyonlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.⁵⁰²

Dünyada her yıl ortalama 530.000 kadın hamilelik veya doğum sırasında hayatını kaybetmektedir. Bu ölümler buzdağının görünen kısmıdır. Zira yılda en az 8 milyon kadın hamilelik veya doğumdan kaynaklanan ciddi sağlık problemleriyle karşılaşmaktadır. Tüm dünyadaki anne ölümlerinin % 75'i Güney Asya ve Sahra-altı Afrika'da meydana gelmektedir. Nijerya'da hamilelikle ilgili nedenlerden kaynaklanan ölüm riski 18'de 1 iken bu risk Kanada'da 8,700'de 1'dir.

Çocuk ölümlerinde olduğu gibi anne ölümlerinin çoğunluğu da önlenebilir nedenlerle gerçekleşmektedir. Bu ölümlerin üçte biri ise çok düşük maliyetli müdahaleler ile önlenebilecek nedenlerden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, geçtiğimiz on yıl boyunca dünya genelinde çok az bir iyileşme görülmüştür.

Anne ve çocuk sağlığı; halk sağlığı, beslenme ve kadının toplumdaki yeri gibi insani gelişmenin diğer alanları için de bir gösterge niteliği taşımaktadır. Halk sağlığı konusunda yeterli imkânların sağlanamaması, basit ve düşük maliyetli müdahalelerle kurtarılabilecekken, yılda yaklaşık 6 milyon çocuğun hayatını kaybetmesine yol açmaktadır.

Kızamık nedeniyle yılda yaklaşık yarım milyon çocuk ölmektedir. Difteri, boğmaca ve tetanos nedeniyle de yarım milyon çocuk yaşamını yitirmektedir. Oysa, aşılama ile bu kayıpların neredeyse tamamının önüne geçilebilir. Dünyada 37 milyon çocuk tetanosa karşı aşılanmamıştır. Aşılama konusundaki gelişme, gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle de fakir ülkelerde neredeyse durmuştur.

Günlük 1 \$'dan az gelire yaşayan ailelerin çocuklarının aşılanma oranı % 50'nin altındadır. Sadece Afrika'da her iki dakikada üç çocuk sıtma nedeniyle ölmektedir. Bu ölümlerin çoğu basit bir cibinlik sayesinde önlenebilecek iken, sıtmanın yaygın olduğu bölgelerde yaşayan çocukların % 2'sinden daha az bir kısmı kendilerini sivrisineklerden koruyabilecek cibinlikler altında uyuyabilmektedir. Oysa, yılda 1 milyondan fazla çocuğun ölümüne yol açan ve Afrika'daki her 4 çocuk ölümünden birinin sebebi olan sıtmadan koruyacak cibinliklerin maliyeti sadece 3

⁵⁰² UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 65.

\$'dır. Uluslararası toplumun ve hükümetlerin yapmaktan kaçındıkları yatırımın maliyeti budur. AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele Küresel Fonu tarafından sıtma ile mücadele konusunda yapılan harcama yıllık sadece 450 milyon dolardır.

Bu çerçevede, sağlık sektörünün ötesindeki etkenler de en az onun kadar önemlidir. Pastör'ün de dediği gibi "...mikrop önemli değildir, önemli olan mikrobun nerede bulunduğudur." Yoksulluk, eşitsizlik ve bunları azaltmada yaşanan başarısızlık çocuk ve anne ölümlerinin yaşandığı bölgeleri tanımlayan en önemli özelliklerdir.

Yeni-doğan ölümlerinin en önemli nedeni annelerinin yetersiz beslenmesidir. Yetersiz beslenme ayrıca, 5 yaşın altındaki çocuk ölümlerinin yarısının sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetersiz beslenen yoksul çocuklar daha kolay hastalanmakta ve çocuk hastalıklarına karşı direnememektedirler. Her gün 3,900 çocuğun kirli su ve yetersiz hijyen nedeniyle yayılan hastalıklar nedeniyle öldüğü hesaplanmaktadır. Bu kapsamdaki gelişmenin önüne geçen yoksullukla ilişkili engeller cinsiyet ayrımı ve kadının toplumsal statüsünün düşüklüğü ile de doğrudan bağlantılıdır. Gelişmekte olan birçok ülkede, özellikle Güney Asya'da kadınların beslenme ve sağlık kaynaklarına ulaşma imkânlarının bulunmaması, onları ve çocuklarını ölüm riski altına atmaktadır.

Çocuk ölümlerinin, yaşam şansı konusundaki eşitsizliklerin en önemli göstergesi olması nedeniyle zengin ve fakir ülkeler arasındaki farklılıklar dikkatleri daha büyük bir soruna çekmektedir. Zengin ülkelerde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu, kendilerini AIDS gibi hastalıklardan koruyabilecek ya da en azından ölümlerini geciktirebilecek finansal kaynaklara, teknolojik imkânlarla ve hizmetlere ulaşabilmektedir.

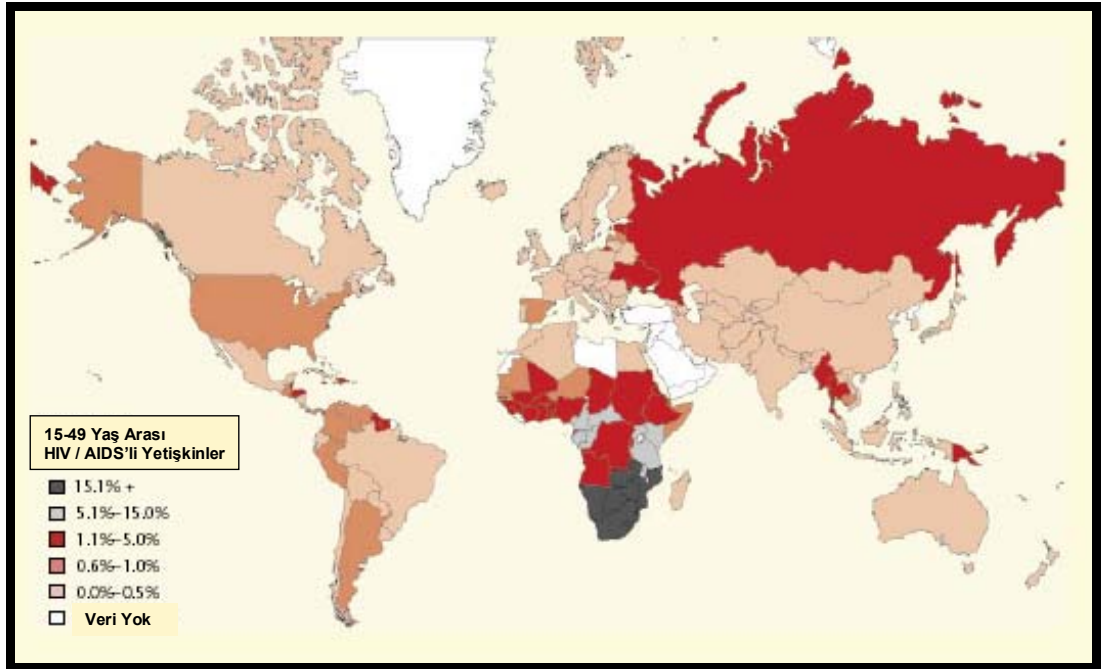
Bunun aksine fakir ülkelerde yaşayan insanların çoğunluğunun böyle bir şansı yoktur. İşte bu noktada, sağlık konusunda süreklilik arz eden eşitsizlikler, zengin ülkelerin hükümetlerinin yeni bir bölüşüm mekânizması geliştirerek yaşam şansı konusundaki temel dengesizlikleri düzeltebilecek bir küreselleşme paterni yaratmaktaki başarısızlıklarının sorgulanmasına neden olmaktadır.⁵⁰³

⁵⁰³ UNDP, **a.g.e.**, ss. 30-32.

6.3. HIV/AIDS

Dünyadaki birçok aileyi ve toplumu kırıp geçiren AIDS salgını, günümüzün en yıkıcı sağlık krizlerinden biridir. Bu hastalık nedeniyle, 2006 yılına kadar 25 milyondan fazla insan ölmüş ve en az 35 milyon insan hâlen bu hastalıkla pençeleşmektedir. Sadece 2006 yılında 4.3 milyon kişi AIDS'e yakalanmıştır. Dünyadaki AIDS'li insanların yaklaşık % 63'ü (25 milyon kişi) Sahra-altı Afrika'da yaşamaktadır. Güney Afrika bölgesi AIDS'ten en çok etkilenen bölge olmakla birlikte, AIDS salgını diğer bölgelerde de ciddi boyutlara ulaşmıştır (Şekil 27, Tablo 20, Tablo 21).

ŞEKİL 98: Dünyada HIV / AIDS'li Yetişkinlerin (15-49 Yaş) Toplam Nüfusa Oranları.

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 6.

Geçtiğimiz on yıla baktığımızda, AIDS'ten yoğun bir şekilde etkilenen ülkelerde ölüm oranlarının yükseldiği ve dolayısıyla ortalama yaşam süresinin düştüğü görülmektedir. AIDS, dünyadaki ölüm nedenleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Sahra-altı Afrika'da ise birinci sıradadır. BM HIV / AIDS Ortak

Programı (Joint United Nations Programme on HIV / AIDS-UNAIDS) verilerine göre, 2006 yılında 2.9 milyon yetişkin ve çocuk AIDS nedeniyle ölmüştür. Bu ölümlerin 2.1 milyonu Sahra-altı Afrika'da gerçekleşmiştir. Ancak, göreceli olarak daha yüksek olan doğurganlık oranlarına bağlı olarak, AIDS salgını Sahra-altı Afrika'nın nüfusunda bir azalma yaratmamaktadır. AIDS'in yol açtığı yüksek sayıdaki ölüme rağmen, bu bölgede günümüzde 788 milyon dolayında olan nüfusun, 2050 yılında 1.7 milyara çıkacağı hesaplanmaktadır.

TABLO 66: Dünyada Bölgelere Göre HIV/AIDS'li Yetişkinlerin Toplam Nüfusa Oranları (2005/2006).

BÖLGE	15-49 Yaş Arası HIV/AIDS'li Yetişkinlerin Nüfusa Oranı (%)
Dünya	0.9
Gelişmiş Bölgeler	0.5
Az Gelişmiş Bölgeler	1.1
Afrika	4.5
Kuzey Amerika	0.6
Latin Amerika / Karayipler	0.5
Avrupa	0.5
Okyanusya	0.4
Asya	0.2

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 7.

HIV / AIDS'in bağışıklık sistemini zayıflaması nedeniyle, AIDS'li insanların diğer hastalıklara yakalanma riskleri artmaktadır. Örneğin, AIDS'in yaygın olduğu bölgelerde tüberküloz vakalarında büyük artış görülmektedir. Sahra-altı Afrika'da, 5 yaşın altındaki AIDS'li çocukların ölüm oranları diğer çocuklara göre çok daha yüksektir. Annelerinin AIDS'li olması nedeniyle AIDS'li olarak doğan çocukların üçte biri henüz bir yaşına gelmeden ölmektedir. Bu çocukların % 60'ı da beş yaşına gelmeden hayatını kaybetmektedir.

AIDS'ten dolayı meydana gelen ölümler, bu hastalıktan en çok etkilenen bölge ve ülkelerde ortalama yaşam süresini dramatik bir şekilde azaltmaktadır. Bu ülkelerin birçoğunun bulunduğu Afrika'nın güney bölgesinde, ortalama yaşam süresi geçtiğimiz 20 yıl içerisinde 61'den 49'a düşmüştür. 2005 yılı verilerine göre, her dört

yetişkinden birinin AIDS'li olduğu Lesotho'da, 1995 yılında 60 yıl dolayında olan ortalama yaşam süresi 2007'de 36 yıla düşmüştür.

TABLO 67: Dünyada HIV / AIDS'in En Yüksek Oranda Görüldüğü Ülkeler (2005).

AFRİKA ÜLKELERİ		AFRİKA DIŞINDAKİ ÜLKELER	
Ülke	HIV/AIDS'li Yetişkinlerin (15-49 Yaş) Toplam Nüfusa Oranı	Ülke	HIV/AIDS'li Yetişkinlerin (15-49 Yaş) Toplam Nüfusa Oranı
Svaziland	33.4	Haiti	3.8
Botsvana	24.1	Bahama Adaları	3.3
Lesotho	23.2	Trinidad ve Tobago	2.6
Zimbabve	20.1	Belize	2.5
Namibya	19.6	Guyana	2.4
Güney Afrika	18.8	Surinam	1.9
Zambiya	17.0	Papua Yeni Gine	1.8
Mozambik	16.1	Kamboçya	1.6
Malavi	11.8	Barbados	1.5
Orta Afrika Cumhuriyeti	10.7	Honduras	1.5
Gabon	7.9	Jamaika	1.5
Fildişi Sahilleri	7.1	Tayland	1.4
Uganda	6.7	Ukrayna	1.4
Tanzanya	6.5	Estonya	1.3
Kenya	6.1	Myanmar	1.3

Kaynak: PRB, World Population Data Sheet, 2006, s. 1. <http://www.prb.org>, (21.10.2007).

Söz konusu ülkelerde, AIDS nedeniyle gerçekleşen ölümlerin yaş gruplarına göre dağılımı da değişmektedir. Örneğin, Doğu Afrika'da 1985-90 döneminde ölenlerin çoğunluğunu küçük çocuklar ve yaşlılar oluşturmaktaydı. 20 ile 49 yaş arasındaki yetişkinlerin ölüm oranı, tüm ölümlerin % 16'sıydı. Ancak, bu oranın 2010 yılına kadar neredeyse ikiye katlanarak % 29'a ulaşması beklenmektedir.

Yetişkin ölümlerindeki bu artışın, söz konusu ülkelerde şiddetli ekonomik ve sosyal soklar yaratması kaçınılmaz olacaktır.⁵⁰⁴

Avrupa ve Kuzey Amerika’da, HIV/AIDS salgınını kontrol altına almak ve ölümlerin önüne geçmek konusunda belirgin bir aşama kaydedilmesine rağmen, Afrika ve Asya’nın bazı bölgelerinde durum gittikçe kötüleşmektedir. Bu durum bize yoksulluk ile sağlık kapsamında yaşanan eşitsizlikler arasında güçlü bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sağlık hizmetleri ve ölüm oranları konusundaki uçurum büyümeye devam etmektedir. Salgından ciddi biçimde etkilenen ülkelerde, yakın tarihin en düşük ortalama yaşam süresi beklentisi kaydedilmekte ve önümüzdeki 50 yıl boyunca da yüksek ölüm oranları yaşanacağı hesaplanmaktadır. Oysa gelişmiş ülkelerde AIDS’in ortalama yaşam süreleri üzerinde belirgin bir etki yapmadığı gözlenmektedir.

HIV/AIDS salgınının etkisi sağlık dışındaki alanlarda da hissedilmekte ve bu etkiler yine yoksul ülkelerde ön plana çıkmaktadır. Yoksulluk, sosyal statü, eğitim ve iş olanakları konularındaki eşitsizliklerin büyümesi ile salgın arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Örneğin, HIV/AIDS’in yaygın olduğu ülkelerde, cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırma konusundaki gelişme yavaşlamakta ve kadınların eğitim ve çalışma olanakları azalmaktadır. Kadınlar; Doğu Asya, Kuzey Amerika ile Batı ve Orta Avrupa’da HIV virüsü taşıyan 15-49 yaş arasındaki yetişkinlerin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktayken, Sahra-altı Afrika’da % 60’lık dilimi oluşturmaktadırlar. Bunların % 75’i ise 15-24 yaş arasındaki gençlerdir.⁵⁰⁵

Cinsiyet eşitsizliği ve kadınların itaat etme zorunluluğu, hastalığa yakalanma riskini daha da artırmaktadır. Kadına yönelik şiddet, kadınların sekse zorlanmaları ve kondom kullanılması konusunda söz haklarının olmaması riski artıran temel nedenler olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁰⁶ Bunun yanında, kadınların hastalığa yakalanan aile bireylerine bakmak gibi bir yükümlülüklerinin olması da onların eğitimlerini yarıda bırakıp vasıfsız olarak çalışma hayatına girmelerine neden olmaktadır. Bu durumda

⁵⁰⁴ PRB, Highlights 2007, ss. 6-7.

⁵⁰⁵ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 68-70.

⁵⁰⁶ UNDP, **a.g.e.**, s. 22.

kadınların istismar ve sömürü ile karşılaşma olasılıkları artmakta yoksulluk ve sosyal dışlama ile karşılaşmaktadırlar.

HIV/AIDS’le bağlantılı ülke-içi eşitsizliklerin en başında insan hakları konusundaki eşitsizlikler gelmektedir. HIV/AIDS’li olarak damgalanmak toplumda ayrımcılığın ve dışlanmanın en kötü biçimleriyle karşılaşılmasına yol açmaktadır.⁵⁰⁷

HIV/AIDS’in insani gelişim kapsamında, birçok alanda da olumsuz etkileri olmaktadır. Salgının, sağlık dışında, gıda güvenliğinden eğitime kadar birçok alanda etkileri olmaktadır. Sağlık harcamalarının artması ve gelirin düşmesi nedeniyle, hasta bireyi olan aileler finansal olarak ciddi bir kriz yaşamaktadırlar. Sadece sağlık harcamaları, hane halkı gelirlerinin üçte birinden fazla bir tutara ulaşmaktadır. Namibya ve Uganda’da yapılan çalışmalar, ailelerin sağlık masraflarını karşılamak için yiyeceklerini ve hayvanlarını satmak zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır. Bu arada, HIV/AIDS onların en değerli varlıklarını yani işlerini kaybetmelerine yol açmaktadır. Örneğin, Svaziland’da mısır rekoltesi HIV/AIDS’ten kaynaklanan ölümler nedeniyle % 50’den fazla düşmüştür.

HIV/AIDS, sosyal ve ekonomik altyapıyı da derinden sarsmaktadır. Sağlık sisteminde, sağlık çalışanlarının da hastalığa yakalanması ve artan talep nedeniyle ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, Fildişi Sahilleri ve Uganda’da HIV/AIDS’li hastalar toplam yatak kapasitesinin yarısını işgal etmektedirler. Salgın, söz konusu ülkelerde yetişmiş insan gücünü de zayıflatmaktadır. Zambiya, öğretmenlerinin üçte ikisini AIDS’e kurban vermiş, tarımsal iş gücünün de üçte ikisini kaybetmiştir.⁵⁰⁸

6.4. Açlık ve Yetersiz Beslenme

20. yüzyıl boyunca, tarımsal verimlilikteki gelişmeler, gıda imalatında ve saklama teknolojilerindeki ilerlemeler dünyada bir gıda bolluğu ortaya çıkarmıştır. 1970’lerin başından itibaren küresel gıda üretimi üç katına çıkmış ve temel tahılların fiyatları % 76 oranında azalmıştır. Sonuç olarak, günümüzde dünyada yaşayan tüm

⁵⁰⁷ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 70.

⁵⁰⁸ UNDP, **a.g.e.**, s. 22.

insanlara yetecek kadar besin mevcuttur. Ayrıca, düşük maliyetle sağlanan gıda miktarı, artan küresel nüfusun gereksinimlerini karşılayabilecek düzeydedir. 2005 yılı Dünya Ekoloji Raporu'na göre, dünyadaki mevcut gıda miktarı eşit olarak dağıtılmış olsa tüm insanların günde 2,760 kalori almalarına yetecektir. Bu miktar da bir insana fazlasıyla yeterlidir. Bu gerçeğe rağmen, dünyada beslenme konusundaki eşitsizlikler korkunç bir boyuta ulaşmıştır.

Geçtiğimiz 30-40 yıllık süreçte, gıda konusunda yaşanan kıtlık ve açlık gibi acil durumlarda ciddi bir artış göze çarpmakta, bu da salgın hastalıkların ve ölümlerin artmasına neden olmaktadır. Bu şekildeki acil durumlarla, 1980'lerde yılda ortalama 15 defa karşılaşılrken, bu sayı 2000'li yıllardan itibaren 30'un üzerine çıkmıştır. Anılan krizlerin büyük bölümü Afrika'da yaşanmaktadır. Bu bölgedeki gıda krizleri geçtiğimiz 20 yılda üç kat artmıştır. Afrika'da, Temmuz 2004 ayı itibarıyla 35 ülke acil yardıma ihtiyaç duymaktaydı.

Ayrıca, dünyanın birçok bölgesinde insanlar, enfeksiyon ve salgın hastalıklarla kendini gösteren gıda sıkıntısı çekmektedir. Bu durumun etkileri uzun vadede görülmektedir. Medyada yeterince yer bulmamasına rağmen, dünyada, dolaylı etkiler nedeniyle ölenlerin sayısı kıtlıktan ölenlerden daha fazladır.

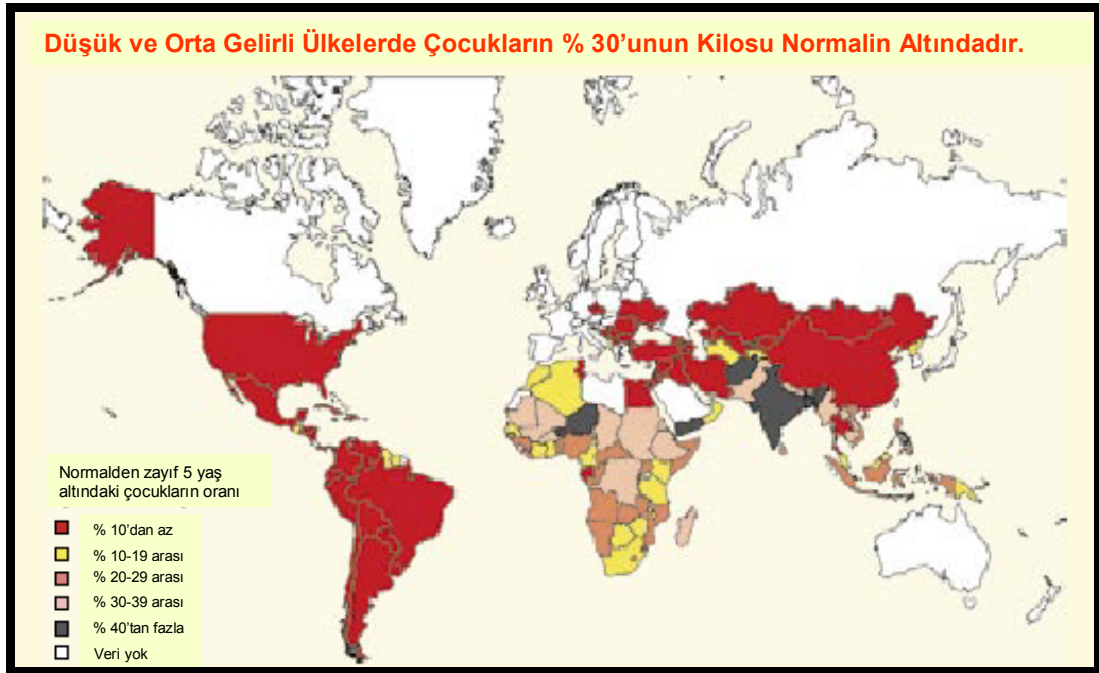
Yetersiz beslenme, dünyada 852 milyon insanı etkilemektedir. Bunların 815 milyonu gelişmekte olan ülkelerde, 28 milyonu geçiş ülkelerinde ve 9 milyonu endüstrileşmiş ülkelerde yaşamaktadır. FAO'nun 2004 yılı verilerine göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşayanların % 20'si yeterli şekilde beslenememektedir.⁵⁰⁹

Yetersiz beslenmenin görünen nedenleri, yetersiz besin alımı ve yemek yemeyi zorlaştıran hastalıklardır. Ancak, bunun altında yatan sebepler, gıda alabilecek gelirin olmaması, gıda yetersizliği, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, sağlıksız çevre ve yetersiz hijyen koşulları ile yemek yeme alışkanlığının kötü olmasıdır. Yetersiz beslenmenin riskleri, özellikle bebeğin anne karnındaki gelişimi sırasında ve iki yaşına kadar olan süreçte çok önem taşımaktadır. Yetersiz beslenmenin bu dönemde yarattığı fiziksel ve zihinsel hasarların giderilmesi neredeyse imkânsızdır. Yetersiz beslenme yoksul ülkelerdeki birçok hastalığın ve

⁵⁰⁹ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 71.

ölümün temel nedenidir. Hatta çocuk ölümlerinin % 56'sı yetersiz beslenmeye bağlı olarak gerçekleşmektedir. Yetersiz beslenen annelerin bebeklerinin düşük kilolu olarak doğma riski çok yüksektir. İyi beslenemeyen bebek ve çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimleri gerektiği gibi olmamaktadır. Yetersiz beslenme verimliliği de düşürmektedir. İyi beslenemeyen çocuklar okula geç gitmekte ve daha geç bitirmektedirler. Bazı bölgelerde kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen, düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayan çocukların % 30'a yakını normal kilonun altındadır (Şekil 28). Buna ek olarak, normalden kısa boydaki çocukların oranı bazı bölgelerde, örneğin Hindistan'ın belli bölgelerinde % 50-60 düzeyindedir. Bundan da öte, dünyada 2 milyondan fazla insan ana vitamin ve mineralleri alamamaktadır. Dünya nüfusunun % 37'si kansızlık çekmekte % 35'i iyot eksikliği riski taşımaktadır. Okul öncesi çağıdaki çocukların yaklaşık dörtte biri A vitamini eksikliği ile karşı karşıyadır.⁵¹⁰

ŞEKİL 99: Dünyada Normalden Zayıf Olan 5 Yaş Altındaki Çocukların Nüfusa Oranları.

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 4.

⁵¹⁰ PRB, Highlights 2007, s. 4.

Ekonomik açıdan bakıldığında, açlık yüzünden meydana gelen erken ölüm ve sakatlıklar sonucunda, gelişmekte olan ülkeler her yıl 500 milyon \$'ın üzerinde bir üretim kaybı yaşamaktadırlar. Bu külfet, özellikle toplumun en yoksul kesimi üzerinde etki yapmaktadır.

Gıda krizleri ve beslenme sıkıntısından kaynaklanan eşitsizliğin, farklı boyutları da vardır. Bunların başında, gıdanın aile üyeleri arasında eşit miktarda dağılmaması gelmektedir. Kadınlar, çocuklar, özellikle de kız çocukları ve yaşlılar, yetişkin erkeklere oranla daha az gıda almak durumunda kalabilmektedirler.

Bunun yanında, kıtlık konusunda yapılan farklı çalışmalar, gıda krizlerine genellikle insan kaynaklı ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin etki ettiğini göstermektedir. Bu krizler, insan kaynaklı ya da doğal afetlerin sonucunda ortaya çıkmış olsalar da büyük insan gruplarının, yaşadıkları toplumda gıdaya ulaşım konusundaki yetersizliklerini yansıtmaktadırlar. Bu nedenle, gıda krizlerinin etkileri toplumun örgütlenme biçiminde bağlı olarak değişmektedir.

Etiyopya'nın Wollo bölgesinde kuraklığa bağlı olarak yaşanan kıtlık konusunda yapılan bir araştırma, köylülerin kendi geçimleri için yaptıkları tarımsal faaliyetlere ne denli bağımlı olduklarını ortaya koymuştur. Bu insanlar, vergiler ve diğer yükümlülükler artana kadar idare edebilmişler, ancak daha sonra çoğunlukla şiddetli bir yoksulluk içerisine düşmüşlerdir.

Gıda zincirinin diğer ucunda ise aşırı kalori alımı, küresel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Dünyada 1 milyondan fazla aşırı kilolu yetişkin bulunmaktadır. Bunların en az 300 milyonu klinik seviyede obezdir. Obezite düzeyleri Avustralya, Kanada, Avrupa ve ABD'de geçtiğimiz 30-40 yıl içerisinde hızlı bir şekilde yükselmiştir.⁵¹¹

D-Çevresel Nedenler

“İnsanların yaşadığı çevre” söz konusu olduğunda, karşımıza çok kapsamlı bir yapı ortaya çıkar. Çevre denince, yaşadığımız ortamda bulunan -bizden başka-

⁵¹¹ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 72.

herkes ve her şey akla gelmektedir. Bu bağlamda, göç ve çevre arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ampirik araştırmaların sayıca az olduğunu belirten Hunter; yine de yaşanacak yer konusundaki önceliklerin, göç ve çevre bağlamında en çok dile getirilen hususlardan biri olduğunu belirtmektedir. Örneğin, büyük kentlerde gerçekleşen taşınmalarda, “algılanan komşuluk kalitesi”nin belirgin etkisi olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur. Ayrıca, bir bölgenin iklim şartları (yaz aylarındaki nem oranı, kış aylarının sertliği gibi) göç paternlerinin temel belirleyicilerinden biridir. Düşük hava kirliliği düzeyi, sağlıklı bir çevre gibi unsurlar da arzu edilen doğal özelliklerdir. Kısa vadede, çevre koşullarının kalitesini artırma isteği, özellikle bölge-içi göçleri açıklamada başat faktörlerdendir. Bunun yanında dağlar, göller ve diğer doğal güzellikleri olan yerler tercih edilmektedir.⁵¹² Ancak, burada göçe neden olan çevresel şartları incelerken ele alacağımız konu kapsamını “doğal ortam” ile sınırlı tutacağız. Yukarıda belirtilen çekici faktörlerden başka, insanların göç hareketleri ile ilişkilendirilen ve özellikle “itici” etki yapan unsurlar birkaç başlık altında toplanabilir. Bunlar; “doğal afetler”, “teknolojik felaketler” ile doğal kaynakların aşırı tüketimine ve kirlenmesine bağlı olarak ortaya çıkan “çevresel bozulma ve değişim”dir.

1-Doğal Afetler

Doğal afetler; biyosferde, litosferde (taş-küre), hidrosferde (su-küre) veya atmosferde meydana gelen ve insanlara veya sahip oldukları maddi varlıklara yönelik tehdit oluşturan aşırı doğa olayları olarak tanımlanmaktadır.⁵¹³

Depremler ve depremler sonucu oluşan ve “tsunami” adı verilen dev dalgalar, volkan patlamaları, kasırgalar gibi doğa olayları bu kapsamda ilk akla gelen felaketlerdir. Bu felaketler, önemli miktarda can ve mal kayıplarına neden oldukları gibi göçlere de neden olmaktadır. Örneğin; 1988 yılında Ermenistan’ın Erivan

⁵¹² Göç ve çevre bağlamında, bir önceki bölümde değindiğimiz kuramsal çerçevenin değerlendirmesi için bkz. Lori M. Hunter, “Migration and Environmental Hazards”, University of Colorado, Institute of Behavioral Science, Research Program on Environment and Behavior, Working Paper, March 2004, (Migration and Environmental Hazards) ss. 5-10. <http://www.colorado.edu/ibs/pubs/eb/eb2004-0002.pdf>, (03.10.2007).

⁵¹³ Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 11.

kentinde meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki deprem, 25.000 kişinin ölümüne yol açmış ve deprem sonrasında da 500.000 civarında Ermenistan vatandaşı RF ve Ukrayna'ya göç etmiştir.⁵¹⁴

2005 yılı Ağustos ayında, ABD'nin New Orleans kentini vuran Katrina Kasırgası sonucunda, şehirde yaşayan insanların neredeyse tamamı yerlerinden olmuş, bunların da büyük bölümü daimi olarak göç etmiştir.⁵¹⁵

Yine, 2005 yılı sonunda Endonezya açıklarında meydana gelen depremin yarattığı tsunami dalgalarının etkisi, çevre ülkelerin yanı sıra Doğu Afrika kıyılarında dahi hissedilmiş ve 230.000'e yakın insanın ölümüne yol açmıştır. Tsunami felaketi sonrasında, 2 milyondan fazla kişi yaşadıkları yeri terk etmiş ve 1,5 milyon kişi de geçim imkânlarını kaybetmiştir.⁵¹⁶

Doğal afetleri tahmin ve etkilerini hafifletme konusundaki teknolojik ve bilimsel gelişmelere rağmen; 1960 yılından bu yana, özellikle gelişmekte olan dünyada, afetlerden dolayı ortaya çıkan can ve mal kayıplarında ciddi bir artış gözlenmektedir.⁵¹⁷ 1972-1995 döneminde bu artış oranı, yıllık % 5-7 olarak kaydedilmiştir. İnsanlar üzerindeki etkileri çok büyük olan doğal afetlerin, yarattığı etkiler de gün geçtikçe artmaktadır. İç savaşlar gibi siyasi olgulara nispetle, daha düşük düzeyde ölümlere neden olsalar da doğal afetler, daha sık meydana gelmeleri nedeniyle göreceli olarak daha çok insanı etkilemektedirler. Yapılan hesaplamalara göre; 1970 ve 80'li yılları kapsayan süreçte, dünya nüfusunun 1/5'i ile 1/4'ü arasında bir kitle, doğal olaylardan etkilenmiştir. Bu afetlerin yarattığı hasarlarda da yıllık % 5 ile 10 arasında bir artış söz konusudur. 2030 yılına yönelik olarak yapılan tahminler, bu trendlerin süreceğine işaret etmektedir.⁵¹⁸

Felaketlerin sonuçlarının ve kapsam alanlarının genişlemesinin ardında; ekonomik, sosyal, demografik, ideolojik ve teknolojik faktörlerin kombine etkileri yatmaktadır. Nüfus artışı ve sahil şeritleri gibi tehlikelere açık bölgelerde yerleşimin

⁵¹⁴ Mutluer, **a.g.e.**, s. 17.

⁵¹⁵ Anthony Oliver-Smith, "Disasters and Forced Migration in the 21st Century", 11 June, 2006., <http://understandingkatrina.ssrc.org/Oliver-Smith/printable.html>, (03.10.2007).

⁵¹⁶ "Sayılarla Tsunami Felaketi", **Milliyet Gazetesi**, 27 Aralık 2005.

⁵¹⁷ Oliver-Smith, **a.g.m.**

⁵¹⁸ Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 11.

çoğalmasi nedeniyle doğal afetlerden gün geçtikçe daha fazla insan etkilenmektedir. Doğal felaketlerin her zamankinden daha karmaşık bir hâl alan karakterleri, çok fazla sayıda insanın yerlerinden sökülmesi potansiyelini beraberinde getirmektedir. Örneğin, Katrina Kasırgası'nın New Orleans kentinde yarattığı etki; teknolojiye aşırı derece bağıllık ve bu afetin bölgenin doğal savunma sistemine yarım yüzyıldan beri ilk saldırı olması gibi nedenlerle artmış ve şehri trajik bir biçimde savunmasız bırakmıştır. Katrina, sadece insanları yerlerinden etmekle kalmamış; aynı zamanda bireysel, toplumsal ve devlet yönetiminin tüm seviyelerinde çok derin ekonomik, sosyal ve psikolojik yıkımlar bırakmıştır.⁵¹⁹

Hugo'nun belirttiği gibi göç; ister daimi isterse geçici olsun, insanların doğal ve insan kaynaklı afetler karşısında geleneksel olarak verdikleri bir tepki veya kurtuluş stratejisi olmuştur.⁵²⁰ Göç ve çevresel afetler arasındaki ilişkiyi; afet olasılığı, afetlerin etkileri ya da sonuçları bakımında inceleyen Hunter, bu ilişkinin; afetin cinsine, ortama (afetin olduğu yer ve zaman) ve bölgede yaşanan birey ve hane halklarının karakteristiklerine göre değiştiğini belirtmektedir. Bu kapsamdaki araştırmalar, birçok durumda çevresel faktörlerin göç kararının verilmesinde rol oynadığını, özellikle de çevresel felaketslere karşı hassas ve korunmasız durumdaki insanlar arasında bu durumun daha belirgin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, göç kararının verilmesinde risk algılamalarının belirleyici faktör olduğu belirtilmektedir. Risk algılaması; doğal afetler bakımından risk taşıyan bölgelerde afet öncesi için geçerli bir olgudur. İnsanlar, ancak algılayabildikleri tehlikelere karşı harekete geçerler. Eğer bireyler yakın bir çevresel tehlikenin farkında değillerse veya kendilerine yönelik bir tehlikeden endişe etmiyorlarsa başka bir yere yerleşmeleri, yani göç etmeleri söz konusu olamaz. Yapılan risk değerlendirmesi ise insanların yargılarını yansıtır ve bu yargılar çeşitli fizyolojik ve sosyal faktörler tarafından şekillendirilir.

Tehlikeye açık bölgelerde yaşayan insanların neden göç etmedikleri konusunda birkaç nedenin altı çizilebilir. Buralarda yaşayanlar;

⁵¹⁹ Oliver-Smith, a.g.m.

⁵²⁰ Graeme Hugo, "Environmental Concerns and International Migration", **International Migration Review**, Vol. 30, No. 1, 1996, (Environmental Concerns), s. 105.

- Tehlikenin farkında değillerdir,
- Tehlikenin farkındadırlar fakat büyük bir felaket beklememektedirler,
- Felaket bekleseler bile kayıp yaşayacaklarını ummazlar,
- Bazı kayıplar olabileceğini bekleseler de ciddi kayıplar beklememektedirler,
- Ciddi kayıplar beklemekle birlikte, kayıpları en aza indirecek faaliyetlere girişmiş olabilirler ya da bu faaliyetlere başlamayı planlıyor olabilirler,
- Bekledikleri kayıplar, bölgede kazandıklarına göre kabul edilir düzeydedir,
- Başka seçenekleri yoktur.

Bir doğal afet olur olmaz, ilk çare olarak genellikle geçici bir süreliğine yapılan ve daimi yer değiştirmelere sebep olmayan “tahliye” işlemi söz konusu olmaktadır. Afetzedelerin geçici olarak tahliye edilmeleri, zorunlu göç kapsamında değerlendirilebilecek bir durumdur. Ancak bazı afetzedeler tahliye edildikten sonraki süreçte, afet bölgesindeki şartlar normale dönse bile “gönüllü” olarak başka bir yere taşınabilmektedir.

Doğal afetler sonucunda, insanların toplu hâlde ve çoğunlukla daimi yerleşme amacıyla başka bir yere taşınması da söz konusu olabilmektedir. Bu hareketler, genellikle, Devlet’in idari bir tasarrufu çerçevesinde, yani zorunlu göç şeklinde gerçekleşmektedir. Sonuç itibarıyla, çevresel felaketlerin göç kararının verilme sürecini “itici” faktör olarak etkiyebileceğini ve doğal afetler sonucundaki göç hareketlerinin gönüllü ya da zorunlu olarak meydana gelebildiğini söyleyebiliriz.

Doğal afetlerle ilgili göç hareketleri kapsamında, sosyal konseptler ve doğal afetler karşısındaki korunmasızlık derecesinin sosyal değişimi de önem taşımaktadır. Doğal afetlerde, en çok risk altındaki kalan gruplar sosyo-ekonomik spektrumun alt basamaklarında yer alanlardır. Birçok araştırma, sosyo-ekonomik olarak daha az avantaja sahip bireylerin doğal felaketlerden sonra göç etmeye daha fazla meyilli olduklarını göstermiştir.⁵²¹

⁵²¹ Hunter, Migration and Environmental Hazards, ss. 2-16.

2-Teknolojik Felaketler

Teknolojik felaketler; insan topluluklarının, teknolojinin ve doğal çevrenin birbirleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Karmaşık bir sistemin ürünü olan bu felaketler, bazı uzmanlara göre bu sistemlerde meydana gelebilecek bir aksaklık nedeniyle çoğu kez kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Teknolojik felaketler, başta nükleer ve kimyasal maddeler olmak üzere, çeşitli zehirli maddelerin yayılmasına ve çevrenin aşırı derecede kirlenmesine yol açmaktadır. Bu felaketler; bahsedilen kirleticilerin üretildikleri, kullanıldıkları veya depolandıkları tesislerin hasar görmesi sonucunda veya bunların bir yerden başka bir yere taşınmaları sırasında olabilecek kazalar nedeniyle meydana gelmektedir.

20. yüzyılda, teknolojik felaketler kapsamında dile getirilebilecek birçok dramatik örnek yaşanmıştır. Örneğin, 1986 yılında Ukrayna, Çernobil'deki nükleer santral kazasından sonra 135,000'den fazla kişi bölgeden tahliye edilmiş; benzer şekilde, 1984 yılında Hindistan, Bhopal'de meydana gelen gaz sızıntısında da 6000 kişiden fazla insan ölmüştür.⁵²²

Bu kazaların yanında, nükleer denemelerin de insanların göçüne neden olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, Kazakistan'ın Semipalatisk bölgesinde, 1949-1989 yılları arasında 150'si yer üstünde olmak üzere, 500 civarında nükleer deneme gerçekleştirilmiş ve bu nedenle yaklaşık 160,000 kişi Kazakistan'ın diğer bölgeleri ile Rusya, Ukrayna ve diğer Sovyet Cumhuriyetlerine göç etmişlerdir.⁵²³

Yukarıda belirtilen teknolojik afetlerin dışında, doğal (natural) ve teknolojik (technological) nedenlerin bir arada bulunduğu ve Hunter'ın "na-tech" terimiyle belirttiği ayrı bir afet kategorisi de söz konusudur. Bu kategori, karmaşık nitelikteki felaketlerde insanoğlunun yadsınamaz etkisini belirtmek için kullanılmaktadır. Örneğin, ABD'nin Batı Virginia eyaletindeki Buffalo Creek bölgesinde 1972 yılında yaşanan sel felaketi nedeniyle, bölgede bir madencilik firmasının geçici olarak yaptığı baraj taşmış ve çevrede yaşayanlara büyük zarar vermiştir.

⁵²² Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 4, 17.

⁵²³ Mutluer, a.g.e., s. 16.

Daha yakın bir örnek olarak 1998 yılında, ÇHC'nin Yangtze havzasını sellerden korumak için yapılan barajın taşması sonucunda, birçok yerleşim birimi su altında kalmış ve felaketten sonra 1 milyondan fazla insan başka bölgelere yerleştirilmiştir.⁵²⁴

Doğal felaketlerin karmaşıklığı, günümüzde birbiriyle kombine ve birbirini artıran süreçler şeklinde kendini göstermektedir. Doğal ve teknolojik felaketler iç içe geçebilmektedir. Örneğin, 1998 yılında Mitch Kasırgası'nın Honduras'ta yarattığı seller sonucunda gübre ve tarım ilacı bulunan depoları su basması, karmaşık ve çok boyutlu bir felaketler zincirini meydana getirmiştir.⁵²⁵

Teknolojik felaketler ve bunların doğal afetlerle birleşmesiyle oluşan karmaşık özellikteki felaketler sonucunda da yukarıda belirtilen göç hareketleri meydana gelmektedir. Ancak; özellikle teknolojik felaketler sonrasında bazı yapısal faktörlerin, olası daimi göçlerin önüne geçtiğini belirtmek gerekmektedir. Bu faktörlerin en başında ekonomik şartlar gelmektedir. Teknolojik felaketlerin yaşandığı yerlerin genellikle sanayi bölgeleri olması ve buralardaki iş olanaklarının fazlalığı göç eğilimlerini azaltmaktadır. Ayrıca, teknolojik felaketlerin yaşandığı bölgelerde kirliliğin uzunca bir süre devam etmesi nedeniyle, afetzedeler mülklerini satacak kimse bulamamakta ve yeni bir yere taşınamamaktadırlar. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir; ancak kısaca belirtmek gerekirse, bazı yapısal faktörler afetzedelere, afet bölgesinde yaşamaktan başka bir seçenek bırakmayabilmektedir. Bu kapsamda yapılan birçok araştırma da teknolojik felaketler sonrasında büyük çaplı göçlerin meydana gelmediğini ve yapısal faktörlerin göç eğilimlerinin önüne geçtiğini teyit etmektedir.⁵²⁶

Sonuç olarak; felaketler sonrasında insanların yer değiştirmeleri genellikle yakın yerlere ve geçici bir süre için olmaktadır. Ancak, eğer meydana gelen afet, bölgenin ekonomik yapısını tamamen değiştirir ya da yok ederse, bu göçlerin daimi hâle gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Genel anlamda; nüfus artışı, nüfusun belli bölgelerde yoğunlaşması, yoksulluğun çoğalması ve riskli bölgelerdeki yerleşimin

⁵²⁴ Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 24.

⁵²⁵ Oliver-Smith, **a.g.m.**

⁵²⁶ Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 26.

gün geçtikçe artması gibi etkenler birleştiğinde, doğal ve teknolojik afetler karşısında daha fazla insanın zarar görme olasılığı ortaya çıkmakta ve zorunlu göçler daha sık görülmektedir.⁵²⁷

3-Çevresel Bozulma ve Değişim

Göç ve çevre ilişkisi bağlamında öne çıkan başka bir boyut da, çevrenin kirletilmesi ve doğal kaynakların aşırı tüketilmesine bağlı olarak doğal süreçlerde yavaş yavaş ve kümülatif biçimde ortaya çıkan bozulma ve değişimdir. Ormanların yok edilmesi, toprağın verimsizleşmesi, erozyon, çölleşme ve iklim değişikliği gibi gelişmeler göç kararları üzerinde rol oynayabilecek çevresel değişime örnek teşkil etmektedir. Bu durum, özellikle tarıma dayalı ekonomileri derinden etkilemektedir.⁵²⁸

Çevresel bozulma ve değişim; çevrenin kirletilmesi ve doğal kaynakların aşırı tüketimi gibi insan kaynaklı çevresel süreçlerin, neden sonuç ilişkileri bağlamında birbirleriyle zincirleme biçimde etkileşimleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hugo; küresel anlamda çevresel baskı ve bozulmanın gittikçe artması nedeniyle dünyada bugüne kadar görülmemiş sayıdaki insanın, göç etmeyi bir seçenek olarak görmeye başladığını vurgulamaktadır.⁵²⁹

Çevresel bozulma, dünya nüfusunun artışı ve ekonominin büyümesinin bir sonucudur. Dünya ekonomisi sadece son elli yılda yedi kat büyümüştür. Ancak, dünyanın doğal yaşam destek sistemleri neredeyse aynı kalmıştır. Bu süreçte, dünyadaki su kullanımı üç kat artmış fakat dünyamızın buharlaşma ile su üretim kapasitesi çok az değişmiştir. Deniz ürünlerine olan talep beş kat yükselmiş ama denizlerden elde edilen deniz ürünleri üretim düzeyi değişmemiştir. Fosil yakıtların kullanımından kaynaklanan karbondioksit miktarı dört kat artmış ama doğanın karbondioksit emme kapasitesinde çok az bir değişiklik olmuştur. Sonuçta atmosferde meydana gelen karbondioksit yığılması dünya ısısını yükseltmiştir.

⁵²⁷ Oliver-Smith, **a.g.m.**

⁵²⁸ Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 5.

⁵²⁹ Hugo, Environmental Concerns, s. 105.

Ekonominin büyümesi sonucu ortaya çıkan talepler, gezegenimizin kapasitesinin üstüne çıkmıştır. Bu durum; deniz ürünlerindeki azalmada, orman arazilerinin daralmasında, çöllerin genişlemesinde, karbondioksit ve ısı seviyelerinin yükselmesinde, erozyona uğrayan alanlardaki artışta, buzulların erimesinde, deniz seviyesinin yükselmesinde, otlak arazilerindeki daralmada, nehirlerin kurummasında ve türlerin yok olmasında kendini göstermektedir.

Günümüzde çiftçiler; toprak erozyonunun, çölleşmenin ve tarım alanlarının tarım dışı kullanıma açılmasının arazi verimliliği üzerindeki kümülatif etkileriyle mücadele etmek durumundadırlar. Bunun yanında, ürünleri kavuran sıcaklık dalgaları da önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya su kaynaklarının gitgide azalması ve kuyuların kuruması nedeniyle sulama imkânları da azalmaktadır. Bu çevresel eğilimlerin sonucunda, her yıl dünya nüfusuna eklenen 70 milyon insanı beslemek gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

İnsanoğlunun taleplerinin dünyanın doğal kapasitesini aşması, gıda üretiminde artış kaydedilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Bireysel düzeyde beslenme yetersizliğinin, küresel düzeyde ise gıda güvenliğinin temel göstergesi olan dünya tahıl üretimini incelediğimizde; 1950’den 1996’ya kadar yaklaşık üç kat büyüyen tahıl hasadının, 2003’e kadar artış kaydetmeden yedi yıl aynı düzeyde kaldığını ve 1999-2003 arasındaki dört yılda üretimin, tüketime yetmediğini görmekteyiz. 2002 ve 2003 yılında görülen 100 milyon tonluk açık, kayıtlara geçen en büyük açık olmuştur. Öte yandan, tüketim düzeyinin üretimin üzerine çıktığı bu dört yıllık dönemde dünya tahıl stokları da son otuz yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Uzmanlara göre; tarım alanı verimliliğindeki düşüş ve nüfusta bugünkü artış devam ederse, dünyada “ulusal güvenlik” kavramının; besin kıtlığı, yüksek besin fiyatları ve kıtlık politikalarıyla tanımlanmaya başlanması yakındır. Gıda sorununun, kısa bir süre içinde terörizmi bile gölgede bırakması olasıdır.⁵³⁰

Çevresel değişim ise dünyada artan nüfus, sanayileşme, kentleşme vb. trendlere bağlı olarak çevre üzerinde yaratılan baskı ve bozulmanın bir sonucudur. Çevresel değişim sürecinin ana unsuru küresel ısınma ve buna dayalı iklim değişikliğidir.

⁵³⁰ Brown, **a.g.e.**, ss. 3-7.

Geçtiğimiz yüzyılda, başta petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtların kullanımının artması ve ormanların kesilerek tarım arazileri dönüştürülmesi gibi nedenlerle karbondioksit emisyonları (yayılm) dramatik biçimde yükselmiştir. İklim değişikliğinin temel nedeni olan bu emisyonlar, çevre üzerinde, aşırı meteorolojik koşulların ortaya çıkmasından bulaşıcı hastalıkların yayılmasına kadar bir dizi baskı unsuru meydana getirmektedir.⁵³¹

Karbondioksit, metan gibi “sera etkisi” yapan gazlara genel olarak “sera gazları” denilmektedir. Sera gazlarının atmosferdeki yoğunluğunun artması, sanayi öncesi dönemden beri dünya yüzeyindeki ısının artmasına ve iklimin etkilenmesine neden olmaktadır. Ancak, yapılan tahminlere göre; dünyadaki sıcaklık değişikliğinin 2100 yılına kadar 1 C°-3,5 C° arasında olacağı ve en iyi tahminle 2 C° civarında gerçekleşeceği belirtilmektedir. Meydana gelecek bu sıcaklık değişikliğininse, 2100 yılında deniz seviyesini 15-95 cm. arasında yükselteceği, bu yükselmenin de en iyi ihtimalle 50 cm. civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.⁵³²

Şubat 2007’de, uluslararası uzmanlardan oluşan “Hükümetler arası İklim Değişimi Paneli” (Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC), iklim konusundaki son bilimsel verileri değerlendirerek, iklimdeki ısınmanın çok açık ve net bir duruma geldiğini vurgulamıştır. Rapora göre iklim değişikliğinin etkileri; deniz seviyesinin yükselmesi, daha etkili tropikal fırtınalar, yüksek ısı nedeniyle toprağın neminin kaybolması ve daha sık kuraklık yaşanması, yoğun yağışlar ve seller, buzulların erimesi ve karların erime mevsiminin değişmesi şeklinde karşımıza çıkacaktır (Şekil 29).⁵³³

Söz konusu raporu, iklim değişikliği ve göç bağlamında değerlendiren Sachs’a göre; rapordaki bu bulgulara, sulama amacıyla yeraltı su kaynaklarının tüketilmesi, nehirlerin ve göllerin aşırı derecede kirletilmesi gibi doğrudan insan kaynaklı etkenleri de eklediğimizde önümüzdeki 30-40 yıllık süreçte kitlesel göçlerin

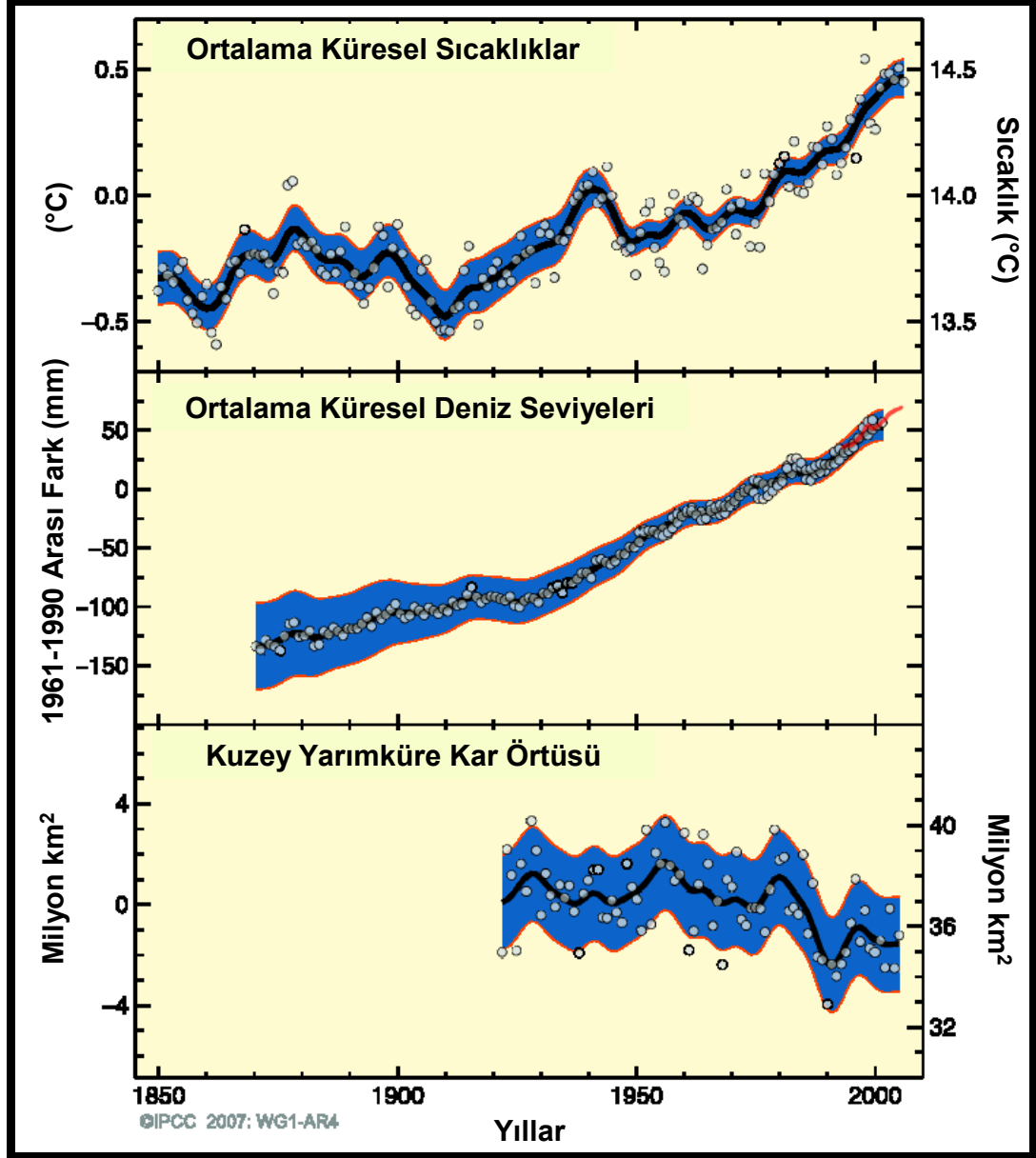
⁵³¹ PRB, Highlights 2007, s. 5.

⁵³² Elisabeth Meze-Hausken, “Climate Change Impacts: Mass-migration due to Climate Change? A Conceptual Layout”, May 1998. bkz. <http://www.nhh.no/geo/prosjekt/em/project98.html>, (04.07.2006). Tahminlerdeki farklılık sera gazları emisyonunun gelecekteki durumlarının farklı senaryolara göre ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

⁵³³ IPCC, “Climate Change 2007: The Physical Science Basis, Summary for Policymakers”, World Meteorological Organization (WMO) and UN Environment Programme (UNEP), 2007. Bkz. <http://ipcc-wg1.ucar.edu/>, (15.10.2007).

meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Yakın gelecekteki bu nüfus hareketlerinin belirleyici unsuru olmasına rağmen, suyun dünya çapındaki etkileri oldukça farklı bir şekillerde hissedilecektir.

ŞEKİL 100: İklim Değişikliğinin Sonuçları.

Kaynak: IPCC, a.g.m., s. 6.

Bu kapsamda, dikkatlerimizi dünyadaki dört tip bölge üzerinde yoğunlaştırmak gerekecektir. Bunlar; deniz seviyesinin yükselmesine karşı hassas ve

korumasız olan sahil yerleşimleri, buzulların ve karların erimesiyle beslenen nehirlere bağımlı olan tarım bölgeleri, kuraklığın artması karşısında sorun yaşayacak, az yağış alan çorak bölgeler ve Güneydoğu Asya'da muson yağmurlarının yağış paternlerinin değişmesi durumunda sıkıntıya düşecek olan bölgelerdir.

İlk olarak, deniz seviyesinde bir metreden bile daha az bir yükselme, on milyonlarca hatta yüz milyonlarca insanın yaşadığı yerlere hasar verecektir. Zira deniz seviyesinden 10 metre yüksekliğe kadar olan sahil bölgeleri dünyanın % 2'sini oluşturmasına rağmen, dünya nüfusunun % 10'u buralarda yaşamaktadır. Ayrıca, düşük rakımlı sahil bölgeleri, tropikal fırtınalara ve fırtınaların yarattığı dalgalara karşı da çok savunmasızdır. Bu duruma "New Orleans Etkisi" denmektedir.

Daha iç bölgelerde ise kuraklık tehlikesi ön plana çıkmaktadır. Yüz milyonlarca insan -ki bunların çoğunluğunu fakir çiftçiler oluşturmaktadır-, sulamanın eriyen buzullara ve kar sularına dayandığı nehir vadilerinde yaşamaktadır. Bilindiği gibi buzullar yok olmakta ve karların erimesi her geçen yıl daha erken meydana gelmektedir. Ayrıca, yaz mevsiminin gittikçe uzaması nedeniyle kar suları her sene biraz daha azalmaktadır.

Bu durumdan dolayı Kuzey Hindistan ovaları ve ÇHC'deki Sarı Nehir Havzası'nda büyük sayıdaki çiftçiler, sulama suyu konusunda gittikçe artan yetersizliklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Söz konusu bölgeler, yeraltı sularının kullanımının artması nedeniyle de su sıkıntısı çekmektedirler. Bu bölgelerde yüzey suları da gün geçtikçe azalmaktadır.

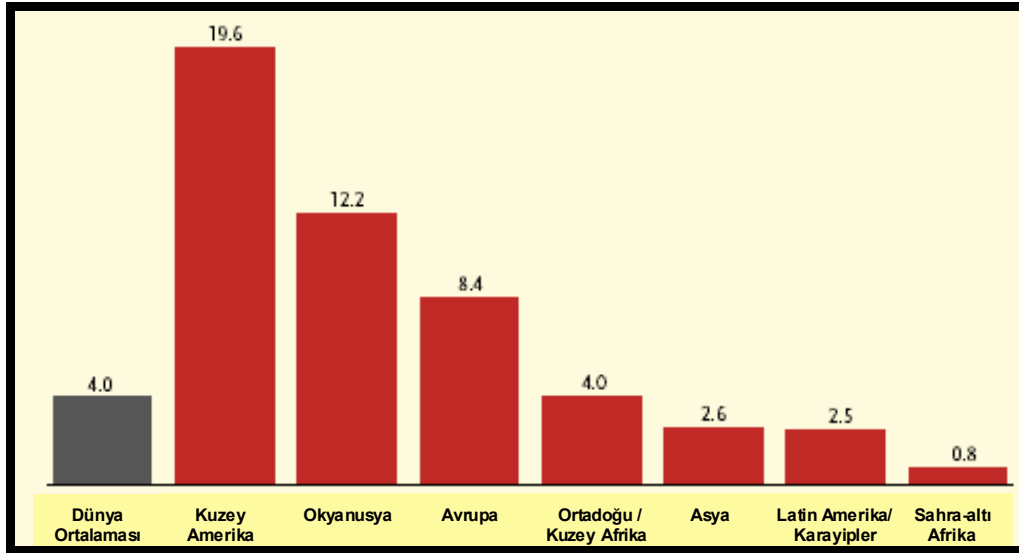
Afrika'ya ilişkin bütün işaretler de hâlihazırda az yağış alan bölgenin gittikçe daha kurak bir hâle dönüşmekte olduğunu göstermektedir. Bu durum, dünyanın en fakir insanların gıda krizini gittikçe derinleştirmektedir. Afrika'nın Sahel⁵³⁴ bölgesinde, geçtiğimiz otuz yıl boyunca kaydedilen yağış oranlarındaki önemli miktardaki düşüşün, hem insan kaynaklı ısınma (fosil yakıtlar ve endüstri) hem de

⁵³⁴ Sahel bölgesi; Afrika'da Sahra çölünün altı ile güneyin verimli bölgeleri arasında ince bir hat oluşturan ve batıda Atlas Okyanusundan, doğuda Afrika boynuzuna kadar uzanan bölgedir. Bölgede; Senegal, Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer, Nijerya, Çad, Sudan ve Eritre yer almaktadır. Bkz. <http://en.wikipedia.org/wiki/Sahel>, (12.10.2007). Sahel bölgesinde iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan kuraklık hakkında ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Meze-Hausken, **a.g.m.**

aerosol kirleticileriyle (kloro florokarbon vb. gazlar) ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Güneydoğu Asya’da her El Nino döngüsü, Endonezya takımadalarındaki birçok adada kuraklığa, dolayısıyla hasadın yetersizliğine ve kıtlığa neden olmaktadır. Bazı iklimbilimciler küresel ısınmanın El Nino’nun etkin olduğu bölgelerde daha büyük etkiler yaptığını işaret etmektedirler. Bu durumda Endonezya’daki 200 milyon insan ve komşu bölgeler uzun kuraklık şartlarıyla karşı karşıya kalacaklardır.⁵³⁵

ŞEKİL 101: Dünyada Kişi Başına Düşen Karbondioksit Emisyonları-2002 (Metrik-ton).

Kaynak: PRB, Highlights 2007, s. 5.

İklim değişikliği, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki etik bir çelişkiyi de gözler önüne sermektedir. Şöyle ki; az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar iklim değişikliğinin ortaya çıkmasından en az sorumlu olmalarına rağmen, bu değişimin sonuçlarından en fazla onlar etkilenmektedirler.⁵³⁶ Şekil 30’da görüldüğü üzere

⁵³⁵ Jeffry D. Sachs, “Climate Change Refugees (extended version)”, Scientific American.com, 01.06.2007, http://www.sciam.com.print_version.cfm?articleID=E82F5561-E7F2-99DF-363CB..., (09.10.2007).

⁵³⁶ Lori M. Hunter, “Climate Change, Rural Vulnerabilities, and Migration”, PRB, June 2007, (Climate Change) <http://www.prb.org/Articles/2007/ClimateChangeinRuralAreas.aspx>, (09.10.2007).

ABD, dünyadaki karbondioksit emisyonları bakımından başı çekmektedir. Bu ülkede kişi başına düşen emisyon miktarı, 1990-2002 yılları arasında 19.2 tondan 19.9 tona yükselmiştir. ÇHC’de de kişi başına düşen emisyon miktarı hızla artmaktadır. Bu miktar, 1990’da 2.2 ton iken 2002’de 2.9 tona çıkmıştır. ÇHC’nin toplam karbondioksit emisyonunun, 2009 yılı itibarıyla ABD’yi geçeceği tahmin edilmektedir.⁵³⁷

İklim değişikliği ve göç ilişkisini incelediğimizde; iklim değişikliklerinin dünyanın farklı bölgelerinde değişik etkiler meydana getirebildiğini (Örneğin, dünyanın belirli bölgelerinde yağışların artması doğal kaynakları artırabilmektedir.) ancak, genel olarak bakıldığında, dünyanın fakir bölgelerinin iklim değişikliklerinden dolayı birçok sorunla karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Çünkü bu bölgelerde yaşayan insanlar yeni şartlara uyum sağlamada oldukça zorlanmaktadır.

Dünyada endüstrileşme konusunda en geride olan bölgelerin iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız durumda olması, çevresel değişikliklerin özellikle kırsal bölgelerde temel gereksinimlerini doğal kaynaklardan sağlayan milyonlarca ailenin sağlığı ve refahı üzerinde yakın ve doğrudan etkilere yol açmasına neden olmaktadır. İklimdeki değişiklikler insanların geçimini sağlayacakları olanakları kısıtladıkça, bu değişiklikler “itici” faktör olmakta ve insanlar doğal kaynaklara bağımlı kırsal bölgeleri terk ederek yeni bir göç pateni meydana getirmektedirler. Çünkü göç, toplumsal değişimin itici gücünü oluşturmakta ve iklim değişikliğinin göçü artırma potansiyelinin dikkat çekici bir duruma gelmesi yeni bir politik odak noktası oluşturmaktadır.

Sıcaklık ve yağış düzeyinde meydana gelen değişiklikler gibi iklimsel değişimler ile göç arasındaki ilişki, gelişmekte olan ülkelerdeki birçok kırsal bölgede yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Örneğin Burkina Faso’da kurak kırsal bölgelerde yaşayanlar daha fazla yağış alan kırsal bölgelere göç etmektedirler. Bu yolla, göç mevcut kuraklık tehdidine karşı uzun vadeli bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Göç, kuraklık yaşayan Etiyopyalı aileler için de yaşamlarını idame ettirme

⁵³⁷ PRB, Highlights 2007, s. 5.

seçeneklerinden biri olmuştur. Hayatı idame maksadıyla; öncelikle mevcut yiyecek rezervlerini kullanan, tarıma dayalı olmayan diğer işlerde çalışan, hayvanlarını, ev ve çiftçilik donanımlarını satan insanlar, bu kaynaklarını da tükettikten sonra genellikle yeni yerlere göç etmektedirler.⁵³⁸

İklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan göçlere bakıldığında, hâlihazırda bu göçlerin büyük bir çoğunluğunun yakın mesafeleri hedefleyen iç göçler oldukları görülmektedir. Yağışların azlığından kaynaklanan uluslararası göç hareketlerine pek fazla rastlanmamaktadır. Bunun bir nedeni de uluslararası göçün maliyetinin yüksek olmasıdır.⁵³⁹ Ancak, Hugo; çevresel değişim nedeniyle meydana gelen göç hareketlerinin, tarihsel süreçte genellikle kısa mesafeli iç göçler olduğunu kabul etmekle birlikte, günümüzde globalleşme sürecinin gittikçe artan etkisinin, bu kapsamdaki uluslararası göçleri de artırdığını vurgulamaktadır.⁵⁴⁰

Bunun yanında, küresel iklim değişikliği nedeniyle sel, fırtına, ormanların yok olması, çölleşme, toprak erozyonu ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi riskler daha da çoğalmakta ve doğal felaketler daha sık görülmeye başlamaktadır. Bu durum da iç ve uluslararası zorunlu göç olasılığını artırmaktadır. Bunun da ötesinde, tek başlarına ya da birbirlerinin kombinasyonu şeklinde ortaya çıkan doğal felaketler; savaş, etnik temizlik veya terörizm gibi siyasal yıkımların ya da ırkçılık, toplumdışı dışlama veya dini baskıların artmasına neden olabilmektedir. Bu durum, siyasi istikrarın bozulmasına ve insanların yerlerinden olmasına yol açabilmektedir.⁵⁴¹ Yukarıda, “siyasi nedenler” başlığı altında da değinildiği gibi Sudan’ın Darfur bölgesinde ve Somali’deki şiddet olayları temel olarak gıda ve su güvenliği ile bağlantılıdır. Fildişi Sahilleri’ndeki iç savaş, kısmen de olsa Burkina Faso’nun kuzeyindeki kurak araziden kaçan insan kitlelerinin gelmesinden sonra ortaya çıkan etnik çatışmalardan kaynaklanmıştır. Daha kötü kaosların yaşanması olasıdır.⁵⁴²

Bütün bu gelişmeler paralelinde; konu ile ilgili araştırmacılar, çevresel faktörler ve göç hareketleri arasındaki ilişkiyi, “çevresel mülteci” terimi çerçevesinde

⁵³⁸ Hunter, Climate Change.

⁵³⁹ Hunter, Climate Change.

⁵⁴⁰ Hugo, Environmental Concerns, s. 105.

⁵⁴¹ Oliver-Smith, **a.g.m.**

⁵⁴² Sachs, **a.g.m.**

tartışmaktadırlar. Çok tartışılan bu terimle ilgili olarak Myers; çevresel mültecileri; kuraklık, susuzluk, toprak erozyonu, çölleşme, ormanların yok olması ve diğer çevresel sorunların, nüfus baskısının getirdiği sorunlar ve gittikçe derinleşen yoksullukla birleşmesi nedeniyle yaşadıkları yerlerde geçimlerini güvenli biçimde sağlayamayan insanlar olarak tanımlamaktadır. Çaresizlik içindeki bu insanlar, başka seçenekleri kalmadığını hissederek, sığınacak yeni yerler aramakta ve bunu yaparken bazen tehlikeli yolları da denemektedirler. Bu durumdaki insanların hepsi ülkelerini terk etmemekte, birçoğu kendi ülkelerinde iç göç hareketlerine katılmaktadırlar. Ancak, çevre mültecilerinin hepsi yaşadıkları yerleri daimi ya da yarı-daimi olarak terk etmiş ve yakın bir gelecekte geri döneceklerine dair umutları olmayan insanlardır.⁵⁴³

Görüldüğü üzere Myers, “çevresel mülteci” terimini çevre ile ilişkili tüm sorunlar kapsamında kullanmaktadır. O’na göre, tarım arazilerinin azalması nedeniyle göç edenler ya da baraj yapılması gibi çeşitli kamu projeleri nedeniyle yerlerini terk etmek zorunda kalanlar da bu kapsama girmektedir.⁵⁴⁴

Oliver-Simith ise “çevresel mülteci” teriminin çevresel değişimin ya da afetlerin yarattığı tehdit, etki ve sonuçlar nedeniyle, yaşadıkları yerleri geçici veya kalıcı olarak terk etmek durumunda kalan insanları tanımlamakta kullanıldığını belirterek daha dar bir çerçeve çizmektedir. Bu kapsamda Oliver-Simith; çevre ile ilgili çalışmalarda, çevresel süreçlerin yarattığı etkilerin genellikle “felaket” çerçevesinden ele alındığını, çünkü sadece bunların insanların yaşamında baskı yaratarak normal toplumsal süreçleri bozduğunu ve insanları başka seçenekler aramaya zorladığını vurgulamaktadır. Buna göre; doğal felaketlerin, insanları geçici veya kalıcı olarak yer değiştirmek zorunda bırakma derecelerine göre felaketzedeler, son dönemdeki tartışmaların ana konusu olan “çevresel mülteci” kavramının bir alt kümesi olabilirler. Felakete paralel olarak zorunlu göç olgusu da oldukça karmaşık bir durumdur. “Daimi ve gönüllü olmayan bir şekilde uzak yerlere gitmek durumunda kalma” ile sınırlandırılrsa da zorunlu göç konsepti; kaçış, tahliye, yer

⁵⁴³ Norman Myers, “Environmental refugees: An emergent security issue”, Paper prepared for OSCE 13th Economic Forum, Prague, 23-27 May 2005, s. 1. Bkz. http://www.osce.org/documents/eea/2005/05/14488_en.pdf, (30.11.2007). Ayrıca bkz. Norman Myers, “Environmental Refugees”, **Population and Environment**, Vol.19 No. 2, 1997, p. 167.

⁵⁴⁴ Myers, **a.g.m.**, s. 2.

değiştirme, başka bir yere daimi olarak yerleşme ve genellikle uzak bölgelere zorunlu göç gibi birçok demografik hareketi kapsamaktadır.⁵⁴⁵

Çevresel mülteci terimi ile ilgili tartışmalarda; teriminin kapsamından çok, böylesi bir terimin geçerliliği konusu daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede Hunter; çevresel nedenlerle zorunlu olarak göç edenlerin durumunun, bilinen politik tanıma uymaması nedeniyle “çevre mülteci” teriminin sorunlu bir kavram olduğunu belirtmektedir.⁵⁴⁶

Wood, Black, Castles gibi başka araştırmacılar da “çevresel mülteci” teriminin yanlış yönlendiren bir terim olduğunu öne sürerek bu terimin doğru olmadığını ifade etmektedirler. Onlara göre, insanların yer değiştirmesine neden olan faktörler, çevresel etkenlerin yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda birçok etkenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır.⁵⁴⁷

Söz konusu terimi özellikle doğal afetler çerçevesinde değerlendiren Oliver-Smith; buradaki sorunsalın, bazı felaketlerin göçe yol açarken bazılarının açmamasından kaynaklandığını vurgulamaktadır. O’na göre; eğer bir doğal afet sonrasında daimi göçler görülüyorsa, bu göçlerin nedenini, afet sonrası değişen çevresel faktörlerden ziyade, zayıf ve yozlaşmış devletlerin bu durum karşısındaki yetersiz kalan tepkileri olarak düşünmek daha doğru olacaktır.⁵⁴⁸

Konumuz açısından baktığımızda, bütün bu tartışmaları bir yana bırakarak, çevre ile ilgili her türlü faktörün etkisiyle gerçekleşen göçleri dikkate almak gerekmektedir. Bu çerçevede Myers; en son kapsamlı çalışmanın yapıldığı 1995 yılı itibarıyla, çevresel mültecilerin sayısının en az 25 milyon olarak hesaplandığını belirtmektedir. Aynı yıl bildiğimiz siyasi mültecilerin sayısı 27 milyon kişiydi.

Bu sayının, 1995-2010 yılları arasında en iyi tahminle ikiye katlanması (50 milyon) beklenmektedir. Bundan da öte, çevre mültecilerinin; dünyada sayıları her geçen gün artan yoksul insanların, zaten kritik bir sınıra gelmiş olan çevre üzerinde yaratacakları baskı nedeniyle istikrarlı bir şekilde artması beklenmektedir. Özellikle,

⁵⁴⁵ Oliver-Smith, **a.g.m.**

⁵⁴⁶ Hunter, Migration and Environmental Hazards, s. 11.

⁵⁴⁷ Akt. Oliver-Smith, **a.g.m.**

⁵⁴⁸ Oliver-Smith, **a.g.m.**

küresel ısınmanın etkilerinin devam etmesi durumunda; bugüne kadar görülmemiş düzeyde şiddetli ve uzun süreli kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi ve sahil şeritlerini suların basması gibi nedenlerle, 200 milyon dolayında insan muson sistemlerinin görüldüğü bölgeler ile yağış rejimlerine bağlı diğer yerleri terk etmek zorunda kalacaklardır.

Myers'ın belirttiğine göre; 1995 yılında 25 milyon olarak belirtilen çevre mültecisinden, 5 milyonu Afrika'nın Sahel bölgesinde bulunmaktaydı. Bu bölgede, yaşanan kuraklık nedeniyle 10 milyon insan göç etmiş ve bunların yalnızca yarısı yurtlarına geri dönebilmişti. Sudan'ın da yer aldığı Afrika boynuzu bölgesinde de 4 milyon çevre mülteci bulunmaktaydı.

Sahra-altı Afrika'nın diğer bölgelerinde ise 80 milyon insan birinci derecede çevresel nedenlere bağlı olan açlıkla karşı karşıya kalmış, bunların 7 milyonu gıda bulabilmek için göç etmek zorunda kalmıştı. Resmî kayıtlara göre, 2000 yılının başlarında Sudan'da 8 milyon, Somali'de 6 milyon, Kenya'da 3 milyon ve diğer ülkelerde de birkaç milyon insan açlıktan ölme tehlikesi yaşamıştı. Bunların yanında, kayıtlara girmemiş olan ancak çevresel mülteci kategorisine dâhil edilebilecek büyük bir kitle de söz konusudur.⁵⁴⁹

Sonuç olarak, dünyada gittikçe derinleşen çevresel sorunlar, insanların yaşamlarında önemli etkiler meydana getirmektedir. Bu nedenle, uluslararası arenada konuyu bir "güvenlik" sorunu olarak ele alan yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

Çevresel sorunların; bunların sınır aşan etkilerinin insanoğlunun varlığını tehlikeye düşürecek seviyeye ulaşması nedeniyle evrensel güvenliğin bir parçası olarak daima göz önünde bulundurulması ve güvenlikle ilgili hesaplara dâhil edilmesi gerekmektedir. Uzun dönemde çevre ile ilgili tehditlerin, uluslararası iş birliği ve uzlaşmayı gerektiren bir güvenlik sorunu olarak gündemdeki yerini koruması beklenmektedir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁹ Myers, **a.g.m.**, s. 1.

⁵⁵⁰ Balkan, **a.g.e.**, s. 44.

E-Sosyo-kültürel ve Bireysel Nedenler

Göç ve kültür ilişkisi; göçün nedenleri, yönü, büyüklüğü ve sonuçları gibi birçok açıdan önem taşımaktadır. Göçü açıklamaya yönelik kuramları incelediğimiz bölümde belirttiğimiz gibi kültür; eskiden beri süregelen sömürgecilik ilişkileri bağlamında ve göçmen ağlarının tesisinde görüldüğü gibi “sosyal sermaye” olgusunu yaratan en önemli özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, göç veren kaynak ülkelerde bir “göç kültürü” yaratılması da bu bağlamda öne çıkmaktadır.⁵⁵¹

Bu bağlamda, göçün nedenleri üzerinde etkili olan en önemli gelişmelerden biri yukarıda bahsi geçen “kültürel küreselleşme” olgusudur. Küreselleşmeyle birlikte; iletişim ve bilgi teknolojileri ile ulaşım ve taşımacılık alanında yaşanan devrimler toplumları dönüştürerek göç akımları üzerinde çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Örneğin, seyahat etmek daha önce hiç olmadığı kadar ucuz ve kolay hâle geldiğinden, göçmenlerin uzak mesafelere göç etme eğilimleri artmaktadır.

Benzer şekilde küresel iletişim sistemleri, göçmenlerin uzak ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve politik gelişmeleri izleyerek gidebilecekleri ülkeler hakkında bilgi sahibi olmalarına imkân sağlamakta ve göç edip etmeme veya hangi ülkeye göç edecekleri yönündeki kararlarını kolaylaştırmaktadır. Pahalı olmayan ulaşım ve iletişim sistemleri, göçmenlerin ülkelerinde kalan aileleri ile sürekli olarak bağlantılı durumda olmalarına imkân tanıdıklarından göç kararını geçmişte olduğu gibi radikal bir adım olmaktan çıkarmaktadır.⁵⁵²

Gelişen iletişim kanalları sayesinde, göçmen kitleleri kendi aralarında olduğu kadar ülkelerindeki akrabalarıyla da artan oranda bir dayanışma ve iş birliği içerisine girmektedirler.⁵⁵³ Bu durum, göçmen ağlarının oluşmasını ve gelişmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte; ekonomik küreselleşmenin merkez kapitalist ülkeler ile onların etki alanındaki gelişmekte olan dünya arasında oluşturduğu ve birçok durumda sömürgecilik geçmişini yansıtan ideolojik ve kültürel bağların, merkez devletlerin medyası tarafından yayımlanan programlar ve reklam kampanyaları ile

⁵⁵¹ Bu kapsamda bkz. Dünya Sistemleri Kuramı, Göçmen Ağları Kuramı ve Göç Sistemleri kuramı.

⁵⁵² Susan F. Martin, “Global Migration Trends and Asylum”, New Issues in Refugee Research, Working Paper No. 41 adlı makale için bkz. <http://www.jha.ac/articles/u041.htm>, (12.03.2007).

⁵⁵³ Mutluer, a.g.e., s. 26.

pekiştirilmesi de göçmen ağlarının sürekliliğini sağlayan başat unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵⁴

Küreselleşme ve göç ilişkisine nedensellik açısından baktığımızda; teknoloji devrimine paralel olarak haberleşme ve iletişim alanındaki gelişmeler, dünyada yapılan yayınların % 70'inin İngilizce olarak yapılması, sinema ve televizyon filmlerinde ABD şirketlerinin tekel durumuna dönüşmesi ve Internet'in bu dille özdeşleşmesi neticesinde İngilizce'nin bir dünya dili olarak ortaya çıkması kültürel küreselleşme çerçevesinde ilk akla gelen gelişmelerdir.

Ayrıca, eğitim sistemlerinden ders kitaplarına, beslenme alışkanlıklarından müzik zevklerine ve giyime kadar geniş bir alanda yaşam tarzlarını ve davranış biçimlerini başta ABD olmak üzere, Batı'ya özgü kalıplar belirlemektedir. Bu durum, “en güçlü” olana bir özenme ve tüm dünyada bir kültürel benzeşme yaratmıştır. Bu benzeşme ve özeni göç olasılıklarını artırarak uluslararası göçlere yeni boyutlar getirmektedir.⁵⁵⁵

Bununla birlikte, yine göçün nedenleri arasında ön plana çıkan ve yukarıda sosyo-politik nedenler bağlamında ele aldığımız, ülke-içi çatışmaların ortaya çıkmasında etnik ve kültürel öğelerin rolü yadsınamaz. Özetle söylemek gerekirse, sosyal ve kültürel hakların yeterince sağlanamaması da doğrudan ya da dolaylı olarak insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmaktadır.⁵⁵⁶

Göç ve kültür ilişkisi çerçevesinde öne çıkan bir diğer unsur ise, ileride “göçün sonuçları” kapsamında ele alınacağı üzere, göçmenlerin yaşadıkları topluma uyum sağlayıp sağlayamayamalarıdır. Göçmenlerin yaşadıkları topluma uyumları konusundaki sorunlar, günümüzde göçü kısıtlamaya yönelik politikaları haklı göstermekte kullanılan en önemli argümanlardan biridir.

Göçe neden olan kültürel faktörler bağlamında, buraya kadar çizdiğimiz genel çerçeve içerisinde, dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında kültürel açıdan yaşanan eşitsizlikler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda, eğitim ve cinsiyet temelinde yaşanan eşitsizlikleri en başta saymak mümkündür.

⁵⁵⁴ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 16-17.

⁵⁵⁵ Mutluer, **a.g.e.**, s. 26.

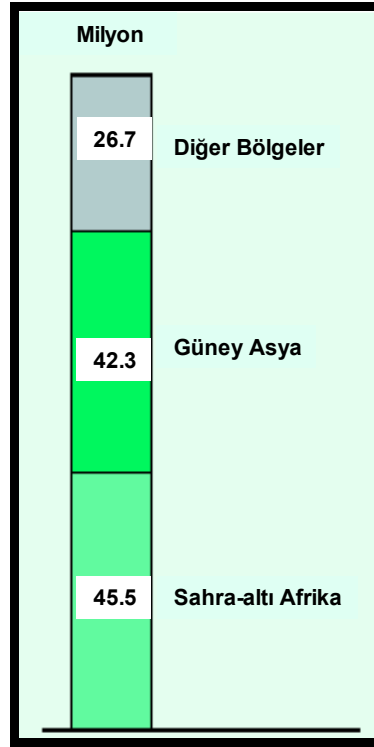
⁵⁵⁶ Nygren-Krug, **a.g.e.**, s. 10.

1-Eğitim Alanındaki Eğitsizlikler ve Beyin Göçü

Genel olarak bakıldığında; büyük küresel eğitsizlikler eğitim konusunda da sürmektedir. Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler ile Kuzey Afrika'daki birçok gelişmekte olan ülkede ilköğretimde okuyan ocuk oranlarında önemli gelişmeler grlmekle birlikte, Sahra-altı Afrika ile Güney ve Batı Asya'da eğitim konusunda çok az bir gelişme kaydedilmiştir.

Gelişmekte olan birçok ülkede okula devam oranlarında artış söz konusuyken, okul bitirme oranları özellikle kızlarda oldukça düşüktür. Afrika, özellikle de Sahra-altı Afrika, gelişmekte olan diğer bölgelerden daha yavaş ilerlemektedir.⁵⁵⁷

ŞEKİL 102: Dünyada Okula Hiç Gidemeyen ocuk Sayıları (2001).

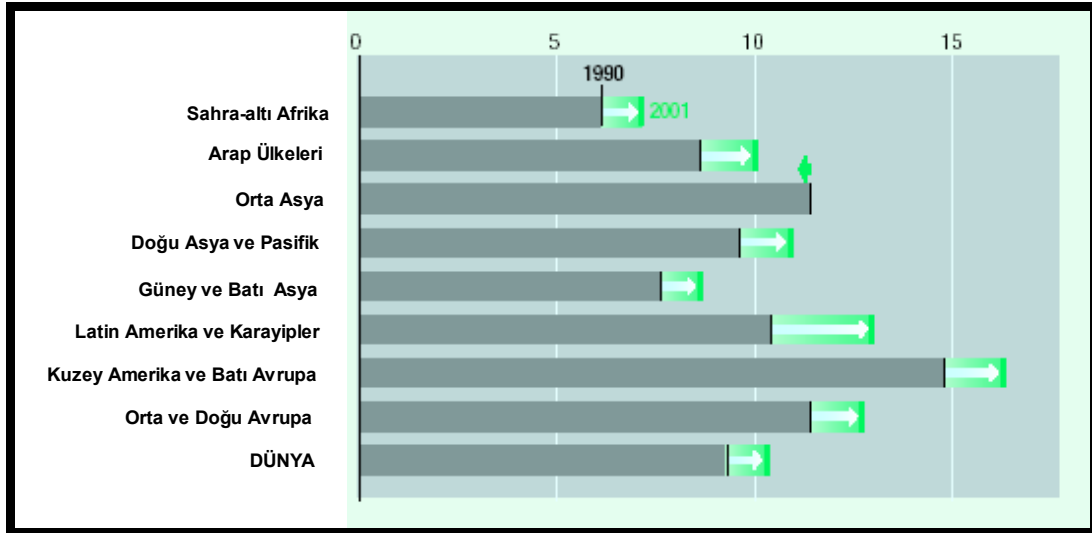

Kaynak: UNDP, a.g.e., s. 24.

⁵⁵⁷ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, ss. 72-73.

Gittikçe büyüyen bilgi tabanlı küresel ekonomiye rağmen, dünyada 115 milyon çocuk temel eğitimden dahi yoksundur. Okula gidemeyen çocukların çok büyük bir kısmı Sahra-altı Afrika ve Güney Asya'dadır (Şekil 31). Bugün, Mozambik'te doğan bir çocuk, ortalama olarak sadece dört yıl resmî eğitim alabilmekteyken, Fransa'da doğan bir çocuk, ortalama 15 yıllık süreyle eğitim alabilme fırsatına sahiptir. Güney Asya'da 8 yıl olan ortalama eğitim süresi, zengin ülkelerin neredeyse yarısı kadardır. Bununla birlikte, zengin ve fakir ülkeler arasında temel eğitim (ilköğretim) alma konusundaki fark kapanırken, ortalama eğitim süresi kapsamındaki fark gittikçe artmaktadır (Şekil 32).

ŞEKİL 103: Dünyada Bölgelere Göre Ortalama Eğitim Sürelerindeki Artış (1990-2001).

Kaynak: UNDP, a.g.e., s. 25.

Üstelik bu hesaplamalarda eğitim kalitesi bakımından farklılıklar dikkate alınmamaktadır. Örneğin, Zambia'da İlkokulu bitiren çocukların dörtte birinden daha az bir kısmı okur-yazarlıkla ilgili temel testleri geçebilmektedir. Bunun yanında, cinsiyet temelli eşitsizlikler kızların eğitim imkânlarını kısıtlamaya devam etmektedir. Cinsiyet ayırımındaki azalmaya rağmen; Afrika ve Arap ülkelerinde kızlar, erkeklerden ortalama bir yıl, Güney Asya'da ise iki yıl daha az eğitim almaktadırlar. 14 Afrika ülkesinde kızlar, ilköğretimde okuyan çocukların % 45'inden daha az bir kesimi oluşturmaktadır. Pakistan'da bu oran % 41 düzeyindedir.

Buna rağmen, 2 milyon kız okula gidebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ilköğretimi bitirme oranlarına bakıldığında erkek çocukların % 85'i ilköğretimden mezun olmaktadır, kızların % 75'i mezun olabilmektedir. Cinsiyet eşitsizlikleri orta ve yükseköğretimde de oldukça fazladır.⁵⁵⁸

TABLO 68: Gelişmekte Olan Ülkelerde Eğitimsizliğin Boyutları (%).

Ülke	Yıl	TOPLAM			KENTSEL BÖLGELER			KIRSAL BÖLGELER		
		Erkek	Kadın	Fark (Kadın-Erkek)	Erkek	Kadın	Fark (Kadın-Erkek)	Erkek	Kadın	Fark (Kadın-Erkek)
Eğitimsiz Erkeklerin En Düşük Oranda Olduğu Gelişmekte Olan Ülkeler										
Ermenistan	2000	2.8	2.9	0.1	2.1	1.9	-0.2	3.7	4.4	0.7
Kazakistan	1999	4.2	4.9	0.7	3.0	4.0	1.0	5.2	5.7	0.5
Kırgızistan	1997	4.2	6.0	1.8	4.1	5.2	1.1	4.3	6.4	2.1
Filipinler	1998	4.2	4.3	0.1	2.3	2.3	-	6.0	6.5	0.5
Bolivya	1998	4.9	13.7	8.8	2.0	6.6	4.6	10.3	27.4	17.1
Dominik Cumhuriyeti	1999	4.9	6.4	1.5	3.1	5.0	1.9	7.8	9.2	1.4
Özbekistan	1996	5.7	6.2	0.5	4.8	5.0	0.2	6.2	7.0	0.8
Paraguay	1990	5.9	7.6	1.7	3.9	5.2	1.3	7.7	10.4	2.7
Türkmenistan	2000	5.9	7.2	1.3	5.3	6.2	0.9	6.3	8.0	1.7
Peru	2000	6.1	12.9	6.8	3.5	7.0	3.5	10.8	24.2	13.4
Eğitimsiz Erkeklerin En Yüksek Oranda Olduğu Gelişmekte Olan Ülkeler										
Fildişi Sahilleri	1998 /99	43.6	57.2	13.6	29.7	42.4	12.7	51.7	66.4	14.7
Fas	1992	43.9	64.9	21.0	25.5	43.4	17.9	60.0	83.1	23.1
Komor Adaları	1996	44.3	59.1	14.8	31.9	45.9	14.0	49.4	64.2	14.8
Eritre	1995	54.4	67.3	12.9	19.7	36.6	16.9	67.7	80.5	12.8
Çad	1996 /97	56.1	77.7	21.6	39.6	57.9	18.3	62.1	83.4	21.3
Gine	1999	59.8	76.4	16.6	33.8	51.7	17.9	71.9	87.1	15.2
Etiyopya	2000	61.5	76.7	15.2	24.3	19.8	15.5	67.7	83.9	16.2
Mali	2001	66.0	77.0	11.0	40.4	55.7	15.3	76.0	85.1	9.1
Burkina Faso	1998 /99	72.1	83.9	11.8	32.9	45.3	12.4	79.7	90.8	11.1
Nijer	1998	72.7	83.6	10.9	41.9	54.6	12.7	81.0	90.9	9.9

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 74.

Tablo 22'de gelişmekte olan belirli ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içlerindeki eğitim durumları kapsamındaki büyük farklılıklar gösterilmektedir. Tabloda, eğitimsiz erkeklerin en düşük ve yüksek olduğu ülkelerdeki oranlar, ülke içinde ve ülkeler arasındaki kırsal ve kentsel alandaki farklılıklar ve cinsiyet temelli eşitsizlikler yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında, eğitimsiz erkeklerin oranının

⁵⁵⁸ UNDP, a.g.e., ss. 24-25.

% 3'ten (Ermenistan), % 70'e kadar (Burkina Faso ve Nijer) uzanan bir dilimde değişim sergilediği görölmektedir. Bundan daha çarpıcı olansa, eğitim imkânlarına ulaşmada yaşanan eşitsizliklerin ölkelerin kendi ilerinde kırsal ve kentsel bölgeler arasında oldukça büyük farklılık göstermesidir. Bu açıdan, kırsal kesimde yaşayanlar, kentlerde yaşayanlara göre çok geridedir. Bunun yanında, neredeyse her ölkede, gerek kırsal kesimde ve gerekse de kentlerde yaşayan kadınların erkeklere oranla daha az eğitimi oldukları bir gerçektir.

TABLO 69: Dünyada İlkokula Devam Konusundaki Farklılıklar (1998, 2001).

(*) *Geçiş ölkeleri:* Gelişmiş ölkelerle gelişmekte olan ölkeler arasında yer alan ölkelerdir.

BÖLGE	2001 Yılında Okul Çağındaki Nüfus (Bin)	İlköğretime Devam Durumu				İlköğretime Devam Oranları (%)					
		Toplam (Bin)		Kızlar (%)		Toplam		Erkekler		Kızlar	
		1998	2001	1998	2001	1998	2001	1998	2001	1998	2001
Dünya	648.593	656.538	651.913	47	47	84.2	84.0	87.3	86.5	80.9	81.5
Geçiş Ölkeleri*	14.259	15.930	14.767	49	49	84.6	90.1	85.0	90.3	84.1	89.8
Gelişmiş Ölkeler	67.948	70.406	65.552	49	49	96.4	95.6	96.5	95.4	96.4	95.9
Gelişmekte Olan Ölkeler	566.386	570.207	569.617	46	46	82.7	82.5	86.3	85.3	78.9	79.5
Arap Ölkeleri	39.396	34.725	36.252	46	46	78.1	81.1	82.3	85.1	73.7	76.9
Orta ve Doğu Avrupa	24.079	25.484	23.677	48	48	86.7	88.8	88.1	89.9	85.3	87.7
Orta Asya	6.627	6.949	6.667	49	49	87.5	94.1	88.0	95.0	87.0	93.2
Doğu Asya ve Pasifik	189.557	219.912	211.108	48	48	96.0	93.7	96.1	93.7	95.8	93.6
Latin Amerika ve Karayipler	58.064	78.585	69.660	49	48	94.2	95.7	94.8	95.6	93.5	95.9
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	51.664	52.858	49.643	49	49	96.3	95.4	96.3	95.1	96.4	95.7
Güney ve Batı Asya	170.874	158.096	160.398	44	44	80.2	79.0	87.5	84.7	72.3	72.0
Sahra-altı Afrika	108.332	80.406	91.972	45	46	57.6	62.8	61.4	66.4	53.8	59.2

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 75.

Tablo 23'te ise dünyada belli başlı bölgeler arasında ilkokula devam konusundaki farklılıklar gösterilmektedir. Buna göre, dünyada ilkokula devam oranı % 84'dür. Bu oran, Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler,

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki oldukça iyi performansı gizlemektedir. 2001 yılı verilerine göre, bu bölgelerin hepsinde ilköğretime devam oranı % 90'ın üzerindedir.

TABLO 70: Dünyada Ortaöğretime Devam Konusundaki Farklılıklar (1998, 2001).

BÖLGE	2001 Yılında Okul Çağındaki Nüfus (Bin)	Ortaöğretime Devam Durumu				Ortaöğretime Devam Oranları (%)					
		Toplam (Bin)		Kızlar (%)		Toplam		Erkekler		Kızlar	
		1998	2001	1998	2001	1998	2001	1998	2001	1998	2001
Dünya	852.008	424.925	477.586	46	47	51.3	54.9	-	58.1	-	51.5
Geçiş Ülkeleri	34.524	-	31.272	-	49	-	85.0	-	84.8	-	85.2
Gelişmiş Ülkeler	84.628	87.210	85.816	49	49	87.9	90.0	87.7	89.5	88.1	90.4
Gelişmekte Olan Ülkeler	632.856	311.079	358.392	45	46	-	48.5	-	52.4	-	44.4
Arap Ülkeleri	38.975	21.997	24.823	46	46	50.8	55.3	53.5	57.7	48.1	52.9
Orta ve Doğu Avrupa	43.829	37.881	38.288	49	48	-	82.7	-	83.4	-	82.0
Orta Asya	11.946	5.754	10.406	49	49	81.6	83.6	82.3	84.8	80.9	82.4
Doğu Asya ve Pasifik	217.947	137.952	149.732	-	47	-	-	-	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	66.291	41.871	57.159	51	51	52.9	63.8	50.7	61.9	55.1	65.7
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	61.486	63.630	63.508	49	50	89.4	89.2	89.5	88.8	89.3	89.6
Güney ve Batı Asya	221.771	95.750	107.017	41	42	-	-	-	-	-	-
Sahra-altı Afrika	89.764	20.358	24.073	44	44	18.0	21.3	19.7	23.1	16.3	19.4

Kaynak: UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 77.

Öte yandan dünya ortalaması, Sahra-altı Afrika'da oldukça düşük oranı da gözden kaçırmaktadır. Bu bölgede ilkokula devam oranı % 62.8'dir. Kızların okula gitme oranı erkeklere göre genel olarak daha düşüktür. Bu bakımdan en kötü durumda olan üç bölgede, 1998-2001 döneminde ilköğretime devam konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş; özellikle ikisinde büyük sayıdaki öğrenci okula kaydedilmiştir. Sadece Sahra-altı Afrika'da ilköğretime devam oranında bu kısa süre içerisinde 11 milyonun üzerinde bir artış gözlenmiştir.

İlköğretime kayıt oranlarındaki artış, eğitim imkânlarına ulaşmadaki büyük farklılıkları yavaş yavaş daraltırken, aynı zamanda ülkelerin eğitim sistemleri üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Ne yazık ki bu gelişmeler, bu baskıyı kaldırma konusunda yeterli olmayan ülkelerde meydana gelmektedir. Bu nedenle, kamusal eğitimin kalitesi birçok ülkede düşmekte ve bu ülkelerde yeterli imkânlarla sahip olan kesim daha pahalı olan özel eğitim kurumlarına yönelmektedir.

Orta ve yüksek öğretim düzeyindeki genel durum ise, ilköğretime göre daha kaygı vericidir. Tablo 24'teki, dünyada belli başlı bölgelerdeki okula devam istatistikleri orta öğretimdeki eşitsizlikleri açıkça ortaya koymaktadır. 2001 yılı itibarıyla, orta öğretime devam oranları ilköğretime göre çok düşüktür. Bu oranlar, en iyi durumdaki Orta Asya, Orta ve Doğu Avrupa ile Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da % 80'in üzerindedir. En kötü durumdaki Sahra-altı Afrika'da ise orta öğretime devam oranı % 21'dir.

2001 yılı verileri, kızların orta öğretime devam oranlarının Latin Amerika ve Karayipler, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa dışında daha düşük olduğunu göstermektedir. 1998 ve 2001 yılları arasında Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde genç kızların orta öğretime devam oranları konusunda önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Afrika'da ise çok az bir gelişme olmuştur.⁵⁵⁹ Bu arada, yüksek eğitim alabilmek sadece zengin ülkelerin vatandaşlarının ayrıcalığı olarak kalmaya devam etmektedir.⁵⁶⁰ Öyle ki, dünyada yüksek öğretim kapsamındaki veriler bile çok yetersiz ve karşılaştırma imkânı vermeyecek durumdadır.⁵⁶¹

Öte yandan, bugünün eğitim konusundaki eşitsizlikleri, yarının sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri anlamına gelmektedir.⁵⁶² Zira eğitim; bir yandan insanlara yaşadıkları toplum içinde karşılaştıkları eşitsizlikleri azaltmak için fırsat sunarken, diğer yandan sosyal tabakalaşmayı yaratan en belirgin unsurlardan biri olmaktadır. Alınan eğitim konusundaki eşitsizlikler; istihdam, meslek, gelir, oturulan yer ve sosyal sınıf gibi konulardaki farklılıkları da ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Latin Amerika'da meslekler arasındaki büyük gelir farklılıkları, doğrudan doğruya eğitimle

⁵⁵⁹ UNDESA, *The Inequality Predicament 2005*, ss. 73-76.

⁵⁶⁰ UNDP, *a.g.e.*, s. 24.

⁵⁶¹ UNDESA, *The Inequality Predicament 2005*, s. 76.

⁵⁶² UNDP, *a.g.e.*, s. 24.

ve piyasada eğitime bakışla ilişkilidir. Bölgedeki ülkeler arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte, 6 yıllık temel eğitim almış birisi, hiç eğitim almayan bir kişiye göre ortalama % 50 daha fazla kazanırken; 12 yıllık eğitim almış bir kişi, eğitimsiz bir kişinin gelirin iki katından daha fazla kazanmaktadır.⁵⁶³

Eğitim ve göç ilişkisini incelediğimizde; eğitim konusundaki eşitsizliklerin, dünyanın kuzeyi ve güneyi arasındaki uçurumun genişlemesine önemli derecede etki yaptığını görmekteyiz. Şöyle ki, eğitim olanaklarının az olması, yoksul ülkelerdeki genç beyinlerin fırsat bulabildikleri takdirde gelişmiş ülkelere gitmelerine neden olmaktadır. Bu durum, diğer kültürel ve sanatsal etkinlikler için de geçerlidir. Ayrıca, eğitilmiş (daha geniş anlamda “vasıflı”) insanların göç etme olanakları düşük eğitimlilere oranla oldukça yüksektir. Gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere eğitim maksadıyla gidip geri dönmeyen ya da kendi ülkelerindeki kısıtlı eğitim olanaklarını değerlendirerek belirli vasıflara sahip olan insanların göçleri “beyin göçü” kapsamında değerlendirilmektedir.

Beyin göçünün tek nedeni eğitim alanındaki imkânların yetersizliği değildir. Bununla beraber, 1960-70’lerden bu yana sıcak tartışmaların konusu olan yetişmiş insan gücü göçü, günümüzde de göç ajandasının ön sıralarında yer tutmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte; hızla gelişen teknoloji, bilginin öneminin artması, bilgi ve beceriye dayalı hizmet sektörünün gelişmesi ve piyasa rekabetinin şiddetlenmesi dünya çapında yetişmiş insan gücüne duyulan ihtiyacı artırmıştır. Son verilere göre, gelişmekte olan ülkelere 400.000 civarında bilim adamı ve mühendis, endüstrileşmiş ülkelere araştırma ve geliştirme projelerinde çalışmaktadır. Bu rakam gelişmekte olan ülkelerin bu alandaki toplam personelinin % 30-50’sine karşılık gelmektedir.⁵⁶⁴

Bilindiği gibi ülkeler, yüksek vasıflı profesyoneller yetiştirebilmek için hatırı sayılır miktarda kaynak harcamaktadırlar. Bu nedenle, bu vasıflı insanların göç etmesi sonucunda kaynak ülkeler hem vasıflı elemanlarını kaybetmekte hem de onlar için yaptıkları yatırım maliyeti kadar zarara uğramaktadırlar. Beyin göçü, gelişmiş ülkeler için büyük bir nimet olurken, göç veren ülkeleri daha da yoksullaştıran yıkıcı

⁵⁶³ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 76.

⁵⁶⁴ GCIM, a.g.e., 2005, s. 173.

etkiler yapmaktadır. Beyin göçünün etkilerinin en fazla hissedildiği alan ise gelişmekte olan ülkelerin zaten kırılan olan sağlık sistemleridir. Örneğin Sahra-altı Afrika, bulaşıcı hastalıkların en çok görüldüğü bölge iken (Afrika’da yaşayanların % 25’i bu hastalıklardan etkilenmektedir), dünyadaki sağlık çalışanlarının yalnızca % 1.3’üne sahiptir.⁵⁶⁵ Bu bölgede, beyin göçü uzun yıllardır gündemdedir. 1980’lerde Gana, yetiştirdiği doktorların % 66’sını kaybetmiştir. 1998 yılında yedi Afrika ülkesinde yapılan bir araştırma, halk sağlığı sektöründe boş durumda olan sağlık personeli kadrolarının % 7.6 (Lesotho’daki doktor kadroları) ile % 72.9 (Gana’daki uzman kadroları) arasında değiştiğini ortaya koymuştur. Araştırmaya göre, Malavi’deki hemşire kadrolarının % 52.9’u boştur.⁵⁶⁶ Öte yandan hâlen Şikago’da çalışan Etiyopyalı doktorların sayısı Etiyopya’daki toplam doktor sayısından fazladır.⁵⁶⁷

Sağlık personelinin diplomalarının birçok ülkede geçerli olması ve gelişmiş ülkelerdeki ekonomik şartlar ve araştırma olanakları, sağlık personelinin beyin göçünü artıran önemli etkenlerdir. Gelişmiş ülkelerdeki çekici faktörlerin etkisi öylesine büyüktür ki birçok kişi kendi vasıflarının altındaki işleri bile gönüllü olarak kabul edebilmektedirler. Örneğin, Filipinlerde yetişen doktorların bir kısmı yurtdışına göç ederek, hemşirelik ve hastabakıcılık düzeyinde işlerde çalışmaktadırlar. Çünkü bu sayede ülkelerinde kazandıklarından daha fazla para kazanabilmektedirler. Bu nedenle, 2003 yılı içerisinde 2000 civarında doktor (Filipinlerdeki doktorların % 2.9’u), hemşirelik ve hastabakıcılık kurslarına gitmiştir.⁵⁶⁸

Sonuç olarak beyin göçü, göç veren ülkelerin yetişmiş insan gücünü kurutarak dünyada Kuzey-Güney arasındaki farkın daha da açılmasına neden olmaktadır.

⁵⁶⁵ United Nations Population Fund (UNFPA), **State of World Population 2006, A Passage to Hope: Women and International Migration**, New York, USA, 2006, s. 7.

⁵⁶⁶ Nygren-Krug, **a.g.e.**, s. 11.

⁵⁶⁷ GCIM, **a.g.e.**, 2005, s. 173.

⁵⁶⁸ Manuel Carballo ve Mourtala Mboup, “International Migration and Health”, A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the GCIM by International Centre for Migration and Health, September 2005, ss. 11-12. Bkz. <http://www.gcim.org/attachements/TP13.pdf>, (10.01.2007).

2-Cinsiyet Eşitsizlikleri ve Kadın Göçmenler

Cinsiyet eşitsizlikleri, eşitsizlikler arasında en derin olanlarından biridir. Dünyada, bu eşitsizliklerin en acımasızca yaşandığı yerlerin başında Güney Asya'nın bazı bölgeleri gelmektedir. Örneğin, Hindistan'da 1-5 yaş arası çocuk ölümleri incelendiğinde, kızların ölüm oranının erkeklere göre % 50 daha fazla olduğu görülmektedir. İki tane X kromozomuna sahip olmak dışında başkaca hiçbir günahı olmayan bu kızlar, Güney Asya'da sayıları 100 milyonu bulan "kayıp kadınlar" içerisinde, yaşam hakkından mahrum olanlardır. Doğumlarından, 30 yaşına gelene kadarki dönemde, kızlar ve kadınlar arasındaki yüksek ölüm oranları, bu bölgedeki normal demografik cinsiyet dengesini tersine çevirmektedir. Bu durum, cinsiyet farklılıkları çerçevesinde yaşanan beslenme, sağlık ve toplumsal statü konusundaki yapısal eşitsizlikleri açıkça ortaya koymaktadır.

Gelir adaletsizliği, kadınların yetersiz sağlık koşulları ile yüz yüze kalma olasılıklarını daha da artırmaktadır. Endonezya'da anne ölüm oranları, nüfusun en fakir % 20'lik dilimindeki kadınlarda, en zengin % 20'lik dilimdeki kadınlardan dört kat daha fazladır. Aynı kesimler arasında; hamilelik ve doğum sürecindeki ölümler ve okula gidememe oranında iki kat fark vardır. Temiz suya ulaşma imkânı da ilk grupta % 50 daha azdır. Gelişmekte olan dünyada, doğum sırasında eğitimli uzmanlardan yardım alma konusunda da yoksul kadınların zengin kadınlara göre şansları oldukça azdır. Bu durum, anne ölümlerinin temel sebebidir. Örneğin, Peru ve Yemen'de nüfusun en zengin % 20'sini oluşturan gruptaki kadınların en fakir % 20'lik dilimdeki kadınlara göre, doğum sırasında eğitimli bir uzmandan yardım alma olasılıkları 6-7 kat daha fazladır. Cinsiyet temelli eşitsizlikler, bebek ölümleri konusunda da kendini göstermektedir. Bu eşitsizlikler, yaşam şansı konusundaki eşitsizliklerle doğrudan ilişkilidir. Burkina Faso'da eğitimsiz annelerden doğan bebeklerin ölüm oranları eğitimli annelerden doğan çocuklara nispetle üç kat fazladır.⁵⁶⁹

Cinsiyet eşitsizlikleri, genellikle toplumun bünyesine derinlemesine biçimde işlemiştir. Eğitim olanaklarına ve tatmin edici bir mesleğe kavuşma konusundaki eşitsizlikler ve aynı işte daha az kazanma gibi birçok konudaki cinsiyet eşitsizlikleri

⁵⁶⁹ UNDP, a.g.e., s. 61.

sürekli olarak gösteren bir durumdur. Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca, birçok ülkede iş gücüne katılan kadınların sayılarının ve oranlarının artması ve bu anlamda cinsiyet farklarının azalmaya başlaması, kadınların çalışma koşullarının kötüleşmesini maskelemektedir. Kadınların düşük ücretli işlerde çalışma oranları hâlâ çok yüksektir ve bu durum onların hem reel gelir düzeylerini hem de işlerindeki ilerleme imkânlarını engellemektedir.

Kadınların sermaye ve toprak elde etmesi ve iş gücü piyasasına girme imkânları oldukça kısıtlı olduğundan, dünyadaki yoksullar içerisindeki kadınların oranı oldukça fazladır. Kadınlar, genellikle herhangi bir ücret alamadıkları ev işleri ile düşük ücretli hizmetçilik gibi işleri yapmak zorunda kalmaktadırlar. Kadınların ekonomik ve ekonomi ile doğrudan ilişkisi olmayan diğer olanaklara ulaşma imkânlarının kısıtlı olması, birçok toplumda sahip oldukları düşük statüden kaynaklanmaktadır. Bu durum onları, özellikle cinsel sömürü ve istismara karşı savunmasız bırakabilmekte ve kendi refahları ile ilgili konularda seslerini çıkarmalarını engelleyebilmektedir.⁵⁷⁰

Kadınların maruz kaldıkları bu ayrımcı uygulamalar karşısında göç, birçok durumda kurtuluş yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Buraya kadar saydığımız genel nedenler dışında kadınlar, cinsiyet eşitsizliklerine bağlı nedenler ve cinsiyet ayrımını yansıtan kadınlara özgü koşullardan dolayı göç etmektedirler. Örneğin, kendi ülkesinde istihdam konusundaki ayrımcılığın üstesinden gelemeyen birçok eğitilmiş ve vasıflı kadın için göç, iş bulmak ya da vasıflarını değerlendirebilmek için imkân sunmaktadır.

Ayrıca göç, kadınların özgürlüklerini kısıtlayan bazı ataerkil geleneklerden ve zorla evliliklerden kaçış fırsatı sunmaktadır. Özellikle; bekâr, dul, boşanmış veya evlilik dışı çocuk sahibi olan kadınlar gibi belirli gruplara yönelik ayrımcı uygulamalar göçleri artırmaktadır.

Kadınların göçlerinde ön plana çıkan ve sadece kadınlara özgü olan durumlar kapsamında ise; özellikle Asya'da bazı kültürlerde çok sık rastlanan ısmarlama, zorunlu ya da ayarlanmış evlilikler, aile birleşmeleri, gelişmiş ülkelerdeki kadınların

⁵⁷⁰ UNDESA, The Inequality Predicament 2005, s. 79.

büyük çoğunluğunun çalışması nedeniyle ev işlerini görecek, hastalara, çocuklara ve yaşlılara bakacak kadın iş gücü ihtiyacının artması, montaja dayalı sanayinin yaygınlaştığı bölgelerdeki fabrikalarda kadın iş gücü gereksiniminin artması, eğlence ve fuhuş sektörünün büyümesinin yarattığı insan (kadın) ticareti ile hemşirelik, öğretmenlik gibi kadınların yoğunlaştığı mesleklerde vasıflı emek göçünün artması sayılabilir.⁵⁷¹

Uluslararası göç akımları içerisinde kadınların sayısındaki artış küresel bir eğilim hâline gelmiştir. Gerek geçici, gerekse de daimi göçmenler arasındaki kadınların oranında Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük bir artış görülmektedir. Günümüzde kadınlar, göçmenlerin çoğunluğunu oluşturmaktadır.⁵⁷² Dünyadaki 175 milyon uluslararası göçmenin, 95 milyonu kadındır.⁵⁷³ Kadın göçmenlerin oranı, geçmişten beri göç alan ülke konumundaki ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde daha yüksektir. Örneğin, ABD'ye son dönemde gelen yasal göçmenlerin % 55'i kadındır. Kaynak ülkelerde göç eden kadın ve erkek oranları ise hedef ülkelerdeki iş gücü talebinin değişkenliğine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Filipinlerden gerçekleşen iş gücü göçünün % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır.⁵⁷⁴

Göç akımları içerisinde kadınların sayısını artıran birçok faktör vardır. Göçle ilgili olarak ülkelerin yaptıkları yasal düzenlemeler, cinsiyete dayalı yabancı iş gücü talebi ve kaynak ülkelerde cinsiyet ilişkilerinin gelişimine paralel olarak, geçtiğimiz yirmi-otuz yıllık dönemde uluslararası göç akımlarının cinsiyet dengesi değişmiştir. Bu durumun temel nedenlerinden biri aile birleşmeleri ve mülteci göçleridir. İş gücü göçüne nispetle, sayılan göç türlerinde kadınlara erkeklerden daha fazla rastlanmaktadır. Diğer bir neden ise kadınların bağımsız bir biçimde çalışmak amacıyla göç etmeye başlamasıdır.⁵⁷⁵

⁵⁷¹ UNFPA, **a.g.e.**, ss. 22-28.

⁵⁷² Nana Oishi, "Gender and Migration: An Integrative Approach", The Center for Comparative Immigration Studies (CCIS), Working Paper 49, University of California, San Diego, USA, March 2002, s. 1. Bkz. <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg49.PDF>, (11.10.2007).

⁵⁷³ UNFPA, **a.g.e.**, s. 1.

⁵⁷⁴ PRB, Highlights 2007, s. 9.

⁵⁷⁵ Jørgen Carling, "Gender Dimensions of International Migration", Global Migration Perspectives No. 35, GCIM, Geneva, Switzerland, May 2005, s. 2. Bkz. <http://www.gcim.org/mm/File/GMP%20No%2035.pdf>, (12.12.2007).

Günümüzde kadınlar, geçmişte yaptıkları gibi eşleri veya diğer aile bireylerini takip etmekten ziyade, gittikçe artan bir oranda ekonomik nedenlerle göç etmektedirler. Ancak, kadın göçmenlerin sayısı arttıkça, istismar ve suistimaller de artmaktadır. Birçok kadın göçmen, mesleki hiyerarşinin en alt basamağında ve istismara oldukça açık bir durumda çalışmaktadır. Kadın göçmenlerin büyük bir bölümü hizmetçi, hastabakıcı, çocuk bakıcısı ve fabrika işçisi olarak ya da eğlence ve fuhuş sektöründe çalışmaktadır. İnsan ticareti mağduru durumundakiler bir yana, evlerde hizmetçi olarak çalışan kadınlar da istismara oldukça açık bir konumdadırlar. Zira özel mülkiyet sayılan evlerde, otoritelerin kontrol tesis etmesi fazlaca mümkün olmamaktadır. Bu kadınlar; cinsel taciz ve tecavüze uğrama, paralarını alamama ya da düşük ücretle çalıştırılma, sözlü ve fiziksel şiddet gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.⁵⁷⁶ Bu nedenle, kaynak ve hedef ülkelerde kadınların güvenliğine ve insan haklarına ilişkin politik kaygılar gün geçtikçe artmaktadır.⁵⁷⁷

Oishi'nin aşağıda kısaca özetlediğimiz çalışması, kadınların göç hareketlerine katılma nedenleri konusunda önemli ipuçları vermektedir. Kadın göçleri kapsamında Filipinler, Sri Lanka ve Bangladeş'te yaptığı alan çalışmalarını karşılaştırmalı olarak değerlendiren Oishi'ye göre; birçok araştırmacının yaptığı gibi uluslararası kadın göçünü basit olarak yoksullukla ilişkilendirmek, bazı fakir ülkelerde yaşayan ve düşük gelir seviyesine sahip olan kadınların neden göç etmediklerini açıklayamamaktadır. Örneğin, kadın göçü konusunda başta gelen kaynak ülkelerin (Filipinler, Sri Lanka ve Endonezya) GSMH'leri kadın göçünün fazla olmadığı bazı ülkelere (Bangladeş, Hindistan, Pakistan) daha yüksektir. Bu durum, göçün sebeplerinin yoksulluğa dayandığı varsayımını çürütmektedir. Konuyu açıklayabilmek için yoksulluk temelli açıklamaların ötesine gitmek ve kadın göçünün nedensellik mekanizmalarını daha derin bir şekilde irdelenmek gerekmektedir. Ancak, mevcut göç teorileri arasında uluslararası göçün cinsiyet boyutunu açıklamaya yönelik bir teori mevcut değildir. Bunun nedeni ise, söz konusu teorilerin, göçmen işçilerin çoğunlukla erkek oldukları, kadınların ise onlara bağlı olarak hareket ettikleri varsayımına dayanmalarındadır.

⁵⁷⁶ Oishi, **a.g.m.**, s. 2.

⁵⁷⁷ PRB, Highlights 2007, s. 9.

Oishi; mevcut teorilerin yetersiz olmalarından dolayı, uluslararası kadın göçünü açıklamak maksadıyla, “bütünleşik yaklaşım” olarak adlandırdığı bir metot önermektedir. Bu yaklaşım, makro (devlet), mikro (bireyler) ve orta düzey (toplum) olmak üzere, üç analiz düzeyini esas almaktadır.

Buna göre ilk olarak, uluslararası kadın göçü akımları üzerinde etkili ana unsurlardan biri devlet politikalarıdır. Kaynak ülkelerin dışa göç politikaları, kadınları ve erkekleri farklı şekilde etkilemektedir. Bazı ülkeler, erkeklerin göçüne herhangi bir kısıtlama getirmezken, kadınların göçünü kısıtlamakta ve hatta yasaklamaktadır. Bu kapsamda, birçok ülkede yaş, meslek ve gidilebilecek ülkeler bakımından sınırlamalar vardır. Bu tarz ülkelerin genellikle kadın göçüne kaynaklık etmedikleri gözlenmektedir. Diğer yandan, kadın göçü konusunda ana kaynak ülkelerdeki devlet politikalarının göreceli olarak açık oldukları görülmektedir.

Sınırlayıcı politikaların temelinde ise kadınların korunması yatmaktadır. 1970’li yıllarda hükümetler, göçmenlerin korunması konusuyla ya da dışa göç politikalarının toplumsal değerleri boyutuyla fazla ilgili değillerdi. Çünkü bu dönemde göçmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturan erkekler, ücret alamama, düşük ücretle çalıştırılma, işverenlerin sözleşmelere uymaması, kötü çalışma koşulları ve hatta çeşitli sözlü ve fiziksel taciz gibi sorunlara maruz kalsalar bile, bu olaylar kamuoyunun ve hükümet yetkililerinin fazla dikkatini çekmiyordu. Ancak, kadın göçmenlerin sayısı yükseldikçe ve onlara yönelik tecavüz, cinsel taciz ve kötü davranışlar medyada yer aldıkça, kamuoyunun dikkati bu yöne çevrilmiş ve hükümetler kendi vatandaşlarını korumaya yönelik çabalarını artırmışlardır. Kadınların göçlerini sınırlayıcı politikalar da bu durumun bir başka sonucu olarak uygulamaya konmuştur. Örneğin, Filipinler Hükümeti, başlangıçta kadınların göçünü yasaklamayı denemiş, fakat toplumsal baskılar ve yasa dışı göçün artması ile kadınların daha korunmasız bir duruma gelmesi sonucu bu kararını değiştirmiştir. Diğer yandan Bangladeş, kadınların göçüne karşı oldukça kısıtlayıcı politikalar benimsemiştir. Kadınları korumanın en iyi yolu olarak gördüğü ve 1991 yılında kaldırılmış olan göç yasağını, 1998’de yeniden yürürlüğe koymuştur.

Sonuç olarak, erkeklerin dışa göçlerine yönelik politikalarda ekonomik kaygılar ağır basarken, kadınlara yönelik politikalarda, toplumsal değerlere dayalı ve

koruyucu politikalar ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan, kadın göçmenlerin karar verme özgürlükleri göç akımlarını bireysel düzeyde açıklamaktadır. Büyük çaplı kadın göçünün görüldüğü yerlerde kadınların daha özgür oldukları ve aile içerisindeki karar mekânizmalarında daha çok yer aldıkları bir gerçektir. Örneğin, Filipinlerde ailenin finans kaynaklarını genellikle kadınlar yönetmektedir. Filipinlerdeki kadar olmasa bile Sri Lanka'da da benzer durum söz konusudur. Buna karşın Bangladeş'te kadının ailenin gelirlerini kontrol etmede söz hakkı yok denecek kadar azdır.

Bu nedenle kaynak ülkelerdeki kadınlar göç kararlarını almakta fazla kısıtlamayla karşı karşıya kalmamaktadır. Kadınların büyük bir bölümü göç kararlarını kendi başlarına alabilmektedirler. Orta düzey olarak nitelendirilen toplumsal boyutta ise, uluslararası kadın göçüne sıcak bakan bir sosyal çevrenin gerekliliği önem taşımaktadır. Eğer, bir toplumda tek başına göç edip yeniden ülkesine dönen kadınlar dışlanıyorsa o toplumda büyük çaplı bir kadın göçüne rastlamak mümkün değildir. Ancak, kadınların uluslararası göçlerine sıcak bakan toplumsal bir çevre olsa bile, söz konusu ülkeden büyük çaplı kadın göçünün gerçekleşebilmesi için o ülkenin küresel ekonomi ile entegre olmuş ve kadınların iç göç hareketleri içerisinde yer alıyor olmaları diğer gereklilikler olarak ön plana çıkmaktadır. Kadınların, kendi kararları doğrultusunda şehirlere göç etmesinin normal karşılandığı bir toplumda uluslararası göç etmeleri de normal karşılanacaktır. Oishi'nin "toplumsal meşruiyet" olarak adlandırdığı bu olgu birçok sosyo-ekonomik faktöre bağlıdır. Bunlar; kadınların geçmişten bu yana ücretli işlerde çalışmasının normal karşılanması, ülkenin küresel ekonomi ile entegrasyonda belirli bir mesafe kat etmiş olması, kadınların kırdan kente göçlerinin sıkça görülen bir durum olması ve cinsiyet eşitliğinin özellikle eğitim alanında sağlanmış olmasıdır.⁵⁷⁸

Kadınların ekonomik maksatlarla uluslararası emek göçüne katılmalarının artmasının yanı sıra, bu gelişmeyle iç içe geçmiş olan bir başka gelişme de insan ticareti mağduru kadınların sayısındaki atıştır. Bu kapsamda, insan ticaretinin temel

⁵⁷⁸ Oishi, **a.g.m.**, ss. 4-13.

bir biçimi⁵⁷⁹ olan kadın ticareti, cinsiyet ilişkilerinin istismarıyla yakından ilişkili özel bir göç çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde kadın ticareti, uluslararası göçün cinsiyet boyutunun yadsınamaz bir parçası hâline gelmiştir.⁵⁸⁰

İnsan ticaretinin yeraltı örgütlenmeleri tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle, uzmanlar bu kapsamdaki verilerin konunun doğası gereği yetersiz olduğunu ve kaba tahminlere dayandığını belirtmektedirler. ILO verilerine göre, dünyada istismar yoluyla zorla çalıştırılan 12 milyondan fazla insan bulunmaktadır ve bu rakama her yıl, ülke içinde veya ülke dışında çalıştırılmak üzere 1.2 milyon kişi eklenmektedir. Benzer şekilde, ABD Dışişleri Bakanlığı da her yıl 600.000-800.000 kişinin insan ticareti amacıyla ülkeleri dışına çıkarıldığını belirtmektedir. Bu insanların büyük çoğunluğu fuhuş sektöründe çalıştırılmaktadır. Zira insan ticareti mağdurlarının % 80'e yakını kadınlar, bunların da % 50'ye varan bir kısmını çocuk yaştakiler oluşturmaktadır. Kadınların zorla çalıştırmaları iki biçimde gerçekleşmektedir. Birincisi, ekonomik istismar maksadıyla emeklerinin sömürülmesi, diğeri ise cinsel istismar yoluyla fuhuş sektöründe çalıştırılmadır. ILO verilerine göre kadınlar; emekleri istismar edilenlerin % 56'sını, fuhuş sektöründe çalıştıranların ise % 98'ini oluşturulmaktadır.

İnsan ticareti, yasa dışı işler arasında, silah ve uyuşturucu kaçakçılığından sonra en kârlı üçüncü sektördür. Bu nedenle organize suç örgütlerinin en önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Gerçek rakamları belirlemek oldukça zor olsa da insan ticareti sektörünün, yılda 7-12 milyar ABD doları civarında gelir getirdiği tahmin edilmektedir. Ancak bu rakamlar, kişilerin “ilk defa satılmaları” sonucunda elde edilen kazançları yansıtmaktadır. ILO'nun tahminlerine göre, mağdurların hedef ülkelere ulaştırılmasından sonra, insan ticareti şebekeleri yılda 32 milyar doları bulan ilave bir gelir daha elde etmektedirler. İnsan ticaretinden elde gelirin yarıya yakını endüstrileşmiş ülkelere, üçte birlik bölümü de Asya ülkelerinden sağlanmaktadır.⁵⁸¹

⁵⁷⁹ İnsan ticaretinin temel biçimleri olarak; kadınların fuhuş amaçlı istismarı, organ kaçakçılığı, çocukların evlat edinme ve cinsel istismar amaçlı ticareti ve zorla çalıştırma sayılabilir. Bkz. http://www.egm.gov.tr/asayis/asayis_insantic.asp, (03.09.2007).

⁵⁸⁰ Carling, **a.g.m.**, s. 2.

⁵⁸¹ UNFPA, **a.g.e.**, s. 44.

İnsan ticaretinin böylesine büyük bir boyuta ulaşmasının altında birçok neden yatmaktadır. Clark; kadınların insan ticareti mağduru durumuna düşmelerinin sebeplerini ekonomik zayıflık, organize suçların artışı, iç savaşların ve siyasi karışıklıkların çoğalması ve sosyal ve kültürel alandaki zayıflıklar başlıkları altında toplamaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, küreselleşmenin yarattığı yıkıcı ekonomik ve siyasi gelişmeler, sosyalist ülkelerin pazar ekonomisine geçiş sürecinde yaşadığı zorluklar, dünyada yoksulluğun, işsizliğin ve eşitsizliklerin artması gibi faktörlerin en çok kadınları etkilemesi, insan ticaretinin arz boyutunu açıklamaktadır. Aynı süreçte, gelişmiş ülkelerde teknolojik ve ekonomik alanda kaydedilen gelişmeler sonucu refahın daha da artması, ayrıca endüstrileşmiş ülkeler arasına bazı yeni ülkelerin katılması gibi nedenlere bağlı olarak eğlence ve seks endüstrisinin küreselleşmesi ve daha kârlı bir hâle gelmesi konunun talep boyutuna açıklık getirmektedir.⁵⁸²

Gerçekten de insan ticareti mağdurlarının büyük bir bölümü daha iyi bir yaşam arzulayan göçmenlerdir. Kısıtlayıcı göç politikalarının gittikçe yaygınlaşması sonucunda, yasal yollardan girişleri engellenen ve sayıları her geçen gün artan bu insanlar farkında olmadan kendilerini insan tacirlerine emanet etmektedirler. Bu insanlar genellikle bebek bakıcılığı, modellik, kuaförlük, dansçılık ve garsonluk gibi işler vaat edilerek kandırılmakta, daha sonra borçlandırılmak ve seyahat belgelerine el koymak suretiyle fuhuş yapmaya zorlanmaktadır. Bazıları ise sahte evlilikler veya “au pair” (çalışırken dil öğrenme) programları aracılığıyla insan tacirlerinin eline düşmektedirler. İnsan tacirleri ayrıca; toplumdan tecrit etmek, uyuşturucuya alıştırmak ve tecavüz gibi yöntemlerle mağdurların kendilerine itaat etmelerini sağlamaktadırlar. Kadınlar ve kızlar bir kez satıldıktan sonra tekrar satılmakta ve farklı ülkelerde zorla çalıştırılmaktadırlar.⁵⁸³

⁵⁸² Michele Anne Clark, “Trafficking in Persons: An Issue of Human Security”, **Journal of Human Development**, Vol. 4, No. 2, July 2003, ss. 251-252.

⁵⁸³ UNFPA, **a.g.e.**, s. 44. İnsan tacirlerinin, mağdurlarını bulma, kandırma ve kontrol altında tutma yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Jandarma Genel Komutanlığı, İnsan Ticareti ile Mücadele Broşürü**, http://www.jandarma.tsk.mil.tr/basin/duyuru/20050705_basin_aciklamasi_1.doc, (04.07.2006).

İnsan ticaretinin ortaya çıkış sürecindeki aşamaları incelediğimizde; gelişmiş ülkelerde seks endüstrisinin büyümesinin yarattığı talebin, yoksul veya savaşın etkilenmiş ülkelerden kandırılarak getirilen kadınlarla karşılanmakta olduğunu görmekteyiz. Uluslararası organize suç örgütleri ise her iki taraf arasında aracı görevi üstlenmektedir.⁵⁸⁴ Diğer yandan insan ticareti, küreselleşmenin karanlık yüzünü de ortaya koymaktadır. Çünkü küreselleşmeyle birlikte organize suçlar da küreselleşmiştir. Gelişen bilgi teknolojileri ve ulaşım imkânları, ulus ötesi suç örgütlerinin işlerini daha önce hiç olmadığı kadar kolaylaştırmaktadır.⁵⁸⁵

Organize suç örgütlerinin işlerini kolaylaştıran diğer bir unsur ise bazı ülkelerdeki devlet yapılarının zafiyetleri veya uyguladıkları politikalarıdır. Bu kapsamda; bazı ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, devlet kontrolünün yeterince tesis edilememesi, insan ticareti mağduru olması muhtemel risk gruplarının korunamaması, suç örgütleriyle gerektiği şekilde mücadele edilememesi ve bazı devlet görevlilerinin suç örgütleriyle iş birliği yapmaları sayılabilir.⁵⁸⁶ Örgütlü suç gruplarının bütün faaliyet alanlarında görüldüğü üzere, fuhuş sektöründeki faaliyetleri de bazı politikacılar veya kolluk kuvveti yetkililerinin bilgisi çerçevesinde rüşvet mekânizması içerisinde destek görmektedir. Örneğin, Japon mafyası Yakuza'nın elinden bir şekilde kurtulup polise sığınan seks kölesi bir kadın, polis tarafından tekrar mafyaya satılabilmektedir.⁵⁸⁷ Ayrıca, suç şebekelerinin, mağdurlara seyahat dokümanları sağlayan veya hedef ülkeye varışlarında pasaportlarına el koyan bazı gümrük görevlileri ile iş birliği içerisinde çalıştıkları da bilinmektedir.⁵⁸⁸ Bunun yanında, bazı devletlerin izlediği politikalar da insan ticaretinin artmasına neden olmaktadır. Bu duruma en iyi örnek, ülkemizin uyguladığı esnek vize politikalarıdır. Özellikle eski SSCB ülkelerinin vatandaşları, bu sayede ülkemize kolayca girebilmişlerdir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ Clark, **a.g.m.**, s. 253.

⁵⁸⁵ UNFPA, **a.g.e.**, s. 44.

⁵⁸⁶ Clark, **a.g.m.**, s. 253.

⁵⁸⁷ M. Kayhan Mutlu, "Yasa dışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri", **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Yaz 2003, Cilt: 9, Sayı 2, s. 204.

⁵⁸⁸ UNFPA, **a.g.e.**, s. 45.

⁵⁸⁹ http://www.egm.gov.tr/asayis/asayis_insantic.asp, (03.09.2007).

Savaşların ve iç çatışmaların da insan ticaretinin artmasında önemli etkileri vardır. Böylesi ortamlarda, kadın ve çocuklar genellikle kendilerini koruyan baba veya eşlerinden ayrılmaktadırlar. Korunmasız durumda kalan bu insanların, savaşın yarattığı belirsizlik ortamında insan ticaretine konu olmaları kolaylaşmaktadır. Nitekim 1990'larda eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar sırasında insan ticareti olaylarında artış görülmüştür. Daha önce değindiğimiz gibi mülteci ve sığınmacıların insan ticareti mağduru olma riskleri yüksektir. Bunun yanında, savaş şartlarında erkeklerin çoğunlukla silah altında olması, ailelerin sorumluluğunun kadınların omuzlarına binmesine neden olmakta ve bunun sonucunda kadınlar insan tacirlerinin tuzaklarına daha kolay düşebilmektedir.⁵⁹⁰

İnsan ticaretinin sosyal kültürel nedenleri bağlamında ise toplumun kadınlara bakışı, aile kurumunun yapısı ve kadınların eğitim düzeyleri gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Örneğin, birçok mağdurun, insan ticareti organizasyonu içerisinde yer alan tanıdıkları, arkadaşları ve hatta akrabaları tarafından kandırıldıkları bilinmektedir. Sırbistan ve Karadağ'da yapılan bir araştırmaya göre, mağdurları kandıranların % 64'ü tanıdıkları kişilerdir.⁵⁹¹

3-Bireysel Nedenler

Bireylerin neden göç ettiklerini tam olarak belirleyebilmek oldukça zordur. Çünkü birçok insan için farklı ve karmaşık motivasyonlar söz konusudur.⁵⁹² Göç kararı, sonuçta bireysel bir karardır. Bu nedenle, göç konusunda buraya kadar açıkladığımız etkenlere, bireylerin nasıl tepkiler verdikleri önem taşımaktadır. Bu tepkiler, kaçınılmaz olarak kişiden kişiye değişkenlik gösterecektir. İnsan davranışlarının genelleştirilmesinin zorluğu, göçün nedenlerini açıklayan tek bir kuramın olmamasından da anlaşılmaktadır.

Faist'e göre, göçü mikro düzeyde, yani bireysel karar verme sürecinde açıklamaya çalışan kuramlar dikkate alındığında; göç kararı, karara etki eden dışsal faktörler ve potansiyel göçmenlerin bu faktörleri algılayış biçimi ile yakından

⁵⁹⁰ Clark, **a.g.m.**, s. 254.

⁵⁹¹ UNFPA, **a.g.e.**, s. 45.

⁵⁹² GCIM, **a.g.e.**, s. 75.

ilişkilidir. Bu anlamda, öncelikle bireyin göç kararını alırken, özgür olup olmadığı önem taşımaktadır. Zira bazı durumlarda, göçmenin kendisi esas karar verici olmayabilir. Örneğin, köleler, mahkûmlar, mülteciler, sözleşmeli işçiler ve bazen de çocuklar ve eşler.

Diğer taraftan; para, bilgi ve bağlantılara dayalı olarak bireyler son derece bağımsız olarak karar verebilirler. Özgürlük derecesi ise göçe ilişkin karar süreci ve göç dinamikleri üzerinde etkili olan temel bileşenler tarafından sınırlandırılabilir. Bunlar; insanların kendileri, kaynak veya hedef ülkedeki diğer önemli etmenler, ayrıca, aileler, hane halkı üyeleri, arkadaşlık, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, etnik, dinsel ve profesyonel oluşumlar gibi göçmenler veya potansiyel göçmenler ile hedef ülkede yaşayanlar arasındaki müşterekliği sağlayan sosyal bağlardır. Bunların da ötesinde, hedef veya kaynak ülkedeki bulunan hükümetler, hükümet dışı kuruluşlar, BMMYK gibi uluslar üstü kuruluşlar, siyasi partiler, sendikalar ve işveren örgütleri gibi bazı ortak etkenler bu kapsamda etkin olabilirler.

Benzer şekilde, göç kararını daha mikro düzeyde ele alan psikolojik eksenli modeller de potansiyel göçmenlerin rasyonel olarak sınırlandırılmış olduklarını kabul ederler. Bir bireysel karar alıcı, sorunları tanımlama ve çözme kapasitesi ile bilgi edinme ve bunları aklında tutabilme imkânları tarafından sınırlandırılmıştır. Bu noktada, sadece algılanabilen seçenekler ve ödenecek bedeller, “tatminkâr” veya “tatminkâr değil” biçiminde basit bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Örneğin, bu sosyo-psikolojik modellerden birisi olan “Baskı Eşiği-Stress Threshold” modeline göre bir potansiyel göçmen, başka bir yerin avantajlarını, fayda ve maliyetleri dikkate alarak hâlen yaşanılan yeri sosyal, ekonomik, psikolojik ve diğer özellikleri bakımından daha tatminkâr bulabilir. Bireyler bu yeni yerin imkânlarını, kendi tecrübe veya becerilerinin hâlen buldukları yerdeki getirisini ve kendi emsallerinin konumlarını göz önünde tutan bir değerlendirmeye tabi tutarlar ve bu konuda göreceli bir eşik belirlerler. Ancak bunu yapmaları, onların göç edecekleri anlamına gelmez. Sadece alternatifleri araştırıyor olabilirler. Farkındalık aşaması denen birinci aşamadan sonra, göçün gerçekleşmesi için göçmenleri harekete

geçirecek olan baskı eşiğinin aşılması gerekmektedir. Bu aşamalar ise tamamen, potansiyel göçmenlerin mevcut verileri ne şekilde yorumladıklarına bağlıdır.⁵⁹³

Göçe neden olan itici ve çekici faktörler karşısında bireylerin tepkilerinin her zaman aynı olmadığı birçok sosyolojik çalışma ile de ortaya konmuştur. Bu kapsamda cinsiyet, yaş, medeni durum ve çocuk sahibi olup olmama gibi faktörler bireylerin göç kararları üzerinde önemli derecede rol oynamaktadır. Rasyonel bir varlık olan insan, göç kararını genellikle fayda-maliyet veya değer-beklenti hesaplamaları sonucunda veriyor olsa da yaşanan yerle kurulmuş olan duygusal bağın çok güçlü olması ve ata toprağı, baba ocağı gibi kavramların özellikle yaşlı insanlar üzerinde etkili olduğu da bir gerçektir. Göç eden insanların, öldüklerinde, çoğunlukla ata toprağına gömülmeyi vasiyet etmeleri bu duruma bir örnektir.⁵⁹⁴

Bu açıdan bakıldığında, göç kararı üzerinde etkili olan bireysel özelliklerin en başında “yaş” faktörü gelmektedir. Genel olarak bakıldığında, göçmenlerin önemli bir çoğunluğunun 15 ila 30 yaş arasında oldukları görülmektedir.⁵⁹⁵

Özellikle gönüllü (serbest) göçler söz konusu olduğunda, gençlerin yaşlılara göre çok daha kolay karar verdikleri bir gerçektir. Bu kapsamda, medeni durum da önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır. Evli ve çocuklu insanların göç kararı alması, bu çerçevedeki hesaplamaların da devreye girmesi nedeniyle doğal olarak daha zorlaşmaktadır.⁵⁹⁶ Ülkemizde yakalanan yasa dışı göçmenlere ilişkin veriler ve yasa dışı göçmenler üzerinde yapılan araştırmalar da benzer durumu ortaya koymaktadır (Şekil 33 ve Şekil 34).⁵⁹⁷

⁵⁹³ Faist, **a.g.e.**, ss. 31-32, 43-44.

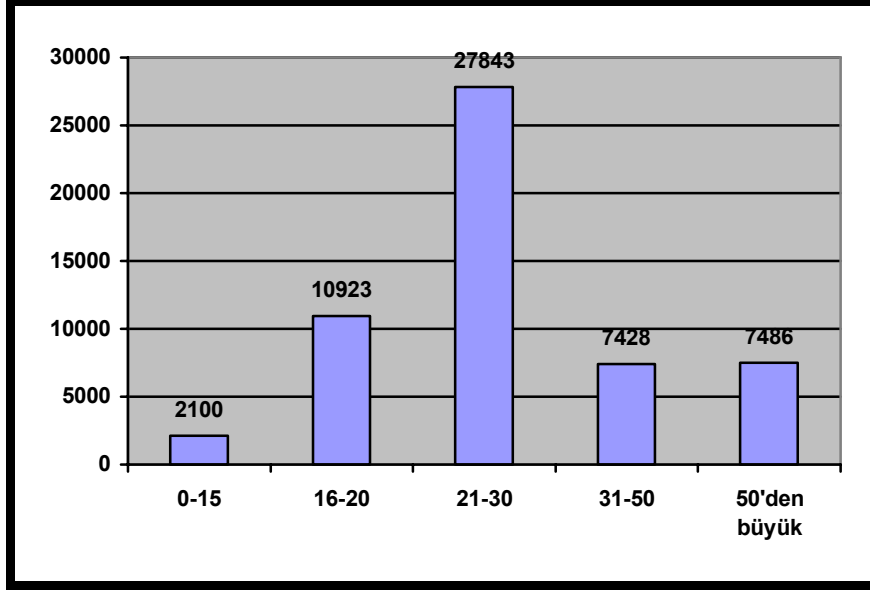
⁵⁹⁴ Yalçın, **a.g.e.**, ss. 33-35.

⁵⁹⁵ UNFPA, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁹⁶ Yalçın, **a.g.e.**, ss. 15-16.

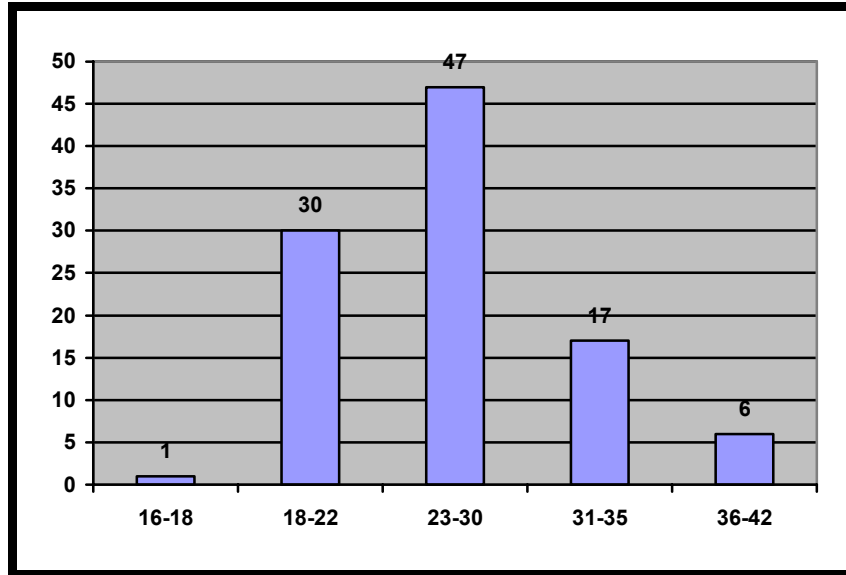
⁵⁹⁷ Ülkemizde yakalanan yasa dışı göçmenlerin profilini çıkarmak üzere bir grup (101 kişi) yasa dışı göçmen üzerinde yapılan alan çalışması için bkz. Abdurrahman Yılmaz, **Edirne’den Gelişmiş Ülkelere Gitme Teşebbüsünde Bulunan Transit Göçmenler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s. 26. Yasa dışı göçmenlerin yaş grupları konusunda ayrıca bkz. Ahmet İçduygu, “Transit Migrants in Turkey”, **Boğaziçi Journal**, Vol. 10, No. 1-2, 1996, s. 140.

ŞEKİL 104: Türkiye’de Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1998-2001).

Kaynak: Yılmaz, a.g.e., s. 26.

ŞEKİL 105: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Yaş Profili.⁵⁹⁸

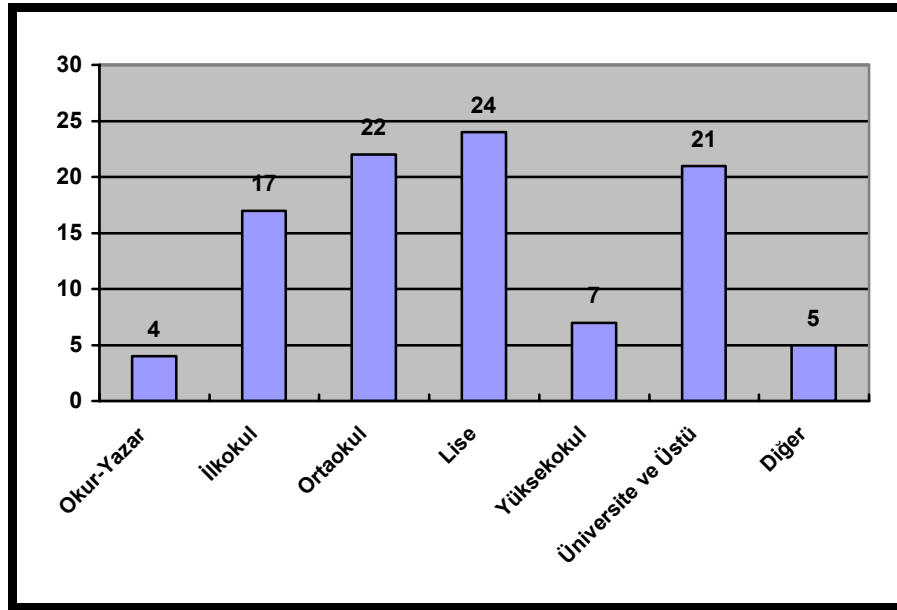

Kaynak: Yılmaz, a.g.e., s. 60.

⁵⁹⁸ Katılımcıların seçimi, iyi bir örneklem oluşturacak şekilde yapılmıştır. Örneklem 101 kişiden oluştuğu için değerler yaklaşık yüzdeler (%) dilimlere olarak ele alınabilir. Örneklem oluşturulması konusunda bkz. Yılmaz, a.g.e., ss. 51-52.

Öte yandan, birçok kişi göçmenlerin çoğunlukla nüfusun en fakir kesimlerinden geldiklerine inanmaktadır. Oysa bu doğru değildir. Göç eden insanlar, geride kalanlardan genellikle daha iyi eğitilidir. OECD ülkelerine gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun lise veya daha yüksek düzey eğitim almış kimseler olması bu durumu ortaya koymaktadır. Zira kısa mesafeli göçler haricinde, göçmenlerin bilgiye ve paraya ihtiyaçları olmaktadır. Örneğin, Batı ülkelerine yasal veya yasa dışı yollardan göç edecek bir Çinlinin 60.000 \$ civarında parası olması gerekmektedir.⁵⁹⁹ Hatta iç göçlerde bile uzak mesafelere göç edenlerin daha vasıflı ve ekonomik olarak daha yüksek düzeyde oldukları gözlenmiştir.⁶⁰⁰ Yasa dışı göçmenlerin büyük bölümünün de ülkelerindeki genel duruma göre iyi sayılabilecek bir eğitim aldıkları (Şekil 35), çoğunluğunun ülkelerinde de çalıştıkları (Şekil 36) ve ortalama gelir grubuna dâhil oldukları (Şekil 37) bilinmektedir.⁶⁰¹

ŞEKİL 106: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Eğitim Durumları.

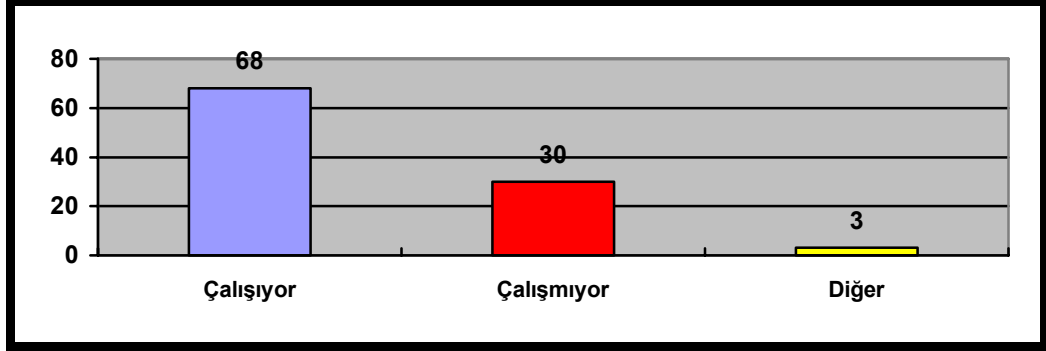
Kaynak: Yılmaz, **a.g.e.**, s. 61.

⁵⁹⁹ UNFPA, **a.g.e.**, s. 7. Stalker da Pasifik Okyanusunu geçerek yasa dışı yollarla Çin'den ABD'ye gitmenin maliyetinin 60.000 \$ civarında olduğunu belirtmektedir. Stalker, **a.g.s.**

⁶⁰⁰ Jennifer Hunt, "Are Migrants More Skilled Than Non-Migrants? Repeat, Return and Same-Employer Migrants", **Canadian Journal of Economics**, Vol. 37, No. 4, November 2004, s. 831.

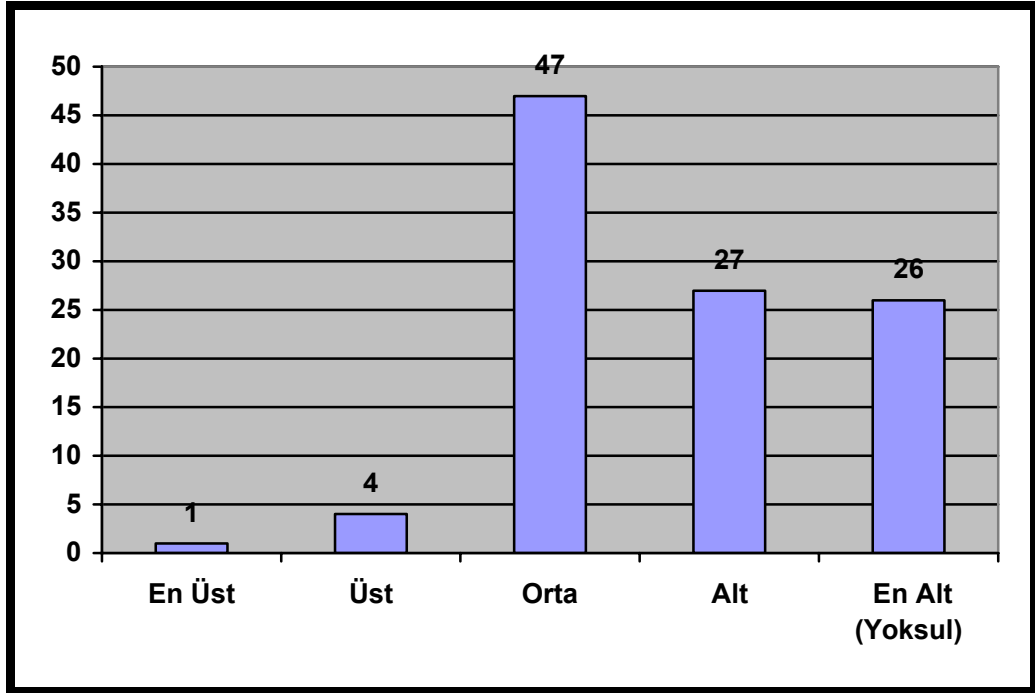
⁶⁰¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 61-65.

ŞEKİL 107: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Kendi Ülkelerindeki Çalışma Durumları.

Kaynak: Yılmaz, a.g.e., s. 64.

ŞEKİL 108: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Kendi Ülkelerinde Mensup Oldukları Gelir Grupları.

Kaynak: Yılmaz, a.g.e., s. 65.

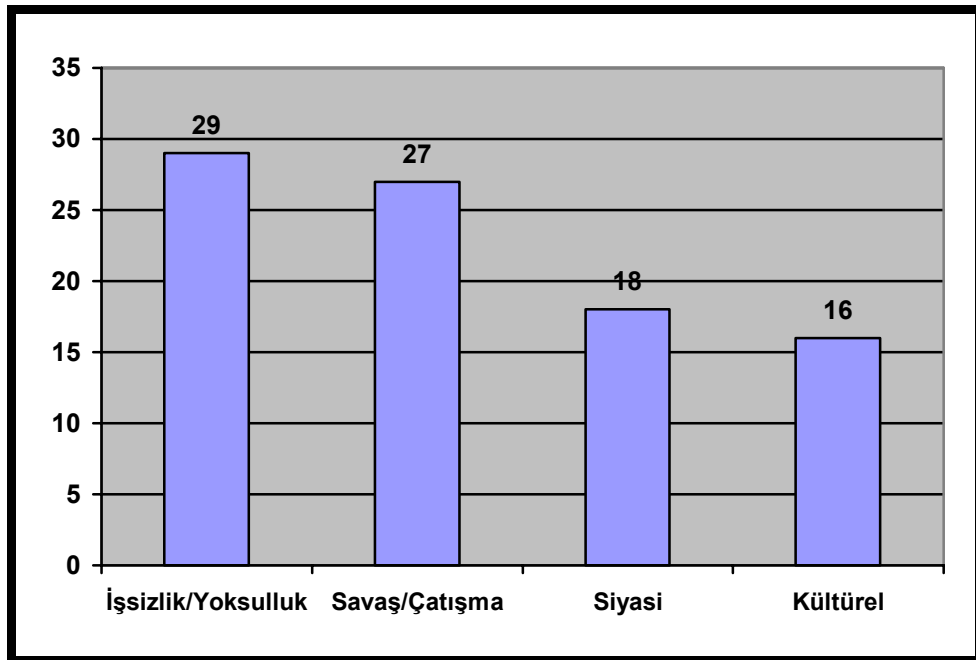
Göçlere neden olan bireysel faktörlerden biri de macera arayışıdır. Geçmişte, birçok Avrupalı göçmenin altın arama macerası uğruna ABD'ye akın ettiği

bilinmektedir.⁶⁰² Bu çerçevede, insanoğlunun farklı yerleri görme, yeni deneyimler kazanma ve farklı kültürleri tanıma merakı nedeniyle gerçekleşen uluslararası göçlerde önemli bir artış olduğu belirtilmektedir. Küreselleşme sürecinin getirdiği iletişim ve ulaşım olanakları ile sosyal bağlar, insanların bu tutkularını gerçekleştirmelerine imkân tanımaktadır.⁶⁰³

F-Yasa Dışı Göçün Kendine Özgü Nedenleri

Bu bölüme kadar, mümkün olduğunca ayrıntılı bir biçimde ele aldığımız nedenler sonucunda göç, küresel bir olgu hâline gelmiştir. Uluslararası göçün öneminin ve yoğunluğunun artmasına bağlı olarak, yeni ortaya çıkan kavramlardan biri olan⁶⁰⁴ “yasa dışı göç” olgusunun nedenleri de esas olarak, yukarıda sayılan nedenlerle aynıdır.

ŞEKİL 109: Ülkemizde Yapılan Bir Araştırmaya Katılan Yasa Dışı Göçmenlerin Göç Etme Nedenleri.

Kaynak: Yılmaz, a.g.e., s. 66.

⁶⁰² Mutluer, a.g.e., s. 16.

⁶⁰³ GCIM, a.g.e., s. 6.

⁶⁰⁴ Ayhan Gençler, “Büyüyen Yasa dışı Göç Sorunu ve Türkiye”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, No. 1, 2003, s. 175.

Örneğin, 1995 yılında IOM tarafından yapılan bir araştırmada, ülkemizdeki transit yasa dışı göçmenlerin yarısından fazlası (% 56) göç etme sebepleri olarak siyasal nedenleri göstermiştir. Diğer faktörler ise ekonomik, kültürel, ailevi vb. sebeplerdir.⁶⁰⁵ Yılmaz'ın yaptığı araştırmanın sonuçlarında da savaş, çatışma ve diğer siyasi nedenler ağırlık kazanmaktadır (Şekil 38).

Dolayısıyla bu noktada önem arz eden konu, yasa dışı göçün nedenlerinden ziyade, göç olgusunun “yasa dışı” hâle gelmesinin sebepleridir. Bu sebepleri, yukarıda insan ticaretinin nedenleri bağlamında ele aldığımız gibi arz ve talep açısından incelemekte fayda vardır. Konuya, “arz” tarafından bakıldığında, genellikle az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, saydığımız nedenlerin bir veya birkaçının etkisiyle göç kararı almakta ve bu kararlarını hayata geçirmeye çalışmaktadırlar. İbrahim Yasa'nın dışa göç tanımlamasında belirttiği gibi bu anlamda göç, “az gelişmişliğin kısır döngüsünü bireysel boyutta kırabilmenin bir yolu olarak” görülmektedir.⁶⁰⁶

Diğer yandan, potansiyel göçmenlerin yaşadıkları kaynak ülkelerin dışa göç politikaları da genellikle onları özendirmeye yöneliktir. Filipinler, Güney Kore, Endonezya, Sri Lanka, Bangladeş, Hindistan, Pakistan, ÇHC, Vietnam ve Mısır gibi birçok kaynak ülkenin; işsizliği azaltmak, döviz elde etmek ve işçilerinin yeni vasıflar kazanmasını sağlamak maksatlarıyla dışa göçü özendirecek devlet destekli özel programlar oluşturdukları bilinmektedir. Bu ülkeler, söz konusu stratejileri doğrultusunda; göçmen akımlarını yönlendirmek, iş sözleşmelerini düzenlemek, potansiyel göçmenleri eğitmek, yeni iş gücü piyasalarını araştırmak ve zengin ülkelerin göçmen olarak kendi vatandaşlarını seçmelerini sağlamak için iş gücü gönderme ajansları kurmuşlardır. Bazı ülkeler, göçmenlerin dövizlerini çekebilmek için çeşitli finansal programlar uygularken, bazıları da kendi işçileri adına ikili iş gücü anlaşması görüşmelerine katılmışlardır. Sayıları fazla olmamakla birlikte, bazı

⁶⁰⁵ Akt. Ayşe Nilüfer Narlı, “Human Smuggling and Migration of Illegal Labour to Turkey”, in **Crushing Crime in South Eastern Europe: A Struggle of Domestic, Regional and European Dimension**, National Defense and Bureau Security Policy, 2003, s. 78. bkz. http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/crime_narli.pdf, (20.04.2007).

⁶⁰⁶ İbrahim Yasa, **Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 182, Ankara, 1979, s. 1.

ülkeler ise, yurtdışında çalışarak geri dönen vatandaşlarının topluma yeniden uyum sağlayabilmeleri için yardım programları uygulamış ya da yurtdışında yüksek vasıflar kazanmış veya belli bir zenginliğe ulaşmış vatandaşlarının geri dönüşlerini sağlayabilmek için özel çaba içerisine girmişlerdir.⁶⁰⁷ Gelecekte, kendi ekonomileri hızla gelişebilir, daha fazla ülkenin bu yönde politikalar izleyecekleri beklenmektedir.⁶⁰⁸ Yasal göç gibi yasa dışı göçün de bazı kaynak ülkelerin yararına gözükmemesi nedeniyle, anılan devletlerin yasa dışı göçü önlemeye yönelik siyasi kararlılıklarının bulunmadığı birçok yorumcunun üzerinde birleştikleri bir noktadır.⁶⁰⁹

Talep tarafından bakıldığında ise; gelişmiş ülkelerdeki işverenlerin, küreselleşmenin karakteristik bir özelliği olarak ortaya çıkan iş piyasalarının ve ticaretin devingenliğine paralel olarak, emeğin de küreselleşmesini ve esnek bir hâle gelmesini istedikleri bilinmektedir. İngiltere’de iş dünyasının önde gelen birliklerinden birinin (Confederation of British Industries) sözcüsü, uluslararası göç ve emek piyasası bağlamında; İngiltere’deki işverenler olarak, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, en iyi personeli bulup çalıştırmak hakkına sahip olmak istediklerini, bunu gerçekleştirebilmenin İnternet’in sağladığı olanaklarla her geçen gün daha da mümkün olduğunu ve bu nedenle esnek ve hareketli bir emek piyasasının geliştirilmesini istediklerini belirtmiştir. Ancak, bu isteklerin gelişmiş ülkelerce uygulanan kısıtlayıcı göç politikaları nedeniyle gerçekleşmemesi, başta tekstil ve montaja dayalı imalat sanayi olmak üzere birçok sektörün, iş gücünün bol ve emeğin ucuz olduğu ülkelere taşınmasına sebep olmuştur. Diğer yandan tarım, inşaat ve hizmetler gibi taşınması mümkün olmayan ve yerli işçilerin çalışmak istemediği sektörlerde göçmen iş gücü ihtiyacı sürmektedir.⁶¹⁰

İş dünyasında gittikçe artan küresel yaklaşımın aksine, devletlerin uluslararası göçe yaklaşımlarında ise hâlen yerel politik kaygılar baskın durumdadır. Hükümetler, yabancıların ulusal emek piyasalarına girişlerini kolaylaştırmanın kendi

⁶⁰⁷ Massey, **a.g.m.**, s. 20.

⁶⁰⁸ Michael S. Teitelbaum, “The Role of the State in International Migration”, **The Brown Journal of World Affairs**, Vol. VIII, Issue 2, Winter 2002, s. 159. Bkz. <http://www.watsoninstitute.org/bjwa/archive/8.2/Migration/Teitelbaum.pdf>, (12.08.2007).

⁶⁰⁹ Koser, **a.g.m.**, s. 3.

⁶¹⁰ Düvell, **a.g.m.**

vatandaşlarının istihdam olanaklarını azaltacağını düşünmekte ve bu nedenle kamuoyunun tepkisini alarak seçimlerde oy kaybedeceklerinden endişe etmektedirler. Hedef ülke konumundaki ülkelerin hükümetleri, uluslararası göçe karşı daha liberal bir yaklaşım sergilemelerini gerektiren ekonomik şartların bilincindedirler. Buna rağmen daha fazla yabancıya, geçici bile olsa ülkelere girişlerine izin vermenin toplumsal dengeler ve ülke güvenliği üzerinde olumsuz etkiler yapacağından çekinmektedirler.⁶¹¹

Öte yandan, gittikçe büyüyen göçmen topluluklarının kendi kültürel yaşantılarına ve dinsel hayat tarzlarına devam ederek, yaşadıkları toplumla bütünleşmemeleri, bazı kesimlerin göçmenlere karşı dışlayıcı bir tavır takınmalarına, milliyetçi ve hatta ırkçı akımların yükselmesine neden olmaktadır.⁶¹² Bu durum, hükümetlerin kaygılarını daha da artırmaktadır.

TABLO 71: Bazı Gelişmiş Ükelere Uzun Dönemli Olarak Kabul Edilen Göçmenler (%). (*İşçi tabiri, çalışma maksadıyla gelen tüm ekonomik göçmenleri içermektedir).

Ülke	İşçiler*		Aile Birleşmeleri		Mülteciler	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Avustralya	45	55	47	33	8	12
Kanada	18	26	64	62	18	12
ABD	10	19	75	70	15	11
Danimarka	20	22	60	53	20	25
Fransa	27	20	58	69	15	11
İsveç	2	2	62	65	36	33
İsviçre	47	55	51	42	2	3
İngiltere	49	54	42	35	9	11

Kaynak: UNDESA, International Migration 2004, s. 47.

Sonuç olarak; günümüzün göç politikalarının “kısıtlayıcı” oldukları genel bir kanıdır. Göç, genellikle bir güvenlik sorunu olarak ele alınmakta ve birçok ülke bu “tehdit” karşısında korunma ihtiyacı hissetmektedir. Son yıllarda, ön plana çıkan

⁶¹¹ GCIM, a.g.e., s. 9.

⁶¹² Aylin Ünver Noi, **Avrupa’da Yükselen Milliyetçilik**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 122.

terörizmle ilişkili kaygılar bu eğilimi daha da güçlendirmiştir.⁶¹³ 11 Eylül olayları sonrasında, göç ve güvenlik kavramları arasındaki ilişki daha da önem kazanmış ve göç kontrol politikaları terörizmle mücadelede bir yöntem olarak ön plana çıkmıştır.⁶¹⁴ Günümüzde yasal göç olanaklarının ne denli azaldığını, geleneksel olarak göç alan ülkelerin kabul ettikleri yasal göçmenlerin durumlarından kolayca anlayabiliriz (Tablo 25).

TABLO 72: Bazı Gelişmiş Ülkelerde Vasıflı İşçi Miktarı ve Diğer Göçmenler İçindeki Oranları. (Not: (---) Veri mevcut değil. (*) ABD'nin verileri 2002 yılına aittir).

Ülke	Miktar (Bin)			Bütün Göçmenlere Oranı (%)		
	1991	1999	2001*	1991	1999	2001*
Avustralya	41	35	54	37	42	60
Kanada	41	81	137	18	47	55
Yeni Zelanda	---	13	36	---	47	68
ABD	12	57	175	18	22	17
İsveç	0	3	4	6	8	10
İngiltere	4	32	40	7	33	32

Kaynak: UNDESA, International Migration 2004, s. 49.

Görüldüğü gibi söz konusu ülkelere kabul edilen yasal göçmenlerin büyük çoğunluğunu aile birleşmeleri yoluyla gelenler oluşturmaktadır. Bunun yanında, iltica kanalıyla göç edenlerin oranı da oldukça yüksektir. Bu durumda, ekonomik göçmenlerin oranı daha da düşmektedir. Diğer taraftan yasal olarak gelen ekonomik göçmenlerin büyük bir bölümü vasıflı işçilerdir (Tablo 26). 1990 yılı verilerine göre Avustralya, Kanada ve ABD'ye kabul edilen göçmenlerin 1/4'ü üniversite mezunudur. Kanada ve Avustralya'ya gelen göçmenlerin içerisinde üniversiteyi bitirme oranı, neredeyse bu ülkelerin yerli nüfusu içerisindeki üniversite bitirme oranı

⁶¹³ Antoine Pécaud ve Paul De Guchteneire, "International Migration, Border Controls and Human Rights: Assessing the Relevance of a Right to Mobility", **Journal of Borderlands Studies**, Vol. 21, No. 1, Spring 2006, s. 70.

⁶¹⁴ Bülent Çiçekli, "Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı", **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, Sayı: 2, Yaz 2003, s. 170.

kadardır. Bu ülkelere gelen vasıflı personel bile çoğunlukla “geçici” süreler için kabul edilmektedir (Tablo 27).⁶¹⁵

TABLO 73: Bazı Gelişmiş Ülkelerde Geçici Vasıflı İşçi Sayıları (Bin).

(Not: (---) Veri mevcut değil. (*) ABD'nin verileri verdiği çalışma vizesi sayısını göstermektedir. Eğer bir kişi, aynı çalışma yılı içerisinde birden fazla giriş yaptıysa rakamlar yanıltıcı olabilir).

Ülke	1992	1997	1998	1999	2000
Avustralya	41	82	93	100	116
Kanada	70	75	80	85	94
Yeni Zelanda	---	27	30	39	48
ABD*	143	---	343	423	505
Fransa	5	5	4	6	8
İngiltere	54	80	89	98	124

Kaynak: UNDESA, International Migration 2004, s. 49.

Tanımı itibarıyla yasa dışı göç, uluslararası sınırları kimlerin geçip kimlerin geçemeyeceğini düzenleyen yasalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Gittikçe daha sıkılaştırılan sınır kontrollerinin ve göçe ilişkin yasal sistemlere konan kısıtlamaların birleşmesiyle, suç örgütleri için yeni ekonomik fırsatlar sunan yasa dışı bir pazarın şartları oluşmaktadır. Ülkeler arasındaki büyük ekonomik ve siyasal farklılıklara rağmen, ekonomik yasal göçün gerçekleşmemesi kaçakçılık organizasyonları için geniş bir müşteri potansiyeli yaratmaktadır. Kaçakçılara ve hatta insan tacirlerine başvurmak, birçok insan için zulümden, yoksulluktan ve işsizlikten kurtulmanın tek çıkar yoludur. Potansiyel göçmenlerin, kaçakçılar veya tacirlerden aldıkları hizmetlerin karşılığını uzun vadeli borçlanarak, özgürlüklerini ve hatta hayatlarını yitirerek ödedikleri üzücü bir gerçektir.⁶¹⁶ Kaçakçılara ödenen miktarlar ise gidilen mesafe, güzergâh özellikleri, kullanılan vasıtalar vb. unsurlara bağlı olarak değişmektedir. Yasa dışı göçmenler ya da insan ticareti mağdurlarının kaçak yollarla

⁶¹⁵ UNDESA, **World Economic and Social Survey 2004: International Migration**, Printed by the UN Publishing Section, New York, 2004, (International Migration 2004), ss. 47-50.

⁶¹⁶ Andreas Schloenhardt, “Organized Crime and the Business of Migrant Trafficking: An Economic Analysis”, **Crime, Law & Social Change**, Vol. 32, Kluwer Academic Publishers, the Netherlands, 1999, s. 207.

ulaşım için ödedikleri miktarlara ilişkin olarak, Petros'un 538 örnek olayı inceleyerek bulduğu ortalama değerler Tablo 28'de sunulmuştur.⁶¹⁷

TABLO 74: İnsan Kaçakçılığı ve Ticaretinin Küresel Maliyetleri.

GÜZERĖĖ	ORTALAMA MALİYET (\$)
Asya-Amerika	26,041
Avrupa-Asya	16,462
Asya-Avustralya	14,011
Asya-Asya	12,240
Avrupa-Avustralya	7,400
Afrika-Avrupa	6,533
Avrupa-Amerika	6,389
Amerika-Avrupa	4,528
Amerika-Amerika	2,984
Avrupa-Avrupa	2,708
Afrika-Amerika	2,200
Afrika-Avustralya	1,951
Afrika-Afrika	203

Kaynak: Petros, **a.g.m.**, ss. 4-5.

Göçmen kaçakçılığının yarattığı pazarın büyüklüğü konusunda sağlıklı veriler bulunmamakla birlikte, yılda yaklaşık 4 milyon yasa dışı göçmenin mafyaya 7 milyar dolar ödediği tahmin edilmektedir.⁶¹⁸ Mafya tipi organize suç örgütlerinin yanı sıra, terör örgütlerinin de gelir sağlamak ve yasal yollardan geçişlerini sağlayamadığı militanlarını nakletmek için insan kaçakçılığını organize ettikleri bilinmektedir.⁶¹⁹ Bu kapsamda; PKK/KONGRA-GEL terör örgütünün faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli olan maddi kaynakları, çeşitli ülkelerde kurmuş olduğu komite ve temsilcilikler aracılığıyla soygun, gasp, tehdit, haraç toplama, uyuşturuca kaçakçılığı ve dış yardımlar kanalıyla sağlamanın yanında, hem maddi gelir hem de eleman temin etmek için insan kaçakçılığı yaptığı belirtilmektedir. Örgüt; İran, Irak, Suriye gibi ülkelerden gelenleri veya Kürt kökenli vatandaşlarımızı yasa dışı yollardan ülkemize sokarak veya Avrupa'ya kaçırarak astronomik miktarda maddi kazanç

⁶¹⁷ Melanie Petros, "The Costs of Human Smuggling and Trafficking", Global Migration Perspectives No. 31, GCIM, Geneva, Switzerland, April 2005. Bkz. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2031.pdf>, (12.11.2007).

⁶¹⁸ Mutlu, **a.g.m.**, s. 201.

⁶¹⁹ Fırat, **a.g.m.**, s. 3.

sağlamakta, bunun yanında ülkemizdeki eylemlerinde kullanabileceği veya Avrupa'daki propaganda faaliyetlerini yürütecek militanları temin etmektedir. Ayrıca normal yollardan yurt dışına çıkaramayacağı militanlarını eğitim veya eylem hazırlıkları için yasa dışı yollardan götürmektedir.⁶²⁰

Konunun maddi boyutu ele alındığında ise PKK'nın toplamda 150 milyon avroyu bulan gelirinin 50 milyonluk bölümünü uyuşturucu ve "insan kaçakçılığı" gibi yasa dışı yollardan sağlandığı tahmin edilmektedir.⁶²¹ Bir kaçak göçmenin Avrupa ülkelerine gitmek için 2500-5000 dolar arasında bir meblağ ödediği ve örgütün kaçırdığı kişilerden gittikleri ülkelerde de zorla bağış topladığı göz önüne alınırsa elde edilen gelirin büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır.⁶²²

Diğer yandan, insan kaçakçılarında ve tacirlerine verilen cezaların, bu suçlardan elde edilen gelire nispeten oldukça düşük olması yasa dışı göçün artmasına yol açan diğer bir etkidir. Son dönemde, söz konusu suçlara karşı uygulanan cezaların artırılması genel bir eğilim olmakla birlikte⁶²³ birçok AB ülkesinde insan kaçakçılarında ve tacirlerine verilen hapis cezaları genellikle 5 yılı geçmemektedir.⁶²⁴ Bununla birlikte, bu suçlara çoğunlukla para cezası uygulanması risk ve kâr dengesi açısından organize suç örgütlerinin lehine bir durum yaratmaktadır.⁶²⁵ Bazı

⁶²⁰ Örneğin; yasa dışı yollardan Yunanistan'a girmek ve illegal olarak bulunmaktan dolayı 14 Ocak 2000 tarihinde ülkemize sınır dışı edilen bir Türk vatandaşı, verdiği ifadede; 7 arkadaşı ile birlikte "Karadeniz 8" isimli teknenin kaptanının organizesinde (Söz konusu tekne, sonraki dönemde insan kaçakçılığına karışmaktan dolayı 09 Eylül 2001 tarihinde ele geçirilmiştir.) Yunanistan'a geçtiklerini ve burada siyasi eğitime tabi tutulduklarını ve ülkemize örgütsel faaliyet göstermek amacıyla geri döndüklerini belirtmiştir. Bkz. Önal ve diğerleri, s. 24.

⁶²¹ "PKK'nın geliri 150 milyon Euro", **Sabah Gazetesi**, 23 Eylül 2005.

⁶²² Önal ve diğerleri, s. 24.

⁶²³ Örneğin, insan kaçakçılığı suçu, eski TCK'nin 201/a maddesiyle mevzuatımıza ilk defa girdiğinde, bu suça "2 yıldan 5 yıla kadar ağır hapis ve 1 milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezası" öngörülmekteydi; yeni TCK'nin 79. maddesinde "3 yıldan 8 yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası" öngörülmüştür. Eski TCK'nin 201/a maddesinin değerlendirmesi için bkz. Çetin Arslan, "Göçmen Kaçakçılığı Suçları (TCK Md. 201/a)", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 439, Haziran 2003, ss. 151-185.

⁶²⁴ Göçmen kaçakçılığı suçuna; İsviçre'de 1 yıla kadar hapis veya 20.000 franka kadar para cezası, İtalya'da suça konu olan mağdurların her biri için 3 yıla kadar hapis ve 15.000 avroya kadar para cezası, Fransa'da 5 yıl hapis ve 30.000 avro para cezası, İspanya'da 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ve 6 aydan 12 aya kadar gün para cezası öngörülmektedir. Ayrıntı bilgi için bkz. Ali Hakan Evik, "Göçmen Kaçakçılığı Suçu", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 3-4, Ayrı Basım, Erzincan, Aralık 2005, s. 129-132.

⁶²⁵ Özcan, **a.g.m.**, s. 148.

kaynaklarda, yasa dışı göçmenlere “illegal girişlerinden dolayı” ayrı bir ceza verilmemesinin yasa dışı göçü teşvik edici bir başka unsur olduğu belirtilmektedir.⁶²⁶

Ancak uzmanlar; yasal olmayan yollardan ülkeye sokulan veya kalmasına ya da yurt dışına çıkmasına imkân sağlanan yabancıların ve yine yasal olmayan yollardan ülkeden çıkmasına imkân sağlanan Türk vatandaşlarının “göçmen kaçakçılığı” suçunun mağduru olduklarını; mağdurluk ve faillik sıfatı aynı kişide birleşmeyeceği için bu mağdurların göçmen kaçakçılığı suçundan dolayı cezalandırılmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadırlar. SASMUS 2. Protokolü 5. maddesinde de kaçak göçmenlerin göçmen kaçakçılığı suçundan dolayı cezalandırılmaması öngörülmektedir. Ancak bu kimselerin Pasaport Kanuna aykırılıktan dolayı cezai sorumlulukları devam etmektedir.⁶²⁷

Yasa dışı göçe ilişkin hukuksal tartışmaların diğer ucunda ise, kaçak göçmenlere ceza verilmesi bir yana, uluslararası göçü kısıtlayan yasal düzenlemelerin insan hakları ihlali yaratıp yaratmadığı sorgulanmaktadır. Bu tartışmalar bağlamında; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 13. maddesiyle⁶²⁸ dışa göç hakkının tanınıp tanınmadığı, eğer tanındıysa, içe göç hakkının da tanınması gerektiği, devlet egemenliği ilkesinin sınırları gibi hususlar öne çıkmaktadır. Tartışmalarda öne çıkan bir diğer husus da göç kontrol politikalarının, sığınma hakkının kullanımına zarar vermesidir.⁶²⁹

Konunun insani boyutunun ön plana çıkması, birçok uluslararası örgütün, hükümet dışı kuruluşların (Non-governmental Organizations-NGOs) ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin (STÖ) bu konudaki faaliyetlerini yoğunlaştırmalarına ve göç konularına yönelik yeni kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hatta bazı

⁶²⁶ Önal ve diğerleri, s. 18.; Gözlügül ve diğerleri, <http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/arastirma/gocmen.html>, (16.11.2005).

⁶²⁷ Fırat, **ag.m.**, s. 14.; Örneğin **5682 sayılı Pasaport Kanunu**'nun 34. maddesinde, “Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından her nasılsa pasaportsuz olarak girebilmiş olan vatandaşlar ve yabancılar 250 Liradan 1250 Liraya kadar ağır para veya 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası ile veya her ikisiyle cezalandırılır. Bu gibilerden yabancı olanlar cezalarını çektikten sonra sınır dışı edilirler.” hükmü yer almaktadır. <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr>, (11.12.2005).

⁶²⁸ Madde 13- (2) Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkesine dönme hakkına sahiptir. De Angelis ve diğerleri, s. 170.

⁶²⁹ Bu tartışmalar için bkz. Paul Fauchille, “The Rights of Emigration and Immigration”, **Population and Development Review**, Vol. 31, No. 4, December 2005, ss. 765–773. ; Catherine Dauvergne, “Sovereignty, Migration and the Rule of Law in Global Times”, **Modern Law Review**, Vol. 67, No. 4, 2004, (pp.588-615). ; der. Bogusz ve diğerleri, **a.g.e.** ; Pécaud ve De Guchteneire, **a.g.m.**

misyoner örgütleri bile bu konuya el atmıştır.⁶³⁰ Söz konusu STÖ'ler genellikle insan hakları (*insan hakları ihlallerini ifşa etme, devletlerin insan hakları kayıtlarını eleştirme, bunlarla ilgili raporlar hazırlama vb.*), mülteci ve sığınmacılara yardım (*yiyecek, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçların sağlanması, mülteci statüsünün belirlenmesi sırasında hukuki danışmanlık desteği, yeniden yerleştirme ve mültecilerin yeni geldikleri topluma uyum sağlamalarına destek olma vb.*) ayrıca insan ticareti mağdurlarına destek (*barınma yardımı, yasal korumanın artırılması, geçici oturma müsaadesi alma gibi konularda lobi faaliyetleri yürütme, mağdurların topluma yeniden kazandırılmasına destek verme, kamuoyu dikkatinin insan ticaretinin tehlikeleri konusuna çekilmesi vb.*) gibi konularda faaliyet yürütmektedir.⁶³¹ Bunların yanında, sadece yasa dışı göçmenlere yönelik çalışmalar yürüten kuruluşlar da mevcuttur.⁶³² Bahse konu kuruluşların yardım faaliyetlerinin ve göçmen haklarına yönelik hukuki savunmaların, potansiyel göçmenleri ve göçmen kaçakçılığı şebekelerini cesaretlendirmesi, yasa dışı göçün nedenleri arasında sayılsa⁶³³ da Thouez; göç konusunda farklı ilgi ve kaygıları ön plana çıkaran bu kuruluşların üçüncü bir kuvvet olarak ortaya çıkmasıyla, uluslararası camiada bu

⁶³⁰ Bu kapsamda, ülkemizde yaşanan bir örnek için bkz. Bikem Ekberzade, **Yasa dışı**, 1. Baskı, Plan B Yayınları, İstanbul, 2006, s. 10.

⁶³¹ Colleen Thouez, "The Role of Civil Society in the Migration Policy Debate", Global Migration Perspectives, No. 12, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004, s. 10. <http://www.gcim.org/gmp/Global%20Migration%20Perspectives%20No%2012.pdf>, (11.10.2007).

Thouez, bu çerçevede önde gelen uluslararası STÖ'leri üç kategoriye ayırmaktadır. Birinci kategoride, mültecilere, yerlerinden edilmiş kişilere ve göçmenlere yardım eden geleneksel işlevsel kuruluşlar. Uluslararası Katolik Göç Komisyonu (The International Catholic Migration Commission-ICMC) bu tarz kuruluşlara bir örnek teşkil etmektedir. ICMC, aynı zamanda insan hakları, ırkçılıkla mücadele vb. konularda da faaliyet yürütmektedir. Komisyonun faaliyetleri için bkz. <http://www.icmc.net>. İkinci kategoride, göç konusunun çeşitli boyutlarını da kapsayan geniş bir çerçevede faaliyet yürüten geleneksel insan hakları savunma örgütleri yer almaktadır. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International-AI; <http://www.Amnesty.org>), İnsan Hakları Gözlem Merkezi (Human Rights Watch-HRW ; <http://www.hrw.org>) ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'nin ülkelerce onaylanması başta olmak üzere göç ve sığınma konularında çalışmalar yapan Uluslararası Göçmen Hakları Kuruluşu (Migrants Rights International-MRI; <http://www.migrantwatch.org>). Üçüncü kategoride ise göç ve mülteci konularına yönelik çalışmalar yapan küçük çaplı STÖ'lerin seslerini daha iyi duyurabilmek için oluşturdukları şemsiye örgütlerdir. Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi (International Council of Voluntary Agencies-ICVA; <http://www.icva.ch>) bunlara örnek teşkil etmektedir. Thouez, **a.g.m.**, s. 3-4.

⁶³² Bu kuruluşların en önemlilerinden biri olarak, Belgesiz Göçmenlere İlişkin Uluslararası İş Birliği Platformu (Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants-PICUM) sayılabilir. Brüksel / Belçika merkezli olarak Avrupa çapında faaliyet gösteren söz konusu NGO; yasa dışı (belgesiz) göçmenlerin sağlık, barınma, eğitim, geçinme, aile hayatı, ruhsal ve fiziksel bütünlük, hukuki yardım, eşit çalışma koşulları ve kanun önünde eşitlik gibi temel insan haklarına saygı gösterilmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Platformun faaliyetleri için bkz. <http://www.picum.org>

⁶³³ Gençler, Yabancı Kaçak İşçilik, s. 3. ; Ayrıca bkz. Kurumsal kuram.

çerçevedeki sorunlara daha kapsamlı çözümler üretebilmek için gerekli iş birliği ve koordinasyonun güçleneceğini ifade etmektedir.⁶³⁴

Yasa dışı göçün nedenlerinden biri de göç kuramları bölümünde değindiğimiz göçmen ilişki ağlarıdır. Diaspora topluluklarının büyümesi ve ulus ötesi sosyal ilişki ağları, insanların bir ülkeden diğerine yasa dışı (düzensiz) göçlerini de kolaylaştırmaktadır.⁶³⁵ Gelişmiş ülkelere daha önceki dönemde yerleşen göçmenler, kendi ülkelerinde yaşayan yakınlarını etkilemekte ve onların olası göçlerine aracılık etmektedirler. Diğer yandan, bir ülkeye yasa dışı olarak girilmiş olsa bile, bu ülkedeki göçmen ilişki ağlarının desteği ile zaman içerisinde oturma veya vatandaşlık hakkı kazanabilmektedirler.⁶³⁶ Yılmaz tarafından, ülkemizde yapılan araştırmaya katılan yasa dışı göçmenlerin yaklaşık % 70'i daha önce yurt dışına göç etmiş akrabası veya arkadaşı olduğunu belirtmiştir.⁶³⁷

Yasa dışı göçün nedenleri kapsamında son olarak, yasa dışı göçmenleri görmezden gelen bir tutum izlenmesini ve çıkarılan afları sayabiliriz. Başlangıçta değindiğimiz üzere, küresel piyasalarda artan rekabet karşısında, gelişmiş ülkelerdeki bazı işverenler, yatırımlarını emeğin ucuz olduğu ülkelere taşımakta veya işlerinin bir kısmını üçüncü dünya ülkelerinde kayıt dışı işçi çalıştıran daha küçük işletmelere yaptırmaktadırlar. Bu durumun yarattığı baskı sonucunda bazı endüstrileşmiş ülkeler, özellikle kendi vatandaşlarının çalışmaktan kaçındıkları iş kollarında yasa dışı göçmenlerin çalıştırılmasına göz yummaktadır. Bunun da ötesinde, yasa dışı göçmenleri yasal niteliğe kavuşturacak regülerizasyon programlarını yani afları devreye sokmaktadırlar.⁶³⁸

⁶³⁴ Thouez, **a.g.m.**, s. 19.

⁶³⁵ GCIM, **a.g.e.**, s. 33.

⁶³⁶ Özcan, **a.g.m.**, s. 148.

⁶³⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 68.

⁶³⁸ GCIM, **a.g.e.**, ss. 15-16. ; Batı ülkelerinde uygulanan regülerizasyon programlarının kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Aspasia Papadopoulou, "Regularization Programmes: An Effective Instrument of Migration Policy?", Global Migration Perspectives, No. 33, GCIM, Geneva, Switzerland, May 2005. Bkz. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2033.pdf>, (12.10.2007).

BEŞİNCİ BÖLÜM

YASA DIŞI GÖÇÜN BOYUTLARI

A-Veri Sorunu

Massey ve Capoferro'nun belirttiği gibi; doğurganlık ve ölüm oranlarının düşmesi nedeniyle, uluslararası göç, gelişmiş ülkelerde demografik değişimi sağlayan en önemli etken hâline gelmiştir. Örneğin ABD'de 1990'lardaki toplam nüfus artışının % 34'ü göçten kaynaklanmıştır. Bu oranın 90'ların sonunda % 40'a yükseldiği hesaplanmaktadır. ABD'den daha düşük doğurganlık ve ölüm oranlarına sahip olan Avrupa ve Japonya'da ise göçün demografik yapı ve nüfus artışı üzerindeki etkileri çok daha fazladır. Bu gelişmeler sonucunda, günümüzde uluslararası göçün nedenlerini ve sonuçlarını anlamak ve göçmenlerin sayısını ve özelliklerini doğru ve güvenilir bir şekilde ölçmek daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır.

Öte yandan, uluslararası göçün hacminde gözlenen büyük artış üzerine, gelişmiş ülkelerdeki yönetimlerin, göçmen iş gücüne duyulan gereksinimin devam etmesine rağmen, göçmenlere yönelik daha kısıtlayıcı politikalar izlemeye başlaması yasa dışı göçün evrensel bir olgu hâline gelmesiyle sonuçlanmıştır. 2000 yılı itibarıyla ABD'deki yabancı uyrukluların % 25'inin yasa dışı statüde olduğu hesaplanmıştır. Bu oran on yıl önce % 10'lar civarında tahmin edilmekteydi. Yasa dışı göçün, gelişmiş ülkelere yönelen toplam göçün gitgide daha önemli bir kısmını oluşturmaya başlaması, alışılmış istatistiksel ölçüm yöntemlerinin yetersiz kalması nedeniyle, ulusal nüfus kompozisyonlarını belirlemeye çalışan nüfus bilimciler için temel sorunlardan biri hâline gelmiştir. Aynı şekilde, göç süreci ve bu sürecin belirleyici unsurları üzerinde çalışan sosyal bilimciler de bu nedenle ciddi sıkıntı içine girmektedirler.⁶³⁹

Günümüzde, farklı dinamiklere bağlı olarak yeni biçimler alan göç hareketlerinin gün geçtikçe daha karmaşık bir niteliğe bürünmesi nedeniyle, göçe ilişkin veri toplamakta kullanılan konseptlerin büyük çoğunluğu bu göç hareketlerine

⁶³⁹ Douglas S. Massey, Chiara Capoferro, "Measuring Undocumented Migration", **International Migration Review**, Vol. 38, No. 3, Fall 2004, ss. 1075-1076.

ilişkin gerçekleri yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle, kısa süreli göç hareketlerinde ve yasa dışı göç kapsamında çok sık rastlanan statü değişiklikleri söz konusu olduğunda bu durum daha belirgin hâle gelmektedir.⁶⁴⁰

Göç istatistiklerini oluşturmak amacıyla nüfus sayımları, nüfus sayımlarının karşılaştırılmasına dayanan araştırmalar, çeşitli resmî kayıtlar ve bu kapsamda yapılan özel araştırmalar kaynak olarak kullanılmaktadır. Ancak, yasal göçlere ilişkin çalışmalarda bile birçok güçlük yaratan bu veri kaynaklarının yasa dışı göç çalışmalarında kullanılmaları oldukça zordur.⁶⁴¹

Yasa dışı göç kapsamındaki veri ihtiyacı iki başlıkta öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bir ülkeye yapılan “yasa dışı giriş” miktarları, diğeri ise ülkede hâlihazırda bulunan “mevcut göçmen” rakamlarıdır. Fakat, bir ülkeye belirli bir periyot içerisinde gizli veya yasa dışı giriş yapan veya belirli bir anda yasa dışı olarak kalan yabancıları (stokları) hesaplayabilmek konunun doğası gereği oldukça zordur. Zira, Jandl’ın da belirttiği üzere, bu konuda belge ve gözlemlere dayanma imkânı neredeyse yoktur. Bu nedenle, belirli bir ülkedeki yasa dışı göç olgusunun özellikleri ve kapsamı konusunda yapılacak çalışmalar, o ülkede alternatif istatistiki göstergelerin mevcudiyetine bağlı olarak bazı dolaylı yöntemlere dayanmak durumundadır. Bu çerçevede yasa dışı giriş, ikâmet ve çalışma gibi olgulara ilişkin mevcut bulunan istatistiki veriler değerlendirilerek konunun ölçülemeyen boyutları konusunda bazı tahminler yapılabilir. Örneğin, “yasa dışı giriş” miktarlarına ilişkin tahminlerde, sınırda yakalanan göçmen sayıları ile yakalanmadan girebilenler arasındaki oran hesaplanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda bazı araştırmacılar, AB’ye yönelik yasa dışı girişlerde 2’ye 1 oranını, yani yakalanmadan girebilenlerin sayısının yakalananların iki katı olduğu kabulünü benimsemektedirler.⁶⁴² Türkiye’de de birçok araştırmacı ve resmî görevli tarafından bu oranın kullanıldığı

⁶⁴⁰ John Salt, “Current Trends in International Migration in Europe”, Council of Europe, November, 2001, s. 5.

http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/migration/documentation/Publications_and_reports/John%20Salt%20Report%20on%20Current%20Trends%20in%20International%20Migration%20in%20Europe.pdf, (19.12.2007)

⁶⁴¹ Söz konusu veri kaynaklarının kullanımı konusundaki sorunlar için bkz. Massey ve Capoferro, **a.g.m.**, ss. 1076-1083.

⁶⁴² Michael Jandl, “The Estimation of Illegal Migration in Europe”, **Studi Emigrazione / Migration Studies**, Vol. XLI, No. 153, March 2004, ss. 143, 151.

belirlenmektedir.⁶⁴³ Bir ülkede belirli bir anda bulunan yasa dışı göçmen stoklarını belirlemede ise genellikle yasa dışı göçmenlerin yasal göçmenlere oranı çeşitli yöntemler kullanılarak hesaplanmaya çalışılır. Bunun yanında, kaçak çalışma konusunda işyerlerinde yapılan denetimlerden ve yasa dışı göçmenlere yönelik uygulanan af programlarından elde edilen veriler de yasa dışı göçmen stoklarının belirlenmesine ışık tutmaktadır.⁶⁴⁴

Diğer yandan, Şekil 39’da gösterildiği gibi yasa dışı göçmenlerin, tüm göçmenler içerisindeki oranları ülkeden ülkeye değişmektedir.⁶⁴⁵ Ancak, bu kapsamdaki verilerin doğruluğu konusunda birçok araştırmacının şüpheleri vardır. Örneğin, Salt’a göre, bir ülkede yasa dışı durumda yaşayan ve çalışanlarla ilgili verilerin hatalı olma ihtimali çok yüksektir. Bazen resmî rakamları bile yansıtmayan bu veriler, genellikle sınır dışı edilenlere ya da regülerizasyon programları sonuçlarına dayanan polis makamlarının hesaplamalarıdır. Birçok ülkedeki yönetimlerin, yasa dışı durumdaki kişileri bulma, teşhis etme ve sınır dışı etme gibi konularda fazlaca gönüllü olmamaları ve ayrıca ev işlerinde çalışan kadınlar gibi tespit edilmeleri zor olan yasa dışı göçmenlerin bu rakamlara dâhil edilememeleri nedeniyle bu veriler, yasa dışı durumdakilerin toplam sayısının çok altında kalmaktadırlar. Bu nedenle yasa dışı göçmenlere ilişkin rakamlara her zaman

⁶⁴³ Gresh, **a.g.m.**, s. 5.

⁶⁴⁴ Yasa dışı göçmenlerin yasal göçmenlere oranının bulunmasında kullanılan yöntemler şunlardır:

1. “Artık (Residual)” Tahmin Tekniği: Nüfus sayımları ve diğer bazı resmî kayıtlar arasındaki farklılıkların belirlenmesine dayanmaktadır.

2. “Çarpan (Multiplier)” Tahmin Tekniği: Yasa dışı girişler kapsamında kullanılan yöntemdir. Bu yöntemde, bilinmeyen değişkenle (Örneğin, yasa dışı göçmen stokları) ölçülebilen bir değişken (Örneğin, yasal göçmen sayıları) arasında sabit bir ilişkinin bilinmesine ihtiyaç vardır.

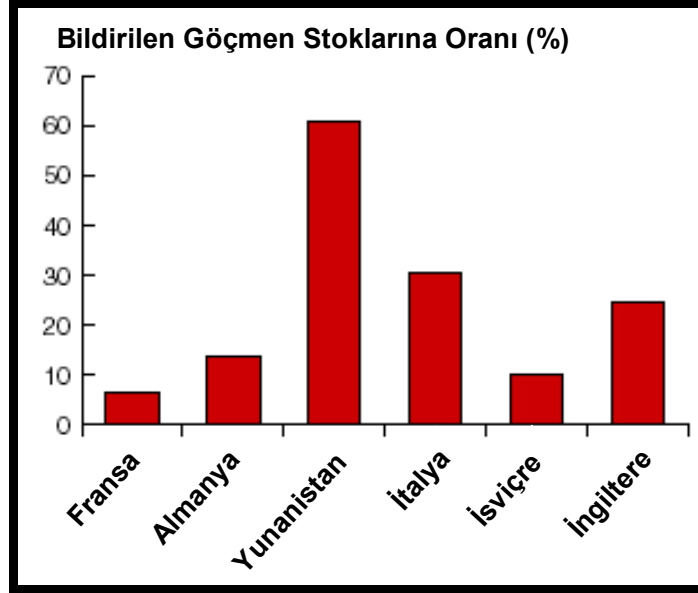
3. “Ölçüm (Survey)” Yöntemi: Çarpan tekniğinin özel bir türüdür. Çarpan bulunurken, konu hakkında uzman kimselerin tahminleri bir araya getirilir (Örneğin, işverenlere kendi işkollarında yaklaşık ne kadar yasa dışı göçmen çalıştığı konusundaki tahminleri sorulur).

4. “Yakalama-Yeniden Yakalama (Capture-Recapture)” Yöntemi: Bu yöntemle ilgili olarak havuzdaki balıklar örneği verilmektedir. Buna göre, bir havuzdan önce 1000 tane balık tutup, bunları işaretleyip salarsınız. Daha sonra, tekrar 1000 adet balık tutarsınız. Eğer bu balıklardan 100 tanesi daha önce işaretlenmiş olanlardan ise tuttuğunuz bu 1000 balık % 10’u temsil ediyor demektir. Dolayısıyla havuzda 10.000 balık vardır. Bu yöntemde, örneğin belli bir bölgeye ilişkin polis kayıtları incelenerek, yine belirli bir zaman diliminde yakalanan yasa dışı göçmenlerin yasal göçmenlerin oranı bulunur. Bu yöntemlerin eleştirisi için bkz. Jandl, **a.g.m.**, Yasa dışı göçmen mevcutlarının belirlenmesi konusunda “Etnosörvey (Ethnosurvey)” adı verilen yeni bir yöntem için bkz. Massey ve Capoferro, **a.g.m.**, ss. 1083-1100.

⁶⁴⁵ World Bank, **a.g.e.**, s. 62.

mesafeli yaklaşılması gerekmektedir. Hatta af programları sonucunda elde edilen veriler bile yasa dışı göçmen mevcutlarını tam olarak yansıtamamaktadır.⁶⁴⁶

ŞEKİL 110: Bazı Avrupa Ülkelerinde Yasa Dışı Göçmenlerin Toplam Göçmenlere Oranı (2003).

Kaynak: World Bank, **a.g.e.**, s. 62.

Sonuç olarak, Jandl'ın da vurguladığı üzere; “daha güvenilir tahminlerin ve yargıların üretilmesine yönelik güçlü tezlere rağmen, birçok Avrupa ülkesinde yasa dışı göç alanında üretilen politikalar, gelişmiş tahmin metotlarından ziyade varsayımlara ve söylentilere dayanmaktadır. Bunun da ötesinde, yasa dışı göç alanındaki tüm aktörler yasa dışı göçe ilişkin verdikleri sayılarda kendi çıkarlarını gözetmektedirler. Bazıları kendi hesaplarını kasten abartmakta, bazıları ise bu sayıları olduğundan az göstermeye çalışmaktadır. Güvenilir bilgilerin olmaması, en iyi hâlde yasa dışı göçe ilişkin politikaların önemsiz olarak gösterilmesine yol açmakta, en kötü hâlde ise sorunu daha ağırlaştıracak yanlış politikaların uygulanmasına sebep olmaktadır”⁶⁴⁷

⁶⁴⁶ Salt, **a.g.m.**, s. 5.

⁶⁴⁷ Jandl, **a.g.m.**, s. 153.

B-Dünyada Yasa Dışı Göçün Boyutları⁶⁴⁸

Yasa dışı göçe ilişkin kesin verilerin eksikliği nedeniyle mevcut trendleri belirleyebilme ve dünyanın değişik bölgelerinde meydana gelen yasa dışı göçün boyutlarını karşılaştırma imkânı azdır. Buna rağmen, uzmanlar arasında uluslararası göçün artışına bağlı olarak küresel düzeydeki yasa dışı göçte de büyük artış olduğu konusunda tam bir konsensüs vardır. Günümüzde yoksul ve zengin bölgeler arasındaki göçlerin önemli bir kısmı yasa dışı mahiyette gerçekleşmektedir.⁶⁴⁹ BM verilerine göre yasa dışı göç, en hızlı büyüyen göç türüdür.⁶⁵⁰

ICMPD, 2004 yılı itibarıyla dünyada sayıları yılda 6-9 milyon arasında değişen göçmenlerin üçte biri ile yarısının yasa dışı göçmen olduğunu belirtmektedir. Bu da yıllık ortalama 2-4.5 milyon göçmene tekabül etmektedir.⁶⁵¹ Mevcutlar açısından bakıldığında ise 2003 yılında dünyada yaklaşık 30-40 milyon arasında yasa dışı göçmen bulunduğu tahmin edilmiştir. Bu rakam, dünyadaki tüm göçmenlerin % 15-40'ına karşılık gelmektedir.⁶⁵² Dünyadaki yasa dışı göçü bölgeler bazında incelemeye geçmeden önce, genel bir fikir vermesi açısından, geçmişte başlıca hedef ülkelerde gerçekleştirilen af programlarının sonuçları Şekil 40 ve 41'de gösterilmiştir.

⁶⁴⁸ Bilindiği üzere, yasa dışı göç hareketlerinin gerçekleştiği coğrafyalarda (kaynak, hedef ve transit ülkeler) insan ticaretine de sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak, konumuzun dışına çıkmamak için burada dünyadaki insan ticaretinin boyutlarına değinilmemiştir. İnsan ticaretinin küresel boyutu hakkında bilgi için bkz. (Der. Frank Laczko, Elzbieta Gozdzak, "Data and Research on Human Trafficking: A Global Survey", Offprint of the Special Issue of **International Migration** Vol. 43 (1/2), 2005, IOM, Geneva, Switzerland, 2005. <http://www.nswp.org/pdf/IOM-GLOBALTRAFFICK.PDF>, (30.12.2007.); Ayrıca bkz. ABD Dışişleri Bakanlığı, "İnsan Ticareti Raporu", Haziran 2007, <http://www.state.gov/g/tip/rls/rpt/101438.htm>, (04.03.2008).

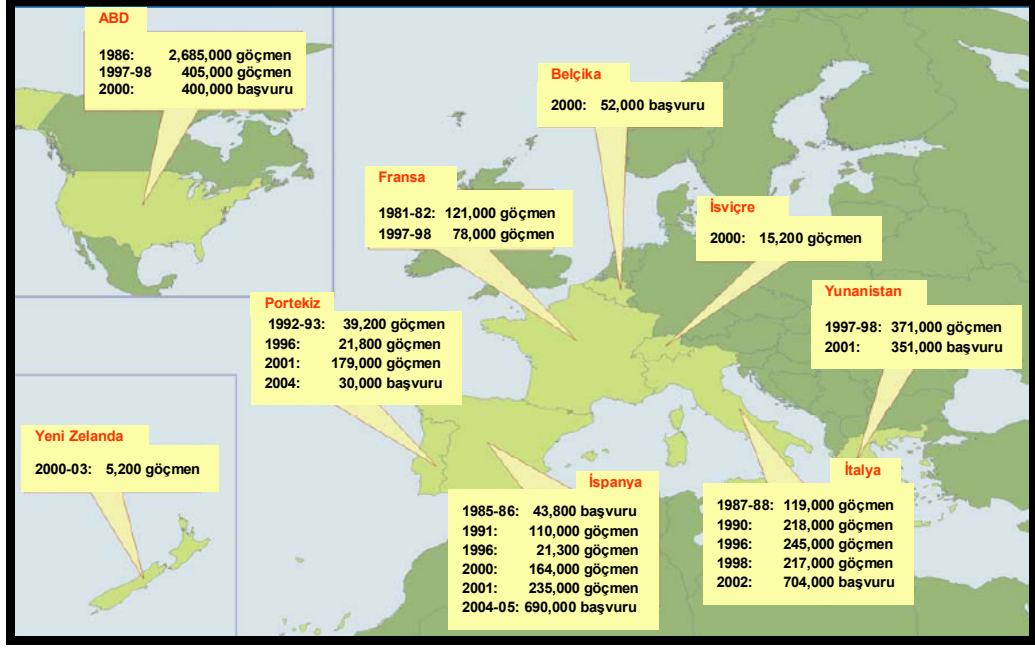
⁶⁴⁹ GCIM, **a.g.e.**, ss. 15, 32.

⁶⁵⁰ Düvell, **a.g.m.** Bununla birlikte Düvell; geçici göçler, kırdan kente göçler ve Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerde eyaletler arasındaki büyük çaplı göçler dikkate alındığında, insan hareketleri içerisinde yasa dışı göçün boyutlarının yine de fazla büyük olmadığını belirtmektedir.

⁶⁵¹ Akt. Koser, **a.g.m.**, s. 9.; GCIM tarafından da aynı rakam verilmektedir. Bkz. GCIM, **a.g.e.**, s. 85.

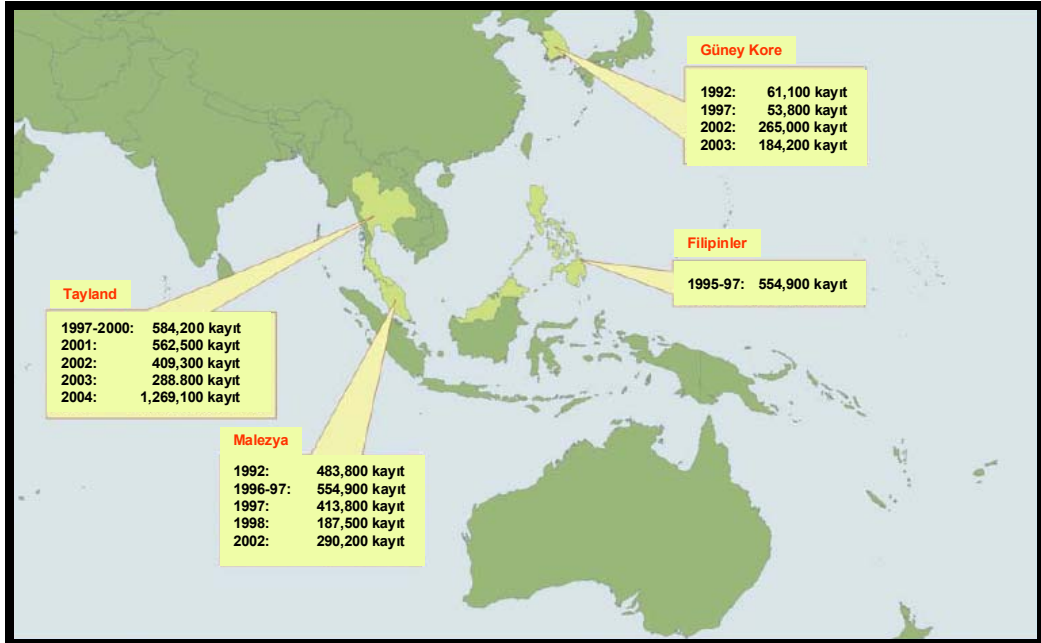
⁶⁵² <http://www.iom.int/jahia/Jahia/pid/254>, (29.02.2008). Düvell'in tahminine göre de dünyada 22-44 milyon arasında yasa dışı göçmen bulunmaktadır. Ancak, Düvell bu oranın, dünyadaki tüm göçmenlerin % 2-15'ine ortalama olarak da % 5'ine tekabül ettiğini belirtmektedir. Franck DÜVELL, "Illegal Immigration In Europe: Dynamics, Causes And Policies", Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford. Sunum için bkz. <http://www.temaasyl.se/Documents/Konferensdokumentation/Irregulj%C3%A4ra%20pappersl%C3%B6sa%20g%C3%B6mder/Franck%20D%C3%BCvells%20Power%20Point-presentation%20Illegal%20Immigration%20in%20Europe%20Dynamics,%20Causes,%20and%20Policies.ppt>, (12.10.2007). Dünyadaki toplam göçmenlerin sayısının 2000 yılında 175 milyon, günümüzde ise 200 milyon dolayında tahmin edildiği düşünüldüğünde (bkz. GCIM, **a.g.e.**, s. 83.), % 15-20 oranının daha isabetli bir tahmin olduğu değerlendirilmektedir.

ŞEKİL 111: Bazı OECD Ülkelerindeki Büyük Çaplı Regülerizasyon Programları.

Kaynak: Omelaniuk, a.g.e., s. 488.

ŞEKİL 112: Asya Kıtasında Yapılan Göçmen Afları.

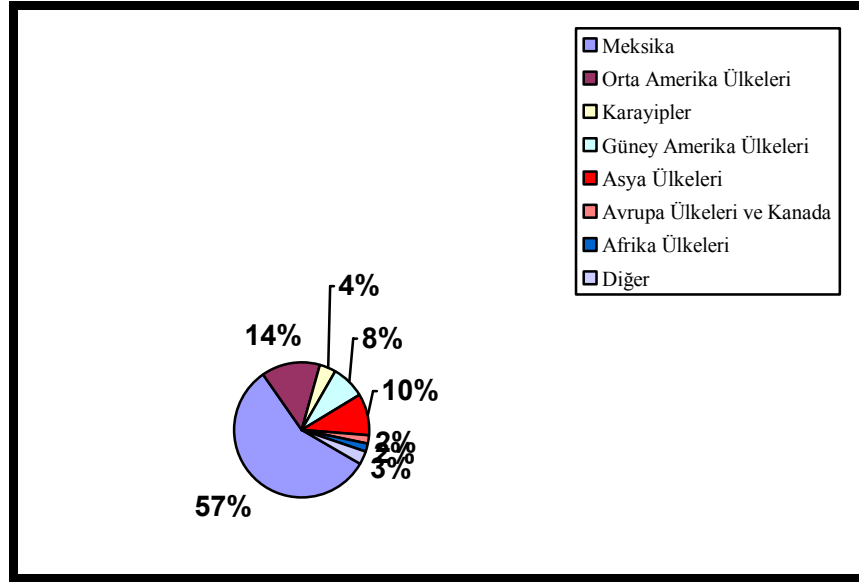

Kaynak: Omelaniuk, a.g.e., s. 488.

1-Amerika Kıtasında Yasa Dışı Göç

Amerika kıtasında, ABD ve Kanada ekonomik güçleri ve coğrafi yakınlıkları nedeniyle, özellikle Meksika, Karayipler ve Orta Amerika'dan gelen göçmenler için bir çekim merkezi durumundadır.⁶⁵³ Geçtiğimiz 40 yıl boyunca, ABD'ye yönelik göçlerde büyük bir yükseliş söz konusudur. Rector; bu göç akımını, 19. ve 20. yüzyıllarda Amerika'yı dönüştüren büyük göç dalgalarından sonraki ikinci "büyük göç" olarak nitelendirmektedir.⁶⁵⁴

ŞEKİL 113: ABD'deki Yasa Dışı Nüfusun Kaynak Ülke ve Bölgelere Göre Dağılımı, 2006.

Kaynak: Passel, **a.g.m.**, s. 24.

2006 yılı Mart ayı itibarıyla, ABD'de yaşayan yasa dışı göçmenlerin sayısının 11,5 milyon olduğu hesaplanmıştır. Bu rakamın 1990'ların ortasında 5 milyon, 2000 yılı Nisan ayında ise 8.4 milyon olduğu dikkate alındığında, ABD'ye yönelik yasa dışı göçün hızlı ve devamlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu rakamlara bakarak, ABD'ye bir yılda giren yasa dışı göçmen sayısının ortalama 800.000 kişi olduğu

⁶⁵³ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 83.

⁶⁵⁴ Robert Rector, "Amnesty and Continued Low-Skill Immigration Will Substantially Raise Welfare Costs and Poverty", **Background**, No. 1936, Published by The Heritage Foundation, Washington, DC, May 16, 2006, s. 2. Bkz. http://www.heritage.org/Research/Immigration/upload/97173_1.pdf, (24.12.2007).

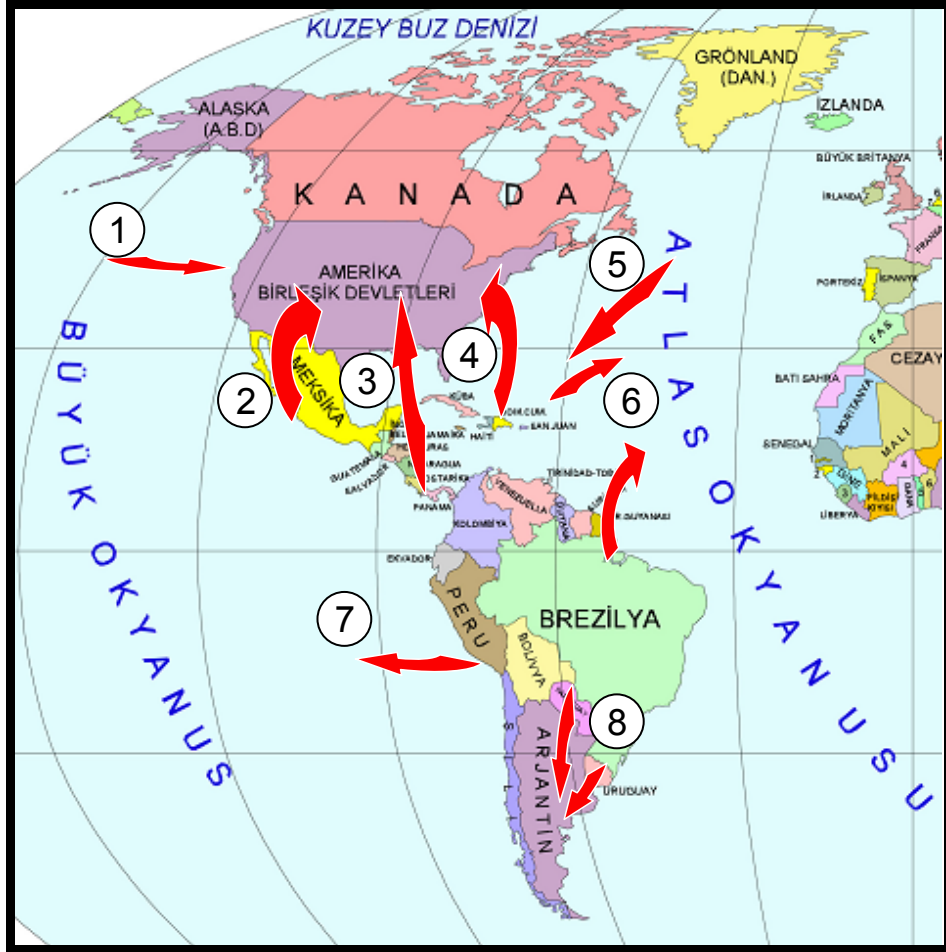
söylenbilir. Mart 2006'da sayıları 37.6 milyon olarak hesaplanan yasa dışı göçmenler, ABD'deki tüm göçmenlerin yaklaşık üçte birini (% 31) teşkil etmektedir. Şekil 42'de gösterildiği gibi ABD'deki yasa dışı göçmenler içerisinde en büyük grubu Meksikalılar oluşturmaktadır. Bu ülkeden gelen yasa dışı göçmenlerin sayısı 6.5 milyondur. Bu rakam, ABD'deki tüm yasa dışı göçmenlerin % 57'sine karşılık gelmektedir. Yıllık olarak, ABD'ye yönelik yasa dışı girişlerin 500.000'ini Meksikalılar gerçekleştirmektedir. Geri kalan yasa dışı göçmenler içerisinde Latin Amerikalılar 3 milyon kişi (% 26) ile ikinci sırada yer almaktadır. Bunların da yaklaşık yarısı Orta Amerika'dan gelenlerdir. ABD'ye Asya kıtasından gelen yasa dışı göçmenlerin sayısıysa 1.2 milyondur. Asyalı yasa dışı göçmenler oran olarak % 10'luk bir kesimi oluşturmaktadır. ABD'ye Avrupa, Kanada, Afrika ve Okyanusya'dan gelen yasa dışı göçmen sayıları çok daha azdır. Ülke bazında ele alındığında Meksikalılar haricinde, toplamda % 5'lik bir kesim oluşturabilen ülke yoktur. El Salvador'dan gelen yasa dışı göçmenler 500.000'i biraz geçen nüfuslarıyla Meksikalılardan sonra ikinci sırayı almaktadır. Son istatistiklere göre, ABD'deki yasa dışı göçmenler içerisinde vatandaşlarının sayıları 200.000'i geçen diğer ülkeler Hindistan, Guatemala, ÇHC ve Honduras'tır.⁶⁵⁵

Amerika kıtasının diğer kısmına, yani Latin Amerika ve Karayipler bölgesine baktığımızda da dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi, gerek bölge içinde ve gerekse bölge dışına gerçekleşen yasa dışı göçlerde artış olduğu gözlemlenmektedir. Kuzey Amerika ve Güney Avrupa'daki belirli hedef ülkelerde bulunan ve çok iyi örgütlenmiş olan Latin Amerika ve Karayipler kökenli göçmen toplulukları bu bölgeden gerçekleşen yasa dışı göçlerin çoğunluğu için "çekici" faktör olmaktadır. Bu göçmen ağları, özellikle yasal kanallarla giriş imkânının kısıtlı olduğu ülkelere girişte önemli rol oynamaktadır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yasa dışı göç hareketleri farklı yönlerde doğru üç şekilde gerçekleşmektedir (Şekil 43). Bunların başında, Latin Amerika ülkelerinden çıkarak bölge dışındaki ABD, Kanada ve Avrupa ülkeleri gibi hedef ülkelere yönelen göçler gelmektedir. İkinci olarak, bölge içinde gerçekleşen yasa dışı göçler (Örneğin, Guatemala'dan Meksika'ya) ve

⁶⁵⁵ Jeffrey Passel, "Unauthorized Migrants in the United States: Estimates, Methods, and Characteristics", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No 57, 05 September 2007, ss. 12-13. Bkz. <http://www.oecd.org/dataoecd/41/25/39264671.pdf>, (21.02.2008).

son olarak, özellikle Karayip ve Orta Amerika ülkeleri üzerinden gelen diğer bölge insanları (son dönemde, büyük çoğunluğu ÇHC'den gelen ve ABD'ye gitmeyi hedefleyen insanlar) sayılabilir. Dolayısıyla yasa dışı göç, Latin Amerika'yı çok yönlü olarak etkilemektedir.⁶⁵⁶

ŞEKİL 114: Amerika Kıtasındaki Başlıca Yasa Dışı Göç Güzergâhları.⁶⁵⁷

1. Asya'dan gelenler 2. Meksika'dan gelenler 3. Orta ve Güney Amerika'dan gelenler 4. Karayiplerden gelenler 5. Kuzey Avrupa üzerinden gelen Asyalılar, 6. Latin Amerika ve Karayiplerden Avrupa'ya gidenler 7. Latin Amerika'dan Japonya'ya gidenler 8. Uruguay, Paraguay ve Boliviya gibi ülkelerden Arjantin'e gelenler.

⁶⁵⁶ Omelaniuk, a.g.e, ss. 96-97.

⁶⁵⁷ Haritalarda tarafımızdan belirtilen güzergâhlar tamamen şematik gösterim maksatlı olup, göçmenlerin geçtiği rotaları bire bir yansıtmamaktadır.

Latin Amerika'dan bölge dışına yapılan göçlerde, coğrafi yakınlığı dolayısıyla ABD ve Kanada başı çekmektedir. Bununla birlikte, Güney Avrupa ülkeleri ve Japonya da önemli miktarda Latin Amerikalı göçmen kitlesi barındırmaktadır. Örneğin, İspanya'da 1991'de yürürlüğe giren af programına başvuranlar arasında Faslılarla birlikte Arjantin, Dominik Cumhuriyeti ve Peru uyruklular başı çekmiştir.⁶⁵⁸ Bunun yanında Brezilya ve Portekiz arasındaki tarihsel bağlar, birçok Brezilyalının Portekiz'e göç etmesine neden olmaktadır. Diğer yandan, Japonya'daki en büyük göçmen kitlesini Brezilya ve Peru'dan gidenler oluşturmaktadırlar.⁶⁵⁹

Karayip ülkelerinde de geçmişten gelen bir göç kültürü vardır. Bölgenin en çok göç veren ülkesi Küba'dır. Günümüzde Küba doğumluların % 10'u ABD'de yaşamaktadır. Karayiplerdeki diğer kaynak ülkelerse Dominik Cumhuriyeti, Jamaika ve Haiti'dir. Haitililer, öncelikle Bahama Adalarına gelmekte ve daha sonra deniz yoluyla ABD'ye ulaşmaya çalışmaktadırlar.⁶⁶⁰

Orta Amerika ülkeleri de son dönemde yasa dışı göçler bakımından hem kaynak ülke hem de güneyden kuzeye doğru gerçekleşen göçlerde transit ülke olarak ön plana çıkmaktadırlar. Geçmişte birçok Orta Amerika ülkesi vatandaşı yasal yollardan ABD ve Kanada'ya göç etmiştir. Onların, özellikle emek piyasasında gösterdikleri başarı Orta Amerika ülkelerinde yaşayan diğer potansiyel göçmenleri de çekmektedir. Ancak bu yeni göçler yasa dışı yollardan gerçekleşmektedir. Orta Amerika'da son dönemde sıkça görülmeye başlayan kuraklıklar, başarısızlıkla sonuçlanan iç göçler ve Mitch Kasırgasının yarattığı hasarlar göç nedenlerinin başında gelmekte ve bölge insanların insan kaçakçıları ve tacirlerinin eline düşmesine neden olmaktadır.⁶⁶¹

⁶⁵⁸ UNDESA, International Migration 2004, s. 46.

⁶⁵⁹ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 93.

⁶⁶⁰ Stalker, **a.g.s.** ; Karayipler bölgesindeki yasa dışı göç ve sığınma hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Elizabeth Thomas-Hope, "Irregular Migration And Asylum Seekers in the Caribbean", <http://62.237.131.23/conference/conference-2002-3/conference%20papers/hope.pdf> (14.12.2007).

⁶⁶¹ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 97.

Latin Amerika'daki yasa dışı göç hareketleri hakkında son olarak, 2002 yılında yaşadığı ekonomik sarsıntıdan sonra yeniden toparlanma sürecine giren Arjantin'in Bolivya, Peru ve Paraguay gibi komşu ülkelerden aldığı göçlerden söz etmek gerekmektedir. Haziran 2004'te Arjantin hükümeti, içe göç politikasında reform yapmayı planladığını; bu kapsamda Arjantin'de yaşayan MERCOSUR bölgesi ülkelerinin vatandaşlarının kayıtlı hâle gelmesini kolaylaştıracağını ve bu sayede yaklaşık 700.000 kişinin kayıt altına alınmasının beklendiğini açıklamıştır.⁶⁶²

Asya Kıtasında Yasa Dışı Göç

Asya kıtası, uluslararası göçler bakımından dünyanın en büyük üç kaynak ülkesine ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkeler ÇHC, Hindistan ve Filipinlerdir. Bu ülkelerin yurtdışında yaşayan vatandaşlarının sayısının sırasıyla 35, 20 ve 7 milyon dolayında olduğu tahmin edilmektedir.⁶⁶³

ŞEKİL 115: Asya'dan Kıta Dışına Yönelen Başlıca Yasa Dışı Göç Güzergâhları.

1. Karayipler ve Kuzey Amerika'ya 2. Kuzey Amerika'ya.

⁶⁶² Omelaniuk, a.g.e., s. 92. ; Stalker, a.g.s.

⁶⁶³ GCIM, a.g.e., s. 84.

Asya kıtasından Avrupa'ya ve ABD'ye önemli miktarda yasa dışı göç hareketi olmaktadır (Şekil 44). Örneğin, son dönemde ABD'ye yönelik olarak özellikle ÇHC'den önemli miktarda yasa dışı göç hareketi meydana gelmektedir. Başta Çinliler olmak üzere Asyalı göçmenlerin ABD'ye gitmekte kullandığı iki güzergâh vardır. Bunların ilki, Tayvan veya bölgede bulunan sömürge durumundaki adalar üzerinden deniz yoluyla ABD'ye uzanan güzergâhtır. Bu yolla her yıl on binlerce Çinli ABD'ye geçmektedir.⁶⁶⁴ Ancak Uluslararası Polis Teşkilatı (International Criminal Police Organization-Interpol); ABD'nin Batı sahillerine yönelen bu güzergâhın kullanımında son dönemde önemli bir düşüş olduğunu belirtmektedir. Bunun yerine, göçmen kaçakçılığı şebekelerinin ABD'ye giriş için gün geçtikçe artan bir oranda Orta ve Güney Amerika ülkelerini kullanmaya başladıkları, bu bölgeye genellikle havayoluyla getirilen göçmenleri Meksikalı kaçakçılık şebekelerinin yardımı ile Kuzey Amerika'ya soktukları ifade edilmektedir.⁶⁶⁵

Kuzey Amerika hedefli bir diğer güzergâhta ise, Karayiplere hava veya deniz yoluyla ulaştırılan kaçak göçmenler buradan ABD'ye sokulmaktadır. 2001 yılında Karayipler bölgesi üzerinden ABD'ye geçmeye çalışan Çinli göçmenlerin sayısının 200.000 dolayında olduğu hesaplanmaktadır. Özellikle Doğu Karayiplerdeki adalara getirilen Çinliler, daha sonra ya deniz yoluyla ABD'ye götürülmekte ya da yukarıda belirtildiği gibi Meksika sınırından ABD'ye sokulmak üzere Meksika veya Orta Amerika ülkelerine götürülmektedir.⁶⁶⁶

Asya ülkelerinden Avrupa'ya yönelen yasa dışı göçlerde kullanılan birçok güzergâh bulunmaktadır. Bunların en başında; Asya'daki Bangladeş, Hindistan, Sri Lanka, Afganistan, Pakistan, ÇHC vb. kaynak ülkelerden çıkan ve Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden yani Hazar Denizinin kuzeyinden geçerek RF'ye ulaşan ve daha sonra Ukrayna veya Belarus üzerinden Slovakya, Çek Cumhuriyeti ya da Polonya

⁶⁶⁴ Önal ve diğerleri, s. 16.

⁶⁶⁵ Interpol, "People Smuggling", <http://www.interpol.int/Public/THB/default.asp>, (03.03.2008).

⁶⁶⁶ Thomas-Hope, **a.g.m.**, s. 5.

kanalıyla AB'ye varan rota gelmektedir. Bu rota, AB'den de öte ABD ve Kanada'ya kadar uzanabilmektedir.⁶⁶⁷

Rusya, Ukrayna ve/veya Belarus'u takip eden ve "kaçakçılık koridoru" olarak adlandırılan bu rotadan Rusya'da ayrılan ve "Baltık rotası" olarak bilinen bir kol da Baltık ülkeleri üzerinden Polonya ve Almanya'ya ya da İskandinav ülkelerine ulaşmaktadır.⁶⁶⁸

Asya'dan gelen ve Rusya'ya ulaşan bir diğer güzergâh ise kaynak ülkelerden sonra İran'ı ve Azerbaycan ve Gürcistan gibi Kafkas ülkelerini, yani Hazar Denizinin güneyini kat etmekte ve Rusya'ya ulaştıktan sonra yukarıdaki rota ile birleşmektedir.⁶⁶⁹

Görüldüğü üzere eski SSCB coğrafyası ya da günümüzdeki BDT ülkeleri, Asya'da ve hatta Afrika'dan gelen (Afrika'dan gelen yasa dışı göçmenler genellikle İran üzerinden yukarıda belirttiğimiz ikinci rotaya katılmaktadırlar) ve AB ülkelerine gitmeyi hedefleyen yasa dışı göçmenler için önemli bir transit rotası olarak ön plana çıkmaktadır. Bazı tahminlere göre Afganistan, ÇHC, Angola, Pakistan, Hindistan, Sri Lanka, Türkiye, Etiyopya ve diğer ülkelerden Rusya ve Ukrayna'ya gelen ve AB'nin sıkı korunan sınırlarını geçmeye çalışan yasa dışı transit göçmenlerin sayısı 300.000'in üzerindedir.

Bu transit göçmenler, RF'de aylarca ve hatta yıllarca kalarak, bir sonraki göçleri için kaçakçılara ödeyecekleri ücretleri kazanmak veya sahte vize ve seyahat belgeleri temin etmek gibi maksatlarla, genellikle ekonominin kayıt dışı sektörlerinde çalışmakta ya da çeşitli yasa dışı işlere karışmaktadırlar.⁶⁷⁰

⁶⁶⁷ <http://www.interpol.int/Public/THB/default.asp>, (03.03.2008); Önal ve diğerleri, s. 21.

⁶⁶⁸ Yva Alexandrova, "Management of Irregular Transit Migration", Presentation at the ICMPD Workshop on Management of Irregular Transit Migration in the MARRI Region, Sarajevo, 29-30 June 2006. <http://marri-rc.org/documents/events/Sarajevo%20Presentation%20-%20ICMPD.pdf>, (12.02.2008).

⁶⁶⁹ Önal ve diğerleri, Göç, s. 21.

⁶⁷⁰ Irina Ivakhnyuk, "Migration in the CIS Region: Common Problems and Mutual Benefit", International Symposium on International Migration and Development, UNDESA, Turin, Italy, 28-30 June 2006, ss. 3-4. http://www.un.org/esa/population/migration/turin/Symposium_Turin_files/P10_SYMP_Ivakhniouk.pdf, (02.03.2008).

Asya kıtasından Avrupa'ya geçişte kullanılan en önemli yasa dışı göç güzergâhlarından biri de ülkemiz üzerinden geçmektedir. Kaynak ülkelerden başlayan ve İran üzerinden Türkiye'ye bağlanan bu rota, Trakya sınırimızdan karayoluyla Yunanistan ve Bulgaristan'a veya Ege Denizi'nden Yunanistan'a bağlanmaktadır.⁶⁷¹

ŞEKİL 116: Asya'da Kıta İçi Yasa Dışı Göç Güzergâhları.⁶⁷²

⁶⁷¹ Önal ve diğerleri, s. 21.

⁶⁷² Haritadaki güzergâhlar şematik gösterimdir. Bire bir göçmenlerin geçtiği rotaları belirtmez.

Ülkemizle yakın ilişkisi olan bir başka güzergâh ise Doğu Akdeniz rotası olarak adlandırılan ve Asya'daki kaynak ülkelerden başlayarak İran, Irak ve Suriye'yi geçen ve deniz yoluyla Kıbrıs'a ulaşan güzergâhtır. Kıbrıs'a ulaşan yasa dışı göçmenler yollarına devam ettikleri takdirde ya Türkiye'ye ulaşarak yukarıda belirtilen güzergâha bağlanmakta ya da denizyoluyla Yunanistan veya İtalya'ya geçmektedirler. Bu rotaya Afrika boynuzu üzerinden gelen Afrikalı yasa dışı göçmenler de bağlanmaktadır.⁶⁷³ Son yıllarda Asya'dan, özellikle Sri Lanka ve Bangladeş'ten gelen yasa dışı göçmenlerin sıklıkla kullandığı bir başka güzergâh ise deniz yoluyla Süveyş Kanalı üzerinden geçerek Avrupa'ya ulaşan güzergâhtır. Bu rota yukarıda belirtilen Doğu Akdeniz rotaları ile birleşmektedir.⁶⁷⁴

Yasa dışı göç sadece ABD ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerle sınırlı bir olgu değildir. Benzer şekilde, Asya kaynaklı yasa dışı göçler sadece ABD ve Avrupa'ya doğru yönelmemekte; Asya'daki gelişmiş (Japonya, Güney Kore) ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak da büyük çapta yasa dışı göç hareketleri meydana gelmektedir (Şekil 45). Örneğin bazı tahminlere göre sadece Hindistan'daki yasa dışı göçmenlerin sayısı 20 milyonu bulmaktadır.⁶⁷⁵ Yüksek miktardaki yasa dışı göçler, Asya kıtası içerisindeki göç hareketlerinin belirleyici özelliği durumundadır. Bölge içindeki toplam göç akımlarının % 30-40'ı yasa dışı yollarla gerçekleşmektedir.⁶⁷⁶

Uzmanlar, hedef ülkelerin birçoğundaki otoritelerin, yasa dışı göçmenlerin varlığından haberdar olmalarına rağmen toleranslı yaklaşıklarını belirtmektedirler. Örneğin Japon yetkililer, vize süresini aşarak kalmaya devam eden kişileri belirleyebilmektedir. Bu kişilerin sayısınının 2001 yılı itibarıyla 224.000 olduğu hesaplanmaktadır. Benzer şekilde Güney Kore'de de 2001 yılı verilerine göre vize süresini aşanların sayısı 255.000'dir. Asya kıtası içerisinde yasa dışı statüdeki göçmenlerin en geniş kesimini Hindistan'daki Nepal ve Bangladeş uyruklular,

⁶⁷³ http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/MTM/New-Map-MTM_Poster-Landscape_EN_v1.pdf, (04.03.2008) Önal ve diğerleri, s. 21.

⁶⁷⁴ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 56.

⁶⁷⁵ GCIM, **a.g.e.**, ss. 32-33.

⁶⁷⁶ <http://www.iom-seasia.org>, (11.03.2008).

Pakistan ve İran'daki Afganlar, Malezya'daki Endonezyalı ve Filipinliler ile Tayland'daki Myanmar'lılar oluşturmaktadır.⁶⁷⁷

Asya'daki yasa dışı göçmen akımlarının kaynaklandığı en önemli ülkelerden birisi ÇHC'dir. Dünyanın en kalabalık ülkesi olan ÇHC'den ABD, Kanada, Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Avrupa ülkelerine önemli oranda göçmen gitmektedir. Bu ülkede 1980'lerde başlatılan ekonomik reform hareketleri ve yapılan özelleştirmeler, tarım ve sanayi sektöründe yoğun işten çıkarmalara yol açmıştır. Bu gelişmelerin 1990'lı yıllarda yarattığı göçler sonucunda 80 milyon iç göçmen ve 25-30 milyona varan kaçak göçmen kitlesi oluştuğu tahmin edilmektedir.⁶⁷⁸ Günümüzde, Çinli yasa dışı göçmenlere neredeyse dünyanın her yerinde rastlanmaktadır. ÇHC kaynaklı başlıca yasa dışı göç güzergâhları şunlardır:

- ÇHC, Rusya (Moskova hava yolu transit) Balkanlar, (Karayolu) Avrupa ülkeleri,

- ÇHC, Kuzey Rusya,

- ÇHC, Güney Kore,

- ÇHC, Güney Kore, Tayvan, Malezya, Singapur, Endonezya, Avustralya,

- ÇHC, (Deniz yolu) Japonya,

- ÇHC, (Deniz yolu) ABD/Kanada.⁶⁷⁹

6 Haziran 1993'te "Golden Venture" adlı eski bir yük gemisinin 286 Çinli göçmenle birlikte New York sahillerinde karaya oturması ve bu kazada 10 Çinli'nin ölmesi, sadece 1998-99 döneminde Avustralya sahillerine ulaşan ve 926 yasa dışı göçmen taşıyan 42 teknedeki göçmenlerin yarıya yakınının Çinli olması ve en az bir teknenin iz bırakmadan batması, son olarak da Haziran 2000'de İngiltere'nin Dover limanında bir konteynır içinde 58 Çinli göçmenin boğulmuş olarak bulunması gibi

⁶⁷⁷ UNDESA, *Illegal Migration 2004*, s. 55.

⁶⁷⁸ Önal ve diğerleri, ss. 15-16.; Çin'in de yer aldığı Kuzeydoğu Asya ülkelerindeki göç hareketleri konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Maurice D. Van Arsdol Jr., Glenn De Guarin, Stephen Lam, "Migration Patterns in Northeast Asia: An Update", **Monterey Institute of International Studies**, 2002, ss. 16-40, <http://gsti.miiis.edu/CEAS-PUB/200203VanArsdol.pdf>, (11.08.2007).

⁶⁷⁹ Önal ve diğerleri, s. 20.

olaylar dünya kamuoyunun ÇHC kaynaklı yasa dışı göç olgusuna odaklanmasına neden olmuştur.

Bu kazalar, bir yandan ÇHC kaynaklı yasa dışı göçün genellikle Çinli insan kaçakçılığı şebekeleri organizesinde küresel ölçekte gerçekleştiğini ortaya koyarken, diğer yandan gelişmiş ülkelerin kamuoyunda, dünyanın en kalabalık ülkesi olan ÇHC'den kaynaklanan büyük yasa dışı göç dalgalarının yarattığı tehditle yüz yüze oldukları gibi yanıltıcı bir izlenim oluşturmuştur.⁶⁸⁰

Bu algılama sonucunda “kabus” olarak nitelenen Çinli göçmenlere karşı alınacak önlemler, yasa dışı göçle mücadele amaçlı uluslararası çalışmalarda özel gündemle ele alınmaya başlamıştır.⁶⁸¹ Ancak Skeldon, bu algılamanın bir “mit” olduğunu; ABD, Avrupa ve Avustralya gibi Çinlilerce tercih edilen hedef bölgeler incelendiğinde, Çinli göçmenlerin tüm göçmenler arasındaki oranlarının düşük olduğunu belirtmektedir.⁶⁸² Benzer şekilde Laczko da Avrupa’da yakalanan ve af programlarından yararlanan Çinli yasa dışı göçmenlerin diğer ülkelere gelen yasa dışı göçmenlere göre düşük düzeyde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Laczko, Avrupa’ya ÇHC’den gelen yasa dışı göçmenlerin değil, yasal göçmenlerin sayısındaki artışın daha önemli olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁸³

ÇHC’den, kaçakçılara büyük paralar ödenerek ABD, Avrupa ve Avustralya’ya gerçekleştirilen göçlerden başka, komşu ülkelere de önemli miktarda yasa dışı göç hareketi görülmektedir. Bu ülkelerin başında RF, Güney Kore ve Japonya gelmektedir.⁶⁸⁴ Örneğin, 2006 yılı sonunda Güney Kore’de 186,894 Çinli yasa dışı göçmen olduğu hesaplanmıştır.⁶⁸⁵

⁶⁸⁰ Ronald Skeldon, **Myths and Realities of Chinese Irregular Migration**, IOM Migration Research Series, No. 1, IOM Publications, Geneva, Switzerland, 2000, s. 5. Bkz. http://www.diversiteit.be/NR/rdonlyres/07141E60-E480-40BD-A4CE-0EC715D299DC/0/mrs_2000.pdf, (Tarihi: 12.02.2008). İngiltere’nin Dover limanında meydana gelen kazanın ayrıntıları için bkz. “Dover victims fought for air”, **BBC News**, 23 June 2000 <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/803143.stm>, (24.08.2007).

⁶⁸¹ Önal ve diğerleri, s. 16.

⁶⁸² Skeldon, **a.g.e.**, s. 14.

⁶⁸³ Avrupa’daki Çinli yasal ve yasa dışı göçmenlere ilişkin istatistikler için bkz. Frank Laczko, “Europe Attracts More Migrants from China”, IOM, 1 June 2003.; <http://www.migrationinformation.org/feature/print.cfm?ID=144>, (08.02.2008).

⁶⁸⁴ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 111.

⁶⁸⁵ Stalker, **a.g.s.**

Diğer yandan ÇHC, komşu ülkelerden gelen yasa dışı göçmenler için hedef ülke durumundadır. Bu göçmenler genellikle Kuzey Kore ve Vietnam'dan gelmektedir. ÇHC ayrıca, Güney Kore'ye geçmek isteyen Kuzey Koreliler için transit ülke özelliği de sergilemektedir. ÇHC polisi 2002 yılında 4,623 ve 2003'te 6,907 yasa dışı sınır geçişi olayı tespit etmiştir. 2003 yılında ayrıca, 774 insan kaçakçısı yakalanmıştır.⁶⁸⁶

Kuzeydoğu Asya'da öne çıkan hedef ülkeler Güney Kore ve Japonya'dır. Geçtiğimiz yıllarda Güney Kore'deki yabancı iş gücünde, özellikle de kayıt dışı sektörlerdeki faaliyetlerde büyük bir artış meydana gelmiştir. 2002 yılı sonu itibarıyla kayıt dışı çalışan göçmenler toplam yabancı iş gücünün % 79.8'ini oluşturmaktaydı. Ancak, yeni hazırlanan Yabancı İşçi İstihdam Kanunu'nun 2003 yılında yürürlüğe girmesi ve bununla beraber uygulanan regülerizasyon programına kayıt yaptırmaya hak kazanamayanlara getirilen kısıtlamalar nedeniyle 2003 yılı sonunda yasa dışı göçmenlerin yabancı iş gücü içerisindeki oranı % 35.5'e düşürülmüştür.⁶⁸⁷ Japonya'da ise Nisan 2001'de 252.000 dolayında yasa dışı göçmen bulunduğu hesaplanmıştır.⁶⁸⁸

Bunun yanında, 2001 yılı verilerine göre Tayvan'da yaklaşık 330.000 yabancı işçi bulunmaktaydı. Tayvanlı yetkililer, kaçak çalışanların sayısını azaltabilmek için son dönemde bir dizi önlem almışlardır. Bu önlemlerden biri de kamunun yaptırdığı büyük inşaat ve imalat projelerinde yabancı işçi çalıştırılmasını kısıtlamaktır. Bu uygulama sonucunda, tahminen 10.400 yasal yabancı işçi ülkeden ayrılmıştır. 2003 yılında 302.000'e düşen yabancı işçilerin 111.000'ini Taylandlılar, 80.000'ini Endonezyalılar, 72.000'ini Filipinliler ve 40.000'ini Vietnamlılar oluşturmaktaydı.⁶⁸⁹

Asya'da yasa dışı göç olgusunun önemli boyutlara ulaştığı bir başka ülke ise RF'dir. SSCB'nin dağılmasından sonra insan kaçakçılığı ve ticareti konusunda uzun bir dönem kaynak ülke özelliği gösteren RF son dönemde, transit ve zaman zaman da hedef ülke olarak ön plana çıkmaktadır.

⁶⁸⁶ Omelaniuk, **a.g.e.**, ss. 111, 128.

⁶⁸⁷ Omelaniuk, **a.g.e.**, ss. 110-111.

⁶⁸⁸ Van Arsdol, Guarin ve Lam, **a.g.m.** s. 23.

⁶⁸⁹ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 111.

RF İçişleri Bakanlığı, Eylül 2003 itibarıyla bu ülkede 5 milyon dolayında statüsü belli olmayan yabancı yaşadığını, bunlardan 1.5 milyonunun ise açık bir şekilde yasa dışı statüde olduğunu belirtmektedir.⁶⁹⁰ ILO verilerine göre de RF'teki kayıt dışı iş gücü piyasasında 3,5-5 milyon arasında göçmen çalışmaktadır. Genellikle BDT ve Güney Asya ülkelerinden gelen bu göçmenler çoğunlukla endüstri, inşaat ve tarım sektörlerinde çalışmaktadırlar.⁶⁹¹

Büyük bir kısmı Asya'da yer alan BDT ülkelerindeki yasa dışı göç olgusuna bakıldığında, bu bölgede 5-15 milyon arasında yasa dışı göçmen bulunduğu hesaplanmaktadır. Bunların büyük bir bölümü Rusya'dadır. Ayrıca, Kazakistan'da sayıları 1 milyona ulaşan mevsimlik işçilerin büyük çoğunluğu da yasa dışı statüde çalışmaktadır. Kazakistan'daki mevsimlik işçiler Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan gibi komşu ülkelerden gelmektedir.⁶⁹²

Neredeyse tüm ülkelerin uzun kara sınırlarına ve birden fazla komşu ülkeye sahip oldukları Güney Asya'da kontrolü zor olan sınırlardan yasa dışı geçişler oldukça fazladır. Bu geçişler içinde, Nepal ve Bangladeş'ten Hindistan'a yönelik olarak hasat mevsiminde yapılan sezonluk göç hareketleri öne çıkmaktadır. Bu bölgede yaşayanların diğer taraftakilerle hem akrabalık bağları hem de iş ilişkileri bulunduğundan, ülkeler arasındaki "sınır" kavramı oldukça belirsizdir. Bölgedeki yoksulluk ve işsizlik, yasa dışı göç hareketlerinin en temel sebeplerini oluştururken; sınır kontrollerinin yetersizliği, bazı bölgelerde iş gücü göçüne karşı kısıtlayıcı politikalar benimsenmesi ve bunun yarattığı iş gücü talebi ile sınır komşusu ülkeler arasında zaman zaman yaşanan siyasi gerilimler göç baskısını artıran diğer sebeplerdir. Ayrıca, Bangladeş ve Nepal gibi ülkelerde vasıfsız kadınların göç hareketlerinin kısıtlanması diğer bir yasa dışı göç nedenidir. Öte yandan Hindistan ve Pakistan, Ortadoğu ve Avrupa'ya gitmek amacıyla Nepal, Bangladeş gibi ülkelerden gelen göçmenler için transit ülke konumundadırlar.⁶⁹³ Aşağıda da incelendiği üzere, Güney Asya'daki Hindistan, Bangladeş, Pakistan ve Sri Lanka gibi ülkelerden Basra Körfezindeki petrol ihracatçısı ülkelere önemli miktarda göç hareketi olmaktadır.

⁶⁹⁰ UNDESA, International Migration 2004, s. 47.

⁶⁹¹ GCIM, **a.g.e.**, s. 36.

⁶⁹² Ivakhnyuk, **a.g.m.** s. 3.

⁶⁹³ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 111.

Güneydoğu Asya'da ise yasa dışı göç açısından öne çıkan hedef ülkeler Malezya ve Tayland'dır. Bu ülkelerin, 3 milyona yakın yasa dışı göçmene ev sahipliği yaptığı tahmin edilmektedir.⁶⁹⁴

Endonezya, Tayland gibi ülkelerden gelen ve çoğunluğu yasa dışı durumda olan işçiler Malezya'nın tarım sektöründeki iş gücü açığını kapatmaktadır. Malezya hükümetinin 2004 yılı verilerine göre, tarımda çalışan ve sayıları 102.555 olarak hesaplanan yabancı işçilerin sadece 65,329'u gerekli belgelere sahipti. Bazı farklı tahminlere göre ise Malezya'daki yasa dışı göçmenlerin sayısı 1 milyon dolayındadır.⁶⁹⁵

Yasa dışı göçmenlere kaynaklık eden Tayland, bir yandan da kendisine yönelik yasa dışı göç hareketleriyle mücadele etmektedir. Tayland'ın gelişen ekonomisi genellikle komşularından gelen göçmenler için bir çekim merkezi konumundadır. Tayland'da Myanmar, Kamboçya ve Laos'tan gelen yaklaşık 2 milyon yasa dışı göçmen olduğu hesaplanmaktadır.⁶⁹⁶

Güneydoğu Asya'daki en önemli kaynak ülkeler ise Filipinler, Endonezya ve Vietnam'dır. Dünyanın en büyük iş gücü ihracatçılarından biri olan Filipinler'de nüfusun % 10'una yakın bir kısmını oluşturan 8 milyondan fazla insan yurtdışında geçici veya kalıcı biçimde çalışmaktadır. Ayda 3.000 Filipinli dışarıda çalışmak için ülkesini terk etmektedir. Filipinli göçmenler, kıta dışında ABD gibi ülkelerin yanı sıra, Singapur, Hong Kong başta olmak üzere kıta içerisindeki birçok ülkeye de göç etmektedirler.⁶⁹⁷ Filipinler'de, yurtdışında çalışacak işçilere iş bulmak ve onları korumak için Devlet tarafından alınan önlemler sonucunda yasa dışı yollarla göç edenlerin sayısında önemli bir azalma meydana gelmiştir.⁶⁹⁸

Yasa dışı göçler bakımından Güneydoğu Asya'nın başta gelen kaynak ülkelerinden biri de Endonezya'dır. Meksika ve ABD arasındaki göç trafiğinden sonra, dünyada ikinci büyük ve uzun süreli yasa dışı göçmen akımının Endonezya ve Malezya arasında meydana geldiği belirtilmektedir. Geçmiş sömürgecilik dönemi

⁶⁹⁴ <http://www.iom-seasia.org>, (11.03.2008).

⁶⁹⁵ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 110.

⁶⁹⁶ <http://www.iom-seasia.org>, (11.03.2008).

⁶⁹⁷ Stalker, **a.g.s.**

⁶⁹⁸ Bu kapsamda ayrıntılı bilgi için bkz. Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 243.

öncesine kadar dayanan bu akım, son yirmi yılda çok önemli bir düzeye ulaşmıştır. Endonezyalı yetkililerin tahminlerine göre, 2005 yılı Ağustos ayı itibarıyla yurtdışında yasa dışı durumda bulunan Endonezya vatandaşlarının sayısı 1 milyonun üzerindedir. Bunların 400.000'i Malezya'da, 400.000'i Suudi Arabistan'da (üç aylık hac vizelerinin sürelerini aşarak kalmaya devam edenler), 20.000'i Güney Kore'de ve 8.000'i Japonya'da bulunmaktadır. 2006 yılı sonunda Malezya İçişleri Bakanı, ülkesinde bulunan 600.000 yasa dışı göçmenin çoğunluğunun Endonezyalı olduğunu açıklamıştır. Bunun yanında, Malezya'da 1993 yılında yapılan göçmen affında 500.000, 1996 yılındaki afta ise 300.000 dolayında Endonezyalı göçmen yasal statüye kavuşmuştur.⁶⁹⁹ Diğer taraftan, bölgedeki önemli kaynak ülkelerden biri olan Vietnam da kendi vatandaşlarının yasa dışı göçlerini azaltabilmek için son dönemde bazı önlemleri devreye sokmuştur. Bu amaçla, yasa dışı göçün kontrol altına alınmasına yardımcı olabilecek işçi acentelerine yönelik bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bunun yanında, iş gücü ile ilgili mevzuat gözden geçirilerek yurtdışında çalışanların sözleşmelerini düzenlemek, yurtdışına çıkışlara yönelik kontrolleri artırmak ve hâlen yurtdışında çalışanların geri dönüşlerini sağlayabilmek için kredi vermek gibi önlemler gündeme getirilmiştir.⁷⁰⁰

Asya kıtası içerisinde son olarak ele alacağımız bölge, coğrafi konumu nedeniyle göç açısından büyük bir önem taşıyan Ortadoğu'dur.⁷⁰¹ Yasa dışı göç olgusu, Ortadoğu'nun hemen hemen her yerinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Neredeyse tüm Ortadoğu ülkeleri kaynak, transit veya hedef ülke olarak yasa dışı göçle karşı karşıyadırlar (Şekil 46). Seyrek de olsa bazı ülkelerde hem yasa dışı göçe hem de insan ticaretine geniş çaplı olarak rastlanmaktadır. Bölgedeki göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti olayları uluslararası medyada sıklıkla yer almaktadır. Bu olaylar, yerel medyada da yer almakta ve özellikle insan kaçakçılığı şebekeleri

⁶⁹⁹ Graeme Hugo, "Indonesia's Labor Looks Abroad", April 2007; bkz. <http://www.migrationinformation.org/Profiles/print.cfm?ID=594>, (12.03.2007).

⁷⁰⁰ Omelaniuk, a.g.e., s. 111.

⁷⁰¹ Ortadoğu bölgesinin sınırları konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Ancak, konumuz itibarıyla Asya kıtasını incelediğimiz ve Türkiye'yi de aşağıda ayrı bir başlık altında ele alacağımız için burada Ortadoğu olarak ele aldığımız bölge batıda Kızıldeniz, kuzeyde Akdeniz, Doğu'da Basra Körfezi ve İran, güneyde ise Hint okyanusu ile çevrili olan ve Maşrak ülkeleri olarak bilinen Mısır, Ürdün, Filistin, Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen gibi Arap ülkeleri ile İsrail ve Körfez İş Birliği Konseyi Ülkeleri (Gulf Cooperation Council States-GCC/Bundan sonra Körfez Ülkeleri olarak anılacaktır.) Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri kastedilmektedir.

aracılığıyla yasa dışı göçe kalkışan Arap işçilerin akıbetlerine ilişkin haberlere değinilmektedir.⁷⁰²

TABLO 75: Körfez Ülkelerindeki Yabancıların Miktarı ve Toplam Nüfus İçerisindeki Oranları (2001-2002).

ÜLKE	Yabancı Sayıları	Oran (%)
BAE	2.488.000	80
Katar	420.000	80
Kuveyt	1.475.000	65
Bahreyn	280.000	40
Suudi Arabistan	7.000.000	30
Umman	630.000	26
TOPLAM	12.500.000	38.5

Kaynak: Baldwin-Edwards, **a.g.m.**, s. 6.

Ortadoğu bölgesinde göçmen kaçakçılığı konusunda başlıca hedef ülkeler ise Körfez ülkeleri ile İsrail'dir. Körfez ülkelerindeki yabancı işçilerin sayısı olağanüstü yüksektir (Tablo 29). Toplamda 12,5 milyonu bulan yabancılar, bölgenin toplam nüfusunun yaklaşık % 40'ını oluşturmaktadırlar. Ülkeler bazında ele alındığındaysa, göçmenlerin toplam nüfus içerisindeki oranları % 26'dan % 80'e kadar değişmektedir. Örneğin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar'da bu oran % 80'dir. Yabancıların, iş gücü içerisindeki oranları ise daha da çarpıcı boyuttadır. BAE ve Katar'da % 90'lara, Bahreyn ve Suudi Arabistan'da % 60'lara ulaşmaktadır. Bu rakamlar yasa dışı göçmenleri içermemekle birlikte, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerde yapılan sınır dışı işlemlerinin yoğunluğuna bakılarak, yasa dışı işçilerin sayısının oldukça fazla olduğu söylenebilir.

Körfez ülkelerindeki göçmen topluluklarının geldikleri ülkelere (milliyetlerine) ilişkin bilgilerse çok yetersizdir. Tablo 30'da gösterilen son döneme ait veriler, çoğunlukla gayri resmî ve tahmini verilerdir. Tabloda net olarak görüldüğü üzere, 2002 yılı itibarıyla Körfez ülkelerindeki göçmenlerin içinde en büyük grubu 3.2 milyon nüfuslarıyla Hintliler oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla Pakistanlı, Mısırlı ve Yemenli göçmenler gelmektedir.

⁷⁰² Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 55.

TABLO 76: Körfez Ülkelerinde Yabancı Göçmenlerin Geldikleri Ülkelere Göre Sayıları (x1000) (2002 yılı İtibarıyla Tahmini). (Not: Toplam satırındaki farklılık, yalnızca göçmen gönderen ana ülkelerin gösterilmesinden kaynaklanmaktadır.)

Kaynak Ülkeler	Bahreyn	Kuveyt	Umman	Katar	Suudi Arabistan	BAE	Toplam
Hindistan	100	295	300	100	1.400	1.000	3.200
Pakistan	50	100	70	70	1.000	450	1.740
Mısır		275	15	35	1.000	130	1.455
Yemen					1.000	35	1.035
Bangladeş		160	110		450	100	820
Sri Lanka		160		35	350	160	705
Filipinler		60		50	500	120	730
Ürdün / Filistin		50		50	270	110	480
Suriye		95			170		265
İran	45	80		20		40	145
Endonezya					250		250
Sudan					250		250
Kuveyt					120		120
Türkiye					100		100
TOPLAM	280	1.475	630	420	7.000	2.488	

Kaynak: Baldwin-Edwards, **a.g.m.**, s. 7.

Körfez ülkelerinde, 7.5 milyon Asyalı göçmenin yanında bölge dışından gelen 3.5 milyon Arap göçmen yaşamaktadır. Bunların bölgedeki yabancı nüfus içerisindeki oranı % 28'dir. Ancak, Arap göçmen sayıları ülkeler bazında önemli farklılıklar göstermektedir. Suudi Arabistan ve Kuveyt, sırasıyla % 37 ve % 34'lük oranlarla en çok Arap göçmen barındıran ülkelerdir. Bu ülkelerdeki Arap göçmenlerin çoğunluğunu Mısır'dan gelenler oluşturmaktadır. Katar'da, sırasıyla Ürdün, Filistin ve Mısır'dan gelen Araplar tüm göçmenlerin % 20'sini oluştururken, BAE'de sırasıyla Mısır, Ürdün ve Filistin'den gelenler % 11'lik bir kesimi meydana getirmektedirler. Umman ve Bahreyn'deki Arap göçmenlerin sayısı ise dikkate alınmayacak kadar azdır.

Körfez ülkelerine yönelik göçler kapsamında, dikkat çeken bir diğer husus da kadın göçmenlerin sayısındaki artıştır. Sri Lanka, Filipinler ve Bangladeş'ten

hizmetçi olarak gelen kadınların yanında, eski SSCB ülkelerinden fuhuş sektöründe çalıştırılmak üzere getirilen kadınların sayısı da oldukça yüksektir.⁷⁰³

İsrail’de 2003 yılına kadar, toplam iş gücünün % 13’ünü oluşturan 200.000 yasa dışı göçmen işçi ve bunlara ilave olarak 111.000 yasal göçmen işçi bulunmaktaydı. Bu göçmen işçilerin milliyetlerini ya da cinsiyetlerini gösteren rakamlara dayalı herhangi bir veri mevcut olmamakla birlikte, yasal işçilerin üç sektörde yoğunlaştıkları bilinmekteydi. Buna göre Taylandlılar tarım sektöründe, Filipinliler ev hizmetçiliği, çocuk, yaşlı ve hasta bakıcılığı alanlarında ve Rumenler, Bulgarlar, Çinliler ve diğerleri inşaat sektöründe yoğunlaşmışlardı. Yasa dışı işçiler de ekonominin birçok sektöründe yer almalarına rağmen, çoğunlukla ev hizmetlerinde, çocuk bakımında ve restoranlarda çalışmaktaydılar. Bu göçmenlerin geldikleri ülkeler Batı Afrika’dan, Güney Amerika ve Doğu Avrupa’ya kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktaydı.⁷⁰⁴

Yıllarca süren hoşgörü dönemini müteakip İsrail hükümeti, 2003 yılında, kayıt dışı göçmen işçilerin zorla sınır dışı edilmesini de içeren sert politikalar izlemeye başlamıştır. 2001 yılında sadece 1.900, 2002’de ise 5.000 kayıt dışı göçmen işçi sınır dışı edilmişken; bu sayı 2003 yılında bir anda 21.000’e yükselmiş, 2004 yılında da 15.700 kişi sınır dışı edilmiştir. Bu uygulamayla beraber birçok kayıt dışı göçmen de gönüllü olarak İsrail’i terk etmiştir. Sonuçta, İsrail’deki kayıt dışı göçmen işçi sayısında ciddi bir azalma meydana gelmiştir.⁷⁰⁵

Ortadoğu’da bölge dışına veya bölge içine yönelen insan kaçakçılığı ve insan ticareti faaliyetlerine özellikle dört Arap ülkesinin vatandaşlarını konu olduğu görülmektedir. Bunlar, Lübnan ve Türkiye üzerinden Avrupa veya Avustralya’ya

⁷⁰³ Martin Baldwin-Edwards, “Migration in the Middle East and Mediterranean”, A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the GCIM, Mediterranean Migration Observatory University Research Institute for Urban Environment and Human Resources, Panteion University, Athens, Greece, September 2005, ss. 6-7. <http://www.gcim.org/attachements/RS5.pdf>, (12.10.2007).

⁷⁰⁴ Baldwin-Edwards, **a.g.m.**, s. 12.

⁷⁰⁵ Zeev Rosenhek, “Israel: The Political and Social Dimension of Migration”, **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, der. Philippe Fargues, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, ss. 77-78. Bkz. <http://www.carim.org>, (10.08.2007).

yakalanan Iraklı ve Filistinli yasa dışı göçmenlerin miktarı dikkate alındığında, bölgede en çok yasa dışı göç üreten ülkeler oldukları değerlendirilmektedir.

2003 yılından bu yana önemli bir artış gözlenen Irak kaynaklı göç hareketlerinde, 2006 yılında da kayda değer bir yükseliş görülmüştür. Iraklıların büyük çoğunluğu Ürdün ve Suriye gibi komşu ülkelere kaçmaktadır. Ancak Avrupa, ABD ve Avustralya gibi ülkelere gidenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Irak'tan yasal yollarla göç etmenin neredeyse imkânsız olması nedeniyle, Iraklıları yasa dışı göçlerini organize eden göçmen kaçakçılığı şebekeleri bu işten önemli miktarda kâr elde etmektedirler.⁷⁰⁷

Filistin'de 2000 yılında başlayan ikinci "intifada" sonrasında gittikçe zorlaşan çalışma ve yaşam koşullarının dışarıya göç eğilimlerini artırdığı bir gerçektir. 2000 yılı sonlarından bu yana Batı Şeria'dan 100.000 dolayında Filistinlinin Ürdün'e ve Batı ülkelerine gitmek üzere ayrıldığı tahmin edilmektedir. Bu rakam, İsrail işgali altında geçen 1967 ve 1993 yılları arasındaki yıllık göç oranları (Batı Şeria'da yılda 5.000-15.000, Gazze Şeridinde ise yılda arasında değişmiştir) dikkate alındığında oldukça yüksek bir rakamdır.

Günümüzde Filistin diasporasının 4-5 milyon arasında değiştiği hesaplanmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu komşu ülkelerde yerleşmiş olmakla beraber, Körfez ülkeleri, ABD, Kanada, Latin Amerika ve Avrupa'ya yerleşen birçok Filistinli de vardır. 2001 yılında Ramallah'taki Filistin Diaspora ve Mülteci Merkezi, yurtdışında 4 milyon 233 bin Filistinlinin yaşadığını açıklamıştır. Bu rakam Filistin'in toplam nüfusunun yarısına yakındır. Filistin diasporasının Filistin ile kuvvetli bağları bulunduğu bilinmektedir.⁷⁰⁸

Ürdün'de, 1991 yılındaki Birinci Körfez Krizi sonucunda Körfez ülkelerinden dönen 300.000 dolayındaki işçi (Ürdün nüfusunun % 10'una karşılık gelmektedir) nedeniyle işsizlik oranı % 25'e ulaşarak zirve yapmıştır. Bu gelişme sonucunda, başta vasıflı iş gücü olmak üzere dışarıya yönelik önemli bir göç hareketi meydana gelmiştir.

⁷⁰⁷ <http://www.interpol.int/Public/THB/default.asp>, (03.03.2008).

⁷⁰⁸ Sari Hanafi, "Palestine: The Political and Social Dimension of Migration", der. Fargues, **a.g.e.**, s. 210.

Vasıflı iş gücü ihraç eden Ürdün, aynı zamanda özellikle Mısır ve Suriye gibi diğer Maşrik ülkelerinden vasıfsız göçmen almaktadır. 2002 yılında bu ülkede çalışan yasal yabancı işçilerin sayısı 127.000 iken yasa dışı çalışanların sayısının 275.000 olduğu tahmin edilmekteydi.

Ayrıca Ürdün, sayıları tam olarak bilinmeyen fakat fazla yüksek olmayan Hindistan, Pakistan ve Bangladeş gibi Güney Asya ülkelerinden gelen yasal göçmenlerle, ev işlerinde çalışan ve Sri Lanka, Filipinler ve Malezya'dan gelen kadın göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır.⁷⁰⁹

Bölgede yasa dışı göç açısından en çok önem taşıyan ülke ise Mısır'dır. Mısır; hedef, transit ve kaynak ülke özelliklerini bir arada sergilemektedir. Mısır, 1990'lardan itibaren Afrika boynuzundaki Sudan, Etiyopya, Eritre ve Somali gibi ülkelerdeki savaşlar sonucu ortaya çıkan mülteci akımları nedeniyle yasal ve yasa dışı olarak çeşitli göç hareketlerinin hedefi durumuna gelmiştir.⁷¹⁰

Son yıllarda Mısır'ı, İsrail gibi komşularına geçmek için kullanan yasa dışı göçmenlerin sayısında da önemli bir artış vardır. Mısır ayrıca, İsrail'e Sina çölü üzerinden geçmek isteyen Çinli göçmenler ve Doğu Avrupalı kadınlar için de transit ülke görevi görmektedir. Kasım 2002'de Mısır hükümeti, turizm sektöründeki birçok Mısır vatandaşını, yabancıları İsrail'e kaçırmak ve millî güvenliği tehdit etmek suçlamasıyla tutuklamıştır.

Diğer yandan, bazı Mısır vatandaşlarının Irak ve Libya uyruklularla birlikte oluşturdukları kaçakçılık şebekeleriyle, başta Afrikalılar olmak üzere yasa dışı göçmen gruplarının Libya üzerinden Avrupa'ya geçmelerini sağladıkları bilinmektedir.⁷¹¹

Bu güzergâh üzerinden birçok Mısırlı yasa dışı göçmen de Avrupa'ya gitmektedir. Libya sahilleri, Afrika Boynuzundan gelenlerle, Mısır vatandaşları birleştikleri bir bölgedir. Libya ile Mısır arasındaki sınırın açık olması (*Mısırlılar Libya'ya sadece kimlik kartları ile seyahat edebilmektedirler*) ve yeterli ulaşım

⁷⁰⁹ Baldwin-Edwards, **a.g.m.**, s. 10.; Ürdün'deki göç hareketleri hakkında ayrıca bkz. Fathi Arouri, "Jordan: The Demographic and Economic Dimension of Migration", der. Fargues, **a.g.e.**, ss. 91-96.

⁷¹⁰ Howaida Roman, "Egypt: The Political and Social Dimension of Migration", der. Fargues, **a.g.e.**, s. 50.

⁷¹¹ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 56.

olanaklarının bulunması Libya'yı potansiyel göçmenler için çekici bir güzergâh haline getirmektedir. Kahire ve Tripoli arasında günlük olarak işleyen otobüsler, köylerinden minibüslerle toplanan Mısırlı göçmenleri Libya'ya götürmektedirler.

Mısırlılar ayrıca, Akdeniz üzerinden Sicilya, Kıbrıs ve Yunanistan sahillerine ulaşan direkt rotaları da kullanmaktadırlar. Buna ilave olarak Mısırlı sığınmacıların Türkiye ve / veya Yunanistan'a deniz yoluyla gittikleri daha sonra ise karayoluyla Almanya'ya geçtikleri bilinmektedir.⁷¹² Son yıllarda birçok Mısır vatandaşı, küçük ve denize dayanıksız teknelerle Akdeniz'i geçmeye çalışırken ölmüştür. İtalya, Mısır'dan gelen yasa dışı göçmenler için en yakın hedef ülkelerden biridir.⁷¹³

Mısır gibi Lübnan da çok boyutlu yasa dışı göç hareketlerine sahne olmaktadır. Ülkede yaşanan siyasi karışıklıklar nedeniyle göç ve sığınma hareketlerine kaynaklık eden Lübnan, aynı zamanda hedef ve transit ülke özelliği de sergilemektedir. 3.6 milyon dolayında nüfusa sahip olan Lübnan, sayıları 200.000 ile 1 milyon arasında değiştiği hesaplanan Suriyeli, 100.000 Sri Lankalı, 30.000 Etiyopyalı, 30.000 Mısırlı, 20.000 Filipinli ve 11.000 Hintli göçmen barındırmaktadır. Bunların neredeyse tamamı yasa dışı göçmenlerdir.⁷¹⁴ Öte yandan Lübnan özellikle Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya sahillerine geçmek için kullanılan transit bir ülkedir.⁷¹⁵

Ortadoğu'da yasa dışı göç bakımından hem kaynak hem transit hem de hedef ülke niteliği taşıyan bir başka ülke ise Yemen'dir. 2000'li yılların başı itibarıyla, 1,2 milyon Yemenlinin yurtdışında yaşadığı hesaplanmaktaydı. Bunların 800.000'inin Suudi Arabistan'da geri kalanlarının ise diğer Körfez ülkeleri, Afrika, ABD ve İngiltere'de yaşadıkları belirtilmekteydi. Ancak, son dönemde, bu ülkeden ABD gibi ülkelere yasal yollarla göç edenlerin sayısının çok düşük olması, Yemenlilerin yasa dışı göçe yöneldiklerinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.⁷¹⁶

⁷¹² International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), The East Africa Migration Routes Report, Prepared by the ICMPD, Vienna, Austria, September 2007, ss. 25-26.

Bkz. http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/Irregular_Migration/East_Africa_Migration_Routes_Report.pdf, (12.03.2008).

⁷¹³ Roman, **a.g.m.**, s. 56.

⁷¹⁴ Baldwin-Edwards, **a.g.m.**, s. 11.

⁷¹⁵ Omelaniuk, **a.g.e.**, s. 56.

⁷¹⁶ Baldwin-Edwards, **a.g.m.**, s. 11.

Öte yandan, Mısır gibi Yemen de Afrika boynuzunda cereyan eden savaşlardan kaynaklanan mültecilere kısıtlı koruma olanaklarına rağmen ev sahipliği yapmaktadır. Ancak Yemen, kontrolü oldukça zor olan devasa sahilleri ve Afrika ülkeleri ile Körfez ülkeleri arasında köprü oluşturması nedeniyle daha ziyade transit ülke olarak ön plana çıkmaktadır.⁷¹⁷

Aden Körfezini geçerek Somali'den Yemen'e ulaşan rota, Somali'nin Bossaso limanına gelen Etiyopyalı ve Somalili göçmenler tarafından Yemen'e geçmek için kullanılmaktadır. Bunun yanında; Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden İtalya ve Malta'ya ulaşan rotanın uygulamaya konan önlemler nedeniyle çekiciliğini kaybetmeye başlaması ve onun yerine, Arap Yarımadası ile Doğu Afrika'yı birbirinden ayıran Kızıldeniz'in Hint Okyanusu tarafından girişinde Bab el Mandeb Boğazı'nın göçmenlerce daha sık kullanılmaya başlaması nedeniyle Yemen'in transit konumunu daha da belirginleştirmektedir. Bu rota, hem Doğu Afrika rotalarına bağlanmak isteyen Asyalı göçmenlerce Afrika'ya geçmek için hem de ters yönde Körfez ülkelerine gitmek isteyen Afrikalı göçmenlerce kullanılmaktadır.⁷¹⁸

Ortadoğu bölgesinde son olarak değineceğimiz ülke, Türkiye'nin komşusu olması nedeniyle ayrı bir önem taşıyan Suriye'dir. Suriye daha çok iş gücü ihraç eden bir ülke olarak bilinmektedir. Başta Lübnan ve Körfez ülkeleri olmak üzere komşu ülkelerde yaklaşık 600.000 Suriyeli işçinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Irak'a komşu olan Suriye'de, hükümetin ve BMMYK'nin tahminlerine göre hâlen 500 bin ila 1 milyon Iraklı sığınmacının bulunduğu hesaplanmaktadır.⁷¹⁹ Bununla birlikte Suriye, özellikle Türkiye'ye ve Lübnan'a geçmek isteyen göçmenler için transit ülke özelliği göstermektedir. Örneğin, Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmek isteyen Somalililer Suriye'ye havayoluyla geldikten sonra ülkemize geçiş yapmaktadırlar.⁷²⁰

⁷¹⁷ ICMPD, **a.g.e.**, s. 10-11.

⁷¹⁸ ICMPD, **a.g.e.**, ss. 26-27.

⁷¹⁹ Soumaya Sadeldine, "Syria: The Demographic and Economic Dimension of Migration", der. Fargues, **a.g.e.**, ss. 230-233.

⁷²⁰ ICMPD, **a.g.e.**, s. 22.

3-Okyanusya (Avustralya) Kıtasında Yasa Dışı Göç

Afrika kıtasına geçmeden önce, coğrafi konumu ve göç ilişkileri bakımından Asya kıtası ile yakın bağları olan Okyanusya kıtasındaki yasa dışı göçün durumuna kısaca değinmek gerekmektedir. Kıtanın en önemli ülkesi, geleneksel olarak göç alan ülke durumundaki Avustralya'dır. Avustralya'daki tüm göçmenlerin yaklaşık üçte birini Çin, Filipinler ve Hindistan gibi büyük kaynak ülkelerden gelen Asyalılar oluşturmaktadır.⁷²¹

Avustralya, yasa dışı göç kapsamında Ortadoğu, Okyanusya alt kıtası, Güneydoğu Asya ve diğer kaynak ülkelerden başlayan insan kaçakçılığı rotalarının hedefi durumundadır. Avustralya yetkililerine göre, yasa dışı göçmenleri Avustralya'ya getiren tekneler Endonezya, Kamboçya, Sri Lanka, ÇHC ve Vietnam'dan yola çıkmaktadır. Bölgedeki en önemli yükleme limanları ise Bangkok, Singapur, Cakarta ve Kuala Lumpur'dur.

Avustralya'nın aldığı önlemler sayesinde, bu ülkeye yönelik insan kaçakçılığı faaliyetlerinde büyük bir azalma meydana gelmiştir. 2001 yılının sonlarından itibaren deniz yoluyla gelen yasa dışı göçmen sayılarına bakıldığında, Avustralya'nın bu sorunu neredeyse bitirdiğini söyleyebiliriz. 2001-2002 döneminde Avustralya sahillerine 1212 yasa dışı göçmen taşıyan 6 tekne ulaşmışken, 2002-2003'te bu sayı sıfıra inmiştir. 2003-2004 periyodunda ise 53 yasa dışı göçmeni taşıyan 1 tekne tespit edilmiş ve ayrıca kıyıda açıkta 29 yasa dışı göçmen bulunmuş, 2004-2005 döneminde Avustralya'ya ulaşabilen tekne sayısı yine sıfıra inmiştir.

Zaten bir ada ülkesi olan Avustralya'ya havayolu ile gerçekleştirilen yasa dışı göçün boyutlarını tespit edebilmek oldukça zordur. Ancak, Avustralya'daki havaalanlarına ulaştıktan sonra geri çevrilenlerin sayısına bakıldığında, bu kapsamdaki mücadelede de önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Geri çevrilenlerin sayısı 2002-2003 döneminde 937, 2003-2004'te 1241, 2004-2005'te 1595 ve 2005-2006'da 1451'dir.⁷²²

⁷²¹ Omelaniuk, a.g.e., s. 103.

⁷²² Australian Government, Department of Immigration and Citizenship, "Fact Sheet 73-People Smuggling", <http://www.immi.gov.au/media/fact-sheets/73smuggling.htm>, (27.03.2008).

4-Afrika Kıtasında Yasa Dışı Göç

De Haas; ülkelerindeki savaşlardan ve yoksulluktan kurtulmaya çalışan ve sayıları gittikçe artan çaresiz Afrikalıların yasa dışı yollardan Avrupa'ya girmeye çalıştığını; en azından, medyadaki popüler söylemlerden böyle bir izlenim ortaya çıktığını belirtmektedir. 2005 yılı sonbaharında, Fas'ın Akdeniz sahillerinde yer almalarına rağmen İspanya'ya bağlı olan Ceuta ve Melilla'yı çevreleyen yüksek sınır çitlerine tırmanmaya çalışan ya da küçük balıkçı tekneleriyle Akdeniz'i geçmeye çabalayan Afrikalı göçmenlerin dramatik hâlleri ve 2006 yazında Kanarya Adalarına ulaşan Afrikalı göçmenlerin sayısındaki artış bu algılamayı daha da güçlendirmiştir.⁷²³

BM Uyuşturucu ve Organize Suçlar Ofisi (UN Office on Drugs and Crime-UNODC) tarafından bu kapsamda hazırlanan raporda da Avrupa'nın Afrika'dan gelen geniş çaplı yasa dışı göçler hareketleri ile yüz yüze kalmasının şaşırtıcı bir durum olmadığı; zira, UNDP verilerine göre dünyanın en gelişmiş 20 ülkesinden 15'i Avrupa'da yer almaktayken, dünyanın en fakir 20 ülkesinin tamamının Afrika'da yer aldığı ve bunların da yarıdan fazlasını Avrupa'ya oldukça yakın olan Batı Afrika ülkelerinin oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Afrikalıları için Avrupa'ya yasal yollardan girip çalışmak her geçen gün daha da zorlaştığından, her yıl on binlerce Afrikalı genç sınırları yasa dışı yollarla aşmaya çalışmaktadır. Son dönemde yapılan bir çalışmada “bu göç olgusunun, önümüzdeki dönemde tarihin gördüğü en büyük göç olaylarından birine dönüşebileceği” hususuna dikkat çekmektedir. Bu gizli faaliyetlerin, organize suç unsurları tarafından kâr amacıyla suistimal edilmesinin süreci daha hızlandırabileceği düşünülmektedir. Son yıllarda, Asyalı göçmenlerin bile Afrika'daki organize suç örgütleri tarafından Avrupa'ya götürülmesi bu düşünceyi güçlendirmektedir.⁷²⁴

Rakamlara bakıldığında da, Afrika'dan Avrupa'ya yönelen yasa dışı göçlerde son dönemde büyük bir artış olduğu görülmektedir. 1990'ların başında İtalya ve

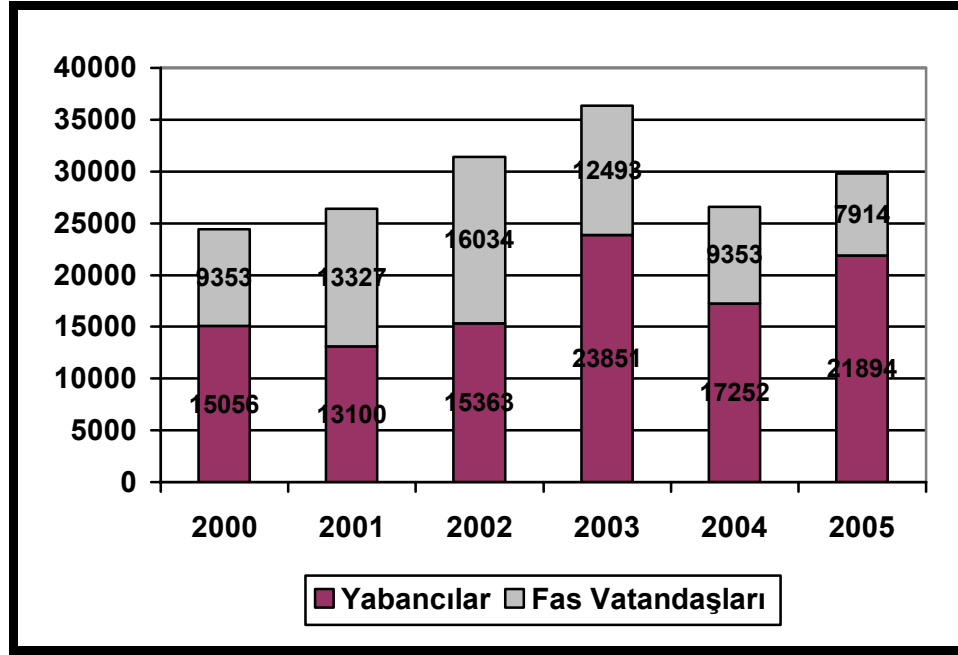
⁷²³ Hein de Haas, “Irregular migration from Africa to Europe: Questioning the transit hypothesis”, (Draft paper), August 2007, s. 1.

www.iss.nl/index.php/content/download/8507/82412/file/Panel1_deHaas.pdf, (01.02.2008).

⁷²⁴ UNODC, **Organized Crime and Irregular Migration from Africa to Europe**, July 2006, s. 1. Bkz. http://www.unodc.org/pdf/research/Migration_Africa.pdf, (10.10.2007).

İspanya'nın Kuzey Afrika ülkelerine vize zorunluluğu koymasından sonra, Akdeniz'in yasa dışı yollardan geçilmesi süreklilik arz eden bir olgu hâline gelmiştir. 2000 yılından itibaren de Sahra-altı Afrikalıların Kuzey Afrikalılara katılmaya başladıkları ve günümüzde ise onları geçerek yasa dışı göçmenler içerisinde en büyük grubu oluşturdukları gözlenmektedir.⁷²⁵ 1991 yılında Avrupa'daki yasa dışı göçmenlerin sayısı en yüksek tahminlere göre bile 2 milyonun altındayken, bu sayı 1998 yılında 3 milyona çıkmıştır. Bunların yarısından fazlası Fransa, İtalya ve İspanya'da yaşamaktadır. Bu durum, söz konusu Avrupa ülkeleri'nin Kuzey Afrika (Mağrip) ülkeleri, Sahra-altı Afrika ve hatta Asya'dan gelen yasa dışı göçmenler için bir giriş kapısı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.⁷²⁶ Son dönemde, Akdeniz'in iki yakasında yakalanan yasa dışı göçmen sayılarına bakarak, bu göç akımının günümüzde ulaştığı boyutu daha iyi anlayabiliriz.

ŞEKİL 118: 2000-2005 Yılları Arasında Fas'ta Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları.

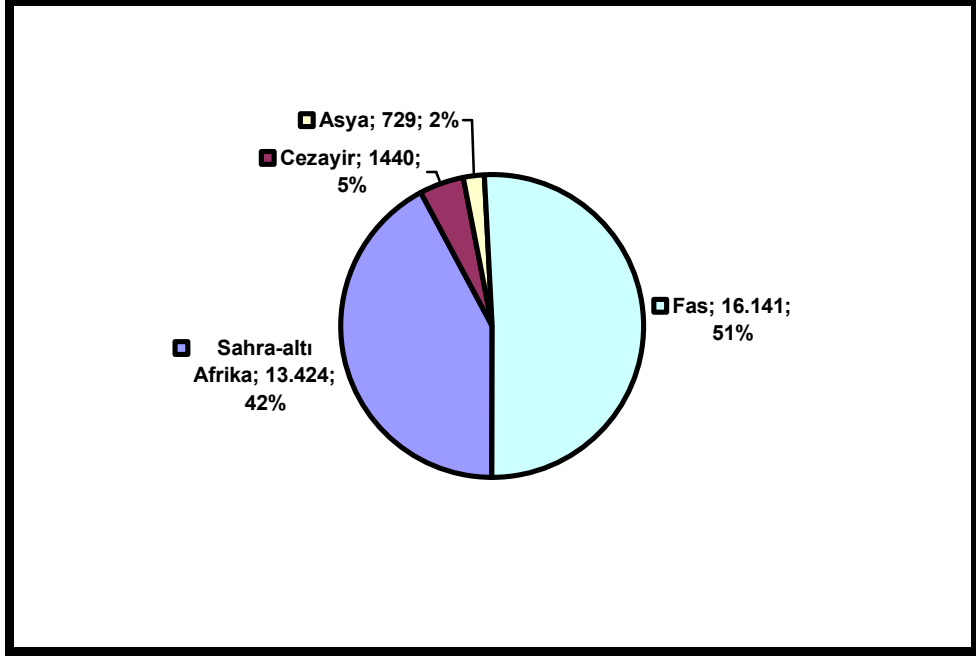

Kaynak: UNODC, a.g.e., s. 3.

⁷²⁵ De Haas, a.g.m., s. 21.

⁷²⁶ Omelaniuk, a.g.e., s. 78.

ŞEKİL 119: 2002 Yılında Fas'ta Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Kaynak Bölgelere Göre Dağılımı.

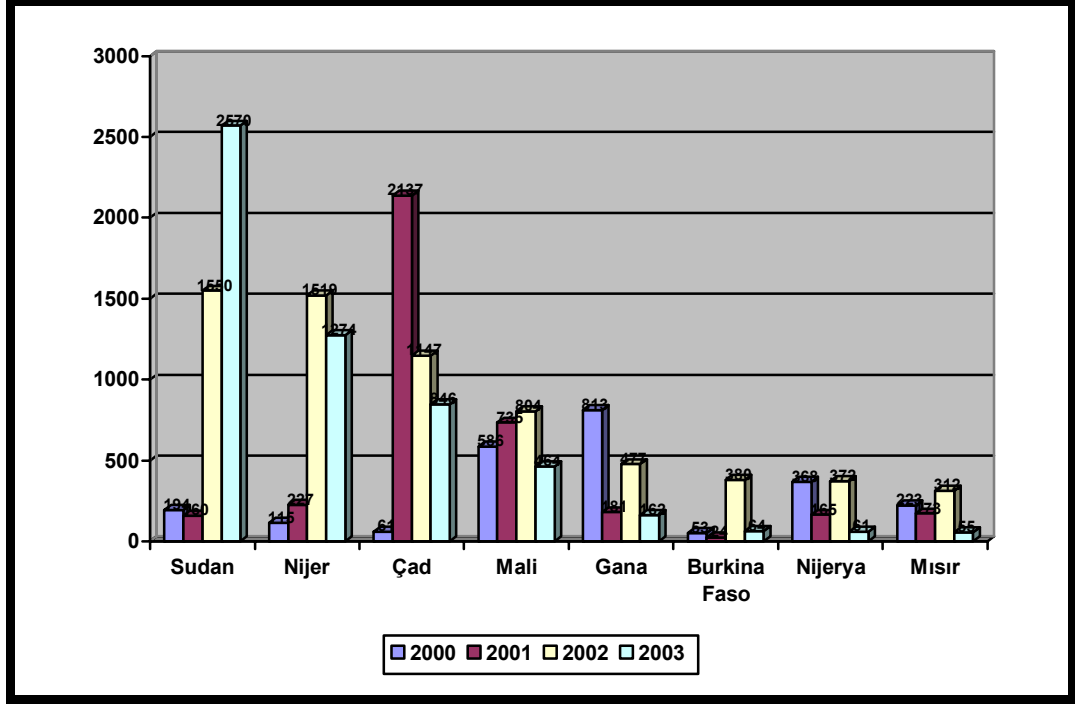

Kaynak: UNODC, **a.g.e.**, s. 3.

2005 yılında, Fas'ta yakalanan yasa dışı göçmenlerin sayısı 30.000'in biraz altındadır (Şekil 47). Bu rakam 2003 yılında 36.000 civarındaydı. Yakalananlar arasındaki yabancıların oranı ise 2002 yılından bu yana gittikçe artmaktadır. 2002 yılında yakalananlar arasında Faslıların sayısı yarından biraz fazlaydı (Şekil 48).

Yine 2005 yılında Libya makamları, İtalya'ya gitmeye çalışan 40.000 dolayında yasa dışı göçmeni durdurduklarını bildirmişlerdir. Bu sayı 2003'te 43.000, 2004'te ise 54.000 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan Libya hükümeti, 2000-2003 yılları arasındaki dönemde yakalanan yasa dışı göçmenlerden bazılarının Libya'ya yerleşmelerine izin vermiştir. Sayıları yıllık bazda 3000 ila 7000 kişi arasında değişim gösteren bu göçmenlerin çoğunlukla Sudan, Nijer, Çad, Mali ve Gana gibi ülkelerden geldikleri görülmektedir. Bununla beraber, göçmenlerin geldikleri ülkelere göre dağılımı Şekil 49'da gösterildiği gibi yıldan yıla büyük değişiklik arz etmektedir.

ŞEKİL 120: Libya Makamlarınca 2000-2003 Döneminde Yakalanarak Yerleştirilen Yasa Dışı Göçmenler (Seçilmiş Ülkeler).

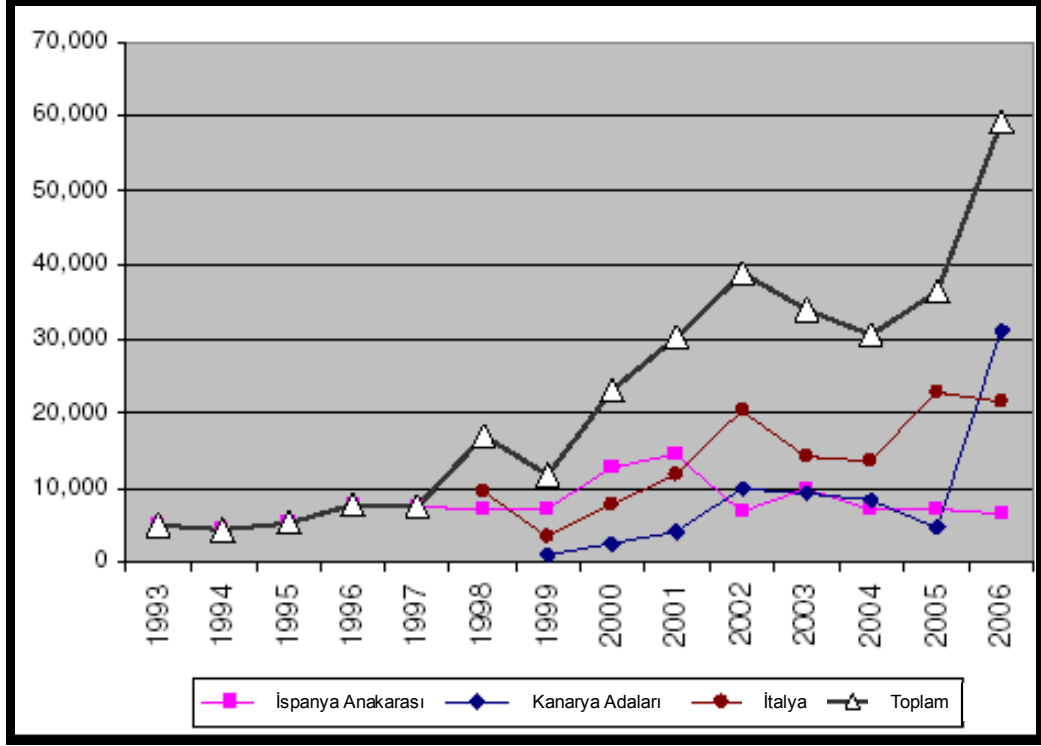

Kaynak: UNODC, a.g.e., s. 3.

Cezayir'e ait mevcut veriler de bu ülkede 2005 yılında 3000'den fazla yasa dışı göçmenin yakalandığını ortaya koymaktadır. Yasa dışı göçmenlerin geldikleri ülkelere göre dağılımını gösteren bir inceleme mevcut olmamakla beraber, bu ülkede Eylül 2005'te yakalanan 500 yasa dışı göçmenin yarısından fazlasını Nijer ve Mali'den gelenler oluşturmaktaydı.

Bu rakamlara göre, 2005 yılında Cezayir, Libya ve Fas'ta yakalanan yas dışı göçmen sayısı 73.000 civarındadır. Tunuslu yetkililer de 1998-2003 yılları arasındaki dönemde yasa dışı sınır geçişi yaparken yakaladıkları kişilerin sayısının yılda ortalama 8.000 dolayında olduğunu ve bunların % 70'inin yabancı uyruklulardan oluştuğunu bildirmişlerdir. Tunus'ta yakalanan yasa dışı göçmenlerin bugün de aynı sayıda olduğu kabul edilirse, Mağrip ülkelerinde yılda 80.000 dolayında yasa dışı göçmenlerin yakalandığı söylenebilir.

ŞEKİL 121: 1993-2006 Yılları Arasında Güney Avrupa’da Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler.

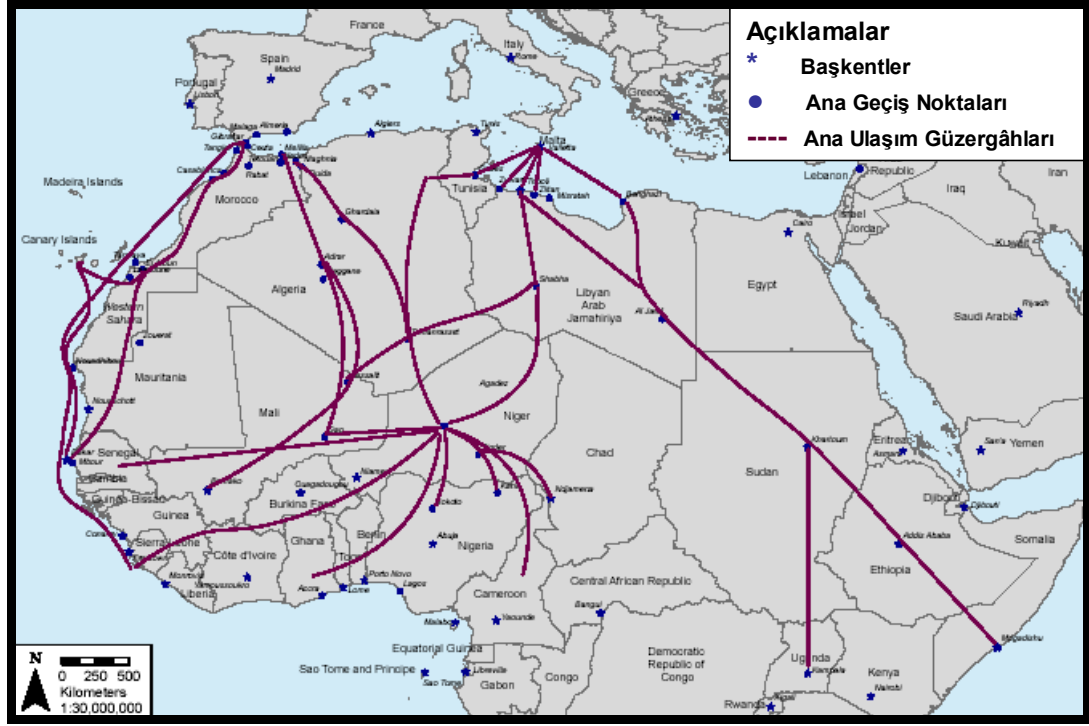
Kaynak: De Haas, **a.g.m.**, s. 12.

Diğer yandan, 2005 Haziran ayından 2006 Haziran ortasına kadar olan dönemde Mali yetkililerinin, Atlantik Okyanusu üzerinden Avrupa’ya ulaşmaya çalışırken yakaladıkları yasa dışı göçmen sayısı ise 6,505’tir. Bunların çoğunluğunu Batı Afrika’dan gelenler oluşturmaktadır. Bu rakamlara Avrupa ülkelerinde yakalananları da dâhil ettiğimizde (Şekil 50) Afrika ve Avrupa’da yakalanan yasa dışı göçmenlerin sayısının 100.000’in üzerinde olduğu görülmektedir.

Yakalanmadan geçen yasa dışı göçmen sayıları hakkında fikir yürütebilmek için geleneksel olarak kullanılan 2’ye 1 oranını kullandığımızda en az 200.000 Afrikalının yasa dışı yollarla Avrupa’ya giriş yaptığını söyleyebiliriz. Bunun yanında, 100.000’den fazla göçmen yasa dışı durumda yakalanırken, çok sayıda

göçmen de Sahra Çölünü, Akdeniz’i ya da Atlantik’i geçmeye çalışırken yolunu veya yaşamlarını kaybetmektedir.⁷²⁷

ŞEKİL 122: Yasa Dışı Göçmenlerin Afrika’dan Avrupa’ya Geçiş Güzergâhları.

Kaynak: UNODC, **a.g.e.**, s. 10.

Afrikalı yasa dışı göçmenler, Avrupa’ya girmek için birçok yol kullanmaktadırlar (Şekil 51). İspanya, Fransa, İtalya ve Malta’nın geniş sahilleri Avrupa’ya yasa dışı olarak girmek için pek çok seçenek sunmaktadır. Son dönemde gittikçe sıkılaştan kontrollere rağmen, bu bölgelerden giriş yapmak yine de kolaydır. İtalya’ya sadece 275 km uzaklıktaki Libya’dan ve İtalya’nın Lampedusa Adasına 113 km. mesafedeki Tunus’tan gelen yasa dışı göçmenler bu ülkeyi gittikçe artan bir oranda hedeflemektedir. Yasa dışı göçmenleri Fas üzerinden getiren kaçakçılar için İspanya ve Fas arasındaki en yakın yer olan Cebelitarık Boğazı hâlen en çok kullanılan rotalardan biri olmakla birlikte, son dönemde göçmen taşıyan teknelerin çoğunlukla daha doğudaki Malaga ve Almeria arasındaki sahillere ve hatta Murcia’ya kadar gittikleri görülmektedir. Diğer bir rota ise İspanya’nın batısındaki

⁷²⁷ UNODC, **a.g.e.**, ss. 3-5.

Cadiz ile Huelva'ya yönelmektedir. Fas ve İspanya arasında Akdeniz dışındaki bir başka rota ise Fas'ın güneybatısından Atlantik okyanusundaki yer alan İspanya'ya bağlı Kanarya Adalarına doğrudur.⁷²⁸

Afrika ve Avrupa arasındaki yasa dışı geçiş rotalarına daha yakından baktığımızda; geleneksel olarak hem Sahra-altı Afrika'dan hem de Kuzey Afrika'dan gelen göçmenlerin Avrupa'ya geçiş yapmakta kullandıkları Kuzey Afrika ülkeleri içerisinde özellikle Fas'ın, İspanya anakarasına ve Kanarya Adalarına çok yakın olması nedeniyle en çok tercih edilen transit ülke olduğu gözlenmektedir. Bundan da öte, Akdeniz'in Fas tarafında yer alan fakat İspanyol toprakları durumunda olan Ceuta ve Melilla şehirleri Avrupa topraklarına doğrudan geçiş imkanı vermektedir. Ancak, Faslı ve İspanyol yetkililerin son dönemde aldıkları önlemler sonucunda, Avrupa'ya Fas üzerinden geçilen rotaların kullanımında belirgin bir azalma görülmüştür. Bu nedenle, Avrupa'ya geçiş imkânı veren diğer rotaların kullanımı gittikçe artmaktadır. Bunlar, Batı Afrika'dan Kanarya Adalarına ulaşan ya da Libya veya Tunus üzerinden İtalya'ya geçen rotalardır.

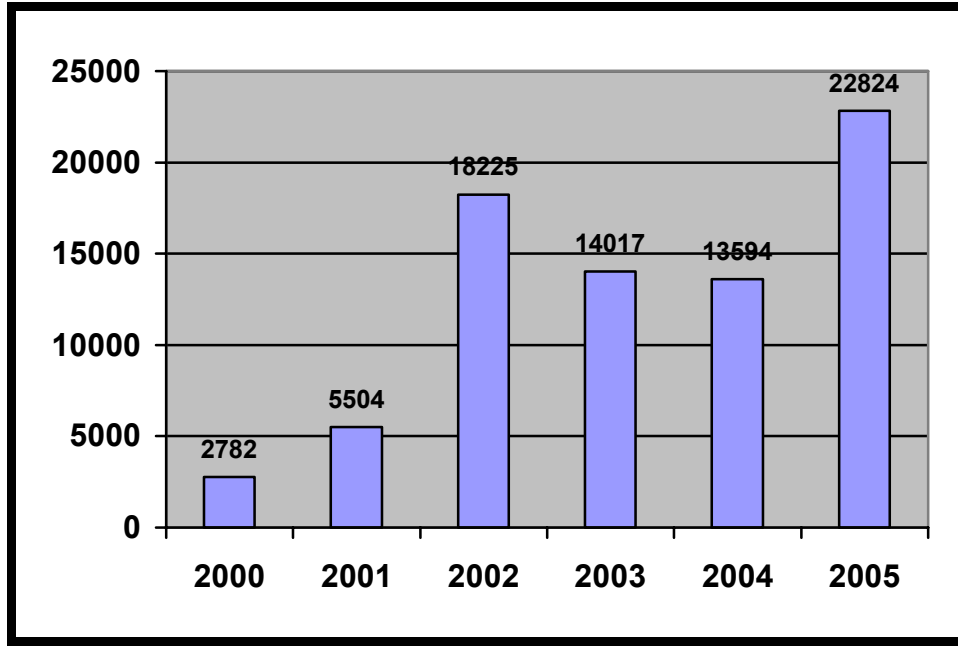
Ceuta ve Melilla'dan Giriş: Bu bölgelere girebilen yasa dışı göçmenler, yakalanmış olsalar bile maksimum 40 gün olan yasal gözaltı süresi içerisinde ülkelerine iade edilemedikleri takdirde İspanyol toplumu içerisinde ve dolayısıyla Shengen Avrupa'sına salıverilmektedirler. Bu nedenle, alınan sıkı güvenlik önlemlerine rağmen, bu iki şehrin yasa dışı göçmenlerce hedef olarak alınması şaşırlacak bir durum değildir.

Fas'tan İspanya Anakarasına veya Kanarya Adalarına Geçiş: Fas, İspanya'ya yakınlığı nedeniyle uzun süreden beri Akdeniz'den Avrupa'ya geçmek için kullanılan en önemli transit ülkeydi. Fakat, İspanya ve Fas arasında koordineli biçimde artırılan güvenlik önlemleri bu rotanın çekiciliğini büyük ölçüde azaltmıştır. İstatistikler, çoğunlukla Mağrip ülkeleri ve Mali, Gambiya vb. Sahra-altı Afrika ülkelerinden gelen 23.851 yabancı uyruklu yasa dışı göçmenin yakalandığı 2003 yılından bu yana Fas'ta yakalanan yasa dışı göçmen sayısında sürekli bir azalma

⁷²⁸ Omelaniuk, a.g.e., s. 78.

olduğunu göstermektedir.⁷²⁹ Bu düşüş, İspanya tarafından bakıldığında daha net bir biçimde görülmektedir. 2004 ve 2005 yıllarının ilk sekiz aylık dönemleri karşılaştırıldığında, Fas'tan gelen ve İspanya'da yakalanan teknelerin sayısında % 32'lik bir azalma söz konusudur. 2004'ün ilk sekiz ayında 412 tekne tespit edilmişken bu sayı 2005'in aynı döneminde 279'a düşmüştür.

ŞEKİL 123: Sicilya'da Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler (2000-2005).

Kaynak: UNODC, a.g.e., s. 8.

Libya ve Tunus Üzerinden İtalya'ya Geçiş: Libya ve Tunus'tan, İtalyan Pelagie Adaları olarak bilinen Lampedusa, Linosa ve Lampione Adaları ile Pantelleria Adası ve Sicilya oldukça yakındır. 2000-2005 yılları arasında Sicilya'da yakalanan yasa dışı göçmenlerin sayısında on katlık bir artış meydana gelmesi, bu rotaların son dönemde daha çok tercih edildiğini açıkça ortaya koymaktadır (Şekil 52).

Batı Afrika üzerinden Kanarya Adalarına Geçiş: Son dönemde, Batı Afrika üzerinden Kanarya Adalarına yönelen yasa dışı göçlerde gözlenen dramatik artış, yasa dışı göçmenlerin ve göçmen kaçakçılarının güvenlik birimlerince alınan

⁷²⁹ 2003 yılı ve öncesi dönemde Fas'tan Avrupa'ya yönelik yasa dışı göç hareketlerinin değerlendirilmesi için bkz. Moha Ennaji, "Illegal Migration from Morocco to Europe"; http://www.intercontinental.metropolis.net/events/Metromed/Ennaji_e.pdf, (11.01.2008).

önlemler karşısındaki hassasiyetinin en önemli göstergesidir. Fas tarafından alınan önlemler sonucunda, 2005 yılı sonundan itibaren bu güzergâhta yakalanan yasa dışı göçmen sayısında çok büyük bir artış meydana gelmiştir. İspanyol yetkililer, Mart 2006'ya kadar olan süreçte, Kanarya Adalarına Batı Afrika'dan gerçekleşen yasa dışı göçün alarm veren bir boyuta ulaştığını açıklamışlardır. Bu güzergâhta, yaklaşık altı aylık süre içerisinde 10.000 yasa dışı göçmen yakalanmıştır.

Diğer Yükleme Limanları: Yukarıda açıklandığı üzere, Afrika'da yasa dışı göçmenlerin teknelere bindirildiği limanlar kapsamında öne çıkan bir başka ülke ise Mısır'dır. Mısırlı yetkililer Mısır'ın geniş sahillerinin göçmen kaçakçıları tarafından kullanımının günden güne artmakta olduğunu belirtmektedirler.

Yükleme Limanlarına Ulaşım Güzergâhları: Yükleme limanlarına ulaşımında kullanılacak güzergâhın seçimi, yasa dışı göçmenlerin geldikleri kaynak ülkelere göre değişmektedir. Kuzey Afrika ülkelerinde yaşayanlar için tek sorun Akdeniz'i geçerek tespit edilmeden karaya çıkmaktır. Ancak, Sahra-altı Afrikalıların geçmeleri gereken zorlu bir coğrafi engel daha vardır: Sahra Çölü. Sahra-altı Afrika ülkelerinden Avrupa'ya ulaşmayı başaramış göçmenlerle yapılan görüşmeler, yolculuğun bu ayağının çok daha tehlikeli olduğunu ortaya koymaktadır.

Sahra-altı Afrika'dan gelen yasa dışı göçmenlerin önemli bir bölümünü oluşturan Batı Afrikalıların, yolculuklarına çıktıkları üç önemli ülke olan Senegal, Mali ve Nijer'den kuzeye geçiş için ayrı ayrı güzergâhlar bulunmaktadır.

- Senegal'den çıkanlar, Moritanya ve Fas'a doğru giden yolları takip etmektedirler.

- Mali'den yola çıkan göçmenler, Cezayir'e ve oradan da ya Fas'a ya da Moritanya üzerinden Kanarya Adalarına yönelmektedirler.

- Nijer'den çıkanlar da Cezayir, Libya veya Tunus üzerinden Avrupa'ya gitmeye çalışmaktadırlar.

- Batı Afrika dışında, Afrika boynuzundan gelen göçmenle ise Sudan üzerinden Libya'ya ulaşmaktadırlar.

Öte yandan uluslararası göçmen kaçakçılığı organizasyonları, Afrika'daki geçiş güzergâhlarını diğer kıtalardan, özellikle Doğu, Güney ve Güneydoğu

Asya'dan getirilen yasa dışı göçmenleri Avrupa'ya ulaştırmak amacıyla da kullanılmaktadırlar. Batı veya Kuzey Afrika ülkelerinde, beş parasız ve güç durumda kalmış Bangladeş, ÇHC, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerden gelen bazı yasa dışı göçmenlere rastlanmaktadır.

Batı Afrika ülkelerinin vize kolaylıklarından yararlanan Asyalı göçmenler, bu ülkelere genellikle havayoluyla ve yasal yollarla giriş yapmaktadırlar. Yaygın olarak kullanılan havayolu durakları Bamako (Mali), Conakry (Gine) ve Burkina Faso'dur. Asyalı göçmenler buralardan Moritanya ve Fas'a geçerek deniz yoluyla Avrupa'ya ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bir tespite göre, bu yolla Pakistan'dan Avrupa'ya geçiş yapmanın maliyeti her şey dâhil 12.000 avrodur.⁷³⁰

Afrika'dan Avrupa'ya yönelen yasa dışı göçlerde, Kuzey Afrikalıların ve Sahra-altı Afrikalıların sayılarına ilişkin analizlerde Avrupa'daki Afrika diasporası ile yakalanan yasa dışı göçmenlerin geldikleri ülkelerin karşılaştırılması ile bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Bu kapsamda; IOM'un 2003 yılı tahminlerine göre, Avrupa'da yaşayan kayıtlı (yasal) Afrikalıların sayısı 3.4 milyondur. Nüfus sayımı sonuçlarına bakıldığında, Avrupa'daki Afrikalı göçmenlerin üçte ikisinin Kuzey Afrikalıları olduğu görülmektedir. Kuzey Afrikalılarından sonra diğer büyük grubu ise Batı Afrikalı göçmenler meydana getirmektedir. Özellikle Gana, Senegal ve Nijerya gibi ülkelerin vatandaşları Avrupa'daki Sahra-altı Afrikalıları içersindeki en büyük kesimi oluşturmaktadır.⁷³¹ Avrupa'da göç alan en önemli ülkelerde kayıtlı Kuzey Afrikalı göçmenlerin sayısı 2.600.000 iken Batı Afrikalı göçmen sayısı 800.000'dir. Sadece Faslı göçmenlerin sayısı tüm Batı Afrikalı göçmenlerden fazladır.⁷³²

Avrupa'da kayıtlı Batı Afrikalı göçmenlerin yıllık toplam artışının 100.000 ve AB'ye yasa dışı yollarla ulaşabilen Batı Afrikalı göçmenlerin sayısı yıllık 25.000 civarında olduğunu belirten De Haas; Mağrip ülkelerine yılda 65.000-120.000 arasında Sahra-altı Afrikalı (genellikle Batı Afrikalı) göçmenin geldiği düşünüldüğünde, bu göçmenlerin sadece % 20'si ile % 38'inin Avrupa'ya geçtiğini,

⁷³⁰ UNODC, **a.g.e.**, ss. 8-12.

⁷³¹ UNODC, **a.g.e.**, s. 6.

⁷³² De Haas, **a.g.m.**, s. 20.

bu durumunsa Kuzey Afrika'nın transit bir bölge olduğu varsayımını çürüttüğünü vurgulamaktadır.⁷³³

Gerçekten de son dönemde Kuzey Afrika ülkeleri kaynak ve transit ülke olma özelliklerinin yanında aynı zamanda hedef ülke konumuna da gelmektedirler.⁷³⁴ Özellikle Libya'nın uygulamaya koyduğu Pan-Afrika politikası⁷³⁵ Libya'yı hedef ülke hâline getirmiştir. Libya'daki yasa dışı göçmenlerden sadece Nijer, Sudan ve Mali'den gelenlerin sayısı 2000-2003 yılları arasında dramatik bir şekilde % 381 oranında artmıştır. Fas da son dönemde gittikçe artan bir oranda hedef ülke hâline gelmektedir. Öte yandan Batı Afrika ve Sahra-altı Afrika'nın diğer bölgelerinden gelen göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmak için yaptıkları yolculuğun uzun olması (bazen bu yolculuk birkaç yıl sürebilmektedir) ve göçmenlerin yolculuk boyunca, bir sonraki yolculuklarının parasını çıkarmaya çalışmaları Kuzey Afrika ülkelerinde uzun süre kalmalarına neden olmaktadır.⁷³⁶

Afrika kıtasında yasa dışı göçlere hedef olması bakımından dikkat çeken diğer bir ülke ise Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. 1997 yılında yapılan bir hesaba göre bu ülkedeki yasa dışı göçmen sayısının 3 ila 5 milyon arasında değiştiği hesaplanmışken,⁷³⁷ son dönemde bu rakamın 2 ila 10 milyon arasında değiştiği, bu ülkedeki yasa dışı göçmenlerin büyük çoğunluğunu genellikle Zimbabve ve Mozambik gibi yakın ülkelere gelenlerin oluşturduğu belirtmektedir.⁷³⁸

⁷³³ De Haas, **a.g.m.**, ss. 21-22.

⁷³⁴ Kuzey Afrika ülkeleri, son yıllarda Sahra-altı Afrika'daki bazı ülkelerde devam eden savaşlar ve çatışmalardan kaynaklanan önemli sayıda mülteci ve sığınmacıya da ev sahipliği yapmaktadır. Bu kapsamda geniş bir değerlendirme için bkz. Johannes van der Klaauw, "Multi-dimensional Migration Challenges in North Africa", <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR28/06.pdf>, (08.11.2007).

⁷³⁵ "Libya'ya 1992-2000 yılları arasında BM Güvenlik Konseyi tarafından uygulanan hava ve silah ambargosu sırasında Arap ülkelerinden beklediği desteği göremeyen Libya Lideri Muammer Kaddafi, dış politikasında köklü bir değişikliğe giderek kendisini Afrikalı bir lider olarak konumlandırmaya başlamıştır. Pan-Afrika politikası adı verilen bu değişimden sonra Libya, Sahra-altı Afrika'dan gelen göçmenlere karşı ılımlı bir yaklaşım sergilemiştir." Ayrıntılar için bkz. De Haas, **a.g.m.**, ss. 6-7.

⁷³⁶ Omelaniuk, **a.g.e.**, ss. 78-79.

⁷³⁷ UNDESA, International Migration 2004, s. 57.

⁷³⁸ Stalker, **a.g.s.**

5-Avrupa Kıtasında Yasa Dışı Göç

Avrupa kıtası, dünyada en çok göçmene ev sahipliği yapan bölgedir.⁷³⁹ Avrupa kıtasında yer alan gelişmiş AB ülkeleri, başta Asya, Afrika ve Doğu Avrupa olmak üzere dünyanın birçok bölgesinden gelen yasa dışı göç hareketlerinin hedefi durumundadır (Şekil 53).

AB'ye yönelen yasa dışı göç güzergâhları, dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi mevcut göç kontrol mekânizmalarının boşluklarından yararlanan göçmen kaçakçılığı organizasyonlarının tercihlerine göre ortaya çıkmaktadır. AB Polis Teşkilatı (European Law Enforcement Organization-EUROPOL), bu güzergâhların sabit ve değişmez olmadığını ve bu nedenle ancak genel olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Bunun yanında, yasa dışı göçmenler farklı güzergâhların kombinasyonlarını da kullanmaktadırlar. Europol'ün belirlediği temel güzergâhlar ise şunlardır.

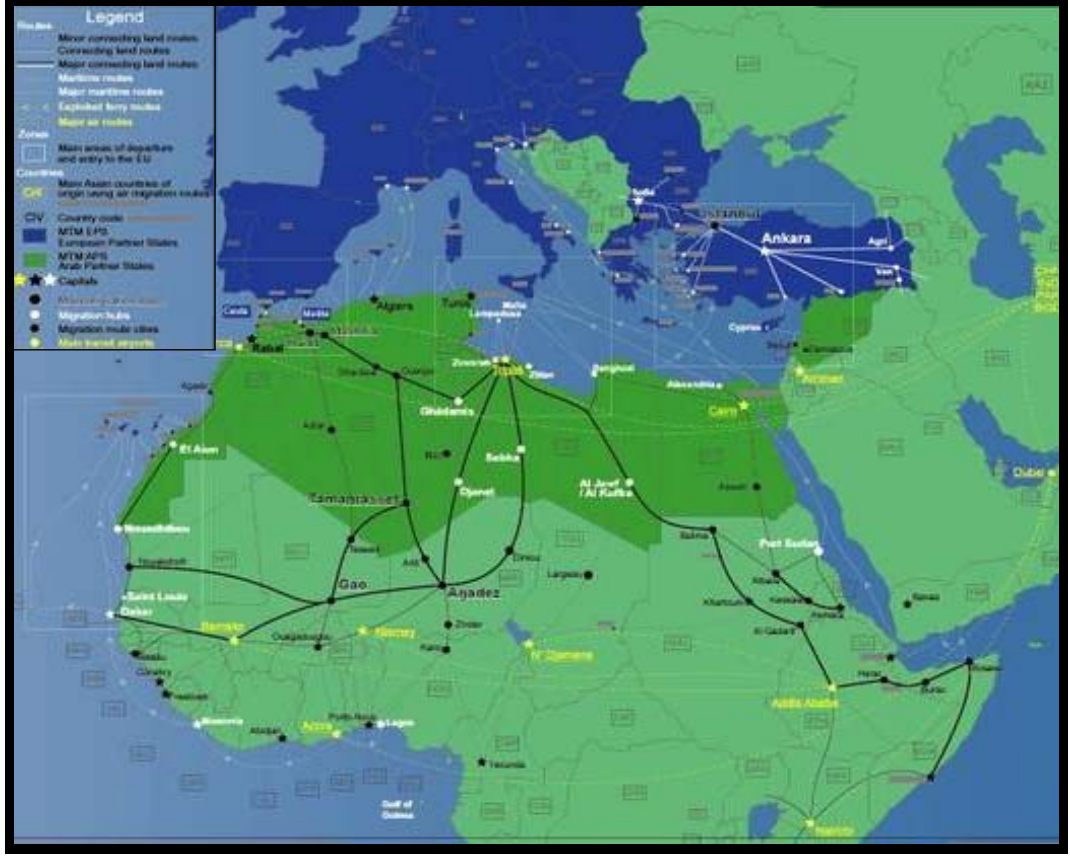
- **Kuzey Afrika ve Batı Afrika Atlantik Sahili Güzergâhları:** AB'ye en fazla yasa dışı göçmen, Afrika'yı kat ederek İtalya, Malta ve İspanya gibi AB ülkelerine yönelen bu güzergâhlar aracılığıyla gelmektedir.

- **Doğu Akdeniz Güzergâhı:** Türkiye ve Ortadoğu ülkelerinin transit olarak kullanıldığı bu güzergâhın başlıca hedef ülkesi Yunanistan'dır.

- **Balkan Güzergâhı:** Balkanların batısındaki ülkelerin transit olarak kullanıldığı bu güzergâh takip edilerek, söz konusu Balkan ülkelerine komşu olan Yunanistan, İtalya, Slovenya, Avusturya, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan gibi ülkelere AB'ye giriş yapılmaktadır.

⁷³⁹ 2005 yılı rakamlarına göre kıta nüfusunun % 8.8'ini oluşturan göçmenlerin toplamı 64.1 milyondur. Avrupa'yı, 53.3 milyon (nüfusun % 1.4'ü) ile Asya, 44.5 milyon (nüfusun % 13.5'i) ile Kuzey Amerika, 17.1 milyon (nüfusun % 1.9'u) ile Afrika, 6,7 milyon (nüfusun % 1.2'si) Latin Amerika ve 5.0 milyon (nüfusun % 15.2'si) ile Okyanusya izlemektedir. Bkz. IOM, "Regional and Country Figures", <http://www.iom.int/jahia/Jahia/pid/255>, (14.04.2008). Avrupa'ya yönelik "yasal göç" hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Christina Boswell, "Migration in Europe", A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the GCIM, Migration Research Group, Hamburg Institute of International Economics, September 2005, <http://www.gcim.org/attachements/RS4.pdf>, (24.12.2007).

ŞEKİL 124: Afrika ve Akdeniz'den Avrupa Kıtasına Yönelen Yasa Dışı Göç Güzergâhları.

Kaynak: http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/MTM/New-Map-MTM_Poster-Landscape_EN_v1.pdf , (14.03.2008).

- **Orta ve Doğu Avrupa Güzergâhı:** RF, Ukrayna, Moldova ve Belarus gibi eski SSCB ülkelerinin transit olarak kullanıldığı bu güzergâhta Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya üzerinden AB'ye giriş yapılmaktadır. AB'nin 2004 yılındaki genişlemesi, bu güzergâhın önemini artırmıştır.

- **Baltık Güzergâhı:** Son dönemde sınırlı da olsa, Baltık ülkelerin İskandinav ülkelerine geçişte transit ülke olarak kullanılmaktadır. Bu güzergâhı kullanan yasa dışı göçmenlerin çoğunluğu, önce eski SSCB ülkelerindeki belirli aktarma noktalarına gelmekte ve oradan Baltık ülkelerine giriş yapmaktadırlar.

Bu güzergâhlar üzerinde birçok aktarma noktaları bulunmaktadır. Bu noktalar söz konusu güzergâh üzerinde, belirli hizmet ve imkânların bulunduğu (güvenli evler, yasa dışı sınır geçiş noktaları, taşımacılık terminalleri gibi) nispeten sabit noktalardır. Bu noktalar arasındaki nakil vasıtaları ve hakiki coğrafi güzergâhlar çok farklı olabilmekte fakat ana aktarma noktaları genellikle sabit kalmaktadır.

Belirtilen güzergâhlar dışında, özellikle AB'ye uzak ülkelerden gelen yasa dışı göçmenlerce, AB'ye yönelen havayolu güzergâhları da kullanılmaktadırlar. Uluslararası havayolu taşımacılığının büyümesi ve taşıma ücretlerin düşmesi, varılmak istenen ülkeye ulaşmak için birçok transit güzergâh olasılığı sunmaktadır.⁷⁴⁰

Europol tarafından belirtilen bu ana güzergâhlardan Kuzey Afrika ve Batı Afrika Atlantik Sahili güzergâhlarına Afrika kıtasındaki yasa dışı göç hareketleri kapsamında ayrıntılı olarak değinilmiştir. Bu noktada, söz konusu güzergâhlardan Türkiye açısından önem taşıyan Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Doğu ve Orta Avrupa güzergâhlarını daha yakından ele almak faydalı olacaktır.

Bu çerçevede, Doğu Akdeniz Güzergâhı olarak adlandırılan ve Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyılarından teknelerle Yunan adalarına, oradan İtalya'ya bağlanan deniz yolu güzergâhının yanı sıra, Türkiye üzerinden yapılan geçişleri müteakip Balkanlar ve Doğu ve Orta Avrupa güzergâhlarına bağlanan iki temel kara güzergâhının kullanıldığı gözlenmektedir. Bunlar:

- Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya-Çek Cumhuriyeti veya Slovakya üzerinden Avusturya veya Almanya'ya geçiş,
- Bulgaristan veya Yunanistan-Makedonya-Arnavutluk-İtalya üzerinden Orta veya Batı Avrupa ülkelerine geçiştir.

Bunun yanında, özellikle Kürt kökenli Türk vatandaşlarının Türkiye'den Arnavutluk, Hırvatistan ve Bosna Hersek'e hava yoluyla ulaşarak AB ülkelerine geçiş yaptıkları da bilinmektedir.

⁷⁴⁰ EUROPOL, "Facilitated Illegal Immigration into the European Union", Illegal Immigration Fact Sheet, March 2008, ss. 2-3.
<http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language=> , (14.04.2008).

Güneydoğu Avrupa Ortak Girişimi (Southeast European Cooperative Initiative-SECI) tarafından 2005 yılında yayımlanan bir raporda; bölgede kullanılan güzergâhlar ayrıntılı olarak şu şekilde belirtilmiştir:

- Arnavutluk, Bulgaristan, Makedonya veya Türkiye → Yunanistan,
- Ukrayna → Macaristan → Avusturya → İtalya,
- Ukrayna → Macaristan → Slovakya → Batı Avrupa,
- Moldova → Romanya → Macaristan → Slovenya → İtalya,
- Türkiye → Romanya → Sırbistan ve Karadağ⁷⁴¹ → Batı Avrupa,
- Pakistan veya Lübnan → İran veya Suriye → Türkiye,
- Afrika → Yunanistan → Türkiye,
- Sırbistan ve Karadağ → Makedonya → Yunanistan,
- Bangladeş veya Hindistan → Türkiye → Kosova → Hırvatistan → Slovenya → İtalya,
- Türkiye → Bulgaristan veya Romanya → Sırbistan ve Karadağ → Hırvatistan → Slovenya → İtalya,
- Türkiye → Bulgaristan → Makedonya → Kosova → Bosna-Hersek → Hırvatistan → Slovenya → İtalya.⁷⁴²

Bununla birlikte, Orta ve Doğu Avrupa'daki yasa dışı göç akımlarının coğrafi dağılımı her geçen yıl daha karmaşık bir hâle gelmektedir. Yasa dışı göçmenler ve göçmen kaçakçıları, bölge ülkelerinin yasal düzenlemelerinde ve vize uygulamalarında yaptıkları değişiklikler veya aldıkları sıkı önlemler karşısında sürekli olarak yeni yollar ve yöntemler geliştirmektedirler. Göçmenlerin, nihai hedeflerine ulaşabilmek için dolambaçlı yollara başvurması sonucunda, klâsik yasa dışı göç güzergâhları belirginliğini kaybetmektedir. Yasa dışı göçmenler ve göçmen kaçakçılarının değişen koşullara ayak uydurma konusunda gösterdikleri büyük

⁷⁴¹ Karadağ'ın Sırbistan'dan ayrılmasından önce.

⁷⁴² Y. Furkan Şen, **Organize Suçlarla Mücadele: Dünya ve Türkiye Perspektifinden Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Organ-Doku Ticareti**, KOM/TADOC Yayınları, Ankara, 2006, ss. 33-34.

esneklik, yasa dışı göç akımlarının sürekli olarak yön değiştirmesine yol açmaktadır. Bu kapsamda, son dönemde yaşanan bazı gelişmeler, bu gerçeği net bir biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin, Bosna-Hersek'in Saraybosna havaalanından giriş yapan Türk vatandaşlarına karşı sıkı önlemler alması sonucunda, çoğunluğunu Kürt kökenlilerin oluşturduğu Türk vatandaşları, Batı Avrupa ülkelerine gitmek için farklı güzergâhlara yönelmişlerdir. Benzer şekilde, Sırbistan'ın ÇHC vatandaşlarına uyguladığı vize rejimini sıkılaştırması ve Belgrad-Pekin arasındaki direkt uçuşları durdurması neticesinde Çinli yasa dışı göçmenler farklı güzergâhlara kaymışlardır. Diğer yandan, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) AB'ye giriş sürecinde "Yeşil Hat" üzerinde uyguladığı seyahat kısıtlamalarını kaldırması sonucunda, 2003 yılında sınırda yakalanan yasa dışı göçmen sayısının 5 katına çıkmasına neden olmuştur.

TABLO 77: Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler.

(Not: (---) Veri Mevcut Değil.)

ÜLKE / YIL	2001	2002	2003
Ermenistan	---	15.765	18.990
Azerbaycan	7.640	8.299	3.864
Bosna-Hersek	---	390	957
Bulgaristan	5.962	6.451	5.133
Hırvatistan	17.416	5.861	4.214
GKRY	182	725	3.726
Çek Cumhuriyeti	23.834	14.741	13.206
Macaristan	16.637	15.976	13.533
Letonya	7.838	9.737	8.566
Litvanya	1.355	797	803
Polonya	5.219	4.269	5.063
Romanya	31.992	3.084	2.133
Sırbistan-Karadağ	1.278	823	855
Slovakya	15.548	15.235	12.493
Slovenya	20.883	6.896	5.018
Türkiye	92.364	82.825	56.219
Ukrayna	12.558	9.600	9.602
TOPLAM	260.706	201.474	164.357

Kaynak: Futo, Jandl, Karsakova, a.g.m., s. 41.

Orta ve Doğu Avrupa'da, 2004 yılından önceki genişlemeden önce AB'yi oluşturan (AB-15) ülkelere yakın ülkelerde 2001-2003 döneminde yakalanan yasa

dışı göçmen sayılarına bakıldığında (Tablo 31); hem kaynak ülkelere hem de hedef ülkelere yakınlıklarıyla ön plana çıkan Türkiye, Ermenistan, Macaristan, Slovakya ve Ukrayna gibi transit ülkelerde yakalananların sayısının yüksekliği dikkat çekmektedir.

TABLO 78: Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde (Tablo 31’deki 17 Ülke) Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Geldikleri Kaynak Ülkeler (İlk 20 Ülke).

KAYNAK ÜLKELER	2002	2003
Gürcistan	20.553	21.324
Moldova	14.308	12.646
RF	6.949	11.976
Türkiye	10.207	8.524
Ukrayna	8.306	7.514
Pakistan	4.958	7.172
Irak	27.729	5.607
ÇHC	6.229	5.237
Afganistan	11.890	4.527
Polonya	4.368	3.930
Bulgaristan	6.776	3.729
Romanya	3.472	3.590
Letonya	6.126	3.514
Hindistan	4.713	3.185
Sırbistan ve Karadağ	2.714	2.825
Belarus	646	2.678
Çek Cumhuriyeti	2.683	2.645
Bangladeş	1.862	2.562
Azerbaycan	2.520	2.500
Somali	668	1.905

Kaynak: Futo, Jandl, Karsakova, **a.g.m.**, s. 42.

2002-2003 döneminde, Orta ve Doğu Avrupa’dan AB’ye yönelik yasa dışı göçmenlerin geldiği kaynak ülkeler incelendiğinde ise (Tablo 32); Eski SSSCB ülkeleri ve RF vatandaşlarının (özellikle, o dönemdeki savaş nedeniyle Çeçen kökenliler) ilk sırayı aldığı, Ortadoğu, Orta Asya, Çin ve Hindistan alt kıtasından gelenlerin (özellikle Irak, Afganistan ve Sri Lanka gibi çatışma bölgelerinden

gelenler) ikinci sırada yer aldığı, Eski Yugoslavya ve Romanya gibi diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelenlerin de üçüncü sırayı aldığı gözlenmektedir.⁷⁴³

Günümüzdeyse, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'daki sınırlarını oluşturan ülkeler AB'ye son dönemde giren eski Demir Perde ülkeleridir. Uzunca bir süre, kaynak ve transit ülke özelliği gösteren bu ülkeler, AB'ye katılım sürecinde sınır yönetimi konusunda önemli bir gelişme kaydetmişlerdir. AB'ye 2004 yılında katılan ve 2008 yılı başından itibaren Schengen bölgesine dâhil olan bu ülkelerin dış sınırlarında yakalanan yasa dışı göçmen sayılarında 2002-2006 döneminde sürekli bir azalma görülmektedir (Tablo 33).⁷⁴⁴

TABLO 79: 2006 Yılı İtibarıyla AB'nin Dış Sınırlarını Oluşturan Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (2002-2006).⁷⁴⁵

ÜLKE/YIL	2002	2003	2004	2005	2006
Estonya	---	53	62	93	112
Letonya	9.737	21.099	12.596	8.355	7.001
Litvanya	797	803	947	805	456
Polonya	4.269	5.063	6.012	5.185	3.453
Slovakya	15.235	12.493	8.334	5.178	4.129
Macaristan	15.976	13.533	13.103	18.294	15.219
Slovenya	6.896	5.018	5.680	5.918	4.010
TOPLAM	52.910	58.062	46.734	43.828	34.380

Kaynak: Schneider, a.g.m., s. 8.

Avrupa kıtasında, göçmenlerin hedefi durumundaki AB ülkelerine yönelik olarak kullanılan yasa dışı göç güzergâhlarına ve özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki yasa dışı göçün durumuna değindikten sonra, belirtilmesi gereken önemli konulardan birisi de söz konusu ülkelerdeki yasa dışı göçmen mevcutları ve AB sınırlarından bir yıl içerisinde geçen yasa dışı göçmen sayıları konusundaki hesaplamalardır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu kapsamdaki verilerin tamamı tahminlere dayanmakta

⁷⁴³ Peter Futo, Michael Jandl and Liia Karsakova, "Illegal Migration and Human Smuggling in Central and Eastern Europe", **Migracijske i Etničke**, Teme 21, 1-2, 2005, ss. 40-42.

⁷⁴⁴ Christian Schneider, "Changes in Irregular Migration at the EU's Eastern External Border: An Analysis of Border Apprehension Data 2002-2006", Paper Prapered for the Border Regions in Transition IX Conference, January 12-15, 2008, ss. 2-8. Bkz. http://publicadmin.uvic.ca/brit_ix/papers/schneider.pdf, (14.04.2008).

⁷⁴⁵ Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında AB'ye üye olduğundan Tablo'da yer almamaktadır.

ve konunun doğası gereği çeşitli sorunlar içermektedir. Göç paternlerinin karmaşık yapısı, yasa dışı göçmen akımlarının ve mevcutlarının dinamik değişimler sergilemesi, yakalananlara ilişkin verilerin yeterli, ulaşılabilir⁷⁴⁶ ve sağlıklı olmaması, bunların yanında, yakalanan göçmenlere göre yakalanmadan geçebilenlerin oranını tahmin etmekte kullanılan “çarpan” faktörünün belirlenmesinde karşılaşılan metodolojik sorunlar söz konusu verilere mesafeli yaklaşılması gereğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, AB’ye yönelen yasa dışı göç hareketlerine ilişkin olarak çeşitli kaynaklarca verilen rakamların, sadece genel çerçeveyi çizmeye yönelik olduğunu bir kez daha vurgulamakta fayda vardır.⁷⁴⁷

Öte yandan, sınırda yakalanan göçmenler, yasa dışı göç akımlarının gerçek boyutunu tam olarak yansıtmamaktadırlar. Birçok göçmen sınırları yasal olarak geçmesine rağmen, vize sürelerini aşarak kalmaya devam etmektedir. AB ülkelerindeki yasa dışı göçmenlerin % 40 ila % 80’inin bu durumda olduğu hesaplanmaktadır.⁷⁴⁸

OECD; 2000 yılı itibarıyla Avrupa’daki toplam 56 milyon göçmenin % 10-15’ini yasa dışı göçmenlerin oluşturduğunu tahmin etmektedir. Bu oran, 5,5-8 milyon arasında yasa dışı göçmene karşılık gelmektedir. Bunun yanında, her yıl 500 milyon dolayında yasa dışı göçmen AB’ye giriş yapmaktadır.⁷⁴⁹ AB’nin genişlemesine paralel olarak Avrupa’daki toplam göçmen sayısının 2005 yılında 64.1 milyona çıktığı⁷⁵⁰ dikkate alınarak, OECD’nin belirttiği orana göre hesaplama yapıldığında, 2005 yılı için AB ülkelerindeki yasa dışı göçmen mevcutlarının 6,5-9,5 milyon dolayında olduğu hesaplanabilir.

⁷⁴⁶ Örneğin, AB bünyesinde yasa dışı göçe ilişkin verileri toplamakla görevli olan “AB Yasadışı Göç ve Sınır İhlalleri Konusunda Bilgi Değişim Merkezi (Centre for Information, Discussion and Exchange on Crossing of Borders and Immigration-CIREFI)” tarafından toplanan veriler “GİZLİ” (CONFIDENTIAL) gizlilik derecesine haizdir. Michael Jandl, “Estimates on the Numbers of Illegal and Smuggled Immigrants in Europe”, Presentation at Workshop 1.6, 8th International Metropolis Conference, Vienna, (Presentation 2003) 17.09.2003. Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (International Centre for Migration Policy Development-ICMPD) tarafından Viyana’da düzenlenen konferansta yapılan sunum için bkz. <http://www.icmpd.org/typo3conf/ext/icmpd/secure.php?u=0&file=1252&t=1199751282&hash=98867af1acdf364e373cd5c5aa19952d>, (22.02.2006).

⁷⁴⁷ Jandl, Presentation 2003.

⁷⁴⁸ Schneider, **a.g.m.**, s. 4.

⁷⁴⁹ GCIM, **a.g.e.**, s.32.

⁷⁵⁰ Bkz. <http://www.iom.int/jahia/Jahia/pid/255>, (14.04.2008).

Jandl tarafından, 2001 yılında AB ülkelerinin sınırlarında yakalanan yasa dışı göçmen sayıları (Tablo 34) göz önüne alınarak (*Bu rakamlar, bazı eksikliklerle birlikte AB-15 ülkeleri için toplam 286.000, AB-25 ülkeleri içinse 373.000'dir.*) yapılan hesaplamalara göre, AB ülkelerine bir yıllık dönemde yakalanmadan giriş yapan yasa dışı göçmen sayısı AB-15 ülkeleri için 650.000, AB-25 ülkeleri içinse 800.000'dir (Tablo 35).⁷⁵¹

TABLO 80: AB Ülkelerinin Sınırlarında Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (2001). (*Not: Veriler AB-25 ülkelerine aittir. (--) Veri mevcut değil. (*) Eksik ya da uyarlanmış veri.*)

ÜLKE	YAKALANAN YASA DIŞI GÖÇMEN SAYILARI	ÜLKE	YAKALANAN YASA DIŞI GÖÇMEN SAYILARI
Almanya	45.000	İsveç	--
Avusturya	26.700	İtalya	20.000*
Belçika	7.100*	Letonya	333
Çek Cumhuriyeti	23.800	Litvanya	1.300
Danimarka	--	Lüksemburg	--
Estonya	21	Macaristan	13.100
Finlandiya	5.200*	Malta	17
Fransa	44.800*	Polonya	6.100
GKRY	5.300	Portekiz	2.500
Hollanda	26.500*	Slovakya	15.500
İngiltere	47.000*	Slovenya	20.900
İrlanda	--	Yunanistan	41.000*
İspanya	19.900*		

Kaynak: Jandl, Presentation 2003.

Yasa dışı göçmen sayıları konusunda fikir edinmemizi sağlayabilecek diğer bir veri kaynağı ise regülerizasyon programları ya da göçmen afları olarak bilinen uygulamalardır.

AB ülkelerinde, 1970'lerden 2000 yılına kadar 6 milyon dolayında yasa dışı göçmene yasal statü tanınmıştır. Yalnızca 1995-2000 döneminde 2.5 milyon göçmen yasal statüye kavuşmuştur (Bkz. Şekil 40). Belçika, Yunanistan, İtalya, İspanya ve

⁷⁵¹ Jandl, Presentation 2003.

Portekiz sayısal olarak önemli sayıda af programı uygulamıştır. Sadece İtalya, Portekiz ve Yunanistan'da gerçekleştirilen göçmen aflarında 1.2 milyon göçmen kayıt altına alınmıştır. İtalya'nın yasal statü tanıdığı göçmenler, 1973 yılından bu yana Avrupa'daki aflarla kayıt altına alınan göçmenlerin % 45'ini oluşturmaktadır. Almanya, İngiltere ve Lüksemburg da daha az sayıdaki göçmene yasal statü kazandırmıştır.

TABLO 81: AB Ülkelerine Yakalanmadan Giriş Yaptığı Hesaplanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (2001).

ÜLKE	YAKALANMADAN GİRİŞ YAPTIĞI HESAPLANAN YASA DIŞI GÖÇMEN SAYILARI	ÜLKE	YAKALANMADAN GİRİŞ YAPTIĞI HESAPLANAN YASA DIŞI GÖÇMEN SAYILARI
Almanya	90.000	İsveç	15.000
Avusturya	50.000	İtalya	100.000
Belçika	15.000	Letonya	500
Çek Cumhuriyeti	45.000	Litvanya	2.500
Danimarka	10.000	Lüksemburg	200
Estonya	50	Macaristan	25.000
Finlandiya	5.000	Malta	50
Fransa	90.000	Polonya	10.000
GKRY	10.000	Portekiz	5.000
Hollanda	50.000	Slovakya	30.000
İngiltere	95.000	Slovenya	40.000
İrlanda	10.000	Yunanistan	80.000
İspanya	40.000		

Kaynak: Jandl, Presentation 2003.

Bu af programlarını daha yakından incelediğimizde, İtalya'nın 1982, 1987-88, 1990 ve 1995-96 yıllarında gerçekleştirdiği aflarda toplam 600.000 kişiye yasal statü verdiğini görmekteyiz. Bu ülkede 1998-99 döneminde yürütülen af kampanyasında, başlangıçta 38.000 kişiye yasal statü kazandırmak hedeflenmişse de sonuçta 250.000 kişi kayıt altına alınmıştır. İtalya'da 2002-03 döneminde uygulanan son af programında ise 700.000'den fazla göçmene oturma izni verilmiştir. Benzer şekilde İspanya'da 1985-86, 1991 ve 1996 yıllarında 180.000 göçmene yasal statü verilirken; 2000 yılında 135.000 kişi oturma izni almış, 2001 yılındaki kampanyaya

ise 300.000'den fazla göçmen başvurmuştur. Bu ülkede Şubat 2005'te başlatılan 3 ay süreli af programına da yüz binlerce (bazı tahminlere göre 1 milyona yakın) göçmenin başvuru yapması öngörülmüştür. Portekiz'de de 1992-93, 1996 ve 2001 yıllarında uygulanan göçmen aflarında 180.000 dolayında göçmen kayıt altına alınmıştır. Yunanistan ise 1998 yılında 220.000 göçmene yasal statü kazanma imkânı tanımış, 2001 yılındaki regülerizasyon programına da 350.000 kişi başvurmuştur.⁷⁵²

Diğer taraftan, çeşitli AB ülkelerindeki polis yetkililerinin belirttiğine göre, gelen yasa dışı göçmenlerin % 30-80'inin göçmen kaçakçılığı şebekeleri aracılığı ile göç etmektedirler. Bu kapsamda, AB'ye yönelik insan kaçakçılığı faaliyetlerinde dönen paranın yılda 4 milyar avro dolayında olduğu hesaplanmaktadır.⁷⁵³

6-Türkiye'de Yasa Dışı Göç

Bilindiği üzere Türkiye, Asya kıtasının güneybatı ucunda, Anadolu yarımadası üzerinde yer almaktadır. Topraklarının bir bölümü ise Avrupa'nın güneydoğusunda bulunan Balkan yarımadasının uzantısı durumundaki Trakya'da bulunur. Bu yönüyle Türkiye hem Asya hem de Avrupa ülkesidir. Türkiye, aynı zamanda bir Ortadoğu ülkesidir. Ortadoğu ülkelerinin bir kısmı Afrika ülkesi olduğundan, ülkemizin Afrika kıtasıyla da teması söz konusudur. Üzerinde yaşayan insanların çoğunluğunun ırk ve dil bakımından Türk olması, Türkiye'yi Türk Dünyasının doğal bir parçası yapmaktadır.

Asya, Avrupa ve Afrika gibi eski kara kütlelerinin kesişme noktasında bulunması nedeniyle ülkemiz, kıtalar arası kavşak, köprü ya da geçiş ülkesi özelliği sergilemektedir. Öte yandan Türkiye'nin üç tarafını çeviren denizlerin Cebel-i Tarık Boğazı yoluyla Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı aracılığıyla Hint Okyanusu'na bağlantısı vardır. Dolayısıyla, dünyadaki deniz ulaşımı bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda önem taşıyan bir diğer konu da Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran ve Karadeniz'e komşu ülkelerin açık denizlere

⁷⁵² Papadopoulou, **a.g.m.**, ss. 3-4.

⁷⁵³ Jandl, Presentation 2003.

ulaşmalarında kullanabilecekleri tek su yolu olan İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahip olmasıdır.⁷⁵⁴

Türkiye, bulunduğu coğrafyanın özelliği nedeniyle yüzyıllardır çeşitli göç ve ulaşım yollarının üzerindedir. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan doğal köprü özelliği, stratejik konumu ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler ağısından da politik bir öneme sahiptir.⁷⁵⁵

Türkiye, kuzeybatıdan Balkan ülkeleri, kuzeydoğudan Kafkas ülkeleri, doğu ve güneyden Ortadoğu ülkeleri ile sınırlıdır. Tüm bu bölgelerin temel özelliği ise dünyanın en istikrarsız bölgeleri olmalarıdır. Dolayısıyla Türkiye, her yönden çatışma ve savaş çemberi içerisinde yer almaktadır. Türkiye ise kurulduğu günden bu yana, bölgedeki en istikrarlı ülke olmayı başarabilmiştir. Ancak, yine de Türkiye'nin yakın komşusu olduğu savaş ve çatışma bölgelerine karşı ilgisiz kalamayacağı da bir gerçektir. Zira ülkemizin, hâlen çok sayıda Türk'ün yaşadığı söz konusu ülkelerle tarihi ve kültürel bağları bulunmaktadır.⁷⁵⁶

Türkiye, tarihsel süreç içinde -önemli nitelik değişmelerine karşın-, yoğun biçimde göç ve mülteci (sığınmacı) olgusunu yaşamış bir ülkedir. Tam anlamıyla bir "göç ülkesi" olarak nitelendirilebilecek Türkiye'de, mevcut nüfusun yaklaşık % 20'sini bu yolla gelerek süreç içinde yurttaşlık hakkını kazanmış insanlar oluşturmaktadır. Türkiye'nin göçmen ve mülteci sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olan etkenler, tarihinden ve üzerinde yaşadığı toprakların jeopolitik ve jeostratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin, komşu ülkelerde yaşayan Türk soydaşlarına karşı özellikle tarihten gelen önemli bir sorumluluğu bulunmasının

⁷⁵⁴ Ramazan Özey, "Türkiye'nin Coğrafyası ve Jeopolitiği Neden Önemlidir?", **www.stradigma.com, Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi**, ss. 1-2. Bkz. http://www.stradigma.com/turkce/ekim2003/print_03.html, (25.04.2008).

⁷⁵⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı, **Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Eylem Planı**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 2006, (Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı) s. 13. Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik önemi konusunda ayrıca bkz. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, 6. Basım, İstanbul, Kasım 2001 ve Erol Mütercimler, **21. Yüzyıl ve Türkiye**, Güncel Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, şubat 2000.

⁷⁵⁶ Özey, **a.g.m.**, ss. 2-3.

yanı sıra, ülkemiz Avrupa ile doğu dünyasını bağlayan bir köprü olması nedeniyle, transit geçişlerde önemli bir basamak niteliği taşımaktadır.⁷⁵⁷

Bölgesindeki yasa dışı göç hareketleri açısından bakıldığında da Türkiye, 20 yıldan fazla bir süredir hem **hedef**, hem **transit**, hem de **kaynak** ülke olarak bilinmektedir.⁷⁵⁸

İçduygu; ülkemizdeki yasa dışı göç hareketlerini şekillendiren dört önemli faktör olduğunu belirtmektedir. Bunların birincisi, komşu bölgelerde süreklilik arz eden siyasal karışıklıklar ve çatışmalar nedeniyle insanların güvenlik, zulümden korunma ve daha iyi bir yaşam umuduyla yurtlarını terk etmeleridir. İkincisi, Türkiye'nin dünyanın doğusuyla batısı ve kuzeyi ile güneyi arasında yer alan coğrafi konumu nedeniyle Batı ve Kuzey ülkelerine ulaşmaya çalışan göçmenler için geçiş bölgesi olmasıdır. Üçüncüsü, "Avrupa Kalesi" olarak adlandırılan ve son derece kısıtlayıcı giriş prosedürleri ve artan göç kontrol politikaları nedeniyle Avrupa hedefli göç hareketlerinin, Türkiye gibi Avrupa'nın çevresindeki ülkelere yönelmesidir. Dördüncüsü ise, Türkiye'nin refah seviyesinin bölgesindeki diğer ülkelere nispetle daha yüksek oluşu nedeniyle çeşitli ülkelerden gelen göçmenler için bir çekim merkezi olmasıdır.⁷⁵⁹

Bu temel özelliklere ilave olarak; Türkiye'nin nispeten büyük çaplı kayıt dışı ekonomiye sahip olması, bazı ülke vatandaşlarına yönelik esnek ve liberal vize politikası uygulaması (*Türkiye; Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, İran, Moldova, Ukrayna, RF ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi ülkelerin vatandaşlarına vizesiz veya hava alanlarından veya diğer giriş noktalarından kolayca temin edilebilen vizelerle serbestçe giriş izni vermektedir*) Türkiye'yi, hedef ülke olarak cazip hâle getirmektedir. Nitekim, bu yolla gelen insanların büyük çoğunluğu küçük çaplı ticaret yapmakta; bazıları ise vize sürelerini aşarak, ev işlerinde, fuhuş sektöründe

⁷⁵⁷ Kemal Arı, "Türkiye'de Dış Göç ve Mülteciler Sorunu", ss. 1-3, bkz. <http://kemalari.8m.com/goc.doc.>, (20.03.2004).

⁷⁵⁸ Ahmet İçduygu, "Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns, and Issues", CARIM Research Reports 2005/04, European University Institute, Florence Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, June 2005, (Transit Migration in Turkey) s. 6. http://www.carim.org/Publications/CARIM-RR05_04_Icduygu.pdf, (14.11.2007).; EGM, KOM Daire Başkanlığı 2005 Raporu, Ankara, Mart 2006, s. 111.; Futo, Jandl ve Karsakova, **a.g.m.**, s. 50., ŞEN, **a.g.e.**, s. 42.

⁷⁵⁹ İçduygu, Transit Migration in Turkey, s. 6.

veya inşaat ve turizm sektörlerinde yasa dışı olarak çalışmaktadırlar.⁷⁶⁰ Bunun yanında, bazı ülke vatandaşlarıyla sınır ötesi akrabalık ilişkilerinin, dil ve kültür birliğinin bulunması, daha önceden çeşitli yollarla ülkemize gelerek yerleşmiş bulunan göçmenlerin oluşturduğu göçmen ağı gibi faktörler Türkiye'yi hedef ülke durumuna getiren diğer özelliklerdir.⁷⁶¹

Türkiye'nin doğuda sarp, dağlık, kontrolü güç olan kara sınırlarına, batıda ise çok uzun ve girintili - çıkıntılı deniz sınırlarına sahip olması, Ege Adalarının kıyılarına çok yakın bulunması, yasa dışı göçmenler için yakalandıkları takdirde yaşam tehlikesi ve insanlık dışı muameleye maruz kalma olasılığının bulunmaması, ayrıca, ucuz ve kolay ulaşım, daha az riskle yaşama şansı ve barınma koşullarının daha kolay elde edilmesi gibi faktörler ile Türkiye'de BMMYK bürosunun bulunması Türkiye'nin transit ülke olarak tercih edilmesi konusunda İçduygu'nun belirlemelerine eklenebilecek diğer unsurlardır.⁷⁶²

Türkiye'yi kaynak ülke olarak ön plana çıkartan faktörlerin başındaysa, Avrupa'da yaşayan önemli miktarda Türk'ün varlığı gelmektedir. Türkiye'den iş gücü anlaşmaları ile iş gücü alımının sona ermesinden sonra, Avrupa'ya yönelik Türk göçü 1980'lerde ve 1990'ların büyük bir bölümünde aile birleşmeleri yoluyla devam etmiş,⁷⁶³ ancak son dönemde bu şekilde göç edebilmek de oldukça zorlaşmıştır.⁷⁶⁴ Bunun yanında, bazı terör örgütlerinin elemanlarını eğitmek, propaganda yaptırmak veya örgüt adına gelir sağlamak amacıyla yasa dışı yollardan

⁷⁶⁰ Kemal Kirişçi, "Border Management and EU-Turkish Relations: Convergence or Deadlock", CARIM Research Reports 2007/03, European University Institute, Florence Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2007, (Border Management), s. 23.; http://www.eui.eu/RSCAS/E-TEXTS/carim-rr_2007_03.pdf, (01.02.2008).

⁷⁶¹ Bu kapsamdaki değerlendirmeler için bkz. "Avrupa Birliği Bağlamında Yasa Dışı Göçle Mücadele, Ocak 2006", Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) Bilgi Notları, s. 1, http://www.arem.gov.tr/rapor/bilgi/AB_vasadisi_goc.htm, (03.09.2007); Fırat, **a.g.m.**, ss. 3-4.

⁷⁶² Bu kapsamdaki değerlendirmeler için bkz. Fırat, **a.g.m.**, s. 4.; Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı, s. 14. ve Şen, **a.g.e.**, s. 57.

⁷⁶³ Kirişçi, Transformation from Emigration to Immigration.

⁷⁶⁴ Örneğin, Almanya'nın 2007 Ağustos ayında kabul ettiği yeni göç yasasında, Almanya'ya aile birleşimiyle gelmek için vize başvurusu yapan Türk vatandaşlarından minimum 300 kelime Almanca bilgisi istenerek, bu mülakatı geçemeyenlere giriş izni verilmemesi öngörülmektedir. Süresiz oturma izni alabilmek içinse kişinin kendisinin ya da ailesinin ekonomik özgürlüğünü kanıtlanması ve 1200-1300 avro geliri belgelemesi gerekmektedir. Yasaya göre, Almanya'da Almanca'yı belirli bir süre içinde öğrenemeyenlerin oturma izinleri de iptal edilecektir. Ayrıca, göçmenlerin uyum kurslarına katılması zorunlu hâle getirilmekte ve bu kurslara katılmayanlara para cezası verilmesi öngörülmektedir. Bkz. Aşın Yurdakul, "Almanya, Türklere bel altından vurdu!", **NTVMSNBC**, 24.08.2007, <http://www.ntvmsnbc.com/news/417989.asp>, (24.008.2007).

yurt dışına göndermesi ve terör sebebiyle bazı bölgelerimizdeki insanların Batı ülkelerine sığınmacı olarak gitmeleri ülkemizi kaynak ülke yapan diğer faktörlerdir.⁷⁶⁵ Resmî istatistiklere göre Türkiye’deki terör sorunu nedeniyle, özellikle 1990’ların ilk yarısında yaklaşık 330.000 kişi yerlerinden edilmiştir. BMMYK istatistiklerine göre de 1990’lar boyunca yaklaşık 340.000 Türk vatandaşı çeşitli Avrupa ülkelerine sığınma başvurusunda bulunmuştur. Türkiye’den başvuruda bulunanların mülteci olarak kabul edilme oranları ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte, ancak BMMYK’ye göre, son yıllarda, sığınma kanalının sahte ve hileli yollarla kullanılması nedeniyle bu oran düşmektedir.⁷⁶⁶ Dolayısıyla, yurtdışında bulunan ailelerle ilişkili göçler ve sığınma sistemi, Türkiye’den giden göçmenler içerisinde vize süresini aşanlar ve sığınma başvurusu reddedilen sığınmacıların sayısını artıran en önemli faktörlerdir.⁷⁶⁷

İçduygu; Türkiye’ye yönelik yasa dışı göç hareketlerini (daha geniş bir ifadeyle düzensiz göç akımlarını) tarihsel olarak, dört farklı dönem hâlinde ele almaktadır. Bunlar, 1979-1987, 1988-1993, 1994-2000/2001 ve 2001 sonrası dönemlerdir. Bu dönemler, Türkiye’ye yönelen göçmenlerin karakteristikleri ve göç akımlarındaki değişimi ortaya koyduğu gibi Türkiye’nin göç politikaları ve uygulamalarındaki farklılıkları da belirtmektedir.

“Döllenme (Fertilization) Dönemi” olarak adlandırılabilir ilk dönemde söz konusu akımları, temel olarak 1979’da yaşanan rejim değişikliği sonrasında İran’dan gelenler oluşturmaktaydı. Bunların büyük bir kısmı, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine gitmeden önce Türkiye’de geçici bir süre için kalmaktaydılar. Diğer bir ifadeyle bunlar çoğunlukla transit göçmenlerdi.

“Olgunlaşma (Maturation) Dönemi” olarak adlandırılan ve 1988-1993 yıllarını kapsayan ikinci dönemde ise birbirinden tamamen farklı iki büyük göç akımı söz konusudur. Bunların ilki Irak ve Bulgaristan’dan gelen büyük çaplı sığınma hareketleri, ikincisi de eski Sovyet bloğu ülkelerinden gelen ekonomik maksatlı

⁷⁶⁵ Fırat, **a.g.m.**, s. 3.

⁷⁶⁶ Kirişçi, Transformation from Emigration to Immigration.

⁷⁶⁷ Ahmet İçduygu, **Turkey and International Migration**, 2005, OECD, SOPEMI Report for Turkey, İstanbul, 2006, (Turkey and International Migration) s. 7. Bkz. <http://www.mirekoc.com/docs/sopemi-2005.doc>, (02.08.2007).

göçlerdir. Bu dönemde, Irak'tan gelen Kürtlerin (Peşmerge) çoğunluğu ülkelerine geri dönmüşken; Bulgaristan'dan gelen Türklerin yarıya yakını ülkemize yerleşmiş, geri kalanlar da Bulgaristan'a geri dönmüştür. Eski Sovyet Cumhuriyetlerinden gelenler, ticaret ve diğer ekonomik faaliyetlerde bulunmak üzere Türkiye'de birkaç ay kaldıktan sonra ülkelerine geri dönüp daha sonra tekrar gelmek suretiyle ülkeleriyle Türkiye arasında “mekik göç” adı verilen süreci başlatmışlardır. Bu dönem içerisinde İran ve Irak'tan gelen transit göçler, küçük çapta da olsa devam etmiş, ancak döneme damgasına vuran ana göç türü, “mekik göç” ya da diğer bir ifadeyle “döngüsel göç” olmuştur.

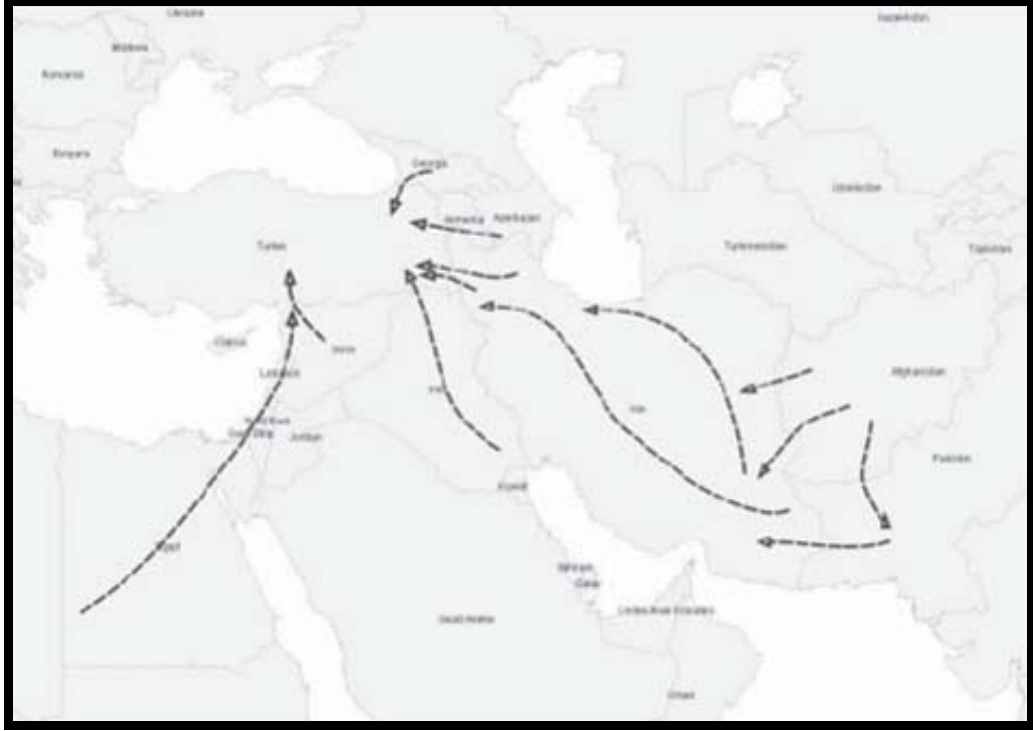
Türkiye'nin 1994 yılında Sığınma Yönetmeliği'nin⁷⁶⁸ yayımlanmasıyla başlayan üçüncü dönemde, sadece, yasa dışı göç akımlarına karşı yeni göç politikaların uygulanmasına değil, aynı zamanda çeşitlenerek artan göç akımlarına tanık olunmuştur. 1994-200/2001 yılları arasını kapsayan bu süreci “Doyuma Ulaşma (Saturation) Dönemi” olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönemde, transit göçte ve vize sürelerini aşarak kalan göçmenlerin sayısında büyük bir artış söz konusudur. Türkiye'nin binlerce yasa dışı göçmen ve sığınmacı için transit ülke hâline geldiği bu dönemde yetkililer, göç akımlarıyla başa çıkabilmek için daha etkin ve hedefe yönelik politikalar izlemeye başlamışlardır.

2001 sonrası dönem ise söz konusu göç hareketleri açısından “Bozunma veya Çözülme (Degeneration) Dönemi” olarak nitelendirilebilir. Zira, bu dönemde insan kaçakçılığı ve insan ticareti gibi konular hem iç kamuoyunda hem de uluslararası alanda sıcak gündem maddesi hâline gelmiş; bunun sonucunda da çok daha etkin politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Göç akımlarındaki azalmayı beraberinde getiren bu süreç, devlet açısından yeni politika ve uygulamaları gündeme taşırken, göçlerin de farklı şekiller alarak kurumsallaşmasına (*Kurumsallaşmadan kasıt, göçmenlerin, kaçakçıların ve tacirlerin göç ağları oluşturarak daha sistemli hareket etmeleridir*) neden olmuştur.⁷⁶⁹

⁷⁶⁸ Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Bkz. **EK-3**.

⁷⁶⁹ İçduygu, Transit Migration in Turkey, ss. 6-7.

ŞEKİL 125-126: Yasa Dışı Göçmenlerin Türkiye'ye Giriş-Çıkışta İzledikleri Güzergâhlar.

Kaynak: Ahmet İÇDUYGU, **Irregular Migration in Turkey**, IOM, Migration Research Series, No. 12, Geneva, Switzerland, February 2003, (Irregular Migration in Turkey) ss. 10-11.

ŞEKİL 127: Türkiye Üzerinden Geçen Yasa Dışı Göç Güzergâhları.

Kaynak:http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/MTM/New-Map-MTM_Poster-Landscape_EN_v1.pdf , (14.03.2008).

Ülkemiz üzerinden geçen yasa dışı göç güzergâhları Şekil 54-55 ve Şekil 56'da gösterilmektedir. Bu güzergâhlar üzerinde, ülkemize giriş-çıkışta sık kullanıldığı tespit edilen noktalar ise aşağıda belirtildiği gibidir.

- Ermenistan-Gürcistan sınırında; Iğdır/Dilucu, Kars/Digor-Tuzluca, Ardahan/Pasof, Artvin/Sarp bölgeleri,
- İran sınırında; Küçük Ağrı Dağı-Doğubeyazıt, Van/Özalp-Başkale, Hakkari/Yüksekova-Şemdinli kırsalı,
- Irak sınırında; Hakkari/Şemdinli-Çukurca, Şırnak/Uludere bölgeleri,
- Suriye sınırında; Şanlıurfa/Suruç-Mert Köyü ile Akçakale Keluşak Köyü kırsalları, Gaziantep/İslahiye-Karababa mevkii, Hatay/Yayladağı-Güveçli Köyü, Hatay/Altınözü-Turfanda Köyü, Hatay/Kırıkhan Camızkışlası mevkii, Hatay/Kırıkhan-Hassa Leçelik köyü Hatay/Reyhanlı sınır bölgesi, Hatay/Samandağı bölgesi, Hatay/İskenderun-Arsuz bölgesindeki sığ koylar,

- Akdenizde; Adana/Karataş bölgesi ve Seyhan-Ceyhan Nehirlerinin denizle birleştikleri noktalar, Mersin/Aydıncık-Ovacık, Bozyazı-Susanoğlu-Akçakıl bölgeleri, Antalya/Kaş-İçada-Meis Adası, Antalya/Demre-Kekova-Meis Adası,

- Ege Denizinde; Muğla/Datça-Simi Adası, Muğla/Bodrum sahilleri-İstanköy Adası, Aydın/Didim-Kuşadası sahilleri ve Dilek Yarımadası-Sisam Adası, İzmir/Çeşme-Çiftlikköy-Sakız Adası, Balıkesir/Ayvalık sahilleri-Midilli Adası,

- Yunanistan sınırında, Edirne/Pazarkule-Karaağaç, Trakya/Meriç-Sufli, Trakya/Kumdere-Paşaköy-Karpuzlu-İpsala-Enez bölgeleri;

- Bulgaristan sınırında, Edirne/Kapıkule, Kırklareli Dereköy, Kırklareli/Istranca bölgesi.⁷⁷⁰

Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde⁷⁷¹, “Yasa Dışı Sınır Geçişleri” başlığı altında, 01 Eylül 2006 tarihinden itibaren günlük olarak yayımlanmaya başlanan veriler, yasa dışı göç ve kaçakçılık gibi maksatlarla yapılan yasa dışı sınır geçişlerinin hangi sınırlarımızın daha fazla gerçekleştiği konusunda ayrıntılı bilgi vermektedir.

Ayrıca, aynı veriler kapsamında, ülkemizin iç bölgelerinde yasa dışı durumda yakalanan yabancı uyruklu şahıslara ilişkin bilgiler, hangi illerimizin yasa dışı göçmenler ve göçmen kaçakçılığı şebekelerince geçiş, toplanma ve sevkıyat gibi maksatlarla kullanıldığına ışık tutmaktadır.

TABLO 82: Sınırlarımızda Tespit Edilen Yasa Dışı Sınır Geçişleri (2007).

SINIRLAR	OLAY SAYISI
Gürcistan Sınırı	12
Ermenistan Sınırı	1
İran Sınırı	168
Irak Sınırı	3
Suriye Sınırı	269
Yunanistan Sınırı	348
Bulgaristan Sınırı	28
Ege Kıyıları	51
Akdeniz Kıyıları	5

Kaynak: <http://www.tsk.mil.tr>

⁷⁷⁰ Tolga Şardan, “Sınırlar delik deşik”, *Milliyet Gazetesi*, 22.01.1998.; Şen, a.g.e, ss. 35-36.

⁷⁷¹ <http://www.tsk.mil.tr>, (19.04.2008).

Tablo 36’da görüldüğü gibi, ülkemize yasa dışı girişte en sık kullanılan sınırlarımızın başında İran ve Suriye sınırları gelmektedir. Ancak bu sınırlarımız, insan kaçakçılığı dışındaki kaçakçılık türlerinin (akaryakıt, sigara, hayvan vb. kaçakçılığı) de sık görüldüğü sınırlardır.

Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde “olayın cereyan tarzı” kapsamında verilen bilgiler incelendiğinde, bu sınırlardaki yasa dışı geçişlerin önemli bir kısmının sadece Türk ve İran ya da Suriye vatandaşları tarafından gerçekleştirildiği ve geçişlerin Türkiye tarafına olduğu kadar karşı tarafa da yapıldığı görülmektedir.

Bu nedenle, bu tür geçişlerin, insan kaçakçılığı dışındaki diğer kaçakçılık türleriyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Bu iki sınıra göre, çok daha az olsa da yasa dışı göçmenlerin ve insan kaçakçılığı şebekelerinin ülkemize girişte kullandıkları diğer bir sınırimız da Gürcistan sınırır. Irak ve Ermenistan sınırlarında yapılan yasa dışı göçmen girişleri ise yok denecek kadar azdır.

Yasa dışı göçmenlerin çıkış maksadıyla en sık kullandıkları kara sınırimızsa Yunanistan sınırır. Bulgaristan sınırının yasa dışı göç maksadıyla kullanımı azımsanmayacak düzeyde olmakla birlikte, bu sınırın Yunanistan sınırına oranla çok daha az kullanıldığı bir gerçektir.

Öte yandan, kontrolü güç sahil şeridi ve Yunanistan’a ait adalara yakınlığı nedeniyle Ege kıyılarımız, Avrupa’ya geçmek isteyen yasa dışı göçmenler için ideal çevre şartlarını sunmakta ve bölgeyi, ülkemizden çıkış için en çok kullanılan deniz sınırı hâline getirmektedir.

Akdeniz sahillerimizin, Ege’ye göre kontrolü daha kolay bir yapıda olması, bu bölgeden yapılan insan kaçakçılığı faaliyetlerinin daha az miktarda gerçekleşmesine yol açmaktadır. Karadeniz kıyılarımızın ise yasa dışı göç ve insan kaçakçılığı amacıyla kullanıldığına dair herhangi bir emare yoktur.⁷⁷²

Yasa dışı sınır geçişi sırasında yakalananlar dışında, çeşitli illerimizde önleyici kolluk kuvvetleri tarafından yapılan kontrol ve operasyonlar hakkındaki veriler incelendiğinde (Tablo 37); yasa dışı göçmen yakalama olaylarına 50 ayrı

⁷⁷² Bu kapsamda ayrıca bkz. Kirişçi, Border Management, ss. 19-20.

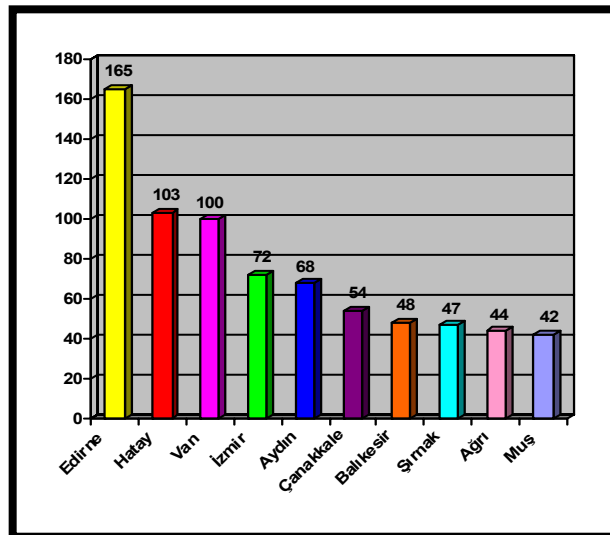
ilimizde ve Marmara Denizi'nde rastlandığı, en çok olayın görüldüğü illerin başındaysa, kara ya da deniz sınırlarımıza yakın olan Edirne, Hatay, Van, İzmir, Aydın, Çanakkale, Balıkesir, Şırnak, Ağrı ve Muş'un geldiği görülmektedir (Şekil 57).

TABLO 83: Önleyici Kolluk Güçleri Tarafından Yasa Dışı Göçmen Yakalanan Kontrol ve Operasyonların İllere Göre Dağılımı (2007).

İL ADI	OLAY SAYISI	İL ADI	OLAY SAYISI	İL ADI	OLAY SAYISI
Adana	7	Düzce	1	Manisa	6
Afyon	1	Edirne	165	Mardin	7
Ağrı	44	Elazığ	5	Marmara Denizi	3
Aksaray	5	Erzurum	10	Mersin	10
Ankara	5	Gaziantep	8	Muğla	36
Antalya	4	Hakkari	23	Muş	42
Ardahan	2	Hatay	103	Nevşehir	1
Artvin	2	Iğdır	26	Rize	4
Aydın	68	İstanbul	24	Samsun	1
Balıkesir	48	İzmir	72	Siirt	5
Batman	5	Kars	4	Sivas	2
Bingöl	1	Kırkkale	1	Şanlıurfa	33
Bitlis	20	Kırklareli	10	Şırnak	47
Bursa	3	Kilis	11	Tekirdağ	13
Çanakkale	54	Kocaeli	1	Trabzon	1
Denizli	1	Konya	5	Van	100
Diyarbakır	23	Malatya	3	Yalova	1

Kaynak: <http://www.tsk.mil.tr>

ŞEKİL 128: Yasa Dışı Göçmen Yakalama Olayların En Sık Görüldüğü İllerimiz.

2007 yılı itibarıyla ülkemizdeki yasa dışı göç güzergâhlarının genel görünümü bu şekildedir. Ancak, insan kaçakçılığı şebekelerinin ve münferit yasa dışı göçmenlerin kullandıkları giriş-çıkış, toplanma ve sevkiyat noktalarının genel olarak aynı kalmakla birlikte, zamanın şartlarına göre bazı değişiklikler gösterebileceği unutulmamalıdır.

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, insan kaçakçılığı şebekelerinin ülkemizdeki yasa dışı göçü organize etmekte kullandığı yöntemler de güzergâha göre değişiklik göstermekle beraber genel hatlarıyla şöyledir:

- Hudut kapılarından sahte veya değiştirilmiş belgelerle giriş-çıkış yapılması,
- Havayoluyla vize uygulamayan ülkelere yasal yoldan çıkış yapılarak sonradan temin edilen sahte pasaport veya belgelerle hedef ülkelere geçişin sağlanması,
- Ülke çıkışında kullanılan yasal belgeyi postayla geri göndererek, diğer bir kişinin kullanımının sağlanması,
- Kara yoluyla TIR, kamyon, karavan gibi ulaşım araçlarının “zula” tabir edilen gizli bölmelerine saklanarak kara yoluyla giriş-çıkış yapılması,
- Kara sınırlarından yürüyerek veya binek hayvanlarıyla giriş-çıkış yapılması,
- Sınır nehirlerinden yüzerek veya botla giriş-çıkış yapılması,
- Çeşitli yollardan giren kaçak göçmenlerin, denize kıyısı bulunan bölgelerden teknelerle açıkta bekleyen büyük gemilere götürülmesi, başka bir ülke kıyısına ulaşıldığında yine küçük teknelerle kıyılara çıkartılması,
- Genelde seyahate elverişli olmayan tekneler veya gemilerle yasa dışı giriş ve çıkış yapılması,
- Ticari yatırım adı altında kurulan şirketler kanalıyla vize ve ikâmet izni alınması,
- Bir ülkeye çeşitli yollarla girmeyi başara kaçak göçmenlerin, o ülkede kalabilmek amacıyla terör örgütleriyle bağlantıya geçmesi ve örgütçe düzenlenen sahte belgelerle ilgili makamlara başvuruda bulunup siyasi suçlu olduğunu veya işkence gördüğünü beyanla siyasi iltica talebinde bulunması.

Ülkemizdeki göçmen kaçakçılığı faaliyetleri, özellikle nüfusu yoğun şehirlerde odaklaşmaktadır. Sınıra yakın Doğu ve Güneydoğu illerimizden temin edilen kaçak göçmenler, bu illerin yanı sıra İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Muğla gibi illerde yasa dışı faaliyetlerde bulunan organizatörlerin kontrolünde sınır ve liman bölgelerindeki Edirne, Hatay, Kırklareli, Balıkesir, İzmir, Aydın, Muğla, Antalya, Mersin vb. il ve bağlı ilçelere getirilmektedir. Yasa dışı göçmenler, yine suç organizasyonu üyelerince temin edilmiş olan sahte pasaport/vize kullanarak, kamyon, TIR gibi araçların zula tabir edilen kısımlarına gizlenerek ya da küçük tekne/bot kullanmak suretiyle ülkemizden çıkartılmaktadır. Yasa dışı geçiş faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için oluşturulan organizasyonlar, farklı ülkelerde bulunan irtibat noktaları aracılığıyla uluslararası koordinasyonu sağlamakta ve yasa dışı geçişleri organize etmektedir.⁷⁷³

Yasa dışı göç faaliyetlerini organize eden ya da kaçak göçmenlere yardımcı olan suç organizasyonlarının yapısını incelediğimizde; söz konusu oluşumların, bireysel iş yapan kişilerden, çok büyük ve kapsamlı örgütlenmelere kadar geniş bir yelpazede değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Bunun nedeniyse, insan kaçakçılığı organizasyonlarının yasa dışı göçe ilişkin talebe, yasa uygulayıcı kolluk güçlerinin etkinliklerine ve sınır gözetimi konusunda önceden kestirilemeyen değişikliklere bağlı olarak, kalıcı değişimler gösterebilen dinamik bir ortamda faaliyet göstermeleridir. Bu bağlamda, söz konusu organizasyonları amatör kaçakçılar, küçük suç grupları ve uluslararası şebekeler olarak sınıflandırmak mümkündür.

Yasa dışı göçmenlere tek bir konuda, örneğin, sınır geçişi sırasında kendi teknesi, taksisi ya da kamyoneti ile taşıma hizmeti veren kaçakçılar birinci kategoride sayılabilir. Bunlar, tek başlarına çalışabildikleri gibi çok büyük bir organizasyonun parçasını da oluşturabilmektedirler. İkinci kategoride yer alan küçük kaçakçılık organizasyonları, genellikle göçmenlerin bir ülkeden diğerine geçmesini organize eden, amatör kaçakçılardan daha çok uzmanlığı olan ve çoğunlukla daimi yapılanması olan oluşumlardır. Uluslararası kaçakçılık şebekeleri ise, yasa dışı geçişleri organize etmekten sahte belgeleri temin etmeye, transit noktalarda

⁷⁷³ Şen, a.g.e., ss. 30-32.

kalınacak yer sağlamaktan hedef ülkeye girişleri düzenlemeye kadar insan kaçakçılığı sürecinin tüm aşamalarını yönlendiren büyük örgütlenmelerdir.⁷⁷⁴

İnsan kaçakçılığı şebekeleri içindeki iş bölümü ise şöyledir. Şebekenin başında *organizatör* olarak adlandırılan ve organizasyonu yöneten kişiler bulunmaktadır. Kaçakçılık faaliyetlerine para yatıran bu kişiler, özellikle büyük çaplı organizasyonlarda, diğer örgütlü suç gruplarının liderleriyle de bağlantısı bulunan ve bu liderler arasındaki hiyerarşide önemli bir yere sahip olan kişilerdir. Organizasyonun daha alt seviyelerinde yer alan ya da organizasyonca kaçırılan göçmenlerin bu kişileri tanması söz konusu değildir.

Organizasyonu oluşturan bir başka unsur da *aracı*lardır. Bunlar, kaçakçılık şebekesi ile yasa dışı göçmenler arasındaki irtibatı sağlarlar. Aracıların işlevi, kaynak ülkelerdeki potansiyel göçmenleri bulmak ve anlaşmak, transit noktalarda ve hedef ülkelerde ise yasa dışı göçmenlerden alınacak ücretleri toplamaktır. Genellikle göçmenlerle aynı bölge veya kültürden olan aracılardan, şebekenin tüm faaliyetlerinden haberdar olmadıkları gibi çoğunlukla geçici olarak çalıştırıldıkları tespit edilmiştir.

İnsan kaçakçılığı şebekelerinin diğer elemanları ise; *taşıyıcılar (nakliyeciler)*, şebekeye gerekli bilgileri temin eden *muhbirler*, şebekeye rüşvet karşılığı yardım eden *yolsuz kamu görevlileri* ve şebekenin faaliyetlerine göz yuman ve hamilik yapan üst düzey yöneticiler (*koruyucular*), sahte belge düzenleyen ya da belgeleri tahrif eden (*sahteciler*), göçmenlere rehberlik eden *kılavuzlar*, *gözcüler* ve *korumalar*, çoğunlukla göçmenler içerisinde seçilen ve gerektiğinde şiddet kullanarak düzeni sağlayan elemanlar (*uygulayıcılar*), yasadışı göçmenlere transit noktalarda kalacak yer sağlayan, onları saklayan ve gerekli diğer hizmetleri veren *destek personeli*, göçmenlerden alacakları toplayan *tahsilatçılar*, *kara para aklayıcıları* ve belli durumlarda ihtiyaç duyulan teknik desteği sağlayan *uzmanlardır*.⁷⁷⁵

Bu görev bölümü çerçevesinde, insan kaçakçılığı organizasyonlarının, birbirleriyle iş birliği içerisinde hareket eden otonom grupların, esnek ve gevşek

⁷⁷⁴ Schloenhardt, **a.g.m.**, s. 215.

⁷⁷⁵ Schloenhardt, **a.g.m.**, ss. 217-219, Futo, Jandl ve Karsakova, **a.g.m.**, ss. 45-46.

biçimde oluşturdukları örgütlenmeler oldukları görülmektedir. Bu örgütlenme biçimini, piramit tarzı bir örgütlenmeden çok “ahtapot” tipi bir örgütlenme olarak nitelemek mümkündür.⁷⁷⁶ İçduygu; ülkemizdeki yasa dışı göçmenler ve insan kaçakçıları (organizatör)⁷⁷⁷ üzerinde yaptığı alan çalışmasında, Türkiye’deki insan kaçakçılığı faaliyetlerinde de yukarıda açıklanan organizasyona benzer bir yapılanma olduğunu, ancak bunların örgütlenme düzeylerinin daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Buna göre, ülkemizde faaliyet gösteren insan kaçakçılığı organizasyonlarının iş bölümünde yedi kategori söz konusudur:

Yerel Başlangıç Organizatörü: Yasa dışı göçmenleri yaşadıkları bölgelerden alarak, yasa dışı sınır geçişini yaptıracak olan diğer kaçakçıya teslim etmektedir.

Kasadar (Emanetçi): Kaçakçılık operasyonu sırasında göçmenlerle kaçakçılar arasındaki para trafiğini yöneten ve genellikle her iki tarafın da güvendiği kimselerdir.

Rehber: Bölgeyi veya sınırları çok iyi bilen ve göçmenlere eşlik eden kimselerdir.

Yerel Transit Organizatörü: Göçmenleri transit ülkedeki sınır bölgelerinden alarak, belirlenen çıkış noktalarına götürmektedirler.

Aracı: Göçmenleri çıkış bölgelerinde alarak, varış noktasına yönelik son seyahati düzenleyen baş organizatöre teslim eder.

Sınır (Kara, Deniz veya Hava) Çıkış Organizatörü: Kara, deniz veya hava yoluyla yasa dışı sınır geçişlerini düzenler. Gerektiğinde görevlilere rüşvet vererek, göçmenlerin çıkış yapacakları yerlerdeki her türlü ayarlamayı yapar.

Diğer Aracılar: Diğer organizatörlerin görevleri dışında kalan gerekli her türlü faaliyetleri yürütür.⁷⁷⁸

Türkiye’ye yönelik yasa dışı göç akımlarının gerçekleştirildiği güzergâh, yöntem ve organizasyonları inceledikten sonra, ele alınması gereken diğer konularsa

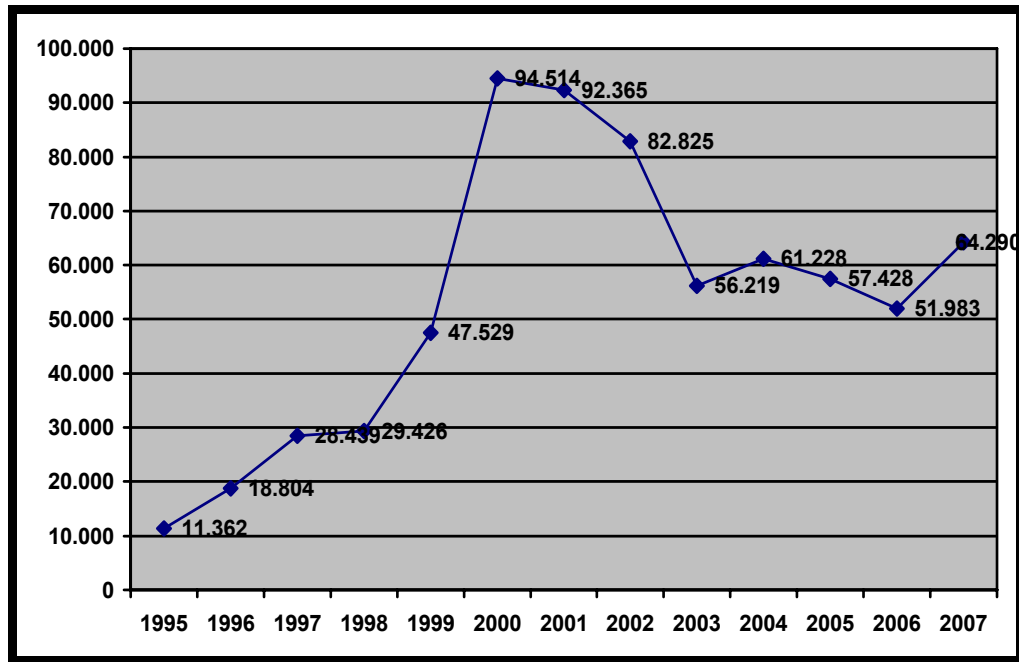
⁷⁷⁶ Futo, Jandl ve Karsakova, **a.g.m.**, s. 46.

⁷⁷⁷ Ülkemizdeki resmî verilerde ve birçok kaynakta “organizatör” terimi, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti şebekelerinin tüm elemanlarını ifade etmekte kullanılmaktadır.

⁷⁷⁸ İçduygu, *Irregular Migration in Turkey*, s. 45.

söz konusu akımların yapısal özellikleri ve boyutlarıdır. Bu kapsamda, bazı üst düzey yetkililerin Türkiye’de bir milyon yasa dışı göçmen bulunduğunu belirtmesine rağmen, ülkemizdeki yasa dışı göçe ilişkin kesin ve güvenilir veriler bulunmamaktadır. Ancak, sadece yakalanan yasa dışı göçmenlere ilişkin rakamlar mevcuttur.⁷⁷⁹ İçduygu; 2000 yılı itibarıyla, ülkemizde yakalanmadan Avrupa’ya geçen yasa dışı göçmenlerin sayısının 200.000 dolayında olduğunu hesaplamıştır. Bu hesaplama yapılırken, Türkiye’de 2000 yılında yakalanan 95.000 yasa dışı göçmenin yakalanmadan geçenlerin yarısından fazlası olduğu, ayrıca, ülkemizde kayıtsız biçimde yaşayan ve sayıları 3000 ila 5000 arasında değişen Afrikalının bulunduğu dikkate alındığı belirtilmektedir.⁷⁸⁰ Son dönem verileri dikkate alındığında, bu rakamın 100.000-120.000 dolayında olduğunu söylemek mümkündür.

ŞEKİL 129: Türkiye’de Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayıları (1995-2007).⁷⁸¹

⁷⁷⁹ Örneğin, 1999-2002 yılları arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yapan Yaşar Okuyan sık sık bu rakamı telaffuz etmiş; daha sonraki yıllarda da birçok yetkili aynı rakamı tekrarlamıştır. İçduygu, Turkey and International Migration, s. 11.

⁷⁸⁰ İçduygu, Irregular Migration in Turkey, ss. 8, 71.

⁷⁸¹ 2005 yılına kadar olan veriler, Şen, a.g.e., ss. 60-61; 2006 verileri, EGM, **KOM Daire Başkanlığı Raporu 2006**, Ankara, Mart 2007, (KOM Raporu 2006), s. 107.; 2007 verileri, EGM, **KOM Daire Başkanlığı 2007 Raporu**, Ankara, Şubat 2008, (KOM Raporu 2007), s. 60.

Diğer yandan, Türkiye’de 1995-2007 yılları arasında yakalanan yasa dışı göçmenlerin sayısı 700.000’i bulmuştur (Şekil 58). Yakalanan yasa dışı göçmenlerin uyrukları göz önüne alındığında (Tablo 38), ülkemize yönelik yasa dışı göç akımlarında üç önemli türün ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bunların en başında ülkemizi geçiş amacıyla kullanan “transit yasa dışı göçmenler” gelmektedir. Ülkemizi hedef ülke olarak seçen “kaçak işçiler” ikinci sırada, “sığınma başvurusu reddedilenler” ise üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye, son yirmi yılda dünyadaki uluslararası transit göç hareketlerin bakımından en önemli ülke hâline gelmiştir. Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinden gelen binlerce yasa dışı göçmen, Batı ve Kuzey’deki gelişmiş ülkelere gitmeden önce geçici bir süre kalmak amacıyla Türkiye’ye giriş yapmaktadır. Bunların bir kısmı turist vizesiyle yasal olarak giriş yapmakta fakat daha sonra yasa dışı duruma düşmekte ya da gerekli seyahat belgeleri olmaksızın üçüncü bir ülkeden giriş yapmaktadır. Bu göçmenlerin büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere gitmeden önceki “bekleme” dönemlerinde yasa dışı olarak çalışmaktadırlar. Genellikle, Doğu Avrupa ülkelerinden iş aramak amacıyla gelen yabancı uyruklular ise Türkiye’nin Batı illerinde tekstil, eğlence ve fuhuş, inşaat vb. sektörlerdeki ucuz iş gücü açığını kapatmaktadırlar. Diğer yandan, özellikle kadınlar, orta ve yüksek sınıf Türk ailelerinin yanında hizmetçi ya da bebek, yaşlı veya hasta bakıcısı olarak çalışmaktadırlar. Doğu Avrupalıların çoğunluğu, Türkiye’nin esnek vize politikası nedeniyle ülkemize yasal yollardan girmektedir. Ancak, daha sonra vize sürelerini aşmakta ve yasa dışı konuma düşmektedirler. Üçüncü olarak sığınma başvurusu reddedilen fakat ülkelerine dönmek istemeyen kişileri sayabiliriz. Bunlar arasından Türk mevzuatına uygun olarak çalışma izni alamayanlar genellikle yasa dışı olarak çalışmaktadırlar. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesine coğrafi kısıtlama koşuluyla imza koyduğu için, sadece Doğu Avrupa ve BDT ülkelerinden gelenleri mülteci olarak kabul etmektedir. Bu kapsamda, Ortadoğu vb. ülkelere gelen binlerce sığınmacı, mülteci statüsü kazanamadığı ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilemediği zaman yer altına inerek yasa dışı olarak çalışmaktadır.⁷⁸²

⁷⁸² İçduygu, Turkey and International Migration, s. 10.

TABLO 84: Ülkemizde Yoğunlukla Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı (1995-2007).

UYRUK	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	TOPLAM
Irak	2.128	3.319	5.689	14.237	11.546	17.280	18.864	20.926	3.757	6.393	3.591	6.412	9.384	123.508
Pakistan	708	435	307	1.798	2.650	5.027	4.829	4.813	6.258	9.396	11.001	3.508	6.970	57.700
Moldova	19	-	17	5	5.098	8.312	11.454	9.611	7.728	5.728	3.462	1.575	1.095	54.104
Afganistan	24	68	81	921	2.476	8.746	9.701	4.246	2.178	3.442	2.363	3.665	6.614	44.525
Türkiye	-	-	-	-	2.085	3.289	5.304	6.951	5.660	3.341	2.164	2.052	2.476	33.322
İran	252	362	364	1.116	5.281	6.825	3.514	2.508	1.620	1.265	1.141	972	1.107	26.327
Uyruğu Bilinmeyen	-	20	315	127	292	2.998	2.499	1.934	826	716	4.074	8.369	2.821	24.991
Romanya	68	12	107	36	3.395	4.500	4.883	2.674	2.785	1.785	1.274	1.013	803	23.335
Gürcistan	37	9	9	5	809	3.300	2.693	3.115	1.826	2.294	2.348	1.989	2.439	20.873
Bangladeş	113	322	301	2.408	1.193	3.228	1.497	1.810	1.722	3.271	1.524	2.313	981	20.683
Ukrayna	9	4	17	4	1.715	4.527	3.451	2.874	1.947	1.341	1.335	1.004	798	19.026
RF	5	4	52	2	1.695	4.554	3.893	2.139	2.130	1.266	1.152	730	817	18.439
Somali	1	6	7	19	14	58	136	591	1.806	2.756	3.118	3.468	3.921	15.901
Azerbaycan	21	3	3	10	620	2.262	2.426	2.349	1.608	1.591	1.410	937	1.227	14.467
Moritanya	-	-	-	4	6	6	11	27	277	1.462	4.805	3.984	3.830	14.412
Filistin	2	3	4	63	-	-	13	934	648	264	1.295	1.525	8.313	13.064
Bulgaristan	21	22	39	103	1.005	1.699	1.923	3.132	989	550	363	376	1.224	11.446
Suriye	78	86	144	476	776	1.399	782	462	623	1.097	983	1.238	1.383	9.527
Diğer	7.876	14.129	20.983	8.092	6.873	16.504	14.492	11.729	11.831	13.270	10.025	6.853	8.087	150.744
TOPLAM	11.362	18.804	28.439	29.426	47.529	94.514	92.365	82.825	56.219	61.228	57.428	51.983	64.290	696.412

Kaynak: 2005 yılına kadar olan veriler, Şen, **a.g.e.**, ss. 60-61; 2006 verileri EGM, KOM Raporu 2006, s. 107.; 2007 verileri, EGM, KOM Raporu 2007, s. 60.

TABLO 85: Ülkemizde Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler İçerisinde Vatandaşlarına En Çok Rastlanan Kaynak Ülkeler (Türkiye Hariç İlk Beş Ülke) (1995-2007).

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Irak	Irak	Irak	Irak	Irak	Irak	Irak
Pakistan	Pakistan	İran	Bangladeş	İran	Afganistan	<i>Moldova</i>
İran	İran	Pakistan	Pakistan	<i>Moldova</i>	<i>Moldova</i>	Afganistan
Bangladeş	Bangladeş	Bangladeş	İran	<i>Romanya</i>	İran	<i>Romanya</i>
Suriye	Suriye	Suriye	Afganistan	Pakistan	Pakistan	Pakistan
2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Irak	<i>Moldova</i>	Pakistan	Pakistan	Irak	Irak	
<i>Moldova</i>	Pakistan	Irak	Moritanya	Moritanya	Filistin	
Pakistan	Irak	<i>Moldova</i>	Irak	Afganistan	Pakistan	
Afganistan	<i>Romanya</i>	Afganistan	<i>Moldova</i>	Pakistan	Afganistan	
<i>Bulgaristan</i>	Afganistan	Bangladeş	Somali	Somali	Somali	

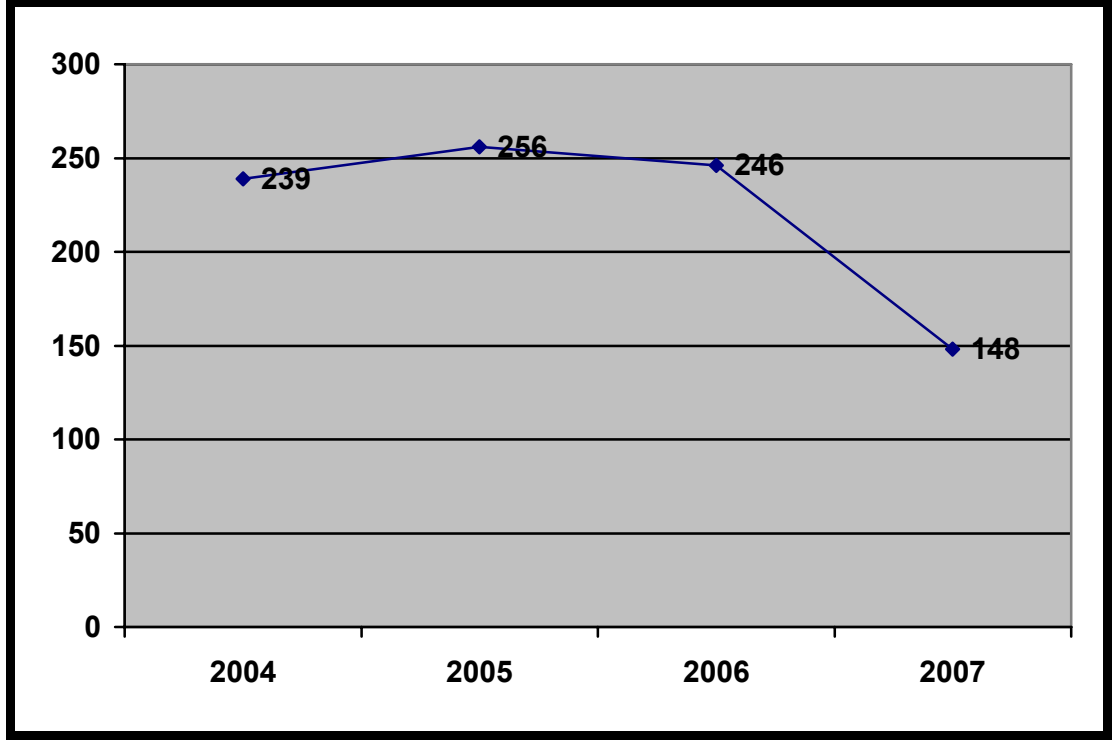
Söz konusu yasa dışı göç türlerine ilişkin ayrı ayrı veriler mevcut olmamakla birlikte; ülkemizde yakalanan yasa dışı göçmenler içerisinde, vatandaşlarına en çok rastlanan kaynak ülkeler incelendiğinde (Tablo 39), transit yasa dışı göçmenler ile vize süresini aşarak kaçak çalışan yasa dışı göçmenlerin kompozisyonunda yıllara göre bazı farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır.

1995-1998 yılları arasında, Türkiye’yi genellikle transit olarak kullanan Ortadoğu ve Asyalılar (Irak, İran, Suriye, Pakistan, Bangladeş ve Afganistan uyruklular) başı çekerken; 1999 yılından 2005 yılına kadar olan dönemde, Doğu Avrupa ülkelerinden (başta Moldova, Romanya ve Bulgaristan uyruklular) gelen ve ülkemizi hedef ülke olarak seçen yasa dışı göçmenlerin ön plana çıktıkları görülmektedir. 2006 ve 2007 yıllarında ise Ortadoğu ve Asyalılara (Irak, Filistin, Afganistan ve Pakistan), başta Moritanya ve Somali gibi ülkeler olmak üzere Afrika’dan gelen transit göçmenlerin eklenmesi dikkat çekmektedir.

Ülkemizde yakalanan yasa dışı göçmenler içerisinde, eski Sovyet ülkelerinden gelen ve çoğunlukla vize sürelerini aşarak kaçak çalışanların sayısındaki azalma dikkat çekici boyuttadır. Bu durumu, söz konusu ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarındaki iyileşme ve bazılarının AB üyesi olmasıyla açıklamak mümkündür.

Aynı azalma eğiliminin, genellikle eski Doğu Bloğu ülkeleri vatandaşlarından oluşan insan ticareti mağdurları kapsamında da geçerli olması bu durumu teyit eder niteliktedir (Şekil 59 ve Tablo 40).

ŞEKİL 130: Türkiye’de Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağdurları (2004-2007).

Kaynak: EGM, KOM Raporu 2007, s. 61.

TABLO 86: Türkiye’de Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağdurlarının Geldikleri Bölgelere Göre Dağılımı (2004-2007). (* Bulgaristan, Romanya, Ukrayna; ** Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan; *** Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan; **** Belarus, Moldova, RF; ***** İran, Uganda, Sri Lanka, Tunus).

BÖLGE	2004	2005	2006	2007	TOPLAM
Balkanlar*	37	90	37	16	180
Kafkasya**	39	21	32	19	111
Orta Asya***	36	46	54	38	174
Eski SSCB****	126	98	121	73	418
Diğer*****	1	1	2	2	6
TOPLAM	239	256	246	148	889

Kaynak: 2004-2005 verileri, Kirişçi, Border Management, s. 30.; 2006 verileri, EGM, KOM Raporu 2006, s. 111.; 2007 verileri, EGM, KOM Raporu 2007, s. 62.

TABLO 87: 1994 Yönetmeliğine Göre Yapılan Sığınma Başvuruları (1995-2006).

(* Almanya, Arnavutluk, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Gürcistan, İsviçre, İtalya, Makedonya, Romanya, Ukrayna, Yugoslavya, Yunanistan; ** ABD, Bangladeş, Burundi, Cezayir, ÇHC, Eritre, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahilleri, Filipinler, Filistin, Gana, Gine, Hindistan, İsrail, Kazakistan, Kenya, Kırgızistan, Kongo, Kuveyt Liberya, Libya, Lübnan, Malezya, Mısır, Moritanya, Myanmar, Nijerya, Pakistan, Ruanda, Sierra Leone, Sri Lanka, Somali, Sudan, Suriye, Tacikistan, Tunus, Türkmenistan, Uganda, Ürdün, Yemen, Zaire; *** Tabloda gösterilmeyen ve sonradan geri çekilmiş olan 1.710 adet başvuruyu da içermektedir.)

Not: Veriler 07.12.2006 tarihi itibarıyla hesaplanmıştır.

ÜLKELER	BAŞVURULAR	KABUL EDİLEN	REDDEDİLEN	HENÜZ SONUÇLANMAYAN
Irak	14.619	4.784	5.054	4.054
İran	27.194	16.871	2.063	7.176
Afganistan	938	284	275	370
RF	77	15	38	18
Özbekistan	187	69	70	38
Azerbaycan	36	3	24	1
Avrupa*	117	51	54	3
Diğer**	1.226	213	304	660
Toplam***	44.394	22.290	7.882	12.320

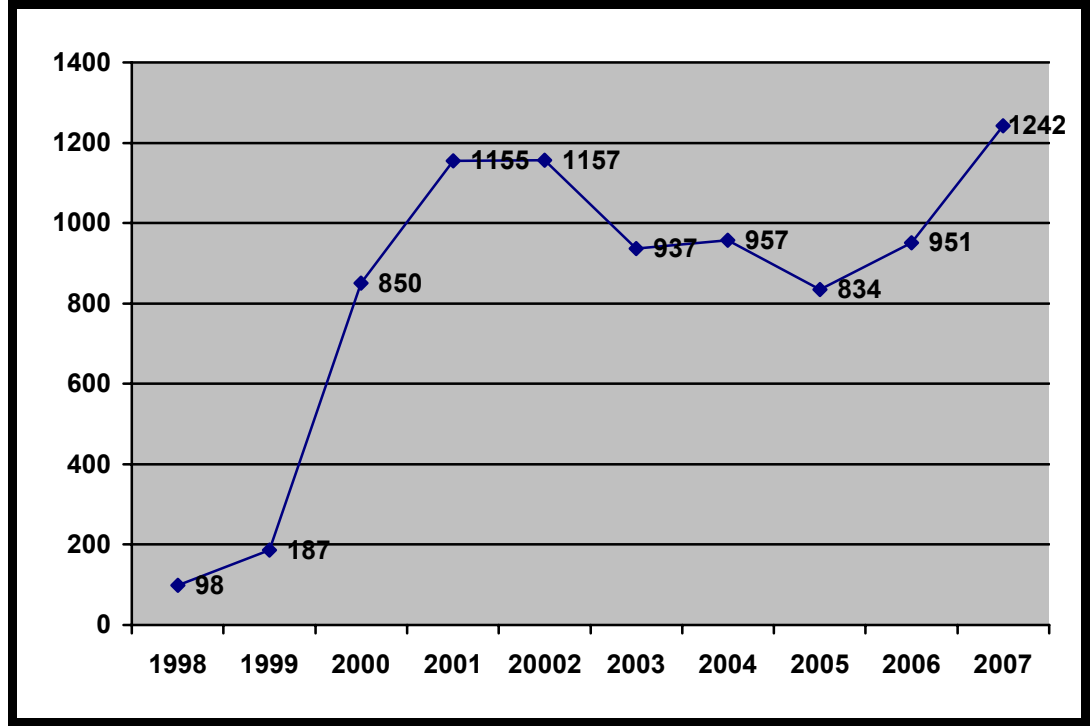
Kaynak: Kirişçi, Border Management, s. 13.

Ülkemizdeki yasa dışı göç hareketleri kapsamında son olarak değinilmesi gereken grup, sığınma başvurusu reddedilenlerdir. Sığınma, ilk bölümde söz edildiği gibi yasal bir göç türü olmasına rağmen, “sığınmacı” ve “mülteci” kavramları ülkemizde çoğunlukla yanlış yorumlanarak, yasa dışı göç akımlarının bir parçası olarak görülmektedir. Hatta, ekonomik göçmenlerle sığınmacılar, çoğu zaman aynı kategori içerisinde değerlendirilebilmektedir. Bunun bir nedeni, her iki kategorideki göç akımlarının da İran, Irak gibi aynı ülkelerden kaynaklanması, diğer nedeni ise her iki kategorideki göçmenlerin ülkeye giriş, kalış ve ayrılışlarında yasa dışı konuma düşebilmelerinin söz konusu olmasıdır. Zira bölgemizdeki göç ve sığınma rejimleri, aynı veya benzer dinamiklere ve mekânizmalara bağlıdır. Sığınmacıların ve yasa dışı göçmenlerin sergiledikleri karmaşık görüntü, bu grupların Türkiye’ye, insan

kaçakçıları ve tacirlerinin yardımıyla aynı veya benzer yollardan illegal giriş yapmalarından kaynaklanmaktadır.

Sığınmacılar, Türkiye'ye gelen tüm yasa dışı göçmenler içerisinde % 5'ten daha az bir kesimi oluşturmaktadır (Tablo 41). Ancak, bunların neredeyse tamamı – gerek mülteci olarak tanınanlar, gerekse de sığınma başvurusu reddedilenler- zaman içerisinde transit göçmen durumuna düşmektedirler. Türkiye'nin 1951 Sözleşmesini coğrafi kısıtlama koymasından dolayı, mülteci olarak kabul edilenler (Doğu'dan gelen sığınmacılar) üçüncü bir ülkeye gidebilmek için *de facto* transit göçmen olmakta, sığınma başvurusu reddedilenler ise kendi ülkelerine dönmek yerine, şanslarını Batı ülkelerinde denemek üzere transit yasa dışı göçmen durumuna düşmektedirler.⁷⁸³

ŞEKİL 131: Türkiye'de Yakalanan İnsan Kaçakçıları (Organizatörler) (1998-2007).

Kaynak: 2005 yılına kadar olan veriler Kirişçi, Border Management, ss. 24-25.; 2006-2007 yıllarına ait veriler EGM, KOM Raporu 2007, s. 61.

⁷⁸³ İçduygu, Transit Migration in Turkey, ss. 7-8.

Diğer yandan, Türkiye'ye yönelik göç akımları incelendiğinde, gerek yasa dışı göçmenlerin ve gerekse de sığınmacıların genellikle insan kaçakçılarının desteğiyle ülkemize ulaştıkları görülmektedir. İçduygu'nun gerçekleştirdiği alan araştırmasında, görüşme yapılan Afgan göçmenlerin tamamının, İranlıların üçte ikisinden fazlasının, Iraklıların yarıdan fazlasının, diğerlerininse yarıya yakınının Türkiye'ye organizatörler aracılığıyla geldikleri belirlenmiştir. Benzer şekilde, söz konusu yasa dışı göçmenlerin üçte ikisinin Türkiye'den sonraki son duraklarına kaçakçıların yardımıyla gitmek niyetinde oldukları tespit edilmiştir.⁷⁸⁴

Ülkemizde yakalanan insan kaçakçıları arasında, birçok ülkeden önemli miktarda yabancı uyruklunun bulunması (yaklaşık % 13'ü) konunun uluslararası örgütlü suçlar boyutunu ortaya koymaktadır (Şekil 60, Tablo 42). Benzer durum (% 13), insan tacirleri için de söz konusudur (Tablo 43).

TABLO 88: Türkiye'de Yakalanan İnsan Kaçakçılarının Uyruklarına Göre Dağılımı (1998-2006).

(* Afganistan, Bangladeş, Hindistan, Pakistan; ** İran, Irak, Suriye; *** Lübnan, Moritanya, Mısır; **** Bulgaristan, Polonya, Romanya, Yunanistan; ***** Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moldova, RF, Ukrayna.)

Not: Veriler 01.12.2006 tarihi itibarıyla hesaplanmıştır.

UYRUK	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	TOPLAM
Türkiye	75	139	701	1021	1019	825	844	713	668	6.005
Güney Asya*	3	17	35	11	20	30	25	42	6	189
Yakın Ortadoğu**	15	31	72	92	93	50	36	31	33	453
Diğer Ortadoğu***	2	0	0	4	0	0	9	7	5	27
AB/Aday Ülkeler****	2	0	15	6	14	8	6	8	3	62
Eski SSCB*****	1	0	14	8	10	7	15	13	9	96
Diğer (ÇHC Dâhil)	0	0	13	13	1	17	21	20	11	96
Toplam	98	187	850	1.155	1.157	937	956	834	735	6.909

Kaynak: Kirişçi, Border Management, ss. 24-25.

⁷⁸⁴ İçduygu, Irregular Migration in Turkey, ss. 35, 40, 58.

TABLO 89: Türkiye’de Yakalanan İnsan Tacirlerinin Uyruklarına Göre Dağılımı (2004-2007). (* Bulgaristan, Romanya, Ukrayna; ** Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan; *** Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, (2007’de Pakistanlı 1 insan taciri dâhildir); **** Belarus, Moldova, RF.)

BÖLGE	2004	2005	2006	2007	TOPLAM
Balkanlar*	6	10	4	5	25
Kafkasya**	15	12	10	20	57
Orta Asya***	3	10	11	10	34
Eski SSCB****	19	14	22	9	64
Türkiye	184	333	375	264	1156
TOPLAM	227	379	422	308	1336

Kaynak: 2004-2005 Verileri; Kirişçi, Border Management, s. 29.; 2006 verileri EGM, KOM Raporu 2006, s. 111.; 2007 verileri EGM, KOM Raporu 2007, s. 62.

Bütün bunların yanında; yasa dışı göç söz konusu olduğunda belirtilmesi gereken hususlardan biri de hudut kapılarında yapılan kontroller sonucunda sahte ya da geçersiz belgelerle girmeye çalıştığı tespit edilen kişilerdir. Bu kapsamda, başta yasa dışı göç ve insan ticaretine karışmalarından şüphelenilenler olmak üzere, girişlerine çeşitli nedenlerle izin verilmeyen yabancı uyruklu şahıslara ilişkin veriler Tablo 44’tedir.

TABLO 90: 1999-2005 Yılları Arasında Hudut Kapılarından Geri Çevrilen Yabancı Uyruklu Şahıslar.

YILLAR	GERİ ÇEVİRİLEN KİŞİ SAYISI
1999	6.069
2000	24.504
2001	15.208
2002	11.084
2003	9.362
2004	11.093
2005	8.008
TOPLAM	85.328

Kaynak: Şen, a.g.e., s. 51.

Son olarak, Türk vatandaşlarının yasa dışı göç hareketlerini incelediğimizde, Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş-çıkış yaparken yakalanan Türk vatandaşlarının sayısı azımsanmayacak kadar çoktur (Bkz. Tablo 45). Avrupa'da yaşayan çok sayıda Türk'ün varlığı nedeniyle vize süresini aşarak kalanları ve sığınma yoluyla gidenleri de düşündüğümüzde bu sayı daha da artmaktadır. 1990'ların sonlarında Türkiye'de yapılan bir çalışmada görüşülen uluslararası göçmenlerin yaklaşık dörtte birinin bir ülkeye gerekli belgeler olmaksızın girmeye çalıştıkları (% 11) ya da vize veya izin sürelerini aşmaya çalıştıkları (% 11) tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Türk vatandaşlarının Avrupa'ya yönelik yasa dışı göç hareketlerinde azalma eğilimi gözlenmektedir. Örneğin, 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yakalanan Türk vatandaşlarının sayısı 2,350 iken bu sayı 2005'te 2,124'e düşmüştür.⁷⁸⁵

Sonuçta, 1990'ların ortasından itibaren Türkiye'yi transit rota olarak kullanan yasa dışı göçmenlerin sayısında önemli bir artış meydana gelmesi ve Türk yetkililerin söz konusu göç hareketlerini engellemesi için Fransa ve İtalya gibi AB ülkelerinin yoğun baskılarına maruz kalması nedeniyle, ilerde geniş biçimde ele alınacak olan yasa dışı göçle mücadeleyle yönelik önlemler artmıştır.⁷⁸⁶ Ülkemizde yakalanan yasa dışı göçmen sayılarına bakıldığında (Şekil 58) 2000 yılından sonraki süreçte göze çarpan azalmayı, Türkiye'nin uyguladığı kontrol yöntemlerinin gelişmesine bağlı olarak Türkiye'ye giren yasa dışı göçmenlerin sayısındaki bir azalmanın göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.⁷⁸⁷ Türkiye'nin yasa dışı göçle mücadelede attığı adımlar sonucunda, yasa dışı göç akımlarının güzergâhları 2002 ve 2003 yıllarında Türkiye'den başka yönler kaymıştır. Bu durum, AB'nin 2003 yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda da yer almıştır.⁷⁸⁸ Nitekim, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Güneydoğu Avrupa ülkelerinde yakalanan kaçak göçmen

⁷⁸⁵ İçduygu, Transit Migration in Turkey, s. 7. Yalnızca, Avrupa'nın Doğu sınırlarında yakalanan Türk vatandaşlarına ilişkin rakamlar ise şöyledir: 2002: 1.102, 2003: 649, 2004: 1.018, 2005: 949, 2006: 368. Bkz. Schneider, **a.g.m.**, s. 10.

⁷⁸⁶ Kirişçi, Border Management and EU-Turkish Relations, s. 24.

⁷⁸⁷ İçduygu, Transit Migration in Turkey, s. 11.

⁷⁸⁸ **Türkiye'nin AB Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, s. 107. Raporun Türkçe çevirisi için bkz. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123I=1>, (03.09.2007). İngilizce orijinal metin için bkz. http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_tk_final.pdf, (01.08.2005).

sayılarına bakıldığında, 2005 yılı itibarıyla Türkiye'nin, Moldova ve Yunanistan'ın ardından en çok yasa dışı göçmenin yakalandığı ülke olduğu görülmektedir.⁷⁸⁹

TABLO 91: 2005 Yılında Güneydoğu Avrupa'da Yakalanan Yasa Dışı Göçmenlerin Ülkelere Göre Dağılımı.

ÜLKE	YAKALANAN GÖÇMEN SAYISI
Arnavutluk	189
Bosna-Hersek	466
Bulgaristan	2.528
Hırvatistan	4.669
Makedonya	2.984
Macaristan	18.294
Moldova	98.245
Romanya	8.150
Slovenya	5.890
Sırbistan ve Karadağ	1.076
Türkiye	57.428
Yunanistan	64.670

Kaynak: Şen, a.g.e., s. 59.

⁷⁸⁹ Şen, a.g.e., s. 59.

ALTINCI BÖLÜM

YASA DIŞI GÖÇÜN SONUÇLARI

A-Giriş

Henüz yeni bir kavram olmakla birlikte yasa dışı göç olgusu, göçün tarafları (*kaynak, transit ve hedef ülkeler ve yasa dışı göçmenler*) üzerinde yarattığı etkiler bakımından dünya gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Yasa dışı göçün, hem göçmenler hem de kaynak, transit ve hedef ülkeler üzerinde yarattığı birçok etki söz konusudur. “Yasa dışı göçün nedenleri” bölümünde yaptığımız gibi yasa dışı göçün sonuçlarını incelerken de öncelikle göçün genel sonuçlarını ele almak gerekmektedir. Çünkü, bu genel sonuçların büyük bir çoğunluğu yasa dışı göç için de geçerlidir. Ancak, yasa dışı göçün kendine özgü sonuçları, göçün genel anlamdaki sonuçlarından çok daha fazla önem taşımaktadır. Zira yasa dışı göçün dünya gündeminde bu kadar önemli bir yer işgal etmesinin altında bu sonuçlar yatmaktadır.

İster yasal ister yasa dışı olsun, göç olgusunun genel anlamdaki sonuçlarını ele aldığımızda; bunların da tıpkı göçün nedenleri gibi ekonomik, politik, kültürel, çevresel ve insanî boyut olmak üzere birçok açıdan incelenebileceği görülmektedir. Yasa dışı göçün kendine özgü sonuçları söz konusu olduğundaysa, göçün tarafları bakımından farklı şekillerde ön plana çıkan “*güvenlik boyutu*” önem kazanmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade edersek, yasa dışı göç olgusu, dünya kamuoyunda genellikle güvenlik boyutundan ele alınmaktadır. Güvenlik boyutunun da kaynak, transit ve hedef ülkeler açısından başta “*sınır güvenliği*” olmak üzere “*ulusal güvenlik*” anlamında, yasa dışı göçmenler bakımından ise “*kişisel güvenlik*” anlamında değerlendirildiği görülmektedir. Kısaca, yasa dışı göçün sonuçlarının bütünsel anlamda bir “*uluslararası güvenlik*” sorunu olarak mütalaa edildiğini söylemek mümkündür.

Konunun daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacağı değerlendirildiğinden, bu bölümde, hem göçün genel sonuçları hem de yasa dışı göçün yarattığı özel sonuçlar, göçün tarafları açısından ele alınacaktır. Ancak, ilk önce konuya uluslararası göçe ilişkin kuramlar çerçevesinden kısaca bakmakta fayda vardır.

B-Kuramsal Çerçveden Göçün Sonuçları

Ekonomik faktörler, günümüz göç politikalarını tek başına belirlemese de ekonomik bakış açısı, özellikle de göç kapsamında yapılan fayda ve maliyet analizleri politika belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, günümüzde birçok ülkede ön plana çıkan popülist yaklaşımlar, çoğunlukla dengeli ve sağduyulu göç politikalarının oluşturulmasını engellemektedir. Göçün faydaları ve maliyetleri konusundaki bilgi birikiminin yetersiz, dağınık ve karmaşık olması, bu çerçevedeki tartışmaları politize etmekte ve tehlikeli bir sarmalın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Daha önce de vurgulandığı üzere, göç hareketlerinin karmaşık yapısı nedeniyle göçe ilişkin kuramsal modeller birçok açıdan yetersiz kalmaktadır. Bu durum, göçün sonuçları kapsamında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Klasik ve neoklasik ekonomik göç kuramlarının, ilk bakışta bazı açılımlar sundukları görülmekle birlikte, konunun biraz derinliğine inildiğinde bu kuramların da son derece yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Şöyle ki, söz konusu kuramlara göre göç, neredeyse ilişkili tüm taraflar açısından kârlı bir durumdur. İş gücü açığı olduğu kabul edilen hedef ülke, göçün bu açığı kapatması, mesleki hiyerarşideki basamaklar arası hareketliliği artırması ve ücret artışlarının yaratacağı enflasyonist baskıyı azaltması sayesinde, sahip olduğu üretim sermayesini daha verimli hâle getirir ve ihracatı artırarak ekonomik büyüme sağlar. Kaynak ülke ise verdiği dış göçle işsizliği azaltır, göçmen dövizleri ve geri dönen vasıflı personel gibi stratejik girdiler sayesinde ekonomik büyümesini artırır. Göçmenler de sermaye zengini hedef ülkelerdeki yüksek ücretlerden ve üretkenlikten faydalanırlar. Söz konusu kuramlar, zaman içerisinde kaynak ülkedeki ücretlerin yükselmesi ve hedef ülkedeki ücretlerin düşmesiyle ücret dengesinin sağlanacağını ve göçün duracağını öne sürmektedir. Tarihsel süreç içerisinde, örneğin, Avrupa'dan Amerika'ya yönelik trans-Atlantik göçlerinde bu kuramları destekleyen bazı gelişmeler olmuştur. Ancak, günümüzde göçe karşı gittikçe yükselen muhâlefete, bu tarz parlak sonuçlar fazla ilginç gelmemektedir.

Söz konusu kuramların geçerliliğini sınamak amacıyla 1984 yılında yapılan bir araştırmada, “emeğin serbest dolaşımının tam anlamıyla sağlanması durumunda

dünya ekonomisinin ne kazanacağı” irdelenmiş ve böyle bir durumda dünya gelirinin ikiye katlanacağını hesaplanmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki söz konusu kuramlar, sadece, belirli koşullar altında gerçekleşecek bir göç hareketinin yaratacağı olumlu etkileri açıklayabilmekte, göçün maliyetlerini veya olumsuz sonuçlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Örneğin, çok büyük çapta yabancıların göç etmesi, göç alan ülkedeki barınma imkânları ve taşımacılık sistemi gibi fiziksel altyapının ve sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin üzerine ağır bir yük bindirecektir. Bunun yanı sıra, göçmenlerin etnik, kültürel ve dinî altyapılarının göç alan ülke vatandaşlarından büyük farklılıklar gösterdiği durumlarda, göçmenlerin entegrasyon maliyetleri çok yüksek olacaktır. Bu farklılıkların, göç alan ülkenin entegrasyon kapasitesini aştığı durumlarda ise yabancılara yönelik tolerans sınırı aşarak toplumsal gerilimler ve hatta çatışmalar meydana gelecektir. Bu durum, göç alan ülkenin sosyal dengesini bozacağı gibi ekonomik büyümesini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Söz konusu kuramların başka sınırlamaları da vardır. Örneğin bu kuramlar, göçmen iş gücünün homojen olduğunu ve iş gücü piyasasında kusursuz bir rekabet ortamı yaratarak gerekli iş gücü hareketliliğini sağlayacağını, ilgili ülkelerde tam istihdam sağlandığını ve devletlerin hiçbir müdahalesinin olmadığını varsaymaktadırlar. Oysa, gerçekte böyle bir durum söz konusu değildir.

Yeni Ekonomi Kuramı, Dünya Sistemleri Kuramı gibi göçe ilişkin diğer ekonomik kuramlar da göçün karmaşık sonuçlarını bütünsel olarak açıklamaktan uzaktır.

Göç, göç alan ve veren ülkelere hem birçok fayda sağlamakta hem de çeşitli maliyetler getirmektedir. Bu faydalar ve maliyetler, söz konusu ülkelerdeki işverenler, sermaye sahipleri, vasıflı-vasıfsız işçiler ve tüketiciler gibi farklı gruplar tarafından ve farklı şekillerde paylaşılmaktadır. Göçün hacmi, göçmenlerin vasıfları ve göç akımının diğer özellikleri, göçün sonuçları üzerindeki belirleyici etkiler yapmaktadır. Bu etkiler, göçün gerçekleştiği kaynak ve hedef ülkelerdeki iş gücü piyasalarının şartlarına, demografik yapıya, söz konusu ülkelerin ekonomik gelişme düzeylerine ve kalkınma stratejilerine bağlı olarak değişmektedir. Konuya etki eden diğer önemli faktörler; göç alan ülkenin, yeni göçmenlerin entegrasyonunu

sağlayacak sosyo-kültürel kapasitesi, göç veren ülkeninse, göçmen dövizlerini ve geri dönecek işçilerin kazandıkları yeni vasıfları değerlendirebilme konusundaki hazırlık derecesi ve ekonominin geleceğine duyulan güvendir.⁷⁹⁰

Sonuç olarak, uluslararası göç olgusu ekonomik büyüme ve kalkınma ile birçok açıdan bağlantılıdır. Birincisi, daha önce değinildiği üzere, yetersiz kalkınma, işsizlik ve sürdürülebilir yaşam şartlarının bulunmaması insanların göç etmelerinin en önemli sebeplerinden biridir. İkincisi, uluslararası göç, iş gücü piyasalarındaki eksiklikleri gidererek, gereksinim duyulan vasıfları sağlayarak ve sosyal, kültürel ve entelektüel dinamizm getirerek göç alan ülkelerin gelişmesine olumlu katkılar sağlayabilir. Üçüncüsü ise, kaynak ülkelerin ekonomik büyümesi, kalkınması ve yoksulluğun azaltılmasına önemli etkiler yapabilir. Ancak göçün, özellikle de ülkenin parlak, eğitilmiş ve girişimci bireylerinin göç etmesi durumunda son derece olumsuz etkileri olmaktadır.⁷⁹¹

C-Yasa Dışı Göçün, Göç Veren (Kaynak) Ülkelerde Yarattığı Sonuçlar

Göçün, göç veren ülkelerde yarattığı olumlu etkiler bakımından yasal göç ve yasa dışı göç arasında önemli bir farklılık gözükmemektedir. Göç veren ülkelerde, göçün genel anlamdaki sonuçlarının başında ise hiç kuşkusuz göçmen dövizleri, işsizliğin azaltılması ve geri dönen göçmenlerin kazandıkları vasıf ve tecrübeleri ülkelere aktarmaları gelmektedir. Göçmen dövizleri, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çok büyük önem taşımaktadır.⁷⁹²

Göçmenler, geride bıraktıkları ülkelere ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel açıdan birçok değerli katkılar yapmaktadırlar. Göçmenlerin gönderdikleri dövizler, kendi ülkelerindeki yoksulluğun hafifletilmesinde önemli rol oynadığı gibi, eğer söz konusu ülkelerin yönetimlerince ekonomik büyümeye olanak sağlayan bir ortam yaratılırsa bu konuda da önemli işlevler görürler.

⁷⁹⁰ Omelaniuk, a.g.e., ss. 163-166.

⁷⁹¹ GCIM, a.g.e., s. 23.

⁷⁹² Göçmen dövizlerinin gelişmekte olan ülkelere yaptığı ekonomik katkılar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. World Bank, a.g.e., ss. 85-131. Ayrıca bkz. Cerstin Sander, "Migrant Remittances to Developing Countries, A Scoping Study: Overview and Introduction to Issues for Pro-Poor Financial Services", Prepared for the UK Department of International Development, June 2003. <http://www.bannock.co.uk/PDF/Remittances.pdf>, (04.07.2006).

Göç, iş gücü fazlası olan ülkelerdeki işsizliğin azaltılmasına da önemli etkiler yapmaktadır. Göçmenlerin bireysel olarak ya da diaspora kuruluşları aracılığıyla kendi ülkelerinde yaptıkları yatırımlar ekonomiyi güçlendirmekte, yeni fikirlerin taşınmasına ve göç alan ve veren ülke arasındaki anlayışın gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca göçmenlerin kendi ülkelerine geçici veya kalıcı olarak dönmeleri durumunda, onların kazandıkları vasıflar ve tecrübeler aktarılmakta ve ekonomiye, özellikle bilgi birikimi konusunda önemli katkıları olmaktadır.⁷⁹³

TABLO 46: 2002-2007 Yılları Arasında Dünyada Göçmen Dövizleri Akışı (Milyar \$). (* 2007 yılı sonunda gerçekleşmesi beklenen rakamlar.)

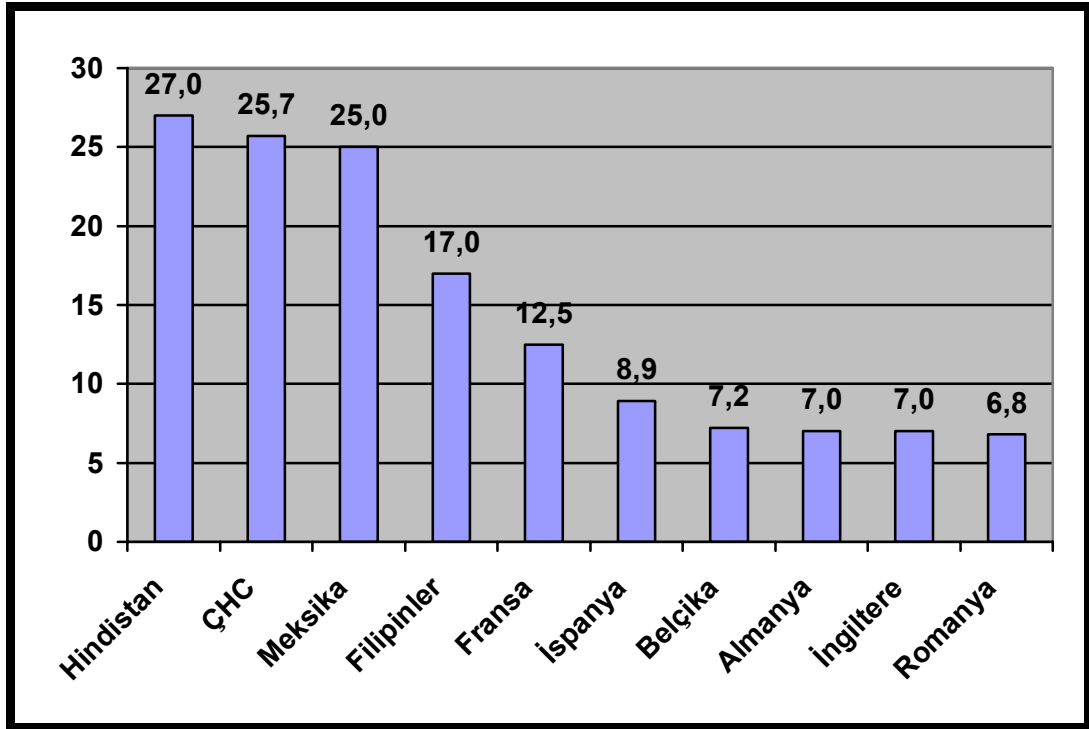
GİRİŞLER	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	Değişim 2006-07	Değişim 2002-07
Gelişmekte Olan Ülkeler	113	144	161	191	221	240	% 8	% 107
<i>Doğu Asya ve Pasifik</i>	29	35	39	47	53	58	% 10	% 97
<i>Avrupa ve Orta Asya</i>	14	17	21	29	35	39	% 10	% 175
<i>Latin Amerika ve Karayipler</i>	28	35	41	49	57	60	% 6	% 115
<i>Ortadoğu ve Kuzey Afrika</i>	15	20	23	24	27	28	% 7	% 86
<i>Güney Asya</i>	24	30	29	33	40	44	% 10	% 81
<i>Sahra-altı Afrika</i>	5	6	8	9	10	11	% 5	% 116
<i>Düşük Gelirli Ülkeler</i>	32	39	40	46	56	60	% 9	% 88
<i>Orta Gelirli Ülkeler (OGÜ)</i>	84	105	121	145	166	179	% 8	% 114
<i>Alt OGÜ</i>	55	68	76	90	102	112	% 10	% 103
<i>Üst OGÜ</i>	29	37	45	55	63	67	% 6	% 136
<i>Yüksek Gelirli OECD Ülkeleri</i>	53	60	67	68	72	74	% 3	% 40
<i>Yüksek Gelirli OECD Üyesi Olmayan Ülkeler</i>	1	2	3	4	4	4	% 1	% 298
DÜNYA	170	206	231	263	197	318	% 7	% 87
ÇIKIŞLAR	2002	2003	2004	2005	2006	---	Değişim 2005-06	Değişim 2002-06
<i>Gelişmekte Olan Ülkeler</i>	20	24	31	36	44	-	% 23	% 226
<i>Yüksek Gelirli OECD Ülkeleri</i>	88	100	113	124	136	-	% 10	% 64
<i>Yüksek Gelirli OECD Üyesi Olmayan Ülkeler</i>	23	23	22	24	27	-	% 15	% 20
DÜNYA	131	147	166	183	207	-	% 13	% 74

Kaynak: Ratha ve diğerleri, s. 1.

⁷⁹³ GCIM, a.g.e., s. 23.

Tablo 46’da görüldüğü gibi dünya genelindeki göçmen dövizleri akışları, 2007 yılı sonu itibarıyla 318 milyar dolar dolayında hesaplanmıştır. Bu tutarın, gelişmekte olan ülkelere giden kısmı ise 240 milyar dolardır. 2002 yılından bu yana, gelişmekte olan ülkelere giden göçmen dövizleri iki kattan fazla bir artış göstermiştir. Üstelik, bu rakamlar sadece kayıtlı transferleri içermektedir. Kayıtsız transferlerle birlikte rakamın çok daha fazla olduğu hesaplanmaktadır (*Bir tahmine göre 2006 yılı için 300 milyar dolar*). Kayıtlı göçmen dövizleri, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelerce yapılan Resmî Kalkınma Yardımları’nın (Official Development Assistance-ODA) iki katından fazla ve bu ülkelerin aldığı Doğrudan Dış Yatırım (Foreign Direct Investment-FDI) miktarının üçte ikisine yakın bir düzeydedir.⁷⁹⁴

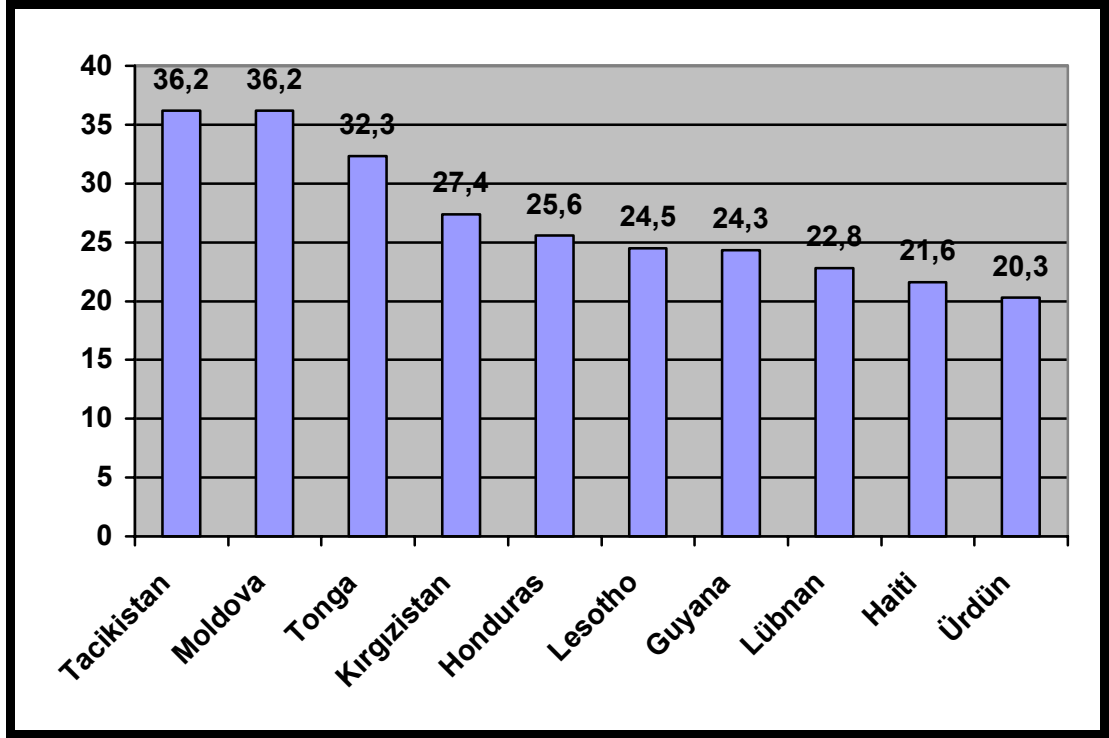
ŞEKİL 132: Dünyada En Çok Göçmen Dövizini Alan Ülkeler (2007) (Milyar \$).

Kaynak: Ratha ve diğerleri, s. 3.

⁷⁹⁴ Dilip Rahta ve diğerleri, “Remittance Trends 2007”, Migration and Development Brief 3, Development Prospects Group, Migration and Remittances Team, 29 November 2007, s. 2. Bkz. <http://siteresources.worldbank.org/EXTDECPROSPECTS/Resources/476882-1157133580628/BriefingNote3.pdf>, (14.04.2008).

ŞEKİL 133: Dünyada GSMH Oranı Olarak En Yüksek Göçmen Dövizi Alan Ülkeler (2007) (% GSMH).

Kaynak: Ratha ve diğerleri, s. 3.

ABD ekonomisindeki zayıflamaya ve göç yasalarının uygulamalarının sıkılaştırılmasına paralel olarak Latin Amerika ve Karayipler bölgesinin aldığı göçmen dövizi miktarında bir yavaşlama olsa da bu bölge en çok kayıtlı göçmen dövizi alan bölge olma özelliğini korumaktadır. Öte yandan, Avrupa ve Asya’da görülen büyüme, gelişmekte olan ülkelerin aldıkları göçmen dövizi artışını sürdürmesine neden olmuştur. Avrupa ve Orta Asya bölgesi, diğer altı bölge içerisinde en yüksek artış oranına sahiptir. Göçmen dövizlerinin, GSMH’ye oranları dikkate alınarak yapılan değerlendirmede ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi başı çekmektedir. 2007 yılında, en fazla göçmen döviz alan üç ülke (Hindistan, Meksika ve ÇHC) gelişmekte olan ülkelerin aldığı toplam göçmen dövizlerinin üçte birine yakın bir tutar elde etmişlerdir. En çok göçmen dövizi girişi olan 10 ülke arasında Fransa, İspanya, Belçika, Almanya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkeler de yer almaktadır (Şekil 61). Göçmen dövizleri, söz konusu gelişmiş ülkelerin GSMH’leri içerisinde % 0.5’ten daha az bir yer tutmaktadır. Oysa

Tacikistan, Moldova, Tonga, Kırgızistan ve Honduras gibi daha küçük ekonomilerde göçmen dövizleri toplam GHMH'nin dörtte birinden fazlasına karşılık gelmektedir (Şekil 62).⁷⁹⁵

Göçmen dövizlerinin iyi değerlendirilmesi ve gittikleri ülkelerde yeni vasıflar ve bilgi birikimi kazanan göçmenlerin geri dönüşlerinin sağlanması kaynak ülkelerin izleyecekleri doğru politikalara bağlıdır. Bu çerçevede Filipinler, Endonezya, Bangladeş, ÇHC ve Sri Lanka gibi büyük çapta göç veren ülkelerin kapsamlı programlar uyguladıklarını yukarıda belirtmiştik. Bunun aksine, 1960'lı ve 70'li yıllarda başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göçmen gönderen Türkiye'nin söz konusu göçmenlere ilişkin politikaları ise eleştirilmektedir. Yalçın'ın aktardığına göre, o dönem Türkiye kamuoyunda dış göçle ilgili düşünceler şöyledi:

- Göçmen işçilerin tasarrufları ülke kalkınmasındaki temel kaynağı oluşturacak,
- Yurtdışına giden işçilerin neredeyse tamamını işsizler oluşturacağından, Türkiye'de bir verim düşmesi olmayacak,
- Çoğu niteliksiz olan bu işçiler, Türkiye'nin gereksinim duyduğu alanlarda çeşitli nitelikler kazanacaklar ve geri dönerek bu alanlarda çalışmalarını sürdürecekle.

Ancak, Türkiye'nin işçi göçünden beklentileri hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Şöyle ki; seçilen işçilerin çoğunluğunu sanılanın aksine, kalifiye işçiler oluşturmuş ve bu işçiler genelde düz işlerde çalıştırıldıklarından çok azı kendi mesleklerini geliştirebilmiştir. İşçilerin gönderdikleri dövizlerse genelde tüketim alanında kullanıldıkları için sanayi ve üretimde fazla bir gelişmeye yol açmamıştır. Bunun yanında, yurtdışına giden göçmenlerde başlangıçta, belli bir ekonomik güce ulaşıldığında geriye dönüş fikri egemenken, daha sonraki dönemde eşlerini yanına almaları ve buldukları ülkeye kök salmaları nedeniyle dönüş fikirleri hep ertelenmiştir.⁷⁹⁶

⁷⁹⁵ Ratha ve diğerleri, ss. 2-3.

⁷⁹⁶ Yalçın, **a.g.e.**, ss. 21, 131. Göçmenlerin kazandıkları vasıfları Türkiye'ye aktarmaları konusunda, biraz ironik olsa da Türk futbolunun son dönemde kaydettiği gelişmeye, Alman teknik adamların ve gurbetçi futbolcuların yaptığı katkıyı örnek verebiliriz.

Göç veren ülkelerde göçün yaratabileceği olumsuz sonuçların en önemlilerinden birisi beyin göçüdür.⁷⁹⁷ Bu durum, ülkenin gelirini doğrudan etkilemekte ve söz konusu bireylere yapılan eğitim ve öğretim yatırımlarının geri dönüşünü engellemektedir. Daha da önemlisi, sağlık ve eğitim gibi önemli sektörlerdeki profesyonellerin göç etmesi, bu kapsamdaki temel hizmetlerin sağlanmasını ve kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Birçok ülkede, vasıflı profesyonellerin göç etmesi toplumda ve ekonomide olumsuz etkiler yapmakta ve söz konusu personelin yetiştirilmesi için yapılan yatırımların boşa gitmesine sebep olmaktadır. Örneğin, Sahra-altı Afrika'nın birçok ülkesinde beyin göçüne bağlı olarak, özellikle uzak kırsal bölgelere sağlık hizmetleri yeterince ulaştırılamamaktadır. Bu kapsamdaki bazı çarpıcı rakamlar durumun ciddiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, 2000 yılından 2005 yılına kadar olan dönemde sadece İngiltere'de çalışmak için kayıt yaptıran Afrikalı hemşire sayısı 16.000 dolayındadır. Zambiya'nın bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana bu ülkede eğitim gören 600 doktordan sadece 50'si kendi ülkesinde çalışmaktadır. İngiltere'nin Manchester kentinde çalışan Malawili doktor sayısının Malawi'deki tüm doktorlardan fazla olduğu hesaplanmaktadır.⁷⁹⁸

Yetişmiş insan gücü açısından bakıldığında, yasa dışı göçmenlerin kaynak ülkelerde yarattığı kayıp beyin göçüyle kıyaslanamayacak kadar azdır. Ancak, yukarıda, "göçün nedenleri" bölümünde ortaya konduğu üzere, birçok yasa dışı göçmenin kaynak ülkelerdeki ortalama eğitim ve gelir seviyesinin üstünde olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla, iyi yetişmiş bireylerini beyin göçüyle kaybeden kaynak ülkelerin, orta düzeydeki insanlarını da yasa dışı göç yoluyla kaybetmeleri, bu ülkelerdeki insan sermayesinin tam anlamıyla tükenmesine yol açmaktadır.

Yasa dışı göçün, kaynak ülkelerde yarattığı diğer olumsuz sonuçlarsa; göç eden vatandaşların göç yollarında ve gittikleri ülkelerde zor duruma düşmelerinden kaynaklanan endişeler ve göç alan ülkelerin yasa dışı göçün önlenmesi konusunda

⁷⁹⁷ Dünyada beyin göçünün durumu ve gelişmekte olan ülkelere etkileri kapsamında ayrıntılı bilgi için bkz. Şenay Gökbayrak, **Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü ve Politikalar- Türk Mühendislerinin "Beyin Göçü" Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

⁷⁹⁸ GCIM, a.g.e., s. 23-24.

yaptıkları baskılardır. Yasa dışı biçimde göç etmeye çalışırken kaybolan veya ölenlerin yanı sıra, başta kadınlar olmak üzere birçok vatandaşın da insan tacirlerinin eline düşmesi kaynak ülke kamuoylarında çeşitli rahatsızlıklar yaratmaktadır. Kaynak ülkelerin hükümetleri, yasa dışı göçün önlenmesi konusunda iç kamuoyundaki baskıların yanında uluslararası kamuoyundan da baskı görmektedirler. Ancak, daha önce değinildiği gibi kaynak ülkelerin dışa göçü engellemek amacıyla aldıkları önlemler çoğu kez ters etki yapmakta ve yasa dışı göçü daha da artırmaktadır.⁷⁹⁹

D-Yasa Dışı Göçün, Göçmenler Üzerinde Yarattığı Sonuçlar

Yasa dışı göçün, göçmenler bakımından yarattığı en önemli sonuçlarından biri, onların yaşamlarını tehlikeye atmalarına sebep olmasıdır. Gittikçe sıkılaştıran sınır kontrollerinden kurtulabilmek için göçmenler, daha zor ve tehlikeli olan alternatif rotalar izlemek zorunda kalmaktadırlar. Hudut kapılarından sahte belgelerle geçişler dışında gerçekleşen yasa dışı sınır geçişlerinde ve göç güzergâhı boyunca meydana gelen ölümler dünya genelinde her geçen gün artan bir olgudur.⁸⁰⁰ Bu yolla göç etmek, göçmenlerin her türlü tehlikeye ve istismara açık bir duruma getirmekte ve göçmenler kaçakçılar tarafından yolculuk esnasında yüzüstü bırakılabilmektedir. Birçok göçmenin denizde boğulduğu, kapalı konteynırlar içerisinde havasızlıktan öldükleri veya tecavüze veya istismara maruz kaldıkları bilinmektedir.⁸⁰¹

Türkiye ve dünya medyasında, bu konudaki haberlerin yer almadığı bir gün neredeyse yok gibidir. Bu konuda, son yıllarda meydana gelen olaylar içerisinde dikkat çekici bazı örnekler aşağıda sunulmuştur (Bkz. Şekil 63-69).

“Edremit’in Altınoluk Beldesi açıklarında 18 Afgan mülteci, kendilerini taşıyan teknenin kaptanı tarafından ‘Yunanistan’ın Midilli Adası’na geldik’ denilerek

⁷⁹⁹ Bu kapsamda iyi bir örnek olarak, dünyadaki en önemli kaynak ülkelerden biri olan ÇHC’nin kendi vatandaşlarının yasa dışı göç etmesini engellemek amacıyla attığı adımlar konusunda bkz. James K. Chín, “Reducing Irregular Migration from China”, **International Migration**, Vol, 41, No. 3, 2003, ss. 49-72.

⁸⁰⁰ UNESCO, “UNESCO Fact Sheet: Death at the Border-Statistics on Migrant Fatalities Attributed to Unauthorized International Border Crossings”, 2005, s. 1. http://portal.unesco.org/shs/en/file_download.php/8426e9451a9ce452eed8616193911003fact+sheet+migrants+death.pdf, (03.08.2007).

⁸⁰¹ GCIM, a.g.e., s. 34.

denize atıldı. Mültecilerden 15'i kurtarılırken, 1'i hayatını kaybetti. 2 kişi de kayıp...⁸⁰²

“Afrikalı mültecileri Yunanistan'a kaçak olarak götüren 20 kişilik bir tekne, İzmir'in Seferihisar ilçesi açıklarında battı. 9 ceset sahile vurdu, 7 kişi de kayboldu. Aralarından insan kaçakçılığı ile suçlanan bir Türk'ün de bulunduğu 4 kişi yüzerek kurtuldu.”⁸⁰³

“ İstanbul diye Van'ın Muradiye ilçesinde Van Gölü sahiline terk edilen 40 kaçak, jandarma ekipleri tarafından donmaktan kurtarıldı... ”⁸⁰⁴

“Yasa dışı göçmen oldukları tahmin edilen iki kişi, Türkiye'den Yunanistan'a geçmeye çalışırken mayına basarak öldü... ”⁸⁰⁵

*“Pakistanlı kaçak mültecilerin Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşma rüyası Bolu'da sona erdi. Umut tacirlerinin yolda terk ettiği kaçaklara Jandarma sahip çıktı. Pakistanlı kaçakların Avrupa macerası Van'da başladı. Avrupa'ya gitmek isteyen 56 kişi, irtibat kurdukları bir kamyonet sürücüsü ile anlaştı. Kaçaklar kamyonet sürücüsüne kişi başına 600'er dolar ödedi. Kamyonetin kasisına balık istifi dizilen kaçakların İstanbul yolculuğu böyle başladı. Kamyonet sürücüsü, üç gün boyunca aç, susuz yolculuk eden kaçakları, İstanbul'a geldik diyerek Bolu Dağı'nda araçtan indirdi... ”*⁸⁰⁶

“Tarsus-Adana-Gaziantep otoyolunda Afganistan ve Bangladeş uyruklu kaçakları taşıyan bir kamyonun, önünde giden TIR'a çarpması sonucu meydana gelen kazada 42 kişi öldü, 6 kişi de yaralandı. Kamyon şoförünün uyuması sonucu meydana gelen kazada, kaçakların çoğunun sıkışma sonucu havasızlıktan boğularak öldüğü belirtildi... ”⁸⁰⁷

“Van'ın Başkale ilçesinde yurda yasa dışı yollardan giren ve donarak ölen yabancı uyruklu 7 kişiyi cesedi bulundu... ”⁸⁰⁸

“Van'ın Erciş ilçesinde, hareket hâlindeki bir LPG tankerini durduran jandarma, boş tankın içinde Pakistan uyruklu 59 kaçak buldu... Bir sınır köyünde

⁸⁰² “Mültecileri denize attılar”, **Türkiye Gazetesi**, 23 Ağustos 2004.

⁸⁰³ “Ege'de dehşet”, **Sabah Gazetesi**, 11 Kasım 2004.

⁸⁰⁴ “Kaçaklar donuyordu”, **Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesi**, 02 Aralık 2004.

⁸⁰⁵ “Two die in land mine blast on Grek-Turkish border”, **Turkish Daily News**, 06 Aralık 2004.

⁸⁰⁶ “Hüzünle biten umuda yolculuk hikayelerine bir yenisi daha eklendi”, **TV8 Televizyonu**, 28 Haziran 2005.

⁸⁰⁷ “Bunun adı kaza olamaz”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Mayıs 2006.

⁸⁰⁸ “Umut yolculuğunda donarak öldüler”, **NTVMSNBC**, 27 Mart 2007.; <http://www.ntvmsnbc.com/news/403819.asp>, (27.03.2007).

LPG tankına bindirildiklerini ve 5 saat yolculuk yaptıklarını anlatan kaçaklar, havasız kaldıklarını belirttiler.”⁸⁰⁹

“Van İl Jandarma Komutanlığı ekipleri tarafından Van’ın Gürpınar ilçesinde yapılan operasyonda, çalıntı bir kamyonetin kasasına tıka basa doldurulmuş, 43’ü Afganistan uyruklu 18’i Pakistan uyruklu göçmen toplam 61 kaçak göçmen yakalandı. Aralarında, biri henüz 9 günlük bebek olan 11 çocuk (en büyüğü 12 yaşında) ile 9 kadının da bulunduğu kaçaklar göz altına alındı. Bebeğe “Umutsu” adını veren ve biberonla besleyen askerler, diğer kaçakları da sağlık kontrolünden geçirdi. Yapılan sağlık kontrolünde, Afganistan uyruklu 2 yaşındaki bir çocuğun kalbinin delik olduğu anlaşıldı. Hastanede tedavi altına alınan küçük kızın ilaçlarını da askerler aldı...”⁸¹⁰

“Muğla’da, Afganistan uyruklu bir grup kaçağı yasa dışı yollardan yurt dışına götürmek amacıyla Bodrum açıklarındaki Karaada’ya götürerek, göçmenlerin yanlarında bulunan yaklaşık 3 bin doları silahla gasp ettikleri iddia edilen 7 kişi göz altına alındı. Operasyonda altısı çocuk 14 kaçak göçmen kurtarıldı....”⁸¹¹

“İzmir’in Urla ilçesine bağlı Zeytineli Nergis koyu açıklarında 11 metre uzunluğundaki teknenin batması sonucu Afgan ve Pakistan uyruklu 6 kişi öldü, Türk kaptan ve 45 kaçak kurtarıldı, 5 kişi ise kayıp....”⁸¹²

“Tekirdağ-Malkara karayolunda, kaçak göçmenleri taşıyan kamyonetin devrilmesi sonucu, 28 Pakistanlı yaralandı. Kazadan sonra kaçmaya çalışan 6 Pakistanlı yakalandı...”⁸¹³

⁸⁰⁹ “Yakıt tankında 59 kaçak”, **Sabah Gazetesi**, 06 Nisan 2007.

⁸¹⁰ “Umutlar Van’da bitti”, **Türkiye Gazetesi**, 21 Mayıs 2007 ve “Hayatı, kaçak taşıyan kamyonunda kurtuldu”, **Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesi**, 21 Mayıs 2007.

⁸¹¹ “Kaçak göçmenleri gaspa 7 tutuklama”, **NTVMSNBC**, 02 Ağustos 2007.; <http://www.ntvmsnbc.com/news/416101.asp>, (02.08.2007).

⁸¹² “Ege’de kaçak göçmen teknesi battı: 6 ölü”, **NTVMSNBC**, 17 Ağustos 2007.; <http://www.ntvmsnbc.com/news/417569.asp>, (17.08.2007).

⁸¹³ **NTVMSNBC**, “Kaçak göçmen kamyoneti kaza yaptı”, 28.10.2007.; <http://www.ntvmsnbc.com/news/424455.asp>, (28.10.2007).

ŞEKİL 134: Van'da Jandarma Ekiplerince Yakalanan Yasa Dışı Göçmenler.

Kaynak: Anadolu Ajansı, 10.04.2007, <http://www.aa.com.tr>, (11.04.2007).

ŞEKİL 135-136-137-138: Yasa Dışı Göçmenlerin Deniz Geçişinde Kullandıkları Vasıtalar.

Kaynak: Sahil Güvenlik Komutanlığı (SGK)⁸¹⁴

⁸¹⁴ Olayların ayrıntıları için sırasıyla bkz. SGK'nın 14.03.2008, 11.03.2008, 15.06.2007 ve 18.03.2007 tarihli **Basın Açıklamaları**, <http://www.sgk.tsk.mil.tr>, (15.04.2008).

ŞEKİL 139-140: Denizde Boğulmuş Yasa Dışı Göçmenler (Küçükbahçe Koyu-Çeşme/İzmir).

Kaynak: SGK⁸¹⁵

⁸¹⁵ Olayın ayrıntıları için bkz. SGK'nın 26.09.2006 tarihli **Basın Açıklaması**; <http://www.sgk.tsk.mil.tr/1/Basin/ACIKLAMA-2006/26.09.2006.htm>, (14.05.2007).

Bu tür insanlık dramlarına, dünyada çarpıcı bir örnekse, İngiliz Independent Gazetesinin “Avrupa’nın Utancı” başlığıyla kapak konusu yaptığı şu haberdır:

“Gana, Kamerun, Nijerya ve Suda uyruklu 27 kaçak göçmeni taşıyan ve Libya’dan yola çıkan bir tekne 6 gün Libya açıklarında sürüklendikten sonra battı. İki balıkçı teknisinin kurtarma girişimi sonuç vermedi. Bölgede bulunan bir Malta gemisi onlara yardım elini uzattı. Kaptan yukarı çıkmalarına izin vermediği için göçmenler, geminin çektiği ton balığı ağlarına tutundular. Kaçaklar üç gün üç gece, hiçbir şey yiyip içmeden ağlara tutunarak yolculuk ettiler. Maltalı kaptan, ağlarda 1 milyon dolarlık balık olduğunu, yolunu uzatarak bunu riske atmamak istemediğini söyledi. Sonunda Sicilya yolu üzerinde İtalyan donanmasına ait bir gemi göçmenleri alıp Lampedusa Adası’na götürdü. Olayı kapak konusu yapan Independent Gazetesi, bu 27 göçmenin yine de şanslı olduğunu, çünkü aynı bölgede son beş gün içinde dört ayrı teknenin batması sonucu 120 Afrikalının öldüğünü bildirdi.”⁸¹⁶

Göçmen ölümlerine ilişkin veriler birçok ülkede resmî olarak yayımlanmadığından, bu kapsamdaki istatistikler çoğunlukla hükümet dışı organizasyonlar, akademik kuruluşlar ve bazı hükümet kuruluşlarından elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Ancak rakamlar, genellikle birçok göçmen için hedef varış noktası durumunda olan ABD ve Avrupa hudutlarına ilişkin ulaşılabilir veriler ile sınırlıdır.⁸¹⁷ Örneğin ICMPD, her yıl yaklaşık 2,000 göçmenin Afrika’dan Avrupa’ya geçmeye çalışırken Akdeniz’de öldüğünü tahmin etmektedir. Meksika makamlarına göre de her yıl ABD sınırını geçmeye çalışan 400 Meksikalı ölmektedir.⁸¹⁸

İlk olarak, Avrupa’ya ulaşmaya çalışırken ölen göçmen sayılarına bakıldığında (Şekil 70), son yıllarda önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Bu rakam 2006 yılında 1,775’e yükselmiştir. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki yasa dışı sınır geçişleri sırasında meydana gelen ölümcül kazalara ilişkin resmî veriler mevcut değildir. Avrupa sınırlarına ilişkin veriler, 1993 yılından bu yana meydana gelen göçmen ölümlerini gözlemleyen “UNITED for Intercultural Action” adlı bir sivil toplumunun tespitlerine dayanmaktadır. Söz konusu kuruluş, 1 Ocak 1993’ten 14 Mart 2007 tarihine kadar “Avrupa Kalesi”ne girmeye çalışırken ölen toplam göçmen

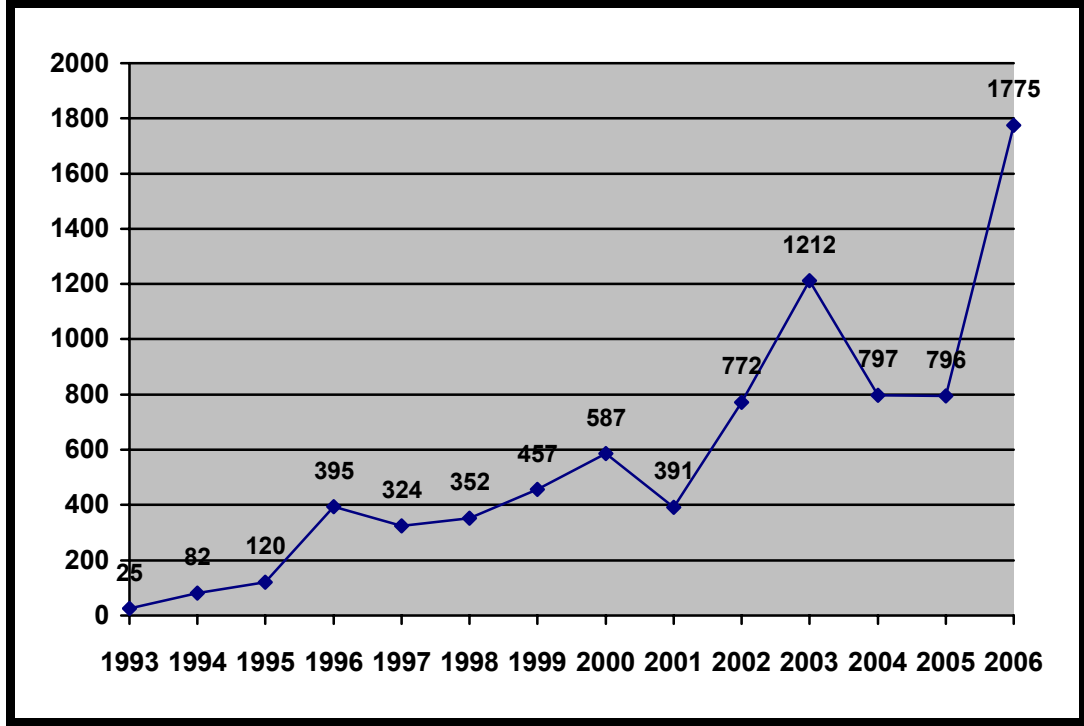
⁸¹⁶ “Utancı tablosu”, **Hürriyet Gazetesi**, 29 Mayıs 2007. Olay hakkında Independent Gazetesi’nin yorumu için bkz. Peter POPHAM, “Europe’s shame”, 28.05.2007; <http://news.independent.co.uk/europe/article2588985.ece>, (29.05.2007).

⁸¹⁷ UNESCO, **a.g.m.**, s.1.

⁸¹⁸ GCIM, **a.g.e.**, s. 34.

sayısını 8.855 olarak belirtmektedir.⁸¹⁹ Ancak, birçok ölüm vakasının asla tespit edilemediği göz önünde bulundurulursa, bu verilerin gerçekteki sayılar hakkında sadece genel fikir verebilecek göstergeler olduğu söylenebilir.

ŞEKİL 141: Avrupa Sınırlarında Ölen Yasa Dışı Göçmen Sayıları (1993-2006).

Kaynak: UNITED.

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) uzmanlarının, söz konusu ölüm listesinin 1 Ocak 1993-10 Nisan 2005 tarihleri arasında kapsayan dönemi için çıkardıkları istatistiklere göre,⁸²⁰ ölümcül kazaların çoğunluğu, Avrupa'ya deniz yoluyla (genellikle küçük botlar ile) geçmeye çalışırken olmaktadır. 12 yıllık süreçte 4,771

⁸¹⁹ Söz konusu kuruluş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.unitedagainstracism.org; Ölen göçmenlerin listesi içinse ayrıca bkz. "List of 8855 documented refugee deaths through Fortress Europe", http://www.united-non-profit.nl/pdfs/actual_listofdeath.pdf, (24.02.2008). Listede sığınmacı ve mülteciler de yer almaktadır.

⁸²⁰ UNITED for Intercultural Action tarafından tutulan liste incelendiğinde, verilerin bir kısmını (örneğin, ölüm nedenlerini) gruplandırmanın ayrı bir uzmanlık gerektirdiği görülmektedir. UNESCO uzmanları tarafından yapılan değerlendirmelerle, tarafımızdan yapılacak değerlendirmeler arasında farklılık olma ihtimali nedeniyle, 10.04.2005 ile 14.03.2007 tarihleri arasındaki veriler mevcut olmasına rağmen, 10.04.2005 tarihine kadarki istatistiklerle yetinilmiştir.

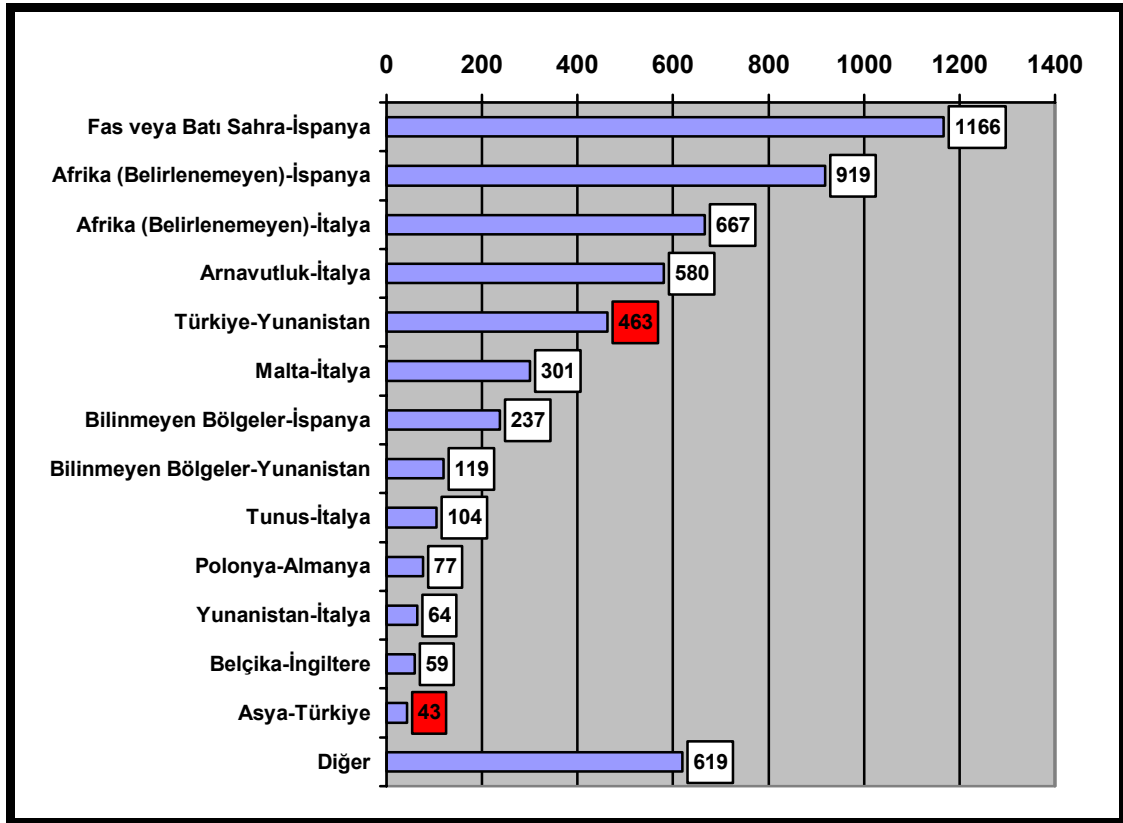
kişi (ölümlerin % 82'si) suda boğulma nedeniyle ölmüştür (Tablo 47). Diğer yandan, ölenlerin % 88'inin küçük botlarla, % 6'sının yaya ya da yüzerek, % 3'ünün ise kamyon, otomobil ve otobüs gibi karayolu vasıtalarını kullanarak geçmeye çalıştıkları hesaplanmıştır.

TABLO 92: Avrupa Sınırlarını Geçmeye Çalışırken Ölen Göçmenlerin Ölüm Sebepleri (01.01.1993-10.04.2005).

Suda Boğulma	Havasızlıktan Boğulma	Donma	Açlık	Trafik Kazası	Mayına Basma	Öldürülme	Diğer/Bilinmeyen	Toplam
4771 (% 82)	201 (% 4)	168 (% 3)	164 (% 3)	139 (% 2)	52 (% 1)	39 (% 1)	208 (% 4)	5,785 (% 100)

Kaynak: UNESCO, a.g.m., s. 2.

ŞEKİL 142: Göç Rotalarına Göre Ölen Göçmen Sayıları (01.01.1993-10.04.2005).

Kaynak: UNESCO, a.g.m., s. 3.

Daha önce belirtildiği gibi yasa dışı göçmenler için Avrupa'ya geçişte üç ana hedef ülke (Yunanistan, İtalya ve İspanya) ön plana çıkmaktadır. Bunlar arasında, ölüm olaylarının en sık kaydedildiği güzergâh ise Fas'tan İspanya'ya geçiş güzergâhıdır (Şekil 71). Bu güzergâh; Kanarya Adalarına, Cebelitarık Boğazı yoluyla İspanya'nın Atlantik sahillerine ya da İspanya'nın Akdeniz sahillerine uzanmaktadır. Tunus ve Libya üzerinden İtalya'ya yönelen güzergâhta da ölümle sonuçlanan birçok olay görülmektedir. İtalya'nın doğusundaki Adriyatik Denizi ise özellikle Arnavutluk ve Yunanistan üzerinden gelen Asyalı göçmenlerin kullandığı ve ölümle sonuçlanan kazaların gerçekleştiği bir başka güzergâhtır. Asyalı göçmenler için diğer bir transit rota olan Türkiye-Yunanistan arasında da ya Ege Denizi'nde boğulma vakaları ya da bu iki ülke arasındaki mayınlı sahalarda ölümle sonuçlanan kazalar görülmektedir.

Göçmenlerin geldikleri kıtalara bakıldığında (Tablo 48); ölen göçmenlerin çoğunluğunu Afrikalılar oluşturmakta (% 42), onları Asyalılar (% 20) ve Avrupalılar (Avrupa'nın nispeten daha az gelişmiş ülkelerinden, gelişmiş ülkelere uzanan bir yelpaze söz konusudur) izlemektedir (%10).

TABLO 48: Avrupa Sınırlarında Ölen Göçmenlerin Geldikleri Kıtalar Göre Dağılımı (1993-2005).

Afrika	Asya	Avrupa	Latin Amerika	Bilinmeyen	Toplam
2,419 (% 42)	1,171 (% 20)	549 (% 10)	8 (% 0)	1,638 (% 28)	5,785 (% 100)

Kaynak: UNESCO, a.g.m., s. 3.

Afrika kıtasından gelenler arasında Kuzey Afrika ve Sahra-altı Afrika'dan gelenlerin oranı yaklaşık yarı yarıyadır. Fas, Nijerya, Somali ve Tunus ölen göçmenlerin sıklıkla geldiği ülkelerdir. Ölen göçmenlerin % 20'sini oluşturan Asyalı göçmenlerinse genellikle Afganistan, Hindistan, İran, Irak, Sri Lanka ve Türkiye'den geldikleri gözlenmektedir. Avrupalı kurbanların çoğunluğunu Arnavutluk ve Kosova'dan gelen Arnavutlar oluşturmaktadır. Ölenlerin % 28'inin ise milliyetleri bilinmemektedir.⁸²¹

⁸²¹ UNESCO, a.g.m., ss. 1-4.

Dünyada, yasa dışı sınır geçişi sırasında göçmen ölümlerinin sık yaşandığı bölgelerden biri de ABD-Meksika sınırırır. Yaklaşık 2000 mil uzunluğundaki bu sınırda meydana gelen göçmen ölümlerinde son dönemde büyük bir artış söz konusudur.

Aşağıda, Tablo 49’da 1985 ila 2005 yılları arasında meydana gelen göçmen ölümlerini gösterilmektedir. Ancak, bu bulguları kapsamlı bir veri seti olarak niteleyebilmek oldukça zordur. Çünkü, 1999’dan önce her Sınır Devriye’si kendi bölgesinin istatistiklerini yayınlamış olduğundan ve bu istatistiklerin raporlanması çeşitlilik gösterdiğinden bir araya getirilmeleri oldukça zordur. ABD Sınır Devriyeleri Birimi’nin 1999 yılından itibaren göçmen ölümlerine ilişkin ulusal istatistikleri toplamaya başlaması nedeniyle, son dönem istatistiklerinin ilk dönemlerdekilere oranla daha tutarlı olduklarını söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, kırsal kesimlerde çok daha fazla ölüm vakasının olduğunu ve birçok cesedin hiçbir zaman bulunamadığı da bir gerçektir. Ayrıca, bu istatistikler sadece Amerikan kaynaklarına dayanmaktadır. Meksika kaynaklarında farklı veriler de söz konusudur (Örneğin, Meksika kaynakları, 1993-1997 arasında boğularak ölen 568 kurbanın daha olduğunu belirtmektedir.).

TABLO 49: ABD-Meksika Sınırında Ölen Göçmenlerin Sayısı (1985-2005).⁸²²

1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
308	296	292	323	246	243	233
1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
206	205	192	208	205	224	261
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
236	367	328	322	334	328	473

⁸²² Kaynak: 1985-1998 arası veriler UNESCO, **a.g.m.**, s. 4.; 1998-2004 arası veriler, U.S. Government Accountability Office, **Border-Crossing Deaths**, GAO-06770, s. 42, <http://www.gao.gov/tr/new.items/d06770.pdf>, (24.03.2008); 2005 yılı için Theche Hendricks, “On the Border”, **San Francisco Chronicle**, 12.07.2007, bkz. <http://sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/c/a/2007/03/12/MNGEUOJLNF1.DTL>, (24.03.2008).

2000 yılına kadar olan döneme ilişkin yapılan incelemeye göre, ölenlerin göçmenlerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır (% 85). Bunların % 53'ü de 20-40 yaşları arasındaki kişilerdir. Kimlikleri tespit edilenlerin neredeyse % 90'ını Meksikalılar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, ölenlerin neredeyse yarısının kimliği tespit edilememektedir.

Göçmenlerin ölüm nedenleri arasında, Motorlu araç kazaları ve boğulma en önemli sebeplerdir. ABD-Meksika sınırının yaklaşık üçte ikisini Rio Grande ve Rio Bravo nehirlerinin çizmesi nedeniyle boğulma vakaları en önemli ölüm sebebidir (%24-29). 1993 yılından bu yana sıcak, soğuk ve susuzluk gibi çevresel faktörler nedeniyle ölüm olaylarında önemli bir yükseliş gözlenmektedir. Bu duruma sebep olarak, sınır kontrollerinin artırılması sonucu göçmen akımlarının kentsel bölgelerden, daha tehlikeli olan uzak ve kırsal bölgelere doğru yön değiştirmesi gösterilmektedir. Bu ölümcül bölgelerse, ABD'nin güneybatısındaki çöl arazileridir.⁸²³

Yasa dışı göçün, göçmenler üzerinde yarattığı güvenlik sorunları, sadece yolculuk sırasında yetersiz ulaşım imkânları, olumsuz iklim koşulları, salgın hastalıklar ve güvenlik birimlerinin müdahalesi gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ölüm riski ve insan kaçakçıları tarafından çeşitli şekillerde suistimal edilmeleriyle sınırlı değildir. MacPherson ve Gushulak'ın vurguladığı gibi, bireysel güvenlik riskleri açısından yasa dışı göçmenler ve insan ticareti mağdurları arasında çok küçük nüanslar vardır. Her iki gruptaki insanlar da benzer ekonomik, fiziksel ve fizyolojik istismara maruz kalmaktadırlar.⁸²⁴

Bazı durumlarda, insan ticareti mağduru durumuna düşen yasa dışı göçmenlerin güvenliksiz ve onur kırıcı işlerde çalışmaya zorlanmaları söz konusu olmaktadır. Daha sık biçimde ise bir ülkeye izinsiz olarak giren veya yaşayan insanlar, işverenleri veya ev sahipleri tarafından sömürülme riski altındadırlar.

⁸²³ UNESCO, **a.g.m.**, ss. 4-5.

⁸²⁴ Yasa dışı göçmenlerin sırasında ve sonrasında karşılaştıkları sıkıntılar ve özellikle sağlık sorunları konusunda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Douglas W. MacPherson and Brian D. Gushulak, "Irregular migration and health", Global Migration Perspectives No. 7, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%207.pdf>, (13.11.2007).

Bunun yanı sıra, yasa dışı göçmenler çoğunlukla vasıflarının ve tecrübelerinin gerektirdiği işlerde değil, daha çok daha alt kademedeki işlerde çalıştırılmaktadırlar.

Yasa dışı göçmenler içerisinde oldukça yüksek oranda bulunan kadınlar, cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalmakta ve genellikle kayıt dışı sektörlerdeki en az tercih edilen işleri yapmaktadırlar. Ev işlerinde çalışan kadınların büyük çoğunluğu ve fuhuş sektöründe çalışan kadınların cinsel tacize maruz kalma riskleri yüksektir. Fuhuş sektöründekilerin HIV/AIDS'e yakalanma riskleri de oldukça fazladır.

Öte yandan, yasa dışı göçmenler yakalanma ve sınır dışı edilme korkusuyla yetkililerden yardım istemekten çekinmektedirler. Bu nedenle, acil sağlık hizmeti, eğitim ve diğer kamu hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar.⁸²⁵ Yasa dışı göçmenlerin bu durumu, göç edilen ülkeye uyum sürecinde yasal göçmenlerin bile çok sık yaşadığı sosyal ve psikolojik sorunların daha sık görülmesine yol açmaktadır.⁸²⁶ Ayrıca, yasa dışı göçmenlerin statüleri nedeniyle yetkililerle irtibat kurmaktan çekinmesi, bu göçmenlerin içlerinde bulunan bazı sığınmacıların başvuru yapamamalarına neden olmaktadır.⁸²⁷

E-Yasa Dışı Göçün, Göç Alan (Hedef) Ülkelerde Yarattığı Sonuçlar

Göç olgusunun, göç alan ülkelerde yarattığı etkileri genel anlamda değerlendirdiğimizde; göçün, göç alan toplum üzerindeki olumsuz sosyal yansımalarının, ekonomik açıdan yapılan fayda-maliyet değerlendirmelerini de olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Göç alan ülkelerde ön plana çıkan bazı önyargılar, göçün gerçekte yaptığı etkilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesini engellemekte ve bu kapsamdaki algılamaları negatif yönde etkilemektedir. Günümüzde göç alan birçok ülkede, göçün

⁸²⁵ GCIM, **a.g.e.**, ss. 34-35.

⁸²⁶ Göçün, göç eden bireyler üzerinde yarattığı sosyal ve psikolojik etkiler konusunda bkz. İbrahim Balcıoğlu, **Sosyal ve Psikolojik Açından Göç**, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.; “Cengiz ŞAHİN, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, **Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 2, 2001, ss. 57-67.; Ekşi, **a.g.m.**; Sevcan Topçu ve Ayşe Beşer, “Göç ve Sağlık”, **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, 2006, ss. 37-42.

⁸²⁷ Kosher, **a.g.m.**, s. 10.

kontrolden çıktığı yönündeki düşünceler artmakta ve toplumun büyük bir bölümünde göçe karşı olumsuz bir bakış açısı egemen olmaktadır. Bu durum, göç alan ülkelerin kamuoyunda ortaya çıkan ve birbiriyle ilişkili üç temel endişede kendini göstermektedir:

- Göçmenler, yerli nüfusun işlerini ellerinden almaktadır,
- Göç, ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır,
- Göçmenler, ülkenin sosyal refah sistemi üzerine ağır bir yük getirmektedirler,

Bu kaygılarda ne kadar bir gerçeklik payı olduğunu incelediğimizdeyse, bu kapsamda yapılan birçok araştırmanın kamuoyundaki bu kaygıların yersizliğini ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin, Batı Avrupa'da yapılan araştırmalar, göçmenlerin işsizlik üzerinde yarattığı etkilerin zayıf ve muğlak olduğunu göstermiştir. Bu noktada önem arz eden husus, yabancı işçilerin yerli işçilerle ne dereceye kadar rekabet ettikleridir. Bu açıdan ele alındığında, Batı Avrupa'da yabancı işçilerle yerli işçiler arasında doğrudan rekabetin yaşandığı üç iş kolu öne çıkmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu işlerin çoğunluğu yerli işçiler tarafından tercih edilmeyen işlerdir. Bunların ilki, İngilizce'de 3D olarak bilinen (*Dirty: pis, Difficult: zor ve Dangerous: Tehlikeli*) ve yerli işçilerin yapmaktan kaçındığı işler; ikincisi, yine yerli işçilerin çoğunlukla yapmayı reddettiği ve birçok Avrupalının mevcut yaşam tarzını sürdürmesini sağlayan çocuk bakımı, ev temizliği vb. hizmetler; üçüncüsü ise genellikle kayıt dışı ekonomik sektörlerde ihtiyaç duyulan ve sayıları 10-20 milyon arasında değişen işçilerce (büyük çoğunluğu yasa dışı göçmen) yapılan düşük vasıflı işlerdir.

Bunların dışında, tarım, inşaat, yol yapımı ve bakımı, otel, restoran gibi turizmle ilgili sektörlerdeki işler de geleneksel olarak göçmen işçilerce yapılmaktadır. Bu işler, yerel işçilerce tam olarak reddedilmemekte, ancak anılan sektörlerde sezonluk iş gücü açığı çekildiğinden, göçmenler, yerli işçilerin işlerini ellerinden almak bir yana, iş gücü açığını kapatmakta ve işlerin sağlıklı bir şekilde yürümesini sağlamaktadır.

Son olarak; başta hızla gelişen bilgi teknolojileri olmak üzere, endüstrileşmiş ülkelerdeki bilgi-yoğun birçok sektörde vasıflı iş gücü açığı vardır. Bu kapsamda,

yeni teknolojiler geliştirmek ve rekabeti artırarak yeni iş alanları yaratmak için yüksek vasıflı göçmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi, 23 Mart 2001 tarihinde Stockholm’de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, AB bünyesindeki vasıflı işçi ihtiyacının yalnızca teknoloji alanında 1.7 milyon kişi olduğunu belirtmiştir.

Bu değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere, Batı Avrupa ülkelerindeki birçoğ iş kolunda göçmenlerle yerli işçiler arasında doğrudan bir rekabet söz konusu değildir. ABD’de ise bazı düşük vasıflı işlerde, göçmenlerle yerli işçiler arasında rekabet görölmekle birlikte, asıl rekabet çoğunlukla benzer işlerde çalışan göçmenler arasında yaşanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, son dönemde yapılan araştırmalarda göç ve işsizlik arasında doğrudan bir ilişki kurulamaması hiç de şaşırtıcı değerdir.⁸²⁸

Günümüzde, “göçmenlerin, yerli işçilerin işlerini ellerinden aldıkları” varsayımının geçerliliğini yitirmesi, gelişmiş ülkelerin üretim süreçlerinde küreselleşmeyle birlikte yaşanan yapısal dönüşümlerle açıklanmaktadır.⁸²⁹ İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki “Fordist” üretim biçiminin 1990’lardan sonra terk edilmesi neticesinde, göçmenler artık fordizmde olduğu gibi seri üretim sürecine entegre edilmemektedirler. Bunun yerine, genellikle emek-yoğun ve basit organizasyonlu hizmet sektöründe istihdam edilmektedirler. Diğer yandan, bu yapısal değerrişim sürecinde kalifiye iş gücüne duyulan ihtiyaç tüm dünyada artmaktadır.⁸³⁰

Ücretler açısından bakıldığında da Avrupa ve ABD’de yapılan araştırmaların bulguları, göçmenlerin, işçi ücretlerini düşürdüklerine dair yaygın kanıyı yanlışlamaktadır. Avrupa’da yapılan bazı araştırmalar, göç nedeniyle işçi ücretlerinin az da olsa düştüğünü (% 0.3 - % 0.8) gösterse de diğer birçoğ araştırma, göçle

⁸²⁸ Omelaniuk, **a.g.e.**, ss. 167-168.

⁸²⁹ “Bilindiği üzere 1970’li yılların başlarından bu yana, özellikle gelişmiş sanayi toplumlarında köklü bir yapısal değerrişim yaşanmaktadır...Bazı düşünürler bu değerrişimin farklı boyutlarını vurgulamak amacıyla “sanayi sonrası”, “yeni zamanlar”, “post-fordizm” ya da “postmodernizm” gibi değerrişik kavramlar kullanılmaktadırlar. Değerrişik kavramlar kullanılıyor olmakla beraber, bu düşünürlerdeki ortak yön, köklü değerrişiklerin yaşanmakta olduğudur. Gelişmiş ülkelerde üretim sisteminde meydana gelen nitelik değerrişimi, genellikle “post-Fordist” ya da “esnek” üretim olarak adlandırılmaktadır. Üretim sistemindeki bu köklü değerrişim, iş yaşamı ve diğer toplumsal gruplaşmaları da büyük oranda etkilemektedir. Günümüz toplumlarını dile getirmede çok değerrişik kavramlar kullanıldığı gibi, 70’li yıllar öncesi dönem için de “sanayi toplumu”, “fordizm”, “modernizm” gibi kavramlar kullanılmaktadır...” Bu değerlendirmeler için bkz. Erbaş, **a.g.m.**, s. 19.

⁸³⁰ Harun Gümrükçü, “Türkiye’den Avrupa Birliği Ülkelerine Göçün Avrupa Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 1, 2005, s. 132.

birlikte yerel ücretlerin, özellikle de yüksek vasıf gerektiren işlerdeki ücretlerin yükseldiğini ortaya koymuştur. ABD’de yapılan bir araştırmada ise; herhangi bir bölgedeki göçmen sayısının % 10 oranında artması sonucunda, yerli işçilerin ücretlerinde meydana gelen düşüşün sıfıra yakın olduğu (% 0.2) ortaya konmuştur.

Göç alan ülkelerin vatandaşlarında egemen olan bir diğer yanlış kanı da, göçmenlerin çoğunun sadece işsizlik sigortası ve devletin sağladığı sağlık hizmetlerinden yararlanarak yaşadıklarıdır. “Göçmenlerin devletin sağladığı kamu hizmeti ve diğer sosyal hizmetler üzerine ağır bir yük bindirdiği, buna karşılık küçük bir refah payı ve düşük oranda vergi ödedikleri” varsayımı, ABD ve Batı Avrupa’da göçü kısıtlamak veya belirli kategorilerdeki göçmenleri kamu hizmetlerinden mahrum bırakmak için kullanılan en önemli argümandır. Göçmenlerin çekim merkezi olmaktan korkan İngiltere ve İrlanda gibi bazı ülkeler, AB’ye yeni girmiş ülkelerden gelen göçmenlere bu tür refah ödemelerini yapmamakta ve hatta onlara sınırlarını bile açmamaktadırlar. Bununla birlikte, mevcut ampirik kanıtların bu görüşle çeliştikleri ve gerçeğin çok daha karmaşık olduğu görülmektedir. Örneğin, İngiltere’de yapılan bir araştırmada, 1999-2000 yıllarında, göçmenlerden alınan 2.5 milyar poundluk (4 milyar \$) vergi gelirinin, bu göçmenlere yapılan harcamalardan daha fazla olduğu hesaplanmıştır. Bir başka araştırma, göçmenlerin (yabancı ülkede doğmuş nüfusun) devlete yaptığı katkıların, aldıklarından % 10 daha fazla olduğunu ve göçmenlerin katkısı olmaksızın bazı kamu hizmetlerin verilemeyeceğini ya da vergilerin yükseltilmesi gerekeceğini ortaya konmuştur. Benzer şekilde Almanya’da da, ülkeye 1988-1991 yılları arasında gelen göçmenlerin katkıları olmasa, Alman sosyal güvenlik sisteminin çökebileceği öne sürülmüştür.⁸³¹

Sonuç olarak, göç olgusuna ekonomi gözlüğüyle bakıldığında; birçok ekonomistin, kıt iş gücü kaynaklarını en yüksek verimde değerlendirip maksimum üretim sağladığı takdirde, vasıflı veya vasıfsız her türlü işçinin göç etmesine sıcak baktığını söyleyebiliriz. Göçün, göç alan ülke açısından yararlı olduğu ve küresel üretimi artırdığı konusunda neredeyse tüm ekonomistler arasında fikir birliği varken, neden birçok gelişmiş ülke kapılarını göçe (en azından kısmen) kapatmaktadır? Bunun en önemli sebebi, göçün getireceği maliyetlerin hesaplanmasındaki zorluktur.

⁸³¹ Omelaniuk, **a.g.e.**, ss. 169-170.

Zira göçün yararları “ölçülebilir”, “sonuçları hemen görülebilir” ve “konsantre” bir nitelik taşımaktadır. Oysa, göçün getireceği maliyetler “dağınık”, “ölçülmesi zor” ve “etkisini sonradan gösterebilecek” özelliktedir. Bir göçmene ödenecek ücretleri ve ondan alınacak verimi hesaplamak nispeten kolayken, bu göçmenin topluma uyum maliyetlerini ve kültürel farklılıkların yaratacağı sonuçları hesaplamak oldukça zordur. Örneğin, iki lisanlı bir eğitim sistemi oluşturabilmek için çeşitli fikir ayrılıklarının üstesinden gelmek gerekecek, ayrıca, farklı kültürlerle sahip insanları aynı mekânlarda yaşatmanın sonuçlarını önceden kestirmek icap edecektir.⁸³²

Nitekim göç alan ülkelerde, göçün yarattığı sosyal sonuçlar günümüzde diğer tüm sonuçların önüne geçmiştir. Göçmenler ve ev sahibi toplum arasında yaşanan sosyal sorunlar, neredeyse tüm gelişmiş ülkelerin en önemli sorunları arasındadır.⁸³³

Bu kapsamda Batı Avrupa ülkelerinin yaşadığı deneyim, göçten kaynaklanan sorunları gözler önüne sermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi bu ülkelere 1960’larda devlet eliyle getirilen işçiler, her ne kadar başlangıçta geçici bir süre için getirilmişlerse de daha sonraları geldikleri ülkeye temelli yerleşme eğilimi göstermişler ve bu ülkelerin etnik ve dinsel toplum yapısını değiştirmişlerdir.⁸³⁴ Bu işçilerin, “misafir” yani “geçici” statüleri nedeniyle, buldukları topluma uyum sağlamaları konusu ilk başlarda önem verilen bir konu olmamıştır. Örneğin, Almanya’ya giden birinci kuşak Türkler, çoğunlukla vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmışlar, yerli halktan izole edilerek onlarca yıl ailelerinden ayrı, tek başlarına “hostel” diye anılan ve çalıştıkları yerlerin yakınlarındaki bekâr odalarında çok zor koşullarda yaşamışlardır. Bu insanlar, Almanya’da misafir işçi statüsünde bulduklarından Alman toplumuna uyumları, dil öğrenmeleri, barınma ve sosyal güvenlik sorunları ilk on yıllık dönemde önem verilen konular olmamıştır. Ancak, 1973 sonrası ailelerini yanına aldıklarında, sorunların ciddiyeti görülmeye başlamıştır.⁸³⁵ Türkler için verilen bu örnek, Avrupa’ya bu dönemde gelen diğer bütün göçmenler için genellenebilir bir özellik arz etmektedir.

⁸³² **A.g.e.**, ss. 188-190.

⁸³³ Noi; resmî olarak dile getirilsin ya da getirilmesin, bugün AB ülkelerinin başlıca meselesinin göç olduğunu belirtmektedir. Noi, **a.g.e.**, s. 131.

⁸³⁴ Abadan-Unat, **a.g.e.**, s. 34.

⁸³⁵ Yalçın, **a.g.e.**, ss. 167-168.

Göçmenlerin Avrupa’da zaman içinde artan mevcudiyetleri, kendilerini görelide olsa homojen ulus-devlet olarak gören birçok Avrupa ülkesini, kültürel ve etnik heterojenliğe yani çokkültürlü bir yapıya dönüştürmüştür.⁸³⁶ Bu dönemden sonra Avrupa’da; “etnik topluluk”, “ırkçılık”, “entegrasyon”, “asimilasyon” ve “çokkültürlülük” gibi terimler siyasi gündemde sıklıkla kullanılmaya başlamıştır.⁸³⁷

Göçmenlerin yerleşikliğe geçtiği ve ekonomik krizin derinleştiği 1980’li yıllarda ırkçılık, başta Almanya olmak üzere göç alan tüm Avrupa ülkelerinde artış göstermiştir. Toksöz; bu duruma gelinmesinde, hükümetlerin ırkçılığı, ekonomik krizi yönetmekte bir strateji olarak kullanmasının rol oynadığını belirtmektedir. Daha sonraki yıllarda da göçmenler ve sayıları giderek artan mülteciler aleyhinde medyada yapılan yayınlar ve konunun seçimlerde propaganda malzemesi olarak kullanılması, aşırı sağcı ve ırkçı partilerin oy oranlarını artırmalarına yararmış ve yabancılar aleyhine varolan önyargıları daha da ağırlaştırmıştır. Politikacıların bu tutumu ve ırkçı demeçleri, mültecilere ve göçmenlere yönelik Neo-Nazi saldırılarını cesaretlendirmiş ve bu süreç, Almanya’nın Mölln ve Solingen kentlerinde iki Türk ailenin evlerinin yakılarak 8 kişinin öldürülmesine kadar gitmiştir.⁸³⁸

SSCB’nin dağılması ve Avrupa’ya yönelik göç dalgasının daha da artmasıyla birlikte, 1990’lardan itibaren AB üye devletlerindeki milliyetçilik ve onun aşırı şekli

⁸³⁶ Noi, **a.g.e.**, s. 122.

⁸³⁷ “*Etnik Topluluk*: Genelde çoğunluktan farklı bir milliyeti, dini olan ve çoğunluk tarafından ayrı bir grup olarak algılanan gruplardır. Etnik topluluğa atfedilen bu özellikler fiziki görünüm veya “ırk”a dayalı (fenotipik) olabileceği gibi, kültüre dayalı da olabilir. Bu durumda etnik topluluk “öteki” olarak tanımlanmakta, kendisine atfedilen özellikleri nedeniyle aşağı bir sosyal konum verilmektedir...”

“*İrkçılık*: Göç alan tüm ülkelerde mevcut olan ırkçılık, sosyal grupların diğer grupları fiziki veya kültürel özellikleri temelinde farklı veya aşağı kategorize etmeleri süreci olarak tanımlanabilir...”

“*Entegrasyon*: Bir toplumda varolan değişik etnik ve sosyal grupların o ülkede mevcut tüm olanaklara eşit erişimi ve aralarında sürtüşme olmaksızın uyumlu bir yaşam sürmesi olarak tanımlanmaktadır...”

“*Asimilasyon*: Göçmenlerin toplum içinde dağıtılması, özümsemesi ve sonunda göç alan toplumdaki ayırdedilemez hale gelmesidir.”

“*Çokkültürlülük*: Etnik veya diğer farklılıkların tolare edilmesi veya desteklenmesine bağlı olarak farklı kimliklere sahip grupların heterojen ama istikrarlı bir toplumda bir arada yaşamalarıdır...” Bu kavramların tanımları ve göçün, göç alan ülkeye etkileri kapsamındaki değerlendirmeler için bkz. Toksöz, **a.g.e.**, ss. 32-40.; Göç alan toplumlarda göçmenlerin uyumu kapsamında; asimilasyondan, çokkültürcülüğe kadar uzanan teorik yaklaşımlar ve etnisite teorilerine ilişkin ayrıntılı bir inceleme için ayrıca bkz. Yalçın, **a.g.e.**, ss. 56-95.; Çokkültürlülük çerçevesindeki gelişmelerin kapsamlı bir eleştirisi için bkz. Gerd Baumann, **Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek**, çev. Işıl Demirakin, 1. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.

⁸³⁸ Toksöz, **a.g.e.**, s. 35-36.

olan ırkçılık akımları büyük bir yükselişe geçmiştir. Almanya'daki Neo-Naziler, Kasım 1991'de Belçika'da yapılan seçimlerde aşırı milliyetçi Vlaams Blok'un kazandığı başarı ve Fransa'da Jean Marie Le Pen başkanlığındaki Millî Cephe'nin (Front National) yükselişi, göç meselesinin aşırı sağ partiler tarafından kullanıldığını gösteren örneklerden sadece birkaçıdır.⁸³⁹

11 Eylül 2001'de New York'ta meydana gelen El-Kaide saldırısından sonra, benzer olayların 11 Mart 2004'te Madrid'te ve 07 Temmuz 2005'te Londra'da meydana gelmesi, Avrupa'da özellikle Müslüman göçmenlere yönelik tepkilerin doruk noktaya ulaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte, Avrupa'daki yabancı düşmanlığının yeni adı "İslamofobi" (Islamophobia) olmuştur.

Yabancı düşmanlığında dinî öğelerden beslenmesinin altında göçmen işçilerin çoğunluğunun İslam dinine mensup olması yatmaktadır. Zira, bugün Avrupa'da 4 milyonu Türk olmak üzere 13 milyon dolayında Müslüman yaşamaktadır. Bu çerçevede, Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre, Almanların % 47'si İslam'ın Batı medeniyetine uymadığını düşünmekte, % 40'ı da medeniyetler arası bir çatışmayı kaçınılmaz olarak görmektedir.⁸⁴⁰

Diğer taraftan, Almanya'da Türklere yönelik saldırılar bugün de devam etmektedir. Her ne kadar, bu saldırıları gerçekleştirenlerin Neo-Naziler olduğu ispatlanamamışsa da 03 Şubat 2008'de Ludwigshafen kentinde 5'i çocuk 9 Türk'ün öldüğü yangından sonra Türklere ait ev ve işyerlerinde çıkan yangın sayısı, 10 Mart'ta Hannover'de meydana gelenle birlikte 19'u bulmuştur.⁸⁴¹

Bütün bunlara karşılık, demokratik bir toplum olma iddialarını sürdürmek isteyen birçok ülkede hükümetler, ırkçılıkla mücadele etmek ve göçmenlerin karşılaştıkları eşitsizlikleri ortadan kaldırmak gibi amaçlarla "entegrasyon" kavramına sarılmışlardır. Ancak, farklı ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, entegrasyon kavramı altında asimilasyondan çokkültürlülüğe uzanan farklı yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Örneğin, İngiltere 1968'den itibaren

⁸³⁹ Noi, **a.g.e.**, s. 123.

⁸⁴⁰ "Prof.Şen: İslamofobi, ırkçılığın yerini alıyor", **Milliyet Gazetesi**, 12 Temmuz 2006.; Bu kapsamda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Faruk Şen, **Euro-Türkler**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 153-156.

⁸⁴¹ "Almanya'da yanan Türk evlerinin sayısı 19 oldu", **Sabah Gazetesi**, 11 Mart 2008.

kültürel çoğulculuğu benimsemiş, onu 1975'te çokkültürlülük yoluyla entegrasyon politikasını kabul eden İsveç izlemiştir. Fransa, Almanya ve İsviçre gibi diğer Avrupa ülkelerinin eğilimleri ise asimilasyon yönünde olmuştur. Başlangıçta asimilasyon yaklaşımını benimsemiş olan ABD, beyaz ve Hıristiyan kökenli toplulukların zaman içinde asimile olmalarına karşın, siyahların ve hispaniklerin dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaları sonucunda göçmenlere yönelik politikalarını çokkültürlülük yönünde değiştirmiştir.⁸⁴²

Günümüzde, entegrasyon ve asimilasyon politikalarının başarılı olamadığını gösteren birçok örnek vardır. Bu kapsamda Almanya'da yapılan bir araştırmada; 18-24 yaş arası göçmenlerin hemen hemen yarısı Almanya'da sürekli yaşama arzusu içerisinde olduklarını belirtmelerine rağmen, % 73 gibi büyük bir çoğunluk kendi ülkelerinin kültürüne güçlü bir bağ ile bağlı olduklarını ve "Alman kimliğini" istemediklerini ifade etmişlerdir.⁸⁴³

Avrupa'daki göçmenlerin yaşadıkları sorunların patlama noktasına ulaştığını gösteren en önemli kanıtta, göçmen gençler arasındaki işsizliğin % 50'leri bulduğu Fransa'da 2005 Ekim'inde başlayan ve daha sonra neredeyse tüm Avrupa'ya yayılan "Banliyö Olayları"dır. Paris'in banliyölerinden Clichy sous Bois'da, 27 Ekim 2005 gecesi iki göçmen gencin polisten kaçarken, sığındıkları yüksek gerilim trafo merkezinde elektriğe kapılarak ölmesinin ardından başlayan şiddet olayları, başlangıcının 12. gününde tüm Fransa'ya yayılmakla kalmamış, Belçika ve Almanya'ya da sıçramıştır. Olaylar sırasında binlerce araç kundaklanmış ve birçok kamu binası zarar görmüştür. Polisle çatışan binlerce göçmen genç göz altına alınırken, çatışmaların ortasında kalan bir kişi ölmüş, polis ve çatışmacılardan yüzlerce kişi yaralanmıştır.⁸⁴⁴

Buraya kadar açıklanan sorunlara paralel olarak uluslararası göç, gelişmiş ülkelerde artık bir "güvenlik sorunu" olarak ele alınmaya başlamıştır. İşte böyle bir

⁸⁴² Tokgöz, **a.g.e.**, s. 37-38.

⁸⁴³ Noi, **a.g.e.**, s. 125.

⁸⁴⁴ "Paris'te OHAL", **Cumhuriyet Gazetesi**, 08 Kasım 2005; "Ve korkulan oldu", **Vatan Gazetesi**, 08 Kasım 2005. Neredeyse tüm Kasım ayı boyunca devam eden olayların ayrıntıları için bkz. Kasım 2005 tarihli gazeteler.

ortamda baş gösteren yasa dışı göç olgusu da kaçınılmaz bir şekilde, gelişmiş ülkelerin en önemli güvenlik endişelerinden biri hâline gelmiştir.

Birçok yazara göre, uluslararası göçün güvenlikle ilişkili olduğu üç ana nokta vardır:

- Uluslararası göç, iç savaş, etnik çatışma ve insan hakları ihlalleri gibi güvenliğe yönelik diğer tehditlerin bir sonucu olabilir,

- Uluslararası göç, yabancı düşmanlığı, ırkçı şiddet vb. güvenlik sorunlarına yol açabilir,

- Büyük çapta ve kontrol edilemeyen bir karakterde olması durumunda, uluslararası göçün kendisi başlı başına bir güvenlik sorunu olabilir.⁸⁴⁵

Görüldüğü gibi bu noktalardan birincisi göçün sebebi, ikincisi sonucudur. Üçüncü nokta ise, yasa dışı göçün güvenlik sorunu olarak ele alınma nedenini açıklamaktadır. Uluslararası siyasi arenada ve medyada öne çıkan söylemlerde, yasa dışı göç kapsamında birçok tehdit algılaması ortaya konmaktadır.

Bunların en başında, yasa dışı göçün, devlet egemenliğine yönelik bir tehdit oluşturduğu yönündeki algılama gelmektedir. Bu savı basit olarak ifade etmek gerekirse, “sınırlarını geçmek isteyen kişileri kontrol etmeleri devletlerin egemenlik haklarıdır, ancak yasa dışı göç bu hakkın kullanımını engellemektedir.” Yine bu çerçevede fakat daha ileri boyuttaki diğer bir algılama ise, “yasa dışı göçün, potansiyel teröristlerin ülkeye girmekte kullanabileceği bir kanal olması nedeniyle devlet güvenliğini tehdit ettiği” yönündeki savdır. Bu iki savı birlikte değerlendiren Koser, yasa dışı göçün siyasi öneminin, genellikle sayısal öneminin önüne geçtiğini; birçok ülkede belirli düzeylere ulaşmasına rağmen, yasa dışı göçün yine de toplam göçün oldukça küçük bir bölümünü meydana getirdiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, özellikle ikinci savın hassasiyetine binaen, çok büyük çapta meydana geldiği

⁸⁴⁵ Anna Kicinger, “International Migration as a Non-Traditional Security Threat and the EU Responses to this Phenomenon”, Central European Forum For Migration Research (CEFMR) Working Paper 2/2004, Warsaw, Poland, October 2004, s. 2.; Ayrıca bkz. Rey Koslowski, “Possible steps towards an international regime for mobility and security”, Global Migration Perspectives No. 8, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004, ss. 5-6. Bkz. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%208.pdf>, (14.11.2007.); Göç ve güvenlik ilişkisi bağlamında kapsamlı bir değerlendirmeler için ayrıca bkz. Nazlı Choucri, “Migration and Security: Some Key Linkages”, *Journal of International Affairs*, Vol. 56, No. 1, Fall 2002, ss. 97-122.

durumlarda yasa dışı göçü ciddi bir sorun olarak görmemenin de gerçekçi olmayacağını vurgulamaktadır.⁸⁴⁶

11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi’ne ve Pentagon’a saldıran teröristlerin büyük bir bölümünün (19 kişiden 15’i) ABD’ye girişte, yasa dışı göçte de çok sık rastlanan sahte ya da değiştirilmiş belgeler kullanmaları veya vize suistimalinde bulunmaları, yasa dışı göç kapsamındaki endişeleri artıran en önemli unsur olmuştur.⁸⁴⁷

Yasa dışı göçten kaynaklanan önemli tehdit algılamalarından biri de konunun organize suçlar boyutudur. Yasa dışı göç, genellikle organize suç örgütleri tarafından gerçekleştirildiği için diğer örgütlü suçların (kara para aklama vb.) ve yolsuzluğun artmasına neden olmaktadır.⁸⁴⁸ Ayrıca, insan kaçakçıları ve tacirlerinin içinde çeşitli yasa dışı faaliyetlere katılmış kişiler olabileceği gibi göçmenlerin içinde de suçlular bulunabilmekte veya göçmenler hayatta kalabilmek için bazı suçları işleyebilmektedirler.⁸⁴⁹

Yasa dışı göçmenlerin, özellikle HIV/AIDS gibi birçok bulaşıcı hastalığın yayılmasında rol oynayabileceği endişesi, bu çerçevedeki tehdit algılamalarından bir diğeridir. Bu konuda; yasa dışı göçmenlerin herhangi bir hastalık durumunda, yakalanma korkusuyla sağlık kuruluşlarına başvuramamalarının önemli sakıncalar yaratabileceği belirtilmektedir. Bu durum; göçmenin sağlığını olumsuz yönde etkilediği gibi özellikle bulaşıcı bir hastalık söz konusu olduğunda toplum sağlığını da ciddi şekilde tehlikeye atabilecektir. Bunun yanında, yasa dışı göçmenlerin sağlık hizmeti veren kamu kuruluşlarına başvuracak belgelerinin olmaması, kayıt dışı sağlık hizmetlerinin artmasına ve bu hizmetlerin ehil olmayan kişilerden alınmasına yol

⁸⁴⁶ Koser, **a.g.m.**, ss. 10-11.

⁸⁴⁷ Koslowski, **a.g.m.**, ss. 3-4.; Bu kapsamda ve yasa dışı göçün ABD’de yarattığı diğer etkiler bağlamında ayrıca bkz. “The Dark Side Of Illegal Immigration: Facts, Figures and Statistics On Illegal Immigration”; <http://www.usillegalaliens.com>, (24.12.2007).

⁸⁴⁸ Schloenhardt, **a.g.m.**, ss. 210-211.; Bach, **a.g.m.**, s. 240. Kicing, **a.g.m.**, s. 2.

⁸⁴⁹ Koser, **a.g.m.**, ss. 10-11.; Bu yöndeki endişeleri artıran en önemli hususlardan biri de gelişmiş ülkelerde yaşayan göçmenler arasında suç işleme oranlarının yüksek olmasıdır. Bu kapsamda, AB ülkelerindeki göçmen suçluluğu konusunda bkz. Dario Melossi, “Security, Social Control, Democracy and Migration within the ‘Constitution’ of the EU”, **European Law Journal**, Vol. 11, No. 1, January 2005, ss. 5–21.

açabilecektir.⁸⁵⁰ Öte yandan, yasa dışı göçmenlerin, gelişmiş ülkelerde artık görülmeyen ya da hiç bilinmeyen bazı “üçüncü dünya hastalıklarını” getirme olasılığı bir başka endişe kaynağıdır.⁸⁵¹

Yasa dışı göç ayrıca, göç alan ülkelerle kaynak ve transit ülkeler arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmaktadır.⁸⁵² Bunun en iyi örneklerinden birisi Türkiye ve Yunanistan arasında yasa dışı göçmenler nedeniyle zaman zaman yaşanan gerilimlerdir. Yunanistan’ın yakaladığı yasa dışı göçmenleri, mevcut anlaşma ve protokol hükümlerine aykırı biçimde ve Türkiye ile iş birliği yapmaksızın, Türk karasularına ya da Meriç Nehri kıyısından Türkiye sınırına bırakması ilişkilerin gerilmesine yol açmaktadır.⁸⁵³

Yasa dışı göçün, göç alan ülkelerde yarattığı bir başka etkiyse, kayıt dışı istihdamı ve dolayısıyla kayıt dışı ekonomiyi artırmasıdır. Kayıt dışı istihdamın önemli bir parçasını oluşturan yabancı kaçak işçiler; kayıt dışı sektör işçiliğini yaygınlaştırmakta, yerli işçilerin çalışma koşullarını ve ücretlerini olumsuz yönde etkilemekte ve sendikasızlaştırma ve endüstri ilişkilerinden kaçış süreçlerini hızlandırmaktadır.⁸⁵⁴

Sonuçta; yasa dışı göçün yarattığı güvenlik endişeleri, uluslararası alanda ve ulusal düzeyde birçok önlemin gündeme gelmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda da göç alan ülkeler, yasal göç ve sığınma prosedürlerini gittikçe sıkılaştırmaktadır. Bu gelişmeler, insan hakları ihlallerine neden olabilmesi nedeniyle sık sık eleştiri konusu olmaktadır.⁸⁵⁵ Yasa dışı göçün yarattığı bu etki; yukarıda

⁸⁵⁰ MacPherson ve Gushulak, **a.g.m.**, s. 13.

⁸⁵¹ “The Dark Side Of Illegal Immigration...”

⁸⁵² Sarah Léonard, “Studying Migration as a Security Issue: Conceptual and Methodological Challenges”, Paper to be presented at the SGIR Fifth Pan-European International Relations Conference, the Hague, the Netherlands, September 9-11, 2004, s. 4.; Bkz. <http://www.sgir.org/conference2004/papers/Leonard%20-%20Studying%20migration%20as%20a%20security%20issue.pdf>, (24.07.2006).

⁸⁵³ Bu çerçevede son dönemde meydana gelen olayların ayrıntılı bir dökümü ve değerlendirmesi için bkz. Genelkurmay Başkanlığı, “Yunanistan’ın Yasa Dışı Göçmenlere İlişkin Tutumu” başlıklı bilgi notu, 05 Ekim 2007, http://www.tsk.mil.tr/10_ARsIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_3_Bilgi_Notlari/2007/BN_23.html, (12.10.2007).

⁸⁵⁴ Nusret Ekin, “Küreselleşmenin İki Yüzü: İstenmeyen Kaçak Göçmenler-Davetli Bilgi İşçileri”, Bkz. http://www.sosyalsiyaset.com/documents/nusret_ekin_1.htm, (10.05.2006).

⁸⁵⁵ Yasa dışı göçmenler arasındaki sığınmacıların, sığınma başvurularına erişiminin engellendiği yönündeki eleştirilerle Türkiye de karşılaşmaktadır. Bkz. Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Uluslararası

sayılan “göçün güvenliğe etkilerinin” yanında, “güvenliğin göçe etkisi” olarak ön plana çıkmaktadır.⁸⁵⁶

Son olarak, yasa dışı göçten kaynaklanan sorunlar açısından Türkiye'nin durumuna bakıldığında; kaynak, transit ve hedef ülke olma özelliklerini taşıyan ülkemizin, buraya kadar sayılan etki ve risklerin hemen hemen hepsiyle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, yabancıların ülkemizde işledikleri suçlarda son dönemde önemli bir artış söz konusudur (Tablo 50).

TABLO 50: Türkiye’de Suça Karışan Yabancı Uyruklu Şahısların İşledikleri Suçlara Göre Dağılımı (2004-2005).

(Not: Bu verilere, 5682 Sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkametleri ve Seyahatleri Hakkında Kanun’a muhalefet suçlarını işleyen yabancılar dâhil değildir.)

SUÇ TÜRÜ	2004	2005	TOPLAM
Uyuşturucu Kaçakçılığı	175	203	378
Bulaşıcı Hastalık	454	630	1.084
Kaçakçılık	499	572	1.071
Kaçak Çalışma	852	488	1.340
Fuhuş	1.990	2.113	4.103
Diğer	2.706	3.185	5.891
Toplam	6.676	7.191	13.867

Kaynak: Şen, a.g.e., s. 55.

Af Örgütü Türkiye Şubesi Ortak Basın Açıklaması, “Sığınma başvurularına erişimin engellenmesi ve sınır dışı uygulamalarında kaygı verici artış”, 06.08.2007. <http://www.amnesty.org.tr/print.php3?sindeks=vifois0608200701>, (24.08.2007).

⁸⁵⁶ Göçten kaynaklanan tehditler sonucu alınan önlemlerin gelişmiş ülkelerin göç ve sığınma politikalarında yarattığı değişiklikler kapsamında bkz. Howard Adelman, “Refugees and Border Security Post-September 11”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 5-14).; Reg Whitaker, “Refugee Policy after September 11: Not Much New”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 29-33.; Raquel Freitas, Human Security and Refugee Protection after September 11: A Reassessment”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 34-44.; Suman Bhattacharyya, “Migration and Security: September 11 and Implications for Canada’s Policies”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 49-52).; Bu makalelerin yayımlandığı derginin ilgili sayısı için ayrıca bkz. <http://www.yorku.ca/crs/Refuge/refuge - volume 20, issue no 4.htm>, (14.06.2006).; AB’nin yasa dışı göçe karşı aldığı önlemlerin “sığınma prosedürleri” üzerinde yarattığı etkiler konusunda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Özcan, a.g.m., ss. 158-175.

YEDİNCİ BÖLÜM

DÜNYA VE AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE YASA DIŞI GÖÇLE MÜCADELE

Türkiye'de yasa dışı göçle mücadele, AB'ye giriş süreci ve bu konudaki AB müktesebatına uyum sağlanması yönündeki çabalarla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, Türkiye'de yapılan çalışmaları değerlendirebilmek için öncelikle yasa dışı göçle mücadele kapsamında dünyada meydana gelen gelişmeleri ve kullanılan politik enstrümanları inceleme daha sonra da AB'nin yasa dışı göçe yönelik yaklaşımını ele alma gereği ortaya çıkmaktadır.

A-Yasa Dışı Göçün, Uluslararası Göçe Yönelik Bakışta Yarattığı Değişim ve Yasa Dışı Göçle Mücadeleye Genel Bakış

Dünyadaki göç hareketlerinin tarihsel gelişimini incelediğimiz bölümde, yasa dışı ortaya çıkış sürecine değinmiştik. Kısaca hatırlamak gerekirse; 1973 yılında yaşanan dünya petrol krizi ve beraberinde gelen ekonomik durgunluk, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada göçmen işgücüne duyulan ihtiyacın son derece azalmasına neden olmuştur. Bu dönemden itibaren, birçok gelişmiş ülkedeki hükümetlerin göçmen alımını durdurdukları ve göçe karşı bazı yasal önlemleri yürürlüğe koydukları görülmüştür. Bununla birlikte, 1980'lerde dünyada meydana gelen bazı siyasal gelişmeler, gittikçe artan sayıda mülteci ve sığınmacının gelişmiş ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Genellikle az gelişmiş ve savaşlardan etkilenmiş ülkelere gelen bu insanların, yardım almaksızın yaşamlarını sürdüremeyecek durumda olmaları geldikleri ülke vatandaşları tarafından külfet ve hatta kendi refahlarına yönelik bir tehdit olarak algılanmalarına yol açmıştır. 1990'ların başında, soğuk savaşın sona ermesi, gelişmiş ülkelere yönelen göç baskısının daha da artmasına neden olmuştur.

Bütün bu gelişmeler, göç alan ülkelerin vatandaşları ile yabancılar arasında çeşitli uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına ve hatta 1990'ların ortalarında Almanya'da olduğu gibi şiddet olaylarına neden olmuştur. Bu durum, göç karşıtı hareketlerin ve siyasi partilerin güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bundan da öte, bu tür gelişmeler,

sadece gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Hemen hemen dünyanın her yerindeki göç alan ülkelerde bu tarz gelişmelere tanık olunmaktadır.⁸⁵⁷

Kısaca, son kırk yıl içerisinde yaşanan gelişmeler dünyada göçe, özellikle de yasa dışı göçe karşı dünya kamuoyundaki bakış açısını değiştirmiş ve Weiner'ın öncülüğünü yaptığı birçok yazarın “küresel bir göç krizini” gündeme getirmesine neden olmuştur.⁸⁵⁸ Günümüzde, uluslararası göçün boyutlarına baktığımızda, dünya tarihinde daha büyük çaplı göç hareketlerinin olduğu ve yasa dışı göçün (rakamları tam olarak bilebilmek mümkün olmamakla birlikte) tüm göç hareketleri içerisindeki oranının çok yüksek olmadığı bilinmesine rağmen küresel anlamda bir göç krizinden söz edilmesi göçe yönelik bakış açısı değişikliğini net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Castles ve Miller bu değişimi; göçün küresel bir düzeye ulaşmasına ve özellikle yasa dışı göçün aşırı sağ hareketlerin saldırgan kampanyalarının hedefi haline gelmesiyle birlikte göçle ilgili konuların siyasallaşmasına bağlamaktadır. Yasa dışı göç, göç alan ülkelerde göçün kontrol edilmesi yönündeki kamuoyu baskılarını artırmıştır. 1970'lerden bu yana, gelişmiş ülkelere yönelik uluslararası göçlerde yeni bir döneme girilmesi ve bu yeni dönemin en belirgin özelliği olarak yasa dışı

⁸⁵⁷ Bunun en sıcak örneği olarak, dünyanın iki ayrı ülkesinde yaşanan gelişmelerle ilgili aynı gün (22 Mayıs 2008) çıkan iki haberi verebiliriz. Haberlerden biri, bir AB ülkesi olan İtalya'dan, diğeri ise Güney Afrika Cumhuriyeti'nden. İlk haberde; İtalya'da üçüncü kez başbakanlık koltuğuna oturan Silvio Berlusconi'nin kurduğu yeni kabineyi yaptığı ilk toplantıda, yasa dışı göçmenler ve onların ülkede işledikleri suçlara karşı sert önlemler alınmasının kararlaştırıldığı belirtilmektedir. Yeni İtalyan hükümeti, yasa dışı göçmenlerin konutlarının ellerinden alınması ve çocuklarını dilencilığe zorlayan göçmenlerin hapis cezalarına çarptırılması gibi sert önlemlerin Temmuz 2008'den itibaren yürürlüğe koyacağını açıklamıştır. Bunun nedeni olarak, İtalya'nın Napoli kentinde bazı göçmen grupların (Romanlar), çocuk kaçırmaları ve hırsızlık yapmaları nedeniyle halkın ayaklanması gösterilmektedir. Başbakan ayrıca, İtalyan ordusuna, Napolili protestocuların bazı yolları ve demiryollarını bloke etmesini engelleme emri vermiştir. “İtalya'da yasa dışı göçmenlere sert önlemler”, **NTVMSNBC**, 22.05.2008.; <http://www.ntvmsnbc.com/news/447272.asp>, (22.05.2008).; İkinci haber ise 2008 Mayıs ayı içerisinde Güney Afrika Cumhuriyetinde yaşanan gelişmelerle ilgilidir. Ülkedeki yüksek işsizlik ve suç oranlarının sorumlusu olarak gösterilen yabancı göçmenlere yönelik olarak, Mayıs'ın ikinci haftasında ülkenin en büyük kenti Johannesburg'da başlayan saldırılar, Durban kentine de sıçramış ve 22 Mayıs itibarıyla öldürülen yabancıların sayısı 42'ye ulaşmıştır. Ayrıca, yaşanan şiddet olaylarında 30 bine yakın insan evlerini terk etmiş, çok sayıda yabancı da resmî binalara sığınmak zorunda kalmıştır. İşsizliğin % 30'lara vardığı ve göçmenler arasındaki suç oranlarının da oldukça yüksek olduğu Güney Afrika Cumhuriyetinde, toplam 49 milyonluk nüfusun yaklaşık 6 milyonunu çoğunlukla Zimbabve ve Mozambik gibi komşu ülkelerle Nijerya'dan gelen göçmenler oluşturmaktadır. Göçmenlere yönelik saldırıların önüne geçmek için Güney Afrika Cumhuriyeti'nde de ordunun müdahalesi gündeme gelmiştir. Güney Afrika'da ırkçı saldırılar: 42 ölü”, **NTVMSNBC**, 22.05.2008.; <http://www.ntvmsnbc.com/news/447266.asp>, (22.05.2008).

⁸⁵⁸ Weiner, **a.g.e.**

göçlerde yaşanan artışın ön plana çıkması, başta Fransa, Almanya ve ABD olmak üzere tüm gelişmiş ülkelerde, yasa dışı göçü engellemek ve ayrıca göç ve sığınma ile ilgili yasal düzenlemelerin sisteminin önüne geçmek amacıyla bir dizi önlem gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, hükümetlerin uluslararası göçü düzenlemek amacıyla benimsedikleri stratejilerin birçok bileşeni vardır. Bunları; işverenlere yönelik yaptırımlar, göçmenlere yönelik af programları ve yasallaştırma uygulamaları, geçici yabancı işgücü istihdam programları, yeni sığınma politikaları benimsenmesi, insan kaçakçılığı ve insan ticaretine karşı alınan önlemler, kaynak ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla yapılan yatırım ve yardımlar ile bölgesel entegrasyonu sağlamaya yönelik stratejiler olarak sıralamak mümkündür.

1990'ların başlarından itibaren, özellikle OECD ülkelerinde sınır kontrollerinin sıkılaştırılması, vize zorunluluğu, yasa dışı göçmenleri taşıyan havayolu şirketlerine karşı yaptırımlar uygulanması, iş yeri denetimleri, sahte ve tahrif edilmiş belgelerin tanınması için yeni teknikler kullanılması ve bu kapsamda daha ağır cezalar uygulanması gibi birçok yasal mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Ayrıca, yasa dışı göçmenlerin iş bulmalarını, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi imkânlardan yararlanmalarını zorlaştıran düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamdaki düzenlemelere bazı ülkelerden örnekler vermek gerekirse; Hollanda'nın ülkede yasa dışı ikâmet edenlerin tespiti ve sınır dışı edilmesini düzenleyen yasaları güçlendirmesi ve yeni Yabancı İstihdam Yasası'nı kabul etmesi, Norveç'te yasa dışı göçle mücadele amacıyla polis birimleri, diğer hükümetler, havayolu şirketleri ve büyükelçilikler tarafından sağlanan bilgilerin bir arada toplanacağı merkezi bir ofis kurulması sayılabilir. Fransa'nın, yabancı işçi çalıştırmayı düşünen işverenlere, bu işçileri işe almadan önce uygunluklarının belirlenmesi için yetkili birimlere bildirim zorunluluğu koyması; ABD ve Kanada'nın düşük gelirli göçmenlerin akrabalarını yanlarına almasını zorlaştırması bu çerçevedeki başka örnekler olarak öne çıkmıştır.⁸⁵⁹

Yasa dışı göçü önlemeye yönelik bu "ilk dönem" politikalarına bakıldığında; yasa dışı göçün başlangıçta, uluslararası ilişkiler üzerinde bazı marjinal etkileri olmakla birlikte, daha çok bir iç mesele olarak ele alındığı görülmektedir. Silahsız

⁸⁵⁹ Bu politikaların ayrıntıları için bkz. Castles ve Miller, *a.g.e.*, ss. 129-172.

mültecilerin ve ekonomik göçmenlerin uluslararası güvenlik açısından bir sorun olarak değerlendirilmediği ve kısa vadeli ekonomik ve siyasal çıkarları ön planda tutan ulusal ölçekli politikaların izlendiği gözlenmektedir. Bu nedenle yasa dışı göç konusu, ulusal düzeyde ve uluslararası camiada, ekonomik analizlere dayalı düşük profildeki politikaların (low politics) konusu olmuştur. Ancak, 11 Eylül 2001'den sonra, devlete yönelik güvenlik endişelerinin ortaya çıkmasıyla birlikte yasa dışı göçle mücadele, uluslararası güvenlik sorunlarını kapsayan yüksek önemdeki politikaların (high politics) konusu olmaya başlamıştır.⁸⁶⁰

Yasa dışı göçün terörle ilişkilendirilmesi; artan sınır ve geçiş güvenliği kontrolleriyle birlikte, bilgi toplama ve tanımlama sistemlerinin geliştirilmesini, uluslararası ve bölgesel iş birliğinin artırılmasını ve uluslararası nitelikteki göç kontrol yöntemlerinin devreye sokulmasını beraberinde getirmiştir.⁸⁶¹ Bu gelişmeler, soğuk savaş sonrası dünyada değişen güvenlik ortamında öne çıkan asimetrik tehdit algılamalarına yasa dışı göçün de eklenmesine yol açmıştır.⁸⁶²

Dünyanın en güçlü devletlerinin, Kitle İmha Silahları (KİS) donanmış devlet-dışı aktörlerin yönelttiği asimetrik tehditlerle karşı karşıya olduğu yönündeki algılamaya; uluslararası göçe, yalnızca uluslararası insan hareketleri olarak değil, aynı zamanda güvenliğe yönelik yeni bir tehdit olarak bakılmasını beraberinde getirmiştir. 11 Eylül saldırılarına karşılık olarak ABD yönetimi, daha güvenli sınırlar yaratmayı öngören bir dizi girişim ortaya koymuştur. Bu kapsamda, sınırlardan geçen insanların ve malzemelerin kontrolü maksadıyla yeni teknolojilerin kullanılması, bu doğrultuda; komşu ülkeler, önemli ticari ortaklar ve özel sektör kuruluşlarıyla düşük risk taşıyan kargo ve yolcu dolaşımının kontrolü ve bu sayede yüksek risk taşıyan dolaşımın denetimini sağlamayı amaçlayan anlaşmalar yapılması gündeme gelmiştir. Bunun yanında, e-devlet uygulamalarının genişletilmesi, özel sektör kuruluşlarına ait olan

⁸⁶⁰ Koslowski, **a.g.m.**, s. 5 ve Kicing, **a.g.m.**, s. 4.

⁸⁶¹ Bu kapsamdaki çabalar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. IOM, Technical Cooperation-Migration Management Services, **International Terrorism and Migration**, IOM, Geneva, Switzerland, June 2003.

⁸⁶² Bilindiği gibi; "...Soğuk savaş döneminde devletin güvenliği denince geleneksel olarak devletin gücü anlaşılmalı; devletin gücünden de sadece askeri güç, yani savaş araç gereçleri ile teknolojisindeki üstünlük, o devletin güç ve güçlülüğü olarak tanımlanmıştır... Yeni ulusal güvenlik anlayışı ise, ekonomik güvenlik, etnik sorunlar, toplu göç ve kaçakçılığın önlenmesi, insan hakları, çevre ve ekolojik sorunları da içeren kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur..." Bu değerlendirmeler için bkz. Balkan, **a.g.e.**, ss. 10-11.

ve yolcularla kargonun ön kontrolüne olanak sağlayan elektronik verilerin toplanması gibi uygulamalar ön plana çıkmıştır.

2002 yılında çıkarılan Genişletilmiş Sınır Güvenliği ve Giriş Vizesi Reform Kanunu (Enhanced Border Security and Visa Entry Reform Act) ABD Temsilciler Meclisinde ve Senato’da oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bu kanun, ticari havayolu ve denizyolu taşımacılığı yapan şirketlere, ABD’ye girişten önce taşıdıkları yolcu ve mürettebat bilgilerini elektronik olarak bildirme zorunluluğu getirmiş, buna uymayanlara ağır cezalar öngörmüştür. Kanunda ayrıca, giriş çıkışların otomatik olarak izlenmesini sağlayacak bir sistemin kurulması hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda, ABD’ye giren yabancıların fotoğraflarının ve parmak izlerinin toplanmasına başlanmıştır. Ayrıca, Şubat 2004’te Avustralya, Kanada, İngiltere ve Hollanda’nın katılımıyla, yolcu taşımacılığı konusunda bilgi değişimini öngören Göç Güvenliği Girişimi (Immigration Security Initiative-ISI) başlatılmıştır.⁸⁶³

11 Eylül’den sonra, AB bünyesinde de gerek Birlik düzeyinde ve gerekse ulusal düzeyde; vize kısıtlamaları, sınır geçişlerinin (iç ve dış sınırlar) kontrolü, sığınma, yabancılara ilişkin bilgi toplanması ve değişimi, göz altı süreleri ve çıkarma ve sınır dışı etme konularında birçok önlem alınmıştır.⁸⁶⁴

Bu gelişmelere paralel olarak ABD’nin önderliğinde, denizde terör ve yasa dışı faaliyetlerin engellenmesi ve deniz ulaştırma yollarının güvenliğinin sağlanması amacıyla bir dizi girişim başlatılmıştır. ABD’nin 2003 yılında Irak’a müdahale gerekçelerinin doğru çıkmaması, ABD’ye olan güvenin sarsılmasına ve bu yöndeki çabaları yavaşlatmasına rağmen bu kapsamdaki çalışmalar hâlen sürmektedir. Bu çerçevede; Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO) tarafından deniz ticaretinin disiplin altına alınmasına yönelik olarak kabul edilen kararlar, dünya denizcilik tarihinde daha önce hiç görülmemeyen boyutlara ulaşmıştır. Deniz güvenliği konusundaki önlemler; terörizmle mücadele, KİS yayılmasının önlenmesi, başta uyuşturucu maddeler olmak üzere her türlü

⁸⁶³ Koslowski, **a.g.m.**, ss. 6-7.

⁸⁶⁴ Bu konuda kapsamlı bilgi için bkz. Evelien Brouwer, “Immigration, Asylum and Terrorism: A Changing Dynamic Legal and Practical Developments in the EU in Response to the Terrorist Attacks of 11.09”, **European Journal of Migration and Law**, Vol. 4, 2003, ss. 399-424.

kaçakçılığın engellenmesi, deniz haydutluğunun önlenmesi ve yasa dışı göçle mücadele başlıklarına odaklanmaktadır.

Bu amaçla öncelikle, gemilere Otomatik Tanımlama Sistemi (Automatic Identification System-AIS) ve Uzak Mesafe Tanımlama ve Takip Sistemi (Long Range Identification and Tracking System-LRIT) takılmasını öngören IMO Standartları geliştirilerek, dünya denizlerinde dolaşan gemilerin mevki ve kimlik bilgilerinin tespit edilebilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, uluslararası sefer yapan gemilere ve bunlara hizmet veren liman tesislerine yönelik olarak, Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu (International Ship and Port Security-ISPS Code) oluşturulmuştur. Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşmeye ait 2005 Protokolü ile, açık denizlerde yasa dışı faaliyetleri takip ve kontrol edilmesi bakımından deniz hukuku alanında dayanak sağlanmıştır.

Bunlara ilave olarak, KİS yayılmasının önlenmesi kapsamında, KİS ve KİS yapımında kullanılacak malzemelerin taşınmasında iş birliğini öngören KİS Yayılmasının Önlenmesi Girişimi (Proliferation Security Initiative-PSI) ve konteynırların yasadışı amaçlarla kullanımının önlenmesi amacıyla gemilere yüklenmeden önce kontrolünü hedefleyen Konteynır Güvenliği Girişimi (Container Security Initiative-CSI) başlatılmıştır.⁸⁶⁵

Taşımacılık ve sınır güvenliği alanındaki bu girişimler kapsamlı bir uluslararası iş birliğini gerektirdiği için ABD, uluslararası toplumla bu konudaki ilişkilerini artırmıştır. Bu kapsamda, ABD ve AB arasında artan görüşme trafiği, sınır güvenliği konusundaki girişimlerin Atlantik ötesi güvenlik rejimine yönelik ilk adımı oluşturması sonucunu doğurmuştur.⁸⁶⁶

Sonuç olarak, günümüzde göç konusundaki iş birliği arayışları, uluslararası ilişkilerde en önemli gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir. Bu kapsamdaki politikaların, küçük ölçekli göç kontrol yaklaşımlarından, geniş ölçekli uluslararası göç yönetimi stratejilerine doğru bir evrim geçirmekte olduğu söylenebilir.⁸⁶⁷

⁸⁶⁵ Murat Yılmazarslan, “Deniz Güvenliği”, *Sahil Güvenlik Dergisi*, Sayı 3, Aralık 2007, , ss. 50-51.

⁸⁶⁶ Koslowski, *a.g.m.*, s. 7.

⁸⁶⁷ Castles ve Miller, *a.g.e.*, s. 129.

B-Yasa Dışı Göçle Mücadelede Yaklaşımlar ve Kullanılan Politik Araçlar

Yasa dışı göçle mücadele kapsamında, yukarıda gelişim süreçlerini kısaca ortaya koyduğumuz, ulusal ve uluslararası ölçekli birçok politik enstrüman kullanılmaktadır.

1990'lardan sonra geliştirilmeye başlanan ve 11 Eylül'den sonra daha sıkılaştırılan bu politikaların ezici bir çoğunluğu kontrole yöneliktir. Tablo 51'de, göç alan devletlerce yasa dışı göçün çeşitli evrelerine ilişkin ulusal düzeyde kullanılan politik araçlar gösterilmiştir. Yasa dışı göçmenlerin geri dönüşlerinin sağlanmasına yönelik politik araçlar ve yasa dışı göçle mücadele amacı güden uluslararası çabaların içerisinde yer almak da birçok devletin uyguladığı politikaların bütünlüyci bir parçasını teşkil etmektedir.

Kontrol politikalarının yasa dışı göçü tek başına önleyemediği konusunda gittikçe bir konsensüsün ortaya çıktığını belirten Koser; birçok ülkede bu tarz politikalar uygulanmasına rağmen, yasa dışı girişlerin gittikçe arttığını, düşüş yaşanan bazı ülkelerde ise göçün kabul edilebilir bir düzeye çekilemediğine dikkat çekmektedir.

Koser'e göre, bu politikalarının amaçlarına ulaşamamasının birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin başında, göçü şekillendiren faktörlerden bir kısmının (küreselleşme, dünyanın çeşitli yerlerinde ekonomik eşitsizliklerin büyümesi gibi) çoğunlukla devletlerin doğrudan müdahalede edebilecekleri alanların dışında kalmasıdır. Diğer bir deyişle, kontrol politikaları yasa dışı göçün temel nedenlerini değiştirememektedir. İkinci neden; göç olgusunun bir kez başladıktan sonra, durdurulması çok güç olan bir hıza ulaşmasıdır. Bu durum, kısmen toplumsal ağlar ve zincirleme göç olgusundan kaynaklanırken, kısmen de göçün devamı neticesinde gelişen ve milyar dolarlarla ölçülen göç endüstrisinden kaynaklanmaktadır. Bu göç endüstrisinin; seyahat ve iş bulma acenteleri, hukuk büroları gibi hem yasal boyutu, hem de çoğunlukla göçmen kaçakçıları ve insan tacirleri tarafından yürütülen yasadışı boyutu bulunmaktadır.

TABLO 51: Devletlerin Yasa Dışı Göçle Mücadelede Kullandıkları Politik Araçlar.

Sınırların Öncesindeki Önlemler
● Vize Uygulamaları
● Kaynak ve transit ülkelerde seyahat öncesi belge kontrolleri
● Bilgilendirme kampanyaları
● Kariyer kısıtlamaları
● İrtibat görevlileri
● Yasaklama ve durdurma
● Bölgesel süreçler
● İnsan kaçakçılarına karşı cezai müeyyideler
Sınır Yönetimine İlişkin Önlemler
● Fiziksel olarak güçlendirilmiş sınırlar (duvar, tel örgü vb., elektronik gözetim)
● Sınırlardaki kontrol ve denetimleri sıkılaştırmak
● Gelişmiş güvenlik özellikleri olarak belgeler
● Biyometrik veriler (Fotoğraf, parmak izi vb.)
● Sınır muhafızlarının eğitimlerini artırmak
Giriş Sonrasındaki Önlemler
● Alıkoyma
● İşyeri denetimleri
● Kimlik kontrolleri
● Sınır dışı etme işlemlerinin hızlandırılması
● İşverenlere yönelik yaptırımlar
● Yurtiçi seyahatlerin kontrolü ve kısıtlanması
● Çalışma, ikâmet, hukuki danışmanlık ve diğer sosyal hizmetlere ulaşımın kısıtlanması

Kaynak: Koser, **a.g.m.**, s. 14.

Üçüncü nedense, kontrol politikalarının sık sık tersine sonuçlar doğurmasıdır. Yani, göç kontrol politikalarının göçmen kaçakçılığının artmasına yol açmasıdır. Şöyle ki, kaçakçıların devreye girmediği durumlarda bile kontrol politikaları, göçmenlerin sınırları geçmek için daha tehlikeli ve zorlu yollara başvurmalarına sebep olmaktadır. Bu açıdan, göç politikalarının özellikle sığınmacılar üzerinde yarattıkları etkiler konusunda bazı endişeler vardır. Sığınma politikaları, gittikçe artan bir şekilde, göç politikalarının bir alt kümesi olmakta ve mülteci politikalarının koruma odaklı özelliğinden uzaklaşmaktadır. Bunun neticesinde gerçekten sığınmacı

konumunda bulunan kişiler de başka alternatifleri olmadıkları için göçmen kaçakçılarına yönelmektedir.⁸⁶⁸

Göç kontrol politikalarının etkinliği, göç literatüründe en çok tartışılan konulardan biridir. Bazı araştırmacılar, Avrupa ülkelerinde uygulanan göç kontrolü politikaları sonucunda, göçmenlere karşı bir “Avrupa Kalesi” örüldüğünü belirtmektedir.⁸⁶⁹ Ancak, bir grup araştırmacının yasa dışı göçü caydırmak üzere Batı Avrupa’da kayda değer adımlar atıldığını belirtmesine rağmen, bazı araştırmacıların da kuzey ve güney yarım küreler arasındaki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler varoldukça, tüm engellemelere karşın yasa dışı göçün devam edeceğini öne sürmektedirler. Bu tartışmayla ilgili olarak Castles ve Miller; sınır kontrollerini daha etkin hâle getirmek için yapılan gözetim uygulamalarının günümüzün ticaret ve iletişim anlayışıyla taban tabana zıt olduğunu, kitlesel göçün ancak onu var eden asıl nedenlerin, yani göç veren ülkelerdeki yaşam şartlarının düzeltilmesi suretiyle sona ereceği konusunda bir mutabakat oluştuğunu ifade etmektedirler. Ayrıca, göç veren ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesinin yalnızca göç alan ülkelerin yaptığı kalkınma yardımları ile sağlanamayacağını; göç veren ülkelerde siyasal istikrarın, insan haklarının ve sürdürülebilir kalkınma programlarının uygulanabilmesi için gerekli olan ticaret inisiyatiflerinin de hayati önem arz ettiğini vurgulamaktadırlar.

Yine Castles ve Miller; bu kapsamda özellikle Avrupa’ya yönelen göçü azaltmak için üç çeşit uluslararası iş birliği önerildiğini belirtmektedirler. Bunların ilki, uluslararası ticarete liberalleşme, ikincisi, dolaysız yabancı yatırımlar, üçüncüsü de dış yardımlardır. Bu önerilere ilişkin olarak Castles ve Miller; uluslararası ticarete liberalleşme sürecinden, Batı Avrupa’da en çok korunan tarım ve tekstil gibi sektörler etkileneceğinden Avrupalı hükümetlerin ancak sınırlı bir oranda liberalleşmeyi uygulanabilir bulduklarını, yatırımlar konusuna ilişkin olarak da yine Avrupalı hükümetlerin, kâr peşinde koşan yatırımcıları kontrol etmek adına fazla bir çaba göstermediklerini ifade etmektedirler. Yardımlar konusunda ise, geçmiş dönemde uygulamaya konan yardım programlarının gelişmekte olan ülkelerdeki yaşam koşullarını iyileştirmek konusunda fazla etkisi olmadığını; eğer yardımlar

⁸⁶⁸ Koser, **a.g.m.**, ss. 14-15.

⁸⁶⁹ Steve Peers, “Building Fortress Europe: The Development of EU Migration Law”, **Common Market Law Review**, Vol. 35, 1998, ss. 1235–1272.

vasıtasıyla göçün azaltılması amaçlanıyorsa, gelecekteki yardım programlarının sosyal ve demografik konulara daha fazla yönelmesi gerektiğini ve bütün bunların yanında az gelişmiş ülkelere yapılan askeri yardımların durdurulmasının şart olduğunu vurgulamaktadırlar.⁸⁷⁰

Öte yandan, göçle mücadelede kullanılan ekonomik enstrümanları değerlendirilirken, ülkelerin göç politikalarını belirleyen birçok farklı unsurun bulunduğu⁸⁷¹ ve ayrıca, göçe ilişkin ekonomi politikalarının göç alan ülkeler açısından olduğu kadar göç veren ülkeler ve göçmenler açısından da çeşitli sonuçları olduğu unutulmamalıdır.⁸⁷²

Widgren ve Martin; gelişmekte olan ülkelere gelen (tamamı yasa dışı göç olmasa da) istenmeyen göçü engellemek için gelişmiş ülkelerin kullanabilecekleri ekonomik araçları ve politikaları inceledikleri makalede, bu kapsamda üç ana konu başlığının öne çıktığını dile getirmektedirler. Bunların ilki, göçün birçok nedeni olduğunun göz önünde bulundurulmasıdır. Zira, bazı durumlarda ekonomik motivasyonlarla göç edenlerle, ekonomik olmayan nedenlere bağlı olarak göç edenler arasındaki fark net olarak görülemeyebilir. Bu durum, göçün kontrolünü daha da zorlaştıracaktır. İkincisi, istenmeyen göçün azaltılmasına yönelik çözüm yolları daha ziyade kaynak ülkelerde aranmalıdır. Fakat göç veren ülkelerin yapacağı yatırımlar ve gelişen ticaret, hem göç alan hem de veren ülkelerdeki ekonomik büyümeyi ve istihdamı artıracığından, ekonomik motivasyonlu göçlerde artış olabilir. Serbest ticaret ve ekonomik entegrasyon süreci kısa vadede göçü artıracığından, bu artışın ekonomik entegrasyonu ve büyümeyi yavaşlatmaması için kaynak ve hedef ülkeler arasındaki iş birliğinin sürdürülmesi önem taşımaktadır. Üçüncü olarak da; yardım, müdahale ve göçmen dövizlerinin istenmeyen göçün azaltılmasına yardımcı olduğu yadsınamaz bir gerçek olmasına rağmen, bu

⁸⁷⁰ Castles ve Miller, **a.g.e.**, ss. 168-171.

⁸⁷¹ Bu çerçevede teorik bir tartışma için bkz. Christina Boswell, "Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way?", **International Migration Review**, Vol. 41, No. 1, Spring 2007, ss. 75-100.

⁸⁷² Göç alan ülkelerin, göçe ilişkin ekonomik yaklaşımlarının, bu üç unsur açısından genel ekonomi prensipleri çerçevesinde ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Don J. Devoretz, "Immigration policy: Methods of Economic Assessment", *Global Migration Perspectives* No. 4, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004. Bkz. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%204.pdf>, (12.03.2008).

enstrümanların göçü her zaman engelleyemediği de birçok tecrübeyle sabittir. Dolayısıyla, bunların doğru alanlarda kullanılması çok büyük önem taşımaktadır.⁸⁷³

Yasa dışı göçü engellemeye ya da azaltmaya yönelik politik ve ekonomik yaklaşımların yanında, mevcut yasa dışı göçmenlerin geri dönüşlerinin sağlanması da bu kapsamda önem arz eden bir konudur. Bu nedenle birçok devlet “geri dönüş” konusunu göç politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak ele almaktadır.

Yasa dışı göçmenler ve sığınma başvurusu reddedilen kişilerin gittikleri ülkelerden sınır dışı edilmesi veya zorunlu olarak geri gönderilmeleri neredeyse gelenek haline gelmiştir. Uluslararası Af Örgütü de sığınma başvurusu reddedilenlerin sınır dışı edilmesini kabul etmektedir. Ancak, göç yönetiminin önemli bir unsuru olarak, bu işlemin mümkün olduğu kadar insanca şartlarda ve kamuoyunun endişelerini yatıştıracak biçimde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yasa dışı göçmenlerin yasal konuma getirilmesinin (regülerize/legalize/affedilmesi) daha adil bir seçenek olduğu⁸⁷⁴ tartışılrsa da, geri dönüşlerin yasa dışı göçmen stoklarını azaltmanın bir yolu olduğu açıktır. Ancak, bu çerçevede geri dönecek yasa dışı göçmenlerle ilgili bazı sıkıntılar mevcuttur. Bunların başında, geri dönen bireylerin şüpheli duruma düşme riski gelmektedir. Bu risk, en çok sığınmacıların ülkelerine döndüklerinde koruma sorunlarıyla karşılaşması şeklinde orta çıkmaktadır. Ayrıca, yasa dışı göçmenlerin büyük bir bölümünü oluşturan kaçakçılar aracılığı ile göç etmiş kişilerin ülkelerine dönüşleri de onlara şüpheli bakılmasına neden olabilmektedir. Geri dönüşün kişileri şüpheli duruma düşüren bir etkisi de bu kişilerin ilk fırsatta yine yasa dışı göç hareketlerine katılabileceği inancından kaynaklanmaktadır.

Bu kapsamda Koser; geri dönüşlerin kaynak ülkelerdeki diğer yasa dışı göçmen adaylarını caydıracağı fikrinin, bu tür göçleri yaratan güç faktörlerini hafife almak anlamına geleceğini, yasa dışı göçmenlerle yapılan yüz yüze görüşmelerin defalarca gösterdiği gibi birçok göçmen için risk almanın stratejilerinin bir parçası

⁸⁷³ Jonas Widgren and Philip Martin, “Managing Migration: The Role of Economic Instruments”, **International Migration**, Vol. 40, No. 5, 2002, ss. 213-214.

⁸⁷⁴ Regülerizasyon seçeneğinin detaylı olarak tartışması için bkz. Papadopoulou, **a.g.m.**

olduğunu ve tek bir yenilginin onları caydırmak için yeterli olmayacağını belirtmektedir. Bu nedenle, birçok ülkede yasal göçmenler için uygulanan gönüllü geri dönüş programlarının benzerlerinin yasa dışı göçmenler için de uygulanması gerektiğini; hem sınır dışı etme hem de gönüllü geri dönüş uygulamalarının bir kombinasyonunun, yasa dışı göçmenlerin geri dönüşlerini sağlayacak en etkili yöntem olacağını ifade etmektedir.

Sonuç olarak Koser; yasa dışı göçe yönelik politikaların aşağıda sayılan temel prensipler çerçevesinde yönlendirilmesini önermektedir:

- Yasadışı göçün nedenlerini ve sonuçlarını göz önünde tutan uzun vadeli bir yaklaşım,
- Devlet egemenliği ile kişilerin haklarını bağdaştıran dengeli bir yaklaşım,
- Devletin çeşitli birimleri arasında, devletle sivil toplum ve NGO'lar arasında ve devletler arasında diyaloga dayanan bütünleşik bir yaklaşım.

Bu ilkeler doğrultusunda yasa dışı göç politikaları da aşağıda sayılan ana bileşenleri içermelidir:

- Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadeleye yönelik stratejiler,
- Kontrol önlemleri ve kanunların uygulanması,
- Yasal göç programları,
- Geri dönüş programları,
- Büyük çaplı göç hareketleri içerisinde yer alması muhtemel sığınmacı ve mültecilerin korunmasına yönelik programlar.⁸⁷⁵

⁸⁷⁵ Koser, **a.g.m.**, ss. 21-28.

C-Yasa Dışı Göçle Mücadelede Uluslararası İş Birliği Çabaları ⁸⁷⁶

1-İkili Anlaşmalar ve Geri Kabul Anlaşmaları

Göç yönetimi konusundaki uluslararası çabaların geçmişine bakıldığında, bu amaçla devletler arasında birçok ikili anlaşmanın yapıldığı görülmektedir. Bu anlaşmalar, genellikle değişen göç eğilimleri ve özel bir takım durumlar karşısında ülkelerin verdiği tepkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Göç yönetimine yönelik anlaşmalar, çoğunlukla kaynak ve hedef ülkeler arasında imzalanmaktadır. Ancak bazen, sınır komşuları arasında ve aynı bölgesel ekonomik birlik içerisinde yer alan üyeler arasında da bu tür anlaşmalar yapılmaktadır.

Bu tür anlaşmaların tarihi 1800'lü yılların sonlarına değin uzanmakla birlikte, 1990'lı yıllarda ikili anlaşmaların sayısında dikkate değer bir yükseliş olmuştur. SSCB'nin dağılması ve Doğu Avrupa'daki sınırların açılması bu yükselişteki en önemli etkidir. Doğu Avrupa ülkeleri ile BDT ve AB üyeleri arasında veya Avrupa dışındaki ülkeler arasında çok sayıda anlaşma yapılmıştır. 2000 yılına kadar OECD üyesi ülkelerin içinde yer aldığı anlaşma sayısı 173'tür. Bu rakam 1990'daki sayının beş katıdır. Latin Amerika'da da 1991-2000 yılları arasında 84 anlaşma imzalanmıştır. Bunların % 42'si Latin Amerika ülkelerinin kendi aralarında, % 58'i de diğer bölgelerdeki ülkelerle yaptıkları anlaşmalardır.

Göç konusundaki anlaşmaların, bu kapsamdaki birçok farklı konuyu düzenlemeyi amaçladığı görülmektedir. Son yıllarda bu anlaşmalarla Hükümetler; geçici işgücü göçü, yasa dışı göçün kontrolü, sınır yönetimi, göçmenlerin geri dönüşlerinin sağlanması ve işçi dövizlerinin yönlendirilmesi gibi konuları düzenlemeye yönelmişlerdir. Ayrıca, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yardım ve teknik destek konularını içeren birçok anlaşmada söz konusudur. Bütün bu konular içerisindeyse, en çok yasa dışı göç, insan kaçakçılığı ve insan ticaretinin önlenmesine odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, yasa dışı göçmenlerin

⁸⁷⁶ Bu bölümün ilk beş ara başlığı, UNDESA, International Migration 2004, ss. 189-208'dan özetlenerek yazılmıştır. Bu kapsamda ayrıca bkz. Jonas Widgren, "Multilateral Co-operation to Combat Trafficking in Migrants and the Role of International Organizations", Discussion Paper Prepared for Eleventh IOM Seminar International Response to Trafficking in Migrants and the Safeguarding of Migrant Rights, Geneva, Switzerland, 26-28 October 1994.; bkz. <http://www.oefm.org/documents/TraffickingUndok.pdf>, (14.04.2007).; Koser, a.g.m., ss. 18-24.

kaynak veya transit ülkelere geri gönderilmesine yönelik anlaşmalar, “Geri Kabul (Readmission) Anlaşması” olarak bilinmektedir.

2-Ekonomik Entegrasyona Yönelik Bölgesel Girişimler

İkili anlaşmaların yanında, göç konusunda uluslararası ekonomik iş birliğine yönelik çeşitli bölgesel yaklaşımlar da söz konusudur. Bölgesel ekonomik entegrasyonu öngören bu birliklerin, göçe ilişkin bakış açıları kendi bölgelerinde işçilerin serbest dolaşımı çerçevesine odaklanmaktadır. Bölge içinde serbest dolaşımın sağlanması da bölge dışından gelecek göçleri kontrol etmeyi gerekli kılmaktadır. Bölgesel yaklaşımlar, işte bu noktada kendilerini yasa dışı göçle karşı karşıya bulmaktadırlar.

Küresel olarak bakıldığında birçok farklı ekonomik birlik sıralanabilir. Bu kapsamda Afrika kıtasında; Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States-ECOWAS), Doğu ve Batı Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa-COMESA) ve Orta Afrika Ekonomik ve Mali Topluluğu (Central African Economic and Monetary Community-CEMAC) öne çıkmaktadır. Bu birliklerin hepsinde ekonomik entegrasyon sınırlı bir seviyede olduğu için, işçilerin serbest dolaşımı rejimi henüz tesis edilebilmiş değildir. Bu nedenle, hiçbiri bölgesel sınırların kontrolü konusu ile ilgilenmemektedirler.

Dünyanın diğer bölgelerindeki; Arap Ekonomik Birliği Konseyi (Council of Arab Economic Unity), Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği (Asia-Pacific Economic Cooperation-APEC), And Dağları Topluluğu (Andean Community), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement-NAFTA) gibi oluşumların hepsinde işçilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümler ve hazırlıklar olmakla birlikte, henüz hiçbiri dış sınırların kontrolüne yönelik bölgesel bir yaklaşım geliştirememiştir.

Böyle bir düzenleme sadece Avrupa’da tam olarak hayata geçirilmiştir. Hem işçilerin hem de vatandaşların neredeyse tüm Avrupa’da serbest dolaşımı sağlanmıştır ve ortak bir sığınma ve göç politikasına doğru önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Bu politikanın ana unsurları; kaynak ülkelerle iş birliği, genel bir

sığınma sistemi ve yasa dışı göçü önlemek maksadıyla hukukî, ekonomik ve uygulama yönelik bir dizi önlemi kapsamaktadır.

3-Hükümetler arası Bölgesel Kuruluşlar

Uluslararası göç konusunda birçok hükümetler arası kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar, göç konusundaki bölgesel anlayışa olumlu katkılar yapmaktadırlar. Avrupa kıtasında göç konusunda uzmanlığa sahip başlıca üç adet hükümetler arası kuruluş bulunmaktadır. Bunların ilki, 45 üyesi bulunan ve insan haklarının geliştirilmesi amacı doğrultusunda uluslararası göç kapsamındaki iş birliğinin güçlendirilmesine çalışan Avrupa Konseyi'dir. Konsey bünyesinde göçle ilgili faaliyetlerden sorumlu olan Avrupa Göç Komitesi (European Committee on Migration) bulunmaktadır. Bu organ, yasa dışı göç de dâhil olmak üzere, göçle ilişkili konularda bir dizi eylem planı, öneri ve ilkeler üretmiştir.

Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD), Avrupa odaklı çalışmasının yanında küresel çıkarları da gözetmektedir. 1993 yılında kurulan ve merkezi Viyana'da bulunan kuruluş, kapsamlı ve sürdürülebilir göç politikaları üretmek ve Avrupalı hükümetlerin göçe ilişkin görüş alışverişinde bulunmasını sağlamak amacını gütmektedir. ICMPD, Budapeşte Süreci (Budapest Process) adı verilen ve yabancıların girişlerine yönelik kontrol mekanizmalarının uyumlaştırılmasını öngören oluşumun da sekreteryası görevini üstlenmektedir. Budapeşte Süreci'ne 40'tan fazla devlet ve 10 adet uluslararası kuruluş katılım sağlamaktadır. 1995 yılından bu yana Budapeşte Süreci kapsamında 70'ten fazla toplantı icra edilmiştir.

Avrupa, Orta Asya ve Kuzey Amerika'dan 55 ülkenin üye olduğu ve merkezi Viyana'da bulunan AGİT; sınır muhafızlarına eğitimler vermekte, göç konusundaki yasal düzenlemelerin geliştirilmesine destek vermekte ve çeşitli hükümet birimleri arasındaki etkinlikleri koordine etmektedir.

Afrika kıtasında, Afrika Birliği Örgütü'nün (Organization of African Unity-OAU) yerine 2000 yılında kurulan Afrika Birliği (African Union-AU); mültecilerin korunmasının yanında diğer göç konularında da çalışmaktadır.

Asya'da ASEAN, 2000 yılında Göç Konularına İlişkin Eylem Planı kabul etmiştir. Bu eylem planı ASEAN'ın uluslararası göç konularındaki kurumsal çatısını oluşturmaktadır. ASEAN, 2002 yılında da kapsamlı bir istihdam ve çalışma programı benimsemiştir. Bu arada, Güney Asya Bölgesel İş Birliği Örgütü (South Asian Association for Regional Cooperation-SAARC) bölgede kadın ve çocuklara yönelik insan kaçakçılığı konusunda çalışmalar yapmaktadır. Üye ülkeler, 2002 yılında Nepal'in başkenti Katmandu'da yapılan toplantıda kadın ve çocukları fuhuştan korumak ve insan ticareti ile mücadele amaçlı bir sözleşmeyi kabul etmişlerdir.

Son olarak Amerika kıtasında, Amerikan Devletleri Örgütü (Organization of American States-OAS) hükümetler arasında eğitim, adalet, güvenlik ve göçü de kapsayan diğer ilgili konularda iş birliğine yönelik bir çatı görevi üstlenmektedir.

4-Bölgesel Danışma (İstişare) Süreçleri

Son yıllarda, bölgesel istişare maksatlı oluşumlar oldukça yaygın bir hâle gelmiştir. Bu oluşumların avantajlarından biri, bunların bölgesel temelli olmaları ve farklı bakış açılarına sahip olsalar da göçe ilişkin benzer konulardan etkilenen hükümetleri bir araya getirebilmeleridir. Diğer bir avantajları da gayri resmî bir nitelik taşımaları nedeniyle diyalogun tesisinde ve bilgi değişimi sağlanmasında etkin olabilmeleridir. Bu oluşumların en temel dezavantajları ise yaptıkları değerlendirmelerin ve önerilerin bağlayıcı olmamasıdır. Bu nedenle, bu oluşumların göç konusuna yaptıkları katkılar hakkında bir değerlendirme yapabilmek için henüz erkendir. Ancak, Puebla Süreci olarak bilinen oluşum, diğerlerinden farklı olarak kapsamlı ve eyleme dönük yaklaşımları ile başarılı bir bölgesel istişare mekânizması olarak ön plana çıkmaktadır.⁸⁷⁷

Avrupa kıtasında uluslararası göç ve özellikle yasa dışı göç konusu ile ilgili süreçler; Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da Sığınma, Mülteci ve Göç Politikaları Konularında Hükümetler arası Danışmalar (Intergovernmental

⁸⁷⁷ Kuzey ve Orta Amerika ülkeleri ile Dominik Cumhuriyeti'nin katıldığı bu bölgesel oluşumun çalışmaları konusunda bkz. Peter Duschinsky, The Role of Non-Governmental Organizations: The Puebla Process Experience, <http://www.eclac.org/celade/proyectos/migracion/Duschinsky.doc>, (13.07.2007).

Consultations on Asylum, Refugee and Migration Policies in Europe, North America and Avustralia-IGC), BDT Bölgesel Konferansı (Commonwealth of Independent States-CIS Regional Conference), Budapeşte Süreci (Budapest Process), Bern Girişimi (Berne Initiative) ve “Beş Artı Beş” (Five Plus Five) Diyalog Forumu’dur.

Afrika’da ise iki önemli danışma süreci bulunmaktadır. Bunlardan ilki Doğu, Orta ve Güney Afrika ülkelerini (Güney Afrika Göç Diyalogu-The Migration Dialogue for Southern Africa-MIDSA), diğeri Batı Afrika ülkelerini (Batı Afrika Göç Diyalogu-The Migration Dialogue for Western Africa-MIDWA) kapsamaktadır. İkinci oluşum, özellikle insan ticareti konusuyla ilgilenmektedir.

Asya kıtasında; Mülteciler, Yerinden Edilmiş Kişiler ve Göçmenler Konularında Asya Pasifik Danışmaları (Asia-Pacific Consultations on Refugees, Displaced Persons and Migrants-APC) ile Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri için Manila Süreci adı verilen oluşumlar, 1999 yılında bakanlar düzeyinde katılımı Uluslararası Göç Sempozyumu düzenlemiş ve Yasa Dışı (Düzensiz) Göçe İlişkin Bankog Deklarasyonu’nu yayımlamışlardır. Asya kıtasında ayrıca daha geniş bir bölgesel katılımı, 2002 yılından bu yana İnsan Kaçakçılığı, İnsan Ticareti ve Bunlarla İlişkili Uluslararası Suçlar Konularında Bali Bakanlar Konferansı düzenlenmektedir.

Son olarak Amerika kıtasında; Orta ve Kuzey Amerika ülkelerinin hükümetleri arasında düzenli istişareler yapılmasına olanak sağlayan Puebla Süreci ve Güney Amerika ülkelerini içeren ve daha çok insan ticaretine odaklanmış olan Lima Deklarasyonu çalışmalarını sürdürmektedir.

5-Uluslararası Yaklaşımlar

BM’nin uluslararası göçle ilgili temel yasal enstrümanları; 1948 yılında yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Universal Declaration of Human Rihts), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights-1976), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights-1976), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination-1969),

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women-1981) ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of the Child-1990)'dir. Ayrıca, uluslararası göçle çok daha yakından ilişkili olan örneğin, mülteciler (1951 Cenevre Sözleşmesi), göçmen kaçakçılığı (SASMUS 2000) ve insan ticareti (SASMUS 2000) gibi yasal enstrümanlar da vardır.

Özel olarak, yasa dışı göçle ilgili olarak sayılabilecek diğer bir sözleşme de Bütün Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families-1990)'dir. Bu sözleşme yasal göçmenleri kapsadığı gibi yasa dışı göçmenleri de kapsamına almaktadır. Ancak bu sözleşmeye, yürürlüğe girdiği Temmuz 2003'e kadar çok az ülke taraf olmuştur.

6-Devlet dışı Kuruluşlar (NGOs)⁸⁷⁸

Bu kapsamda öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, özellikle ve yalnızca yasa dışı (düzensiz) göçle ilgilenen NGO sayısı çok azdır. Bazıları konuyla ilgili bir üst başlık olan uluslararası göç ile ilgilenirken, diğer bir kısmı ise konunun alt başlıkları göçmen kaçakçılığı, insan ticareti ya da sığınmacılar ve / veya mülteciler ile ilgilenmektedirler.

İkinci olarak, NGO'ların çoğunluğu, yasa dışı göçün yönlendirilmesinden çok göçmenlerin haklarının korunması ve artırılması ile ilgilenmektedirler. Yukarıda belirtilen NGO'lara örnek olarak, temelde Avrupa'daki yasa dışı göçmenlerin sosyal hakları ile ilgilenen ve bu kapsamda biz dizi rapor yayımlayan, düzenli yayınlar yapan Kayıtsız Göçmenlere İlişkin Uluslararası İş Birliği Platformu (PICUM)'dur.⁸⁷⁹ Diğer bir NGO ise, Mülteciler, Sığınmacılar ve Göçmenlere İlişkin Avrupa Kızıl Haç İş Birliği Platformu (Platform for European Red Cross Cooperation on Refugees, Asylum-Seekers and Migrants-PERCO)'dur.

⁸⁷⁸ Koser, **a.g.m.**, ss. 20-21. Göç kapsamında sivil toplumun oynadığı rol konusunda ayrıca bkz. Thouez, **a.g.m.**

⁸⁷⁹ <http://www.picum.org>.

Üçüncü olarak, açıkça söylemek gerekirse, NGO'ların faaliyetlerinin göç politikaları üzerinde fazla bir etkisi yoktur. Bunun bir istisnası olarak Uluslararası Göçmen Hakları Kuruluşu (MRI) adlı kuruluştur. MRI'nın dört temel amacından biri yukarıda sözü edilen 1990 Sözleşmesi'nin geniş katılımı ile onaylanmasını savunmaktadır.⁸⁸⁰ Söz konusu sözleşme, yukarıda da belirtildiği gibi çok az sayıda devlet tarafından imzalanmış olsa da, MRI en azından Sözleşme'nin yürürlüğe girmesine olanak sağlayacak kadar ülke tarafından imzalanması için gösterdiği çaba ile önemli bir saygınlık kazanmıştır.

D-AB'nin Yasa Dışı Göçle Mücadeleye Yaklaşımı

AB'nin yasa dışı göçle mücadelesinde yaşanan gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için AB'nin tarihine ve AB'nin iç güvenlik politikalarının gelişimine kısaca bakmak faydalı olacaktır.

1-AB'nin Özet Tarihçesi

AB'nin tarihi, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında 18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanan ve 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran antlaşmaya kadar uzanmaktadır. Yine aynı devletler tarafından, 25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu ve Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran antlaşmalar imzalanmıştır. Kurucu Antlaşmalar olarak bilinen bu antlaşmalarla birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ortaya çıkmıştır. 8 Nisan 1965'te Brüksel'de imzalanan Birleşme (Füzyon) Antlaşması, kurucu antlaşmada öngörülen organları birleştirerek, her üç Topluluk için ortak görev yapmak üzere Komisyon, Konsey, Genel Kurul (daha sonra Parlamento) ve Adalet Divanı'nı oluşturmuştur. Bu antlaşma, 1 Temmuz 1967'den itibaren yürürlüğe girmiştir.

28 Şubat 1986 tarihinde zamanın 12 AET üyesi tarafından Lahey'de Avrupa Tek Senedi (ATS) imzalanmıştır. 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren ATS ile

⁸⁸⁰ <http://www.migrantwatch.org/objectives.html>, (27.09.2007).

kurucu antlaşmalarda ilk önemli değişiklikler yapılmıştır. Ancak, Avrupa'daki birleşme sürecinin en önemli kilometre taşı, Avrupa Birliği Hakkında Antlaşma (ABA) ya da diğer bir ifadeyle Maastricht Antlaşması olmuştur. 1 Kasım 1993'ten itibaren yürürlüğe giren ABA'nın ortaya çıkardığı AB'nin temelini Avrupa Toplulukları oluşturmakla birlikte (Topluluklar AB'nin üç sütunundan birini oluşturmaktadır), bu anlaşmayla iki yeni sütun daha eklenmiştir. Bu sütunlar:

- 1. Sütun: Topluluklar. Bunlara ekonomik ve parasal birlik de eklenmiştir.
- 2. Sütun: Ortak Dış Politika ve Ortak Güvenlik Politikası.
- 3. Sütun: Adalet ve İçişlerinde İş Birliği Politikası.

ABA, ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğunun adını değiştirerek Avrupa Topluluğu (AT) yapmıştır. Bu nedenle Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının adı da Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma (ATA) olmuştur.

ABA'nın imzalandığı 1992 yılında alınan bir kararla 1996 yılında toplanacak bir hükümetler arası konferansta hem ABA'nın hem de Avrupa toplulukları antlaşmalarının birçok hükmünün gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, yapılan görüşmeler sonucunda 2 Ekim 1997'de Amsterdam Antlaşması imzalanmıştır. 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Antlaşma ile AB'nin entegrasyonunu ilgilendiren birçok konuda hem politik hem de ekonomik kararlar alınmıştır.

26 Şubat 2001'de imzalanan ve 1 Şubat 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması ile Birliği, yeni üyeler alarak genişlemeye hazırlamak ve genişleme sonrası AB kurumlarının alacağı şekli belirlemek amaçlanmıştır. 1 Mayıs 2004'te 10 yeni üyenin katılması ile AB tarihinin en kapsamlı genişlemesini gerçekleştirmiştir. Bu gelişmelerle bereaber, 21-22 Haziran 2003'te Selanik'te yapılan zirve toplantısında "Avrupa için bir Anayasa Taslağı Oluşturan Antlaşma Taslağı" sunulmuş; 29 Ekim 2004'te de üye devletlerin hükümet ya da devlet başkanları tarafından Roma'da "Avrupa için bir Anayasa Oluşturan Antlaşma" imzalanmıştır. Avrupa Anayasası, üye devletler tarafından iç hukuklarına göre onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir. Yürürlüğe girmesi hâlinde ATA ve ABA'yı ortadan kaldırarak

onların yerini alacak olan Avrupa Anayasası aynı zamanda sütunlar ayrımını da ortadan kaldıracaktır.⁸⁸¹

Ancak, AB Anayasasının, 29 Mayıs 2005'te Fransa'da ve 1 Haziran 2005'te de Hollanda'da yapılan referandumlarda reddedilmesi, Anayasanın geleceğini belirsiz hâle getirmiştir.⁸⁸²

2-AB'de İç Güvenlik Politikalarının Gelişimi

AB tarihine bakıldığında, Avrupa Toplulukları sürecinde ekonomik alanlarda iş birliği üzerinde yoğunlaşıldığından iç güvenlik herhangi bir iş birliği söz konusu olmamıştır. İç güvenlikle ilgili hususlarda üye devletlerin egemenlik devrine uzun yıllar sıcak bakmaması konunun ortak politikaların kapsamı dışında kalmasına sebep olmuştur. Ancak, 1970'li uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının Avrupa'da yaygınlaşması ve 1972 Münih Olimpiyatları'nda İsraili atletlerin Filistinli teröristler tarafından rehin alınıp öldürülmesi gibi olayların etkisiyle 1974 Paris Zirvesi'nde "Terörizm, Radikalizm, Ekstremizm ve Uluslararası Şiddet ile Mücadele Grubu" (Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence International-TREVI) oluşturulmuştur. Grubun faaliyetleri, Avrupa Toplulukları dışında, bakanlar düzeyindeki düzenli toplantılardan oluşan bir yapılanma içerisinde yürütülmüştür. TREVI Grubu'nun plan ve operasyon yapmak için daimi ve merkezi bir teşkilatının olmaması nedeniyle, Grubun çalışmaları daha ziyade polis teşkilatları arasında güvenli iletişim ağı oluşturmak ve operasyonlar konusunda bilgi ve veri paylaşımı ile sınırlı kalmıştır. ABA'nın yürürlüğe girmesiyle oluşturulan üçüncü sütun kapsamında, iç güvenlik alanında hükümetler arası sistemden hükümetler üstü bir sisteme doğru geçiş yaşanmış ve TREVI Grubu ortadan kalkmıştır.⁸⁸³

Öte yandan, 1980'li yıllarda Avrupa içinde ticaretin ve seyahatlerin artması, TIR taşımacılığını büyütmüş ve turistlerin kendi otomobillerini daha fazla kullanmasına yol açmıştır. Bu durum, gümrüklerdeki pasaport kontrolüyle geçen

⁸⁸¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Temel Mevzuatı**, 1. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, (AB Mevzuatı), ss. 1-4.

⁸⁸² Ercüment Tezcan, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, 2. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2005, s. V.

⁸⁸³ Özcan, **a.g.m.**, ss. 133-135.

sürelerin uzamasını ve uzun araç kuyruklarının oluşmasını beraberinde getirmiştir.⁸⁸⁴ Bu gelişmeler üzerine, AET bünyesinde “Kişilerin Serbest Dolaşımı” konusunda bir tartışma başlamıştır. Bazı üyeler, bunun sadece Topluluk vatandaşlarına uygulanmasını ve üçüncü ülke vatandaşları için iç sınırlardaki kontrollerin devam ettirilmesini savunurken, bazı üyeler de dolaşım özgürlüğünün herkes için geçerli olmasını savunmuşlardır. Üyeler arasında mutabakata varılamaması, iç sınırlardaki denetimlere artık gerek olmadığını savunan Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’un AB’nin hukuki çerçevesi dışında başka arayışlara yönelmesine neden olmuştur. Bu arayışlar, Schengen Antlaşması’yla sonuçlanacak olan süreci başlatmış ve anılan ülkeler 14 Haziran 1985 tarihinde, iç sınırlardaki kontrolleri aşamalı olarak kaldırmayı öngören Schengen Antlaşmasını imzalamışlardır.

1985 yılında imzalanmasına rağmen, Shengen Antlaşması’nın yürürlüğe girmesi 1995 yılını bulmuştur. Bu süreçte üye devletler, tek bir dış sınır oluşturabilmek ve Shengen bölgesine yönelik göçü kontrol edebilmek için ortak kurallar geliştirmişlerdir. Kişilerin serbest dolaşımının sağlanması amacıyla; vizeler, sığınma hukuku ve dış sınırlarda yapılacak kontroller gibi konularda ortak kurallar benimsenmiştir. Bunun yanında, özgürlük ve güvenliği bağdaştırabilmek için bir takım “dengeleyici” önlemler alınmıştır. Bu önlemler, polis, gümrükler ve yargı alanında koordinasyonu artırılmasını ve terörizm, organize suçlar gibi önemli sorunlara yönelik önlemleri içermektedir. Bunu mümkün kılabilmek için de Schengen Bilgi Sistemi (Schengen Information System-SIS) adı verilen ve kişilere ait kimlik vb. tanımlayıcı bilgileri ve kayıp ya da çalıntı malzemelere ilişkin bilgi değişimini sağlayan bir sistem kurulmuştur. Bu kapsamda, Schengen Grubu Üyelerince kabul edilen ana önlemler şunlardır:

- Ortak sınırlarda kontrollerin kaldırılması ve dış sınırlarda kontrollerin artırılması,

- Dış sınırlardan geçilmesine yönelik ortak kuralların belirlenmesi ve bu sınırlarda yapılacak kontrol prosedürlerinin tek tip hâle getirilmesi,

⁸⁸⁴ Koslowski, a.g.m., s. 8.

- Havaalanlarında ve limanlarda Schengen Bölgesi içinde seyahat eden üçüncü ülke vatandaşlarının ayrılması,
- Schengen Bölgesine giriş şartlarının (Göç vb.) ve kısa süreli girişlerde kullanılan vizelere ilişkin düzenlemelerin uyumlaştırılması,
- Sınır gözetiminden sorumlu birimler arasında koordinasyon sağlanması (irtibat görevlileri, mevzuatın uyumlaştırılması ve personel eğitimi),
- Yasa dışı göçle mücadelede taşıyıcıların (nakliyeciler) rolünün tanımlanması,
- Bir ülkeden başka bir ülkeye giden üçüncü ülke vatandaşlarının bildirim zorunluluğunun getirilmesi,
- Sığınmacılara ilişkin kuralların belirlenmesi,
- Polis güçlerine sınır ötesi sıcak takip yapma ve göz altına alma hakkı tanınması,
- Sınır dışı etme işlemlerini hızlandırmak için hukuki iş birliğini güçlendirilmesi ve yargı sürecini hızlandırmak için bilgi değişiminin artırılması,
- Schengen Bilgi Sisteminin kurulması.

Bu kapsamdaki önlemlere ilişkin kararlar ve deklarasyonlar, Yürütme Komitesinde kabul edilerek Uygulama Konvansiyonu adı verilen ve 19 Haziran 1990 yılında kabul imzalanan sözleşmeye dâhil edilmiştir. 1985 tarihli Schengen Antlaşmasının uygulanmasına yönelik bu sözleşme ise 26 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Schengen Antlaşması, Schengen Sözleşmesi ve daha sonraki dönemde bu kapsamda kabul edilen protokoller ve katılım antlaşmaları “Schengen Müktesebatı” adı verilen kurallar bütününe meydana getirmiştir.

1986 yılında imzalanan ATS ile Avrupa’da “Tek Pazar” oluşturulması öngörülmesine ve “İç Pazar, sınırların olmadığı, kişilerin serbest dolaşımının sağlandığı bir alandan oluşacaktır” hükmünün yer almasına rağmen; yukarıda belirtildiği gibi bazı ülkelerin bu özgürlüğü sadece ekonomik anlamda işçilerle sınırlı olarak görmesi ve sınır denetimlerin devam ettireceğini açıklaması AB’nin iç

sınırların tamamen ortadan kalkmasını geciktirmiştir.⁸⁸⁵ Ancak, daha sonraki dönemde Schengen bölgesi yavaş yavaş genişlemiştir. İtalya 27 Kasım 1990'da, İspanya ve Portekiz 25 Haziran 1991'de Yunanistan, 6 Kasım 1992'de Avusturya 28 Nisan 1995'te Danimarka, Finlandiya ve İsveç 19 Aralık 1996'da üye olmuşlardır. Schengen müktesebatının AB müktesebatına dâhil edilmesi ise 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'na eklenen bir protokol ile gerçekleşmiştir. Schengen müktesebatının yanında söz konusu düzenleme ile ilgili kurumsal yapılar da AB Konseyi Genel Sekreterliği çatısı altına alınmıştır.

Amsterdam Antlaşmasına eklenen protokol gereği, aday ülkeler Schengen müktesebatını tümüyle uygulamak zorundadırlar. Fakat bazı üye ülkeler için bir takım ayrıcalıklar öngörülmüştür. Buna göre Danimarka, Schengen Antlaşmasına üye olmasına rağmen, AB çatısı altında alınan kararları uygulayıp uygulamama hakkına sahiptir. İrlanda ve İngiltere ise Schengen düzenlemesine dâhil olmamakla birlikte, AB Konseyi'nde diğer üyelerin oybirliğiyle aldıkları ve kendi temsilcilerinin de benimsediği kararları uygulama hakkına sahip olmuşlardır. Schengen düzenlemesine AB üyesi olmayan Norveç, İzlanda ve İsviçre'nin de belli konularda katılımları söz konusudur. Bu arada, yeni katılımlarla birlikte AB'nin daha da genişlemesi Schengen Bilgi Sisteminin yerine ikinci nesil yeni bir bilgi sistemi oluşturulması gereğini ortaya çıkardığı için, 6 Aralık 2001'de Avrupa Konseyi Schengen Bilgi Sistemi-II'nin oluşturulmasını kararlaştırmıştır.⁸⁸⁶

AB'nin iç güvenlik politikaları bakımından önem taşıyan bir diğer yapılanma da Avrupa Polis Teşkilatı (Europol)'dür. AB bünyesinde yasa dışı göç, uyuşturucu ticareti ve insan ticareti gibi organize suçlarla mücadelenin önem kazanmasından sonra, bu amaçla çalışacak kapsamlı bir örgütlenme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Böyle bir örgütlenmeye ilk olarak ABA ile karar verilmiş ve Europol; 1994 yılında sadece uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadeleyle sınırlı olarak, Europol Uyuşturucu Birimi (Europol Drug Unit) adı altında faaliyete başlamıştır. Daha sonraki dönemde bu birimin ilgi alanı genişletilmiş ve 1 Temmuz 1999'da kapsamlı bir şekilde çalışmaya başlamıştır. 2001 yılında ise Europol'ün görev alanları her türlü

⁸⁸⁵ Bkz. <http://www.eic.org.tr/up/download/abadalet.doc>, (20.02.2007).

⁸⁸⁶ Bkz. <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l33020.htm>, (04.07.2006).

uluslararası suçu kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Halihazırda, Eropol'ün üye ülkelerin polis birimlerini desteklediği alanlar şunlardır:

- Uyuşturucu kaçakçılığı,
- Terörizm,
- Yasa dışı göç ve insan ticareti,
- Siber Suçlar,
- Kalpazanlık,
- Kara Para Aklama-Mali Suçlar,
- Çalıntı Araçlar.⁸⁸⁷

3-AB'de “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı”nın Oluşumu ve Yasa Dışı Göçle Mücadele

ABA'nın yürürlüğe girmesine değin göç, sığınma ve güvenlik konularında sağlanan gelişmeler genellikle tepkisel, çok parçalı ve gayri resmî süreçlerden kaynaklanan, hükümetler arası iş birliği temeline dayanan bir zeminde ilerlemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi ABA ile birlikte göç ve sığınma konusu, üçüncü sütunu oluşturan “adalet ve içişleri” alanında iş birliği altında tanımlanmıştır.

ABA ile geline nokta, üçüncü ülke kaynaklı göçmenlere yönelik politikalarda güvenlik, denetim ve sınırlama vurgusu ağırlık kazanmış ve bu konular üyeler arası iş birliği temelinde kurumsallaşmıştır. Bu konuda üye devletlerin bir kısmının sığınma, göç ve üçüncü ülke vatandaşlarının AB'ye girişi ve dolaşımı gibi konuların topluluk çerçevesinde ele alınmasını savunmalarına rağmen, İngiltere'nin başını çektiği bir başka grup bu önerilere karşı çıkmıştır. Bundan dolayı, ABA kapsamında bu alanda hükümetler arası iş birliğinden daha ileriye gidilememiştir. Topluluk, sadece vatandaşlarına vize uygulanacak üçüncü ülkelerin belirlenmesi ve tek tip vize modeli oluşturulmasında yetkili kılınmıştır.

⁸⁸⁷ Özcan, a.g.m., ss. 136-138.

TABLO 52: AB'nin Üç Direği (Sütunu).

Birinci Direk	İkinci Direk	Üçüncü Direk
Avrupa Topluluğu: Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Roma, 1957. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom), Roma, 1957. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Paris, 1951.	Ortak Güvenlik ve Dış Politika	Adalet ve İçişleri
Birinci Direk, şimdi genel olarak "Avrupa Topluluğu" olarak bilinmektedir. Birinci Direk'te yüksek derecede bir bütünleşme vardır. Bir Ortak Pazar (Kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı) ve tamamlayıcı sektörel politikalar (Sosyal, çevresel, bölgesel vb.). Kararlar, esas olarak nitelikli çoğunluk yöntemiyle, topluluk hukuki araçları (Yönetmelikler, yönergeler) yoluyla alınır ve Avrupa Komisyonu girişimde bulunma hakkına sahiptir.	ABA, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişleri alanlarında üye devletler arasında iş birliği için kurumsal bir çerçeve sunmak amacıyla Avrupa Topluluğu direğine bu iki direği de ekledi. Üye devletler, bu hassas alanlarda, kararların oybirliği ile alındığı daha düşük derecede bir politik bütünleşmeyi tercih ettiler. Amsterdam Antlaşması bu yapıyı korudu. Ancak iş birliğini artırmak ve etkinleştirmek için Adalet ve İçişleri konusu kapsamında yer alan Ceza Hukuku ve Polis İş Birliği dışındaki tüm konuları Birinci Direk kapsamına almıştır.	

Kaynak: <http://www.eic.org.tr/up/download/abadalet.doc>

1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ise AB'yi oluşturan sütunlarda da bazı değişiklikler yapmıştır (Tablo 52). AB'nin "Adalet ve İçişleri" olarak adlandırılan üçüncü sütunun adı "Cezai alanlarda ve Polise İlişkin Konularda İş Birliği" şeklinde değiştirilerek, daha önce üçüncü sütunda yer alan konular "Vize, Göç, Sığınma ve Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Diğer Politikalar" başlığı altında birinci sütuna yerleştirilmiştir. Buna göre; üçüncü ülke vatandaşlarının topluluk sınırları içinde serbest dolaşımına ilişkin kuralları belirleme konusunda ve ayrıca sığınma talebini incelemeye yetkili devletlerin belirlenmesi, sığınma talebinde bulunanların karşılaması gereken asgari koşullar, mültecilik statüsü için gerekli şartlar, üçüncü devlet vatandaşlarının giriş ve oturma şartlarıyla, uzun süreli oturma ve vize prosedürlerine dair standartlar, yasa dışı göçmenler ve kaçak göç konusunda alınacak tedbirler gibi konularda Konsey yetkili kılınmıştır.

Ancak Amsterdam Antlaşması üye devletlerin bu alandaki özerkliğini tamamen kısıtlamamıştır. Bu ilkelere ve uluslararası antlaşmalara uygun olmak kaydıyla, üye devletlerin düzenleme yapabilme hakkı tanınmıştır. Amsterdam Antlaşması ile topluluk düzeyine aktarılan bu konularda 5 yıl içinde (2004 yılına kadar) ortak standartların belirlenmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak, topluluk düzeyine

aktarılmaları nedeniyle bu konularda Avrupa Adalet Divanı'nın kısmen yetkili olduğu kabul edilmiştir.⁸⁸⁸

Amsterdam Antlaşması getirdiği değişikliklerle, o zamana kadar geçen süreçte etkin bir iş birliği sağlanamayan bu alanda ortak politikaların geliştirilmesinin önünü açmıştır. Amsterdam Antlaşması ile birlikte “Özgürlük, güvenlik ve adalet alanı” kapsamında yeni bir konsept çıkmıştır.⁸⁸⁹

AB Konseyi, Amsterdam Antlaşması'nı yürürlüğe koymak amacıyla, 15-16 Ekim 1999 tarihlerinde Finlandiya'nın Tampere kentinde toplanarak, adalet ve içişleri alanında politikalar ve somut hedefler üzerinde anlaşmıştır. Zirve Kararlarının üçüncü maddesinde “...Birliğin, bir yandan sığınma ve göç konularında ortak politikalar belirlerken bir yandan da yasa dışı göçü durdurmak ve yasa dışı göçü organize edenlerle ve ilgili uluslararası suçları işleyenlerle mücadele etmek için dış sınırlarını tutarlı bir şekilde kontrol etme gereğini de göz ardı etmemesini gerektirmektedir...” denmektedir.⁸⁹⁰ Tampere’de, bir taraftan örgütlü yasa dışı göç dâhil, organize suçlara karşı etkili eylem kararı alınırken diğer taraftan da “Avrupa Kalesi” imajı vermekten kaçınılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle, ortak bir Avrupa İltica Sistemi geliştirilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca, Toplantının sonuçlarında, kaynak ve transit ülkeler ile ortaklık içinde çalışmanın, göç politikasında başarı için temel bir unsur olduğu belirtilmektedir. Yoksulluğa karşı mücadele edilmesi, yaşama koşullarının ve iş fırsatlarının iyileştirilmesi, çatışmaların önlenmesi, demokratik devletlerin güçlendirilmesi, başta azınlıklar, kadınlar ve çocukların hakları olmak üzere, insan haklarına saygının sağlanması dâhil ortak kalkınmanın teşvik edilmesi amaçlanmıştır.⁸⁹¹

Tampere Zirvesi’nden sonra 14-15 Aralık 2001 tarihli Laeken Zirvesi’nde de yasa dışı göçle mücadelenin ön plana çıkması ve Konsey’in yasa dışı göçle ilgili bir

⁸⁸⁸ Der. Desmond Dinan **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Cilt-I, çev. Hale Akay, 1. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, Nisan 2005, ss. 479-480.

⁸⁸⁹ Özcan, **a.g.m.**, ss. 140-141.

⁸⁹⁰ Göç ile ilişkili **Tampere Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları** arasında için bkz. Ay ve diğerleri, ss. 100-104.

⁸⁹¹ <http://www.eic.org.tr/up/download/abadalet.doc>

eylem planı hazırlamaya davet edilmesi⁸⁹² Konsey'i harekete geçirmiştir. Bunun sonucunda 28 Şubat 2002'de yasadışı göç ve insan ticaretiyle mücadeleye yönelik kapsamlı bir eylem planı kabul edilmiştir. Bu planda yasa dışı göçle mücadeleye ilişkin altı adet faaliyet alanı belirlenmiştir:

- Vize politikası,
- Bilgi değişimi, iş birliği ve koordinasyon için altyapı sistemi,
- Sınır Yönetimi,
- Polis İş Birliği,
- Yabancılar Kanunu ve Ceza Kanunu,
- Geri Gönderme ve Geri Kabul Politikaları.⁸⁹³

21-22 Haziran 2002 tarihli Seville Zirvesi'nde de göç ve sığınma konularına geniş yer ayrılmış ve bu konularda ortak bir politika oluşturmak amacıyla çeşitli öneriler getirilmiştir. İngiltere ve İspanya'nın başını çektiği grup, sığınmacıların kaynağında engellenmesi amacıyla sürekli sığınmacı yaratan ülkelere ekonomik baskılar yapılması ve AB dış sınırlarının güvenliği için tek bir sınır polisinin yetkili kılınması yolunda tartışmalı önerilerde bulunmuştur. Zirveden çıkan kararlarda bu öneriler, göç sorunuyla kaynağında mücadele etmek için biraz değiştirilmiş ve sığınmacı yaratan ülkelere baskının yerini, sığınmacılığın önlenmesi için sığınmacı yaratan ülkelerle daha yakın bir ekonomik iş birliği, kalkınma yardımı ve çatışmaların önlenmesi gibi hedefler almıştır.

Seville Zirvesi'nde alınan kararlar, Amsterdam Antlaşması ve ardından Tampere Zirvesi ile saptanan hedeflere ulaşmada somut araçları saptamaya yöneliktir. Buna göre, Birlik içinde yaşayan üçüncü ülke kaynaklı göçmenlerin, Birlik düzeyinde tanınan temel haklar çerçevesinde topluma entegrasyonu, yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla mücadele, sığınma sisteminin kötüye kullanılmasının engellenmesi, talepleri kabul edilmeyen sığınmacıların kısa sürede ülkelerine geri dönmelerinin sağlanması, yasa dışı göçle mücadele amacıyla vize verilerine ilişkin

⁸⁹² AB Konseyi, **Laeken Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları** için bkz. http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_docs/laeken_concl_en.pdf, (14.07.2007).

⁸⁹³ http://www.europarl.eu.int/comparl/libe/elsj/zoom_in/08_en.htm?textMode=on, (18.04.2005).

ortak bir tanımlama sistemi oluşturulması, dış sınırların yönetiminde bütünlük ve eşgüdüm sağlanması, insan kaçakçılığıyla mücadele için cezai çerçevenin güçlendirilmesi, bir Avrupa Sınır Koruma Polisi oluşturulmasını da içeren dış sınır kontrolüne ilişkin plan gibi konularda kararlar alınmıştır.

Zirvenin göç ve sığınma konusunda orta ve uzun vadeli hedefleri arasına, göç ve sığınmacı yaratan üçüncü ülkelerle ilişkilerde göç politikasının uygulanmasının dâhil edilmesi; Birliğin bundan sonra üçüncü ülkelerle yapacağı iş birliği ve ortaklık antlaşmalarına, göç konusunda iş birliği ve yasadışı göç durumunda zorunlu iadeye ilişkin hükümler konulmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede yasa dışı göç konusunda iş birliği göstermeyen üçüncü ülkelerle ilişkilerin gözden geçirileceği ve gerekirse antlaşmalarda yer alan kurallar çerçevesinde yaptırımlar uygulanacağı vurgulanmıştır.⁸⁹⁴

Seville Zirvesi'nde kararlar doğrultusunda, AB Konsey'i 28 Kasım 2002'de Geri Dönüslere İlişkin Eylem Programını kabul etmiştir. Bu programda; geri dönüşlere ilişkin kısa, orta ve uzun vadeli önelemler sıralanmış ve AB çapında minimum standartlar belirlenmiştir. 11 Temmuz 2003 tarihinde de Avrupa Komisyonu, göç ve sığınma alanında üçüncü ülkelere finansal ve teknik yardım yapılmasını öngören bir programın oluşturulması için düzenleme yapılmasını teklif etmiştir. 2004 ila 2008 yıllarını kapsayan bu program için 250 milyon avro harcanması ön görülmüştür.⁸⁹⁵

11 Eylül 2001'de New York'taki terörist saldırının bir benzerinin 11 Mart 2004 Madrid'te meydana gelmesinden sonra 4-5 Kasım 2004 tarihlerinde toplanan Brüksel Zirvesi'nde Lahey Programı adı verilen ve 2005-2010 yılları arasında kapsayan bir program kabul edilmiştir. Bu programın temel amacı, 25 AB ülkesi arasında ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirilmesidir.⁸⁹⁶

⁸⁹⁴ Dinan, **a.g.e.**, ss. 480-482. AB Konseyi, **Seville Başkanlık Sonuç Bildirisi Kararları** için bkz. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf, (04.07.2006).; Göç ile ilişkili kararlar için ayrıca bkz. Ay ve diğerleri, ss. 115-118.

⁸⁹⁵ http://europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/immigration/relations/fsj_immigration_relations_en.htm, (25.12.2005).

⁸⁹⁶ AB Konseyi, **Brüksel Zirvesi Başkanlık Kararlarına Ek olarak kabul edilen Lahey Programı**, http://www.eu2004.nl/default.asp?CMS_TCP=tcpAsset&id=5438C5AAB16E4CE38B8689603E7435BEX1X52750, (24.03.2006).

Sonuç olarak, AB'nin yasa dışı göçü de içine alan iç güvenlik politikaları gün geçtikçe ortak bir hâle gelmektedir. Bu kapsamdaki AB müktesebatına bakıldığında önemli bir mesafe kaydedildiği görülmektedir.⁸⁹⁷

E-Türkiye'nin AB'ye Uyum Sürecinde Yasa Dışı Göçle Mücadele

1-Türkiye'nin AB'ye Üyelik Sürecindeki Gelişmeler

Türkiye'nin, 12 Eylül 1963'te AET ile Ankara Antlaşmasının imzalanması ile başlayan Avrupa macerası, 10-11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi ile bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu zirvede, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için adaylığının resmen kabul edilmesiyle AB-Türkiye ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. 8 Kasım 2000 tarihinde AB Komisyonu tarafından açıklanan Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi⁸⁹⁸, 4 Aralık 2000 tarihli Bakanlar Konseyi'nde son hâline getirilerek, 24 Mart 2001'de AB Resmî Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

Bunun üzerine, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan kısa ve orta vadeli önceliklerin yerine getirilmesi için anayasa ve yasalarda yapılması gereken değişikliklerin hayata geçirilmesini içeren Ulusal Program, 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 24 Mart 2001'de yürürlüğe girmiştir.⁸⁹⁹

14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi'nin Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesini⁹⁰⁰ yayımlamasından sonra, Türkiye, bu belgede yer alan hususları dikkate alarak Ulusal Programı güncellemiş ve yeni Ulusal Program 24 Temmuz 2004 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.⁹⁰¹

Bu arada, 16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan AB Zirvesi'nde alınan karar doğrultusunda, 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'ta yapılan Hükümetler Arası Konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Yine aynı gün bir basın toplantısı düzenlenerek Türkiye için Müzakere

⁸⁹⁷ 2007 Ekim ayı itibarıyla “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” kapsamındaki AB Müktesabati için bkz. http://ec.europa.eu/justice_home/news/intro/news_intro_en.htm, (14.04.2008).

⁸⁹⁸ Belgenin Türkçesi için bkz. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&I=1>, (31.03.2007).

⁸⁹⁹ Bozkurt ve diğerleri, AB Mevzuatı, ss. 5-6.

⁹⁰⁰ http://ec.europa.eu/enlargement/turkey/key_documents_en.htm, (14.09.2007). Belgenin Türkçesi için bkz. “Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi”, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Nisan 2003.

⁹⁰¹ 2003 tarihli Ulusal Program için bkz. <http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm>, (25.12.2005).

Çerçeve Belgesi⁹⁰² yayımlanmıştır. Türkiye ile müzakerelerin açılması, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılanması ile mümkün olmuştur. Katılım Müzakereleri, Türkiye'nin AB Müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağını ve etkili bir şekilde uygulayacağını belirlediği süreçtir. Ancak, AB Hukuk sistemini oluşturan AB Müktesebatı 120 bin sayfadan oluşmaktadır. AB'yi kuran ve daha sonra değişikliğe uğrayan antlaşmaları, aday ülkelerin AB'ye katılırken imzaladıkları katılım antlaşmalarını, Konsey, Komisyon, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı gibi Topluluk organlarının çıkardıkları tüm mevzuatı ifade etmektedir. Bu Müktesebat kapsamında, Katılım Müzakere Fasılları 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Başlığı 24. sırada yer almaktadır.

Her bir müzakere faslının taraması bittikten sonra, Komisyon üye ülkelere bir rapor sunmaktadır. Buradaki değerlendirme ve öneriler, o fasılda müzakerelerinin açılmasına temel teşkil etmektedir. Bu kapsamda ülkemizdeki tarama süreci tamamlanmış bulunmaktadır. Tarama Sürecinin⁹⁰³ ilk aşaması olan tarama toplantıları, 20 Ekim 2005 tarihinde yapılan Bilim ve Araştırma faslı tanıtıcı tarama toplantısı ile başlamış ve 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan Yargı ve Temel Haklar faslı ayrıntılı tarama toplantısı ile sona ermiştir.⁹⁰⁴

Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslındaki tarama süreci ise 13-15 Şubat 2006 tarihinde tamamlanmıştır.⁹⁰⁵

Müzakerelerin başlaması ile birlikte, 23 Haziran 2006 tarihinde, yeni Katılım Ortaklığı Belgesi⁹⁰⁶ kabul edilmiş ve Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu konusunda yapması gerekenler belirlenmiştir. AB Komisyonu'nun Kasım 2006'da tarama sürecini bitirmesiyle birlikte müzakerelere başlanmıştır. Ancak, sadece bir fasıl açılıp kapandıktan sonra ikinci fasıl GKRY ve Yunanistan tarafından 2007

⁹⁰² www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, (15.11.2007).

⁹⁰³ Tarama Süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=38&l=1>, (24.04.2008).

⁹⁰⁴ Müzakere Süreci Hakkında bkz. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1>, (24.04.2008).

⁹⁰⁵ Tarama sürecinde bu fasılda yapılan sunumlar için bkz. http://www.abgs.gov.tr/files/tarama/tarama_files/24/SC24DET_LEGAL%20MIGRATION%20.pdf, (16.04.2007).

⁹⁰⁶ http://ec.europa.eu/enlargement/turkey/key_documents_en.htm, (14.09.2007).

Ekim ayında bloke edilmiştir. 14-15 Aralık 2007’de yapılan zirve toplantısında, Türkiye’nin Rum gemilerine ve uçaklarına, limanlarını ve havaalanlarını açmaması nedeniyle Konsey, 8 fasılda görüşmeleri askıya almıştır. Bunun üzerine, Dönem Başkanı Finlandiya, müzakerelerin 4 yeni fasılda devam etmesini istemiştir.⁹⁰⁷ Bu süreç hâlen devam etmektedir.

2-Göç Kapsamında AB’ye Uyum Konusunda Yapılan Çalışmalar

Türkiye’nin “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” alanında AB müktesebatına uyum çalışmaları, yukarıda da değinildiği gibi 2001 yılında yayınlanan Ulusal Program ile başlamış, daha sonra bu program, 2003 yılında AB tarafından yayınlanan 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi’ne göre yenilenmiştir. 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi’nde öne çıkan hususlar şunlardır:

- Kısa vadede; *“Yasa dışı göç ile mücadelenin güçlendirilmesi devam edilmesi ve Avrupa Topluluğu ile bir geri kabul anlaşmasının müzakere edilerek mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması”, “...etkin bir sınır sınır yönetimi geliştirmek amacıyla kamu idaresinin kapasitesinin güçlendirilmesi”,*

- Orta vadede ise; *“Yasadışı göçü önlemek amacıyla göçe (kabul, geri kabul, sınır dışı etme) ilişkin müktesebatın ve uygulamalarının kabul edilmesi ve yürürlüğe koyulması”, “1951 Cenevre Sözleşmesine getirilen coğrafi kısıtlamanın kaldırılması da dâhil olmak üzere, iltica alanında AB müktesebatı ile uyumlaştırmaya başlanması; iltica başvurularının incelemeye alınması ve değerlendirilmesi sisteminin güçlendirilmesi; sığınmacılar ve mülteciler için barınma imkânı ve sosyal destek sağlanması”.*⁹⁰⁸

2006 Katılım Ortaklığı Belgesi’nde ise, *“...AB ile acilen bir geri kabul anlaşmasına yönelik çabaların sürdürülmesi”* konusundaki istek tekrarlanırken, sınır güvenliği konusunda *“Özellikle profesyonel bir sivil sınır muhafız teşkilatı kurulmasına yönelik adımlar atılması...”* gereğine işaret edilmektedir.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Kirişçi, Border Management, s. 1.

⁹⁰⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi 2003, Ankara, Nisan 2003, ss. 16-17, 22.

⁹⁰⁹ http://ec.europa.eu/enlargement/turkey/key_documents_en.htm .

Uyum konusunda ilk adım, AB'nin ifade ettiği bu gereksinimler çerçevesinde, Haziran 2002'de "Genelkurmay Başkanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve AB Genel Sekreterliği temsilcilerinden oluşan "Sığınma, Göç ve Sınırlar Görev Gücü" kurulması olmuştur.⁹¹⁰ Bu Görev Gücü bünyesinde de Türkiye için genel bir strateji geliştirebilmek amacı ile üç ayrı çalışma grubu (sınırlar, göç ve iltica) oluşturulmuştur. Her üç çalışma grubu da 18 Haziran 2002 tarihinde çalışmalarına başlamışlardır. Çalışmalar sonunda;

- "Türkiye'de Dış Sınırların Korunmasına İlişkin Strateji Belgesi" Nisan 2003'te,

- "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde İltica Alanında Yapılması Öngörülen Çalışmalara İlişkin Strateji Belgesi (İltica Strateji Belgesi)" Ekim 2003'te,

- "Türkiye'de Göç Yönetimi Eylem Planına Katkı Sağlayacak Strateji Belgesi (Göç Strateji Belgesi)" Ekim 2003'te hazırlanmıştır.⁹¹¹

Bu strateji belgelerinin oluşturulmasından sonra, AB tarafından finanse edilen idari kapasite oluşturma programlarına yönelik eşleştirme projeleri (twinning projects) teklifleri hazırlanmıştır. Ayrıca, uyumlaştırma sürecini denetlemek için bir AB-Türkiye karma istişare mekânizması da oluşturulmuştur.⁹¹² Hazırlanan en önemli eşleştirme projeleri şunlardır:

- Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanması İçin Bir Eylem Planı Geliştirilmesine Destek Sağlama Eşleştirme Projesi (TR02-JH-02),

- Türkiye'nin İltica ve Göç Stratejisinin Uygulanması İçin Bir Eylem Planı Geliştirilmesine Destek Sağlama Eşleştirme Projesi (TR02-JH-03),

- İnsan Ticareti ile Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi (TR03-JH-03),

⁹¹⁰ Kirişçi, Border Management, s. 9.

⁹¹¹ Ay ve diğerleri, s. 7.

⁹¹² Kemal Derviş ve diğerleri, **Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü (The European Transformation of Modern Turkey)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 41

- Vize Politikası ve Uygulamaları Eşleştirme Projesi (TR03-JH-05).⁹¹³

Bu projelerden insan ticaretine ilişkin olan (TR03-JH-03) haricindekiler tamamlanmıştır. Bunu sonucunda, Sığınma ve İltica Ulusal Eylem Planı⁹¹⁴ 25 Mart 2005 tarihinde, Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planı⁹¹⁵ ise 27 Mart 2006 tarihinde yayınlanmıştır. Schengen vize rejiminin benimsenmesine ilişkin Eylem Planı ise henüz hazırlanma aşamasındadır.⁹¹⁶

2.1. Mevzuata İlişkin Düzenlemeler

Birinci Bölümde (Giriş) değinildiği üzere, Türkiye'nin yasa dışı göç ve insan ticaretiyle mücadele kapsamında attığı en önemli adımlardan biri, “BM Sınır Aşan Suçlarla Mücadele Sözleşmesi-SASMUS” ve Sözleşmeye ekli iki adet protokolü (İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol ve Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol) imzalamasıdır. Sözleşmenin iç hukuka yansıtılması kapsamında TCK'da “Göçmen Kaçakçılığı” ve “İnsan Ticareti” suçlarına yer verilmiştir (Eski TCK'nın 201/a ve 201/b maddeleri, Yeni TCK'nın 79. ve 80. maddeleri).

Bunun yanı sıra, yeni TCK ile birlikte 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) da göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti suçlarında uygulanabilecek hükümler içermektedir. CMK md. 128'de yer alan “Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara El Koyma”, md. 133'ye yer alan “Şirket Yönetimi İçin Kayyım Tayini”, md. 135'te yer alan “İletişimin Tespiti, Dinlenmesi ve Kayda Alınması” ve md. 140'ta yer alan “Teknik Araçlarla İzleme”, ve md.

⁹¹³ Eşleştirme Projeleri'nin ilgili olduğu kurumlar, ortaklık yapılan ülkeler, bütçe ve süre gibi konuların ayrıntıları için bkz. <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=40990&I=1> , (14.06.2006).

⁹¹⁴ Sığınma ve İltica Ulusal Eylem Planı için bkz. Ay ve diğerleri, ss. 4-57.

⁹¹⁵ Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Eylem Planı, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 2006.

⁹¹⁶ Kirişçi, Border Management, s. 9.

248’de yer alan “Zorlama Amaçlı El Koyma ve Teminat Belgesi” gibi düzenlemeler, bu suçların muhakemesinde kullanılabilecek tedbirler kapsamında yer almaktadır.⁹¹⁷

Yasa dışı göç ve insan ticaretinde çok sık kullanılan bir yöntem olan sahte ve anlaşmalı evliliklerin önüne geçmek maksadıyla, 3 Haziran 2003 tarihinde 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 5. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle; “Türk vatandaşları ile evlenen yabancıların, evliliğin tescil tarihinden 3 yıl geçtikten sonra vatandaşlığa alınma prosedürünün başlayabileceği” hükme bağlanmıştır.⁹¹⁸ Ayrıca, bu kapsamda çıkarılan Uygulama Yönetmeliği; “evlilik birliği ile bağdaşmayacak işte çalışmamak, aynı çatı altında yaşamak, başka kişilerle yaşamamak, insan ticareti ile ilgisi ve bağlantısı bulunmamak” gibi şartları taşıdıkları yaptırılan tahkikat ile tespit edilenlerin vatandaşlığa alınmalarını öngörmektedir.⁹¹⁹

Yabancıların kaçak çalışmalarının ve düşük ücretle istihdamının önüne geçmek amacıyla, 27 Şubat 2003 tarihinde 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, TBMM tarafından onaylanmıştır.⁹²⁰

Kaçak taşımacılığın engellenmesi maksadıyla, 25 Şubat 2004 tarihinde Kara Ulaştırma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin 82. maddesinde, “kaçak insan taşımacılığı ve ticareti suçları ile diğer bazı suçlar nedeniyle yargı organları tarafından verilmiş ve kesinleşmiş mahkumiyet kararı bulunması halinde, yetki belgesi sahiplerinin yetki belgelerinin iptal edilmesi, bu suretle yetki belgeleri iptal edilenlere üç yıl geçmedikçe yetki belgesi verilmemesi, bununla birlikte taşıma kooperatiflerinde, yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile kooperatif temsil ve imzaya yetkili yöneticilerin, söz konusu suçlardan hürriyeti bağlayıcı ceza ile hükümlü bulunmaması şartı aranması” hükümlerine yer almıştır.⁹²¹

⁹¹⁷ 04.12.2004 tarihinde kabul edilen ve 17.12.2004 tarihinde 25673 sayılı **Resmî Gazete**’de yayımlanan kanun için bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (14.06.2006).

⁹¹⁸ 12.06.2003 tarihli ve 25127 sayılı **Resmî Gazete** için bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (29.07.2007).

⁹¹⁹ **Türk Vatandaşı ile Evlenme Nedeniyle Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Vatandaşlarının Türk Vatandaşlığını Kazanmalarına İlişkin Yönetmelik**, 24.05.2004 tarihli **Resmî Gazete**, bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (30.07.2007).

⁹²⁰ 06.03.2003 tarihli ve 25040 sayılı **Resmî Gazete** için bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (08.07.2006).

⁹²¹ 25.02.2004 tarihli **Resmî Gazete**, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (18.09.2007).

2.2. Geri Kabul Anlaşmaları

İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'nda; Türkiye'nin geri kabul, sınır dışı etme gibi konularda AB müktesebatına uyum çabalarının orta vadeli olarak düşündüğü belirtilmektedir. Buna göre Türkiye, öncelikle kaynak ülkelerle, daha sonra aşamalı olarak transit ve hedef ülkelerle geri kabul anlaşması imzalanması yönünde bir politika gütmektedir. Ayrıca, çeşitli ülkelere yaptığı anlaşma tekliflerinin sonuçlarını beklemektedir. Bu kapsamda, öncelikle Türkiye'nin batı ve doğu sınırındaki komşu ülkelerle ve diğer kaynak ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapılması hedeflenmektedir.

Türk vatandaşlarının geri kabulünde ise Türkiye'nin politikası çok nettir. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu gereğince hepsini geri kabul etmektedir. Ayrıca, ICAO Sözleşmesi hükümlerine göre, Türkiye'den giden yasadışı göçmenlerin, geldikleri uçakla ya da bir sonraki uçakla geri gönderilmeleri hâlinde kabul edilmektedir.⁹²²

Türkiye'nin geri kabul konusundaki çalışmalarına baktığımızda, yoğun bir çaba sarf edildiği görülmektedir. Türkiye, 2001 yılında İran, Bulgaristan, Pakistan, Bangladeş, Afganistan, Irak, Hindistan, Suriye, ÇHC ve Sri Lanka'ya; 2002 yılında ise Ürdün, RF, Tunus, Özbekistan, Moğolistan, Macaristan, Mısır, İsrail, Gürcistan, Etiyopya, Belarus, Sudan, Cezayir, Libya, Fas, Lübnan, Nijerya ve Kazakistan'a geri kabul anlaşması teklif etmiştir.⁹²³ Bunun yanı sıra, sürdürülen müzakereler sonrasında Türkiye'nin yasadışı göçmenlerin geri kabulüne ilişkin imzaladığı anlaşma ve protokollere ilişkin bilgiler aşağıda belirtilmiştir:

- Suriye (10 Eylül 2001),⁹²⁴
- Yunanistan (08 Kasım 2001),⁹²⁵

⁹²² Ay ve diğerleri, s. 28.

⁹²³ Şen, a.g.e., s. 64.

⁹²⁴ 24.06.2003 tarih ve 25148 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan 4901 sayılı onay kanunu için bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (11.09.2007).

⁹²⁵ Yunanistan ile 20 Ocak 2000 tarihinde "Suçla, Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasa dışı Uyuşturucu Madde Ticareti ve Yasa dışı Göçle Mücadelede İş Birliği Anlaşması" imzalanmış ve 17 Ağustos 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 08 Kasım 2001 tarihinde ise söz konusu anlaşmanın yasa dışı göçmenlerin geri kabullerine ilişkin 8. maddesini uygulamak üzere "Yasadışı Göçmenlerin Geri Kabulüne İlişkin Protokol" imzalanarak, 2002 yılı başından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Söz konusu Protokol, Bakanlar Kurulu'nun 12 Mart 2002 tarih ve 2002/3914 sayılı kararı ile onaylanmıştır;

- Kırgızistan (06 Mayıs 2003),⁹²⁶
- Romanya (19 Ocak 2004),⁹²⁷
- Ukrayna (07 Haziran 2005).⁹²⁸

Hâlen RF, Bulgaristan ve Ürdün ile Geri Kabul Anlaşması yapılması amacıyla müzakereler devam etmektedir. Bangladeş ve Hindistan ise anlaşma önerisini reddetmiştir. Diğer yandan Türkiye ve AB arasında bir geri kabul anlaşmasına yönelik müzakereler sürmektedir.⁹²⁹

2.3. Göç Konusundaki Uluslararası Girişimlere Katılım⁹³⁰

Türkiye, göç kapsamında bölgesi için önem arz eden neredeyse her uluslararası girişime katılım sağlamaktadır.

- *Bern İnisiyatifi (Berne Initiative)*: Bu süreç, 2001 yılı Haziran'ında, sürecin sekreteryaya görevini üstlenen IOM ile birlikte İsviçre Hükümeti tarafından, göç yönetiminde Devletler arasında iş birliği konusunda küresel bir çatı oluşturma imkanını belirlemek amacıyla başlatılmıştır. Bern İnisiyatifi süreci, Devletler arasında yapıcı diyalogu geliştirmeye olduğu kadar, göçe ilişkin geniş kapsamlı konu başlıklarında anlayış ortamını yaratmaya da katkıda bulunmuştur. Bern İnisiyatifi, göçün, bölünme yaratan bir konu olmaktan ziyade, genel çıkar ve fırsat olarak görüldüğü bir ortam yaratmıştır. Türkiye, Bern İnisiyatifi toplantılarına aktif olarak katılmaktadır (Bkz. <http://www.iom.int/en/know/berneinitiative/index.shtml>).

24 Nisan 2002 tarih ve 24735 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan 3914 sayılı onay kanunu ile yürürlüğe girmiştir. Bkz. Ay ve diğerleri, s. 28.

⁹²⁶ Kırgızistan'la yapılan anlaşma sadece iki ülke vatandaşlarını kapsamaktadır. 17.02.2004 tarih ve 25376 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan 5097 sayılı onay kanunu için bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (11.09.2007).

⁹²⁷ 27.10.2004 tarih ve 25626 sayılı **Resmî Gazete**'de yayımlanan 5249 sayılı onay kanunu için bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (11.09.2007).

⁹²⁸ Anlaşma henüz onaylanmamıştır.

⁹²⁹ http://www.abgs.gov.tr/files/tarama/tarama_files/24/SC24DET_LEGAL%20MIGRATION%20.pdf (16.04.2007).

⁹³⁰ Bu bölüm, Gresh, **a.g.m.**, ss. 27-31 ve Dışişleri Bakanlığı'nın http://www.mfa.gov.tr/mfa_tr adresinde yayınladığı bilgilerden derlenmiştir.(21.02.2007).

- *Güneydoğu Avrupa Ortak Girişimi Merkezi (The Southeast Europe Cooperative Initiative-SECI Center)*: Romanya merkezli ve Güneydoğu Avrupa'ya ilişkin olarak faaliyet gösteren merkezin misyonu; Güneydoğu Avrupa'da ticaret ortamının geliştirilmesi ve bölgenin yatırımlar açısından daha çekici bir hale getirilmesi için amaçlanan ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması amacıyla, SECI üyesi ülkelerin sınır aşan suçlarla mücadele çabalarını desteklemektir. Merkez, üyelerine, kendi yasa uygulayıcı birimlerine ilişkin mevzuatlarını AB'nin gereksinimleri doğrultusunda uyumlaştırma konusunda yardım etmektedir. Ayrıca, yasa uygulayıcı birimler arasında üyeler arası iş birliğini geliştirmek konusunda ulusal düzeydeki çabaları desteklemektir. Bu amaçla oluşturulan; İnsan Ticareti, Yasadışı Uyuşturucu Ticareti ve Ticari Dolandırıcılık ile mücadele eden "Görev Güçleri"ne destek sağlamaktadır (Bkz. <http://www.secicenter.org/>).

- *Budapeşte Süreci (Budapest Process)*: 1993 yılından bu yana Avrupa'da yasa dışı göçten dolayı ortaya çıkan tehditlere yönelik faaliyet gösteren hükümetler arası istişare forumudur. BDT üyesi ülkelerin bir çoğu, söz konusu süreç çatısı altında yapılan faaliyetlerine katılım sağlayarak, diğer üye Devletlerle verimli bir iş birliği içerisine girmişlerdir. 44 Avrupa ülkesi ile 11 uluslararası kuruluşun katıldığı Budapeşte Süreci'ne 1993 yılından bu yana aktif olarak katılan Türkiye, aynı zamanda sürecin eş başkanlığını yürütmektedir. Türkiye, Budapeşte Süreci'nin Sekreteryası görevini yürüten Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) ile 2001 yılında bir iş birliği anlaşması imzalamıştır. Keza, ICMPD'nin Sekreteryası görevini üstlendiği Sınır Polisi Konferansları'na 1997'den bu yana ülkemizden de katılım sağlanmaktadır. Öte yandan Türkiye, ICMPD tarafından yürütülmekte olan Akdeniz Bölgesinde Transit Göç Diyalogu girişimine de katılmaktadır. Bu çerçevede, 2004 yılında İstanbul'da ev sahipliğimizde bir toplantı düzenlenmiştir(Bkz. <http://www.icmpd.org/default.asp?nav=budapest&folderid=376&id=-1>).

- *Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi (The Stability Pact for South Eastern Europe)*: 10 Haziran 1999 tarihinde, AB'nin önderliğinde Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi'nin kurulması, Almanya'nın Köln şehrinde kabul edilmiştir. Paktin kuruluş dokümanında, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 40'tan fazla katılımcı ülke ve kuruluş, Güneydoğu Avrupa ülkelerine "tüm bölgede istikrarı sağlamak amacıyla

barış, demokrasi, insan haklarına saygı ve ekonomik refahı” güçlendirmek konusunda yardım etmeyi kabul etmişlerdir. Göç konuları da komisyonun öncelikleri arasında yer almıştır. 2003 yılında İstikrar Paketi, sığınma, göç, vize, sınır yönetimi ve geri dönüşlerin sürekliliğinin sağlanmasına ilişkin çabaları başlatma, kolaylaştırma ve koordine etmek suretiyle ülkelerin ve insanların güvenliğini artırma maksadıyla, Göç, Sığınma ve Mülteciler Bölgesel Girişimi (Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative-MARRI)’ni başlatmıştır (Bkz. <http://www.stabilitypact.org>).

- *Uluslararası Küresel Göç Komisyonu ve Çekirdek Devletler Grubu (The Global Commission on International Migration (GCIM) and the Core Group of States*: BM Genel Sekreteri’nin girişimi ile 2003 yılında kurulan Komisyon’a gayri resmi danışmanlık yapan 22 üyeli Çekirdek (Nüve) Ülkeler Grubu’na Türkiye de üyedir. Bu çerçevede, Komisyon toplantılarına ülkemizden katılım sağlanmaktadır (Bkz. <http://www.gcim.org/>).

- *Issık Göl Diyalogu (Issyk-Kul Dialogue)*: Uluslararası Göç Politikası (International Migration Policy-IMP) Programı çerçevesinde gerçekleştirilmekte olan bu süreç kapsamında Orta Asya, Kafkasya ve Komşu Ülkeler Göç Politikası Konferansı’nın üçüncü toplantısı 1-5 Temmuz 2002 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenmiştir (http://www.impprog.ch/activities/issyk_kul_3/issyk_kul_3eng.htm).

- *Avrupa Göç Komitesi (European Committee on Migration)*: Avrupa’da göç konusundaki iş birliğini, göçmen ve mülteci kökenli nüfusun durumlarını ve toplumsal uyumları ile göçmen topluluklarıyla ilişkileri geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu kapsamda, “Transit Ülkelerde Göçmenler: İdare ve Koruma İçin Sorumluluk Paylaşımı” konulu konferans Ekim 2004’te İstanbul’da icra edilmiştir (Bkz. http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/).

- *Orta Avrupa İnisiyatifi (Central European Initiative-CEI)*: Henüz resmen üye olmamasına rağmen Türkiye, dolaylı olarak bu inisiyatifin göç ve güvenlik konularındaki girişim ve forumlarından faydalanmıştır (Bkz. <http://www.ceinet.org/home.php>).

- *Göç ve Sınır İhlalleri Konusunda Bilgi Değişim Merkezi (Centre for Information, Discussion and Exchange on Crossing of Borders and Immigration-CIREFI)*: Türkiye, CIREFI’ye 2001 yılından bu yana üyedir. Merkezin amacı, üye

ülkelere yasal göçü etkin bir şekilde incelemede, yasadışı göçü ve onu yönlendiren şebekeleri önlemede, sahte evrakları tespit etmede ve yasadışı göçmenleri iade etme pratikleri geliştirmede yardımcı olmaktır. CIREFI bunun yanında, toplanan bilgileri analiz ederek sonuçlar çıkarmakta ve bunları tavsiyeler şeklinde sunmakta ayrıca, sınırların korunmasına ilişkin bilgi değişimini teşvik etmektedir. CIREFI, üye ülkelerden gelen uzmanlardan oluşmakta ve Konsey'in Genel Sekreterliğinden aldığı lojistik destekle her ay düzenli olarak toplantılar yapmaktadır. Acil durumda, üye devletlerin merkezi departmanlarıyla doğrudan bilgi alışverişinde bulunmaktadır (Bkz. <http://europa.eu.int/scudplus/leg/en/lvb/l331000.htm>).

- *Avrupa-Akdeniz İş Birliği Forumu (Euro-Mediterranean Partnership-MEDA)*: Türkiye, Organize Suçlara Karşı Eylem Planı, Uyuşturucu ile Mücadele Eylem Planı ve Avrupa Mülteci Fonu gibi ortak projelere katılım sağlamaktadır.

- *Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM)*: Türkiye, söz konusu örgüte 30 Kasım 2004 tarihinde üye olmuştur.

- *Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı-AGİT (Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE)*: Avrupa, Orta Asya ve Kuzey Amerika'dan 55 ülkenin üye olduğu AGİT, dünyanın en büyük bölgesel güvenlik kuruluşudur. Söz konusu kuruluş, erken uyarı, çatışmayı önleme, kriz yönetimi ve kriz sonrası iyileştirme faaliyetleri konusunda aktif rol üstlenmektedir. AGİT'in güvenliğe yaklaşımı kapsamlı ve iş birliğine dayanmaktadır. Kapsamlı yaklaşım; silahların kontrolü, önleyici diplomasi, güven ve güvenlik artırıcı önlemler ve insan hakları konularını kapsayan geniş bir güvenlik çerçevesini içermektedir. AGİT, 1999 yılında İstanbul'da yapıldığı gibi insan hakları, insan ticareti ve kaçakçılığı gibi konularda birçok konferans düzenlemiştir (Bkz. <http://www.osce.org/general/>).

- *Lahey Programı (The Hague Programme)*: Kasım 2004'te önerilen Lahey Programı'nın amacı, AB'nin ve üye devletlerin ortak kapasitesini artırarak, temel hakları, minimum koruma prosedürlerini ve adalete ulaşımı garanti altına almak; 1951 Cenevre Konvansiyonu ve diğer uluslararası anlaşmalar ile uyum içerisinde koruma sağlamak, göç akımlarını düzenlemek ve AB'nin dış sınırlarını kontrol altına alarak, sınır aşan suçlarla mücadele etmek, terörizm tehdidini baskılamak, Europol'ün potansiyelini gerçekleştirmek, yargı kararlarının karşılıklı tanınmasını

sağlamak, suça ilişkin hususların belgelenmesini sağlamak ve insani ve ailevi konularda sınır aşan durumlara ilişkin yasal ve adli engelleri ortadan kaldırmaktır. Bu amaca; AB vatandaşlarının yararına, genel bir sığınma sistemi geliştirilmesi ve adalete ulaşma mekânizmasının oluşturulması, kolluk ve adli iş birliğinin artırılması sayesinde ulaşılabilmektedir (Program hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.eu2004.nl/default.asp?CMS_TCP=tcpAsset&id=5438C5AAB16E4CE38B8689603E7435BEX1X52750).

- *Bali Süreci (Bali Process)*: Türkiye, yasa dışı göç ve insan ticareti konularında özellikle kolluk kuvvetleri arasında iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulan Bali Süreci'ne aktif olarak katılım sağlamaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de yasa dışı göç olgusu, AB’ye aday ülke olduğumuz 1999 yılından bu yana daha fazla önem kazanmıştır. 2005 yılından itibaren başlayan katılım müzakereleri kapsamında da yasa dışı göçle ilgili konuların içinde yer aldığı, “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” faslı öne çıkan gündem maddelerinden biri durumundadır. AB müktesebatının üstlenilmesi kapsamında, bu alanda Türkiye’den beklenenleri değerlendirmeden önce, yasa dışı göç konusunda dünyada olup bitenlere ve konuyla ilgili literatüre kısaca bir göz atmak faydalı olacaktır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; yasa dışı göçle ilgili akademik bir çalışma yapmak, çeşitli belirsizliklerle baş etmeyi gerektirmektedir. Oldukça karmaşık bir terminoloji, henüz oturmamış kavramlar ve yetersiz veriler bunların başında gelmektedir. Yasa dışı göç konusunda kapsamlı bir değerlendirmede bulunabilmek için öncelikle bu olgunun, çeşitli sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve insani boyutlarının bulunduğunu göz önünde tutmak gerekmektedir. Ayrıca, konuya nereden baktığınız da kullanılacak söylem açısından önem taşımaktadır. Zira, yasa dışı göç olgusu birçok bakımdan politize olmuş ve bu konuda bazı hissi yaklaşımlar ön plana çıkmış durumdadır. Dolayısıyla, doğru verilere dayanmak, titiz, duyarlı ve tutarlı bir yaklaşım sergilemek önem arz etmektedir.

Ancak, yasa dışı göç kavramının doğası gereği, bu kapsamdaki veriler çoğunlukla yetersiz, karşılaştırma yapmaya fazla imkân vermeyen, tartışmaya açık ve ulaşılması güç durumdadır. Yasa dışı göçün dünyanın gündemine yeni girmiş bir olgu olması, kullanılan kavramlar açısından da birçok farklılığı beraberinde getirmektedir. Günlük hayatta ve basın yayın organlarında yasa dışı göçmenler için sık sık “mülteci” tabirinin kullanılması bunun en iyi örneğidir. Bu açıdan, konunun uzmanlarının dahi zaman zaman kafa karışıklığı yaşadığı gözlemlenmektedir.

Zira çalışmamızın birinci bölümünde görüleceği gibi yasa dışı göçün, herkesçe kabul gören net bir tanımına ulaşabilmek bile mümkün değildir. Konuyla ilgili tarafların, farklı bakış açısına sahip olmaları nedeniyle göçmenleri farklı biçimlerde tanımlamaları ve göçmenlerin statülerinin bir anda değişebilmesi bu durumun en önemli nedenidir. Günümüzde sığınmacıların büyük çoğunluğunun yasa

dışı yollarla göç etmek durumunda kalmaları, yasa dışı göçmenlerle aynı kanallardan akması anlamına gelmektedir. Öte yandan, uluslararası insan ticareti şebekeleri de kurbanlarını genellikle yasa dışı ulaşım güzergâhlarından taşımaktadırlar. Bu konuda bir başka gerçek de yasa dışı göçmenlerin ve sığınmacıların, göç sürecinin çeşitli aşamalarında insan ticareti mağduru durumuna düşmesidir. İşte, bu denli karmaşık terimler arasında dolaşmak konuya son derece hassas yaklaşmayı gerektirmektedir.

Göç literatürde, devletlerin kontrolü dışında gerçekleşen tüm göçleri kapsayacak şekilde “düzensiz göç” terimi kullanılmaktadır. Düzensiz göçmenler içerisinde sığınmacıları ve insan ticareti mağdurlarını çektiğimizde ise “yasa dışı göç” terimine ulaşılmaktadır. Bu terimin yerine “kaçak göç”, “kayıt dışı göç”, “izinsiz göç” ve “gizli göç” gibi bazı terimlerin de kullanıldığı görülmektedir.

Bu kapsamdaki bir başka tartışma da insanların “yasa dışı” olarak nitelenip nitelenemeyeceği konusudur. Konuya, bir tek göçmenler açısından bakıldığında, onların “suçlu” gibi algılanmasına yol açabilecek olması nedeniyle bu terimin ağır bir ifade olduğu söylenebilir. Oysa, SASMUS kapsamında da belirtildiği gibi göçmenlerin, sadece göç etmelerinden dolayı suçlanarak cezalandırılmaları söz konusu değildir. Çalışmamızda, resmî kaynaklarda kullanılan terminolojiye sadık kalabilmek amacıyla “yasa dışı göçmen” terimi kullanılmasına rağmen, bunun yerine “kaçak göçmen” tabirinin kullanılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Ancak, insan kaçakçılığının ulaştığı boyut dikkate alınarak, konunun uluslararası bir organize suç türü olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, bu göç hareketini tanımlarken “yasa dışı göç” teriminin kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir. Bu bağlamda; konuyu tartışırken, yasa dışı göçün çok boyutlu bir “sorun” olarak, “insan kaçakçılığı” ve “insan ticareti” olgularının ise “organize suç” boyutuyla ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın, göç hareketlerinin tarihine ilişkin ikinci bölümünde bahsedildiği üzere, göçün tarihi nerdeyse insanlığın tarihi kadar eskidir. Bu durumdan bir ders çıkarmak gerekirse insanoğlu varoldukça göç de devam edecektir. Dünya göç tarihine baktığımızda, göçün “yasa dışı” hâle geldiği 1970’li yıllardan önce de göç hareketlerini kısıtlamaya ve denetim altına almaya yönelik bazı adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak, bu tarz politikaların pek de başarılı olabildiğini

söylemek mümkün değildir. Konuyu bu açıdan ele aldığımızda, yasa dışı göçle ilgili politikalar belirlenirken bu kapsamdaki beklentilerin gerçekçi olmasının gereği anlaşılmaktadır. Tarihsel süreçteki göç hareketleri bize, göçün çapını azaltabilmek mümkün olsa da tamamen önlenemeyeceğini söylemektedir.

Dünyada göçü yaratan dinamiklerin çok boyutlu bir nitelik taşıdığı, göçü açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşımlar incelendiğinde daha net anlaşılmaktadır. Bu kapsamda birçok kuram geliştirilmiş olmasına rağmen, tüm göç hareketlerine uyarlanabilecek kapsamlı ve tek bir kuram geliştirilememiştir. Göçün nedenlerinin ve yarattığı sonuçların zamana, mekâna ve diğer sosyal şartlara göre çeşitlilik arz etmesi ve “insan davranışlarının sınırlandırılmazlığı”; sosyal bilimcileri insanoğlunun bu en eski alışkanlığı karşısında neredeyse çaresiz bırakmaktadır. Bu kuramsal yaklaşımlardan, göçle ilgili politikaların belirlenmesinde yararlanılabilecek birçok çıkarsamada bulunmak mümkün olmakla birlikte, kuramsal çabalara öncülük eden Ravenstein’ın başlattığı noktadan çok da ilerde olduğumuzu söylemek mümkün değildir.

Çevremizdeki birçok insanın, yasa dışı göçmenlerin akıllara durgunluk verecek yöntemlerle göç etmesine ve bir kısmının bu süreçte ölmelerine pek bir anlam veremediklerini görmekteyiz. Bu durum, iletişim imkânlarının gelişmişliğine rağmen, göçü yaratan sebeplerin ve kaynak ülkelerdeki sosyo-ekonomik şartların, gelişmiş ya da Türkiye gibi orta gelişmişlikteki ülkelerde yaşayanlar tarafından yeterince bilinmediğinin göstergesidir. Zira bu insanların bir çoğunun çocukları ya da yakınlarındaki başka çocuklar önlenebilir hastalıklardan (örneğin ishal) ölmemektedir. Oysa, uluslararası göçün çapını belirleyen dinamikler çok güçlüdür. Savaşlar, iç çatışmalar, doğal afetler, açlık, kuraklık, işsizlik, yoksulluk ve daha birçok sebep, dünyanın kuzeyi ve güneyi arasında zaten var olan uçurumu gittikçe büyütmektedir. Ve maalesef, bunları değiştirebilme imkanları oldukça kısıtlı, bu konudaki uluslararası çabalar da yetersizdir.

Dolayısıyla, dünyada göçü yaratan nedenlerin biraz derinine inildiğinde, “yasa dışı göçmen” dediğimiz insanların, çoğunlukla kaybedecek fazla bir şeyi olmayan kişiler oldukları söyleyenebilir. Diğer taraftan, yasa dışı göçmenlerin insan kaçakçılarına ödedikleri meblağlara bakarak, bu meblağları ödeyemeyecek durumda

olan milyonlarca insanın varlığı tabloyu daha da ürkütücü bir hâle getirmektedir. Bu çerçeveden bakarsak, göçün “yasa dışı” hâle gelmesinde en az sorumluluğun göçmenlerde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu konuda belirtilmesi gereken bir başka husus da gelişmiş ülkelerin, kaynak ülkelere yönelik olarak uyguladıkları politikaların göç hareketleri üzerinde büyük etkiler yaptığıdır. Ekonomik, siyasi ve hatta askeri sonuçlar doğuran bu politikalar nedeniyle milyonlarca insan zarar görmekte ve ülkeleriyle bağlarını koparacak duruma gelmektedirler. Yasa dışı göç hareketleri içinde çok sayıda sığınmacının bulunmasının yanı sıra, göçmenlerin önemli bir çoğunluğunun, göç nedeni olarak “siyasal” gerekçeleri öne sürmesi bu durumun kanıtıdır.

Madalyonun öbür yüzüne, yani göç alan “hedef” ülkelere bakıldığında ise çok farklı bir tablo ile karşılaşmaktayız. Göçmenlerden, kaynaklanan ekonomik ve sosyal sorunlar birçok gelişmiş ülkenin kapılarını göçe kapatmasına neden olmaktadır. Göçlerle kurulmuş bir ülke olan ABD’de bile göçten kaynaklanan sorunlar en önemli gündem maddelerinden biri durumuna gelmiştir. Göçmenlerin geldikleri ülkeye yaptıkları katkılar bakımından birçok ekonomistin göçe sıcak bakmasına ve gelişmiş ülkelerin nüfusunun gittikçe yaşlanmasına rağmen, göçü kısıtlamaya yönelik politikaların artmasının ardında çeşitli sebepler yatmaktadır. Ev sahibi ülkelerin kamuoyunda, göçmenlerin işsizliği artırdığı, ücretlerin düşmesine yol açtığı vb. ekonomik sebepler ön plana çıkarılsa da asıl sebebin göçmenlerin geldikleri topluma entegrasyonlarının sağlanamaması olduğu bir gerçektir. Bu çerçevede yaşanan sorunlar, göç konusunun siyasi bir malzeme durumuna gelmesine ve ırkçılığın yükselmesine neden olmaktadır. Buna ilave olarak, 11 Eylül benzeri terör olaylarının yasa dışı göçle ilişkilendirilmesi, konunun tamamen siyasallaşmasına ve uluslararası güvenliğe yönelik bir tehlike olarak görülmesine yol açmıştır. Günümüzde yasa dışı göç olgusu, uluslararası ilişkiler bağlamında, sosyal ve ekonomik politikalar gibi düşük öncelikli politikalardan (low politics) çıkarılarak, ulusal ve uluslararası güvenlikle ilgili yüksek öneme sahip politikalar (high politics)

çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. Bu bakış açısı, duvarların yıkıldığı, sınırların kalktığı bir dünyada yeni duvarların örülmesine neden olmaktadır.⁹³¹

Bu kapsamda en iyi örneklerden birisi AB'dir. Birçok yazarın hem fikir olduğu üzere, "Avrupa Birliği" hızla bir "Avrupa Kalesi" hâline dönüşmektedir. Ekonomik amaçlı bir birlikten siyasal birliğe dönüşen AB'nin, bu dönüşüm sırasında karşısına çıkan en önemli güvenlik endişelerinden biri yasa dışı göç olmuştur. "Tek Pazar" kavramının hayata geçirilmesi maksadıyla, kişilerin ve malların serbest dolaşımının sağlanması yolunda kendi içindeki sınırları kaldıran Birlik, göçmenler açısından bir çekim merkezi hâline gelmiştir. Bu nedenle, AB'nin gerek yasal, gerekse de yasa dışı göç politikaları güvenlik odaklı olarak şekillenmektedir. Dış sınırların önem kazanması, AB'nin kurumsal çabalarını başta yasa dışı göçle mücadele olmak üzere, sınır güvenliğine yoğunlaştırmasına yol açmaktadır. TREVI'den EUROPOL'e uzanan iç güvenlik yaklaşımının yanında, Schengen müktesebatının da yavaş yavaş ekonomik ağırlığını kaybederek, güvenlik temelinde gelişmekte olduğu görülmektedir.

AB'nin güvenlik anlayışının temel unsurlarından biri yasa dışı göçle mücadeledir. Sınır güvenliği, vize politikaları, sığınma politikaları ve kaynak ülkelerle olan ilişkiler bu konsept üzerine inşa edilmektedir. Alınan kısıtlayıcı tedbirler nedeniyle sığınmacılar, yasal göçmenler ve hatta turizm amaçlı giden insanlar bile Avrupa Kalesi'yle karşı karşıya kalmaktadır. AB'nin negatif göç politikası, 11 Eylül'ün ardından Madrid ve Londra'da meydana gelen terör olaylarıyla daha da belirginleşmiştir. Bu politika, sığınmacılara yönelik engelleri artırması nedeniyle insan hakları bakımından eleştirilere neden olmaktadır.

⁹³¹ Bu kapsamda; İsrail'in Batı Şeria'da ördüğü 703 kilometrelik duvar, ABD-Meksika sınırında yer alan 3 bin 360 kilometre uzunluğundaki düşük güvenlikli duvar, Hindistan'ın Pakistan sınırında daha önce örülmüş olan 3 bin kilometrelik duvarın yanında Bangladeş'ten gelen göçmenleri engellemek üzere bu ülkeyle olan sınırına da 3 bin 300 kilometre uzunluğunda bir duva örmeye başlaması, Kuzey Kore ve Güney Kore arasındaki mevcut duvarın yanında, ÇHC'nin de K. Kore sınırına göçü engellemek için duvar inşa etmeye başlaması, Fas'ın Cezayir sınırına ördüğü 2 bin 700 kilometre uzunluğundaki tel örgü duvar, Pakistan'ın Afganistanla olan sınırına 2 bin 600 kilometre uzunluğunda bir duvar örmeye başlaması, Suudi Arabistan'ın Yemen sınırına göçmen girişlerini engellemek için 800 kilometrelik bir duvar örmeye başlaması, (Bkz. "Dünyadaki Güvelik Duvarlarına Bir Yenisi Daha Ekleniyor, <http://www.haberler.com>, (29.12.2007.) İran'ın PKK'nın İran'daki kolu olan PJAK'a karşı Irak sınırına beton duvar inşa etmesi (Bkz. "İran PKK'ya duvar örüyor", *Radikal Gazetesi*, 04.09.2007) ve Türkiye'nin de Irak sınırına duvar öreceğinin iddia edilmesi (Bkz. "Çin seddinden sonra 'Türk seddi' iddiası", *Vatan Gazetesi*, 06.09.2007) dünyanın yeniden duvarlar çağına girmekte olduğuna işaret etmektedir.

AB'nin göç olgusuna güvenlik gözlüğüyle bakması, AB-Türkiye ilişkilerinin gelişimini de fazlasıyla etkilemektedir. Konuya, Türkiye açısından bakıldığında, ülkemizin yasa dışı göç kapsamında "transit ülke" olma özelliği daha çok ön plana çıkmaktadır. Yasa dışı göç hareketlerinin ortaya çıkmasında neredeyse hiç sorumluluğu bulunmayan Türkiye, salt coğrafi konumu nedeniyle uzun zamandır ciddi bir sorunla karşı karşıyadır. Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında "Eski Dünya'nın köprüsü" durumundaki ülkemizin sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihi nedenlerle bu üç kıtayla da köklü ilişkileri vardır. Her ne kadar yüzünü Batı'ya çevirme gayretinde olsa da diğerlerine sırtını dönmesi söz konusu değildir. Öte yandan, Bulgaristan'ın da AB'ye girmesiyle birlikte Türkiye, AB'nin tam anlamıyla komşusu ve dış sınırı olmuştur. Türkiye'nin, AB'ye dâhil olup olmayacağı (ya da alınıp alınmayacağı) kapsamındaki kısır tartışmaları bir yana bırakırsak, AB'nin, sadece yasa dışı göçle mücadele nedeniyle bile Türkiye'yi yakınında tutmak isteyeceğini söyleyebiliriz.

Yasa dışı göç olgusu, ülkemiz ve dünyamız için yeni sayılabilecek bir kavram olmasına rağmen Türkiye, tarihi süreç içerisinde göç konusunda oldukça fazla deneyimi olan bir ülkedir. Türklerin Orta Asya'dan göçleri ile başlayan bu süreç bugün de çeşitli şekillerde devam etmektedir. Öyle ki, Türkiye'nin her yönüyle bir göç ülkesi olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Tarihsel anlamda, oldukça karmaşık bir göç seyrine tanıklık eden Türkiye, son elli yılda, göç veren bir ülke konumundan göç alan bir ülke konumuna dönüşmüştür.

Bu çerçevede, Türkiye'deki yasal ya da yasa dışı göç eğilimlerini belirleyen birçok faktör söz konusudur. Bunların başında, Türkiye'nin komşusu olduğu ya da yakınında bulunan ülkelerde yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar gelmektedir. Bu durumun Türkiye'yi transit ülke olarak etkilemesinin yanında, bu bölgelerle olan tarihi ve kültürel bağlar, zaman zaman hedef ülke olmasına da yol açmaktadır. Bunda, Türkiye'nin doğu komşularına göre, birçok açıdan daha iyi durumda olması da önemli bir etkidir. Diğer bir faktör ise, Avrupa Kalesi'ni aşmakta zorlanan yasa dışı göçmenlerin, Türkiye'yi, AB'ye gitmeden önce çalışıp para kazanabilecek bir geçiş ülkesi olarak görmeleridir.

Bu açıdan, AB kamuoyunda Türkiye ile ilgili yapılan tartışmalarda, göç konusunun ön plana çıkartılması hiç de şaşırtıcı değildir. Bu tartışmalarda, bir yandan Türkiye'nin kalabalık nüfusu ve Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin çoğluğu dile getirilirken, diğer yandan oldukça geniş kara ve deniz sınırlarına sahip olmasına vurgu yapılmaktadır. Ancak, konuya daha gerçekçi yaklaşanlar, Türkiye'nin küresel güvenlik açısından taşıdığı hassas konumu ve gelişen yeni güvenlik konsepti içerisindeki önemini kavramaktadırlar. Eskiden, Türkiye'nin üyeliğe alınmasıyla birlikte AB'nin, Irak, İran vb. ülkelerle komşu durumuna gelmesinden endişe edilirken, şimdilerde krizlere müdahalede bulunabilmek için bu bölgelere yakın olmanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

AB'ye tam üyelik için müzakerelere başlayan Türkiye'den, yasa dışı göç konusundaki beklentiler, temel olarak Schengen müktesebatının uyumlaştırılması çerçevesindedir. Sınır güvenliği, göç, sığınma ve vizeler gibi alanlarla ilgili düzenlemeleri içeren bu müktesebatın gereklerini yerine getirebilmek için hukuki ve idari kapasitenin artırılması, Türkiye'nin üyelik öncesi yapması gereken en önemli ev ödevlerinden biridir. Bu kapsamda, Türkiye'nin yasa dışı göçle mücadele politikası uyum sürecinden en çok etkilenen konudur.

Uyum sürecinde yaşanan gelişmelere ve AB tarafından yayınlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları gibi belgelere bakıldığında göçle ilişkin konulara özel bir önem atfedildiği görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye açısından sıkıntı yaratabilecek üç konu öne çıkmaktadır. Bunların ilki mültecilere ilişkin 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonuna Türkiye'nin koyduğu coğrafi çekincenin kaldırılması, ikincisi, AB ile Türkiye arasında bir geri kabul anlaşması imzalanması, üçüncüsü ise profesyonel bir sivil sınır koruma birimi oluşturularak, sınır yönetiminin tamamen bu birime bırakılmasıdır. Bu konulardaki gelişmelere biraz daha yakından bakmakta fayda vardır.

Çalışmamızın başında da değinildiği üzere Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni, sözleşmenin 1.B(1)(a) maddesinde tanınan "coğrafi kısıtlama" hakkını kullanarak kabul etmiştir. Bu nedenle, Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımamaktadır. Bulunduğu konum nedeniyle, 1951 Sözleşmesine koyduğu kısıtlamayı kaldırması durumunda, Türkiye'nin bir

“mülteci cenneti” olacağı birçok yazar tarafından dile getirilmektedir. Ülkemizin geçmişte yaşadığı deneyimlere bakıldığında, bu endişelerin hiç de yersiz olmadığını söyleyebiliriz. Kısıtlamanın kaldırılması durumunda, AB’nin ortak sığınma politikasının bir gereği olarak, Türkiye’nin “birincil sığınma ülkesi olması” çok ciddi miktarda ekonomik, sosyal ve idari külfet getirecektir.

Ancak, AB uyum süreciyle birlikte, müktesebatın bir gereği olan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması 2003 yılında yayınlanan Ulusal Program’da kabul edilmiştir. Bu gelişme, Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana izlenen ve sadece “Türk soyundan ve kültüründen” gelenlerin göçmen olarak kabul edilmesini öngören politikanın değişmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte İltica ve Göç Eylem Planı’nda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik bir önerinin AB’ye katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde, 2012 yılından sonraki bir tarihte TBMM’ye sevk edilmesinin öngörüldüğü belirtilmektedir.⁹³² Bu açıdan, Türkiye’nin konuyu AB’ye tam üye olmaya endekslediği görülmektedir. Böylesi bir tutum izlenmesi doğru olmakla beraber, Türkiye’nin, tam üyeliğin gerçekleşmesinden sonra karşılaşılabileceği durumlara karşı da hazırlıklı olması gerekmektedir. Bu konuda, AB ülkelerinin yaşadığı deneyimlerin ve aldıkları önlemlerin çok iyi etüt edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

AB ile geri kabul anlaşması yapılması da benzer sakıncalar taşımaktadır. Türkiye tarafından birçok kaynak ve transit ülkeye geri kabul anlaşması teklif etmesine rağmen, çok az ülkenin bu önerilere sıcak yaklaşması konunun hassasiyetini göstermektedir. Bu ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapılmadan, AB ile yapılacak bir anlaşma Türkiye’nin zor duruma düşmesine neden olacaktır. Öte yandan, bu tarz anlaşmaların yasa dışı göçü engellemedeki etkisi de tartışmalı bir konudur. AB üyesi olan Romanya ve Yunanistan’la geri kabul anlaşması imzalamış bulunan Türkiye’nin, özellikle Yunanistan’la yaşadığı sorunlar devam etmektedir. Ancak, Türkiye’nin AB ile geri kabul anlaşması yapılması konusundaki tutumu da coğrafi çekincenin kaldırılmasıyla benzerlik taşımaktadır. Çalışmamızın ilgili

⁹³² Ay ve diğerleri, s. 49.

bölümünde belirtildiği gibi İltica ve Göç Eylem Planı'nda geri kabul kapsamındaki çalışmalar orta vadeli öncelikler arasında yer almaktadır.⁹³³

Son olarak; sınır yönetiminin profesyonel bir sivil sınır koruma birimine devredilmesinin yaratacağı sakıncalar, AB müktesebatının üstlenilmesi kapsamında Türkiye'nin karşılaştığı en önemli sıkıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'de mevcut uygulamaya baktığımızda, sınır idaresinden sorumlu makam İçişleri Bakanlığı olmasına rağmen, bu sorumluluğu yürüten kaymakam ve valilerin sınır birlikleri üzerinde amirlik yetkileri bulunmadığını görmekteyiz. Türkiye'de sınırların denetim ve kontrolü, hudut kapılarında, insan giriş-çıkışları ile ilgili olarak EGM'nin, eşya giriş-çıkışları ile ilgili olaraksa Gümrük Müsteşarlığı sorumluluğunda yürütülmektedir. Hudut kapıları arasındaki kara sınırlarında sınır gözetim sorumluluğu ise Jandarma Genel Komutanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı arasında paylaşılmaktadır. Toplam kara sınırlarımızın % 17'sine karşılık gelen bölümden (İran sınırınının 125 kilometrelik bölümü ile 384 kilometrelik Irak sınırınının tamamı) Jandarma Genel Komutanlığı, geri kalan bölümlerden ise Kara Kuvvetleri Komutanlığı sorumludur. Hudut kapıları haricindeki tüm deniz sınırları ise Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın sorumluluğundadır.⁹³⁴

Sınırların tamamen sivil bir birime bırakılmasının, özellikle terörle mücadelede büyük bir zaafiyet yaratacağı, bu kapsamda dile getirilen en önemli endişedir. Zira, Irak sınırımızdan kaynaklanan terörist sızmalarının engellenmesi bakımından, sınırlardaki askerî gözetimin önemi çok büyüktür. Ayrıca, Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Eylem Planı'nda belirtilen fiziki ve teknik önlemlerin bir an önce hayata geçirilmesi elzemdir.

Söz konusu stratejide belirtildiği gibi Türkiye'nin bu konudaki politikası da AB'ye girişe endekslidir. Strateji'de, görev ve yetki devrine geçilmesine; AB'den sağlanacak finans kaynaklarıyla ihtiyaçların temini ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerindeki olumlu gelişmeler paralelinde 2014 yılından itibaren başlanacağı, ancak gelişmelere göre daha önceye de alınabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, devir işlemine öncelikle, daha uygun şartlara sahip olan batı sınırlarımızdan başlanacağı

⁹³³ A.g.e., s. 49.

⁹³⁴ Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı, ss. 25-26.

ifade edilmektedir.⁹³⁵ Sonuç olarak Türkiye'nin bu kapsamdaki yaklaşımlarını olumlu olarak değerlendirebiliriz.

Diğer taraftan, yasa dışı göç olgusunun daha uzun yıllar devam edeceği dikkate alındığında, Türkiye'nin konuya daha kapsamlı biçimde yaklaşması gereği ortaya çıkmaktadır. AB üyelik sürecindeki gelişmeler hangi yönde ilerlerse ilerlesin, yasa dışı göçle mücadeleyle devam edilmelidir. Bunu yanında, "göç" olgusuna sadece yasa dışı göç çerçevesinden bakılarak, konunun diğer boyutlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yasal göç bağlamında, Türkiye'nin iç göçten ve yurt dışında yaşayan Türklere kaynaklanan ve çözmek zorunda olduğu birçok sorun bulunmaktadır. Bu nedenle, göçle ilişkili tüm konularla ilgilenecek bir "Göç Bakanlığı" ya da en azından "Göç Müsteşarlığı" kurulması önem arz etmektedir. Ayrıca, göçle ilgili akademik çalışmaların tek bir çatı altında yürütülmesine olanak sağlayacak ve bu kapsamdaki eğitim faaliyetleri ile politika belirleme çalışmalarını yönlendirecek bir "Göç Enstitüsü" oluşturulmasına da ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

⁹³⁵ Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı, ss. 25-26.

BİBLİYOGRAFYA

SÜRELİ YAYILAR

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi
Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesi
Hürriyet Gazetesi
Independent
Milliyet Gazetesi
Radikal Gazetesi
Resmî Gazete
Sabah Gazetesi
San Francisco Chronicle
Turkish Daily News
Türkiye Gazetesi
TV8 Televizyonu
Vatan Gazetesi
Yeniçağ Gazetesi

DERGİLER

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü Dergisi
Annals: Association of American Geographers
Annual Review of Sociology
Asia-Pacific Population Journal
Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
Avrasya Dosyası
Backgrounder
Boğaziçi Journal
Canadian Journal of Economics
Common Market Law Review
Crime, Law & Social Change

Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi
Çağın Polisi
Digest of Middle East Studies
Ermeni Araştırmaları Dergisi
European Journal of Migration and Law
European Law Journal
Foreign Affairs
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi
Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi
Glottometrics
International Migration
International Migration Review
International Sociology of Law
Journal of Borderlands Studies
Journal of Human Development
Journal of International Affairs
Journal of the Royal Statistical Society
Labour
Latin American Politics & Society
Migracijske i Etničke
Modern Law Review
Monterey Institute of International Studies
Population and Development Review
Population and Environment
Population Bulletin
Refuge
Sahil Güvenlik Dergisi
Scientific American.com E-Dergisi
Social Forces
Social Science History
Stratejik Analiz Dergisi
Stratejik Araştırmalar Dergisi
Studi Emigrazione / Migration Studies
The Brown Journal of World Affairs

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi
Türk İdare Dergisi
Türk Psikiyatri Dergisi
UN Chronicle
Urban Geography
www.stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi

MAKALELER

ADELMAN, Howard “Refugees and Border Security Post-September 11”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 5-14.

AKDAĞ, Gül Arıkan, “Avrupa Birliği’nin Göç Politikası”, **Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)**, 02. 12. 2004, <http://www.tasam.org/index.php?altid=7>, (11.05.2005).

ALEXANDROVA, Yva, “Management of Irregular Transit Migration”, Presentation at the ICMPD Workshop on Management of Irregular Transit Migration in the MARRI Region, Sarajevo, 29-30 June 2006. <http://marri-rc.org/documents/events/Sarajevo%20Presentation%20-%20ICMPD.pdf>, (12.02.2008).

Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM), “Avrupa Birliği Bağlamında Yasa Dışı Göçle Mücadele-Ocak, 2006”, **Bilgi Notu**, http://www.arem.gov.tr/rapor/bilgi/AB_yasadisi_goc.htm, (03.09.2007).

ARI, Kemal, “Türkiye’de Dış Göç ve Mülteciler Sorunu”, <http://kemalari.8m.com/goc.doc>, (20.03.2004).

AROURİ, Fathi, “Jordan: The Demographic and Economic Dimension of Migration”, **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, der. Philippe Fargues, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, <http://www.carim.org>, (10.08.2007), ss. 91-96.

ARSLAN, Çetin, “Göçmen Kaçakçılığı Suçları (TCK Md. 201/a)”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 439, Haziran 2003, ss. 151-185.

AYDIN, Tayyar, “Neden ve Sonuçları ile Yugoslavya İç Savaşı”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3, Şubat 2004, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, ss. 179-197.

BACH, Robert L., “Global Mobility, Inequality and Security”, **Journal of Human Development**, Vol. 4, No. 2, July 2003, ss. 227-245.

BALDWIN-EDWARDS, Martin, “Migration in the Middle East and Mediterranean”, A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the GCIM,

Mediterranean Migration Observatory University Research Institute for Urban Environment and Human Resources, Panteion University, Athens, Greece, September 2005, <http://www.gcim.org/attachements/RS5.pdf>, (12.10.2007).

BHATTACHARYYA, Suman, "Migration and Security: September 11 and Implications for Canada's Policies", **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 49-52.

BMMYK, "Problem of Refugees and Asylum Seekers Who Move in an Irregular Manner From a Country in Which They Had Already Found Protection" başlıklı, 58 (XL)-1989 sayılı BMMYK Yürütme Komitesi Kararı. http://www.refugeelawreader.org/438/Problem_of_Refugees_and_Asylum_Seekers_Who_Move_in_an_Irregular_Manner_From_a_Country_in_Which_They_Had_Already_Found_Protection.pdf, (08.11.2007).

_____, "Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, First Quarter, 2006." <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/44d74d9c2.pdf>, (30.11.2007).

_____, "Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, Second Quarter, 2006." <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/450fa85d2.pdf>, (30.11.2007).

BOSWELL, Christina, "Migration in Europe", A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the GCIM, Migration Research Group, Hamburg Institute of International Economics, September 2005, <http://www.gcim.org/attachements/RS4.pdf>, (24.12.2007).

_____, Christina, "Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way?", **International Migration Review**, Vol. 41, No. 1, Spring 2007, ss. 75-100.

BRETTEL, Caroline B., "Theorizing Migration in Anthropology", **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel, James F. Hollifield, Routledge, New York and London, USA and UK, 2000, ss. 97-135.

BROUWER, Evelien, "Immigration, Asylum and Terrorism: A Changing Dynamic Legal and Practical Developments in the EU in Response to the Terrorist Attacks of 11.09", **European Journal of Migration and Law**, Vol. 4, 2003, ss. 399-424.

CARBALLO, Manuel, Mourtala MBOUP, "International Migration and Health", A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the GCIM by International Centre for Migration and Health, September 2005, <http://www.gcim.org/attachements/TP13.pdf>, (10.01.2007).

CARLING, Jørgen, "Gender Dimensions of International Migration", Global Migration Perspectives No. 35, GCIM, Geneva, Switzerland, May 2005, <http://www.gcim.org/mm/File/GMP%20No%2035.pdf>, (12.12.2007).

CHANG, Howard F., "The Economic Analysis of Immigration Law", **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel, James F. Hollifield, Routledge, New York and London, USA and UK, 2000, ss. 205-230.

CHIN, James K., "Reducing Irregular Migration from China", **International Migration**, Vol. 41, No. 3, 2003, ss. 49-72.

CHISWICK, Barry R., "Are Immigrants Favorably Self-Selected?", **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel, James F. Hollifield, Routledge, New York and London, USA and UK, 2000, ss. 61-76.

CHOUCRI, Nazlı, “Migration and Security: Some Key Linkages”, **Journal of International Affairs**, Vol. 56, No. 1, Fall 2002, ss. 97-122.

CLARK, Michele Anne, “Trafficking in Persons: An Issue of Human Security”, **Journal of Human Development**, Vol. 4, No. 2, July 2003, ss. 247-263.

CORBETT, John, “Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885”, <http://www.csiss.org/classics/content/90> , (12.03.2007).

ÇAYCI, Sadi “Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Çeçenistan’daki Durum”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Nisan 2005, ss. 67-71. <http://www.asam.org.tr/temp/temp43.pdf>, (30.10.2007),

ÇİÇEKLİ, Bülent, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı”, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, Sayı: 2, Yaz 2003, ss. 170-194.

DAUVERGNE, Catherine, “Sovereignty, Migration and the Rule of Law in Global Times”, **Modern Law Review**, Vol. 67, No. 4, 2004, ss.588-615).

DAVGUN, Satish, “Geography of Migration”, <http://www.bemidjistate.edu/geography/migration.htm>, (12. 03. 2007).

DE HAAS, Hein, “Irregular migration from Africa to Europe: Questioning the transit hypothesis”, (Draft paper), August 2007, www.iss.nl/index.php/content/download/8507/82412/file/Panel1_deHaas.pdf, (01.02.2008).

DE JONG, Gordon F. Aphichat CHAMRATRITHIRONG, Quynh-Giang TRAN, “For Beter, For Worse: Life Satisfaction Consequences of Migration”, **International Migration Review**, Vol. 36, No. 3, Fall 2002, ss. 838-863.

DELÉCHAT, Corinne “International Migration Dynamics: The Role of Experience and Social Networks”, **Labour**, Vol. 15, No. 3, 2001, ss. 457-486.

DEVORETZ, Don J., “Immigration policy: Methods of Economic Assessment”, Global Migration Perspectives No. 4, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%204.pdf>, (12.03.2008).

DINER, Hasia R., “History and the Study of Migration”, **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel, James F. Hollifield, Routledge, New York and London, USA and UK, 2000, ss. 27-42.

Diaspora ve Entegrasyon Enstitüsü (BDT Ülkeleri Enstitüsü), “Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığı: Dünü, Bugünü, Çözüm Perspektifleri”, çev. Murat Papşu, Moskova, RF, 1998, http://www.circassianworld.com/gurcistan_abhazya.html, (31.10.2007).

DORIGO, Guido, Waldo TOBLER, “Push-Pull Migration Laws”, **Annals: Association of American Geographers**, Vol. 73, No.1, 1983, ss. 1-17.

DURUGÖNÜL, Esmâ, “Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler”, **Toplum ve Göç**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayını, Ankara, 1997.

DUSCHINSKY, Peter, The Role of Non-Governmental Organizations: The Puebla Process Experience, <http://www.eclac.org/celade/proyectos/migracion/Duschinsky.doc>, (13.07.2007).

DÜVELL, Franck, “Globalisation and Migration: Emerging Dilemmas and Policy Implications”, 06.10.2004, [http://home.ku.edu.tr/~mirekoc/Koc1\[1\].doc](http://home.ku.edu.tr/~mirekoc/Koc1[1].doc), (02.08.2007).

_____, Franck, “Illegal Immigration In Europe: Dynamics, Causes And Policies”, Centre on Migration Policy and Society, University of Oxford, <http://www.temaasyl.se/Documents/Konferensdokumentation/Irregulj%C3%A4ra%20pappersl%C3%B6sa%20g%C3%B6mda/Franck%20D%C3%BCvells%20Power%20Point-presentation%20Illegal%20Immigration%20in%20Europe%20Dynamics,%20Causes,%20and%20Policies.ppt>, (12.10.2007).

EKİN, Nusret, “Küreselleşmenin İki Yüzü: İstenmeyen Kaçak Göçmenler-Davetli Bilgi İşçileri”, http://www.sosyalsiyaset.com/documents/nusret_ekin_1.htm, (10.05.2006).

ENNAJİ, Moha, “Illegal Migration from Morocco to Europe”, http://www.intercontinental.metropolis.net/events/Metromed/Ennaji_e.pdf, (11.01.2008).

ERBAŞ, Hayriye “Metodoloji Tartışmaları Işığında Göç ve Etnisite”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Dergisi**, Sayı 2, Ankara, 1999, ss. 17-39.

ERDER, Sema, “Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye Göç Alan Ülke mi?”, **Mübeccel Kıray için Yazılar**, Bağlam Yayınları Armağan Dizisi, İstanbul, 2000, ss. 235-259.

EUROPOL, “Facilitated Illegal Immigration into the European Union”, Illegal Immigration Fact Sheet, March 2008, <http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language=>, (14.04.2008).

EVİK, Ali Hakan, “Göçmen Kaçakçılığı Suçu”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 3-4, Ayrı Basım, Erzincan, Aralık 2005, ss. 126-178.

FAUCHILLE, Paul “The Rights of Emigration and Immigration”, **Population and Development Review**, Vol. 31, No. 4, December 2005, ss. 765–773.

FIRAT, Ahmet, “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”, Türkiye Adalet Akademisi Ders Notları”, <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakligiveInsanTicareti.doc>, (16.11.2005).

FREITAS, Raquel, “Human Security and Refugee Protection after September 11: A Reassessment”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 34-44.

FUTO, Peter, Michael JANDL and Liia KARSAKOVA, “Illegal Migration and Human Smuggling in Central and Eastern Europe”, **Migracijske i Etničke**, Teme 21, 1-2, 2005, ss. 35-54.

GEDİK, Ayşe, “Mobility Transition (Test of Zelinsk’s Theory) and Economic and Demographic Factors: Japan and Turkey, 1955-2000”, <http://iussp2005.princeton.edu/download.aspx?submissionId=51383>, (12.03.2007).

GENÇLER, Ayhan “Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi** Cilt 17, Ankara, Şubat 2002, http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_gencler3.doc, (10.06.2004).

_____, Ayhan, “Büyüyen Yasa dışı Göç Sorunu ve Türkiye”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, No. 1, 2003, ss. 174-181.

Genelkurmay Başkanlığı, “Yunanistan’ın Yasa Dışı Göçmenlere İlişkin Tutumu” Başlıklı Bilgi Notu, 05 Ekim 2007, http://www.tsk.mil.tr/10_ARSIIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_3_Bilgi_Notlari/2007/BN_23.html, (12.10.2007).

GRESH, Geoffrey, “Acquiescing to the Acquis: Combating Irregular Migration in Turkey”, 26.01.2005, <http://www.ces.boun.edu.tr/2/3/GreshfinalIrregularmigrationpaper.pdf>, (29.06.2007).

GROENENDIJK, Kess, “Introduction”, **Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives**, der. Barbara Bogusz, Ryszard Cholewinski, Adam Cygan, Erika Szyszcak, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, USA, 2004, ss. xvii-xxii.

GUEST, Philip, “Mobility Transition within a Global System: Migration in the ESCAP Region”, **Asia-Pacific Population Journal**, Vol. 14, No. 4, 1999, ss. 57-72. <http://www.unescap.org/esid/psis/population/Journal/1999/v14n4a45.htm>, (13.03.2007).

GUILD, Elspeth, “Who is an irregular migrant?”, **Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives**, der. Barbara Bogusz, Ryszard Cholewinski, Adam Cygan, Erika Szyszcak, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, USA, 2004, ss. 3-28

GÜMRÜKÇÜ, Harun, “Türkiye’den Avrupa Birliği Ülkelerine Göçün Avrupa Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 1, 2005, ss. 127-154.

HANAFI, Sari, “Palestine: The Political and Social Dimension of Migration”, **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, der. Philippe Fargues, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, <http://www.carim.org>, (10.08.2007), ss. 207-215.

HECHTER, Michael, Satoshi KANAZAWA, “Sociological Rational Choice Theory”, **Annual Review of Sociology**, Vol. 23, 1997, ss. 191-214.

HECKMAN, Friedrich, “Illegal Migration: What can we know and what can we explain? The Case of Germany?”, **International Migration Review**, Vol. 38, No. 3, Fall 2004, ss. 1105-1106.

HEISLER, Barbara Schmitter, “The Sociology of Migration”, **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel, James F. Hollifield, Routledge, New York and London, USA and UK, 2000, ss. 77-96.

Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, “Sığınma başvurularına erişimin engellenmesi ve sınır dışı uygulamalarında kaygı verici artış”,

- Ortak Basın Açıklaması, 06.08.2007, <http://www.amnesty.org.tr/print.php3?sindex=vifois0608200701>, (24.08.2007).
- HENDRICKS, Thche, "On the Border", **San Francisco Chronicle**, 12.07.2007, <http://sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?f=/c/a/2007/03/12/MNGEUOJLNF1.DTL>, (24.03.2008).
- HOLLIFIELD, James F., "The Politics of International Migration", **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel and James F. Hollifield, New York, USA, 2000, ss. 137-186.
- HUGO, Graeme, "Environmental Concerns and International Migration", **International Migration Review**, Vol. 30, No. 1, 1996, ss. 105-131.
- _____, Graeme, "Indonesia's Labor Looks Abroad", April 2007, <http://www.migrationinformation.org/Profiles/print.cfm?ID=594>, (12.03.2007).
- HUNT, Jennifer, "Are Migrants More Skilled Than Non-Migrants? Repeat, Return and Same-Employer Migrants", **Canadian Journal of Economics**, Vol. 37, No. 4, November 2004, ss. 831-848.
- HUNTER, Lori M., "Climate Change, Rural Vulnerabilities, and Migration", PRB, June 2007, <http://www.prb.org/Articles/2007/ClimateChangeinRuralAreas.aspx>, (09.10.2007).
- _____, Lori M., "Migration and Environmental Hazards", University of Colorado, Institute of Behavioral Science, Research Program on Environment and Behavior, Working Paper, March 2004, <http://www.colorado.edu/ibs/pubs/eb/eb2004-0002.pdf>, (03.10.2007).
- INTERPOL, "People Smuggling", <http://www.interpol.int/Public/THB/default.asp>, (03.03.2008).
- IOM, "Migration in South East Asia", <http://www.iom-seasia.org>, (11.03.2008).
- _____, "Regional and Country Figures", <http://www.iom.int/jahia/Jahia/pid/255>, (14.04.2008).
- IPCC, "Climate Change 2007: The Physical Science Basis, Summary for Policymakers", World Meteorological Organization (WMO) and UN Environment Programme (UNEP), 2007, <http://ipcc-wg1.ucar.edu/>, (15.10.2007).
- IVAKHNYUK, Irina, "Migration in the CIS Region: Common Problems and Mutual Benefit", International Symposium on International Migration and Development, UNDESA, Turin, Italy, 28-30 June 2006. http://www.un.org/esa/population/migration/turin/Symposium_Turin_files/P10_SYMP_Ivakhniouk.pdf, (02.03.2008).
- İÇDUYGU, Ahmet, "Transit Migrants in Turkey", **Boğaziçi Journal**, Vol. 10, No. 1-2, 1996, ss. 127-142.
- _____, Ahmet, "Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns, and Issues", CARIM Research Reports 2005/04, European University Institute, Florence Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, June 2005. http://www.carim.org/Publications/CARIM-RR05_04_Icduygu.pdf, (14.11.2007).

JANDL, Michael, "Estimates on the Numbers of Illegal and Smuggled Immigrants in Europe", Presentation at Workshop 1.6, 8th International Metropolis Conference, Vienna, 17.09.2003.

<http://www.icmpd.org/typo3conf/ext/icmpd/secure.php?u=0&file=1252&t=1199751282&hash=98867af1acdf364e373cd5c5aa19952d>, (22.02.2006).

_____, Michael, "The Estimation of Illegal Migration in Europe", **Studi Emigrazione / Migration Studies** Vol. XLI, No. 153, March 2004, ss. 141-155.

JEFFERSON, John, "Henry Kissinger and the Yom Kippur War", **Digest of Middle East Studies**, Spring 2005, ss. 32-49.

JONES, Richard C. , "Multinational Investment and the Mobility Transition in Mexico and Ireland", **Latin American Politics & Society**, Vol. 47, Issue 2, Summer 2005, ss. 77-102.

KANBOLAT, Hasan, "Abhazya Nereye Gidiyor?", 27.09.2006, <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1158&kat1=42&kat2=>, (30.10.2007).

Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, "Uluslararası Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Ders Notları", <http://www.kho.kkk.tsk/enstitu/kurslar/savbilserprog> (13.06.2004).

KEELY, Charles B., "Demography and International Migration", **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel and James F. Hollifield, New York, USA, 2000, ss. 43-60.

KICINGER, Anna, "International Migration as a Non-Traditional Security Threat and the EU Responses to this Phenomenon", Central European Forum For Migration Research (CEFMR) Working Paper 2/2004, Warsaw, Poland, October 2004.

KİRİŞÇİ, Kemal "Border Management and EU-Turkish Relations: Convergence or Deadlock", CARIM Research Reports 2007/03, European University Institute, Florence Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2007, http://www.eui.eu/RSCAS/E-TEXTS/carim-rr_2007_03.pdf, (01.02.2008).

_____, Kemal, "Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration", Center for European Studies, Boğaziçi University, November 2003, <http://www.migrationinformation.org/profiles/display.cfm?ID=176>, (12.07.2007).

KOSER, Khalid, "Irregular Migration, State Security and Human Security", (A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration-GCIM), September 2005, <http://test.gcim.org/attachements/TP5.pdf>, (01.07.2007).

KOSLOWSKI, Rey "Possible steps towards an international regime for mobility and security", Global Migration Perspectives No. 8, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004, <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%208.pdf>, (14.11.2007).

LACZKO, Frank "Europe Attracts More Migrants from China", IOM, 1 June 2003, <http://www.migrationinformation.org/feature/print.cfm?ID=144>, (08.02.2008).

_____, Frank, Elzbieta GOZDZIAK (der). "Data and Research on Human Trafficking: A Global Survey", Offprint of the Special Issue of **International**

Migration Vol. 43 (1/2), 2005, <http://www.nswp.org/pdf/IOM-GLOBALTRAFFICK.PDF>, (30.12.2007.)

LEE, Maggy, "Human Trade and the Criminalization of Irregular Migration", **International Sociology of Law**, No. 33, 2005, ss. 1-15.

LÉONARD, Sarah "Studying Migration as a Security Issue: Conceptual and Methodological Challenges", Paper to be presented at the SGIR Fifth Pan-European International Relations Conference, the Hague, the Netherlands, September 9-11, 2004. <http://www.sgir.org/conference2004/papers/Leonard%20-%20Studying%20migration%20as%20a%20security%20issue.pdf>, (24.07.2006).

LESTER, Eve, "Retreating From the Refugee Convention?: Where to with whats left?", A Discussion paper on the Irregular Movements of Asylum Seekers and Refugees, <http://www.cdu.edu.au/law/apl/Retreating/lester.htm>, (08.11.2007).

LI, Wentian, "Zipf's Law Everywhere", **Glottometrics**, Vol. 5, 2002, ss. 14-21.

MacPHERSON Douglas W., Brian D. GUSHULAK, "Irregular migration and health", *Global Migration Perspectives* No. 7, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004. <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%207.pdf>, (13.11.2007).

MARIN, Mehmet C. "1985 Sonrası Türkiye'deki Kentsel Sistemin Dönüşümü: Zipf Yasasının Ampirik Bir Testi", **Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, No. 1, Ankara, 2007, ss. 33-38. http://www.mmf.gazi.edu.tr/journal/2007_1/DERGI%202007%20v22%20NO1%20sayfa%2033-38.pdf, (02.04.2007).

MARTIN, Susan F., "Global Migration Trends and Asylum", *New Issues in Refugee Research*, Working Paper No. 4, <http://www.jha.ac/articles/u041.htm>, (12.03.2007).

MASSEY, Douglas S., "Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century", Paper prepared for Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South Africa, 4-7 June 2003, <http://pum.princeton.edu/pumconference/papers/1-Massey.pdf>, (16.04.2007).

_____, Douglas S., Chiara CAPOFERRO, "Measuring Undocumented Migration", **International Migration Review**, Vol. 38, No. 3, Fall 2004, ss. 1075-1102.

_____, Douglas S., Joaquin ARANGO, Graeme HUGO, Ali KOUAOUCI, Adela PELLEGRINO, J. Edward TAYLOR, "Theories Of International Migration: A Review And Appraisal", **Population and Development Review**, Vol 19, No. 3, September 1993, ss. 431-466.

MELOSSI, Dario, "Security, Social Control, Democracy and Migration within the 'Constitution' of the EU", **European Law Journal**, Vol. 11, No. 1, January 2005, ss. 5-21.

MEZE-HAUSKEN, Elisabeth, "Climate Change Impacts: Mass-migration due to Climate Change? A Conceptual Layout", May 1998. <http://www.nhh.no/geo/prosjekt/em/project98.html>, (04.07.2006).

MITSILEGAS, Valsamis, "Measuring Irregular Migration: Implications for Law, Policy and Human Rights" **Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives**, der. Barbara Bogusz, Ryszard

Cholewinski, Adam Cygan, Erika Szyszczyk, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, USA, 2004, ss. 29-39.

MUTLU, M. Kayhan, “Yasa dışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri”, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Yaz 2003, Cilt: 9, Sayı 2, ss. 195-205.

MYERS, Norman, “Environmental refugees: An emergent security issue”, Paper prepared for OSCE 13th Economic Forum, Prague, 23-27 May 2005, http://www.osce.org/documents/eea/2005/05/14488_en.pdf, (30.11.2007).

_____, Norman, “Environmental Refugees”, **Population and Environment**, Vol.19 No. 2, 1997, ss. 167-182.

NARLI, Ayşe Nilüfer, “Human Smuggling and Migration of Illegal Labour to Turkey”, in *Crushing Crime in South Eastern Europe: A Struggle of Domestic, Regional and European Dimension*, National Defense and Bureau Security Policy, 2003, http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/crime_narli.pdf, (20.04.2007).

NELSON, Douglas, Yongsheng XU, “Normative Migration Theory: A Social Choice Theoretic Approach”, http://www.nottingham.ac.uk/economics/leverhulme/research_papers/01_36.pdf, (14.01.2006).

OGAN, Sinan, “Ermenistan’ın Tehcir Politikası ve Neticesi: Azerbaycan’da Göçmen (Kaçkın) Sorunu”, **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, Bahar 2003, <http://www.eraren.org/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=69>, (30.10.2007).

OISHI, Nana, “Gender and Migration: An Integrative Approach”, The Center for Comparative Immigration Studies (CCIS), Working Paper 49, University of California, San Diego, USA, March 2002, <http://www.ccis-ucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg49.PDF>, (11.10.2007).

OLIVER-SMITH, Anthony, “Disasters and Forced Migration in the 21st Century”, 11 June, 2006, <http://understandingkatrina.ssrc.org/Oliver-Smith/printable.html>, (03.10.2007).

ÖZCAN, Mehmet, “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Yasa Dışı Göç”, **Türkiyeli Avrupa: Türkiye’nin AB’ye Olası Etkileri**, der. Sedat Laçiner, Mehmet Özcan ve İhsan Bal, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 131-202.

ÖZEY, Ramazan, “Türkiye’nin Coğrafyası ve Jeopolitiği Neden Önemlidir?”, **www.stradigma.com**, **Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi**, http://www.stradigma.com/turkce/ekim2003/print_03.html (25.04.2008).

ÖZTÜRK, Mustafa, (IV. Sınıf Emniyet Müdürü, EGM Yabancılar Dairesi İltica, Göç ve Vatandaşlık Şube Müdürü) tarafından İnsan Hakları Günü dolayısıyla Ankara Ticaret Odası’nda 10.12.2005 tarihinde yapılan “Türk İltica Mevzuatı” konulu tebliğ.

PAPADOPOULOU, Aspasia, “Regularization Programmes: An Effective Instrument of Migration Policy?”, *Global Migration Perspectives*, No. 33, GCIM, Geneva, Switzerland, May 2005, <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2033.pdf> (12.10.2007).

PASSEL, Jeffrey, “Unauthorized Migrants in the United States: Estimates, Methods, and Characteristics”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No

57, 05 September 2007, <http://www.oecd.org/dataoecd/41/25/39264671.pdf>, (21.02.2008).

PÉCAUD Antoine, Paul DE GUCHTENEIRE, “International Migration, Border Controls and Human Rights: Assessing the Relevance of a Right to Mobility”, **Journal of Borderlands Studies**, Vol. 21, No. 1, Spring 2006, ss. 69-86.

PEDREZA, Silvia, “Immigration Research: A Conceptual Map”, **Social Science History**, Vol. 14, 1990, ss. 43-67.

PEERS, Steve, “Building Fortress Europe: The Development of EU Migration Law”, **Common Market Law Review**, Vol. 35, 1998, ss. 1235–1272.

PETROS, Melanie, “The Costs of Human Smuggling and Trafficking”, *Global Migration Perspectives* No. 31, GCIM, Geneva, Switzerland, April 2005, <http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2031.pdf>, (12.11.2007).

PRB, (Population Reference Bureau), “World Population Highlights”, **Population Bulletin**, Vol. 62, No.3, September 2007, <http://www.prb.org/pdf07/62.3Hihghlights.pdf>, (05.10. 2007), ss. 1-13.

_____, World Population Data Sheet, 2006, <http://www.prb.org>, (21.10.2007).

PORTES, Alejandro “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, **Annual Review of Sociology**, Vol. 24, 1998, ss. 1-24.

_____, Alejandro, “Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities”, **International Migration Review**, Vol: 31, 1997, ss. 799-825.

RATHA, Dilip, Sanket MOHAPATRA, K.M. VIJALAKSHMI, Zhimei XU, “Remittance Trends 2007”, *Migration and Development Brief 3*, Development Prospects Group, Migration and Remittances Team, 29 November 2007, <http://siteresources.worldbank.org/EXTDECPROSPECTS/Resources/476882-1157133580628/BriefingNote3.pdf>, (14.04.2008).

RAVENSTEIN, Ernest Georg “The Laws of Migration”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Vol. 52, London, UK, 1889, ss. 286-288.

_____, Ernest Georg, “The Laws of Migration”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Vol. 48, London, UK, 1885, ss. 167-235.

RECTOR, Robert, “Amnesty and Continued Low-Skill Immigration Will Substantially Raise Welfare Costs and Poverty”, **Backgrounder**, No. 1936, Published by The Heritage Foundation, Washington DC, May 16, 2006, http://www.heritage.org/Research/Immigration/upload/97173_1.pdf, (24.12.2007).

REED, William J., “On The Rank-Size Distribution For Human Settlements”, http://www.nslj_genetics.org/wli/zipf/reed01_jrs.pdf, (22.03.2007).

REINPRECHT, Claudia, European Council on Refugees and Exiles-ECRE Study on Free Legal Assistance, January 2001, <http://www.ecre.org/research/legalassistance/index.shtml>, (25.12.2005).

RIERA, José, “Migrants and refugees: why draw a distinction?”, **UN Chronicle**, December 2006, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1309/is_4_43/ai_n18791159/print, (08.11.2007).

ROMAN, Howaida, "Egypt: The Political and Social Dimension of Migration", **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, der. Philippe Fargues, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, <http://www.carim.org>, (10.08.2007), ss. 49-59.

ROSENHEK, Zeev, "Israel: The Political and Social Dimension of Migration", **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, der. Philippe Fargues, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, <http://www.carim.org>, (10.08.2007), ss. 77-81.

SACHS, Jeffrey D., "Climate Change Refugees (extended version)", **Scientific American.com**, 01.06.2007, http://www.sciam.com.print_version.cfm?articleID=E82F5561-E7F2-99DF-363CB..., (09.10.2007).

SADELDINE, Soumaya, "Syria: The Demographic and Economic Dimension of Migration", **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, der. Philippe Fargues, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, <http://www.carim.org>, (10.08.2007), ss. 221-238.

SALT, John, "Current Trends in International Migration in Europe", Council of Europe, November 2001, http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/migration/documentation/Publications_and_reports/John%20Salt%20%20Report%20on%20Current%20Trends%20in%20International%20Migration%20in%20Europe.pdf, (19.12.2007).

SANDER, Cerstin, "Migrant Remittances to Developing Countries, A Scoping Study: Overview and Introduction to Issues for Pro-Poor Financial Services", Prepared for the UK Department of International Development, June 2003, <http://www.bannock.co.uk/PDF/Remittances.pdf>, (04.07.2006).

SCHLOENHARDT, Andreas, "Organized Crime and the Business of Migrant Trafficking: An Economic Analysis", **Crime, Law & Social Change**, Vol. 32, 1999, ss. 203-233.

SCHNEIDER, Christian "Changes in Irregular Migration at the EU's Eastern External Border: An Analysis of Border Apprehension Data 2002-2006", Paper Prepared for the Border Regions in Transition IX Conference, January 12-15, 2008, http://publicadmin.uvic.ca/brit_ix/papers/schneider.pdf, (14.04.2008).

SCHUCK, Peter H., "Law and the Study of Migration", **Migration Theory: Talking across Disciplines**, der. Caroline B. Brettel and James F. Hollifield, New York, USA, 2000, ss. 187-204.

SMITH, Thomas Spence, "Inverse Distance Variations for the Flow of Crime in Urban Areas", **Social Forces**, Vol. 54, No. 4, 1976, ss. 802-815.

STALKER, Peter, "International Migration", http://pstalker.com/migration/mg_res_3.htm, (12.01.2006).

_____, Peter, "Migration Trends and Migration Policy in Europe", **International Migration**, Vol. 40, No. 5, 2000, ss. 151-179.

STANISLAW Joseph, Daniel YERGIN, "Oil: Reopening The Door", **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 74, Semtember-October 1993, ss. 80-93.

ŞAHİN, Cengiz, "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 2, 2001, ss. 57-67.

TANRISEVER, Oktay F., "11 Eylül Sonrası Dönemde Gürcistan'ın İç ve Dış Siyasetinde Meydana Gelen Son Gelişmelerin Türkiye Açısından Önemi", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 4, Aralık 2004, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2004, ss. 103-118.

TEITELBAUM, Michael S., "The Role of the State in International Migration", **The Brown Journal of World Affairs**, Vol. VIII, Issue 2, Winter 2002, ss. 157-167. <http://www.watsoninstitute.org/bjwa/archive/8.2/Migration/Teitelbaum.pdf>, (12.08.2007).

TERZİOĞLU, Mehmet EGM Yabancılar Hudut İltica Daire Başkanı, "Yasa dışı Göç, İnsan Ticareti ve İltica Konularında Ülkemizin Durumu ve Yapılan Çalışmalar", **Çağın Polisi**, <http://www.caginpolisi.com.tr/12/15-16-17-18-19.htm>, (26.11.2005).

"The Genocide in Darfur", Briefing Paper, June 2007, <http://www.savedarfur.org/pages/background>, (30.10.2007).

THOMAS-HOPE, Elizabeth, "Irregular Migration And Asylum Seekers in the Caribbean", <http://62.237.131.23/conference/conference-2002-3/conference%20papers/hope.pdf>, (14.12.2007).

THOUEZ, Colleen, "The Role of Civil Society in the Migration Policy Debate", **Global Migration Perspectives**, No. 12, GCIM, Geneva, Switzerland, October 2004, <http://www.gcim.org/gmp/Global%20Migration%20Perspectives%20No%2012.pdf>, (11.10.2007).

TOBLER, Waldo, "Migration: Ravenstein, Thornwaite and Beyond", **Urban Geography**, Vol. 16, No. 4, 1995, http://www.geog.ucsb.edu/~topbler/publications/pdf_docs/movement/migration/Ravenstein.pdf, (13 .03.2007), ss. 327-343.

TOPÇU Sevcan, Ayşe BEŞER, "Göç ve Sağlık", **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, 2006, ss. 37-42.

TÜRBEDAR, Erhan "Bosna'da Adalet Yerini Buldu Mu?", **Stratejik Analiz Dergisi**, Nisan 2007, <http://www.asam.org.tr/temp/temp373.pdf>, (31.10.2007), ss. 12-13.

UNESCO, "UNESCO Fact Sheet: Death at the Border-Statistics on Migrant Fatalities Attributed to Unuauthorized International Border Crossings", 2005, http://portal.unesco.org/shs/en/file_download.php/8426e9451a9ce452eed8616193911003fact+sheet+migrants+death.pdf, (03.08.2007).

VAN ARSDOL Jr., Maurice D., Glenn De GUARIN and Stephen LAM, "Migration Paterns in Northeast Asia: An Update", **Monterey Institute of International**

Studies, 2002, ss. 16-40, <http://gsti.miis.edu/CEAS-PUB/200203VanArsdol.pdf> (11.08.2007).

VAN DER KLAUW Johannes, “Multi-dimensional Migration Challenges in North Africa”, <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR28/06.pdf>, (08.11.2007).

WHITAKER, Reg, “Refugee Policy after September 11: Not Much New”, **Refuge**, Vol. 20, No. 4, August, 2002, ss. 29-33.

WIDGREN, Jonas, “Multilateral Co-operation to Combat Trafficking in Migrants and the Role of International Organizations”, Discussion Paper Prepared for Eleventh IOM Seminar International Response to Trafficking in Migrants and the Safeguarding of Migrant Rights, Geneva, Switzerland, 26-28 October 1994., <http://www.oefm.org/documents/TraffickingUndok.pdf> , (14.04.2007).

_____, Jonas, Philip MARTIN, “Managing Migration: The Role of Economic Instruments”, **International Migration**, Vol. 40, No. 5, 2002 ss. 213-226.

YILMAZARSLAN, Murat “Deniz Güvenliği”, **Sahil Güvenlik Dergisi**, Sayı 3, Aralık 2007, ss. 50-54.

KİTAPLAR

ABADAN-UNAT, Nermin, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002.

ABD Dışişleri Bakanlığı, “İnsan Ticareti Raporu”, Haziran 2007, <http://www.state.gov/g/tip/rls/rpt/101438.htm>, (04.03.2008).

AKKAYAN, Taylan, **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No:2573, İstanbul, 1979.

Ana Britannica, Cilt 23, Cilt 24, 15. Baskı, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994.

ARI, Kemal, **Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mart 2000.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Genişletilmiş 11. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.

_____, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt II (1980-1990)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1994.

_____, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.

ARSLAN, Ali, **Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü**, Truva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2006.

AY, Kadir, Thomas vom BRAUCKE, Işıl TOKCAN, Mustafa ÖZTÜRK, Çiğdem ALP (der.), **Asylum and Migration Legislation (İltica ve Göç Mevzuatı)**, BMMYK Türkiye Temsilciliği ve İçişleri Bakanlığı iş birliği ile yayımlanmıştır, Ankara, 2005.

BAHAR, Halil İbrahim, **Sosyoloji**, 1. Baskı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

BALCIOĞLU, İbrahim, **Sosyal ve Psikolojik Açından Göç**, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

BALKAN, Celil, **Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006.

BAUMANN, Gerd, **Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek**, çev. Işıl Demirakın, 1. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.

BİR, Çevik, **Somali'ye Bir Umut**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999.

BMMYK, **2006 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons**, UNCHR Refugee Agency, Division of Operational Services Field Information and Coordination Support Section, Geneva, June 2007, <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/4676a71d4.pdf>, (30.10.2007).

_____, **Protecting Refugees: Questions and Answers**, UNHCR, The UN Refugee Agency, Media Relations and Public Information Service, Geneva, Switzerland, September, 2005.

_____, **Refugees by Numbers, 2005 Edition**, UNHCR, The UN Refugee Agency, Media Relations and Public Information Service, Geneva, Switzerland, September, 2005.

_____, **The State of the World's Refugees-2006**, UNHCR's Division of External Relations, Oxford University Press, New York, 2006, <http://www.unhcr.org/statistic/publ/sowr2006/toceng.htm>, (12.11.2007).

BOGUSZ, Barbara, Ryszard CHOLEWINSKI, Adam CYGAN, Erika SZYSZCZAK (der.), **Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives**, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, USA, 2004.

BOZKURT, Enver, Mehmet ÖZCAN, Arif KÖKTAŞ, **Avrupa Birliği Temel Mevzuatı**, 1. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.

_____, Enver Yasin POYRAZ, M. Akif KÜTÜKÇÜ, **İnsan Hakları Mevzuatı**, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti., Ankara, 2004.

BRAUCH, Hans Günter, **Environment and Human Security: Towards Freedom from Hazards Impacts**, UN University, Institute for Environment and Human Security, Publication Series No.2, Bonn, Germany, 2005.

BRETTEL, Caroline B. James F. HOLLIFIELD (der.), **Migration Theory: Talking across Disciplines**, Routledge, New York, USA, 2000.

BREZEZINSKI Zbigniew, **Büyük Çöküş**, çev. Gül Keskil, Gülsev Pakkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990

BROWN, Lester R., **Dünyayı Nasıl Tükettik?**, çev. M. Fehmi İMRE, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

CASTLES Stephen, Mark J. MILLER, **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2008.

CİRHİNLİĞLU, Zafer, **Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

DAĞ, Ahmet Emin, **Uluslararası İlişkiler (Diplomasi) Sözlüğü**, 1. Baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, 6. Basım, İstanbul, Kasım 2001.

DE ANGELIS, Furio, Metin ÇORABATIR, Işıl TOKCAN, Gönenç ALTEN, Fahrünnisa EKEN, Nedim YUCA, Yeşim BOYALAR (der.), **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, BMMYK Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 1998.

DERVİŞ, Kemal, Daniel GROS, Micheal EMERSON, Sinan ÜLGEN, **Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü (The European Transformation of Modern Turkey)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

DINAN, Desmond, (der). **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, Cilt-I**, çev. Hale Akay, 1. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, Nisan 2005.

EGM, **KOM Daire Başkanlığı 2006 Raporu**, EGM Yayını, Ankara, Mart 2007.

EGM, **KOM Daire Başkanlığı 2007 Raporu**, EGM Yayını, Ankara, Şubat 2008.

EKBERZADE, Bikem, **Yasa dışı**, 1. Baskı, Plan B Yayınları, İstanbul, 2006.

ERCAN, Fuat, **Modernizm, Kapitalizm ve Az gelişmişlik**, 2. Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001.

ERDER, Sema, **Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler**, Teknografik Matbaacılık, İstanbul, 1986.

_____, Sema, Selmin KAŞKA, **Düzensiz Göç ve Kadın Ticareti: Türkiye Örneği**, IOM-International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü) Yayını, Ankara, 2003.

FAIST, Thomas, **The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces**, Oxford University Press, London, UK, 2000.

FARGUES, Philippe (der.), **Mediterranean Migration 2006-2007 Report**, The Euro-Mediterranean Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM), European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Firenze, Italy, 2007, <http://www.carim.org>, (10.08.2007).

GCIM, **Migration in an Interconnected World: New Directions for Action**, Geneva, Switzerland, 2005, <http://www.gcim.org/attachements/gcim-complete-report-2005.pdf>, (12.10.2007).

GERGER, Haluk, **Soğuk Savaş'tan Yumuşamaya**, Işık Yayıncılık, Ankara, 1980.

GEZGİN, Mehmet Fikret, **İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994.

GORBAÇOV, Mihail, **Perestroika: Ülkemiz ve Dünya İçin Yeni Düşünce**, çev. Kasım Yargıcı, Güneş Yayınları, İstanbul, 1988.

GOSH, Bimal, **Huddled Masses and Uncertain Shores: Insights into Irregular Migration**, IOM, Martinus Nijhoff Publishers, the Hague, the Netherlands, 2000.

GÖKBAYRAK, Şenay, **Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü ve Politikalar- Türk Mühendislerinin “Beyin Göçü” Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

GÖKDERE, Ahmet Y., **Yabancı Ülkelere İş gücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri**, Türkiye İş Bankası Yayını No:23, Ankara, 1978, s. 10.

GÖZLÜGÖL, S. Vakkas Kadir OĞUZ, Mehmet KURUM, H. Tolga ŞANLI, Kadir KOÇ; **Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti, İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi Araştırması**, <http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/arastirma/gocmen.html>, (16.11.2005).

GÜVENÇ, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Ekonomi Sözlüğü**, Geliştirilmiş 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.

HAYTER, Teresa, **Open Borders**, Pluto Press, London, UK, 2000.

HIRST, Paul, Grahame THOMPSON, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Kitabevi, Ankara, 2003.

HOFBAUER, Sophie (Koor.), **Illegal Immigration in Austria**, A survey of recent Austrian migration research, Austrian contribution to the European Research Study Project II: “Illegally Resident Third Country Nationals in the EU Member States: State Approaches Towards Them and Their Profile and Social Situation”, Vienna, Austria, 2005.
http://www.emn.at/modules/typetool/pnincludes/uploads/FINAL_VERSION_ENG.pdf, (11.05. 2007).

ICMPD, **The East Africa Migration Routes Report**, Vienna, Austria, September 2007, http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/Irregular_Migration/East_Africa_Migration_Routes_Report.pdf, (12.03.2008).

IOM, **Glossary on Migration**, IOM, Geneva, Switzerland, 2003.

_____, **International Terrorism and Migration**, IOM Technical Cooperation-Migration Management Services, Geneva, Switzerland, June 2003.

İÇDUYGU, Ahmet, **Irregular Migration in Turkey**, IOM, Migration Research Series, No. 12, Geneva, Switzerland, February 2003.

_____, Ahmet, **Turkey and International Migration, 2005**, OECD, SOPEMI Report for Turkey, İstanbul, 2006, <http://www.mirekoc.com/docs/sopemi-2005.doc>, (02.08.2007).

İZBIRAK, Reşat, **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986.

Jandarma Genel Komutanlığı, İnsan Ticareti ile Mücadele Broşürü, http://www.jandarma.tsk.mil.tr/basin/duyuru/20050705_basin_aciklamasi_1.doc, (04.07.2006).

JASTRAM, Kate Marilyn ACHIRON, **Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi** (Parlamenteler İçin El Kitabı Sayı 2-2001), BMMYK Ofisi ve Parlamentolar arası Birlik Ortak Yayını, Ankara, 2001.

KAYNAK, Muhteşem, Refet YİNANÇ, Cemalettin ŞAHİN, Mehmet TOMANBAY, Mustafa SAFRAN, Nurcan SÜZAL, Mehmet ALDAN, Alaettin Hüsnü ÖZKİPER, Fethi AYTAÇ, **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)**, Tanmak Yayınevi, Ankara, 1992.

KOÇDEMİR, Kadir, **Milli Devlet ve Küreselleşme**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004,

KONGAR, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 2002.

LAÇİNER, Sedat Mehmet ÖZCAN ve İhsan BAL (der.), **Türkiyeli Avrupa: Türkiye'nin AB'ye Olası Etkileri Hayat Yayınları**, İstanbul, 2004.

MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim Sanat Yayınevi, Ankara, 1999.

MARX, Karl, **Kapital: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili, Cilt-I**, çev. Alaattin Bilgi, 6. Baskı, Sol Yayınları, Ankara, 2000.

MASSEY, Douglas S., Joaquin ARANGO, Graeme HUGO, Ali KOUAOUCI, Adela PELLEGRINO, J. Edward TAYLOR, **Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium**, Oxford University Press, Oxford, UK, 1998.

MC CARTHY, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, çev. Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1998.

Meydan Larousse Cilt. 5, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981.

MOSLEY, Leonard, **Petrol Savaşı**, çev. Halim İnal, E Yayınları, İstanbul, 1975.

MUTLUER, Mustafa, **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003.

MÜTERCİMLER, Erol, **21. Yüzyıl ve Türkiye**, Güncel Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, Şubat 2000.

NAKİP, Mahir, Asuman AKDOĞAN, Asım ÇELİK, Şaban UZAY, M. Sıtkı İLKAY (der.), **Açıklamalı İşletme Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2001.

NOI, Aylin Ünver, **Avrupa'da Yükselen Milliyetçilik**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

NYGREN-KRUG, Helena, **International Migration, Health and Human Rights**, World Health Organization (WHO), Health&Human Rights Publication Series, Issue No. 4, Geneva, Switzerland, 2003.

ODMAN, M. Tefvik, **Mülteci Hukuku**, Ankara Üniversitesi (AÜ) Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) İnsan Hakları Merkezi Yayını No:15, Ankara, 1995.

OMELANIUK, Irena (der.), **World Migration 2005: Costs and Benefits of World Migration**, IOM World Migration Report Series, Vol. 3, Geneva, Switzerland, 2005.

ORAN, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 3. Basım, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000.

ÖNAL, İ. Kemal, Ramazan ER, Naciye EKMEKÇİBAŞI, Kadir BABAL, Nurten DEMİR, Aydoğan ASAR, Tamer KILIÇ, O. Ömer DEMİR, Fikret İŞGÖREN, H. Tolga ŞANLI, Selvican GÜNEŞ, Nazile ÜNAL, Ekrem ZARİF, Necati TURAN, Yakup SERT, Hale AYÇİÇEK, Lale ÖZDEMİR, **Dünyada ve Türkiye’de Yasadışı Göç**, EGM Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2001.

ÖNDER, Orhan, **BM Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2006.

ÖZCAN, Mehmet, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, 2005.

PARLA, Reha (der.) **Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti’nin Uluslararası Temelleri**, Tezel Ofset ve Matbaacılık Ltd. Şti, Lefkoşe, 1985.

PETRAS, James, Henry VELTMEYER, **Çokuluslu Şirketler Yargılanıyor: Yabancı Sermayenin Tahribatları**, çev. Özkan AKPINAR, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006.

POGGE, Thomas, **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, çev. Güneş Kömürçüler, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Redhouse Sözlüğü (İngilizce-Türkçe), 10. Baskı, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1983.

RIERA, José, Marilyn ACHIRON (der.), **Koruma Gündemi**, 3. Baskı, BMMYK Uluslararası Koruma Bölümü Yayını, Ekim 2003.

ROSENAU, Pauline Marie, **Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri**, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

ROSMAN, Abraham Paula G. Rubel, **The Tapestry Of Culture: An Introduction To Cultural Anthropology**, McGrawHill, Boston, USA, 1998.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

SKELDON, Ronald, **Myths and Realities of Chinese Irregular Migration**, IOM Migration Research Series, No. 1, IOM Publications, Geneva, Switzerland, 2000. http://www.diversiteit.be/NR/rdonlyres/07141E60-E480-40BD-A4CE-0EC715D299DC/0/mrs_2000.pdf, (12.02.2008).

ŞEN, Faruk, **Euro-Türkler**, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007.

ŞEN, Y. Furkan, **Organize Suçlarla Mücadele: Dünya ve Türkiye Perspektifinden Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Organ-Doku Ticareti**, KOM/TADOC Yayınları, Ankara, 2006.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986.

T.C. ÇSGB, **Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı**, Genel Yayın No: 116, Ankara, Ağustos 2004.

T.C. İçişleri Bakanlığı, **Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Eylem Planı**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 2006.

TEKELİ, İlhan Leila ERDER, **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978.

TEZCAN, Ercüment, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, 2. Baskı, USAK Yayınları, Ankara, 2005.

TOKSÖZ, Gülay, **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü, 10. Baskı, TDK Yayınevi, Ankara, 2005.

U.S. Government Accountability Office, **Border-Crossing Deaths**, GAO-06770, http://www.gao.gov/tr/new_items/d06770.pdf, (24.03.2008).

UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

UN Department of Public Information, **The United Nations and the Situation in Somalia**, Reference Paper, 30 April 1993.

UNDESA, **The Inequality Predicament: Report on the World Social Situation 2005**, UN Department Of Economic And Social Affairs (UNDESA), UN publication, A/60/117/Rev.1, ST/ESA/299, New York, USA, 2005.

_____, **World Economic and Social Survey 2004: International Migration**, Printed by the UN Publishing Section, New York, 2004.

UNDP, **Human Development Report 2005: International Cooperation at a Crossroads**, UNDP, New York, USA, 2005.

UNFPA, **State of World Population 2006, A Passage to Hope: Women and International Migration**, United Nations Population Fund (UNFPA), New York, USA, 2006.

UNODC, **Organized Crime and Irregular Migration from Africa to Europe**, July 2006, http://www.unodc.org/pdf/research/Migration_Africa.pdf, (10.10.2007).

WEINER, Myron, **The Global Migration Crisis-Challenge to States and to Human Rights**, HarperCollins, New York, 1995.

World Bank, **Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration**, Washington, USA, 2006.

YALÇIN, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

YASA, İbrahim, **Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 182, Ankara, 1979, s. 1.

YERGIN, Daniel Petrol, **Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, çev. Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995.

YILMAZ, Abdurrahman, **Edirne'den Gelişmiş Ülkelere Gitme Teşebbüsünde Bulunan Transit Göçmenler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.

YILMAZ, Murat, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2005.

YÜRÜKEL, Sefa M., **Batı Tarihinde İnsanlık Suçları**, 2. Baskı, Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2004.

INTERNET KAYNAKLARI

http://ec.europa.eu/enlargement/turkey/key_documents_en.htm, (14.09.2007).

http://ec.europa.eu/governance/impact/docs/key_docs/laeken_concl_en.pdf, (14.07.2007).

http://ec.europa.eu/justice_home/news/intro/news_intro_en.htm, (14.04.2008).

http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Afghanistan_since_1992, (02.11.2007).

<http://en.wikipedia.org/wiki/Sahel>, (12.10.2007).

<http://en.wikipedia.org/wiki/Sahel>, (12.10.2007).

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/rr_tk_final.pdf, (01.08.2005).

http://europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/immigration/rerelations/fsj_immigration_relations_en.htm, (25.12.2005).

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l33020.htm>, (04.07.2006).

<http://gsociology.icaap.org/reports/polsum.html>, (23.10.2007).

<http://higheredbxs.wiley.com.legacy/college/kuby/047170121/pages/ch04.pdf>, (21.11.2006)

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/803143.stm>, (24.08.2007).

<http://news.independent.co.uk/europe/article2588985.ece>, (29.05.2007).

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2003/02/20030204.htm>, (25.11.2005).

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2003/02/20030204.htm>, (25.11.2005).

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/>

<http://students.washington.edu./magarati/June24.pdf>, (01.08.2006).

http://tr.wikipedia.org/wiki/2006_%C4%B0srail-L%BCbnan_Krizi, (30.10.2007).

http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf, (04.07.2006).

<http://www.aa.com.tr>

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, (15.11.2007).

http://www.abgs.gov.tr/files/tarama/tarama_files/24/SC24DET_LEGAL%20MIGRATION%20.pdf, (16.04.2007).

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123I=1>, (03.09.2007).
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1>, (24.04.2008).
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=38&l=1>, (24.04.2008).
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=40990&I=1>, (14.06.2006).
<http://www.abgs.gov.tr/up2003/up.htm>, (25.12.2005).
<http://www.alef-fvg.it/csa/lx/convenzione-tur.pdf> (29.09.2007).
<http://www.Amnesty.org>
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/printable/040113_afgan_kronol_oji..., (02.11.2007).
<http://www.carim.org>
<http://www.ceinet.org/home.php>
http://www.egm.gov.tr/asayis/asayis_insantic.asp, (03.09.2007).
<http://www.eic.org.tr/up/download/abadalet.doc>, (20.02.2007).
http://www.eu2004.nl/default.asp?CMS_TCP=tcpAsset&id=5438C5AAB16E4CE38B8689603E7435BEX1X52750, (24.03.2006).
http://www.europarl.eu.int/comparl/libe/elsj/zoom_in/08_en.htm?textMode=on, (18.04.2005).
<http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language=>, (14.04.2008).
<http://www.fairus.org/html/04113604.htm>, (07.10.2003).
<http://www.gcim.org>.
<http://www.haberler.com/azerbaycan-da-yasayan-2-bin-cecen-mülteci-haberi-yazdir/>, (30.10.2007).
<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=159714>, (30.10.2007).
<http://www.hrw.org>
<http://www.hukukcu.com.tr>
http://www.hurriyet.com.tr/gundem/7416924_p.asp, (04.10.2007).
<http://www.icmc.net>
<http://www.icmpd.org/default.asp?nav=budapest&folderid=376&id=-1>
http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/MTM/New-Map-MTM_Poster-Landscape_EN_v1.pdf, (04.03.2008).
<http://www.icva.ch>
<http://www.immi.gov.au/media/fact-sheets/73smuggling.htm>, (27.03.2008).
http://www.impprog.ch/activities/issyk_kul_3/issyk_kul_3eng.htm
<http://www.internal-displacement.org>
<http://www.iom.int/en/know/berneinitiative/index.shtml>

<http://www.iom.int/jahia/Jahia/pid/254>, (29.02.2008).

<http://www.iom.int/jahia/page3.html>, (09.02.2007).

<http://www.iussp.org>.

http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_gosetya_gosetyaanlasmazligi.html, (31.10.2007).

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20075.html>, (23.11. 2007).

<http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr>

http://www.mfa.gov.tr/mfa_tr

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/Konsolosluk/VizeUygulamalari/SikcaSorulanSorular/ (3.11.2007).

<http://www.migrantwatch.org>

<http://www.migrantwatch.org/objectives.html>, (27.09.2007).

<http://www.migrationinformation.org/feature/print.cfm?ID=144>, (08.02.2008).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/417569.asp>, (17.08.2007).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/417989.asp>, (24.008.2007).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/424455.asp>, (28.10.2007).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/447266.asp>, (22.05.2008).

<http://www.ntvmsnbc.com/news/447272.asp>, (22.05.2008).

<http://www.ntvmsnbc.com/print.asp?pid=424387>, (31.10.2007).

<http://www.nvi.gov.tr>

<http://www.osce.org/general/>

<http://www.people.vcu.edu/~jmahoney/migration.htm>, (12.03.2007).

<http://www.picum.org>

<http://www.prb.org>

<http://www.secicenter.org/>

<http://www.sgk.tsk.mil.tr>

<http://www.sgk.tsk.mil.tr/1/Basin/ACIKLAMA-2006/26.09.2006.htm>, (14.05.2007).

<http://www.stabilitypact.org>

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4800.html>, (23.11.2007).

<http://www.tsk.mil.tr>

<http://www.un.org./Overwiev/growth.htm>, (01.09.2006).

http://www.un.org/unrwa/publications/pdf/uif_dec05.pdf, (29.05.2006).

http://www.unchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm, (24.04.2007).

<http://www.unchr.org/basics.html>, (30.10.2007).

http://www.united.non-profit.nl/pdfs/actual_listofdeath.pdf, (24.02.2008).

<http://www.unitedagainstracism.org>

<http://www.usillegalaliens.com>

www.rri.wvu.edu/WebBook/Goetz/slides/figuresII/figuresII.ppt, (30.03.2007).

EKLER

MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA DAİR SÖZLEŞME*

BAŞLANGIÇ

(Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol ile zaman ve mekân bakımından değişiklik getirilmiştir. Türkiye, 25.9.1968’de protokole katılmıştır. Bkz. DÜSTUR, V. Tertip, C.712, S. 2693-2694; 2973-2974.)

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10 Aralık 1948’de Genel Kurul tarafından kabul olunan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, fark gözetmeksizin, faydalanmaları esasını teyit ettiğini nazarı itibara alan,

Birleşmiş Milletler’in, birçok defalar, mültecilere karşı derin alakasını izhar ve mültecilerin ana hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar şümüllü bir şekil kullanmalarını temine gayret ettiğini nazarı itibara alan,

Mültecilerin hukuki durumuna dair evvelce imzalanan milletlerarası Anlaşmaların tekrar tetkik ve tedvini ile bu Anlaşmaların tatbik sahasını ve mülteciler için sağladığı himayeyi yeni bir Anlaşma vasıtasıyla genişletmenin arzuya şayan olduğunu nazarı itibara alan,

İltica hakkını tanımanın bazı memleketler için son derece ağır külfet tevhit edebileceğini ve milletlerarası şumul ve mahiyeti Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiş bulunan meselelerin, bu takdirde, milletlerarası işbirliği olmaksızın memnuniyete şayan bir surette halledilemeyeceğini nazarı itibara alan,

Bütün devletlerin, mülteci meselesinin içtimai ve insani mahiyetinin kabul ederek, bu meselenin devletler arasında bir gerginlik sebebi halini almasını önlemek için imkânları nispetinde ellerinden geleni yapmalarını temenni eden,

* Resmi Gazete, DÜSTUR, IV. Tertip, C.I, S.3052-3074; Enver Bozkurt, Yasin Poyraz, M. Akif Kütükçü, **İnsan Hakları Mevzuatı**, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti., Ankara, 2004, ss.115-143. Sözleşmenin İngilizcesi için bkz. http://www.unchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm, (24.04.2007).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserinin, mültecilerin himayesini temin eden milletlerarası sözleşmelerin tatbikatına nezaret eylemekle vazifeli olduğunu nazarı itibara alan ve bu meseleyi hal için alınan tedbirlerin birbiri ile faydalı bir şekilde telifi hususunsun devletler ile Yüksek Komiser arasındaki işbirliğine bağlı olduğunu kabul eden, Yüksek Akit taraflar aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır:

BÖLÜM-I

Genel Hükümler

Madde-1

“Mülteci” tabirinin tarifi

A) İşbu Sözleşme bakımından “Mülteci” tabiri aşağıda gösterilen şahıslara tatbik edilir.

1- 12 Mayıs 1926 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri ve 14 Eylül 1939 Protokolü yahut Milletlerarası Mülteci Teşkilatı Anayasası'na göre mülteci sayılan şahıs;

Milletlerarası Mülteci Teşkilatı tarafından faaliyeti esnasında alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları, bu kısmın 2'nci fıkrasındaki şeraiti haiz olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine mani değildir.

2- 1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler neticesi ve ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkur korkuya binaen istifade etmek istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde evvelce mutaden ikâmet ettiği memleket dışında bulunuyorsa; oraya dönemeyen veya mezkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs;

Birden fazla tabiiyeti olan bir şahıs hakkındaki “Vatandaşı olduğu memleket” tabiri tabiiyetini haiz olduğu memleketlerden her birini kasteder. Haklı bir korkuya müstenit bir sebep olmaksızın, vatandaşı olduğu memleketlerden birinin himayesinden istifade etmeyen şahıs, vatandaşı olduğu memleketin himayesinden mahrum sayılmaz.

B) (1) İşbu Sözleşme bakımından Madde 1. Kısım (A)'deki "1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler" ibaresinin,

a) "1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan eden hadiseler" veya

b) "1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da veya başka bir yerde cereyan eden hadiseler"

Manasında anlaşılacak ve her Akit Devlet bu Sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya iltihak eylediği sırada bu Sözleşmeye göre taahhüt ettiği vecibeler bakımından bu ibarenin şümulünü belirten bir beyanda bulunacaktır.

2- (a) şıkkını kabul eden her Akit Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği bir tebliğ ile (b) şıkkını kabul etmek suretiyle vecibelerini her zaman genişletebilir.

C) Bu Sözleşme yukarıdaki (A) kısmının şümulüne giren her şahıs hakkında aşağıdaki hallerde tatbikattan kalkacaktır:

1-Vatandaşı olduğu memleketin himayesinden kendi isteği ile tekrar istifade ederse veya

2-Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar iktisap ederse veya

3-Yeni bir vatandaşlık iktisap etmişse ve vatandaşlığını iktisap ettiği memleketin himayesinden istifade ediyorsa veya

4-Kendi arzusu ile terk ettiği veya takip korkusu ile haricinde kaldığı memlekete kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse;

5-Mülteci tanınmasını intaç ettiren şartlar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu memleketin himayesinden istifade etmekten imtinaa artık devam edemezse;

Şu kadar ki işbu fıkra vatandaşı olduğu memleketin himayesinden istifadeyi reddetmek için evvelce vaki takiplere müstenit haklı sebepler ileri sürebilen (A) kısmının 1'inci fıkrasının derpiş ettiği bir mülteciye tatbik olunmayacaktır;

6-Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını intaç ettiren şartlar ortadan kalktığı için, mutat ikâmetgâhının bulunduğu memlekete dönmek durumunda olan bir şahıs bahis konusu olduğunda;

Şu kadar ki işbu fıkra, mutat ikâmetgâhının bulunduğu memlekete dönmeyi reddetmek için evvelce maruz kaldığı takiplere müstenit haklı sebepler ileri sürebilen (A) kısmının 1'inci fıkrasının derpiş ettiği bir mülteciye tatbik olunmayacaktır.

D) Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri haricinde, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya teşekkülünden halen himaye veya yardım gören kimselere tatbik olunmaz.

Böyle bir himaye veya yardım, her hangi bir sebeple bu gibi kimselerin durumu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bu hususla ilgili kararları gereğince nihai surette halledilmeksizin sona ermiş ise, bu şahıslar Sözleşme rejiminden bihakkın istifade ederler.

E) Bu Sözleşme, ikâmet ettiği memleketin yetkili makamlarınca o memleket vatandaşlığını haiz olanlara mahsus hak ve vecibeleri haiz addedilen şahıslara tatbik olunmaz.

F) Bu Sözleşme hükümleri:

a) Bunlara mütedair milletlerarası vesikalarda tarif edildiği manada barışa karşı bir suç, bir harp suçu veya insanlığa karşı bir suç işlediği;

b) Mülteci sıfatıyla kabul edildiği memlekete ilticadan evvel iltica memleketi dışında ağır bir genel suç işlediği;

c) Birleşmiş Milletlerin gaye ve prensiplerine aykırı fiillerde suçlu olduğu hususunda;

Ciddi kanat mevcut olan bir şahıs hakkında tatbik edilmez.

Madde-2

Genel Vecibeler

Her mültecinin, bulunduğu memlekete karşı, hassaten kanunlara, tüzüklere ve amme düzenini korumak için alınan tedbirlere uymak vecibesini ihtiva eden görevleri vardır.

Madde-3

Ayırdetmeme

Akit Devletler bu Sözleşme hükümlerini mültecilere ırk, din veya menşee memleketi bakımından ayırt etmeden tatbik ederler.

Madde-4

Din

Akit Devletler, ülkelerindeki mültecilere, ibadet ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından en az vatandaşlara tatbik edilen muamele kadar müsait muamele tatbik ederler.

Madde-5

Bu Sözleşme dışında bahşolunan haklar

Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, bir Akit Devlet tarafından mültecilere bu Sözleşme dışından bahşolunan diğer hakları ve menfaatleri ihlal etmez.

Madde-6

“Aynı şartlarla” tabiri

Bu Sözleşme bakımından, “Aynı şartlarla” tabiri, ilgili kimsenin, bir mülteci olmadığı takdirde muayyen bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken bütün şartların (Geçici yahut daimi ikâmet müddetine ve şartlarına ait olanlar dâhil) mahiyetleri itibarı ile bir mülteci tarafından yerine getirilemeyecek olanlar müstesna, kendisi tarafından yerine getirilmesini tazammum eder.

Madde-7

Mütekabiliyet şartından muafiyet

1- Bu Sözleşmede derpiş olunan daha müsait hükümler saklı olmak üzere, her Akit Devlet, mültecilere genel olarak yabancılara tanıdığı rejimi bahşeder.

2- Bütün mülteciler, Akit Devletlerin ülkesinde üç sene ikâmetten sonra, kanuni mütekabiliyet şartından muaf olurlar.

3- Her Akit Devlet, bu Sözleşme kendisi hakkında yürürlüğe girdiği tarihte mültecilerin, mütekabiliyet şartı olmadan, istifade edebilecekleri hakları ve menfaatleri kendilerine tanımaya devam eder.

4- Akit Devletler, mütakabiliyet şartının bulunmaması halinde mültecilere 2'nci ve 3'üncü fıkralara göre istifade edebilecekleri haklardan ve menfaatlerden başka hak ve menfaatler bahşetmek imkânlarını ve 2'nci ve 3'ncü fıkralarda mezkûr şartları haiz olmayan mültecileri mütakabil muamele muafiyetinden istifade ettirmek imkânını müsait surette nazarı itibara alırlar.

5- Yukarıdaki 2'nci ve 3'üncü fıkralar hükümleri gerek bu Sözleşmenin 13, 18, 19, 21 ve 22'nci maddelerinde mezkûr haklara ve menfaatlere, gerekse, bu Sözleşmece derpiş olunmayan haklara ve menfaatlere tatbik edilir.

Madde-8

İstisnai tedbirlerden muafiyet

Yabancı bir Devlet vatandaşlarının şahısları, malları veya menfaatleri aleyhinde ittihaz olunabilecek istisnai tedbirler bakımından Akit Devletler, bu gibi tedbirleri, mezkûr devletin resmen vatandaşı olan bir mülteciye sırf bu vatandaşlığına müsteniden tatbik etmezler. Bu maddede ifade olunan genel prensibi mevzuatlarına göre tatbik edemeyen Akit Devletler bu gibi mültecilere münasip hallerde muafiyet bahşederler.

Madde-9

Geçici Tedbirler

İşbu Sözleşmenin hiçbir hükmü bir Akit Devletin harp zamanında veya diğer vahim ve müstesna hallerde, milli güvenliği için elzem tedbirleri muayyen bir kimse hakkında, bu kimsenin hakikatte mülteci olduğu ve mezkûr tedbirlerin kendisi hakkında milli güvenliği icabı muhafazası gerektiği tespit edilinceye kadar geçici olarak ittihaz eylemesine mani değildir.

Madde-10

İkâmetin devamı

1- Bir mülteci İkinci Dünya Harbi sırasında sürgün edilerek Akit Devletlerden birinin ülkesine götürülmüş olup burada ikâmet etmekte ise, bu mecburi ikâmet müddeti bu ülkede kanuni ikâmet sayılacaktır.

2- Bir mülteci İkinci Dünya Harbi sırasında bir Akit Devletin ülkesinden sürgün edilip bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden evvel daimi ikâmet kastı ile oraya dönmüş ise, sürgünden önceki ve sonraki devre, aralıksız ikâmet zaruri olan hallerde, bir tek aralıksız ikâmet sayılacaktır.

Madde-11

Mülteci gemi adamları

Her Akit Devlet, bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında muntazam şekilde hizmete alınmış mülteciler varsa, bunların ülkesinde yerleşmesine müsaade eylemek imkânlarını ve bilhassa diğer bir memlekette yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere kendileri seyahat belgeleri vermeyi yahut muvakkaten ülkesine kabul eylemeyi müsait surette inceler.

BÖLÜM-II

Hukuki Durum

Madde-12

Şahsi statü

1- Her mültecinin şahsi statüsü ikâmetgâhı memleketinin kanununa, ikâmetgâhı yoksa bulunduğu memleketin kanununa tabidir.

2- Mülteci tarafından evvelce iktisap edilen ve şahsi statüye dair olan haklara, bilhassa evliliğe bağlı haklara, her Akit Devlet tarafından gerekirse bu devletin mevzuatının gösterdiği şartları yerine getirmek kaydıyla riayet olunur. Ancak bahis konusu hakkın, şahıs mülteci olmasaydı o devletin mevzuatı tarafından tanınacak haklar arasında bulunması lazımdır.

Madde-13

Menkul ve gayrimenkul mülkiyet

Akit Devletler, menkul ve gayrimenkul iktisabı ve buna müteferrik diğer haklar, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer mukaveleler bakımından her mülteciye mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara bahşolunandan daha az müsait olmayan bir muamele tatbik ederler.

Madde-14

Fikri ve sımai mülkiyet

Sınai mülkiyetin ve bilhassa ihtiralar, desenler, modeller, alameti farika, ticari unvanın himayesi konusunda ve edebi artistik, ilmi mülkiyetin himayesi konusunda, her mülteci, mutat ikâmetgahının bulunduğu memlekette işbu memleketin vatandaşlarına bahşolunan himayeden istifade eder. Mülteci, diğer Akit Devletler'den herhangi birinin ülkesinde, bu ülkede mutat ikâmetgâhının bulunduğu memleketin vatandaşlarına bahşolunan himayeden istifade eder.

Madde-15

Dernek hakları

Akit Devletler, muntazam surette ülkelerinde ikâmet eden mültecilere, siyasi ve kazanç maksadı taşımayan dernekler ile meslek sendikaları bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşlarına bahşolunan en müsait muameleyi tatbik ederler.

Madde-16

Mahkemede Taraf olarak bulunma hakkı

1- Her mültecinin Akit Devletler'in ülkesinde mahkemelere serbestçe ve kolayca müracaata hakkı vardır.

2- Her mülteci, mutat ikâmetgahının bulunduğu Akit Devlette, adli yardım ve teminat akçesinden muafiyet dâhil, mahkemelere müracaat bakımından vatandaş gibi muamele görür.

3- Mutat ikâmetgâhının bulunduğu memleketten gayri Akit Devletlerde ve 2'nci fıkırdaki mezkûr konular hakkında, her mülteci mutat ikâmetgahının bulunduğu memleket vatandaşlarına edilen muamelenin aynından istifade eder.

BÖLÜM-III

Kazançlı İşler

Madde-17

Ücretli meslekler

1- Akit Devletler, ülkelerinde muntazam surette ikâmet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına bahşedilen en müsait muameleyi bahşederler.

2- Her halde, milli çalışmayı himaye için yabancılara veya yabancılar istihdamı konusunda vazedilen tahdit tedbirleri, bu Sözleşmenin ilgili Akit Devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarihte bunlardan muaf tutulan veya aşağıdaki şartlardan birini haiz olan mültecilere tatbik edilmez:

a) Memlekette üç sene ikâmet etmiş olmak;

b) İkâmetgâh memleketi vatandaşı olan kimse ile evli bulunan, eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemez;

c) İkâmetgâh memleketi vatandaşı olan bir veya birkaç çocuğu olmak.

3- Akit Devletler ücretli mesleklerde çalışmak bakımından bütün mültecilerin ve bilhassa ülkelerine işçi bulma programına yahut göçmen getirme planına göre girmiş olan mültecilerin haklarını vatandaşları hakları ile bir arada tutmaya matuf tedbirler ittihazını müsait surette düşünürler.

Madde-18

Ücretsiz meslekler

1- Her Akit Devlet ülkesinde muntazam surette ikâmet eden ve bu Devletin yetkili makamlarınca tanınan diplomalara sahip olup serbest meslek icrasını arzu eden mültecilere mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içinden genel olarak yabancılara bahşedilen daha az müsait olmayan şekilde muamele bahşeder.

2- Akit Devletler, bu gibi mültecilerin, anavatandan gayri, milletlerarası münasebetlerini deruhte eyledikleri ülkelere yerleşmelerini temin için, kanunları ve anayasalarına göre iktidarları dâhilindeki her şeyi yaparlar.

BÖLÜM-IV

Sosyal durum

Madde-20

Vesika usulü

Bütün ahalinin tabi olduğu ve nadir bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika usulü mevcut olan hallerde mültecilere vatandaşlar gibi muamele edilecektir.

Madde-21

Mesken

Akit Devletler, mesken bakımından, bu mesele kanun ve nizamlar veya amme makaklarının kontrolüne tabi olduğu nispette, ülkelerinde muntazam surette ikame eden mültecilere mümkün olduğu kadar müsait bir muamele bahşederler; bu muamele her halde aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara bahşedilenden daha az müsait olmaz.

Madde-22

Maarif

1- Akit Devletler mültecilere ilk tahsil konusunda vatandaşlara tanınan aynı muameleyi yaparlar.

2- Akit Devletler mültecilere ilk tahsilden gayri tahsil sınıfları konusunda ve bilhassa tahsilden istifade; yabancı memleketlerde verilmiş tahsil belgeleri, üniversite diplomaları ve belgelerinin tanınması; harç ve resimlerden muafiyet ve tahsil bursları konularında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara bahşedilenden daha az müsait olmayan şekilde muamele ederler.

Madde-23

Sosyal yardım

Akit Devletler, ülkelerinde muntazam surette ikâmet eden mültecilere sosyal yardım ve iane konularında vatandaşlara yapılan muamelenin aynını yaparlar.

Madde-24

Çalışma mevzuatı ve sosyal sigorta

1- Akit Devletler, ülkelerinde muntazam surette ikâmet eden mültecilere aşağıdaki konularda vatandaşlara yapılan muamelenin aynını bahşederler:

a) Mevzuatla düzenlendiği veya idari makamların yetkisine tabi oldukları nispette, istihkaka dâhil olmak şartıyla aile yardımları da dâhil, işçi istihkakları, çalışma müddeti, munzam çalışma saatleri, ücretli tatil, evde çalışmaya ait tahditler, çalışmaya başlama yaşı, çıraklık ve mesleki yetiştirme, kadınların ve gençlerin çalışması, kolektif iş mukaveleleri ile bahşolunan menfaatler,

b) Aşağıdaki tahditler ile sosyal sigorta (İş kazalarına, meslek hastalıklarına, analığa, hastalığa, sakatlığa, yaşlılığa ve ölüme, işsizliğe, aile mükellefiyetlerine) ve milli mevzuata göre bir sosyal sigorta sistemine dahil diğer herhangi bir tehlikeye ait kanuni hükümler;

i) Müktesep hakların ve iktisap edilmek üzere olan hakların muhafazası için hususi anlaşmalar;

ii) İkâmetgâh memleketinin milli mevzuatının emrettiği ve tamamen Devlet fonlarından karşılanan ödenek veya ödenek parçaları ile normal bir emeklilik örneği için lüzumlu aidat şartlarını haiz olmayan kimselere yapılan yardımlar hakkında hususi anlaşmalar.

2) Bir mültecinin iş kazası veya bir meslek hastalığı neticesinde ölümüne ait tazminat haklarına, hak sahibinin Akit Devlet ülkesi dışında ikâmet etmesi yüzünden hâlel gelmez.

3) Akit Devletler, sosyal sigorta konusunda müktesep hakları veya iktisap edilmek üzere olan haklara dair akdettikleri veya akdedecekleri anlaşmalardan mültecileri de istifade ettireceklerdir, şu şartla ki, mülteciler mezkûr anlaşmaları imzalayan devletlerin vatandaşlarından aranan şartları haiz olsunlar.

4) Akit Devletler, Akit olmayan Devletler ile aralarında yürürlük bulunan veya bulunacak olan bunlara benzer anlaşmalardan mültecileri, mümkün olduğu nispette, istifade ettirmek imkânlarını müsait surette tetkik edeceklerdir.

BÖLÜM-V

İdari tedbirler

Madde-25

İdari yardım

1- Bir mültecinin bir hakkını kullanması, kendilerine müracaat edecek durumda olmadığı yabancı makamların usulen yardımını gerektirmekte ise ülkesinde ikâmet ettiği Akit Devletler bu yardımın kendi makamlarınca veya milletlerarası bir makam tarafından yapılmasını temin ederler.

2- Birinci fıkrada mezkûr makam veya makamlar, bir yabancıya kendi milli makamları tarafından veya vasıtası ile usulen verilebilecek belgeleri veya tasdiknameleri mültecilere kontrolleri altında verirler veya verdirirler.

3- Bu surette verilen belgeler veya tasdiknameler, aksi sabit oluncaya kadar, yabancılara kendi milli makamları tarafından veya vasıtası ile verilen resmi belgelerin yerine geçerler ve muteber sayılırlar.

4- Muhtaçlar lehinde tanınabilecek istisnalar mahfuz kalmak şartı ile bu maddede mezkûr hizmetler mukabilinde ücret alınabilir; bununla beraber işbu ücretler mutedil bir nispette ve müşahit hizmetler için vatandaşlardan alınan harçlara mütenasip olurlar.

5- Bu madde hükümleri hiçbir suretle 27 ve 28'inci maddeleri ihlal etmez.

Madde-26

Seyrüsefer serbestliği

Her Akit Devlet ülkesinde muntazam surette ikâmet eden mültecilere, aynı şartlarla umumiyetle yabancılara tatbik olunan mevzuattaki istisnalar mahfuz kalmak şartı ile, ikâmet mahallerini seçmek ve serbestçe seyrüsefer etmek hakkı tanınırlar.

Madde-27

Hüviyet belgeleri

Akit Devletler ülkelerinde bulunan ve muteber bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye seyahat belgesi verirler.

Madde-28

Seyahat Belgeleri

1- Akit Devletler ülkelerinde muntazam surette ikâmet eden mültecilere, milli emniyet veya amme nizamına ait ciddi sebepler mani olmadıkça, bu ülke haricine seyahatlerini temin edecek seyahat belgeleri verirler. Mezkûr belgelere işbu

Sözleşme ekindeki hükümler tatbik edilir. Akit Devletler bu nevi belgeyi ülkelerinde bulunan diğer herhangi bir mülteciye verebilirler; ülkelerinde bulunup muntazam surette ikâmet ettikleri memleketten bir seyahat belgesi almak imkânından mahrum olan mültecilerin vaziyetini bilhassa müsait surette tetkik ederler.

2- Evvelce münakit milletlerarası anlaşmalara taraf olan Devletler tarafından verilmiş seyahat belgeleri Akit Devletlerce tanınır. Ve mültecilere işbu madde mucibince verilmiş gibi muamele edilir.

Madde-29

Mali mükellefiyetler

1- Akit Devletler mültecilere, her ne isimle olursa olsun, benzer vaziyetlerde vatandaşlarına tahmil ettiklerinden veya edebileceklerinden başka veya daha yüksek resim, harç ve vergiye tabi tutmazlar.

2- Yukarıdaki fıkra hükümleri, hüviyet belgeleri dâhil yabancılara verilecek idari belgeler hakkındaki harçlara ait kanun ve tüzük hükümlerinin mültecilere tatbikine mani değildir.

Madde-30

Emvalin transferi

1- Her Akit Devlet, mültecilerin, ülkesine ithal ettikleri emvali, yerleşmek üzere kabul edilecekleri diğer bir memleketin ülkesine, kendi kanun ve nizamlarına göre nakletmelerine müsaade eder.

2- Her Akit Devlet, yerleşmek üzere kabul olundukları diğer bir memlekette yerleşmelerine lüzumlu herhangi diğer emvali götürmek için müsaade isteyen mültecilerin müracaatlarını müsait surette tetkik eder.

Madde-31

İltica memleketinde usulsüz durumda bulunan mülteciler

1- Akit Devletler, hayatları veya hürriyetleri birinci maddede gösterilen şekilde tehdit altında bulunmuş olan memleketten doğruca gelerek müsaadesiz ülkelerine giren veya ülkelerinde bulunan mültecilere usulsüz girişlerinden veya bulunuşlarından dolayı ceza vermezler; bunların vakit geçirmeden resmi makamlara

müracaatla usulsüz girişlerini veya bulunuşlarını mucip makul sebepleri anlatmaları şarttır.

2- Akit Devletler, bu mültecilerin hareketlerini lüzumlu olanlardan başka tahdit etmeyeceklerdir. Bu tahditler ancak işbu mültecilerin iltica memleketindeki durumları düzenleninceye veya bunlar diğer bir memlekete kabullerini temin edinceye kadar tatbik olunacaktır. Akit Devletler, bu mültecilerin diğer bir memlekete kabullerini terciin etmeleri için makbul bir müddet ve lüzumlu bütün kolaylıkları bahşederler.

Madde-32

Sınır dışı etme

1- Akit Devletler, ülkelerinde muntazam surette bulunan bir mülteciyi ancak milli emniyet veya amme nizamı sebepleri ile sınır dışı ederler.

2- Bu mültecinin sınır dışı edilmesi, kanunla derpiş olunan usule tevfiikan verilmiş bir karar istinat eder. Acil milli emniyet mülhazaları mani değilse, mültecinin suçsuzluğunu ispat eylesine salahiyyetli makam tarafından hususi surette seçilmiş bir veya birkaç kimse nezdinde itiraz etmesine ve bu maksatla temsil olunmasına müsaade edilir.

3- Akit Devletler bu gibi bir mülteciye, diğer bir memlekete muntazam surette kabulünü temin edebilmesi için makul bir müddet verirler. Akit Devletler, bu müddet sırasında, münasip sayacakları mahiyette herhangi tedbirleri alabilirler.

Madde-33

Sınır dışı veya iade etme yasağı

1- Hiçbir Akit Devlet bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat veya hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez.

2- Bununla beraber, bulunduğu memleketin emniyeti için tehlikeli sayılması hususunda ciddi sebepler mevcut olan veya bilhassa vahim bir cürümden dolayı

katileşmiş bir hükümle mahkum olduğu için mezkur memleket topluluğu için tehlike teşkil eden bir mülteci işbu hükümden istifadeyi talep edemez.

Madde-34

Vatandaşlığa alma

Akit Devletler, mültecileri imtisal eylemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkân nispetinde kolaylaştırırlar. Vatandaşlığa alma muamelelerini çabuklaştırmaya ve bu muamelenin masraf ve resimlerini her türlü imkân nispetinden azaltmaya bilhassa gayret eder.

BÖLÜM VI

Tatbikata müteallik geçici hükümler

Madde-35

Milli makamların Birleşmiş Milletlerle işbirliği

1- Akit Devletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği veya onu istihdaf edecek diğer herhangi bir Birleşmiş Milletler teşekkülü ile vazifesini ifa sırasından işbirliği yapmayı ve hususiyle işbu Sözleşme hükümlerinin tatbikinde nezaret vazifesini kolaylaştırmayı taahhüt ederler.

2- Akit Devletler, Yüksek Komiserliğin veya onu istihdaf edecek herhangi bir Birleşmiş Milletler teşekkülünün Birleşmiş Milletler'in salahiyyetli uzuvlarına rapor vermesini teminen, aşağıdaki hususlar hakkında talep olunacak malumatı ve istatistikleri münasip bir şekilde vermeyi taahhüt ederler:

a) Mültecilerin hukuki durumu,

b) Bu Sözleşmenin tatbiki,

c) Mültecilere müteallik mevcut veya yürürlüğe girecek kanun, tüzük ve kararnameleler.

Madde-36

Milli kanun ve tüzükler hakkında malumat

Akit Devletler, işbu Sözleşmenin tatbikini temin maksadıyla yayımlayabilecekleri kanun ve tüzükleri Birleşmiş Milletler Umumi Katibine bildirirler.

Madde-37

Bundan evvelki sözleşmelerle münasebetler

28'inci maddenin 2'nci fıkrası hükümlerine hâlel gelmeme şartıyla, işbu Sözleşme, Akitler arasında, 5 Temmuz 1922, 31 Mayıs 1924, 12 Mayıs 1926, 30 Haziran 1938 ve 30 Temmuz 1935 tarihli Anlaşmalar ile 28 Ekim 1933, 10 Şubat 1938 tarihli Sözleşmelerin, 14 Eylül 1939 tarihli Protokolün ve 15 Ekim 1946 tarihli Andlaşmanın yerine kaim olunur.

BÖLÜM VII

Nihai hükümler

Madde-38

Uyuşmazlıkların halli

Bu Sözleşmenin tarafları arasında Sözleşmenin tefsiri veya tatbiki hakkında zuhur edip diğer yollardan halledilmemiş olan uyuşmazlıklar, uyuşmazlık taraflarından birinin talebi üzerine Milletlerarası Adalet Divanı'na tevdi edilir.

Madde-39

İmza, tasdik ve iltihak

1- Bu Sözleşme Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açık tutulur ve bu tarihten sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi olunur. Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisinde 28 Temmuz'dan 31 Ağustos 1951 tarihine kadar ve bilahare Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde 17 Eylül 1951'den 31 Aralık 1952'ye kadar tekrar imzaya açık bulundurulur.

2- Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye bütün Devletler ile mülteciler ve vatansızların hukuki durumu hakkındaki diplomatik konferansa davet edilen üye olmayan diğer herhangi bir devletin veya Genel Kurul tarafından imzalamaya davet olunan her devletin imzasına açık tutulur. Sözleşme tasdik olunur ve tasdiknameler Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi olunur.

3- İşbu maddenin 2'nci fıkrasında işaret edilen devletler 28 Temmuz 1961 tarihinden itibaren Sözleşmeye iltihak edebilirler. İltihak, iltihak vesikasının Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi suretiyle vuku bulur.

Madde-40

Sözleşmenin tatbik olunacağı ülkeye dair hüküm

1- Herhangi bir devlet imza, tasdik veya iltihak sırasında işbu Sözleşmenin milletlerarası sahada temsil ettiği ülkelerin hepsine veya birkaçına şamil olacağını beyan edebilir. Böyle bir beyan Sözleşmenin mezkûr devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarihte muteber olur.

2- Bu tarihten sonra her zaman, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapılacak bir tebligat ile bu teşmil yapılabilir ve tebligatın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi gününü takip eden doksanıncı günden itibaren veya Sözleşmenin mezkûr devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarih daha sonra ise, bu tarihte yürürlüğe girer.

3- Bu Sözleşmenin imza, tasdik veya iltihak tarihinde tatbik edilmeyeceği ülkeler bakımından, ilgili her devlet, icap ediyorsa, bu ülkeler hükümetlerinin, Anayasa hükümleri gereğince lüzumlu olan muvafakatlerini almak kaydıyla, Sözleşmenin mezkûr ülkelere tatbikine müncer olacak her türlü tedbiri mümkün olduğu kadar süratle almak imkânını tetkik eder.

Madde-41

Federal devlet hükmü

Birleşik olmayan veya federal bir devlet hakkında aşağıdaki hükümler tatbik edilir:

a) Bu Sözleşme maddelerinden tatbiki federal teşrii makamın teşrii yetkisine ait olanlar hakkında federal hükümetin vecibeleri bu bakımdan federal devlet olmayan tarafların vecibelerinin aynı olacaktır.

b) Bu Sözleşme maddelerinden tatbiki, birliği teşkil eden ve federasyonun anayasasına göre teşrii tedbirler ittihazına mecbur olmayan Devlet, eyalet veya kantonların her birinin teşrii yetkisine ait olanları, federal hükümet, Devletler,

eyaletler veya kantonları yetkili makamlarına en kısa zamanda ve müspet mütalaasıyla bildirir.

c) Bu Sözleşmeye Taraf federal bir Devlet, kendisine herhangi bir Akit Devletin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri vasıtasıyla tevdi olunacak talebi üzerine, Sözleşmenin herhangi bir hüküm hakkında federasyonda ve bunu teşkil eden birliklerde cari mevzuat ve tatbikata dair mezkûr hükmün teşrii veya diğer şekilde ne derecede tatbik edildiğini gösteren bir izah name sunar.

Madde-42

İhtirazı Kayıtlar

1- Her Devlet, imza, tasdik veya iltihak esnasında Sözleşmenin 1, 3, 4, 16 (1), 33, 36-46 (Dahil) maddeleri haricindeki maddeler hakkında ihtirazı kayıtlar beyan edebilir.

2- Bu maddenin 1'nci fıkrası mucibince ihtirazı bir kayıt beyan eden her Akit Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir tebliğ ile bunu her zaman geri alabilir.

Madde-43

Yürürlüğe girme

1- Bu Sözleşme altıncı tasdik veya iltihak vesikasının tevdi tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girer.

2- Sözleşme altıncı tasdik veya iltihak vesikasının tevdiinden sonra tasdik veya iltihak eden Devletlerden her biri hakkında, bu Devletin tasdik veya iltihak vesikasını tevdi tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Madde-44

Fesih

1- Her Akit Devlet Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir tebligat ile Sözleşmeyi her zaman feshedebilir.

2- Fesih, ilgili Devlet hakkında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından tebligatın alınması tarihinden bir sene sonra hüküm ifade eder.

3- 40'ncı madde mucibince bir beyan veya tebliğde bulunan her Devlet, Sözleşmenin tebliğde bildirilen ülkelere artık tatbik edilemeyeceğini bilahare Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tebliğ edebilir. Sözleşmenin mevzubahis ülkeye tatbiki işbu tebliğin Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir sen sonra hitam bulur.

Madde-45

Tadil

1- Her Akit Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği tebliğ yolu ile bu Sözleşmenin tadilini her zaman talep edebilir.

2- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu icabı halinde, bu talep hakkında alınacak tedbirleri tavsiye eder.

Madde-46

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin tebliğleri

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39'uncu maddede derpiş edilen üye olmayan devletlere aşağıdaki hususları tebliğ eder:

- a) Birinci maddenin B kısmında derpiş edilen beyan ve tebliğler;
- b) 39'uncu maddede derpiş edilen imza, tasdik veya iltihaklar;
- c) 40'inci maddede derpiş edilen beyan ve tebliğler;
- d) 42'nci maddede derpiş edilen beyan olunmuş veya geri alınmış ihtirazi kayıtlar;
- e) 43'üncü maddeyi tatbikan, bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih;
- f) 44'üncü maddede derpiş edilen fesih ve tebliğler;
- g) 45'inci maddede derpiş edilen tadil talepleri.

Yukarıdaki hususları tasdikan, aşağıda imzaları bulunanlar, usulüne tevfikan yetkili olarak, işbu Sözleşmeyi Hükümetleri adına imzalamışlardır.

Cenevre'de, 28 Temmuz 1951 tarihinde, Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olmak suretiyle bir nüsha olarak tanzim edilmiştir. Bu nüsha

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Arşivine tevdi olunur ve tasdikli suretleri bütün Birleşmiş Milletler Üyesi Devletlerle 39'uncu maddede derpiş edilen aza olmayan Devletlere verilir.

EK

Paragraf 1

1- Bu Sözleşmenin 28'inci maddesinde derpiş edilen seyahat vesikası ilişikteki numuneye uygun olur.

2- Bu vesika en az iki dilde tanzim olunur, ikisinden biri İngilizce veya Fransızca olur.

Paragraf 2

Vesikayı veren memleketin mevzuatı mahfuz kalmak şartıyla, çocuklar anne ve babadan birinin veya istisnai hallerde diğer bir reşit mültecinin seyahat vesikasına kaydolanabilirler.

Paragraf 3

Vesikanın verilmesi için alınacak harçlar, milli pasaportlara tatbik olunan en düşük harçları tecavüz etmez.

Paragraf 4

Hususi veya istisnai vakalar mahfuz olmak üzere, vesika mümkün olduğu kadar çok sayıda memleket için verilir.

Paragraf 5

Vesikanın yürürlük süresi, ita eden makamın ihtiyarına göre bir veya iki yıl olur.

Paragraf 6

1- Vesika hamili kanuni ikâmetgâhını diğer bir ülkeye nakletmediği müddetçe ve vesikayı veren makamın ülkesinde muntazam surette ikâmet etmekte ise vesikanın yenilenmesi veya süresinin uzatılması ita eden makama aittir. Yeni bir vesika verilmesi, aynı şartlar ile eski vesikayı ita eden makama aittir.

2- Bu husus için kendilerine hususi yetki verilen diplomatik temsilciler veya konsolosluk makamları, hükümetleri tarafından verilmiş olan seyahat vesikalarının süresini altı ayı geçmeyen bir süre için uzatmaya yetkilidirler.

3- Akit Devletler kanuni ikâmetgâhlarını artık kendi ülkelerinde bulunmayan ve fakat kanuni ikâmetgâhlarının bulunduğu memleketten bir seyahat vesikası alamayan mültecilerin seyahat vesikalarının yenilenmesi veya sürelerinin uzatılması imkânlarını hayırhane şekilde mütalaa ederler.

Paragraf 7

Akit Devletler işbu Sözleşmenin 28'inci maddesi hükümleri mucibince verilen vesikaları muteber addederler.

Paragraf 8

Mültecilerin gitmek istediği memleketin yetkili makamları, kendisini memlekete kabul edeceklerse ve bir vizeye lüzum varsa hamili olduğu vesikaya vize vazedecekler.

Paragraf 9

1- Akit Devletler, nihai olarak gidecekleri ülkenin vizesini almış olan mültecilere transit vizeleri vermeyi taahhüt ederler.

2- Herhangi bir yabancıya vize verilmemesini haklı gösterebilecek sebeplerle işbu vizenin verilmesi reddedilebilir.

Paragraf 10

Çıkış-giriş veya transit vizelerine müteallik harçlar yabancı pasaport vizelerine tatbik olunan asgari tarifeyi tecavüz edemez.

Paragraf 11

Bir mültecinin kanuni ikâmetgâhını değiştirip diğer bir Akit Devletin ülkesinde yerleşmesi halinde, 28'inci maddenin hüküm ve şartlarına göre yeni bir vesika verilmesi artık işbu ülkenin yetkili makamına ait olur ve mültecinin bu makama müracaata hakkı bulunur.

Paragraf 12

Yeni bir vesika veren makam eski vesikayı geri almaya ve eğer vesikada iadesi tasrih ediliyorsa ita eden memlekete iadeye mecburdur.

Aksi takdirde yeni vesikayı veren makam eskisini geri alır ve iptal eder.

Paragraf 13

1- Akit Devletlerden her biri kendisi tarafından Sözleşmenin 28'inci maddesine göre verilen seyahat vesikası hamilinin, bu vesikanın yürürlük süresi içinde her zaman ülkesine tekrar gelmesine müsaade etmeyi taahhüt eder.

2- Yukarıdaki fıkra hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, bir Akit Devlet, vesika hamilinin, memleketten çıkanlara veya girenlere tahmil edilen muamelelere tabi olmasını talep edebilir.

3- İstisnai hallerde veya mülteciye muayyen süreli ikâmet müsaadesi verilmişse Akit Devletlerin adı geçen vesikayı verirken mültecinin avdet edebileceği müddeti, üç aydan az olmamak üzere, tahdit eylemek hakkı mahfuzdur.

Paragraf 14

Yalnız 13'üncü paragraf hükümleri mahfuz olmak üzere işbu ek hükümleri Akit Devletlerin ülkelerinde giriş, transit, geçici ikâmet, yerleşme ve çıkış hallerinde tatbik edilen kanun ve tüzükleri hiçbir suretle ihlal etmez.

Paragraf 15

Vesikanın verilmesi veya vesikaya vazedilen şerhler, hususiyle vatandaşlık bakımından, hamilinin statüsünü tayin veya ihlal etmez.

Paragraf 16

Vesikanın verilmesi hamiline hiçbir suretle ita eden memleketin diplomatik temsilcileri veya konsolosluk makamlarının himayesini talep etmek hakkını vermez ve bu temsilci veya makamlara da bir himaye hakkı bahşetmez.

İlişik

(Seyahat vesikası numunesi)

(Vesika küçük bir defter şeklinde olacaktır)

(Takriben 15x10 cm.)

Kimyevi veya diğler vasıtalar ile yapılacak silinme ve değişiklilerin kolaylıkla fark edilecek tarzda basılması ve “28 Temmuz 1951 Sözleşmesi” kelimelerini ita eden memleketin dilinde her sayfada tekrar edilerek basılması tavsiye olunur.

Defterin Kapağı

SEYAHAT VESİKASI

(28 Temmuz 1951 Anlaşması)

(1)

SEYAHAT VESİKASI⁹³⁶

(28 Temmuz 1951 Anlaşması)

Bu vesika, yürürlük süresi uzatılmazsa,tarihine kadar muteberdir.

Soyadı.....

Adı(ları).....

Refakatindeki çocuk(lar).....

1- Bu vesika, hamiline sırf milli pasaport yerine geçecek bir seyahat vesikası sağlamak amacıyla verilmiştir. Hamilinin vatandaşlık durumları hakkında hiçbir hüküm ifade eylemez ve vatandaşlığına tesir etmez.

2- Vesika hamilinin.....ye (vesikayı veren makamların mensup olduğu memleketin adı yazılır) aşağıda daha sonrası için tarih yazılmamışsa.....tarihine kadar dönmesine müsaade edilmiştir (vesika hamilinin dönmesine müsaade olunan süre üç aydan az olmamalıdır.)

3- Vesika hamili ikâmetgahını bu vesikanın verildiği memlekettten başka bir memlekete naklettiği takdirde, yeniden seyahati arzu ederse, yeni bir vesika almak için ikâmetgahı memleketinin, yetkili makamlarına müracaat etmelidir. (Eski vesika ita eden makama gönderilmek üzere yeni vesikayı veren makama tevdi edilir.)

⁹³⁶ Kroşeler arasındaki cümleler arzu eden hükümetlerce konulabilir.

(2)

Doğum yeri ve tarihi.....

Mesleği.....

Şimdiki ikâmetgahı.....

+ Karısının evlenmeden evvelki soyadı ve adı (ları).....

+ Kocanın soyadı ve adı (ları).....

EŞKAL

Boy.....

Saç.....

Göz rengi.....

Burun.....

Yüz şekli.....

Renk.....

Hususi işaretler.....

(3)

Refakatindeki çocuklar

Soyadı

Adı(ları)

Doğum yeri ve tarihi

Cinsiyeti

.....
.....
.....

+ Lüzumsuz kelimeler çizilir.

(Bu vesika, kapak hariç.....sayfadan ibarettir.)

Vesika hamilinin fotoğrafı ve vesikayı veren makamın damgası,

Hamilinin parmak izi, (ihtiyari),

Hamilinin imzası.....

(Bu vesika kapak hariç sayfadan ibarettir.)

(4)

1- Bu vesika aşağıdaki memleketler için verilmiştir.

.....

.....

.....

2- Bu vesikanın verilmesine esas teşkil eden vesika veya vesikalar:

.....

.....

.....

Vesikanın verildiği yer:.....

Tarihi:.....

Vesikanın süresini uzatan makamın

İmza ve damgası

Tahsil edilen harç:

(Bu vesika kapak hariç sayfadan ibarettir.)

(5)

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harç.....tarihinden tarihine kadar.....
de.....tarihinde uzatılmıştır.

Vesikanın süresini uzatan makamın

İmza ve damgası

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harç.....tarihindentarihine kadar.....
de.....tarihinde uzatılmıştır.

Vesikanın süresini uzatan makamın

İmza ve damgası

(Bu vesika kapak hariç sayfadan ibarettir.)

(6)

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harç.....tarihindentarihine kadar.....
de.....tarihinde uzatılmıştır.

Vesikanın süresini uzatan makamın

İmza ve damgası

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harç.....tarihindentarihine kadar.....
de.....tarihinde uzatılmıştır.

Vesikanın süresini uzatan makamın

İmza ve damgası

(7)

VİZELER

Her vizede vesika hamilinin soyadı tekrar edilir.

(Bu vesika kapak hariç sayfadan ibarettir.)

MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN 1967 PROTOKOLÜ*

İŞBU PROTOKOLE TARAF DEVLETLER,

Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin Sözleşme'nin (bundan böyle Sözleşme diye anılacaktır), sadece 1 Ocak 1951'den önce meydana gelmiş olaylar sonucunda mülteci olan şahısları kapsadığını dikkate alarak,

Sözleşme'nin kabulünden bu yana, yeni mülteci ortamlarının ortaya çıktığını ve bu nedenle, söz konusu mültecilerin, Sözleşme'nin kapsamına giremeye bileceğini dikkate alarak,

Sözleşme'deki tanımın kapsamına giren bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın eşit hukuki statüden yararlanmalarının arzu edilir olduğunu dikkate alarak,

Aşağıdaki konular üzerinde ANLAŞMIŞLARDIR:

1. Madde

1. İşbu Protokole Taraf Devletler, Sözleşme'nin 2 ila 34. maddelerini aşağıda tanımlanan mültecilere uygulamayı taahhüt ederler.
2. İşbu Protokol bakımından, bu maddenin 3. fıkrasının uygulanması hali dışında, "mülteci" terimi, Sözleşme'nin 1. maddesinin A 2 kısmında mevcut "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve" ve "söz konusu olaylar sonucunda" ifadeleri metinden çıkarılmış addedilerek, Sözleşme'nin 1. maddesinde yer alan tanıma giren her şahıs anlamına gelecektir.
3. İşbu Protokol, Sözleşme'ye Taraf Devletlerce, Sözleşme'nin madde 1 B (1) (a) hükmüne göre yapılanı mevcut duyuruların, madde 1 B (2) çerçevesinde genişletilmedikçe, bu Protokol bakımından da geçerli olması koşuluyla,

* M. Tefvik Odman, **Mülteci Hukuku**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayını No:15, Ankara, 1995, ss. 255-261.

Taraf Devletler, işbu Protokolü, hiç bir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklardır.

2. Madde

1. İşbu Protokol'e Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi veya onun yerini alabilecek diğer herhangi bir Birleşmiş Milletler'e bağlı kuruluş ile, görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işbirliğinde bulunmayı taahhüt ederler ve özellikle işbu Protokol hükümlerinin uygulanmasına nezaret etme görevini kolaylaştıracaklardır.

2. Yüksek Komiserlik Ofisi'nin veya onun yerini alabilecek diğer herhangi bir Birleşmiş Milletler'e bağlı kuruluşun, Birleşmiş Milletler'in yetkili organlarına rapor vermesini sağlamak için, işbu Protokol'e taraf Devletler aşağıdaki konular hakkında talep edilecek bilgi ve istatistikleri uygun bir şekilde sağlamayı taahhüt ederler:

(a) Mültecilerin durumu;

(b) İşbu Protokol'ün uygulanması;

(c) Mültecilerle ilgili mevcut veya sonradan yürürlüğe girebilecek kanunlar, yönetmelikler ve kararnameler.

3. Madde

İşbu Protokol'e Taraf Devletler, bu Protokol'ün uygulanmasını sağlamak amacıyla yürürlüğe koyacakları yasaları ve yönetmelikleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildireceklerdir.

4. Madde

İşbu Protokol'e Taraf Devletler arasında bu Protokol'ün yorumlanması veya uygulanması ile ilgili olan ve başka yollarla çözülemeyen herhangi bir uyuşmazlık, bu uyuşmazlığın taraflarından herhangi birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na götürülecektir.

5. Madde

İşbu Protokol, Sözleşme'ye Taraf bütün Devletlerin ve herhangi bir Birleşmiş Milletler üyesi Devletin veya herhangi bir ihtisas kuruluşu üyesinin veya Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından katılmaya davet edilmiş olanların Taraf olmasına

açık olacaktır. Taraf olma, taraf oluş belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ulaştırılmasıyla yürürlüğe girecektir.

6. Madde

Federal Devlet Hükümü

Uniter olmayan veya Federal bir devlet için aşağıdaki hükümler uygulanacaktır:

(a) İşbu Protokol'ün, 1. maddesinin 1. fıkrası gereğince uygulanacak olan ve federal yasama organının yasama yetkisine giren Sözleşme maddeleri konusunda, Federal Hükümetin yükümlülükleri, Federal Devlet olmayan Taraf Devletlerin yükümlülükleri ile aynı olacaktır;

(b) İşbu Protokol'ün 1. maddesinin, 1. fıkrası çerçevesinde uygulanması gereken ve Federasyonun anayasal sistemine göre, Federasyonu oluşturan devletlerin, eyaletlerin veya kantonların yasama yetkisi içine giren Sözleşme maddeleriyle ilgili olarak, Federal Hükümet, bu tür maddeleri, mümkün olan en kısa zamanda, olumlu bir yorumla, federe devletlerin, eyaletlerin veya kantonların yetkili makamlarının dikkatine sunacaktır;

(c) İşbu Protokol'e Taraf Federal bir Devlet, herhangi bir başka Taraf Devletin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalıyla kendisine ileteceği talebi üzerine, Federasyon'un ve onu oluşturan birimlerin, bu Protokol'ün 1. maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde uygulamaları gereken herhangi bir belli Sözleşme hükmünün yasama kararları veya diğer önlemlerle, ne oranda uygulandığına dair bilgi verecektir.

7. Madde

Çekinceler ve Duyurular

1. Taraf olma sırasında, her Devlet, işbu Protokol'ün 4. maddesi ve Sözleşme'nin 1, 3, 4, 16 (1) ve 33. maddelerinin dışında kalan hükümlerinin, işbu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca uygulanması konusunda, Sözleşmeye taraf Devletin söz konusu madde çerçevesinde koyacağı çekincelerin, Sözleşme'nin kapsamına giren mültecilere uygulanmaması koşulu ile, çekinceler koyabilir.

2. Sözleşme'ye Taraf Devletlerce, Sözleşme'nin 42, maddesine uygun olarak duyurulan çekinceler, geri alınmadıkları sürece, işbu Protokol uyarınca bu devletlerin üstlendikleri yükümlülükler için uygulanacaktır.

3. Bu maddenin 1. fıkrasına uygun olarak çekince koyan bir Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne hitaben göndereceği bir bildiri ile bu çekinceyi her zaman için geri çekebilir.

4. Taraf bir Devlet'in, Sözleşme'nin 40. maddesinin 1. ve 2. fıkraları uyarınca yaptığı duyuruların, Protokol'e taraf olurken ilgili Taraf Devletçe Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne aksine bir bildiride bulunmadığı takdirde, işbu Protokol bakımından da, yürürlükte olacağı kabul edilecektir. Sözleşme'nin 40. maddesinin 2. ve 3. fıkraları ile 44. maddesinin 3. fıkrası hükümlerinin bire bir (mutatis mutandis) yürürlükte olacağı kabul edilecektir.

8. Madde

Yürürlüğe Girme

1. İşbu Protokol, altıncı taraf olma belgesinin ulaştığı gün yürürlüğe girecektir.
2. İşbu Protokole altıncı taraf olma belgesinin ulaştırılmasından sonra katılan her Devlet için Protokol, katılma belgesinin bu Devlet tarafından ulaştırıldığı tarihte yürürlüğe girecektir.

9. Madde

Taraf Olmaya Son Verme

1. Herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir bildiri ile işbu Protokol'e Taraf olmaktan herhangi bir zamanda vazgeçebilir.
2. İlgili Taraf Devlet için, böyle bir vazgeçme, bu vazgeçiş bildirisinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından alındığı tarihten bir yıl sonra geçerli olacaktır.

10. Madde

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Duyuruları Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, yukarıdaki V. maddede Adı bahsedilen Devletleri, işbu Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihinden, taraf oluşlardan, konan çekincelerden, geri çekilen

çekincelerden, taraf olmaktan vazgeçmelerden ve bunlarla ilgili duyurularla bildirilerden haberdar edecektir.

11. Madde

Birleşmiş Milletler Sekreterliği Arşivinde Saklanma Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri aynı derecede geçerli bulunan işbu Sözleşme'nin, Genel Kurul Başkanı ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından imzalanmış bir örneği, Birleşmiş Milletler Sekreterliği arşivlerine gönderilecektir. Genel Sekreter işbu Protokol'ün onaylanmış örneklerini Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve yukarıda V. Maddede bahsi geçen diğer Devletlere gönderecektir.

TÜRKİYEYE İLTİCA EDEN VEYA BAŞKA BİR ÜLKEYE İLTİCA ETMEK ÜZERE TÜRKİYEDEN İKAMET İZİNİ TALEP EDEN MÜNFERİT YABANCILAR İLE TOPLUCA SIĞINMA AMACIYLA SINIRLARIMIZA GELEN YABANCILARA VE OLABİLECEK NÜFUS HAREKETLERİNE UYGULANACAK USUL VE ESASLAR HAKKINDA YÖNETMELİK*

Bakanlar Kurulu Karar Tarihi - No: 14/09/1994 - 94/6169

Dayandığı Kanun Tarihi - No: 29/08/1961 – 359

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi - No: 30/11/1994 – 22127

BİRİNCİ BÖLÜM : GENEL HÜKÜMLER

AMAÇ

Madde 1 - Bu Yönetmeliğin amacı; 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikâmet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınmak amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tesbiti ile görevli kuruluşların belirlenmesidir.

KAPSAM

Madde 2 - Bu Yönetmelik, yasal veya yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek üzere izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine karşı alınacak tedbirleri, yapılacak işlemleri, müracaat, karar ve işbirliği yapacak makamlar ile bunların görevlerini ve yabancıların tabi olacakları esasları kapsar.

* Yönetmeliğin güncel hâli için bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20075.html>, (09.11.2007).

TANIMLAR

Madde 3 - 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile diğer kanun, tüzük ve yönetmeliklerdeki tanımlar saklı kalmak üzere bu Yönetmeliğin uygulanmasında;

Mülteci; Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikâmet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikâmet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Muharip Yabancı Ordu Mensubu: Ülkeye kabul edilen veya ülkede ele geçirilen, mensubu bulunduğu silahlı kuvvetlerin bir üçüncü ülke ile savaş veya silahlı çatışma halinde bulunduğu asker kişiyi,

Münferit Yabancı: Tek bir kişi veya anne, baba ve reşit olmayan çocuklardan oluşan bir aileyi, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM : TÜRKİYE'YE İLTİCA EDEN VEYA BAŞKA BİR ÜLKEYE İLTİCA ETMEK ÜZERE TÜRKİYE'DEN İKÂMET İZİNİ TALEP EDEN MÜNFERİT YABANCILARA UYGULANACAK USUL VE ESASLAR MÜRACAAT MAKAMLARI

Madde 4 - (Değişik madde: 15/12/1998 Yön: 98/12243-1 md.;Değişik madde 16/01/2006-2006/9938 S.B.K. Yön/1.mad) Türkiye'ye iltica eden veya başka bir

ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden yabancılardan, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler buldukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine gecikmeden müracaat ederler.

Makul olan en kısa süre içerisinde müracaat etmeyenler gecikme nedenlerini açıklamak ve bu konuda yetkili makamlarla işbirliği yapmak zorundadır.

MÜRACAAT MAKAMLARININ GÖREVLERİ

Madde 5 - (*Değişik madde 16/01/2006-2006/9938 S.B.K. Yön/2.mad*) Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden münferit yabancıların valiliklerce;

a) Kimlikleri tespit edilerek fotoğraf ve parmak izleri alınır.

b) 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi gereğince mülakatları yapılır. Mülakat yapma veya karar verme yetkisi verilen valiliklerde mülakatı yapmak ve karar vermek üzere personel görevlendirilir.

c) Mülakat evrakı ile birlikte mülakatçının görüşü ve 6 ncı maddeye göre verilen yetkiye istinaden başvuru sahibi hakkında verilen karar İçişleri Bakanlığı'na gönderilir.

d) İçişleri Bakanlığı'ndan bir talimat gelinceye kadar yabancı, İçişleri Bakanlığı'nca uygun görülecek bir merkez veya misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığı'nca gösterilecek bir yerde serbest ikâmete tabi tutulur.

e) İçişleri Bakanlığı'ndan alınacak talimata göre gerekli diğer işlemler yapılır.

KARAR MAKAMI

Madde 6 - (*Değişik madde 16/01/2006-2006/9938 S.B.K. Yön/3.mad*) Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden münferit yabancıların talepleri, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ve bu Yönetmelik gereğince İçişleri Bakanlığı'nca karara bağlanır.

İçişleri Bakanlığı, karar verme yetkisini uygun göreceği hallerde valiliklere devredebilir.

Valilikçe veya İçişleri Bakanlığı'nca alınan karar valilikler aracılığıyla yabancıya tebliğ edilir.

Talebi kabul edilen yabancı, İçişleri Bakanlığı'nca uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığı'nca gösterilecek bir yerde serbest ikâmet edebilir.

Talebi kabul edilmeyen yabancı bu karara karşı 15 gün içerisinde isterse ilgili valiliğe itiraz edebilir.

İtiraz süresi kararın daha hızlı verilebilmesi için gerekli görülen durumlarda İçişleri Bakanlığı'nca daha kısa olarak belirlenebilir.

Karara itiraz eden yabancının bu konudaki ifadesi ve ifadesini destekleyen diğer bilgi ve belgeler valilikçe İçişleri Bakanlığı'na gönderilir. İtiraz, İçişleri Bakanlığınca sonuçlandırılır ve nihai karar yabancıya tebliğ edilir.

İtirazları nihai olarak reddedilenlerin durumu, yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde değerlendirilir. Yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde de ikâmet izni verilmesi uygun görülmeyen yabancılara idarece belirlenen süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeleri gerektiği bildirilir. Ülkeyi terk etmeyen yabancılar, İçişleri Bakanlığının talimatı üzerine valiliklerce veya doğrudan karar verme yetkisinin valiliklere devredildiği hallerde, valilikler tarafından re'sen Türkiye'den çıkartılırlar.

İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR

Madde 7 - *(Değişik madde 16/01/2006-2006/9938 S.B.K. Yön/4.mad)* İçişleri Bakanlığı, Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden münferit yabancılara ilişkin işlemler ile barınma, iâşe, nakil, üçüncü ülkelere kabul, gönüllü geri dönüş, pasaport ve vize temini gibi hususlarda, diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliğinde bulunabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : SIĞINMAK AMACIYLA TOPLUCA SINIRLARIMIZA GELEN YABANCILARA VE OLABİLECEK NÜFUS HAREKETLERİNE KARŞI ALINACAK TEDBİRLER

SIĞINMA HAREKETİNİN BAŞLAMASI VE YABANCILARIN SINIRLARIMIZA GELMESİ HALİNDE ALINACAK TEDBİRLER

Madde 8 - Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerimiz saklı kalmak koşuluyla ve aksine bir siyasi karar alınmadıkça, nüfus hareketinin arazi avantajları da dikkate alınarak sınırda durdurulması ve sığınmacıların sınırı geçmelerinin önlenmesi esastır. İlgili makamlarca bu konuda gerekli ve etkin tedbirler alınır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : SINIRLARIMIZA TOPLUCA GELEN VEYA SINIRLARIMIZI TOPLUCA GEÇEN MÜLTECİ VE SIĞINMACILARIN ÜLKEMİZE KABUL EDİLMELERİ HALİNDE YAPILACAK İŞLEMLER VE ALINACAK TEDBİRLER

KİMLİK TESBİTİ, SİLAHTAN ARINDIRMA VE SEVK

Madde 9 - Mülteciler ve Sığınmacılar, önce askeri makamlar tarafından silahtan arındırılır. Bilahare sınırın uygun bir yerinde muharip yabancı ordu mensupları ve siviller birbirlerinden ayrılarak kimlikleri tesbit edilir. Bunlardan sivil olanlar daha sonra kurulacak olan kamplara sevk edilmek üzere ilgili polis veya jandarma makamlarına teslim edilir.

Muharip yabancı ordu mensupları hakkında 4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

HİMAYE

Madde 10 - Türkiye'den iltica talep edenler veya sığınmacılar ülkemizde buldukları süre içinde devletin himaye ve gözetimi altında bulundurulur.

KAMPLARIN KURULMASI

Madde 11 - Mülteci ve sığınmacıların barınmalarına yönelik ileri toplama bölgeleri Genelkurmay Başkanlığı ile koordine edilerek, mümkün olduğu kadar sınıra yakın olacak şekilde, İçişleri Bakanlığı'nca tesbit edilir ve valiliklerce kurulur.

Toplama bölgeleri Genelkurmay Başkanlığı ile koordine edilerek İçişleri Bakanlığı'nca tesbit edilir ve valiliklerce kurulur.

YERLEŞTİRME VE MÜLAKAT

Madde 12 - Kara, deniz ve hava yoluyla sınırlarımıza gelen yabancıların, sınırlarımız önünde birikimlerinin önlenmesi ve güvenlik içinde geri bölgelere sevk edilmeleri için mülki makamlarca ileri toplama bölgeleri tesis edilir. Buralarda toplanan yabancılar toplama bölgelerine gönderilir.

Toplama bölgelerine gönderilen yabancıların kendi dilleri ile veya anladıkları bir dille mülakatları yapılır, deklarasyonları alınır. Bunlar mülakatları sırasında adlarını, soyadlarını, doğum yerleri ve tarihlerini, ülkelerinde buldukları statülerini, Türkiye'ye geliş sebeplerini, Türkiye'de ya da yurtdışında akraba ve yakınlarının olup olmadığını, varsa adreslerini bildirmek zorundadırlar.

Ayrıca, mülteci ve sığınmacıların fotoğraf ve parmak izleri alınarak bunların milliyetlerine göre tasnifi yapılır; terörist, huzur ve güven bozucu, tertipçi ile casus ve sabotörlerin ayrılmasına özen gösterilir.

Mülteci ve sığınmacıların imkânlar ölçüsünde örf ve adetlerine uygun olarak yerleştirilmelerine özen gösterilir. Bunlara, muhafaza altına alan valiliklerce bir tanıtma belgesi verilir ve kimlikleri kütük defterine kaydedilir.

Uluslararası kuruluşlarca aranmakta olanların kayıtlarına dair belgeler talep edildiğinde Kızılay'a verilir.

GÖREVLENDİRİLECEK PERSONEL

Madde 13 - İleri toplama bölgeleri ile toplama bölgelerinde görevlendirilecek personel, İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili bakanlık ve kuruluşlar tarafından belirlenir.

GÖREV VE YETKİ

Madde 14 - İleri toplama bölgeleri ile toplama bölgelerinde kurulan kamplar buldukları il valiliği tarafından yönetilir. Valiler ileri toplama ve toplama bölgelerinin tesis edilebilmesi için bütün kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina ve

tesislerden geçici olarak yararlanabilir ve gerektiğinde özel kişilerden kiralama yoluna gidebilir.

Kampların yönetiminin sağlanması için gerekli araç ve gereç ilgili valilerin talebi üzerine görevli bakanlık veya kuruluşlarca sağlanır.

MUHAFAZA VE DİSİPLİN

Madde 15 - İleri toplama ve toplama bölgelerinde mülteci ve sığınmacıların muhafazası ve disiplini ile buna ilişkin diğer işlerin yapılması ve görevlerin yerine getirilmesi hususunda ilgili valiler her türlü tedbiri alırlar.

Yabancılar için, aksi gerekmedikçe İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanan Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği ile Mülteci Misafirhaneleri İç Hizmet Yönergesi hükümleri uygulanır.

Mülteci ve sığınmacıların buldukları kamptan kısa süreli ayrılmaları kampın bulunduğu yerin mülki amirinin iznine bağlıdır. Durumları uygun olanların yurt içinde serbest ikâmet ve seyahatlerine ilgili bakanlık ve kuruluşların esasa ilişkin görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı'nca izin verilebilir.

YABANCI DEVLET İLE ULUSLARARASI KURULUŞ TEMSİLCİLERİNİN ZİYARETLERİ

Madde 16 - İleri toplama bölgeleri ve toplama bölgelerini ziyaret etmek isteyen devlet veya uluslararası kuruluş temsilcilerine Dışişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü üzerine İçişleri Bakanlığı'nca izin verilebilir.

Bu ziyaretler, askeri zaruretler ve milli güvenlik mühalazasıyla geçici olarak kısıtlanabilir.

HALKLA TEMAS VE ZİYARETÇİ KABULÜ

Madde 17 - Mülteci ve sığınmacıların buldukları yöre halkı ile temasları veya kampa ziyaretçi kabul edilip edilmemesi hususlarına ilişkin esaslar ilgili valilerce belirlenerek uygulanır.

DİNİ SERBESTLİK

Madde 18 - Mülteci ve sığınmacılar; ilgili valilerce belirlenen disiplin tedbirlerine uymak şartıyla, din ve mezheplerinin ibadet ve ayinlerini yapabilirler. Bu amaçla, ibadet ve ayinler için imkânlar ölçüsünde uygun mahaller tahsis edilir.

SAĞLIK MUAYENELERİ

Madde 19 - Mülteci ve sığınmacılar için sağlık fişi tanzim edilir ve bunların preyodik sağlık muayeneleri yapılır. Bulaşıcı hastalık tesbit edildiğinde, ilgili valilikçe derhal tedbir alınır ve durum ilgili makamlara bildirilir.

Ağır bir hastalığa yakalanan veya durumları özel bir tedaviyi, tıbbi müdahaleyi veya hastaneye yatırılmalarını gerektiren yabancıların muayene ve tedavileri ile koruyucu aşuların yapılması devlete ait hastanelerde yapılır ve tedavi ücretleri genel hükümler çerçevesinde karşılanır. Organ nakli, protez, ortez, hemodiyaliz veya uzun süreli tedaviyi gerektiren kronik hastalıkların tedavisine ait ücret ve bedeller ise ilgili kişilerin kendileri tarafından karşılanır.

ÖLÜM VE DEFİN

Madde 20 - Mülteci ve sığınmacılardan ölenler, ülkenin belirli mezarlıklarında ayrılacak bir yere veya buldukları mahalde varsa kendi mezarlıklarına, kendi din ve adetleri uyarınca yapılan merasimle defnedilir. Bu konuda ilgili valiler görevli kuruluşlarla işbirliği içinde bulunur.

Ölenlerin vatandaşı olduğu ülkenin bu konuda olabilecek talepleri Dışişleri Bakanlığı'nca uygun görüldüğü takdirde ve imkanlar ölçüsünde yerine getirilir.

HABERLEŞME

Madde 21 - Mülteci ve sığınmacılara, mümkün olduğu ölçüde yakınları ile bedeli mukabilinde haberleşme imkânı sağlanır. Bunlara gelen veya bunlar tarafından gönderilecek her dildeki mektup, koli ve paketler görevlilerce incelenebilir.

YARDIM GÖNDERİLMESİ

Madde 22 - Mülteci ve sığınmacılara yurt içinden veya yurt dışından gerekli denetimi yapılmak koşulu ile posta ile veya başka yollarla gıda maddeleri, giyecek, ilaç, dini eğitim ve eğlence ihtiyaçlarını karşılayacak maddeler gönderilebilir.

Yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yardım amacıyla gönderilen eşyalar valiliğin gözetiminde Kızılay Derneği tarafından mülteci ve sığınmacılara dağıtılır.

MUAFİYET

Madde 23 - Mülteci ve sığınmacıların vergi, resim, harç ve fonlardan muaf olup olmayacağı hususu ilgili mevzuata tabidir.

KOORDİNASYON KURULLARI

Madde 24 - Sınırlarımızdan vuku bulacak toplu girişler ile ilgili işlemlerin yürütülmesi, gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanması için Başbakan tarafından görevlendirilen bir Devlet Bakanı veya İçişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde; Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile konusuna göre ilgili diğer bakanlık ve kuruluşlar ile Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan geçici üst koordinasyon kurulu kurulur. Kurulun sekreteryaya hizmetleri koordinasyondan sorumlu bakanlıkça yerine getirilir.

İllerde de vali veya görevlendireceği vali yardımcısının başkanlığında benzer görevleri yapmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşan bir alt koordinasyon kurulu teşkil edilir.

Üst koordinasyon kurulunun toplu girişlerle ilgili oy birliğiyle alacağı kararlar ilgili bakanlık ve kuruluşlarca kendi mevzuatları çerçevesinde öncelik ve ivedilikle yerine getirilir.

TÜRKİYE KIZILAY DERNEĞİ'NİN GÖREVLERİ

Madde 25 - Türkiye Kızılay Derneği;

a) Kendi mevzuatına, uluslararası Kızılay, Kızılay anlaşma ilke ve kurallarına, mevzuat, uluslararası anlaşmalar ve yapılan protokol esasları çerçevesinde mevcut imkân ve kabiliyetlerini kullanmak,

b) Dışişleri Bakanlığı'nın olumlu görüşü üzerine Uluslararası Kızılay-Kızıllaç Dernekleri Federasyonu ile diğer kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım talep etmek ve sağlanan yardımın dağıtımını yapmak,

c) Sağlık Bakanlığı ile işbirliği yaparak sağlık hizmetleri desteği sağlamak,

d) Kampların kurulması sırasında gerek görülürse destek sağlamak ile görevlidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM : TÜRKİYE'YE İLTİCA EDEN VEYA BAŞKA BİR ÜLKEYE İLTİCA ETMEK ÜZERE İKÂMET İZİNİ TALEP EDEN MÜNFERİT YABANCILAR İLE SINIRLARIMIZI TOPLUCA GEÇEN MÜLTECİ VE SİĞİNMACILARA UYGULANACAK ORTAK HÜKÜMLER İADE

Madde 26 - Toplu sığınanlar ile topluca iltica eden mültecilerin; savaşın, silahlı çatışmanın veya krizin sona ermesi halinde uyruğunda buldukları devlete iade edilmeleri, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı ile koordine edilerek İçişleri Bakanlığı'nca sağlanır.

Münferiden iltica edenlerin iadeleri İçişleri Bakanlığı'nca sağlanır.

ÇALIŞMA VE ÖĞRENİM

Madde 27 - Mülteci ve sığınmacıların ülkemizde kalacakları süre ile sınırlı olarak öğrenim görmeleri ve çalışmaları genel hükümlere tabidir.

İKAMET İZİNİNİN UZATILMAMASI

Madde 28 - Başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikâmet izni talep eden münferit yabancılara verilen ikâmet izni, yabancı'nın makul bir süre içinde üçüncü ülkelere gidememesi halinde uzatılmayabilir. Bu durumdaki yabancı ülkeyi terke davet edilir.

SINIRDIŞI

Madde 29 - Türkiye'de muntazam surette bulunan bir mülteci veya sığınmacı ancak milli emniyet veya kamu düzeni sebebi ile 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'nca sınır dışı edilebilir.

Sınır dışı kararına karşı on beş gün içinde İçişleri Bakanlığı'na müracaat edilerek itiraz edilebilir.

İtiraz, daha önce sınır dışı kararını veren yetkilinin bir üstü tarafından incelenerek sonuçlandırılır ve valiliklerce ilgiliye tebliğ edilir.

GÖREVLENDİRME

Madde 30 - (*Değişik madde 16/01/2006-2006/9938 S.B.K. Yön/5.mad*) İçişleri Bakanlığı'nca, münferit yabancılar hakkında karar vermek ve yapılan itirazı değerlendirmek üzere, iltica-sığınma alanında eğitim almış yeteri kadar personel Bakanlıkta ve valiliklerde görevlendirilir. İçişleri Bakanlığı'nca, bu personelden Bakanlıkta görevli olanlar valiliklerde veya valiliklerde görevli olanlar, görevli oldukları il dışındaki illerde her seferinde on beş iş gününü aşmamak üzere geçici olarak görevlendirilebilir.

Topluca sığınma veya nüfus hareketlerinde bu Yönetmeliğin uygulanabilmesi ve yeterli düzeyde personel ile desteklenebilmesi için ilgisine göre Genelkurmay Başkanlığı veya İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine ilgili bakanlık veya kamu kurum ve kuruluşları, ileri toplama ve toplama bölgelerinde yeteri kadar personeli geçici görevle görevlendirirler.

Geçici olarak görevlendirilen personelin, müstahak ise, harcırahları 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre ödenir.

HUKUKİ DAYANAK

Madde 31 - Bu Yönetmelik 29/08/1961 tarihli ve 359 sayılı Kanun ile onaylanan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 25/09/1968 tarihli ve 6/10733 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol hükümleri uyarınca hazırlanmıştır.

YÜRÜRLÜK

Madde 32 - Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

**SINIRAŞAN ÖRGÜTLÜ SUÇLARA KARŞI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
SÖZLEŞMESİ ***

Madde 1

Amaç

Bu Sözleşme'nin amacı sınıraşan örgütlü suçların önlenmesi ve daha etkili bir şekilde mücadele edilmesi için işbirliğini geliştirmektir.

Madde 2

Tanımlar

Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından:

- (a) “Örgütlü suç grubu” doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek amacıyla belli bir süreden beri varolan ve bu Sözleşmede belirtilen bir veya daha fazla ağır suç veya yasadışı eylemi gerçekleştirmek amacıyla birlikte hareket eden, üç veya daha fazla kişiden oluşan yapılanmış bir grup anlamına gelir;
- (b) “Ağır suç” üst sınırı dört yıl veya daha fazla hürriyetten mahrumiyeti veya daha ağır bir cezayı gerektiren bir suçu oluşturan davranış anlamına gelir;
- (c) “Yapılanmış grup” belirli bir suçu derhal işlemek için tesadüfi olarak oluşturulmamış ve üyelerinin rollerinin şeklen belirlenmesi şartı olmayan, üyeliğinin devamlılığı veya gelişmiş bir yapısı olması gerekmeyen bir grup anlamına gelir;
- (d) “Malvarlığı” gerek maddi gerek gayri maddi, taşınır veya taşınmaz, somut veya soyut her türlü varlık ve bu tür varlıklara ilişkin tasarruf hakkını veya aynı hakkı tevsik eden yasal belgeler veya araçlar anlamına gelir.
- (e) “Suç geliri” suç teşkil eden yasadışı bir eylemden kaynaklanan veya doğrudan veya dolaylı olarak elde edilen herhangi bir mal anlamına gelir.

* <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4800.html>; (23.11.2007).

(f) “Dondurma” veya “el koyma” mahkeme veya başka bir yetkili makamın emrine dayanılarak, malvarlığının devrinin, tebdilinin, tasarrufunun veya hareketinin geçici olarak yasaklanması veya malvarlığının muhafazasının veya kontrolünün geçici olarak üstlenilmesi anlamına gelir.

(g) “Müsadere”, uygulanabildiği hallerde, belirli bir hakkın kaybını da kapsayan malvarlığının, mahkeme veya başka yetkili bir makamın emriyle, sürekli olarak kaybı anlamına gelir.

(h) “Öncül suç”, işlenmesi sonucunda elde edilen gelir, bu Sözleşmenin 6’ncı maddesinde tanımlanan suçun konusu olabilecek herhangi bir yasadışı eylem anlamına gelir.

(i) “Kontrollü teslimat”, bir suçun soruşturulması ve suçun icrasında yer alan kişilerin kimliklerinin tespiti amacıyla, yetkili makamların bilgisi ve gözetimi altında, yasadışı veya şüpheli sevkiyatın bir veya daha fazla devletin sınırlarından dışarı çıkmasına, içinden geçmesine veya içeri girmesine müsaade edilmesi yöntemidir.

(j) “Bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı” belli bir bölgenin egemen devletleri tarafından oluşturulan, üye devletlerin kendisine bu Sözleşme tarafından düzenlenen konularda yetkiyi devrettiği ve kendi iç düzenlemeleri uyarınca imzalamaya, onaylamaya, kabule, uygun bulmaya veya katılıma usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş bir teşkilat anlamına gelir; Bu Sözleşme bakımından “Taraf Devletler”e yapılan atıflar yetkilerinin sınırları dahilinde bu tür teşkilatlara uygulanır.

Madde 3

Kapsam

1. Bu Sözleşme, metinde başka türlü belirtilmediği takdirde, aşağıdaki suçların önlenmesinde, soruşturulmasında ve kovuşturulmasında uygulanır:

(a) Bu Sözleşmenin 5, 6, 8 ve 23. maddelerinde belirlenen suçlar; ve

(b) Bu Sözleşmenin 2. maddesinde tanımlanan ağır suçlar; sınıraşan nitelikte olduğunda ve suça örgütlü bir suç grubunun karıştığı durumlarda;

2. Bu maddenin 1. fıkrası bakımından bir suç aşağıdaki durumlarda sınıraşan niteliktedir:

- (a) Suç birden fazla devlette işlendiğinde;
- (b) Suç tek bir devlette işlendiğinde ancak, hazırlanma, planlama, idare veya kontrolünün önemli bir kısmının başka bir devlette gerçekleşmesi halinde;
- (c) Suç tek bir devlette işlendiğinde ancak, birden fazla devlette suç teşkil eden faaliyetlerde bulunan örgütlü bir suç grubu suça karıştığında; veya
- (d) Suç tek bir devlette işlendiğinde, ancak başka bir devlette önemli etkileri olduğunda.

Madde 4

Egemenliğin Korunması

1. Taraf Devletler bu Sözlüşmedeki yükümlölüklerini devletlerin egemen eşitliği ve toprak bütünlüğü ve diğer devletlerin iç içlerine karışmama ilkelerine uygun bir biçimde yerine getirirler.
2. Bu Sözlüşmedeki hiçbir hüküm bir Taraf Devlete başka bir devletin sınırlarında diğer devletin iç hukukunca kendi makamları için açıkça mahfuz tutulmuş yargılama yetkisini kullanmak ve görev ifasını üstlenmek için yetki vermez.

Madde 5

Örgütlü Bir Suç Grubuna Katılmanın Suç Haline Getirilmesi

1. Her Taraf Devlet, kasıtlı olarak işlenmeleri halinde aşağıdaki eylemlerin suç sayılmalarını sağlayacak yasal ve gerekli diğer önlemleri alacaktır:
 - (a) Aşağıdakilerden biri veya her ikisinin, teşebbüs halinde kalmış veya tamamlanmış bir suçtan bağımsız olarak başlı başına suç haline getirilmesi:
 - (i) Doğrudan ve dolaylı olarak mali veya diğer maddi bir menfaat elde etmek amacıyla bir veya birden fazla kişinin ağır bir suç işlemek için anlaşması ve iç hukukun gerektirdiği durumlarda bu anlaşmanın gerçekleşmesine yönelik olarak anlaşmanın taraflarından birinin bir eylemde bulunması veya bir örgütlü suç grubuna katılması;

(ii) Örgütlü suç grubunun amacını ve bu grubun genel suç faaliyetlerini veya söz konusu suçların işlenmesine yönelik niyetini bilerek;

a. Örgütlü suç grubunun suç faaliyetlerine;

b. İştirakinin yukarıda tanımlanan suçların gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağını bilerek, örgütlü suç grubunun diğer faaliyetlerine; fiilen katılan kişinin eylemleri.

(b) Örgütlü bir suç grubunun karıştığı ağır bir suçun işlenmesini örgütlemek, yönetmek, yardım etmek, teşvik etmek, kolaylaştırmak veya yol göstermek.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen bilgi, kasıt, amaç, hedef ve anlaşmanın varlığı, nesnel olaylara dayanan durumlardan anlaşılabilir.

3. Bu maddenin 1(a) (i) bendinde öngörülen suçlar bakımından, iç hukukları örgütlü suç gruplarının varlığı koşulunu arayan Taraf Devletler, iç hukuklarının örgütlü suç gruplarını içeren bütün ağır suçları kapsamasını sağlayacaktır. Bu gibi Taraf Devletler ile bu maddenin 1 (a) (i) fıkrasında öngörülen suçlar bakımından iç hukukları, anlaşmanın icrası doğrultusunda bir fiilin varlığı koşulunu arayan Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterini, bu Sözleşmeyi imzalarken veya onaylama, kabul veya uygun bulma veya katılım belgelerinin tevdi edilmesi sırasında bu hususta bilgilendirirler.

Madde 6

Suç Gelirlerinin Aklanmasının Suç Haline Getirilmesi

1. Her Taraf Devlet kendi iç hukukunun temel ilkelerine uygun biçimde, aşağıda belirtilen eylemleri, kasten işlendiği takdirde, suç haline getirmek üzere yasal ve diğer gerekli önlemleri alacaktır.

(a) (i) Suç geliri olduğu bilinen malvarlığının yasadışı kaynağını gizlemek veya olduğundan değişik göstermek veya öncül suçun işlenmesine karışmış olan herhangi bir kişiye işlediği suçun yasal sonuçlarından kaçınmasına yardım etmek amacıyla dönüştürülmesi veya devredilmesi;

(ii) Bir malvarlığının suç geliri olduğunu bilerek; gerçek niteliğinin, kaynağının, yerinin, kullanımının, hareketlerinin veya mülkiyetinin veya malvarlığına ilişkin hakların gizlenmesi veya olduğundan değişik gösterilmesi.

(b) Kendi hukuk sisteminin temel kavramlarına tabi olarak:

(i) Tesellüm anında bu tür bir malın suç geliri olduğunu bilerek; malın edinilmesi, bulundurulması veya kullanılması.

(ii) Bu maddede belirtilen suçlardan herhangi birini işlemeye veya teşebbüse örgütlü olarak veya suç işleme konusunda anlaşarak yardım, yataklık, kolaylaştırmak ve yol göstermek suretiyle katılmak.

2. Bu maddenin 1. fıkrasının yerine getirilmesi veya uygulanması bakımından;

(a) Her Taraf Devlet bu maddenin 1. fıkrasının öncül suçlara en geniş şekilde uygulanması için çaba gösterecektir.

(b) Her Taraf Devlet bu Sözleşmenin 2. maddesinde tanımlanan bütün ağır suçları ve Sözleşmenin 5, 8 ve 23. maddelerinde öngörülen suçları öncül suçlar kapsamına dahil edecektir. Öncül suçları yasalarında saymak suretiyle belirleyen Taraf Devletlerin mevcudiyeti halinde, bu devletler, asgari olarak, örgütlü suç gruplarıyla ilgili suçları en geniş biçimde yasalarına dâhil edeceklerdir.

(c) Bu maddenin (b) bendinin amaçları bakımından, öncül suçlar söz konusu Taraf Devletin hem yargı yetkisi dâhilinde, hem de dışında işlenen suçları içerir. Bununla beraber, bir Taraf Devletin yargılama yetkisi dışında işlenen bir suçun öncül suç sayılması için ilgili eylemin, suçun işlendiği yerdeki devletin iç hukukuna göre suç teşkil etmesi ve bu maddeye başvuran ya da bu maddeyi uygulayan Taraf Devletin iç hukukuna göre orada işlenmesi halinde de suç teşkil edecek olması gerekir.

(d) Her bir Taraf Devlet, bu maddeyi yürürlüğe koyan kendi yasal düzenlemelerinin, bu yasal düzenlemelerdeki her türden değişikliğin birer örneğini ya da bunların bir tanımını Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verecektir.

(e) Bir Taraf Devletin iç hukukunun temel ilkeleri gerekli kılırsa, bu maddenin 1. Fıkrasında öngörülen suçların öncül suç işlemiş kişilere uygulanmaması sağlanabilir;

(f) Bu maddenin 1. Fıkrasında öngörülen suçların unsuru olarak varlığı gerekli görülen bilgi, kasıt veya amaç, nesnel olaylara dayalı durumlardan anlaşılabilir.

Madde 7

Kara Para Aklamayla Mücadele Önlemleri

1. Her Taraf Devlet:

(a) Kara para aklamanın her biçimini önlemek ve tespit etmek için, kendi yetkisi dahilinde, bankalar ve bankalar dışındaki mali kuruluşlar ve gerektiğinde, özellikle karapara aklamaya müsait diğer kurumlar için kapsamlı bir iç düzenleyici ve denetleyici sistem oluşturacaktır; bu sistem kimlik tespiti, kayıt tutulması ve şüpheli işlemlerin bildirilmesi ihtiyaçlarına cevap verecektir.

(b) Bu Sözleşmenin 18. ve 27. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, (iç hukuk uyarınca uygun olduğu takdirde adli merciler de dahil) kara para aklamayla mücadeleye hasredilmiş, idari, düzenleyici, kanun uygulayıcı makamların yanısıra diğer makamların, kendi iç hukuklarınınca öngörülen koşullar çerçevesinde, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yapmak ve bilgi değişiminde bulunmak imkan ve yetkisine sahip olmalarını sağlayacak ve bu amaçla, muhtemel kara para aklamaya ilişkin bilginin toplanması, analizi ve iletilmesi için ulusal bir merkez olarak hizmet verecek bir mali istihbarat biriminin kurulması ihtiyacını değerlendirecektir.

2. Taraf Devletler, meşru sermayenin dolaşımını herhangi bir şekilde engellemeksizin, bilginin yerinde kullanımını temin etmek kaydıyla, nakdin ve parasal değeri haiz her türlü evrakın sınırları içindeki dolaşımının denetlenmesi ve izlenmesi için makul önlemlerin uygulanmasını göz önüne alacaklardır. Bu tür önlemler kişi ve kuruluşların önemli miktarda nakdin ve parasal değeri haiz her türlü evrakın sınırötesi nakline ilişkin bildirimde bulunmaları zorunluluğunu içerebilir.

3. Taraf Devletler bu maddeye dayanarak, düzenleyici ve denetleyici bir iç sistem kurarken, bu Sözleşmenin diğer maddelerinin hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bölgesel, bölgelerarası ve çok taraflı teşkilatların kara para aklamaya karşı ilgili girişimlerini kılavuz olarak kullanmaya davet olunurlar.

4. Taraf Devletler, kara para aklamayla mücadele etmek için, adli, kanun uygulayıcı ve mali yönden düzenleyici merciler arasındaki küresel, bölgesel, altbölgesel ve ikili işbirliğini geliştirmek ve ilerletmek için çaba göstereceklerdir.

Madde 8

Yolsuzluğun Suç Haline Getirilmesi

1. Her Taraf Devlet, kasten işlenmesi halinde aşağıdaki eylemlerin suç haline getirilmesi için yasal ve diğer gerekli önlemleri alacaktır:

(a) Bir kamu görevlisine resmi görevlerinin yerine getirilmesi çerçevesinde bir işlem yapması veya yapmaktan kaçınması için, kendisi veya üçüncü bir kişi veya taraf lehine, haksız bir menfaatin doğrudan veya dolaylı olarak vaadedilmesi, teklif edilmesi ya da verilmesi;

(b) Bir kamu görevlisinin resmi görevlerinin yerine getirilmesi çerçevesinde bir işlem yapması veya yapmaktan kaçınması için, kendisi veya üçüncü bir kişi veya taraf lehine, haksız bir menfaati doğrudan veya dolaylı olarak talep etmesi veya kabulü;

2. Her Taraf Devlet, bu maddenin 1. fıkrasında söz edilen eylemlerin, yabancı kamu görevlileri veya uluslararası memurların katılımıyla gerçekleşmesi halinde, bunların suç haline getirilmesi için gerekli yasal ve diğer önlemleri almayı değerlendirecektir. Aynı şekilde, her Taraf Devlet yolsuzluğun diğer biçimlerini de suç haline getirmeyi değerlendirecektir.

3. Her Taraf Devlet bu maddeye göre ihdas edilen bir suça iştirak eylemini de suç haline getirmek için gerekli olabilecek benzer önlemleri alacaktır.

4. Bu maddenin 1. fıkrasının ve bu Sözleşmenin 9. maddesinin uygulanması bakımından, “kamu görevlisi”, kamu görevi yapan veya iç hukukta tanımlandığı şekilde kamuya yönelik bir hizmet gören ve bu hizmeti veren kişinin bulunduğu Taraf Devletin ceza yasasına göre de hizmeti bu şekilde uygulayan kişi anlamına gelir.

Madde 9

Yolsuzluğa Karşı Önlemler

1. Bu Sözleşmenin 8. maddesinde öngörülen önlemlere ek olarak, her Taraf Devlet uygun olduğu ve kendi yasal sistemiyle uyumlu olduğu kadarıyla, dürüstlüğü hakim kılmak ve kamu görevlilerinin yolsuzluğunu önlemek, ortaya çıkarmak ve cezalandırmak için yasal, idari veya diğer etkin önlemleri alacaktır.
2. Her Taraf Devlet kendi mercilerinin kamu görevlilerinin yolsuzluğunu önlemede, ortaya çıkarmada ve cezalandırmada etkinliğini sağlamak için, uygun olmayan etkilere maruz kalmamaları için yeterli bağımsızlığı sağlamak da dâhil olmak üzere, önlemler alacaktır.

Madde 10

Tüzel Kişilerin Sorumluluğu

1. Her Taraf Devlet, örgütlü suç gruplarının karıştığı ağır suçlara iştirak etmeleri ve bu Sözleşmenin 5, 6, 8, ve 23. maddelerinde öngörülen suçlar açısından tüzel kişilerin sorumlu tutulmaları için gerekli olabilecek kendi hukuk ilkelerine uygun önlemleri alacaktır.
2. Taraf Devletin hukuk ilkelerine bağlı kalmak kaydıyla, tüzel kişilerin sorumluluğu cezai, medeni veya idari olabilir.
3. Bu tür bir sorumluluk, suç işlemiş olan gerçek kişilerin cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.
4. Her Taraf Devlet, özellikle bu maddeye uygun olarak sorumlu tutulan tüzel kişilerin parasal müeyyideler de dâhil, etkin, orantılı ve caydırıcı cezai veya cezai olmayan müeyyidelere tabi olmasını temin edecektir.

Madde 11

Kovuşturma, Yargılama ve Yaptırımlar

1. Her Taraf Devlet, bu Sözleşmenin 5, 6, 8 ve 23. maddelerinde öngörülen bir suçun işlenmesini, o suçun ağırlığını dikkate alacak şekilde yaptırıma bağlayacaktır.
2. Her Taraf Devlet, bu Sözleşme kapsamındaki suçları işleyen kişilerin kovuşturmasıyla ilgili kendi iç hukukundaki takdire dayalı tüm yasal yetkilerin, bu

suçlara yönelik tedbirlerinin etkinliğini en üst düzeye getirecek ve bu tür suçların işlenmesini caydırma ihtiyacını göz önünde bulunduracak şekilde kullanılmasını sağlamak için çaba gösterecektir.

3. Her Taraf Devlet, kendi iç hukuku uyarınca ve savunma hakkına saygı göstererek, bu Sözleşmenin 5, 6, 8 ve 23. maddelerinde öngörülen suçlar söz konusu olduğunda, duruşmaya veya temyize kadar tahliye kararları verilmesi hususundaki kuralların yargılama sürecinin müteakip aşamalarında davalının hazır bulunmasını sağlama gerekliliğini göz önünde bulundurarak belirlenmesi için gereken önlemleri alacaktır.

4. Her Taraf Devlet, mahkemelerinin veya diğer yetkili makamlarının bu tür suçlardan mahkum edilen kişilerin erken veya şartlı tahliyesi ihtimalini değerlendirirken, bu Sözleşmede ele alınan suçların ağırlığını da göz önünde tutmalarını sağlayacaktır.

5. Her Taraf Devlet, gerektiğinde, kendi iç hukukuna uygun olarak adli takibata başlanması için uzun bir dava zamanaşımı süresi ve suç isnat edilen kişinin adaletten kaçması durumunda ise, daha uzun bir zamanaşımı süresi tesis edecektir.

6. Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, bu Sözleşmeye göre ihdas edilmiş suçların ve gerek yargılamanın gerek eylemlerin hukuka uygunluğunu denetleyen diğer hukuki ilkelerin tanımının bir Taraf Devletin münhasıran iç hukukuna bağlı olması ve bu tür suçların bu Taraf Devletin hukukuna uygun olarak kovuşturulması ve cezalandırılması ilkesine hanel getirmez.

Madde 12

Müsadere ve El koyma

1. Taraf Devletler, iç hukuklarının elverdiği en geniş biçimde aşağıdakilerin müsaderesinin sağlanması için gerekli önlemleri alacaklardır:

(a) Bu Sözleşmede belirtilen suçlardan elde edilen gelir veya değeri bunlara tekabül eden malvarlığı;

(b) Bu Sözleşmede belirtilmiş suçlarda kullanılmış veya kullanılması amaçlanan malvarlığı, malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçler.

2. Taraf Devletler, muhtemel bir müsadere amacıyla, bu maddenin 1. fıkrasında bahsedilen herhangi bir malın tespitinin, izlenmesinin, dondurulmasının veya el konulmasının sağlanması için gerekli önlemleri alacaklardır.
3. Eğer suç geliri kısmen veya tamamen başka bir mala dönüştürülmüş veya çevrilmiş ise, söz konusu gelirin yerine bu mal, bu maddede belirtilen önlemlere tabi tutulacaktır.
4. Eğer suç geliri meşru kaynaklardan kazanılan bir mal ile karıştırılmış ise, bu tür bir mal, dondurma veya el koymaya ilişkin yetkiler saklı kalmak kaydıyla, karıştırılmış suç gelirinin takdir edilen değerine kadar müsadereye tabi tutulacaktır.
5. Suç gelirinden veya suç gelirinin dönüştürüldüğü veya çevrildiği maldan veya suç gelirinin içine karışmış olduğu malvarlığından elde edilen kazanç veya diğer çıkarlar, bu maddede belirtilen önlemlere aynı şekil ve ölçüde tabi tutulacaktır.
6. Bu maddenin ve bu Sözleşmenin 13. maddesinin amaçları bakımından, her Taraf Devlet, kendi mahkemelerini veya diğer yetkili makamlarını, ilgili banka kayıtlarının veya mali veya ticari kayıtların ibrazı veya bunlara el konulması için emir verebilmeye yetkili kılacaktır. Taraf Devletler, bu maddenin hükümlerini uygulamaktan, banka gizliliği gerekçesiyle kaçınamayacaklardır.
7. Taraf Devletler, kendi iç hukuk ilkeleriyle, yargılama ve usule ilişkin diğer düzenlemelerinin özüyle uyumlu olduğu ölçüde, bir sanığın, iddia edilen suç gelirinin veya müsadereye tabi diğer malvarlığının meşru kaynağını göstermeye zorunlu kılınmasını değerlendirebilirler.
8. Bu madde hükümleri, iyi niyetli üçüncü kişilerin haklarına zarar verecek biçimde yorumlanamaz.
9. Bu maddede yer alan hiçbir hüküm, söz konusu önlemlerin bir Taraf Devletin iç hukukuna uygun ve tabi olarak tanımlanması ve uygulanması ilkesini etkilemeyecektir.

Madde 13

Müsadere Amacıyla Uluslararası İşbirliği

1. Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmede belirtilen suçlara ilişkin olarak, bu Sözleşmenin 12. Maddesinin 1. Fıkrasında söz edilen kendi ülkesindeki suç geliri, malvarlığı, malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçlerin müsadere için yargılama yetkisine sahip bir başka Taraf Devletten aldığı talep üzerine, aşağıdaki hususları kendi yasal sistemi çerçevesinde mümkün olan en geniş ölçüde yerine getirecektir:

(a) Bu talebi, bir müsadere kararının verilmesi ve böyle bir kararın verilmiş olması durumunda infazı amacıyla, kendi yetkili makamlarına iletacaktır; veya

(b) Talepte bulunulan bir Taraf Devlet, bu Sözleşmenin 12. Maddesinin 1. Fıkrasına uygun olarak talepte bulunan Taraf Devletin ülkesindeki bir mahkeme tarafından verilen müsadere kararını, 12. Maddenin 1. Fıkrasında söz edilen, kendi ülkesindeki suç geliri, malvarlığı, malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçler ile bağlantılı olduğu ölçüde, talep çerçevesinde uygulamak amacıyla, kendi yetkili makamlarına iletacaktır.

2. Bu Sözleşmede yer alan bir suç üzerinde yargılama yetkisini haiz diğer bir Taraf Devletin talebi üzerine, talepte bulunulan Taraf Devlet, muhtemel müsadere kararının, gerek talepte bulunan Taraf Devlet tarafından, gerek bu maddenin 1. Fıkrasındaki bir talebe istinaden, talepte bulunulan Taraf Devlet tarafından verilebilecek müsadere kararının uygulanmasını teminen, bu Sözleşmenin 12. Maddesinin 1. fıkrasında belirtilen suç geliri, malvarlığı, malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçlerin tespiti, izlenmesi ve dondurulması veya el konulması için önlemler alacaktır.

3. Bu Sözleşmenin 18. maddesinin hükümleri, benzer şekilde bu maddeye de uygulanır. 18. Maddenin 15. Fıkrasında belirtilen hususlara ek olarak, bu maddeye istinaden yapılan talepler aşağıdakileri de içerecektir:

(a) Bu maddenin 1 (a) fıkrası ile ilgili bir talep olması durumunda, talepte bulunulan Taraf Devletin kendi iç hukukuna uygun olarak müsadere kararı almasına

imkân sağlayacak şekilde, müsadere edilecek olan malvarlığının tanımının ve dayanılan olayların, talepte bulunan Taraf Devletçe belirtilmesi;

(b) Bu maddenin 1 (b) fıkrası çerçevesinde bir talep olması durumunda, talepte bulunan Taraf Devletin verdiği ve talebe esas olan müsadere kararının yasal olarak geçerli bir kopyası, olaylara ve kararın hangi ölçüde yerine getirilmesinin istendiğine ilişkin bilgiler;

(c) Bu maddenin 2. fıkrası çerçevesinde bir talep olması durumunda, talepte bulunan Taraf Devlet tarafından, talebe esas teşkil eden olaylara ilişkin bir açıklama ve yapılması istenen işlemlerin tanımı.

4. Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları gereğince alınacak kararlar ve yapılacak işlemler, talepte bulunulan Taraf Devlet tarafından, kendi iç hukuk hükümlerine ve usul kurallarına veya talepte bulunan Taraf Devletle ilişkilerinde bağlı olduğu herhangi bir ikili veya çok taraflı antlaşmaya, anlaşmaya veya düzenlemeye uygun ve bağlı olarak, yerine getirilecektir.

5. Her Taraf Devlet, kendi kanun ve düzenlemelerinin bu maddeye işlerlik sağlayan hükümlerinin ve bu tür kanun ve düzenlemelerde sonradan yapılacak değişikliklerin örneklerini veya bunların bir tanımlamasını Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine iletacaktır.

6. Eğer bir Taraf Devlet bu maddenin 1. ve 2. Fıkralarında belirtilen önlemlerin alınmasını, ilgili bir antlaşmanın mevcudiyeti şartına bağlamışsa, o Taraf Devlet bakımından bu Sözleşmeyi, gerekli ve yeterli bir antlaşma zemini olarak kabul edecektir.

7. Eğer talebe konu olan suç, bu Sözleşme kapsamındaki bir suç değilse, bu maddede öngörülen işbirliği bir Taraf Devlet tarafından reddedilebilir.

8. Bu madde hükümleri, iyi niyetli üçüncü kişilerin haklarına zarar verecek biçimde yorumlanmayacaktır.

9. Taraf Devletler, bu maddeye istinaden taahhüt edilen uluslararası işbirliğini daha etkin kılmak için, ikili veya çok taraflı antlaşmalar, anlaşmalar veya düzenlemeler yapmayı göz önünde bulunduracaklardır.

Madde 14

Müsadere Edilmiş Suç Geliri veya Malvarlığının Tasarrufu

1. Bir Taraf Devlet tarafından, bu Sözleşmenin 12. Maddesine veya 13. Maddesinin 1. Fıkrasına dayanarak müsadere edilmiş suç geliri veya malvarlığının tasarrufu, bu Taraf Devletin kendi iç hukukuna ve idari usullerine tabi olacaktır.

2. Taraf Devletler, bu Sözleşmenin 13. maddesi uyarınca, başka bir Taraf Devletin talebi üzerine bir tasarrufta bulunurken, iç hukukunun izin verdiği ölçüde ve talepte öngörüldü ise, suçun mağdurlarına tazminat verilebilmesi veya bu suç gelirinin veya malvarlığının yasal sahiplerine iade edilebilmesi için, müsadere edilmiş suç geliri veya malvarlığının talepte bulunan Taraf Devlete iade edilmesini öncelikle değerlendireceklerdir.

3. Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmenin 12. ve 13. Maddeleri uyarınca, başka bir Taraf Devlet tarafından yapılan bir talep üzerine tasarrufta bulunurken, aşağıdaki hususlarda anlaşmalar veya düzenlemeler yapılmasını özel bir önemle değerlendirebilir:

(a) Bu tür suç geliri veya malvarlığının veya bu tür suç geliri veya malvarlığının satışından elde edilen paranın veya bunların bir kısmının, bu Sözleşmenin 30. Maddesinin 2(c) fıkrası uyarınca açılmış hesaba ve örgütlü suçlarla mücadelede uzmanlaşmış hükümetlerarası kuruluşlara katkı olarak verilmesi;

(b) Kendi iç hukukları veya idari usullerine uygun olarak, bu tür suç gelirleri veya malvarlığını veya bu tür suç gelirlerinin veya malvarlığının satışından elde edilen paranın, düzenli bir biçimde veya her olay için ayrı ayrı diğer Taraf Devletlerle paylaşımı.

Madde 15

Yargı Yetkisi

1. Aşağıdaki durumlarda, her Taraf Devlet, bu Sözleşmenin 5, 6, 8, ve 23. Maddelerinde belirtilen suçlara ilişkin yargılama yetkisini tesis etmek için gerekli önlemleri alacaktır:

(a) Suçun kendi ülkesinde işlenmesi halinde veya

(b) Suçun, bir Taraf Devletin bayrağını taşıyan bir gemide veya hava taşıtında işlenmiş olması, ve suçun işlendiği anda o gemi veya hava taşıtının, o Taraf Devletin mevzuatına uygun olarak kayıtlı olması.

2. Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmenin 4. Maddesinin hükmü saklı kalmak kaydıyla, aşağıdaki durumlarda bu tür suçlardan herhangi birisine ilişkin yargı yetkisi de tesis edebilir:

(a) Suç, o Taraf Devletin bir vatandaşına karşı işlendiğinde;

(b) Suç, o Taraf Devletin vatandaşı olan bir kişi tarafından veya o Devletin ülkesinde mutad olarak oturan vatansız bir kişi tarafından işlendiğinde; veya

(c) Suç:

(i) Bu Sözleşmenin 5. Maddesinin 1. fıkrasında belirtilen suçlardan biriye ve o Devletin ülkesi dışında, o Devletin ülkesinde bir ağır suç işlemek amacıyla işlenmişse;

(ii) Bu Sözleşmenin 6. Maddesinin 1(b)(ii) bendinde belirtilen suçlardan biriye ve o Devletin ülkesi dışında, o Devletin ülkesi içinde bu Sözleşmenin 6. maddesinin 1(a)(i) veya (ii) veya (b)(i) bentlerinde belirtilen bir suçun işlenmesi amacıyla işlenmişse.

3. Bu Sözleşmenin 16. maddesinin 10. fıkrasının uygulanması bakımından, her Taraf Devlet, suç isnat edilen ve kendi ülkesinde bulunan bir kişiyi, sırf vatandaşı olması gerekçesiyle iade etmediği takdirde, bu Sözleşmedeki suçlara ilişkin yargılama yetkisini tesis etmek için gerekli olabilecek önlemleri alacaktır.

4. Her Taraf Devlet ayrıca, suç isnat edilen kişi kendi ülkesinde bulunduğu ve bu kişiyi iade etmediğinde, bu Sözleşmede yer alan suçlara ilişkin yargılama yetkisini tesis etmek için gerekli olabilecek önlemleri alabilir.

5. Eğer, bu maddenin 1. veya 2. fıkrasına göre yargılama yetkisini kullanan bir Taraf Devlete aynı eylem dolayısıyla bir veya daha fazla Taraf Devletin bir soruşturma, kovuşturma veya yargısal bir işlem yürüttüğü bildirilmiş veya anılan Taraf Devlet bunu herhangi bir şekilde öğrenmiş ise, bu Taraf Devletlerin yetkili

makamları, gereğine göre, yapacakları işlemlerin eşgüdümü amacıyla birbirlerine danışacaklardır.

6. Bu Sözleşme, genel uluslararası hukuk normları saklı kalmak kaydıyla, bir Taraf Devletin iç hukuku uyarınca tesis etmiş olduğu cezai yargılama yetkisinin kullanılmasını ortadan kaldırmaz.

Madde 16

Suçluların İadesi

1. Bu madde, bu Sözleşmede yer alan suçlarda veya 3. Maddenin 1(a) veya (b) fıkrasında belirtilen bir suça örgütlü bir suç grubunun karıştığı durumlarda ve iadeye konu olan suçun hem talepte bulunan hem de talepte bulunulan Taraf Devletin iç hukuklarına göre cezalandırılabilir olması kaydıyla, iade talebine konu olan kişinin, talepte bulunulan Taraf Devletin ülkesinde bulunması halinde uygulanacaktır.

2. Eğer iade talebi, bazıları bu madde kapsamına girmeyen birbirinden ayrı birçok ağır suça ilişkin ise, talepte bulunulan Taraf Devlet bu maddeyi kapsama girmeyen suçlara da uygulayabilir.

3. Bu maddenin uygulandığı suçların her birinin, Taraf Devletler arasında suçluların iadesine ilişkin herhangi bir antlaşmaya, failin iade edilebileceği suçlar olarak dâhil sayıldıkları kabul edilecektir. Ayrıca bu suçlar, Taraf Devletler arasında akdedilecek her iade antlaşmasına da faili iade edilebilir suçlar olarak dahil edilecektir.

4. Suçluların iadesini bir antlaşmanın bulunması koşuluna dayandıran bir Taraf Devlet, antlaşma akdetmemiş olduğu diğer bir Taraf Devletten alabileceği bir iade talebi karşısında, bu maddenin uygulandığı suçlarda, bu Sözleşmeyi, suçluların iadesine ilişkin yeterli bir yasal zemin olarak kabul edebilir.

5. Suçluların iadesini bir antlaşmanın bulunması koşuluna dayandıran Taraf Devletler:

(a) Bu Sözleşmeye ilişkin onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerinin tevdi sırasında, Sözleşmeye Taraf diğer Devletlerle suçluların iadesi için işbirliğinde, bu Sözleşmeyi yasal zemin olarak kabul edip etmeyeceklerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirecekler; ve

(b) Bu Sözleşmeyi suçluların iadesi için işbirliğinde yasal zemin olarak kabul etmezlerse, gereğine göre, bu maddeyi uygulayabilmek için, bu Sözleşmeye Taraf diğer Devletlerle suçluların iadesi konusunda antlaşmalar yapmak için çaba göstereceklerdir.

6. Suçluların iadesini bir antlaşmanın bulunması koşuluna dayandırmayan Taraf Devletler, bu maddenin uygulandığı suçları, kendi aralarında faili iade edilebilir suçlar olarak kabul edeceklerdir.

7. Suçluların iadesi, diğer hususlar meyanında, iade için asgari cezanın gerekliliğine ilişkin koşullar ve talepte bulunulan Taraf Devletin iadenin reddini dayandırabileceği nedenler dâhil, talepte bulunulan Taraf Devletin iç hukukunca veya yürürlükteki iade antlaşmalarınca belirlenmiş koşullara tabi olacaktır.

8. Taraf Devletler, kendi iç hukuklarına bağlı kalmak kaydıyla, iade işlemlerini hızlandırmak ve bu maddenin uygulandığı herhangi bir suçla ilgili delil sunma gerekliliklerini basitleştirmek için çaba göstereceklerdir.

9. Talepte bulunulan Taraf Devlet, kendi iç hukuk hükümlerine ve taraf olduğu suçluların iadesi antlaşmalarına bağlı kalmak kaydıyla, durumun gerekli ve acil olduğuna kanaat getirmesi halinde ve talepte bulunan Taraf Devletin istemi üzerine, iadesi istenen ve kendi ülkesinde bulunan bir kişiyi gözaltına alacak veya kişinin iade işlemleri sırasında hazır bulunmasını teminen, uygun diğer önlemleri alacaktır.

10. Suç isnat edilen bir kişi ülkesinde bulunan bir Taraf Devlet, bu maddenin uygulandığı suçlarda, bu kişiyi sırf kendi vatandaşı olduğu gerekçesiyle iade etmez ise, anılan Taraf Devlet iade isteyen Taraf Devletin isteği üzerine, vakit geçirmeksizin, kovuşturma amacıyla, olayı kendi yetkili makamlarına iletacaktır. Bu makamlar, anılan Taraf Devletin iç hukukunda diğer ağır suçlarda olduğu gibi karar alacak ve işlemleri de aynı şekilde yürüteceklerdir. İlgili Taraf Devletler, bu tür bir kovuşturmanın etkinliğini teminen, özellikle usul ve ispata ilişkin konularda, birbirleriyle işbirliği yapacaklardır.

11. Bir Taraf Devlet, vatandaşı olan bir kişiyi iç hukukuna göre, yalnızca kişinin iadesinin veya tesliminin istendiği bir dava veya takibat sonucu çarptırılabilceği cezayı bu Taraf Devlette çekmesi için geri verilmesi koşuluyla iade veya teslim edebiliyorsa ve bu Taraf Devlet ile iadeyi isteyen Taraf Devlet gerek bu hususta,

gerek uygun görecekları diğer şartlarda anlaşmışlar ise, bu şekilde yapılacak şartlı bir iade veya teslim, bu maddenin 10. Fıkrasında yer alan yükümlülüğün yerine getirilmesi için yeterli olacaktır.

12. Bir hükmün infazı amacıyla yapılan iade talebi, iadesi istenen kişinin talepte bulunulan Taraf Devletin vatandaşı olması nedeniyle reddedilirse, talepte bulunulan Taraf Devlet, talepte bulunan Tarafın başvurusu üzerine, kendi iç hukuku izin verirse ve yasalarının gerektirdiği hususlara uygun olarak, talepte bulunan Tarafın iç hukukunca verilmiş cezanın veya bu cezanın geriye kalan kısmının infazını sağlama yollarını araştıracaktır.

13. Bu maddenin uygulandığı suçlarla bağlantılı olarak, hakkında yargı işlemleri yürütülen herhangi bir kişiye, davanın bütün safhalarında, bütün haklarının ve kişinin ülkesinde bulunduğu Taraf Devletin iç hukukunca sağlanan güvencelerin kullanılması da dâhil olmak üzere, adil muamele garantisi verilecektir.

14. Eğer talepte bulunulan Taraf Devlet, talebin, bir kişiyi cinsiyeti, ırkı, dini, vatandaşlığı, etnik kökeni veya siyasi görüşleri nedeniyle yargılamak veya cezalandırmak için yapıldığına veya bu nedenlerden herhangi biri bakımından, talebe uymanın anılan kişinin durumuna hâlel getireceğine inanmak için ciddi nedenlerin varlığına kanaat getirirse, bu Sözleşmedeki hiçbir hüküm, iadeye ilişkin bir zorunluluk getirdiği biçiminde yorumlanmayacaktır.

15. Taraf Devletler, sadece suçun mali konuları da içerdiği gerekçesiyle, suçluların iadesi talebini reddedemezler.

16. Talepte bulunulan Taraf Devlet, iadeyi reddetmeden önce, gerektiğinde, görüşlerini sunmak ve iddialarına ilişkin bilgi sağlamak için kendisine geniş imkan tanımak amacıyla talepte bulunan Taraf Devletle istişare edecektir.

17. Taraf Devletler, iadenin sağlanması veya etkinliğinin artırılması için, ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya düzenlemeler yapmak için çaba harcayacaklardır.

Madde 17

Hükümlülerin Nakli

Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan suçlar nedeniyle hapse mahkum olmuş veya diğer hürriyeti bağlayıcı cezalara çarptırılmış kişilerin, cezalarını

tamamlamak üzere, kendi ülkelerine nakline ilişkin ikili veya çok taraflı anlaşmalara veya düzenlemelere girmeyi göz önünde bulundurlar.

Madde 18

Karşılıklı Adli Yardım

1. Taraf Devletler; 3. maddede öngörüldüğü üzere, bu Sözleşmede yer alan suçlara ilişkin soruşturmalarda, kovuşturmalarda ve yargı işlemlerinde birbirlerine en geniş ölçüde karşılıklı adli yardımı sağlayacaklar ve talepte bulunan Taraf Devletin, 3. Maddenin 1(a) veya (b) fıkrasında belirtilen suçlar, bu suçların mağdurları, gelirleri, tanıkları, araçları veya delillerinin, talepte bulunulan Taraf Devlette olması ve suça örgütlü bir suç grubunun karışması dâhil, mahiyetleri itibariyle sınıraşan suçlar olduklarından şüphelenmek için makul nedenler görmesi halinde, birbirlerine karşılıklılık esasına göre aynı şekilde yardım edeceklerdir.

2. Bu Sözleşmenin 10. maddesi uyarınca bir tüzel kişinin talepte bulunan Taraf Devlette sorumlu tutulabileceği suçlarla ilgili soruşturma, kovuşturma ve yargı işlemleri bakımından, talepte bulunulan Taraf Devletin ilgili yasaları, antlaşmaları, anlaşmaları ve düzenlemelerine göre, karşılıklı adli yardım mümkün olan en geniş ölçüde sağlanacaktır.

3. Bu madde uyarınca sağlanacak karşılıklı adli yardım, aşağıdaki amaçlardan herhangi birisi için talep edilebilir:

- (a) Delil toplamak veya kişilerin ifadesini almak;
- (b) Adli belgelerin tebliğini sağlamak;
- (c) Arama, el koyma ve dondurma işlemlerini yerine getirmek;
- (d) Eşya ve yer incelemesi yapmak;
- (e) Bilgileri, delil olabilecek şeyleri ve bilirkişi görüşlerini temin etmek;
- (f) Resmi daire, banka, şirket veya ticaret kayıtları ve mali kayıtlar dâhil, ilgili belge ve kayıtların asıllarını veya onaylı kopyalarını temin etmek;
- (g) Delil temin etme amacıyla suç gelirlerinin, malvarlığının, araç-gereçlerin ve diğer şeylerin tespiti ve takibi;

(h) Kişilerin, talepte bulunan Taraf Devlette gönüllü olarak mahkeme huzuruna çıkmalarını kolaylaştırmak;

(i) Talepte bulunulan Taraf Devletin iç hukukuna aykırı olmayan diğer her türlü yardımı sağlamak,

4. Bir Taraf Devletin yetkili makamları, iç hukuka uygun olmak kaydıyla, önceden bir talep olmaksızın, bu tür bilgilerin soruşturmaları ve yargılamayı yürütmeye veya başarılı bir biçimde sonuçlandırmada diğer bir Taraf Devletin makamlarına yardımcı olacağına veya bunların o Taraf Devletçe bu Sözleşmeye istinaden bir talep yapılmasıyla sonuçlanacağına inandıkları takdirde, suç teşkil eden konulara ilişkin bilgileri anılan Taraf Devletin yetkili makamlarına iletebilirler.

5. Bu maddenin 4. fıkrasına dayanılarak bilgi iletilmesi, bilgiyi temin eden yetkili makamların bulunduğu Devletteki soruşturma ve yargılamalara hanel getirmez. Bilgiyi alan yetkili makamlar anılan bilginin gizli kalması talebine veya kullanımındaki sınırlamalara geçici bir süre dahi olsa uyacaklardır. Bununla beraber, bu durum, bilgiyi alan Taraf Devleti, sanığın suçsuzluğunu gösterecek bilgileri kendi yargılama süreci sırasında açıklamaktan alıkoymayacaktır. Böyle bir durumda, bilginin açıklanmasından önce, bilgiyi alan Taraf Devlet, bilgiyi veren Taraf Devlete bildirimde bulunacak ve talebi halinde, bilgiyi veren Taraf Devletle danışmada bulunacaktır. Önceden bildirimde bulunmanın mümkün olmadığı istisnai durumlarda, bilgiyi alan Taraf Devlet, açıklamanın yapıldığını, bilgiyi veren Taraf Devlete gecikme olmaksızın bildirecektir.

6. Bu maddenin hükümleri, karşılıklı yardımı tamamen veya kısmen düzenleyen veya düzenleyecek olan başka herhangi bir ikili veya çok taraflı antlaşmadan kaynaklanan yükümlülükleri etkilemeyecektir.

7. Eğer söz konusu Taraf Devletler bir karşılıklı adli yardım antlaşmasıyla bağlı değillerse, bu maddeye dayanarak yapılan taleplerde, bu maddenin 9 ila 29 uncu fıkraları uygulanacaktır. Taraf Devletler bu tür bir antlaşmayla bağlı iseler, anılan Devletler bu maddenin 9 ila 29 uncu fıkralarını uygulamaya karar vermedikçe, o antlaşmanın ilgili hükümleri uygulanacaktır. İşbirliğini kolaylaştıracak ise, Taraf Devletlerin bu fıkraları uygulamaları kuvvetle teşvik edilir.

8. Taraf Devletler, banka gizliliği gerekçesiyle, bu maddeye istinaden karşılıklı adli yardımda bulunmayı reddedemezler.

9. Taraf Devletler, talep konusu eylemin her iki taraf bakımından da suç sayılmaması gerekçesiyle, bu maddeye istinaden karşılıklı adli yardımda bulunmayı reddedebilirler. Bununla beraber, talepte bulunulan Taraf Devlet, eylemin kendi iç hukukuna göre bir suç teşkil etmemesi halinde dahi, uygun gördüğünde, kendi takdir ettiği ölçüde yardım sağlayabilir.

10. Bir Taraf Devletin ülkesinde tutuklu veya cezasını çekmekte olan bir kişi, teşhis, tanıklık veya başka suretle bu Sözleşmede belirtilen suçlara ilişkin soruşturma, kovuşturma veya yargısal işlemler için delil toplamada yardım sağlamak amaçlarıyla başka bir Taraf Devlette bulunması talep edildiğinde, aşağıdaki koşullar sağlandığı takdirde nakledilebilir

(a) Kişi, bilerek ve özgürce rıza gösterirse;

(b) Her iki Taraf Devletin yetkili makamları, anılan Taraf Devletlerin uygun gördüğü koşullarla mutabık kalırlarsa;

11. Bu maddenin 10. fıkrasının uygulanması bakımından:

(a) Nakledilecek kişinin bulunduğu Taraf Devlet başka türlü talep etmedikçe veya müsaade etmedikçe, kişinin nakledileceği Taraf Devlet, nakledilen kişiyi gözaltında tutmaya yetkili ve tutmakla yükümlüdür;

(b) Her iki Taraf Devletin yetkili makamlarınca önceden veya herhangi bir şekilde kararlaştırıldığı üzere, kişinin nakledildiği Taraf Devlet, kişiyi gönderen Taraf Devlete geri teslim etme yükümlülüğünü gecikmeksizin yerine getirecektir;

(c) Kişinin nakledildiği Taraf Devlet, gönderen Taraf Devletten kişinin geri teslimi için yeni bir suçluların iadesi süreci başlatmasını talep edemeyecektir.

(d) Nakledilen kişinin, nakledildiği Taraf Devlette gözaltında geçirdiği süreler, gönderen Devlette çekmesi gereken cezadan indirilecektir.

12. Bu maddenin 10. ve 11. Fıkralarına uygun olarak, kişinin nakledildiği bir Taraf Devlet kabul etmedikçe, nakledilen kişi, vatandaşlığına bakılmaksızın, gönderen Devletin ülkesinden ayrılışından evvelki eylemleri, ihmalleri veya

mahkûmiyetleriyle ilgili olarak, nakledileceği Devletin ülkesinde kanuni takibe maruz bırakılmayacak, gözaltına alınamayacak veya şahsi hürriyeti bağlayıcı herhangi bir sınırlamaya tabi tutulamayacaktır.

13. Her Taraf Devlet, karşılıklı adli yardım taleplerini yerine getirmek veya yerine getirilmesi için yetkili makamlara iletmek üzere, bu talepleri kabul etme sorumluluğuna ve yetkisine sahip merkezi bir makam belirleyecektir. Bir Taraf Devletin karşılıklı adli yardıma ilişkin ayrı bir sisteminin olduğu özel bir bölge veya toprağı olması halinde, o bölge veya toprak için aynı işleve sahip ayrı bir merkezi makam belirleyebilir. Merkezi makamlar, alınan taleplerin süratli ve uygun bir biçimde yerine getirilmesini veya iletilmesini sağlayacaklardır. Merkezi makam, talebi yerine getirilmek üzere, yetkili bir makama ilemesi halinde, talebin, yetkili makam tarafından, hızlı ve uygun bir biçimde yerine getirilmesini teşvik edecektir. Bu amaçla belirlenen merkezi makam, her Taraf Devletin bu Sözleşmeye ilişkin onaylama, kabul veya uygun bulma veya katılım belgelerini tevdi sırasında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirilecektir. Karşılıklı adli yardım talepleri ve buna ilişkin herhangi bir yazışma Taraf Devletlerce belirlenmiş merkezi makamlara iletilecektir. Bu gereklilik, bir Taraf Devletin, bu taleplerin ve yazışmaların kendisine diplomatik kanallarla ve acil durumlarda, Taraf Devletlerin kararlaştırdıkları hallerde, mümkünse Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı (Interpol) kanalıyla ulaştırılmasını isteme hakkına hanel getirmeyecektir.

14. Talepler yazılı veya, mümkünse yazılı kayıt sağlayan herhangi bir yolla, talepte bulunulan Devletin kabul edebileceği bir dilde ve o Devletin, bildirim sahih olup olmadığını tespit edebileceği koşullar altında yapılacaktır. Taraf Devletlerin her biri için kabul edilebilir olan dil veya diller, bu Sözleşmeye ilişkin onaylama, kabul veya uygun bulma veya katılım belgelerinin tevdi sırasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirilecektir. Acil durumlarda ve Taraf Devletlerce kararlaştırıldığı takdirde, talepler sözlü olarak yapılabilir, ancak derhal yazılı olarak teyid edilecektir.

15. Karşılıklı adli yardım için olan bir talep şunları içerir:

(a) Talebi yapan makamın adı;

(b) Talebin ilgili olduğu soruşturma, kovuşturma veya yargı işlemlerinin konusu ve mahiyeti ve soruşturmayı, kovuşturmayı ve yargı işlemlerini yuruten makamın adı ve gorevleri;

(c) Adli belgelerin tebliği amacıyla yapılanların dişındaki taleplerde, ilgili olayların bir ozeti;

(d) İstenen yardımın tanımı ve talepte bulunan Taraf Devletin uyulmasını istediği ozel bir usulün açıklaması;

(e) Mumkun olduğu takdirde, ilgili herhangi bir kişinin kimliği, yeri ve uyruğu; ve

(f) Delilin, bilginin veya işlemin hangi amaçla istendiği.

16. Talepte bulunulan Taraf Devlet, talebin kendi iç hukukuna uygun olarak yerine getirilmesi için, gerekli gorduğunde, veya talebin ifasına kolaylık sağlayabileceği durumlarda, ek bilgi talep edebilir.

17. Bir talep, talepte bulunulan Taraf Devletin iç hukukuna göre ve bu hukuka aykırılık teşkil etmediği ölçude ve mumkun olduğunca talepte belirtilen usullere uygun olarak yerine getirilecektir.

18. Mumkun olduğu ve iç hukukun temel ilkeleriyle uyumlu olduğu her durumda, bir kişi bir Taraf Devletin ülkesinde bulunduğunda ve bu kişinin diğer Taraf Devletin adli makamları tarafından tanık veya uzman olarak dinlenmesi gerektiğinde, eğer sözkonusu kişinin talepte bulunan Taraf Devletin ülkesinde şahsen hazır bulunması mumkun veya arzulanen bir durum değilse, talepte bulunulan Taraf Devlet, diğerinin talebi üzerine, dinlemenin video konferansıyla yapılmasına izin verebilir. Taraf Devletler, dinlemenin talepte bulunan Taraf Devletin yargısal makamları tarafından yurütulmesine ve talepte bulunulan Taraf Devletin yargısal makamlarının katılmasına karar verebilirler.

19. Talepte bulunan Taraf Devlet, talebe konu soruşturma, kovuşturma veya yargısal işlemler için talepte bulunulan Taraf Devlet tarafından verilen bilgiyi veya delili, talepte bulunulan Taraf Devletin önceden rızası olmaksızın, talepte belirtilen amaçlar dişında aktarmayacak veya kullanmayacaktır. Bu fıkradaki hiçbir hüküm, talepte bulunan Taraf Devleti sanığın lehine olan bilgi veya delili kendi yargı

işlemleri sırasında açıklamaktan alıkoymayacaktır. Bu son durumda, talepte bulunan Taraf Devlet, açıklamadan önce, talepte bulunulan Taraf Devleti haberdar edecek ve talep halinde danışmada bulunacaktır. Önceden haber verme olanağı bulunmayan istisnai durumlarda, talepte bulunan Taraf Devlet, talepte bulunulan Taraf Devleti gecikmeksizin açıklama hakkında bilgilendirecektir.

20. Talepte bulunan Taraf Devlet, talepte bulunulan Taraf Devletten, talebin yerine getirilmesi bakımından zorunlu olmadığı ölçüde, yapılan talebin ve içeriğinin gizli tutulmasını isteyebilir. Eğer talepte bulunulan Taraf Devlet gizlilik gerekliliğine uyamaz ise, talepte bulunan Taraf Devleti derhal bilgilendirecektir.

21. Karşılıklı adli yardım aşağıdaki durumlarda reddedilebilir:

(a) Talep, bu maddenin hükümlerine uygun bir biçimde yapılmaz ise;

(b) Talepte bulunulan Taraf Devlet, talebin yerine getirilmesinin, egemenliğine, güvenliğine, kamu düzenine veya diğer temel çıkarlarına zarar verebileceği kanaatinde ise;

(c) Talepte bulunulan Taraf Devletin makamları, kendi yetkileri çerçevesinde soruşturma, kovuşturma veya yargı işlemleri veya davaya konu olması halinde, benzer herhangi bir suça ilişkin olarak talep edilen işlemin yerine getirilmesinden kendi Devletlerinin iç hukukuna göre men edilmiş ise;

(d) Talebin kabul edilmesi, talepte bulunan Taraf Devletin karşılıklı adli yardıma ilişkin yasal sistemine aykırı ise.

22. Taraf Devletler, karşılıklı adli yardım için yapılmış bir talebi sadece suçun mali konuları da içerdiği gerekçesiyle reddedemezler.

23. Karşılıklı adli yardıma ilişkin herhangi bir red için gerekçe gösterilecektir.

24. Talepte bulunulan Taraf Devlet karşılıklı adli yardım talebini mümkün olan en kısa sürede yerine getirecek ve gerekçeleri tercihen talepte yer alacak şekilde talepte bulunan Taraf Devletçe belirtilen herhangi bir süreyi, mümkünse tam olarak göz önünde bulunduracaktır. Talepte bulunulan Taraf Devlet, talepte bulunan Taraf Devletin talebin yerine getirilmesindeki safhaları ve sonucu ile ilgili makul sorularına yanıt verecektir. Talepte bulunan Taraf Devlet, istenen yardıma gerek kalmadığı takdirde, talepte bulunulan Taraf Devlete durumu derhal bildirecektir.

25. Karşılıklı adli yardım, devam eden bir soruşturmayı, kovuşturmayı veya yargı işlemini olumsuz etkileyebileceği gerekçesiyle, talepte bulunulan Taraf Devletçe ertelenebilir.

26. Bu maddenin 21. fıkrasına istinaden bir talebi reddetmeden veya bu maddenin 25. fıkrasına istinaden talebin yerine getirilmesini ertelemeyen önce, talepte bulunulan Taraf Devlet, yardımı, gerekli gördüğü bazı kayıt ve koşullarla yerine getirip getirmemeyi değerlendirmek üzere talepte bulunan Taraf Devlete danışacaktır. Eğer talepte bulunan Taraf Devlet, bu şekildeki bir koşullu yardımı kabul ederse, bu koşullara uyacaktır.

27. Bu maddenin 12. fıkrasının uygulanmasına hâlel getirmeksizin, talepte bulunan Taraf Devletin isteği üzerine bir yargı sürecinde tanıklık etmeye veya talepte bulunan Taraf Devletin ülkesindeki bir soruşturmada, kovuşturmada veya adli takibatta yardıma rıza gösteren bir tanık, uzman veya başka bir kişi, talepte bulunulan Taraf Devletin ülkesinden ayrılışından evvelki eylemleri, ihmalleri veya mahkumiyetleriyle ilgili olarak, talepte bulunan Taraf Devletin ülkesinde kanuni takibe maruz bırakılmayacak, gözaltına alınamayacak veya şahsi hürriyeti bağlayıcı herhangi bir sınırlamaya tabi tutulamayacaktır. Bu tür bir güvence, bu tanık, uzman veya başka kişinin hazır bulunmasının adli makamlarca artık gerekli görülmediğinin resmen bildirildiği tarihten itibaren kesintisiz 15 gün veya Taraf Devletlerce kararlaştırılmış herhangi bir zaman dilimi zarfında ayrılma imkanına sahip olup da talepte bulunan Taraf Devletin ülkesinde kendi isteğiyle kaldığı veya bu ülkeyi terkettikten sonra kendi isteğiyle geri döndüğü takdirde sona erecektir.

28. Bir talep yerine getirilirken ortaya çıkan olağan masraflar, ilgili Taraf Devletlerce aksi kararlaştırılmadıkça, talepte bulunulan Taraf Devletçe karşılanacaktır. Eğer talebi yerine getirmek için önemli veya olağandışı masraflar gerekiyor veya gerekecekse, talebin hangi kayıt ve koşullarla yerine getirileceğini ve masrafların nasıl karşılanacağını belirlemek üzere, Taraf Devletler birbirleriyle danışmada bulunacaklardır.

29. Talepte bulunulan Taraf Devlet:

(a) Talepte bulunan Taraf Devlete kendi iç hukukuna göre kamuya açık olan kendi elindeki resmi kayıt, belge veya bilgilerin örneklerini verecektir;

(b) Kendi takdiriyle, tamamen, kısmen veya uygun gördüğü koşullara tabi olarak kendi iç hukukuna göre kamuya açık olmayan resmi kayıt, belge veya bilgilerin örneklerini talepte bulunan Taraf Devlete verebilir.

30. Gerekli hallerde Taraf Devletler, bu madde hükümlerinin amaçlarına hizmet edecek, bunların uygulanmasını sağlayacak veya bu hükümleri güçlendirecek ikili veya çok taraflı anlaşma veya düzenlemeler yapma olanaklarını değerlendireceklerdir.

Madde 19

Ortak Soruşturmalar

Taraf Devletler bir veya daha fazla Taraf Devlette soruşturma, kovuşturma veya adli takibat konusu olan meselelere ilişkin yetkili makamları vasıtasıyla ortak soruşturma mercileri oluşturmak amacıyla ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya düzenlemeler yapmayı değerlendireceklerdir. Bu tür anlaşmaların veya düzenlemelerin mevcut olmaması halinde, ortak soruşturmalar her olay için ayrı ayrı yapılacak anlaşmalarla da yürütülebilir. İlgili Taraf Devletler, topraklarında bu tür bir soruşturmanın yürütüldüğü Taraf Devletin egemenliğine bütünüyle saygı göstereceklerdir.

Madde 20

Özel Soruşturma Yöntemleri

1. Her Taraf Devlet, kendi iç hukuk sisteminin temel ilkelerince cevaz verilmişse, imkânları ölçüsünde ve kendi iç hukukunca belirlenmiş koşullara göre, gerekli gördüğünde, örgütlü suçla etkin olarak mücadele etmek amacıyla, kendi topraklarında yetkili makamlar tarafından kontrollü teslimatın uygun şekilde kullanımı ve elektronik veya başka biçimlerde izleme veya gizli operasyonlar gibi diğer özel soruşturma yöntemlerinin kullanımına imkân verecek önlemleri alacaktır.

2. Bu Sözleşmede belirtilen suçların soruşturması bakımından, Taraf Devletler, gerektiğinde, uluslararası işbirliği kapsamındaki bu tür özel soruşturma yöntemlerinin kullanımı için, uygun ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya düzenlemeler yapmaya teşvik olunur. Bu tür anlaşmalar veya düzenlemeler

devletlerin egemen eşitliği ilkesine bütünüyle uyularak yapılacak ve uygulanacak ve bu anlaşmaların veya düzenlemelerin hükümlerine kesinlikle uyularak yürütülecektir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen türde bir anlaşma veya düzenlemenin mevcut olmaması halinde, uluslararası düzeydeki bu tür soruşturma yöntemlerinin kullanımına yönelik olarak her olay için ayrı ayrı karar alınacak; gerektiğinde bu kararlarda, yargı yetkisinin ilgili Taraf Devletlerce kullanılmasına ilişkin mali düzenlemeler ve anlaşmalar da göz önünde tutulabilecektir.

4. Kontrollü teslimatın uluslararası düzeyde uygulanmasına yönelik kararlar, ilgili Taraf Devletlerin rızasıyla, malların tespiti ve dokunulmamış olarak veya tamamen veya kısmen yeri değiştirilmiş veya başka bir malın yerine konmuş olarak sevkiyatın devam etmesine izin verilmesi gibi yöntemleri içerebilir.

Madde 21

Ceza Yargılamasının Nakli

Taraf Devletler, bu Sözleşmede belirtilen suçların kovuşturulması için ceza yargılaması işlemlerinin birbirlerine nakli olanağını, naklin adaletin tecellisi bakımından yararlı görüldüğü durumlarda, özellikle birden fazla yargı yetkisinin söz konusu olduğu hallerde kovuşturmanın tek merkezde toplanması düşüncesiyle, göz önüne alacaklardır.

Madde 22

Sabıka Kayıtlarının Tesisi

Her Taraf Devlet, suç isnat edilen kişinin başka bir devlettaki geçmiş herhangi bir mahkûmiyetini, bu tür bir bilgiyi bu Sözleşmede belirtilen suçlara ilişkin ceza davalarında kullanmak amacıyla, uygun göreceği koşullar ve amaçlarla dikkate almak için gerekli olabilecek yasal düzenlemeleri yapabilir veya diğer önlemleri alabilir.

Madde 23

Adaletin Engellenmesinin Suç Haline Getirilmesi

Her Taraf Devlet, kasıtlı olarak işlenmeleri halinde aşağıdaki eylemlerin suç sayılmalarını sağlayacak yasal ve gerekli diğer önlemleri alacaktır:

(a) Bu Sözleşmede belirtilen suçların işlenmesine ilişkin davalarda gerçek dışı tanık ifadesi elde etmek veya tanıklığa veya delil sunulmasına müdahale etmek için fiili kuvvet kullanımı, tehdit veya sindirme veya haksız bir çıkarın vaadi, teklifi veya verilmesi;

(b) Bu Sözleşmede belirtilen suçların işlenmesine ilişkin davalarda resmi görevlerin yargıç veya yasaları uygulayan memur tarafından yerine getirilmesine müdahale etmek için fiili kuvvet kullanımı, tehdit veya sindirme. Bu bentteki hiçbir husus, Taraf Devletlerin, diğer kamu görevlilerinin korunmasına yönelik yasal düzenleme yapma hakkını ortadan kaldırmayacaktır.

Madde 24

Tanıkların Korunması

1. Her Taraf Devlet, ceza davalarında bu Sözleşmede belirtilen suçlara ilişkin ifade veren tanıklara, gerektiğinde, akrabalarına ve onların yakınları olan diğer kişilere yönelik olabilecek öç alma veya sindirmelere karşı etkin koruma sağlamak için imkânları dâhilindeki gerekli önlemleri alacaktır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen önlemler, yargılama usulünden kaynaklanan haklar dâhil sanığın haklarına hâlel getirmeksizin, aşağıdakileri içerebilir:

(a) Bu tür kişileri fiziksel olarak korumak için, ihtiyaca göre ve mümkün olduğu ölçüde onları başka yerlere yerleştirmek ve gerektiğinde, bu tür kişilerin kimlikleri ve buldukları yerlere ilişkin bilgilerin açıklanmaması veya bu bilgilerin açıklanmasına sınırlama getirilmesi gibi usuller tesis etmek;

(b) Tanığın beyanlarının video bağlantısı veya diğer uygun araçlar dahil, iletişim teknolojilerinden yararlanılarak alınması gibi tanıklığın, tanık güvenliğini garanti eden bir biçimde yapılmasına cevaz veren ispat kuralları tesis etmek.

3. Taraf Devletler, bu maddenin 1. fıkrasında söz edilen kişilerin başka yerlere yerleştirilmesi için, diğer Devletlerle anlaşmalar veya düzenlemeler yapmayı göz önünde bulunduracaklardır.

4. Bu madde hükümleri, tanıklık yapmaları halinde, mağdurlara da uygulanacaktır.

Madde 25

Mağdurlara Yardım ve Koruma Sağlanması

1. Her Taraf Devlet, özellikle oç alma veya sindirme tehdidi olması halinde, bu Sözleşmede belirtilen suçların mağdurlarına yardım sağlamak ve onları korumak için imkânları dâhilindeki gerekli önlemleri alacaktır.
2. Her Taraf Devlet, bu Sözleşmede belirtilen suçların mağdurlarının zararlarının tazmini veya diğerk şekillerde telafisi için uygun usulleri tesis edecektir.
3. Her Taraf Devlet, kendi iç hukukuna bağılı kalmak kaydıyla, savunma hakkına zarar vermeksizin ceza yargılamasının uygun aşamalarında faille karşı mağdurların görüş ve endişelerinin ifade edilmesine ve göz önünde bulundurulmasına olanak sağlayacaktır.

Madde 26

Yasa Uygulayıcı Makamlarla İşbirliğini İlerletmek İçin Alınan Önlemler

1. Her Taraf Devlet, örgütlü suç gruplarında yer alan veya daha önce yer almış kişileri aşağıdaki şekilde davranmaya teşvik etmek için gerekli önlemleri alacaktır:
 - (a) Yetkili makamlara soruşturmada ve delil toplamada yararlı olabilecek, aşağıdaki ve benzer hususlarda bilgi sağlamak:
 - (i) Örgütlü suç gruplarının kimliği, mahiyeti, oluşumu, yapısı, yeri veya faaliyetleri;
 - (ii) Uluslararası bağlantılar dâhil, diğerk örgütlü suç gruplarıyla bağlantılar;
 - (iii) Örgütlü suç gruplarının işlemiş olduğu veya işleyebilecekleri suçlar.
 - (b) Yetkili mercilere, örgütlü suç gruplarını kaynaklarından veya suç gelirlerinden yoksun bırakmaya yarayabilecek gerçek, somut yardım sağlamak.
2. Her Taraf Devlet, uygun durumlarda, bu Sözleşmede belirtilen bir suçun soruşturulması veya kovuşturulmasında önemli işbirliği sağlayan bir sanığın cezasının hafifletilmesine olanak sağlamayı değerlendirecektir.

3. Her Taraf Devlet, kendi iç hukukunun temel ilkelerine uygun olarak, bu Sözleşmede belirtilen bir suçun soruşturulması veya kovuşturulmasında önemli işbirliği sağlayan bir kişinin kovuşturmadan muaf tutulmasına olanak sağlamayı değerlendirecektir.

4. Bu tür kişilerin korunması bu Sözleşmenin 24. maddesinde öngörüldüğü şekilde sağlanacaktır.

5. Bu maddenin 1. fıkrasında söz edilen bir Taraf Devlette bulunan bir kişinin başka bir Taraf Devletin yetkili mercileriyle önemli ölçüde işbirliğinde bulunabileceği hallerde, ilgili Taraf Devletler, kendi iç hukuklarına uygun olarak, bu işbirliğinden yararlanacak olan Taraf Devletin, bu maddenin 2. ve 3. fıkralarında öngörülen hususları sağlamasına ilişkin anlaşmalar veya düzenlemeler yapmayı düşünebilirler.

Madde 27

Yasa Uygulamada İşbirliği

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede belirtilen suçlarla mücadelede yasaların uygulanmasının sağlanmasına yönelik eylemlerin etkinliğini arttırmak için, ilgili iç yasal ve idari sistemleriyle uyum içinde, birbirleriyle yakın işbirliğinde bulunacaklardır. Her Taraf Devlet özellikle aşağıdaki hususlarda etkin önlemler alacaktır:

(a) İlgili Taraf Devletlerin yetkili makamları, kurumları ve kuruluşları arasında, gerektiğinde başka suç faaliyetleri ile bağlantılar dahil, bu Sözleşmede belirtilen suçların bütün yönlerine ilişkin güvenli ve hızlı bilgi alışverişini kolaylaştırmaya yönelik uygun görülebilecek iletişim kanalları kurmak ve bunları geliştirmek;

(b) Bu Sözleşmede belirtilen suçlara ilişkin araştırmaların yapılmasında diğer Taraf Devletlerle aşağıdaki konularda işbirliğinde bulunmak;

(i) Bu tür suçlara karıştığından şüphe edilen kişilerin kimlikleri, buldukları yer ve faaliyetleri veya diğer ilgili kişilerin yerleri;

(ii) Bu tür suçlardan elde edilen suç geliri veya malvarlığının hareketleri;

(iii) Bu tür suçların işlenmesinde kullanılmış veya kullanmaya yönelik malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçlerin hareketleri;

(c) Uygun durumlarda, analiz veya soruşturma amaçlarıyla gereken maddelerden yeterli adet veya miktarlarda sağlamak;³

(d) İlgili Taraf Devletler arasında personel ve diğer uzmanların değişimini arttırmak ve ikili anlaşmalara veya düzenlemelere bağlı kalmak kaydıyla, irtibat görevlilerinin gönderilmesi dâhil, yetkili makamlar, kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdümün etkinliğini sağlamak;

(e) Diğer Taraf Devletlerle, uygulanabildiği hallerde, örgütlü suç grupları tarafından kullanılan güzergâhlar ve yöntemler veya sahte kimlik kullanımı, tahrif edilmiş veya sahte belgeler veya faaliyetlerini gizlemek için kullanılan diğer araçlar dâhil, kullanılan özel yol ve yöntemlerle ilgili bilgi değişiminde bulunmak.

(f) Bu Sözleşmede belirtilen suçların erken teşhis edilmesi amacıyla bilgi değişiminde bulunmak ve alınan idari önlemlerin ve alınan diğer uygun önlemlerin eşgüdümünü sağlamak.

2. Bu Sözleşmeye işlerlik kazandırmak amacıyla, Taraf Devletler, yasa uygulayıcı kuruluşlar arasında doğrudan işbirliği konusunda ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya düzenlemeler yapmayı ve bu tür anlaşmaların veya düzenlemelerin mevcut olduğu durumlarda, bunları değiştirmeyi düşüneceklerdir. İlgili Taraf Devletler, aralarında bu tür anlaşmaların veya düzenlemelerin mevcut olmaması halinde, bu Sözleşmede belirtilen suçlarda bu Sözleşmeyi karşılıklı işbirliği için yasal dayanak olarak kabul edebilirler. Taraf Devletler, gereğine göre, yasa uygulayıcı kuruluşları arasında işbirliğini arttırmak için, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar dahil, anlaşmalardan veya düzenlemelerden tam anlamıyla yararlanılmasını temin edeceklerdir.

3. Taraf Devletler modern teknolojinin kullanılması yoluyla işlenmiş sınıraşan örgütlü suçlarla mücadele etmek amacıyla, olanakları dâhilinde işbirliğinde bulunmak için çaba göstereceklerdir.

Madde 28

Örgütlü Suçun Mahiyetine İlişkin Bilgilerin Toplanması, Değişimi ve Analizi

1. Her Taraf Devlet, kendi ülkesindeki örgütlü suçlara karışan profesyonel grupların ve kullanılan teknolojilerin yanı sıra, örgütlü suç eğilimlerinin, örgütlü suç eylemlerinin meydana geldiği koşulların, bilimsel ve akademik topluluklarla danışılarak analizini değerlendirecektir.
2. Taraf Devletler, örgütlü suç faaliyetlerine ilişkin analitik uzmanlığı uluslararası ve bölgesel teşkilatlar aracılığıyla geliştirmeyi ve birbirleriyle paylaşmayı düşüneceklerdir. Bu amaçla, ortak tanımlamalar, standartlar ve metodolojiler geliştirilmeli ve gerektiği gibi uygulanmalıdır.
3. Her Taraf Devlet, örgütlü suçla mücadelede uyguladığı politikaları ve aldığı önlemleri izlemeyi ve bunların etkinlik ve verimliliğini değerlendirmeyi göz önünde bulunduracaktır.

Madde 29

Eğitim ve Teknik Yardım

1. Her Taraf Devlet, gerekli olduğu ölçüde, savcılar, sorgu hakimleri ve gümrük personeli ve bu Sözleşmede belirtilen suçların önlenmesinden, ortaya çıkarılmasından, kontrolünden sorumlu diğer personel dahil, yasa uygulayıcı personeli için özel eğitim programları başlatacak, yürütecek ve geliştirecektir. Bu tür programlar personelin başka ülkede veya kuruluşta görevlendirilmesini ve personel değişimlerini kapsayabilir. Bu tür programlar, iç hukuka uygun olduğu ölçüde ve özellikle aşağıdakileri içerecektir:

(a) Bu Sözleşmede belirtilen suçların önlenmesinde, ortaya çıkarılmasında ve kontrolünde kullanılan yöntemler;

(b) Transit Devletlerdeki dâhil, bu Sözleşmede belirtilen suçlara karıştıklarından şüphelenen kişiler tarafından kullanılan güzergâhlar ve yöntemler ve bunlara karşı uygun önlemler;

(c) Kaçak eşya dolaşımının izlenmesi;

(d) Suç geliri, malvarlığı, malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçlerin hareketi ve kara para aklamada ve diğer mali suçlarda kullanılan yöntemlerin yanı sıra, bu tür gelirin, malvarlığının, malzeme, teçhizat veya diğer araç-gereçlerin nakli, saklanması veya görünümünün değiştirilmesi için kullanılan yöntemlerin ortaya çıkarılması ve izlenmesi;

(e) Delil Toplanması;

(f) Serbest ticaret bölgelerindeki ve serbest limanlardaki kontrol teknikleri;

(g) Elektronik izleme, kontrollü teslimat ve gizli operasyonlar dahil, kanun uygulamada gerekli modern kanun uygulama teçhizat ve teknikleri;

(h) Bilgisayarların, telekomünikasyon ağlarının veya modern teknolojinin diğer biçimlerinin kullanılması vasıtasıyla işlenen sınıraşan örgütlü suçla mücadelede kullanılan yöntemler; ve

(i) Mağdurları ve tanıkları korumada kullanılan yöntemler.

2. Taraf Devletler, bu maddenin 1. fıkrasında söz edilen alanlardaki uzmanlığı paylaşmaya yönelik araştırma ve eğitim programlarının planlanmasında ve uygulanmasında birbirlerine yardım edecekler ve bu amaçla, uygun hallerde, işbirliğini ilerletmek ve transit devletlerin özel problemleri ve ihtiyaçları dahil, ortak sorunlar hakkındaki fikir alışverişini teşvik etmek için bölgesel ve uluslararası konferanslar ve seminerlerden yararlanacaklardır.

3. Taraf Devletler, iadeyi ve karşılıklı adli yardımı kolaylaştıracak eğitim ve teknik yardımları teşvik edeceklerdir. Bu tür eğitimler ve teknik yardımlar dil eğitimini, merkezi makamlarda veya konuyla ilgili diğer kuruluşlardaki personelin başka ülkede veya kurumda görevlendirilmesini veya değişimlerini kapsayabilir.

4. İkili ve çok taraflı anlaşmaların veya düzenlemelerin bulunması halinde, Taraf Devletler, gerekli olan ölçüde, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar içinde ve diğer ikili ve çok taraflı anlaşma veya düzenlemeler dâhilinde, uygulama ve eğitim faaliyetlerini en üst seviyeye çıkarma çabalarını arttıracaklardır.

Madde 30

Diğer Önlemler: Sözleşmenin Ekonomik Kalkınma ve Teknik Yardım Yoluyla Uygulanması

1. Taraf Devletler, örgütlü suçun toplumun geneli üzerindeki ve özellikle sürdürülebilir kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerini göz önünde tutarak, bu Sözleşmenin en uygun biçimde uygulanmasına olanak tanıyan önlemleri uluslararası işbirliği yoluyla, mümkün olan en geniş biçimde alacaklardır.

2. Taraf Devletler, mümkün olduğu ölçüde uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla ve birbirleriyle işbirliği içinde, aşağıdaki hususlar için somut çaba göstereceklerdir:

(a) Kalkınmakta olan ülkelerin sınıraşan örgütlü suçları önleme ve bu suçlarla mücadele yeteneğini arttırmak amacıyla, bu ülkelerle çeşitli seviyelerde işbirliğini arttırmak;

(b) Kalkınmakta olan ülkelerin sınıraşan örgütlü suçlarla etkin bir biçimde mücadele etmek için gösterdikleri çabaları desteklemek ve bu Sözleşmeyi başarılı bir biçimde uygulamalarına yardım etmek için, maddi ve aynı yardımı arttırmak;

(c) Kalkınmakta olan ülkelere ve ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelere, bu Sözleşmenin uygulanmasındaki ihtiyaçlarının karşılanmasında teknik yardım sağlamak. Taraf Devletler, bu amaçla, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın mali yardım düzenlemeleri çerçevesinde, özellikle bu amaç için belirlenmiş bir hesaba, yeterli ve düzenli olarak gönüllü katkılarda bulunmak için çaba göstereceklerdir. Taraf Devletler, ayrıca, kendi iç hukuklarına ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bu Sözleşme hükümleri uyarınca müsadere edilmiş suç gelirin veya malvarlığının bu paraya tekabül eden değerinin bir yüzdesini, yukarıda söz edilen hesaba bağışlamayı özellikle değerlendirebileceklerdir.

(d) Diğer Taraf Devletleri ve mali kuruluşları, gerektiğinde, bu maddede öngörülen çabalara katılmaya, özellikle kalkınmakta olan ülkelerin bu Sözleşmenin amaçlarına ulaşmalarına yardım edebilmek için, onlara daha fazla eğitim programları ve modern teçhizat sağlamaya teşvik ve ikna etmek.

3. Bu önlemler, mümkün olduğu ölçüde, mevcut dış yardım taahhütlerine veya ikili, bölgesel veya uluslararası düzeydeki diğer mali işbirliği düzenlemelerine hâlel getirmeden alınacaktır.

4. Taraf Devletler, bu Sözleşme’de öngörülen uluslararası işbirliği ve sınıraşan örgütlü suçların önlenmesi, ortaya çıkarılması ve kontrolü için gerekli olan mali düzenlemelerin etkin olması düşüncesiyle, maddi ve lojistik yardım konusunda ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya düzenlemeler yapabilirler.

Madde 31

Önleme

1. Taraf Devletler, sınıraşan örgütlü suçların önlenmesini amaçlayan ulusal projeleri geliştirmek, değerlendirmek, örnek uygulamaları ve politikaları oluşturmak ve ilerletmek için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, iç hukuklarının temel ilkelerine uygun olarak, örgütlü suç gruplarının suç gelirleriyle yasal piyasalarda yer almalarına yol açacak mevcut veya gelecekteki olasılıkları, uygun olan yasal, idari veya diğer önlemlerle azaltmaya çaba gösterirler. Bu önlemler aşağıdaki hususlar üzerinde odaklanmalıdır:

(a) Kanun uygulayıcı makamlar veya savcılar ile sanayi dahil, özel kuruluşlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi;

(b) İlgili meslek dalları, özellikle avukatlar, noterler, mali danışmanlar ve muhasebeciler için davranış kurallarını içeren yasalar gibi ilgili toplumsal ve özel kuruluşlarda dürüstlüğü korumak için öngörülmuş standartların ve usullerin gelişiminin teşvik edilmesi;

(c) Kamu mercileri tarafından açılan ihalelerin ve ticari faaliyet için sağlanan mali teşviklerin ve verilen ruhsatların, örgütlü suç grupları tarafından kötüye kullanılmalarının önlenmesi;

(d) Tüzel kişilerin örgütlü suç grupları tarafından kötüye kullanılmalarının önlenmesi; Bu önlemler aşağıdakileri kapsayabilir:

(i) Tüzel kişilerin kurulmasında, yönetiminde ve finansmanında yer alan tüzel veya gerçek kişiler hakkında kamu kayıtlarının tutulması;

(ii) Bu Sözleşme kapsamında bulunan suçlardan mahkum olmuş kişilerin, kendi hukukuna tabi olan tüzel kişilerin yöneticisi olarak faaliyette bulunmalarını mahkeme kararı veya herhangi bir uygun usulle makul bir süre için engelleme imkanının sağlanması;

(iii) Tüzel kişilerin yöneticisi olarak faaliyetten men edilmiş kişiler için ulusal düzeyde kayıt sistemi kurulması; ve

(iv) Bu fıkranın, (d), (i) ve (iii) bentlerinde belirtilen kayıtlarda yer alan bilgilerin diğer Taraf Devletlerin yetkili makamlarıyla değişimi;

3. Taraf Devletler, bu Sözleşmede belirtilen suçlardan mahkum olmuş kişilerin topluma yeniden kazandırılmalarına yardımcı olmak için çaba göstereceklerdir.

4. Taraf Devletler, örgütlü suç grupları tarafından kötüye kullanıma açık olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla, mevcut mevzuatı ve idari uygulamaları belirli aralıklarla değerlendirmek için çaba göstereceklerdir.

5. Taraf Devletler, sınıraşan örgütlü suçların varlığı, nedenleri, ağırlığı ve yarattığı tehdit konusunda toplumu bilgilendirmek için çaba göstereceklerdir. Bu bilgiler, uygun hallerde, kitle iletişim aracılığıyla yayılacak ve toplumun, bu tür suçları önlemeye ve bu tür suçlarla mücadeleye katılımını teşvik etmek için alınan önlemleri içerecektir.

6. Her Taraf Devlet, sınıraşan örgütlü suçları önlemek için alınan önlemlerin geliştirilmesinde diğer Taraf Devletlere yardım edebilecek makamının veya makamlarının isim ve adresini Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirecektir.

7. Taraf Devletler, bu maddede söz edilen önlemlerin teşvikinde ve geliştirilmesinde birbirleriyle ve ilgili uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla gerektiğinde ortak çalışma yapacaklardır. Buna, sınıraşan örgütlü suçların önlenmesini amaçlayan, toplumun marjinal kesimlerinde sınıraşan örgütlü suç faaliyetlerine karşı zafiyet yaratan koşulların iyileştirilmesi gibi uluslararası projelere katılım da dahildir.

Madde 32

Taraflar Konferansı

1. Taraf Devletlerin örgütlü suçla mücadeledeki kapasitelerini arttırmak ve bu Sözleşmenin uygulanmasını teşvik etmek ve gözden geçirmek için, Taraflar Konferansı kurulur.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Taraflar Konferansı'nı, bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesini takiben en geç bir yıl içinde toplayacaktır. Taraflar Konferansı, (bu faaliyetlerin yürütülmesinden doğan harcamaların ödenmesine ilişkin kurallar dâhil) usul kurallarını ve bu maddenin 3. ve 4. fıkralarında öngörülen faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin kuralları belirleyecektir.

3. Taraflar Konferansı, aşağıdaki hususlar da dâhil olmak üzere, bu maddenin 1. fıkrasında bahsedilen amaçlara ulaşmak için gerekli düzenlemeler üzerinde anlaşmaya varacaktır:

(a) Bu Sözleşme'nin 29, 30 ve 31. maddelerine göre Taraf Devletlerce yürütülen faaliyetlere, gönüllü katkıların toplanmasını teşvik etmek dâhil, kolaylık sağlamak;

(b) Taraf Devletler arasında, sınıraşan örgütlü suçların işleniş şekilleri ve eğilimleri hakkında ve bu suçlarla mücadeledeki başarılı uygulamalar konusunda bilgi değişimini kolaylaştırmak;

(c) İlgili uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla ve sivil toplum örgütleriyle işbirliğinde bulunmak;

(d) Bu Sözleşmenin uygulamasının belirli aralıklarla gözden geçirilmesi;

(e) Bu Sözleşmenin ve uygulamasının geliştirilmesi için tavsiyelerde bulunmak.

4. Bu maddenin 3 (d) ve (e) bentlerinin amaçları bakımından, Taraflar Konferansı, bu Sözleşmenin uygulanmasında alınan önlemlere ve uygulamada karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bilgi birikimini, Taraflarca temin edilen bilgiler ve Taraflar Konferansı'nca tesis edilmiş olabilecek tamamlayıcı gözden geçirme mekânizmaları vasıtasıyla elde edecektir.

5. Her Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi uygulamak için alınan yasal ve idari önlemlerin yanı sıra, programları, planları ve uygulamaları hakkındaki bilgileri Taraflar Konferansı'na, Taraflar Konferansı'nca istendiği şekilde temin edecektir.

Madde 33

Sekretarya

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Taraflar Konferansı'na gereken sekretarya hizmetlerini sağlayacaktır.

2. Sekretarya:

(a) Taraflar Konferansı'na, bu Sözleşmenin 32. maddesinde belirtilen faaliyetleri yürütmesinde yardımcı olacak ve Taraflar Konferansı'nın oturumları için düzenlemeleri ve gerekli hizmetleri sağlayacaktır;

(b) Talep üzerine, Taraf Devletlere, bu Sözleşmenin 32. maddesinin 5. fıkrasında öngörüldüğü gibi, Taraflar Konferansı'na bilgi temin edilmesinde yardım edecek ve;

(c) İlgili uluslararası ve bölgesel kuruluşların sekretaryalarıyla gerekli eşgüdümü sağlayacaktır.

Madde 34

Sözleşmenin Uygulanması

1. Her Taraf Devlet, kendi iç hukukunun temel ilkelerine uygun olarak, bu Sözleşmedeki yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamak için yasal ve idari önlemler dâhil gereken önlemleri alacaktır.

2. Bu Sözleşme'nin 5. maddesinin örgütlü bir suç grubunun varlığını gerekli saydığı haller hariç, bu Sözleşme'nin 5, 6, 8 ve 23. maddelerinde belirtilen suçlar, bu Sözleşme'nin 3. maddesinin 1. fıkrasında yer aldığı şekliyle örgütlü bir suç grubunun karışmasından veya suçun sınıraşan niteliğinden bağımsız olarak, her Taraf Devletin iç hukukunda suç haline getirilecektir.

3. Her Taraf Devlet, sınıraşan örgütlü suçları önlemek ve onlarla mücadele etmek için bu Sözleşmeyle sağlananlardan daha sıkı ve ağır önlemleri alabilir.

Madde 35

Uyuşmazlıkların Çözümü

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmenin yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıkları müzakere yoluyla çözmek için çaba göstereceklerdir.
2. Makul bir zaman içerisinde müzakere yoluyla çözülemeyen iki veya daha fazla Taraf Devlet arasında bu Sözleşmenin yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin herhangi bir uyuşmazlık, bu Taraf Devletlerden birinin talebi üzerine, tahkime götürülecektir. Eğer tahkim talebinin yapıldığı tarihten itibaren 6 ay içerisinde, Taraf Devletler, tahkime dair düzenlemelerde anlaşamazlarsa, bu Taraf Devletlerden herhangi biri uyuşmazlığı, Divan'ın Statüsü'ne uygun bir taleple, Uluslararası Adalet Divanı'na götürebilir.
3. Her Taraf Devlet, bu Sözleşmeye ilişkin imzalama, onaylama, kabul veya uygun bulma veya katılım sırasında, kendisini bu maddenin 2. fıkrasıyla bağlı saymadığını beyan edebilir. Diğer Taraf Devletler, böyle bir çekince koyan herhangi bir Taraf Devlete karşı bu maddenin 2. fıkrasıyla bağlı olmayacaklardır.
4. Bu maddenin 3. fıkrası uyarınca çekince koymuş herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirmek suretiyle, bu çekinceyi her zaman kaldırabilir.

Madde 36

İmza, Onay, Kabul, Uygun bulma ve Katılım

1. Bu Sözleşme, 12-15 Aralık 2000 tarihleri arasında İtalya'nın Palermo kentinde ve ondan sonra da 12 Aralık 2002 tarihine kadar New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde bütün devletlerin imzasına açık kalacaktır.
2. Bu Sözleşme, bu maddenin 1. fıkrası uyarınca, üyelerinden en az bir devletin bu Sözleşmeyi imzalaması halinde, bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarının imzasına da açık olacaktır.
3. Bu Sözleşme, onaylamaya, kabule veya uygun bulmaya tabidir. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir. Bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı, üye devletlerinden en az biri

aynı işlemi yaptığı takdirde, onaylama, kabul veya uygun bulma belgesini tevdi edebilir. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinde bu tür bir teşkilat, bu Sözleşmeyle düzenlenen konulara ilişkin yetkilerinin sınırını beyan edecektir. Bu tür bir teşkilat yetkilerinin kapsamına ilişkin herhangi bir değişikliği de saklayıcıya bildirecektir.

4. Bu Sözleşme herhangi bir devletin veya üyesi devletlerden en az birinin bu Sözleşmeye taraf olduğu herhangi bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatının katılımına açıktır. Katılım belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir. Katılımı sırasında, bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı bu sözleşmeyle düzenlenen konulara ilişkin yetkilerinin sınırını beyan edecektir. Bu tür bir teşkilat yetkilerinin kapsamına ilişkin herhangi bir değişikliği de saklayıcıya bildirecektir.

Madde 37

Protokollerle İlişki

1. Bu Sözleşmeye bir veya daha fazla protokol eklenebilir.
2. Bir protokole taraf olabilmek için, bir devletin veya bölgesel bir ekonomik bütünleşme örgütünün bu Sözleşmeye de taraf olması gerekir.
3. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet bir Protokol'e hükümleri uyarınca ayrıca taraf olmadıkça onunla bağlı olmaz.
4. Bu Sözleşmeye ek herhangi bir protokol, protokolün amacı dikkate alınarak, bu Sözleşmeyle birlikte yorumlanacaktır.

Madde 38

Yürürlüğe Giriş

1. Bu Sözleşme, kırkinci onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgesinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir. Bu fıkranın amaçları bakımından, bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı tarafından tevdi edilmiş herhangi bir belge, bu tür teşkilatlara üye devletler tarafından tevdi edilenlere ilave olarak sayılmayacaktır.

2. Bu Sözleşme'ye ilişkin kırkinci onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerinin tevdiinden sonra, Sözleşme'yi onaylayan, kabul eden, uygun bulan ve Sözleşme'ye katılan her Taraf Devlet ve bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı bakımından, bu Sözleşme ilgili belgenin tevdiini izleyen 30. gün yürürlüğe girecektir.

Madde 39

Değişiklikler

1. Bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesini takip eden beşinci yılın dolmasından itibaren, bir Taraf Devlet, değişiklik önerisinde bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yazılı olarak sunabilir, Genel Sekreter bunun üzerine, değişiklik önerisini Taraf Devletlere ve Taraflar Konferansı'na, önerilerin görüşülmesi ve karara bağlanması amacıyla iletacaktır. Taraflar Konferansı her bir değişiklik üzerinde görüş birliğine varabilmek için her türlü çabayı gösterecektir. Eğer, görüş birliğine yönelik bütün çabalar tükenmiş ve anlaşmaya varılamamışsa, değişikliğin benimsenmesi için son çare olarak, Taraflar Konferansı toplantısında hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin üçte iki oy çokluğu aranacaktır.

2. Bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatları, kendi yetkileri dâhilindeki konularda, bu maddedeki oy haklarını, bu Sözleşmeye taraf olan kendi üyesi devletlerin sayısına eşit sayıda oyla kullanacaklardır. Bu tür bir teşkilata üye devletler kendi oy haklarını kullandıkları takdirde teşkilat oy kullanamayacak; teşkilatın oy hakkını kullanması halinde üye devletler ayrıca oy haklarını kullanamayacaklardır.

3. Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, Taraf Devletlerce, onaya, kabule veya uygun bulmaya tabidir.

4. Taraf bir Devlet açısından, bu maddenin 1. fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, bu tür bir değişikliğe ilişkin onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edildiği tarihten itibaren doksan gün sonra yürürlüğe girecektir.

5. Yürürlüğe giren bir değişiklik bu değişiklikle bağlı olduğunu açıkça bildiren Taraf Devletler açısından bağlayıcı olacaktır. Diğer Taraf Devletler ise bu

Sözleşmenin hükümleriyle ve daha önce onaylamış, kabul etmiş veya uygun bulmuş oldukları herhangi bir değişiklik ile bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

Madde 40

Çekilme

1. Taraf bir Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı yazılı bir bildirimle bu Sözleşme'den çekilebilir. Çekilme, bildirim Gen. Sekreter tarafından alınmasından bir yıl sonra geçerli olacaktır.
2. Bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatının bu Sözleşmeye taraf olma durumu, teşkilatın üyesi bütün devletlerin Sözleşmeden çekilmeleri halinde sona erecektir.
3. Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca bu Sözleşmeden çekilme, bu Sözleşmeye ekli bütün protokollerden de çekilme sonucunu doğuracaktır.

Madde 41

Saklayıcı ve Kullanılacak Diller

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin saklayıcısı tayin edilmiştir.
2. Bu Sözleşmenin, Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerinin eşit derecede geçerli olduğu özgün metni Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce saklanır.

Yukarıdaki hususları tasdiken, hükümetleri tarafından usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş aşağıda imzaları bulunan temsilciler, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

**SINIRAŞAN ÖRGÜTLÜ SUÇLARA KARŞI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
SÖZLEŞMESİNE EK İNSAN TİCARETİNİN, ÖZELLİKLE KADIN VE
ÇOCUK TİCARETİNİN ÖNLENMESİNE, DURDURULMASINA VE
CEZALANDIRILMASINA İLİŞKİN PROTOKOL***

Giriş

Bu Protokole Taraf Devletler,

İnsan ticaretini, özellikle kadın ve çocuk ticaretini önlemek ve bununla mücadele etmek için atılacak etkin adımların kaynak, transit ve hedef ülkelerde insan tacirlerinin cezalandırılması ve bu ticaretin mağdurlarının uluslararası düzeyde tanınmış insan haklarının korunması dahil, önlemler içeren kapsamlı bir uluslararası yaklaşım gerektirdiğini *beyan ederek,*

İnsanların, özellikle kadınların ve çocukların istismarıyla mücadele etmek için kuralları ve uygulanabilir önlemleri içeren çeşitli uluslararası belgelerin bulunmasına rağmen, insan ticaretini tüm yönleriyle ele alan evrensel bir düzenlemenin mevcut olmadığı gerçeğini *göz önünde tutarak,*

Bu tür bir düzenlemenin olmaması halinde, insan ticaretine karşı savunmasız durumdaki kişilerin yeterli derecede korunmayacaklarından *endişe duyarak,*

Sınıraşan örgütlü suçlara karşı kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin ayrıntılı bir şekilde hazırlanması ve diğerlerinin yanı sıra, kadın ve çocuk ticaretini ele alan uluslararası bir belgenin ayrıntılı olarak hazırlanışını görüşmek amacıyla, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun açık katılımlı hükümetlerarası bir ad-hoc komite kurulmasına karar verdiği, 9 Aralık 1998 tarih ve 53/111 sayılı Genel Kurul kararını *hatırlayarak,*

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine, insan ticaretinin, özellikle kadın ve çocuk ticaretinin önlenmesi, durdurulması ve

* <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html>, (23.11.2007).

cezalandırılması için uluslararası bir belgenin eklenmesinin bu suçu önlemede ve bu suçla mücadelede faydalı olacağına *kanaat getirerek*,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

I. Genel hükümler

Madde 1

Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'yle ilişkisi

1. Bu Protokol, Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ektir. Bu Protokol Sözleşme'yle birlikte yorumlanacaktır.
2. Bu Protokol'de aksine hüküm bulunmadıkça, Sözleşme'de yer alan hükümler bu Protokol için de geçerli olacaktır.
3. Bu Protokol'un 5. maddesinde belirtilen suçlar, Sözleşme uyarınca belirlenmiş suçlar olarak kabul edilecektir.

Madde 2

Amaç

Bu Protokol'un amaçları şunlardır:

- (a) Kadın ve çocuklara özel önem verilerek, insan ticaretini önlemek ve mücadele etmek,
- (b) Bu tür ticaretin mağdurlarını, onların insan haklarına bütünüyle saygı göstererek korumak ve onlara yardım etmek,
- (c) Bu amaçlara erişebilmek için Taraf Devletler arasındaki işbirliğini geliştirmek.

Madde 3

Tanımlar

Bu Protokol'un amaçları bakımından:

- (a) "İnsan ticareti", kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan

kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir.

(b) İnsan ticaretinin (a) bendinde belirtilen yöntemlerden herhangi biriyle yapılmış olması halinde, mağdurun bu istismara razı olup olmaması durumu değiştirmeyecektir.

(c) Bu maddenin (a) bendinde öngörülen yöntemlerden herhangi birini içermese bile, çocuğun istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması “insan ticareti” olarak kabul edilecektir.

(d) Onsekiz yaşının altındaki herkes “çocuk” kabul edilecektir.

Madde 4

Kapsam

Bu Protokol, metinde başka türlü belirtilmedikçe, mahiyetleri itibariyle sınır aşan nitelikte oldukları ve suça örgütlü bir suç grubu karıştığı takdirde, bu Protokol’un 5. maddesinde belirtilen suçların önlenmesi, soruşturulması ve kovuşturulmasında ve suç mağdurlarının korunmasında uygulanır.

Madde 5

Suç haline getirme

1. Her Taraf Devlet bu Protokol’un 3. maddesinde belirtilen eylemlerin kasten gerçekleştirilmesi halinde cezalandırılmalarını teminen gerekli yasal ve diğer önlemleri alacaktır.

2. Her Taraf Devlet, aşağıdaki eylemlerin de suç sayılmaları için gerekli yasal ve diğer önlemleri alacaktır:

(a) Kendi hukuk sisteminin temel kavramlarına bağlı kalmak kaydıyla, bu maddenin 1. fıkrası uyarınca ihdas edilen bir suçun işlenmesine teşebbüs edilmesi,

(b) Bu maddenin 1. Fıkrası uyarınca tesis edilen bir suçta, suç ortağı olarak iştirak edilmesi,

(c) Bu maddenin 1. Fıkrası uyarınca ihdas edilen bir suçu işlemek için başkalarının örgütlenmesi veya suça teşvik edilmesi.

II. İnsan ticareti mağdurlarının korunması

Madde 6

İnsan ticareti mağdurlarına yönelik yardım ve koruma

1. Uygun hallerde ve kendi iç hukukunun elverdiği ölçüde, her Taraf Devlet, diğer önlemlerin yanı sıra, insan ticaretine ilişkin yargılama işlemlerini gizli yürüterek insan ticareti mağdurlarının özel hayatlarını ve kimliklerini koruyacaktır.

2. Her Taraf Devlet, uygun hallerde, kendi iç hukukî veya idarî sisteminin insan ticareti mağdurları lehine aşağıdaki olanakları içermesini sağlayacaktır:

a) İlgili yargısal ve idarî işlemler hakkında bilgi,

b) Ceza yargılamasının uygun aşamalarında mağdurun görüş ve endişelerinin, sanıkların savunma haklarına engel olmayacak şekilde ileri sürülebilmesine ve bunların göz önüne alınmasına yardım.

3. Her Taraf Devlet, uygun durumlarda, sivil toplum örgütleriyle, diğer ilgili kuruluşlarla ve sivil toplumun diğer unsurlarıyla işbirliği içinde özellikle aşağıdaki hususlara ilişkin hükümler dâhil, insan ticareti mağdurlarının fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden iyileşmelerini sağlamak için önlemler alınıp uygulanmasını değerlendirecektir.

(a) Uygun barınma olanağı,

(b) İnsan ticareti mağdurlarının anlayabilecekleri bir dilde özellikle yasal haklarına ilişkin danışmanlık hizmeti ve bilgi verilmesi,

(c) Tıbbî, psikolojik ve maddî yardım,

(d) Çalışma, öğrenim ve eğitim olanakları.

4. Her Taraf Devlet, bu madde hükümlerini uygularken, insan ticareti mağdurlarının yaşını, cinsiyetini ve uygun barınma, eğitim ve bakım dahil, özel ihtiyaçlarını ve özellikle çocukların özel ihtiyaçlarını dikkate alacaktır.

5. Her Taraf Devlet, kendi ülkesi içinde bulunduğu sürece, insan ticareti mağdurlarının fiziksel güvenliğini sağlamak için çaba gösterecektir.

6. Her Taraf Devlet, kendi iç hukuk sisteminin insan ticareti mağdurlarına gördükleri zararlar için tazminat alma olanağını veren önlemleri içermesini temin edecektir.

Madde 7

İnsan ticareti mağdurlarının giriş yapılan Devletlerdeki statüleri

1. Her Taraf Devlet, bu Protokol'un 6. maddesi uyarınca alınacak önlemlere ek olarak, uygun hallerde, insan ticareti mağdurlarının kendi ülkesinde geçici veya daimi olarak kalmalarına izin veren yasal veya diğer uygun önlemleri almayı düşünecektir.

2. Her Taraf Devlet, bu maddenin 1. fıkrasının hükmünün yerine getirilmesinde, insancıl ve merhametli yaklaşımlara gereken değeri verecektir.

Madde 8

İnsan ticareti mağdurlarının kendi memleketlerine dönmeleri

1. Her Taraf Devlet, kendi vatandaşı olan veya diğer bir Taraf Devletin ülkesine girişi sırasında kendi ülkesinde daimi ikâmet hakkına sahip bulunan bir insan ticareti mağdurunun geri dönüşünü, o kişinin güvenliğini de gözeterek, sebepsiz veya makul olmayan bir gecikme olmaksızın kolaylaştıracak ve kabul edecektir.

2. Bir Taraf Devletin, bir insan ticareti mağdurunu, o Taraf Devletin ülkesine girişi sırasında ülkesinde daimi ikâmet hakkına sahip bulunduğu veya vatandaşı olduğu diğer bir Taraf Devlete iade etmesi halinde, bu tür bir geri gönderme o kişinin güvenliğini, kişinin insan ticareti mağduru olmasına yol açan olaylarla ilgili yasal işlemlerin durumunu ve geri dönüşün mümkünse gönüllü olarak yapılması gereğini gözetmek suretiyle gerçekleştirilecektir.

3. Giriş yapılan Taraf Devletin talebi üzerine, talepte bulunulan Taraf Devlet sebepsiz veya makul olmayan bir gecikmeye yol açmadan, insan ticareti mağduru olan kişinin kendi vatandaşı olup olmadığını veya giriş yapılan Taraf Devletin ülkesine giriş zamanında kendi ülkesinde daimi ikâmet hakkına sahip olup olmadığını doğrulayacaktır.

4. Gerekli belgeleri bulunmayan bir insan ticareti mağdurunun dönüşünü kolaylaştırabilmek için, vatandaşı olduğu veya giriş yapılan Taraf Devletin ülkesine girişi sırasında daimi ikâmet hakkının bulunduğu Taraf Devlet, giriş yapılan Taraf Devletin talebi üzerine, kişinin seyahat etmesine veya ülkesine yeniden giriş yapmasına imkân sağlayacak gerekli seyahat belgelerini tanzim etmeyi veya müsaadeyi vermeyi kabul edecektir.

5. Bu madde, giriş yapılan Taraf Devletin iç hukukunun insan ticareti mağduruna tanıdığı herhangi bir hakkı ortadan kaldırmayacaktır.

6. Bu madde, insan ticareti mağdurlarının dönüşünü kısmen veya tamamen tanzim eden, yürürlükteki herhangi bir ikili veya çok taraflı anlaşmaya veya düzenlemeye hâlel getirmeyecektir.

III. Önleme, işbirliği ve diğer önlemler

Madde 9

İnsan ticaretinin önlenmesi

1. Taraf Devletler, aşağıdaki amaçlarla, kapsamlı politikalar, programlar ve diğer önlemleri oluşturacaklardır:

(a) İnsan ticaretini önlemek ve bununla mücadele etmek,

(b) İnsan ticareti mağdurlarını, özellikle kadınları ve çocukları yeni mağduriyetlerden korumak.

2. Taraf Devletler, insan ticaretini önlemek ve bununla mücadele etmek için, araştırma, bilgi ve kitle iletişim kampanyaları ve sosyal ve ekonomik girişimler gibi önlemleri uygulamak için çaba göstereceklerdir.

3. Bu maddede yer alan politikalar, programlar ve diğer önlemler, uygun olduğu ölçüde sivil toplum örgütleriyle, diğer ilgili kuruluşlarla ve sivil toplumun diğer unsurlarıyla işbirliğini içerecektir.

4. Taraf Devletler, ikili veya çok taraflı işbirliği yolu da dahil, kişileri, özellikle de kadınları ve çocukları insan ticaretine karşı korumasız bir konuma düşüren yoksulluk, az gelişmişlik ve fırsat eşitsizliği gibi olguları gidermek için önlemler alacak veya bu önlemleri güçlendireceklerdir.

5. Taraf Devletler, ikili ve çok taraflı işbirliği yolu da dahil olmak üzere, insan ticaretine yol açan, özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere, kişilerin her biçimdeki istismarının artmasına sebep olan talebi engellemek için eğitici, sosyal ve kültürel önlemler gibi yasal veya diğer önlemleri alacak veya güçlendireceklerdir.

Madde 10

Bilgi değişimi ve eğitim

1. Taraf Devletlerin kanun uygulayıcı, göçmenlikten sorumlu ve diğer ilgili makamları, gerektiğinde, kendi iç hukuklarına uygun olarak, aşağıdaki hususların belirlenmesinde birbirlerine yardımcı olmak için bilgi değişimi yoluyla, işbirliği yapacaklardır:

(a) Başkalarına ait seyahat belgeleriyle veya seyahat belgeleri olmadan, uluslararası bir sınırı geçen veya geçmeye teşebbüs eden kişilerin insan ticareti faili veya mağduru olup olmadıkları,

(b) İnsan ticareti amacıyla uluslararası bir sınırı geçmek için, kişilerin kullanmış oldukları veya kullanmaya teşebbüs ettikleri seyahat belgelerinin türleri,

(c) Mağdurların toplanması ve bir yerden bir yere taşınması, bu tür bir ticarete yer almış kişiler ve gruplar arasında kullanılan yollar ve bağlantılar dahil, insan ticareti amacıyla örgütlü suç grupları tarafından kullanılan araçlar ve yöntemler ve bunları ortaya çıkarmak için alınabilecek önlemler.

2. Taraf Devletler, insan ticaretinin önlenmesinde kanun uygulayıcı makamlar, göçmenlikten sorumlu görevliler ve ilgili diğer görevlileri eğitecek ve verilen eğitimi güçlendireceklerdir. Eğitim, mağdurların insan tacirlerinden korunması dahil, bu tür ticaretin önlenmesinde, insan tacirleri hakkında kanunî takipte bulunulmasında ve

mağdurların haklarının korunmasında kullanılan yöntemler üzerinde odaklanmalıdır. Eğitim, insan hakları ile çocuk ve kadınlara özgü sorunları göz önüne alma gereğini de hesaba katmalı ve sivil toplum örgütleriyle, diğer ilgili kuruluşlarla ve sivil toplumun diğer unsurlarıyla işbirliğini teşvik etmelidir.

3. Bilgi alan bir Taraf Devlet, bilgiyi ileten Taraf Devletin bilginin kullanımına sınırlama getirecek herhangi bir talebine uyacaktır.

Madde 11

Sınır önlemleri

1. Taraf Devletler, kişilerin serbest dolaşımına ilişkin uluslararası taahhütlere bağlı kalmak kaydıyla, insan ticaretinin önlenmesi ve ortaya çıkarılması için gerekli olabilecek sınır kontrollerini, mümkün olduğu ölçüde güçlendireceklerdir.

2. Her Taraf Devlet, ticarî nakliyeciler tarafından işletilen ulaşım araçlarının, bu Protokol'ün 5. maddesinde belirtilen suçların işlenmesinde kullanılmasını önlemek için yasal ve diğer uygun önlemleri, mümkün olduğu ölçüde alacaktır.

3. Uygun hallerde ve uygulanmakta olan uluslararası sözleşmelere bağlı kalmak kaydıyla, bu tür önlemler, herhangi bir nakliye şirketi veya herhangi bir ulaşım aracının sahibi veya işletmecisi dâhil, ticarî nakliyecilere, yolcularının giriş yapılan Devlete girişleri için gerekli olan seyahat belgelerine sahip olup olmadıklarını araştırma zorunluluğunu getirmeyi içerecektir.

4. Her Taraf Devlet, bu maddenin 3. fıkrasında öngörülen yükümlülüğün ihlalini yaptırma bağlamak için gerekli önlemleri, kendi iç hukukuna uygun olarak alacaktır.

5. Her Taraf Devlet, bu Protokol'de yer alan suçların işlenmesine karışan kişilerin ülkeye girişinin engellenmesine veya vizelerinin iptaline olanak veren önlemleri, kendi iç hukukuna uygun olarak, almayı değerlendirecektir.

6. Taraf Devletler, Sözleşme'nin 27. maddesi saklı kalmak kaydıyla, doğrudan iletişim kanalları kurmak ve sürdürmek suretiyle de sınır kontrol makamları arasındaki işbirliğini güçlendirmeyi değerlendireceklerdir.

Madde 12

Belgelerin güvenliği ve kontrolü

Her Taraf Devlet, aşağıdaki amaçlar için gerekli olabilecek önlemleri, mümkün olan yollarla, alacaktır:

(a) Verdiği seyahat veya kimlik belgelerinin kolayca kötüye kullanılmayacak ve güçlük çekmeden tahrif edilemeyecek veya kanuna aykırı şekilde değiştirilemeyecek, kopya edilemeyecek veya düzenlenemeyecek kalitede olmalarını temin etmek,

(b) Taraf Devlet tarafından veya adına verilen seyahat veya kimlik belgelerinin doğruluğunu ve güvenliğini temin etmek ve bunların kanuna aykırı şekilde yapımını, düzenlenmesini ve kullanımını önlemek.

Madde 13

Belgelerin yasallığı ve geçerliliği

Bir Taraf Devlet, başka bir Taraf Devletin talebi üzerine, kendi adına çıkarılmış olan veya çıkarılmış görünen seyahat veya kimlik belgelerinin insan ticareti için kullanıldığından şüphe duyulması halinde bunların yasallığını ve geçerliliğini, kendi iç hukukuna uygun olarak makul bir süre içinde doğrulayacaktır.

IV. Nihai hükümler

Madde 14

Saklı tutulan hususlar

1. Bu Protokol'deki hiçbir hüküm, Devletlerin ve kişilerin, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku ve özellikle, uygulandığı durumlarda, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsü'ne ilişkin Sözleşme ve 1967 tarihli Protokol ile bu belgelerde yer alan kaçtığı ülkeye iade edilmeme ilkesi dâhil, uluslararası hukuk kapsamındaki haklarını, yükümlülüklerini ve sorumluluklarını etkilemeyecektir.

2. Bu Protokol'de öngörülen önlemler kişilere, insan ticareti mağdurları oldukları gerekçesiyle ayırım yapmayacak biçimde yorumlanacak ve uygulanacaktır. Bu önlemlerin yorumu ve uygulanışı uluslararası kabul görmüş ayrımcılık yapmama ilkelerine uygun olacaktır.

Madde 15

Uyuşmazlıkların çözümü

1. Taraf Devletler, bu Protokol'un yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıkları müzakere yoluyla çözmek için çaba göstereceklerdir.
2. Makul bir zaman içerisinde müzakere yoluyla çözülemeyen bu Protokol'un yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin iki veya daha fazla devlet arasında herhangi bir uyuşmazlık, bu Taraf Devletlerden birinin talebi üzerine, tahkime götürülecektir. Eğer, tahkim talebinin yapıldığı tarihten altı ay sonra, Taraf Devletler, tahkime dair düzenlemelerde anlaşamazlarsa, bu Taraf Devletlerden herhangi biri, uyuşmazlığı Divan'ın Statüsü'ne uygun bir taleple, Uluslararası Adalet Divanı'na götürebilir.
3. Her Taraf Devlet, bu Protokol'e ilişkin imzalama, onaylama, kabul veya uygun bulma veya katılım sırasında kendisini, bu maddenin 2. fıkrasıyla bağlı saymadığını bildirebilir. Diğer Taraf Devletler, bu tür bir çekince koymuş herhangi bir Taraf Devlete karşı bu maddenin 2 nci fıkrasıyla bağlı olmayacaklardır.
4. Bu maddenin 3. fıkrası uyarınca çekince koymuş herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirmek suretiyle, bu çekinceyi her zaman kaldırabilir.

Madde 16

İmza, onay, kabul, uygun bulma ve katılım

1. Bu Protokol, 12-15 Aralık 2000 tarihleri arasında İtalya'nın Palermo kentinde ve ondan sonra da, 12 Aralık 2002 tarihine kadar New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde bütün devletlerin imzasına açık kalacaktır.
2. Bu Protokol, bu maddenin 1. fıkrası uyarınca, üyelerinden en az bir devletin bu Protokol'u imzalaması halinde, bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarının imzasına da açık olacaktır.
3. Bu Protokol, onaylamaya, kabule veya uygun bulmaya tabidir. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir. Bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı, üye devletlerinden en az biri

aynı işlemi yaptığı takdirde, onaylama, kabul veya uygun bulma belgesini tevdi edebilir. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinde bu tür bir teşkilat, bu Protokol ile düzenlenen konulara ilişkin yetkilerinin sınırını beyan edecektir. Bu tür bir teşkilat yetkilerinin kapsamına ilişkin herhangi bir değişikliği de saklayıcıya bildirecektir.

4. Bu Protokol, herhangi bir devletin veya üyesi devletlerden en az birinin bu Protokol'e taraf olduğu herhangi bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatının katılımına açıktır. Katılım belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine tevdi edilecektir. Katılımı sırasında, bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı bu Protokol ile düzenlenen konulara ilişkin yetkilerinin sınırını beyan edecektir. Bu tür bir teşkilat yetkilerinin kapsamında meydana gelecek herhangi bir değişikliği de saklayıcıya bildirecektir.

Madde 17

Yürürlüğe giriş

1. Bu Protokol, kırkıncı onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgesinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecek, ancak Sözleşme yürürlüğe girmeden önce yürürlüğe girmeyecektir. Bu fıkranın amaçları bakımından, bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı tarafından tevdi edilmiş herhangi bir belge, bu tür teşkilatlara üye devletler tarafından tevdi edilenlere ilave olarak sayılmayacaktır.

2. Her devlet veya bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı için, bu Protokol'e ilişkin kırkıncı onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerinin tevdiinden sonra bu Protokol'u onaylayan, kabul eden, uygun bulan ve Protokol'e katılan her Taraf Devlet ve bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı bakımından, bu Protokol ilgili belgenin tevdiini izleyen 30. gün yürürlüğe girecektir.

Madde 18

Değişiklikler

1. Bu Protokol'un yürürlüğe girmesini takip eden beşinci yılın dolmasından itibaren, bir Taraf Devlet, değişiklik önerisinde bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yazılı olarak sunabilir, Genel Sekreter bunun üzerine,

değişiklik önerisini Taraf Devletlere ve Taraflar Konferansı'na, önerilerin görüşülmesi ve karara bağlanması amacıyla iletacaktır. Taraflar Konferansı her bir değişiklik üzerinde görüş birliğine varabilmek için her türlü çabayı gösterecektir. Eğer, görüş birliğine yönelik bütün çabalar tükenmiş ve anlaşmaya varılamamışsa, değişikliğin benimsenmesi için son çare olarak, Taraflar Konferansı toplantısında hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin üçte iki oy çokluğu aranacaktır.

2. Bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatları, kendi yetkileri dahilindeki konularda, bu maddedeki oy haklarını, bu Protokole taraf olan kendi üyesi devletlerin sayısına eşit sayıda oyla kullanacaklardır. Bu tür bir teşkilata üye devletler kendi oy haklarını kullandıkları takdirde teşkilat oy kullanamayacak; teşkilatın oy hakkını kullanması halinde üye devletler ayrıca oy haklarını kullanamayacaklardır.

3. Bu maddenin 1. fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, Taraf Devletlerce, onaya, kabule veya uygun bulmaya tabidir.

4. Taraf bir Devlet açısından, bu maddenin 1. fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, bu tür bir değişikliğe ilişkin onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edildiği tarihten doksan gün sonra yürürlüğe girecektir.

5. Yürürlüğe giren bir değişiklik, bu değişiklikle bağlı olduğunu açıkça bildiren Taraf Devletler açısından bağlayıcı olacaktır. Diğer Taraf Devletler ise bu Protokol'un hükümleriyle ve daha önce onaylamış, kabul etmiş veya uygun bulmuş oldukları herhangi bir değişiklik ile bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

Madde 19

Çekilme

1. Taraf bir Devlet, bu Protokol'den, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı yazılı bir bildirimle çekilebilir. Çekilme, bildirim Genel Sekreterce alınmasından bir yıl sonra geçerli olacaktır.

2. Bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatının bu Protokole taraf olma durumu, teşkilata üye bütün devletlerin Protokol'den çekilmeleri halinde sona erecektir.

Madde 20

Saklayıcı ülke ve kullanılacak diller

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşme'nin saklayıcısı tayin edilmiştir.
2. Bu Protokol'un Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerinin eşit derecede geçerli olduğu özgün metni Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince saklanır.

Yukarıdaki hususları tasdiken, usulen yetkilendirilmiş aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Protokol'u imzalamışlardır.

**SINIRAŞAN ÖRGÜTLÜ SUÇLARA KARŞI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
SÖZLEŞMESİ'NE EK KARA, DENİZ VE HAVA YOLUYLA GÖÇMEN
KAÇAKÇILIĞINA KARŞI PROTOKOL***

Önsöz

Bu Protokole Taraf Devletler,

Kara, deniz ve hava yoluyla yapılan göçmen kaçakçılığını önlemek ve bununla mücadele etmek için atılacak etkin adımların, işbirliği, bilgi alışverişi ve ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerdeki sosyo-ekonomik önlemleri de içeren diğer uygun önlemler dahil, kapsamlı bir uluslararası yaklaşım gerektirdiğini *beyan ederek,*

Genel Kurul'un, göçün özellikle yoksullukla ilişkili olan temel nedenlerini ele almak, uluslararası göçün herkes için yararlı sonuçlar vermesini sağlamak, ilgili bölgelerarası, bölgesel ve altbölgesel mekânizmaların göç ve kalkınma sorununa eğilmelerini sürdürmek için, üye devletleri ve Birleşmiş Milletler çerçevesindeki kuruluşları uluslararası göç ve kalkınma alanındaki işbirliğini güçlendirmeye çağırıldığı 22 Aralık 1999 tarih ve 54/212 sayılı kararını *hatırlatarak,*

Göçmenlere insanca muamele yapılmasına ve haklarının bütünüyle korunmasının sağlanmasına duyulan ihtiyaca *kani olarak,*

Diğer uluslararası forumlarda yürütülen çalışmalara rağmen, göçmen kaçakçılığını ve bununla ilgili konuları tüm yönleriyle ele alan evrensel bir belgenin mevcut olmadığı gerçeğini *göz önünde tutarak,*

İlgili Devletlere büyük zararlar veren göçmen kaçakçılığına ve bu Protokol'de yer alan, diğer suç eylemlerine yönelik örgütlü suç gruplarının faaliyetlerindeki önemli artıştan *endişe duyarak,*

Aynı zamanda, göçmen kaçakçılığının, göçmenlerin hayatlarını ve güvenliklerini tehlikeye atabileceğinden *endişe duyarak,*

* <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4803.html>, (23.11.2007).

Sıniraşan örgütlü suçlara karşı kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin ayrıntılı bir şekilde hazırlanması ve diğerlerinin yanı sıra, göçmenlerin yasadışı kaçakçılığını ve deniz yolu dahil taşınmasını ele alan uluslararası belgelerin ayrıntılı olarak hazırlanmasını görüşmek amacıyla, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun açık katılımlı hükümetlerarası bir ad-hoc komite kurulmasına karar verdiği, 9 Aralık 1998 tarih ve 53/111 sayılı Genel Kurul kararını *hatırlatarak*,

Sıniraşan Örgütlü Suçlara karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne, kara, deniz, hava yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı uluslararası bir belge eklenmesinin bu suçun önlemede ve bu suçla mücadelede faydalı olacağına *kanaat getirerek*,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

I. Genel hükümler

Madde 1

Sıniraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'yle ilişkisi

1. Bu Protokol, Sıniraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ektir. Bu Protokol, Sözleşme'yle birlikte yorumlanacaktır.
2. Bu Protokolde aksine hüküm bulunmadıkça, Sözleşme hükümleri bu Protokol için de geçerli olacaktır.
3. Bu Protokol'un 6. Maddesinde belirtilen suçlar, Sözleşme uyarınca belirlenmiş suçlar olarak kabul edilecektir.

Madde 2

Amacı

Bu Protokol'un amacı, göçmen kaçakçılığını önlemek ve bununla mücadele etmek, kaçak göçmenlerin haklarını korurken, Taraf Devletler arasında bu amaçla yapılan işbirliğini geliştirmektir.

Madde 3

Tanımlar

Bu Protokol'un amaçları bakımından:

(a) “Göçmen kaçakçılığı”, doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimi ikâmetgah sahibi olmadığı bir Taraf Devlete yasadışı girişinin temini anlamına gelir.

(b) “Yasadışı giriş”, giriş yapılan devletin yasal giriş için gerekli şartlarına uymaksızın, sınırı geçmek anlamına gelir.

(c) “Sahte seyahat veya kimlik belgesi”;

(i) Seyahat veya kimlik belgesini bir devlet adına yapmaya veya düzenlemeye kanunen yetkili bir kişi veya kurum dışında, herhangi bir kişi tarafından herhangi bir şekilde maddi olarak sahte bir biçimde yapılmış veya değiştirilmiş ya da,

(ii) Usulüne uyulmadan çıkarılmış veya aldatma, yolsuzluk veya baskı yoluyla veya yasadışı başka bir biçimde elde edilmiş ya da,

(iii) Gerçek hamili dışında bir kişi tarafından kullanılan,

Herhangi bir seyahat veya kimlik belgesi anlamına gelir.

(d) “Gemi”, bir devlet tarafından sahip olunan veya işletilen ve kullanımı sırasında hükümetin ticari olmayan hizmetlerinde bulunan gemiler, yüzer hizmet araçları ve savaş gemileri hariç, su kesimi olmayan tekne ve deniz uçakları dahil olmak üzere, su üzerindeki taşımacılıkta kullanılan veya kullanılmaya müsait her çeşit yüzer araç anlamına gelir.

Madde 4

Kapsam

Bu Protokol, metinde başka türlü belirtilmedikçe, mahiyetleri itibariyle sınıraşan nitelikte olduğu ve örgütlü bir suç grubu suça karıştığı takdirde, bu Protokol’un 6. maddesi uyarınca tespit edilmiş suçların önlenmesi, soruşturulması ve kovuşturulması ve bu tür suçlara hedef olmuş kişilerin haklarının korunması için uygulanır.

Madde 5

Göçmenlerin cezai sorumluluğu

Göçmenler, bu Protokol’un 6. maddesinde öngörülen eylemlerin konusu olmaktan dolayı bu Protokol’e göre, cezai kovuşturmaya tabi tutulmayacaklardır.

Madde 6

Suç haline getirilme

1. Her Taraf Devlet, kasten ve doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için gerçekleştirilmeleri halinde, aşağıdaki eylemleri suç haline getirmek üzere gerekli yasal ve diğer önlemleri alacaktır:

(a) Göçmen kaçakçılığı,

(b) Göçmen kaçakçılığını gerçekleştirmek amacıyla işlendiği takdirde:

(i) Sahte seyahat veya kimlik belgesi imali,

(ii) Bu tür bir belgenin tedariki, temini veya bulundurulması,

(c) İlgili Devletin vatandaşı olmayan veya o Devlette daimi ikâmetgahı bulunmayan bir kişinin, anılan Devlette, yasal olarak kalmak için gerekli şartlara uymaksızın orada kalmasına, bu fıkranın (b) bendinde söz edilen veya başka yasadışı yollarla imkân sağlamak.

2. Her Taraf Devlet, aşağıdaki eylemleri suç haline getirmek için gerekli yasal ve diğer önlemleri alacaktır:

(a) Kendi hukuk sisteminin temel kavramlarına bağlı kalmak kaydıyla, bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen bir suçu işlemeye teşebbüs etmek,

(b) Bu maddenin 1 (a), (b) (i) veya (c) fıkralarında belirtilen bir suça iştirak ve kendi hukuk sisteminin temel kavramlarına bağlı kalmak kaydıyla, bu maddenin 1 (b) (ii) fıkrasına göre tesis edilmiş bir suça suç ortağı olarak iştirak,

(c) Bu maddenin 1. fıkrasında yer alan suçları işlemek üzere başkalarını örgütlemek veya yönetmek.

3. Her Taraf Devlet, aşağıdaki durumların bu maddenin 1 (a), (b) (i) ve (c) fıkralarında yer alan suçlarda ve kendi hukuk sisteminin temel kavramlarına bağlı kalmak kaydıyla, bu maddenin 2 (b) ve (c) fıkralarında yer alan suçlarda cezayı ağırlaştırıcı nedenler olarak kabul edilmesi için gerekli yasal ve diğer önlemleri alacaktır:

(a) Göçmenlerin hayatlarını veya güvenliklerini tehlikeye sokan veya tehlikeye sokması muhtemel durumlar veya,

(b) Bu tür göçmenlerin istismarı dâhil, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelere yol açan haller.

4. Bu Protokol'deki hiçbir hüküm, bir Taraf Devleti, kendi iç hukukuna göre eylemleri bir suç teşkil eden bir kişiye karşı önlem almaktan alıkoymayacaktır.

II. Deniz yoluyla göçmen kaçakçılığı

Madde 7

İşbirliği

Taraf Devletler, uluslararası deniz hukukuna göre, deniz yoluyla göçmen kaçakçılığını önlemek ve durdurmak için, mümkün olan en geniş ölçüde işbirliği yapacaklardır.

Madde 8

Deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı önlemler

1. Bir Taraf Devlet, kendi bayrağını taşıyan veya kendisinde kayıtlı olduğunu öne süren tabiiyetsiz veya yabancı bir bayrak taşıyan veya herhangi bir bayrak taşımayıp da gerçekte o Taraf Devletin tabiiyetinde olan bir geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karıştığından şüphelenmek için makul nedenler varsa, geminin bu amaçla kullanılmasını durdurmak için diğer Taraf Devletlerden yardım talep edebilir. Talepte bulunulan Taraf Devletler, imkânları ölçüsünde her türlü yardımda bulunacaklardır.

2. Bir Taraf Devlet, uluslararası hukuk uyarınca seyrüsefer özgürlüğünü kullanan, başka bir Taraf Devletin bayrağını taşıyan veya başka bir Taraf Devlette kayıtlı olduğuna dair işaretler taşıyan bir geminin, deniz yoluyla göçmen kaçakçılığına karıştığından şüphelenmek için makul nedenleri varsa, Bayrak Devleti'ne bu durumu bildirebilir, Bayrak Devleti'nden geminin kaydının teyidini isteyebilir ve teyidi halinde, Bayrak Devleti'nden o gemiye ilişkin gerekli önlemleri almak için yetki talep edebilir. Bayrak Devleti, talepte bulunan devleti, aşağıdaki veya diğer hususlarda yetkilendirebilir:

(a) Gemiye çıkmak,

(b) Gemiye aramak ve,

(c) Eğer, geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığında kullanıldığına dair kanıt bulunursa, Bayrak Devleti'nce verilen yetki dâhilinde, gemiye ve gemideki kişilere ve yüke ilişkin önlemler almak.

3. Bu maddenin 2. fıkrasına göre herhangi bir önlem almış bir Taraf Devlet, bu önlemin sonuçları hakkında ilgili Bayrak Devleti'ne derhal bilgi verecektir.

4. Bir Taraf Devlet, kendisinde kayıtlı olduğunu öne süren veya kendi bayrağını taşıyan bir geminin buna hakkı olup olmadığını belirlemek için başka bir Taraf Devletten gelen bir talebi ve bu maddenin 2. fıkrasına uygun olarak yapılmış bir yetki talebini vakit geçirmeksizin yanıtlayacaktır.

5. Bayrak Devleti, bu Protokol'un 7. maddesine uygun olarak, yetkisini, alınacak etkin önlemlerin kapsamına ilişkin koşullar da dahil olmak üzere, kendisi ve talepte bulunan Devlet arasında kararlaştırılacak koşullara tabi kılabilir. Bir Taraf Devlet, Bayrak Devleti'nin açık yetkisi olmadan, kişilerin hayatlarına yönelik yakın tehlikeyi ortadan kaldırmak için gerekenler veya ilgili ikili veya çok taraflı anlaşmalardan kaynaklananlar dışında, ek önlemler almayacaktır.

6. Her Taraf Devlet, yardım taleplerini, gemi sicilinin veya geminin kendi bayrağını taşıma hakkının teyidi için yapılan talepleri ve uygun önlemlerin alınmasına ilişkin yetki taleplerini almak ve yanıtlamak üzere, bir veya gerektiği takdirde birden çok makam tayin edecektir. Belirlenecek bu makam veya makamlar, Genel Sekreter aracılığıyla, belirlenmelerinden itibaren 1 ay içinde diğer tüm Taraf Devletlere bildirilecektir.

7. Bir Taraf Devlet, geminin deniz yoluyla göçmen kaçakçılığında kullanıldığından ve tabiiyetsiz olduğundan veya tabiiyetsiz bir gemiye benzetilmiş olabileceğinden şüphelenmek için makul nedenleri varsa, gemiye çıkabilir ve gemiyi arayabilir. Eğer bu şüpheyi doğrulayan bir kanıt bulunursa, o Taraf Devlet, ilgili iç ve uluslararası hukuk uyarınca uygun önlemleri alacaktır.

Madde 9

Koruyucu hükümler

1. Bir Taraf Devlet, bu Protokol'un 8. maddesi uyarınca, bir gemiye karşı önlemler aldığı anda, aşağıdakileri yerine getirecektir.

(a) Gemideki kişilerin güvenliklerini ve onlara insancıl muamele yapılmasını sağlayacaktır,

(b) Geminin veya yükünün emniyetini tehlikeye atmamak gereğini gözetecektir,

(c) Bayrak Devleti'nin veya ilgili başka bir devletin ticari veya yasal çıkarlarına hanel getirmemek gereğini gözetecektir,

(d) Gemiye ilişkin alınan herhangi bir önlemin çevreye zarar vermemesini mümkün olan yollarla sağlayacaktır.

2. Bu Protokol'un 8. maddesine dayanılarak alınan önlemlerin yersiz olduğu anlaşıldığı takdirde, geminin, alınan önlemlere kendi davranışıyla yol açmamış olması şartıyla, uğradığı her türlü kayıp veya zarar tazmin edilecektir.

3. Bu bölüm uyarınca alınan, benimsenen veya uygulanan herhangi bir önlem, aşağıdaki hususları engellemek veya etkilememek gereğini gözetecektir:

(a) Uluslararası deniz hukuku uyarınca, kıyı Devletleri'nin hakları, yükümlülükleri ve yargılama yetkisini kullanmaları veya,

(b) Bayrak Devleti'nin yargılama yetkisini kullanma hakkı ve gemiye ilişkin idari, teknik ve sosyal konulardaki yetkisi.

4. Bu bölüm uyarınca denizde alınan her türlü önlem, sadece, savaş gemileri veya askeri uçaklar tarafından veya devlet hizmetinde olduklarını ve bu amaçla yetkilendirilmiş olduklarını açıkça gösteren, teşhis edilebilir işaretler taşıyan diğer gemi ve uçaklar tarafından icra edilecektir.

III. Önleme, işbirliği ve diğer önlemler

Madde 10

Bilgi

1. Sözleşme'nin 27. ve 28. Maddeleri saklı kalmak kaydıyla, Taraf Devletler, özellikle ortak sınırı olanlar veya göçmenlerin kaçırıldığı güzergahlar üzerinde bulunan Taraf Devletler, bu Protokol'un amaçlarına ulaşmak üzere, ilgili iç yasal ve idari sistemleriyle uyum içinde, aşağıdaki konularda aralarında bilgi alışverişinde bulunacaklardır.

(a) Bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemlere karışan örgütlü suç grupları tarafından kullanıldığı bilinen veya kullanılıyor olmasından şüphelenilen yolların, nakliyecilerin ve ulaşım araçlarının yanı sıra, biniş ve varış noktaları,

(b) Bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemlere karıştıkları bilinen veya karışmış olduklarından şüphelenilen örgütlerin veya örgütlü suç gruplarının kimlik ve yöntemleri,

(c) Bir Taraf Devlet tarafından düzenlenen seyahat belgelerinin gerçek olup olmadığı ve geçerli belgelerin şekli ve boş seyahat veya kimlik belgelerinin çalınması veya kötüye kullanımı,

(d) Kişileri gizlemenin ve taşımanın yolları ve yöntemleri, bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemlerde kullanılan seyahat veya kimlik belgelerinin yasadışı yollarla değişikliği, taklidi ve elde edilmesi veya başka biçimlerdeki kötüye kullanımı ve bunları ortaya çıkarmanın yolları,

(e) Bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemleri önlemek ve bunlarla mücadele etmek için yasama alanındaki deneyimler, uygulamalar ve önlemler ve,

(f) Bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemlerin önlenmesi, ortaya çıkarılması ve soruşturulmasında Taraf Devletlerin karşılıklı yeteneklerin geliştirilmesinde ve bu eylemlere karışanların kovuşturulması için kanunların uygulanmasında faydalı olan bilimsel ve teknolojik bilgi.

2. Bilgi alan bir Taraf Devlet, bilgiyi ileten Taraf Devletin bilginin kullanımına sınırlama getirecek herhangi bir talebine uyacaktır.

Madde 11

Sınır önlemleri

1. Taraf Devletler, kişilerin serbest dolaşımına ilişkin uluslararası taahhütler saklı kalmak kaydıyla, göçmen kaçakçılığının önlenmesi ve tespiti için gerekli olabilecek sınır kontrollerini, mümkün olduğu ölçüde güçlendireceklerdir.

2. Her Taraf Devlet, ticari nakliyeciler tarafından işletilen ulaşım araçlarının, bu Protokol'un 6. maddesinin 1 (a) fıkrasında öngörülen suçların işlenmesinde kullanılmasını önlemek için yasal ve diğer uygun önlemleri, mümkün olduğu ölçüde alacaktır.

3. Uygun durumlarda ve yürürlükteki uluslararası sözleşmeler saklı kalmak kaydıyla, bu tür önlemler, herhangi bir ulaşım aracının sahibi veya yöneticisi dahil, ticari nakliyecilere, bütün yolcularının giriş yapılan Devlete giriş için gerekli seyahat belgelerine sahip olup olmadıklarını araştırma zorunluluğunu getirmeyi içerecektir.

4. Her Taraf Devlet, bu maddenin 3. fıkrasında öngörülen yükümlülüğün ihlali hallerini yaptırıma bağlamak için gerekli önlemleri, kendi iç hukukuna uygun olarak alacaktır.

5. Her Taraf Devlet, bu Protokol'de belirtilen suçların işlenmesine karışan kişilerin ülkelerine girişlerinin reddine veya vizelerinin iptaline imkân veren önlemleri, kendi iç hukukuna uygun olarak almayı değerlendirecektir.

6. Her Taraf Devlet, bu Sözleşme'nin 27. Maddesi saklı kalmak kaydıyla, diğer önlemlerin yanı sıra, doğrudan iletişim kanalları kurmak ve sürdürmek suretiyle, sınır kontrol makamları arasındaki işbirliğini güçlendirmeyi değerlendirecektir.

Madde 12

Belgelerin güvenliği ve kontrolü

Her Taraf Devlet, aşağıdaki amaçlar için gerekli olabilecek önlemleri, mümkün olan yollarla, alacaktır:

(a) Verdiği seyahat veya kimlik belgelerinin kolayca kötüye kullanılamayacak ve güçlük çekmeden tahrif edilemeyecek veya kanuna aykırı şekilde değiştirilemeyecek, kopya edilemeyecek veya düzenlenemeyecek kalitede olmalarını temin etmek,

(b) Taraf Devlet tarafından veya adına verilen seyahat veya kimlik belgelerinin doğruluğunu ve güvenliğini temin etmek ve bunların kanuna aykırı şekilde yapımını, düzenlenmesini ve kullanımını önlemek.

Madde 13

Belgelerin yasallığı ve geçerliliği

Bir Taraf Devlet, başka bir Taraf Devletin talebi üzerine, kendi adına çıkarılan veya çıkarılması öngörülen ve bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemlerde kullanılıyor olmasından şüphelenilen seyahat veya kimlik belgelerinin yasallığını ve geçerliliğini kendi iç hukukuna uygun olarak makul bir süre içinde doğrulayacaktır.

Madde 14

Eğitim ve teknik işbirliği

1. Taraf Devletler, göçmenlerin haklarına bu Protokol'de öngörüldüğü şekilde saygı göstermenin yanı sıra, bu Protokol'un 6. Maddesinde belirtilen eylemleri önlemek ve bu tür eylemlere konu olmuş göçmenlere insani muamelede bulunmak için göç konularında görevli personeline ve diğer ilgili görevlilerine uzmanlık eğitimi sağlayacak veya bu eğitimi geliştireceklerdir.

2. Taraf Devletler, bu Protokol'un 6. maddesinde belirtilen eylemleri önlemek, bunlarla mücadele etmek, bu eylemleri ortadan kaldırmak ve bu tür eylemlere konu olmuş göçmenlerin haklarını korumak için kendi ülkelerindeki personele yeterli eğitim verilmesini temin etmek amacıyla, birbirleriyle, yetkili uluslararası örgütlerle, sivil toplum örgütleriyle, diğer ilgili kuruluşlarla ve sivil toplumun diğer unsurlarıyla uygun şekilde işbirliği yapacaklardır. Bu tür bir eğitim şunları içerecektir.

(a) Seyahat belgelerinin güvenliği ve kalitesinin geliştirilmesi,

(b) Sahte seyahat veya kimlik belgelerinin tanınması ve tespiti,

(c) Suça, özellikle, bu Protokol'un 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere karıştıkları bilinen veya karıştıklarından şüphelenilen örgütlü suç gruplarını teşhis

etmeye, kaçak göçmenleri taşımada kullanılan yöntemlere, seyahat veya kimlik belgelerinin 6 ncı maddede belirtilen eylemleri gerçekleştirmek amacıyla kötüye kullanımına ve göçmen kaçakçılığında kullanılan gizleme yollarına ilişkin istihbari bilgilerin toplanması,

(d) Kaçırılmış kişilerin, mutad veya mutad olmayan giriş ve çıkış noktalarında ortaya çıkarılması için usuller geliştirilmesi ve,

(e) Göçmenlere insanca muamele yapılması ve haklarının bu Protokol'de öngörüldüğü şekilde korunması.

3. Bu konuda uzmanlığa sahip Taraf Devletler, bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere konu olan kişiler için sıklıkla kaynak veya transit ülke durumuna düşen devletlere teknik yardım sağlamayı değerlendireceklerdir. Taraf Devletler, 6 ncı Maddede belirtilen eylemlerle mücadele etmek amacıyla, taşıt, bilgisayar sistemleri ve belge okuyucuları gibi gerekli olanakları sağlamak için tüm çabayı göstereceklerdir.

Madde 15

Diğer önleyici önlemler

1. Her Taraf Devlet, bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlerin örgütlü suç grupları tarafından çıkar amacıyla, sıklıkla işlenen suç faaliyetleri olduğu ve göçmenler için ciddi risk teşkil ettiği gerçeği hakkında kamuoyundaki bilinci artırmak amacıyla bilgilendirme programları uygulamayı veya geliştirmeyi sağlayacak önlemler alacaktır.

2. Sözleşme'nin 31 inci Maddesi uyarınca, Taraf Devletler, göç etme olasılığı bulunan kişilerin örgütlü suç gruplarının tuzağına düşmelerini önlemek amacıyla, halkı bilgilendirme alanında işbirliği yapacaklardır.

3. Her Taraf Devlet, göçmen kaçakçılığının yoksulluk ve azgelişmişlik gibi sosyo-ekonomik nedenleriyle mücadele etmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerdeki kalkınma programlarını ve işbirliğini, göçün sosyo-ekonomik boyutlarını hesaba katarak ve ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf bölgelere özel önem vererek, uygun olduğu ölçüde teşvik edecek veya güçlendirecektir.

Madde 16

Koruma ve yardım önlemleri

1. Bu Protokol'ün uygulanmasında, her Taraf Devlet, bu Protokol'ün 6 ncı Maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş kişilerin, uluslararası hukukun ilgili hükümlerinin sağladığı, özellikle yaşama hakkı, işkenceye veya başka zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muameleye veya cezaya tâbi tutulmama hakkı gibi haklarını saklı tutmak ve korumak için uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleriyle uyumlu olarak, gerekli yasal ve diğer bütün uygun önlemleri alacaktır.

2. Her Taraf Devlet göçmenlere, bu Protokol'ün 6 ncı Maddesinde belirtilen eylemlere konu olmaları nedeniyle, bireyler veya gruplar tarafından yöneltilebilecek şiddete karşı koruma sağlamak için uygun önlemleri alacaktır.

3. Her Taraf Devlet, bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde öngörülen eylemlere konu olmaları nedeniyle, hayatları veya güvenlikleri tehlikeye giren göçmenlere uygun yardımı sağlayacaktır.

4. Taraf Devletler bu madde hükümlerini uygularken, kadınların ve çocukların özel ihtiyaçlarını dikkate alacaklardır.

5. Bu Protokol'ün 6 ncı Maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş bir kişinin alıkonulması halinde, her Taraf Devlet, uygulanabildiği hallerde konsolosluk görevlilerine bildirim yapılması ve onlarla iletişime ilişkin hükümler hakkında ilgili kişilerin gecikmeksizin bilgilendirilmesi dahil, Konsolosluk İlişkilerine İlişkin Viyana Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerine uyacaktır.

Madde 17

Anlaşmalar ve düzenlemeler

Taraf Devletler, aşağıdaki amaçlarla ikili veya bölgesel anlaşmalar veya uygulamaya ilişkin düzenlemeler veya mutabakat muhtıraları yapmayı kabul ederler :

(a) Bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemleri önlemek ve bunlarla mücadele etmek için en uygun ve etkin önlemleri almak veya,

(b) Kendi aralarında bu Protokol'ün hükümlerini güçlendirmek.

Madde 18

Kaçak göçmenlerin geri dönüşü

1. Her Taraf Devlet, bu Protokol'ün 6 ncı Maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş ve kendi vatandaşı olan veya geri dönüş zamanında kendi ülkesinde daimi ikâmet hakkı bulunan bir kişinin geri dönüşünü, sebepsiz veya makul olmayan bir gecikmeye yol açmadan kolaylaştırma ve kabul etme hususunda mutabıktır.

2. Her Taraf Devlet, bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş ve kendi iç hukuku uyarınca giriş yapılan Devlete giriş zamanında kendi ülkesinde daimi ikâmet hakkı olan bir kişinin geri dönüşünü kolaylaştırma ve kabul etme olasılığını değerlendirecektir.

3. Giriş yapılan Taraf Devletin talebi üzerine, talepte bulunulan bir Taraf Devlet, bu Protokol'ün 6 ncı Maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş bir kişinin kendi vatandaşlığını taşıyıp taşımadığını veya kendi ülkesinde daimi ikâmet hakkı olup olmadığını, sebepsiz veya makul olmayan bir gecikmeye yol açmadan doğrulayacaktır.

4. Bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş ve gerekli belgeleri bulunmayan bir kişinin geri dönüşünü kolaylaştırmak için, anılan kişinin vatandaşlığını taşıdığı veya daimi ikâmet hakkına sahip olduğu Taraf Devlet, giriş yapılan Taraf Devletin talebi üzerine, o kişiyi kendi ülkesine seyahat etmesini veya yeniden giriş yapmasını sağlamak için gerekli olabilecek seyahat belgelerini düzenlemeyi veya izni vermeyi kabul edecektir.

5. Bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş bir kişinin geri dönüşü ile ilgisi olan her Taraf Devlet, geri dönüşü, düzenli bir biçimde ve kişinin güvenliği ve haysiyetini göz önüne alarak gerçekleştirmek için uygun olan bütün önlemleri alacaktır.

6. Taraf Devletler, bu maddenin uygulanmasında, ilgili uluslararası örgütlerle işbirliği yapabilirler.

7. Bu madde, bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde öngörülen eylemlere konu olmuş kişilere giriş yapılan Taraf Devletin iç hukukunca sağlanan herhangi bir hakkı ortadan kaldırmaz.

8. Bu madde, bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere konu olmuş kişilerin geri dönüşlerini tamamen veya kısmen düzenleyen başka herhangi bir ikili veya çok taraflı antlaşmayı veya ilgili herhangi bir uygulama anlaşmasını veya düzenlemeyi veya bunlar kapsamında üstlenilen yükümlülükleri etkilemeyecektir.

IV. Nihâî hükümler

Madde 19

Saklı tutulan hükümler

1. Bu Protokol'deki hiçbir hüküm, Devletlerin ve bireylerin, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku ve özellikle, uygulandığı durumlarda, 1951 tarihli Sözleşme ve 1967 tarihli Mültecilerin Statüsü'ne ilişkin Protokol'ün ilgili hükümlerinde yer alan, kaçtığı ülkeye iade edilmeme ilkesi dahil, uluslararası hukuk kapsamındaki diğer haklarını, yükümlülüklerini ve sorumluluklarını etkilemeyecektir.

2. Bu Protokol'de öngörülen önlemler, kişilere bu Protokol'ün 6 ncı maddesinde belirtilen eylemlere hedef oldukları gerekçesiyle, ayırım yapmayacak bir biçimde yorumlanacak ve uygulanacaktır. Bu önlemlerin yorumu ve uygulanışı uluslararası düzeyde kabul görmüş ayrımcılık yapmama ilkesine uygun olacaktır.

Madde 20

Uyuşmazlıkların çözümü

1. Taraf Devletler, bu Protokol'ün yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıkları müzakere yoluyla çözmek için çaba göstereceklerdir.

2. Makul bir zaman içerisinde müzakere yoluyla çözülemeyen bu Protokol'ün yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin iki veya daha fazla devlet arasında herhangi bir uyuşmazlık, bu Taraf Devletlerden birinin talebi üzerine, tahkime götürülecektir. Eğer, tahkim talebinin yapıldığı tarihten altı ay sonra, Taraf Devletler,

tahkime dair düzenlemelerde anlaşamazlarsa, bu Taraf Devletlerden herhangi biri, uyuşmazlığı Divan'ın Statüsü'ne uygun bir taleple, Uluslararası Adalet Divanı'na götürebilir.

3. Her Taraf Devlet, bu Protokol'e ilişkin imzalama, onaylama, kabul veya uygun bulma veya katılım sırasında kendisini, bu maddenin 2 nci fıkrasıyla bağlı saymadığını bildirebilir. Diğer Taraf Devletler, bu tür bir çekince koymuş herhangi bir Taraf Devlet'e karşı bu maddenin 2 nci fıkrasıyla bağlı olmayacaklardır.

4. Bu maddenin 3 üncü fıkrası uyarınca çekince koymuş herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, bu çekinceyi her zaman kaldırabilir.

Madde 21

İmza, onay, kabul, uygun bulma ve katılım

1. Bu Protokol, 12-15 Aralık 2000 tarihleri arasında İtalya'nın Palermo kentinde ve ondan sonra da, 12 Aralık 2002 tarihine kadar New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde bütün devletlerin imzasına açık kalacaktır.

2. Bu Protokol, bu maddenin 1 inci fıkrası uyarınca, üyelerinden en az bir devletin bu Protokol'u imzalaması halinde, bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatlarının imzasına da açık olacaktır.

3. Bu Protokol, onaylamaya, kabule veya uygun bulmaya tâbidir. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir. Bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı, üye devletlerinden en az biri aynı işlemi yaptığı takdirde, onaylama, kabul veya uygun bulma belgesini tevdi edebilir. Onaylama, kabul ve uygun bulma belgesinde bu tür bir teşkilat, bu Protokol ile düzenlenen konulara ilişkin yetkilerinin sınırını beyan edecektir. Bu tür bir teşkilat yetkilerinin kapsamına ilişkin herhangi bir değişikliği de saklayıcıya bildirecektir.

4. Bu Protokol, herhangi bir devletin veya üyesi devletlerden en az birinin bu Protokol'e taraf olduğu herhangi bir bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatının katılımına açıktır. Katılım belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir. Katılımı sırasında, bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı bu

Protokol ile düzenlenen konulara ilişkin yetkilerinin sınırını beyan edecektir. Bu tür bir teşkilat yetkilerinin kapsamında meydana gelecek herhangi bir değişikliği de saklayıcıya bildirecektir.

Madde 22

Yürürlüğe giriş

1. Bu Protokol, kırkıncı onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgesinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecek, ancak Sözleşme yürürlüğe girmeden önce yürürlüğe girmeyecektir. Bu fıkranın amaçları bakımından, bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı tarafından tevdi edilmiş herhangi bir belge, bu tür teşkilatlara üye devletler tarafından tevdi edilenlere ilave olarak sayılmayacaktır.

2. Her devlet veya bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatı için, bu Protokol'e ilişkin kırkıncı onaylama, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerinin tevdiinden sonra, bu Protokol'u onaylayan, kabul eden, uygun bulan ve Protokol'e katılan her Taraf Devlet ve bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatı bakımından, bu Protokol ilgili belgenin tevdiini izleyen 30 uncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 23

Değişiklikler

1. Bu Protokol'ün yürürlüğe girmesini takip eden beşinci yılın dolmasından itibaren, bir Taraf Devlet, değişiklik önerisinde bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yazılı olarak sunabilir, Genel Sekreter bunun üzerine, değişiklik önerisini Taraf Devletlere ve Taraflar Konferansı'na, önerilerin görüşülmesi ve karara bağlanması amacıyla iletacaktır. Taraflar Konferansı her bir değişiklik üzerinde görüş birliğine varabilmek için her türlü çabayı gösterecektir. Eğer, görüş birliğine yönelik bütün çabalar tükenmiş ve anlaşmaya varılamamışsa, değişikliğin benimsenmesi için son çare olarak, Taraflar Konferansı toplantısında hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin üçte iki oy çokluğu aranacaktır.

2. Bölgesel ekonomik bütünleşme teşkilatları, kendi yetkileri dahilindeki konularda, bu maddedeki oy haklarını, bu Protokol'e taraf olan kendi üyesi devletlerin sayısına eşit sayıda oyla kullanacaklardır. Bu tür bir teşkilata üye

devletler kendi oy haklarını kullandıkları takdirde teşkilat oy kullanamayacak; teşkilatın oy hakkını kullanması halinde üye devletler ayrıca oy haklarını kullanamayacaklardır.

3. Bu maddenin 1 inci fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, Taraf Devletlerce, onaya, kabule veya uygun bulmaya tabidir.

4. Taraf bir Devlet açısından, bu maddenin 1 inci fıkrası uyarınca benimsenen bir değişiklik, bu tür bir değişikliğe ilişkin onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edildiği tarihten doksan gün sonra yürürlüğe girecektir.

5. Yürürlüğe giren bir değişiklik, bu değişiklikle bağlı olduğunu açıkça bildiren Taraf Devletler açısından bağlayıcı olacaktır. Diğer Taraf Devletler ise bu Protokol'ün hükümleriyle ve daha önce onaylamış, kabul etmiş veya uygun bulmuş oldukları herhangi bir değişiklik ile bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

Madde 24

Çekilme

1. Taraf bir Devlet, bu Protokol'den, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı yazılı bir bildirimle çekilebilir. Çekilme, bildirim Genel Sekreterce alınmasından bir yıl sonra geçerli olacaktır.

2. Bölgesel bir ekonomik bütünleşme teşkilatının bu Protokole taraf olma durumu, teşkilata üye bütün devletlerin Protokol'den çekilmeleri halinde sona erecektir.

Madde 25

Saklayıcı ülke ve kullanılacak diller

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşme'nin saklayıcısı tayin edilmiştir.

2. Bu Protokol'ün Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerinin eşit derecede geçerli olduğu özgün metni Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince saklanır.

Yukarıdaki hususları tasdiken, usulen yetkilendirilmiş aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Protokol'ü imzalamışlardır.